

Kjøbenhavnske

I ærde

Efterretninger

for

Aar 1806.

Kjøbenhavn,

trykt og forlagt af Brødrene Berling,
boende i Pilestrædet.

R e g i s t e r.

A.

Side.

sak. A all, Correspondent af det Skandin.	
Selskab	109
— om Norges Jerngruber og Jernmalmiens	
Foræling	64
lrb. Bruun Aaskov døde	400
Dr. C. Abildgaard's Forsøg at bestemme	
Kulstofmænaden i Blodet	34
— og Dr. Viborg's Anvisn. til en forbæ-	
dred Haareavl, paa Svenst ved	
And. J. Rezius	702
! A. Abrahamson's Svanesang	185
Dr. J. F. Abrahamson's egen Lernetsbe-	
skrivelse	284 ff.
— Beskr. over Hjøbstæder og Slotte	419
— om en Runesteen og Dyvekes Liljesteen	624
Indr. C. Alstrup overs. Luc. Bonaparte's	
Edvard og Stelline	413 ff.
Anafreon's kritiske Litteratur	472 f.
— cf. Sor. M. J. Bloch.	
J. Andersen's Cygebesøg og Sværmerier i	
Jylland	389 f.
a 2	
	M. Nur.

Register.

	Sif
M. Aur. Antonin's Leveregler, med Anm. af C. Bastholm	305 : 1
Nordisches Archiv für Naturkunde, 3 Bd. 2 Et.	11
K. C. Holberg Ahrents, Titular-Professor Aristophanes's kritiske Litteratur	64
Pt. Aschanii Icones Rerum Naturalium, Tab. 41 - 50 (ed. Mt. Vahl) (et Rathke)	491
769	
Vestulap, eller Legen i Venus's Tempel, af det Gydse	197 : 2c

B.

Gst. L. Baden's Norske Riges Historie roest	25
— Hesteskoens Elde i Nord	17
Jac. Baden Opuscula latina roses	65
Jaf. Baden's (den yngres) Ordbog over fremmede indførte Ord	785 : 94.
803 : 1	
J. H. Bærens omarb. Formularer til Con- tracter	171
— Betingelser for en duelig Embedsmænd, som C. Glov. Mangor	32
J. Baggesen's Deutsche Gedichte, roeste	32
— Danstes Priis, eller Svends Død, oversat af Tasso	70
M. Edinger Balle, om et Legat til evange- list Læres Udbredelse	158 f
— Fortegnelse ov. Stiftelsers Capitaler i Sjællands Stift	40
— Religionslærebog billiges tildeels	415
J. F. v. Bordensteth, Kammerjunker og Guvernør hos Pr. F. Ferdinand	20
C. Bastholm, om raae Folk, roest	175 : 1
— ældste Folkeslægters Meninger	17
— overs. Antonin's Leveregler, m. Anm.	305 : 1
Mt. Bastholm pensionert	63
Hs. Gram Bechman, om offentlig Guds- dyrkelses Uundværlighed	420 fl

Sif

Register.

	Side.
3f. Becker befries fra Forelæsninger ved Universitetet	416
Blob V. Becker's Raad til Piger og Koner, overs. ved J. Elm. Tode	442-48. 475-80
5g. Begtrup's Beskr. ov. Agerdyrkningen i de Danske Øer	529-58. 561-68
2. H. Behrmann, Adjunct ved Næs skilde Skole	640
— Gesch. Christians II. roses	704
L. F. Berner, om vore Egteskabs-Skils- missers Mængde	326
Bion og Moschos's krit. Litteratur	488 f.
H. O. Bjørn's Lærebog i Arithmetiken	113-22
And. Birch ed. Auctarium Cod. apoer. Fabriciani	704
J. Mch. Birkner, v. der Druckfreiheit, übers. dch Ep. Jak. Rf. Christiani	687 f.
— efterladte Skrivter roste	768
Sør. N. J. Bloch, Rector i Nykjøbing paa Falster	640
— Beviser for gle. Sprogs og Litteraturs Nødvendighed	81-84
— Anacr. Od. I. cum Horatii et Ovidii Carm. Compositum	241-46
S. F. Blumenbach, Medlem af Kbhvns Med. Selskab	703
Engelbr. Bøje, Rector i Trondhjem	640
J. Bøje, Rector i Friderticia	640
A. J. Bøisen, Adjunct ved Randers Skole	640
P. G. Bøisen og Jak. Sextorph udg. Skolevennen	814 ff.
Pt. Duken Bøisen's Plan til forbæred Gudsdyrkelse	463 f. 559. 577-89. 593-622. 630-38
Dd. Bolth døde	192
Lucien Bonaparte's Edvard og Stelline, oversat ved And. C. Alstrup	413 ff.
Ole Borf, om det Ubekvæmme ved Kirke- tavlerne	411
	Mth.

Register.

Side.

Mrh. Hæstrup Borneman's 2den Aprils Minde	173. 106 ff.
Bornholms Selskab for Efterslægten	142 f.
K. A. Böttiger's Skilderie over Rom's Sæder og Cultur, oversat ved D. Hor- rebov	230-39. 246-54
... Brøchner, om H. R. Hauge's Sværmerie i Sydland 1804	390 f.
Pt. Ol. Brøndsted, Opusculorum Spec. I.	526 f.
C. Brorson's Forsøg til Beroligelse i sorg- fulde Timer	153-58. 168 f.
— 3 Morderes Liv og Levnet, anmeldt	288
— Forslag at formindsk Selvmordires Mænade	801 ff.
J. Jak. Brun's Danske Kjøbstæders og Slot- tes Prospeccer	417
J. Nordahl Brun's Liv og Levnet, af J. Zetliz	291 f.
N. Th. Bruun overs. A. Lafontaine's Bar- nek og Galdorf	289 ff.
Mt. Trane Brünnich, om den forladte Nodeboe-Selvgang 1788	176
J. And. W. Büchner, om Koppers Ind- podning i Bergen	511
Eh. Bugge, om den terrestriske Refraction, til at beregne Bjerges Højde	64. 240
Mis Fr. Burney's Evelina, overs. ved H. C. Lundbye, 1 D.	317 ff.

C.

H. Callisen's Liv og Levnet, af J. Dn. Herholdt	286 ff.
Pt. Atke Castberg, de Vomitu e Navigatio- ne insveta	190
Charis 1806, udg. ved Kn. Rahbek	185-88
Ciceronis Orationes Verrinæ	135-38
— or. pro Maccello, v. Ol. Worm	III
— om Alderdommen, oversat ved Pt. N. Frost	273-77
	— nogle

Register.

	Side.
— nogle Breve til Venner, ved Alb. Lassen	433:39
h. G. Clausen's Prædikener, I - 3 Bd.	161:68
Pt. C. Cramer's Nytaarsprædiken 1805	429

D.

R. Fd. Degen, Rector i Viborg	640
K. F. Dichman døde; hans Fortjenester	784
Dd. Didrichsen, i J. K. Wzel. druknede Dyrs Behandling	36 ff.

E.

C. U. Ol. v. Eggars, Endst Friherre	464
— Versuch üb. d. Peinl. Rechte u. Ge- richts Verfassung in Holstein	688
Lr. Engelstoft's Ph. August og Ingeborg, forøged af J. M. F. Schulz	464
J. Esmarch's opdagede Datolith	80

F.

J. C. Fabricius's Liv og Levnet, af ham selv	292 f.
— blev Etatsraad	591 f.
— Systema Antliatorum	703 f.
Lr. N. Fallesen's Theol. Maanedsskrift, 5 Bd. 385:97. 401:13. 420:30	
C. Faursted, efter Salzman, ved And. Krag Holm	76:80
Arvid Florman, om at vide om et Dyr er druknet	37:40
Formularer til Contracter m. m., omarb. af J. H. Berens	17 ff.
G. Sm. Frank, om Spinozismens Skjæbne og Indflydelse	399 f. 730 f.
Nsm. Frankenau, om Fattiges Sygdomme og Sygepleje	144
— overs. Fontanges, eller Møderens og Datterens Skjæbne	439:42
	Arret

Register.

	Side.
Arveprinds Fredrik's Fortjenester	45 ff.
G. Friis, om Svermeren J. Andersen i Jydlund	389 f.
Pt. N. Frost overs. Cicero's Cato den ældre	273-77
— Fortolkning ov. Steder i det G. T., som anføres i det N. T.	412 f.
Den forsigtige Fruentimmerven, oversat ved H. C. Lund	201
Etiens Fumars døde	816

G.

Elieser Gad, Sognepræst i Hirschholm	64
— Aarsagerne til Hs. M. Hauges Frem- sridt i Norge	393-97. 401 ff.
T. M. B. Galstjøt, bør Læsningen i Sko- lerne paalægges Præsterne?	408-11. 568-76
— maa Latinsskoler ombannes til Real- skoler?	424 ff.
cf. Kn. Rahbek.	
J. Skanke Garman, Doctor Philos. i Lipzig	160
C. Garve's U-sigt ov. Kant's Moralsystem	127
R. C. v. Gehren's Religions-Katechismus	362-68
— om de Reformeertes Forfatning i Dan- mark	429 f.
Gesanabuch, v. R. C. v. Gehren, roest	110 f.
J. H. W. Giesemann, Regmts. Chirurg for Kbhvns Borger Artillerie	703
M. Gjester, om en Krampesyg Hest	35
— om en Hoppes farlige Beensaar	36
C. A. G. Gøde's England, Wales, Ireland og Skotland, 1802 f.	21-32
J. Wfg. v. Gothe's Epigrammer, nogle overs. ved J. N. Schov	174
Greven og hans Hjerte, oversat ved H. O. Graulund og J. Versel	138-41
F. Hægh	

Register.

	Side.
F. Høegh Guldberg, Medlem af det Skandinaviske Selskab	109
— overs. Terents's Skuspil, med Anmerkninger	673-86
 H. 	
Eil. Hagerup's Oluf den Hellige	65-76. 85-96
Lr. Hällager, Læge ved Bergens Syge- og Manuf. Hus	512
— de Placenta uterina	817-23
G. Hansen pensioneert	639
Hs. C. Hansen pensioneert	640
Ad. W. Hauch, Præses for det Med. Selskab	703
Hs. M. Hauges Sværmerie siden 1795	387-97
L. Hejberg, om vores nyeste Skole-Indretninger	427 f.
... Hejberg, Garnisons-Chirurg i Fredrikstad paa St. Croix	589
— de usv Enkephali	589
K. H. Heidenreich, om Foragt for Geistlige	125. cf. 132
— Grundlinier for den geistl. Talekunst	133 f.
C. F. Heinzelmann, Landsfoged i Sønder-Ditmarsken	448
J. Cf. Herder's Ezinesiske og Israelitiske Parabler	134
J. Dn. Herholdt, Amiralitets-Læge	703
— Accoucheertang, beskrevet af J. D. Meier	254 f.
— Lustrenser roest	144
— Betragtn. over Brytssyge og Lungesvindstot	193-97
Mch. Herz's befriede Israel, roest	735 f.
Pd. Harboe Herzberg's Levnet, af M. Herzberg, tydse Udtog	112
Hesiodos's Erga, og Herkuls Ekjold, krit. Litt.	485
Vict. O. Hjorth's Skibsviellestale	109
 Hør.

Regist're.

	Side.
.... Høstig's Udtog af Ith's Beretn. om Institutet i Burgdorf	149-53
And. Pt. Høst's Ellæg til Høst. Nelson's Levnet	430 f.
J. Krag Høst, om Statistikens Begreb og Historie	608
And. Krag Holm's E. Fauersted, efter Salzmann	76-80
— Anmærkn. til Daub's Katechetik roses Hs. R. L. Holm's Breve til bekymrede Men- nesser	559
J. F. Holst pensioneert	153 f. 169-72
Pt. Holst's Religions-Ledetraad for Børn	640
den Homeriske Iliades kritiske Litteratur	641-56.
— de Discrepancias in Odyssea, comm. G. H. C. Koës	666 ff.
Cl. Frees Horneman's Lovtale ov. Arvepr. Fredrik	484 f.
— Tale paa Kongens Fødselsdag	45 ff.
— om Nyttens og Eren af Videnskabers- Dyrkelsen	103 f.
J. Wilken Horneman, Medlem af det Skandinav. Selskab	380 ff.
— om Laurus-Slægten, og Kaba-Pichurim	608
O. Horrebov's æden Aprils Minde	768
— oversat Böttiger om Rom's Sæder og Cultur	173
C. Mt. Hudtwolker's Predigten	230-39. 246-54
E. Mt. Hudtwolker's Engelske Stileøvelser	705-11. 721-24. 736-628

J.

N. Jacobsen's Eur paa en Beenhævelse, og paa Diophago	289
J. J. Jacobsen frembragde Andronia-Stoff	190
. Jæmison oversatte vore Kampesviser i den Østre-Skotske Mundart	510 f.
P. C. Jessen's æden Aprils Minde	173
Sim. Jørgensen pensioneert	639 f.
S. Ith's	

Reg i s t e r.

	Side.
G. Ith's Beregning om Pestalozzi's Institut i Burgdorf	149:53
Ant. F. Just's Naturhist. om Dyrerne, 2den Udg. . . .	449:59
Ch. F. K. Just's Livs om Salomo's Af- guderie	429
— Forsøg over 1 Kor. 12, 28 f. . . .	430
Brun Juul's Geografiske Haandlexikon, N. D	481:84

K.

N. Kall, de exploratis par Examina Juve- num in Studiis Progresibus	726 f.
Kallimachos's kritiske Litteratur	490
Kallinos og Tyrtaeos's kritiske Litteratur	473
Kæmpeviserne oversatte i den Øst-Skotske Mundart, ved Jæmeson	510 f.
Jm. Kant's Moralsystem, fremstillet af C. Garve	127
— Religions-Udtog	133
— Logik, oversat ved C. K. Pflug	493:96
— Berner's Med. prakt. Jagttagesser	108
F. C. Bjelzen overs. Schumachers Kjøben- havnske Flora	49:53
G. Bjerulf, Justitsraad	208
— om Danst. Ordborgs Fortsettelse	176
— breve om Moral i Skuespil	512
Kjøbenhavns Universitets Præmie-Uddeling	104 f.
— — nye Prisopgaver	107 f.
— Universitets Forelæsninger	295:303.
— Examens-Udfald	711:20
— Videnskabers Selskabets Forstagender	726 f.
— Præmie-Ægninger og Prisopgaver	399
— Selskab for de fysische Videnskabers Forfremmelse udsetter Premier	729:35
— Medicinske Selskabs nye Præses og Vicepræses	622 ff.
— Chirurgiske Akademies Forelæsninger	703
A. h. M. Kochen, Sogneprest i Wilster	781 ff.
Lil Roekoppers Historie	703
G. H. C.	39 f. 108

Register:

	Side.
G. H. C. Knæs Obs. crit. in Odysseam	526
Frue . . . Koren's Romaner	174
. . . Rottmeier, om det frie Foredrag eller Extemporeringen	429
A. v. Kogebue's raadvilde Frier, overs. ved Od. Wolf	172

L.

Ger. L. Lahde's Tegnebog for Ungdommen,	
I og 2 Hæfter	823 ff.
— Brodere-Mønstre	825 f.
— Billedstog for Barn	827
— Portrætter af Danske, Norske og Hol- stenere, I - 4 Hæfte	282 ff.
— udg. J. Jak. Brun's Prospecter over Kjøbstæder og Slotte	417 f.
— stat Kobberne til Undersøg. ov. Guld- hornene	665
Landhusholdnings-Selskabets udsatte Prä- mier	188 ff.
J. H. Larsen, hvorfor besøges vore Kirker saa lidet?	404-7
— Forsøg ov. Kohlelth	407 f.
Pd. Laursen's Sværmerie i Hydland 1804	390 f.
Alb. Lassen overs. nogle Cicero's Breve til Venner	433-39
. . . Lindgreen's Engelske accentuered Læ- sebog	628 f.
J. A. O. Lohr's anden Billed- og Læsebog, oversat ved Kn. Rahbek.	63
J. Lorentzen, Garnisons Chirurg i Christi- anstad paa St. Croix	192
H. C. Lund's Archiv for Gynderligheder,	
I : 6 Hæfte	459-62
— overs. den forsigtige Fruentimmerven	201
And. Lund, de Hydropæ vago	108
— de retentione Urinæ sanata	108
Fr. Chr. Lund, Rector i Randers	640

H. W.

Register.

Side.

Hs. W. Lundbye overs. Burney's Eves- na, I D.	317 ff.
Mt. Lutberi de Scholis, doctis præcipue Merita, Or. Bg. Thorlacii	753-59
— Pædagogik, (mit dess. eignen Worten,) v. S. Gedike	754-57

M.

Ove Malling, Medlem af Kbh. Videnskab	80
Manddommens Gjenerhødelse, oversat ved F. Møller	202
C. Elv. Mangor's Charakter, af J. H. Bærens	320
Dn. Manthej's Udsigt ov. Forholdet mellem Gesandter og fremmede Borgere	192
... Marston's Dialogves, fordanskede ved C. F. Schneider	625
Mt. v. Marum, Medlem af Kbhvns. Med. Selskab	703
And. Pt. Meden overs. Val. R. Veillodter's Morgen- og Aftenbønner	203 ff.
F. Dr. Mejer bragde Herholdt's Accoucheers Tang til Philadelphia	254 f.
P. Krog Mejer, Theol. Prof. extr. i Kbh.	384
Mimnermos's kritiske Litteratur	473 f.
Minnehold, eller den uegte Kjærlighed	186 ff.
A. W. G. Møller's Vink for tiltrædende Religionslærere	132
C. J. Møller's Drama, Danneqvinderne	741-52.
	759-64
G. Møller's Priissskrift om pragmatist Historie	256. 730
Malte Møller's theol. og litterariske Bemærkninger	407. 429
P. H. Mønster.	
— Atheneum roses	112
	C. Mol.

Register.

	Side.
C. Molbech's Udsigt ov. Stuarternes Re- gjering og Skæbne	97.100
J. C. Molbech om Fredens lyksaliggjøren- de Folger	96
Dn. Ghf. Moldenhawer, om Hannibal Cæhested's første Ambassade i Frankrig, med Bidrag til Cor- fits Ulfeld's Historie	736
H. Moltke fremmede paa nye den Norske Topogr. Journal	794 800
Pr. Monrad, Phnixus i Bergen	512
Moschos's kritiske Litteratur	488 f.
J. G. Mourier døde i Geneve	559 f.
Fr. H. Müller's Versuche mit Bronze zum Stukgjehen, übers. tch. J. C. Marcussen	399
Pi. Erasm. Müller, Theol. Prof. ord. i Kbh. .	384
— Undersøgelse ov. de ved Gallehus fundne Guldhorn	657.65
— Iætiores humanitatis progressus vel hoc in mundo esse sperandos, Oratio .	724 ff.
— de Christiano in Deum Amore . .	727 f.
T. C. Müller's Edvard til Elise . .	185 f.
Hs. Munke, Physikus i Smaalenene . .	512
J. P. Mynster's Tanfer i Aarets sidste Mat	185
— Romance	185
Ol. Hi. Mynster, Casus e Diario Nosoco- mii Regii	32
— om Elektricitæten og Magnetismen . .	702
F. Mynter, de Cabirorum Mysteriis . .	109
— de Astartis et Adonidis Mysteriis .	190
— Spuren Egyptischer Relig. in u. um Sicilien	513 21
Hil. Munthe, de proverbio, Quem Jupi- ter odit, facit Pædagogum . .	771.81
Museos's kritiske Litteratur	485
N.	
— Nauche, Medlem af Kbh. Med. Selskab	108
J. Weis	

Register.

	Side.
G. Weibel Nyergaard holdt Veterinairforelæsninger i Göttingen	701 f.
— Correspondent af Vidensk. Selsk. samme steds	832
— tagttagede Køekopper i Syen	39
Lord Hor. Nelson's Levnet, med Tillæg af And. Pt. Høst	430 f.
G. Neuman, om Hs. N. Hauges Sværmerie	389
Bthd. G. Niebuhr (Preuß. Geh. Raad og Bankdirector	624
— om frie Folks Forsvar mod Rømerne	272
N. Lang Niessen's Bidrag til den Græs poet. Anthol. Fortolkning 465-74. 484-93	385 f.
P. Mth. Nødstov's Krøbblings Gallerie	334
Mth. Norberg creert til D. Theologie i Kbh. . . .	794-800
H. G. N. Nyegaard overs. Hist. om fiendl. Landgange paa England	100 ff.
Rsm. Nyerup's Kobvens Universitets. Unmaler	257-61
— om Tidspuncterne i Døvstummies Undervisning	416
— nogle Beskrivelser ov. Danske Kjøbstæder og Slotte	417 ff.
— Oversyn over Fædrelandets gle. Mindesmærker	497-510. 521-26

D.

Bts. Gehh. v. Obeliz døde	191 f.
... O' Cahill's General Julie, oversat ved J. C. B. Niessen	431 f.
And. Sondre Ørsted's Institut for tilstændende Embedsmænd	694-701
Hs. C. Ørsted, Physices Prof. extr. i Kbh. . . .	624
	525.

Register.

	Sii
Hs. C. Ørsted, Medlem af Société d'Emulation i Antverpen	40
— om Chemiens nyere Historie	41
... Ohlsen og . . Detlezen opnåalde Sjælanske Værghøjder	64. 24
— sendte Nislon'ske Mineralier til Kbhns. Museum	76
Oluf den Hellige, Læsebog af Eil. Hagerup	65. 76. 85
C. Olufsen's Lærebog i Landøkonomien, I og 2 Hæfte	40. 4
Danske Selskabs Ordbog fortsættes	17
de Orphiske Argonautika's kritiske Litteratur	485
... Ostenfeldt's Poesser	17
P. L. v. Opholm, Generalmajor	6

P.

J. Paludan's Samlinger for Theologer, I og 2 Bd. . . .	122-28. 131. 3
J. Lønborg Paludan's Uttringer om Egteskabs-Skilemisser	324 f. 341
Kl. Pavels's Præfener, 2 D. roest	68
C. L. Pelt's († 1806) Handelslære	209. 2.
H. Pestalozzi's Læremaaede, af F. Plum	145. 5:
— cf. C. Witte	42
... Petiscus, om hvad det er, at prædike praktiskt	43
C. R. Pflug overs. Kant's Logik	493. 9:
Pharmacopæa Batava sendes til Kbh. . . .	395
— Danica lastes	448
Pindaros's kritiske Litteratur	493
P. Poulsen overs. en Tysk Ridder-Roman	172
Sim. Poulsen udg. Nytaarsgave 1806	172. 75
Pt. Prahl forsøgte J. F. Wildberg's Opdragelsesbog	261. 72
R. F. Primon's Lystgange eller Blandingar Psalmhebog, den evangelist-christelige roses	141 f. 352

R.

Register.

R.

Side.

N. Raben, de Diabete mellito	527
R. A. v. Raden's Amynt, for Præster	126
R. Glob Ræsn, virkelig Justitsraad	703
— om Dansk Klædefabrikation	144
Rn. Lyne Rahbek's Danske Tilskuer 1799: 1805	177-84
— udg. Charis 1806	185-88
— om Epobens rette Begreb	208
— om de nyeste Latin-skolers gavnlige Udb- videlse	426 f.
... . Rablf, de Electricitatis in Asphyxia commōdis	191
E. Ramus, om Guldmønter, slagne i de Danske Stater	832
— om 7 Runde Almanakker, i Borgja's Eje	510
F. Rasch's Barselstue hos Pd. Kn. Mus	397 f.
... . Rathke, Medlem af det Skandin. Selskab	109
— ed. Pt. Aschanii Icones 41-50 Re- rum Naturalium	769 ff.
And. J. Regius overs. Abildgaard's og Viborg's Faareavl paa Svensk	702
W. O. v. Ries's Topognomon hædret ved Bid. Selskabets Sølvmedaille	731
And. Bjørn Rothe, om Egteskabs Skil- misse 321-24. 337-51. 353-62.	369-80
— Bidrag hertil	325-35
J. C. Ryge, Physikus i Cappeln	703

S.

C. Ghf. Salzmann's E. Haberfeld, for- dansked ved And. Krag Holm	76-80
Lev. C. Sander's Beskr. ov. Kjøbstæder og Slotte	417 ff.
— Breve om vor æsthetiske Litteratur	737-52.
	759-65
	Sand-

Register.

	Side.
Sandsigeren, eller 52 Spaadomme for Damer	172 f.
Sappho's kritiske Litteratur	489 f.
Eib. Sartori's Theolog, efter den nyeste Litteraturs Aand	125
Jak. Sæxtorph, med P. G. Bøisen, udg. Skolevennen	814 ff.
Mth. Sæxtorph's Schriften, 2 Bd.	III. 175
Pt. J. Schæffer's den dobbelte Snig- morders Levne	294
P. Scheel, om en Skibsbesætning leven- de i raadne Dunster	80
— Entwurf einer Medicinal-Polizei	III
— Barselfoners og spæde Børns Be- handling i Fisland	239 f.
— om 2 Twilling-Rykloper, og 1 Spina bifida	240
J. F. W. Schlegel, Medlem af Rbh. Bid. Selskab	80
— Landvæsenets Eilstand under Valdemar- erne	255
C. F. v. Schmidt-Phiseldet, Medlem af det Rbh. Bid. Selskab	80
— Darstellung des Dānischen Neutralitæt- Systems	704
G. P. Schmidt, Director ved Fiskerie- og Handels-Institutet i Altona	512
C. F. Schneider fordanskede Marston's Engelske Samtaler	625
— Haandbog i den Engelske Litteratur	626
— Danish Grammar for Englishmen	626 f.
Alb. Schönberg's Sonetter	174 f.
N. Schov, Medlem af det Nørste Vidensk. Selskab	752
— om Phrygiske Mysterier	144
— om præamatisk Historie	256
J. N. Schov's Epigrammer efter J. Ulfg. v. Höthe	174
Hm. Schubart, Eresmedlem af Rbhvns Bid. Selskab	816
 Schu-

Register.

Side.

... Schuderoft's Prædigerspiegel	133. 126
J. Mth. F. Schulz vermehrte Lr. En- gelstoft's Ph. August u. In- geborg	464
C. F. Schumacher's Kjøbenhavnske Flora	49.53
Ger. Seeberg forvirrede Norske Hoveder .	387
Hannibal Sehested's første Ambassade i Frankerige	736
... Seidelin, om Tjæreralvens Virkning mod Hnat	752
... Seider's 2den Ordination 1802 om Separatister, og deres Børns Daab, 7 Theologers Betænkninger	134 385 ff.
J. Smith, Prof. i Optiken	64
N. Berner Sørensen Nevrologia Narium internarum	639.94
G. Sonne stak 16 Robbere til Løhr's 2den Læsebog	63
Steenbloch, Adjunct ved Fredriksborgs Skole	640
— Beskr. ov. Danse Kjøbstæder og Slotte	419
Quirin Stick's Poesier	174
J. Stockholm's Uttring om Egtessabs. Skilsmisser	669.72
J. Stougaard, Rector i Aarhuus	64
E. L. Strøm, Medlem af det Skandin. Selskab	702
Mg. Strøm, Vicepræs for det Med. Selskab	703
E. Beverlin Studsgaard pensioneert	512
— døde	784
J. Suhr, Overlærer i Helsingør	640
G. Sverdrup, ej længere Overlærer ved Kbh. Kathedralskole	384
— Medlem af det Skandin. Selskab	608

E.

Torq. Tasso's Danxes Priis, oversat ved	
J. Baggesen	702
b 2	
E. Tau.	

Register.

	Side.
E. Tauber, Conrector i Aarhus	64
E. F. Teilmann, om Hs. N. Hauge's Sværmerie i Jarlsberg	391 ff.
Cerents's Skuespil, med Ann. af F. Høegh Guldberg	673-86
Jaf. Tetens pensionert	640
F. Thaarup's Priisopgave for Bornholmere	142 f.
Hs. H. Thaulov, om Ger. Seelbergs og Hs. N. Hauge's Sværmerier	387 ff.
Theokriteiske Litteratur og Kritik	486 ff.
R. Eg. Thieme's Gutmann, m. Wörterb. v. J. Wersel	351 f.
Pt. Thonboe's Levnet og Skrivter	766 ff.
Skule Thorlacius, om Thor's Flinter Symboler	505
Bg. Thorlacii Progr. de Oasibus Libyæ	589 ff.
— Memoria Pr. Fridrici, elegiaca	47 f.
— de Philosophorum Initiatione ap. Græcos	527
— Mr. Lutheri de Scholis Merita, Oratio	753-59
— de Virtutis et Honoris Templo	105 f.
— de Professoribus Burdigalensibus Se- culi IV	303 f.
— om ældgamle Græske Sammenkuds- Gælskaber	382 f.
J. Elm. Tode døde	816
— hans Liv og Livnet	19
— versificerede Begyndelsen af en Rid- derroman efter det Tydiske	511
— muntre Sange 1805	172
— overs. Glob M. Beckers Raad til Piger og Koner	173 f.
J. H. Ant. Corliz's Schweizer Reise 1803	442-48. 475-80
Bloch Tøren's Tydiske Sproglære	32. 112
Græske Tragikeres kritiske Litteratur	812 ff.
N. Treschow, om Menneskets Udtartning i Størrelse og Styrke	490 f.
— Betragtn. ov. Rangs og Titlers Værd	190
Th. C. Tychsen's Kelt-Iberiske Alphabet	336
Tyrtæos's kritiske Litteratur	665
	473
	11.

Register.

Side.

U.

**Corfits Ulfeld's Historie oplyst ved Dn.
Ghf. Moldenhawer**

736

B og W.

Gg. Wad, om nogle Fjordiske Mineralier	702
Mt. Vahlii Enumeratio Plantarum roest	109 f.
S. Walther, Sognepr. for Asnæs i Sjælland	592
— at det ej er ligeegyldigt, hvad man troer	403 f.
... Cte. Vargas, om Sardiniske Mi- neralier	816
— Medlem af Kbh. Vidensk. Selskab	816
G. H. Weber, Etatsraad	591 f.
Lago Mth. Wedel's indenlandiske Rejse, i og 2 Hæfte roeste	783
Wegweiser dch. Dänemark, Norwegen und Sweden	638 f.
Vejviseren i København anmeldes	639
Val. R. Veillodter's Morgen- og Aften- bønner, overs. ved And. Pt. Meden	103 ff.
S. Kp. Velthusen's humanistisch-theologiske Studeerplan	127
Gf. Im. Wenzel, om Dyrenes Elskov og Kjærlighed, omarb. af Od. Wolf	225-30
S. Werfel's nye Formularbog	19 ff.
— Brevbog for Fruentimmer, med For- mularer	280 ff.
— Danst Brevbog, 3 Udg.	277-80
— Wörterbuch zu Thieme's Gutmann	351 f.
— Reise til København, efter Knigge	656
H. N. Vergeland, om Apostlernes Ideer, om Opstandelse og Dommedage	423 f.
(S. R. Wezel's) min Kones Gjengang, overs. ved Dd. Didrichsen	827 32
	Er.

Register.

	Side.
Er. Viborg's Abhh. für Thierärzte, 4 Bd.	33-40.
— Forsøg med Tangrøg	53-62
— — med Ægs Udrugning i uaandbare Gasarter	53-62
— — med Hestemuk, at læge Øverfen eller Krop	62
— Priisstrift om Sviins Tilsæg og Formersel	108
— forbæredt Haareavl, oversat ved And. J. Regius	592
— om umodne og røde Kartoflers Usædelighed	703
J. F. Wildberg's Opdragelsesbog, forøged af Pt. Prahl	784
C. Witte's Brev, om Institutet i Burgdorf	261-72
Od. Wolf overs. Snigmorderen Pt. J. Schæffer's Levnet	429
— omarb. Gf. Jim. Wenzel, om Dyrenes Elskov	294
Kp. Wolfsburg Obs. in N. T. fordamte og confiskerede	225-30
Ol. Wormii Vindiciæ Or. pro Marcello roest	428 f.
	III
3.	
J. Zetliz's al Koran, eller Capiternes Bog	129 ff.
— J. Nordahl Brun's Liv og Levnet	291 f.



Kjøbenhavnske

ærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. I.

ohan Henrik Anton Torlitz's Schweitzer-Rejse i Aaret 1803; udarbejdet efter hans Dagbog. Kbhavn 1805. Trykt paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag hos Math. Joh. Sebbelow. 314 S. 8vo.

Forinden Recensenten tillader sig at anmeldte Indholdet af dette Skrift eller at yttre sin Dom over dets ærd, troer han sig forpligtet til at gjøre sine Læsere beseende med de Forventninger, med hvilke han tog Bonn i Haanden. Det er bekjendt, at den pestalozziiske Underviisnings-Methode vakte Sensation paa flere Steder i Europa, at adskillige, saavel i offentligt Uerinde djendte, som af egen Drift tilskyndede Pædagoger indsatte sig i Burgdorf, hvor Pestalozzi med den Berner-Regjerings Tilladelse havde oprettet sit Institut, for ved personlig Deeltagelse at studere den Methode, om hvilken hele hans Underviisning drejede sig. Det er fremdeles kjendt, at ogsaa Danmarks Regering, der saa uafsludt arbejder for Oplysningens Fremme, sendte 2de Skolemænd, Hr. Seminarii-Lærer Strøm, som forhen avde gjort pædagogiske Rejsser, og Hr. Torlitz, Lærer

2 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

Borgereskolen i Slagelse, til Burgdorff, for at indhente paalidelig Efterretning saavel om denne Underviisnings-Methodes Bestaffenhed og Natur, som ogsaa for derved at sættes i Stand til at kunne bedømme, hvorvidt den hos os var anvendelig eller ikke. Det er end videre beskjendt, at der ere fældede mange, hinanden modsigende, og stundom heel underlige Domme om Pestalozzi og hans Methode. Begjærlig tog derfor Rec. en Bog i Haanden, der var skrevet af en sagkyndig Landsmand, der selv havde funnet undersøge Methoden og overbevise sig om dens Værd eller Uværd. Uagtet Bogens Titel nu meer loveerde en Rejseskrivelse end en detailleret Efterretning om Pestalozzis Institut, og den Methode, der brugtes i samme, saa tvivlede Rec. dog ikke om, at han jo maatte finde en saadan Efterretning i Skrivtet selv; deels fordi denne Rejse var i Ordets egentligste Forstand en Embeds-Rejse, befalet, foranstaltet og bekostet af Regjeringen; og deels fordi Resultaterne af denne Rejse kunde vorde af yderste Vigtighed for Fædrelandet, da det rimeligvis vilde komme an paa de ved den indhente Oplysninger, og de i Anledning deraf anstillede Forsøg, om vort Underviisningsvæsen i Almueskolerne skulle vedblive i sin forrige Form, eller omdannes efter Pestalozzis Methode. At Skrivtet imidletid ikke fyldest gjorde denne Recs. Forventning, vil fremlyse af Indholdet, der stykkevis skal vorde gjennemgaaet.

Skrivtet bestaaer, foruden en Forerindring, af 39 Breve, der beskrive Rejsen til Burgdorff, Opholdet der, Excursioner i Egnene deromkring, og derfra tilbage til Kjøbenhavn.

I Forerindringen anfører Forfatteren de Grunde, der have bestemt ham til at meddele Publicum den Dags bog,

og, han paa sin Rejse havde ført; og i Slutningen enviser han til de Rejsebeskrivere, han raadspurgte, vor han troede det nødvendigt. Recens. troer blot at urde anmærke: at det uden Twivl havde været rigtigere at anføre enhver saadan Kilde in specie paa det Sted, vor den bruges, og hvor man savner den specielle Hensigtsning, end summarisk at anføre dem i Forerindringen.

Iste Brev

eskriver Forfatterens Stemning, da han begyndte at edskrive sine Jagttagelser.

2det Brev

eskriver Forfatterens Glæde, da han fik Tidende om, at han skulle rejse, og hvori Rec. kun finder den fra Elæren, der gjenfinder sin bortførte Pige, laante Lignel- noget excentrisk, og ikke aldeles passende til den Syns- unkt, hvorfra en saadan Rejse naturligvis burde be- agtes; ligesom han ikke indseer, hvi Fors. saa gjerne ar villet male den hele Lidenskabelighed, hvori han om- imledes, for han kunde komme afsted. Det er begri- eligt, at man kan blive glad over et Gode, man havde mistet, men ikke vovet at haabe; det er tilgiveligt, om man i Glædens Ruum sværmer en Smule; men Rec. idseer ingen Grund, hvi man skal bestrebe sig for at være ligesaa excentrisk ved Erindringen om som ved Op- ræelsen af haint Gode, da det synes langt forkustigere, at denne Erindring gaaer efter Naturens vanlige Gang over til en bliid og behagelig, men roelig Thukommelse af svundne Glæder. Fremdeles beskriver dette Brev en sinkelse, som hindrede Afrejsen, og endelig Afrejsen iv fra Slagelse.

3die Brev

rtæller Farten over Veltet, Ankomen til Nyeborg,

4 Kjøbenhavnske lærde Esterretninger

Rejsen til Præsten i Frørup, — om Rec. ikke fejler Hr. Laub, der selv under Pestalozzis Methode og forsøger at anvende den — Ankomsten til Odense, til Middelfart og til Snogehøj, og fortæller denne Route aldeles paa samme Maade, som i forrige Brev. At Forfatteren synes selv at have følet, at han maa ikke ga Phantasien vel frit Spillerum, synes klart deraf, at han selv giver sit Raisonnement om Rejsens Behageligheder Navn af Sværmerie, og tilstaaer, at den galloppirende Indbildningskraft var løbet løbst med ham fra Weltets Flade til St. Gothards Svimmelhøjde, og at han selv paa Lyneborgerheden troede at opdage Levninge af Adams tabte Paradis!

4de Brev

Skildrer Christiansfeld. Mod de statistiske Beretninge finder Rec. Intet at erindre, men derimod kan han ikke bifalde Forfatterens Dom over Christiansfeldernes Religion og Religieusitet; thi til at dømme over saadann Gjenstandes Værd eller Uværd skal man have nojagtigere Kundskab, end der kan indsamles ved et øjebliklig Besøg, og har man ikke denne nojagtige Kundskab, blir des man maa ikke af det Udvores og Tilsyneladende; hvilket tilbageholder man da ikke heller sin Dom?

5te Brev.

beskriver Rejsen gjennem Slesvig og Holsteen; det nærmesteligste ved ethvert af de Stæder, der laae paa Vejen anføres, og i Anledning af dette maa Rec. dyæle lidt ved Esterretningerne om Pfingstens Institut for Dørstumme i Kiel. Forfatteren fortæller, at disse Bør synes ikke at føle deres ublidske Skjebne, og hvormeget Rec. end ønskede, at dette maatte være sandt, saer han dog langt fra at troe det muligt, at saadan

ne Børn i et Institut, hvor flere ere samlede, behandles methodist, og ideligen ere Gjenstanden for hvert nysgjerrigt Øje, og ikke sjeldent beklages ved Miner og Gebærder over deres Uheld, ikke skulde føle det Ublide i deres Tilstand, og kun alt for bestemt har Erfaringen bekræftet Recensentens Twivl i denne Henseende. Forf. fortæller aldeles Intet om den Maade, hvorpaa disse Elever vejledes til de første Elementer, og af hvad der fortelles om de Sætninger, de opskrevne paa Tavlen, lader det sig ikke bestemme, om Gebæred-Sproget eller Finger-Sproget var det Middel, hvorved de dechifrerede Sætningerne, og endnu mindre kan man deraf slutte, om de forstode hvad de skrev, eller om de kun efterabede nogle Bogstaver, der vistes dem. Det ansøres som en Mærkelighed, at en Dreng kunde temmelig forstaaelig udtale nogle Stavelser, skjøndt det kostede ham megen Anstrengelse, og at en Pige ved Galvanismen var kommen saavidt, at hun foer sammen, naar man slog sterkt paa Bordet eller stampede i Gulvet, og man seer heraf, at Forf. ikke har haft Sagkyndighed nok til at gjøre Jagtagelser over Dovstumme; thi han vilde da ej have forundret sig over det første, og ikke troet det Sidste; thi Erfaringen har sat det udenfor al Twivl, at ethvert Barn, der er født dov, men uden Fejl paa Tale-Organerne, kan bringes til temmelig forstaaelig at tale de Ord, det lærer, og at dette kun i Begyndelsen kostet Anstrengelse; ligesom den ogsaa har viist, at der ikke behoves Galvanisme — hvis Underverker i dette Tilfælde Verden vel ikke mere troer saa saare sterkt paa — til at bringe et dovstumt Barn til at fornemme den Lyd, der fremkommer, naar man slaaer sterkt paa et Bord eller trumper haardt paa Gulvet; thi saadan Fornemmelse

have alle endog de dyreste, og det er ikke gjennem Dret, men gjennem Beenbygningen denne Lyd fornemmes og Fornemmelsen forplantes; derimod var det vel muligt, at Galvanien funde have bidraget til, at hun, som Forfatteren siger, før sammen ved saadan Fornemmelse; thi u forsiktig anvendt har den uden Twivl ofte smertelige Nervetilfælde til Følge.

6te Brev

giver forte Skildringer af Hamborg og Altona, og bringer Læseren saare hurtig paa hin Side Elben gjennem Harburg til Lyneborger-Hede, som i

7de Brev

beskrives tilligemed Celle; men Rec. indseer ikke, hvorledes Forfatteren kan give Slots-Salene i Celle Prædicatet prægtige; thi efter Recensentens Skjønnde er der ikke engang Spor af sordumis Pragt.

8de Brev

Kildrer Rejsen til Hannover og Göttingen, og er uden at indeholde noget mærkeligt Nyt ret interessant.

9de Brev

beskriver Ankomsten til Münden, hvis Omegn Forfatteren med Rette roser, og det forekommer Rec., som om Skildringen af disse Egne er saa skjøn, at den ikke behøvede den søgte Skjønvening, hvormed den sluttet, da Fulda og Werra sammenlignes med Euphrat og Tigris. Men hvad Beskrivelsen af de Gobelins Tapeter angaaer, saa tilstaaer Rec. oprigtig, at han troer, det havde været nok at nævne dem, og henvise til de twende franske Journaler, hvoraf Beskrivelserne ere tagne; thi da intet af Emnerne er ubekjendt, saa funde det synes overslødigt at detaillere dem, med mindre Beskrivelsen blev saa fyldestgjørende, at den bidrog til at gjøre Forestillingen

om

om disse Konstarbejder saameget mere bestuelig, og dertil ere de dog ikke tilstrækkelige.

Iode Brev

giver Udsigt over Rejsen gjennem Cassel, endel Mellem-Stationer, Marburg og Giessen til Frankfurt, og blandt de Vers, Forf. har optegnet, som fandtes over Husene i Giessen, ere især No. 2, 3 og 5 pubserlige,

IIte Brev

fører Læseren fra Frankfurt til Stutgard. Det turde maaſkee imidlertid være en Urigtighed, naar Forfatteren bona fide fortæller, at alle Frankfurts Jødefamilier ere sammendyngede i den saakaldte Jødegade; ihi efter den sidste Gldebrand, som just traf en Deel af dette Qvarsteer, forandredes det, og Jødefamilierne blev mere adspredte omkring i Byen. Hvad der berettes om Domkirken og Conclavet; hvori Kejseren vælges, er meget rigtigt anmeldet. Maaſkee burde Forf. have detailleret de videnstabelige Anstalter, hvorom han taler, da disse, ifald de virkelig skulde være af nogen Betydenhed, neppe ere almindelig bekjendte. Bemærkningerne over Hejdelbergs skjonne Beliggenhed ere i høj Grad træffende, fun indseer Rec. ikke, med hvad Føje Hejdelberg henføres til Tydflands Oldtiid? ligesom han ogsaa troer, at af de tre anførte Aarsager til dens Ødelæggelse, Krigen, Lynilden og Tiden, er det især den første, der bør nævnes.

IIIte Brev

begynder med Ankomsten til Stutgard og gaaer til Indtrædelsen i Schweiz. Men naar Forfatteren sætter det Indholdsriige ved denne Tour deri, at han væltede, og væltede just paa Grændeskjellet mellem Tydskland og Schweiz, og maatte løbe tilbage fra Schweiz ind i Tydskland for at opøge en tabt Lundstikke, saa synes

dette noget søgt; ligesom det nok ogsaa er et mindre hels-digt Ordspil, naar denne Væltning faldes et Indfald i Schweiz.

13de Brev

begynder i en uden Twivl vel exalteret Tone at udmale Forfatterens Stemning ved Ankomsten til Schweiz, og udtømmer sig i Lavaters bekjendte Lovsang over dette Land „O schön gebauter Schweizerland! &c.“ som ordret er aftrykt. Strax efter sluttet Brevet med en Tirade af Richards Guide des voyageurs en Europe, der Intet indeholder uden Declamation, og derfor neppe vil more enhver Læser.

14de Brev

beskriver Rhinfaldet ved Schaffhausen, Rejsen gjennem Basel og Ankomsten til Burgdorff. Rhinfaldet males, men maa ikke med noget vel stærke Farver; thi naar det f. Ex. siges, at man nærved ikke hører sine egne Ord, og ikke engang Knaldet af en Pistol, saa maa Rec. erkære sin Vantroe herom; han har selv været der, seet det trint om, i dets sterkeste Fald, men han kunde uden Vanskelighed tale med dem, der vare med ham, og han slutter deraf, at han altsaa ogsaa vist nok vilde kunne have hørt Knaldet af en Pistol, om dette Experiment var blevet foretaget. Men det er vist, at dette Vandfald er en af de skønneste og meest overraskende Naturscener, man kan forestille sig, og det er altsaa saare forklarligt, at den kan have begejstret Forfatteren.

15de Brev

handler nu om Pestalozzi selv, og giver den Esterretning om ham, at han er en gammel Mand, der uagtet sin Alder og udstandne Besværligheder dog endnu rober sjælen Mands Kraft og Storhed og et lykkeligt Lune, men

er yderst ligegyldig for sit hele Udvortes. Rec. vil ikke nægte, at dette Brev jo er gandstæ interessant, endog som det er; men han vil ej heller fordølge, at han havde ventet flere og vigtigere Bidrag til Bekjendtskab med, ja en detailleret Karakteristik over Pestalozzi, saa meget mere, som Forfatteren selv paastaaer, at af alle Fremmede har Ingen saalænge eller i saa høj en Grad nydt Pestalozzis fortrolige Omgang, som han og Hr. Strøm. Hvo var da bedre i Stand til at skildre ham? Og Henvisningen til de Mange, der have skildret Pestalozzi, og især til Soyaux og Gruner, syldestgjør neppe. Maar jeg kommer i en Boutik, for at kjøbe Vare, jeg efter Skiltet var berettiget til at vente der, og faaer Anvisning til en anden Boutik, hvor det, jeg søger, skal være at faae, saa kan Ingen tage mig ilde op, at jeg bliver fortrædelig derover. Og vilde Forfatteren da nu have berjent sig af Soyaux's og Gruners Beretninger om Pestalozzi, mon Læserne da ikke ville meget hellere undskyde det, end Citationer af Reichard og Lavater over Naturscenerne i Schweiz? De sidste kan Enhver sege paa hundrede Steder, men en tro Skildring af Pestalozzi, hvis ejendommelige Karakters Interesse fremlyser saa umiskjendeligen af hans Skrivter og Methode, kan man ikke med saa stor Foje forære af Nogen, som af den, der paa Embedsvegne har haft Adgang til Manden selv, og derhos nydt hans fortrolige Omgang i længere Tid, end nogen Ander. Hvortil endnu kommer, at en paasidelig Karakterstædring af Pestalozzi vilde være højest gavnlig til at opklare mange af de Veje, han har gaaet i sin Methode, og som det ellers ikke er saa let at forklare.

16de Brev

handler om Pestalozzi's Institut, og giver vel nogle Efterretninger om Institutet, som ere mærkelige for det skjonne Bidnesbyrd, de meddele især om den sædelige Tone blandt Eleverne, og om det aarvaagne Tilsyn, der haves med dem. Men her kan Recensenten ikke nægte, at han kommer tilbage til hvad han i Begyndelsen sagde, at han nemlig havde ventet — og uden Twivl med Hsie — mere detaillerede Efterretninger om Institutet og Læremadden der, end her findes; thi at disse givne ere overfladelige, og næsten kunde man sige, løstægen henkastede, vil enhver finde, og saae Recensenten blot hen til dette flygtige Blik paa Institutet, sammenligneved han det med den entusiastiske Udførslighed over Burgdorffs henrykkende Velkommen, som i samme Brev følger underbar oven paa Efterretningerne om Pestalozzis Institut og Læremadden; vidste Recensenten ikke, at Forfatteren indtil dette Dieblik interesserer sig med lige Varme for denne Læremadden, saa kunde han let ladet sig forlede af det Indtryk, Læsningen af dette Brev gjorde paa ham, til at troe, at Interessen for Hovedsagen havde maattet vige for Interessen for Bisagen. Det er saaledes sagt, at der vare 6 Classer, men Arbeidet i enhver især, Forholdet imellem den, og Overgangen fra den ene til den anden, er saaledet detailleret, som det Punkt angivet, hvorfra Eleverne begynde eller det, hvortil de gaae. Det sidste burde i det mindste vist nok været fremsat; thi da Methoden endnu er langt fra sin Fulddendelse, da den egentlige Anvendelse af den indtil dette Dieblik savnes, saa er det vigtigt at vide, hvorvidt Lærerne under selve Pestalozzi's Nine dreve det. Recensenten gientager, hvad han forhen har sagt, at han bestandig betragter denne Reise, som en Embedssag,

sag, og derfor ventede al den Misagtighed og Udførlighed, som en sagkyndig Mand kunde give. Er hans Synspunkt fælste, saa bliver høns Dom altsaa urigtig; men i modsat Fald turde maaske Forfatteren selv give ham Ret.

17de Brev

giver nogle flere Efterretninger om Institutet, som dog meer beskrive dets øconomiske Tilstand end dets pædagogiske Indretning og Virken. Og naar her siges, at der foruden den egentlige Elementair-Undervisning læres Mathematik, Kunsttegning, fransk og tydse Sproglære, Naturhistorie og Geographie; saa burde Forfatteren vist nok have tilføjet, om disse Gienstande behandles efter almindelig Methode, eller efter en nye paa den Pestalozziske Grundvold bygget; thi lad være det sidste neppe kan være muligt, da Anvisningen til saaledes at anvende Methoden uden for de blotte Elementer endnu med Længsel ventes af Pestalozzi, saa kunde Læserne dog let falde paa at troe, at det havde være Tilsædet.

Interessants ere i samme Brev bemærkningerne over Schweizer-Dialecterne, saavel som den anførte National-Sang.

18de Brev

beskriver en Reise fra Burgdorf til Soluthurn, og er interessant fra flere Sider. Kun begriber Recensenten ikke, hvorledes en oplyst Mand kan blindes saa meget, at han kan forveksle sand og blind Andagt, at han ikke indseer, at den første kun kan grunde sig paa noget virkeligt, den sidste derimod lettelig fremmes ved udvortes Ritus, og det især naar Uvidenhed og Overtroe fra Barnsbeen af har lært Hoben at sætte den hele Cultus i Gebærder og Grimasser. Exemiten i St. Peteren er meget

meget vel udtegnet; kun troer Recensenten ikke, at al hans Overtroe er lige ørlig; uden Twivl befinder han sig vel ved Piligrimsreiserne, og holder derfor fast ved sine miraculose Fortællinger.

Det er mærkeligt, at Inquisitionen paa en Maade har opreist sig en Throne i Solothurn, og det er sorgeligt, at den har formaaet at forstaffe sig Magt.

19de Brev

Kommer tilbage til Pestalozzi, og giver atter en Deel adspregte bemærkninger over ham selv, som vise ham som en Mand, man maae agte og elske. Recensenten kan gjerne tilstaae, at dette Brev i hoi Grad har interesseret ham, at mange af Anecdoterne om Pestalozzi, og især Den om den pyntelige Wieland, som vilde børste Støvet af Pestalozzi, have moret ham sædeles, uden derfor at afvige fra hvad han i Anledning af det 15de Brev har sagt; thi ei heller her findes Grundlinien til nogen Karakterstildring over Pestalozzi.

20de Brev

Handler om selve Pestalozzis Methode, og erklærer sig i de bestemteste Udtryk for dens Øpperlighed. Her maa Rec. altsaa dvæle nogle Djebliske; han skal være desto fortære siden. Rec. kan ikke være enig med Forfatteren i hvad han siger, at nemlig denne Methode ikke trænger til nogen udførlig Beskrivelse, og at Elementair-Bøgerne give al den Veiledning og Forklaring, man behøver. Thi fordi jeg ved at practicere efter dem kan lære at kjende Methoden, følger deraf, at jeg kan gjøre mig nogen klar og bestuelig Ide om den ved at see og lære disse Bøger, eller see de ikke snarere ud som nogle aritmetiske og mathematiske Ramser, man maa blive bange for? Og mon man ikke, f. Ex., ved at løse Iths Embeds-

beds-Beretning om Methoden haade veiledes og løkkes til at lære at kende den noje? Altsaa en fort Udsigt over Methodens Væsen vilde vist nok have været paa sit rette Sted for at sætte den uindviede Læser i Stand til at forstaae den Dom, Forfatteren i det følgende falder over Læremaadens Værd. — Rec. tilstaaer, at Methoden er saa bestemt foreskrevet Læreren, at denne Intet kan tage fra og Intet lægge til, men han nægter ligesaa bestemt hvad Forfatteren strax efter udleder deraf, at nemlig Methoden ikke behøver Lærere, der af Naturen have synderlig store Gaver, og at selv den Indskrænkede og Eenvoldige kan undervise, naar han har Bogen i Haanden og Tabellen for Øjnene. — Den Pestalozziske Methode skal meer end nogen anden gaae med Varme, Liv og Kraft, Lærerens Opmærksomhed maae være saameget større, som Methoden fører det med sig, at Læreren kan have et stort Antal Elever. Og saa tør jeg vel spørge: troer Forfatteren, om den der skal undervise med Liv og Kraft, have den meest spændte Opmærksomhed og oversæe et større Antal Elever end sædvanlig, kan være indskrænket og eenfoldig?

Men Liv og Kraft og stadig Opmærksomhed ere sædvanlige Egenskaber ved den indskrænkede og eenfoldige Lærer?

Rec. veed ej heller, om han ganske kan troe, hvad Forfatteren strax efter beretter, at Pestalozzi's Methode efter hans Plan kun skulde gaae til Elementair-Undervisningen: Skulde han virkelig ikke have villet mere, og dog for ikke lange siden have lovet Anvendelsen f. Ex. af den arithmetiske Deel? Skulde de i hans Lionhard und Gertrud, "Wie Gertrud ihre Kinder unterrichtet," i Nachforschungen über den Gang der Natur in der Entwickelung des Menschengeschlechts yttrede Ideer kunne bestaae med denne Indskrænkning? Gierne underskrives Rec. den Dom, at denne Methode fortrinligst sys-selsætter det største Antal Elever, og langt fra at troe, at Fremsiglessmaaden skulde stade Elevernes Bryst eller Organer, troer han meget snarere, at den udvikler og danner deres Taleorganer, naar Læreren bærer sig rigtig ud; men naar Forfatteren derimod roser den sieldne Færdighed,

dighed, Eleverne paa Burgdorff havde i at oploſe Opgaver i Hovedet, ſaa spørger Rec. blot: "Bare da diſſe Opgaver ikke indknebne i ſaadanne former, at Oploſningen laae ligefrem i Tabel. Øvelſerne, naar de blotte Benævnelſer bleve forandrede"? Og naar dette ikke var tilfældet, hvorfor mon man da ikke kan ſee den ſamme Fremgang paa andre Steder, hvor denne Methode anvendes? Men der er en stor Forſkøl paa at fremſætte Opgaven i Methodens Form, og at fremſætte den anderledes, og man ſkal kjende Øvelſerne, for ikke heri at blindes. Fremdeles maae det være Rec. tilladt at modſige Forfatteren i den Paafand, at Pestalozzis Methode ſkulde i lige lang Tid bringe alle Elever lige vidt, at den ſkulde være ſaaledes beregnet, at det nemme Barn ikke overiledes, og det ſløve ikke forſomtes. Var det end mueligt uden grov psykologisk Modſigelse at troe dette, i Sandhed da har Erfaringen paa det bestemte gjendrevet det. Foratteren har jo ſelv underviſt i Prøveſkolen i Kjøbenhavn, han har jo ligeledes underviſt i Efterſlagten; kom alle Elever paa diſſe Steder ligevidt, eller gik det ikke, ſom ved alle andre Methoder, de gode Hoveder løbe frem, de dorfte bleve tilbage? Nej dette Mirakel kan den ikke gjøre, det har Erfaringen viſt, og Gud være lovet den ikke kan, thi dens Virkninger vilde da neppe blive Menneskeslægten gavnlige. Rec. har nu fulgt Forfatteren Skridt for Skridt i hans Dom over denne Methode, han har ørlig modſagt ham, hvor han var af anden Mening, men ikke har han dermed villet erklaere ſig mod Methoden. Evertimod, han troer, at den indeholder ſaare meget godt, at den kan iſær anvendes med Held paa Almue-Ungdommens Underviſning, naar den NB. anvendes rigtigt, at den ſkærper Opmærksomhed, Hukommelſe og Indbildungskraft, og giver Lethed til endog i Tankerne at overſee Talforhold og Størrelſer, og at den, ſom ovenfor er sagt, udvikler og danner Organerne; men den mangler endnu Fuldendelsen, og kan derfor ikke fuldkomment bedømmes.

21de og 22de Brev
beskriver nogle Excursioner fra Burgdorff, og

23de Brev

Tilbagekomsten dertil, i hvilket Beskrivelsen over Folkefesterne ere vakkre.

24de til 28de Brev

omhandler lutter Excursioner i Schweiz, der sikkertigen have været højst morende, og paa hvilke Læseren vist nok meget gjerne følger med, da det er Vevey, Lausanne, Geneve, Chamouny, St. Bernhard, Wallis, Neuchâtel og flere saadanne Steder, Balsarten gjelder til. Det kommer kun an paa, om Læseren overalt kan følge den Pathos, hvori Forfatteren rejser.

29de Brev

taler om en Deel Fremmede, der besøgte Burgdorff.

30te til 34te Brev

Sildrer atter Excursioner omkring i Schweiz, og denne Gang tillige i Italien. Det første af disse Breve har især nogle ret interessante Bemerkninger om Haslidalernes Sprog og Skifte, og højst pudserlig er Kilstangen, som ansøres pag. 194.

35te Brev

beskriver Tilbagekomsten til Burgdorff, det sidste Ophold der, den bitre Afsked derfra, og Afrejßen selv. Nu gaaer Touren altsaa tilbage, og i

36te Brev

er Opholdet i Strasburg, hvis Mærkeligheder gjennemgaaes.

37te Brev

førel Læseren til Manheim, Heidelberg og Darmstadt, og underholder ham ret vel der mellem allehaande Folk.

38te Brev

gaaer til Frankfurt, og Omegnen, hvor Rhinsevinen især faaer sin fortjente Lovtale.

39te Brev

beskriver den sidste Deel af Retouren, og Ankomsten til København igjen. Beskrivelsen over det Hannoveriske er ikke opbyggelig, og især ere de pædagogiske Esterretninger om Skolelærer Seminariet i Hannover meget afværende fra den Mening, denne Indretning ellers har opvakt in publico; men det er ogsaa vist nok, at Katekiseringer ere ofte noget forunderligt Gods, naar de saaledes skulle udfram-

udframmes til offentligt Brug. De mange künstige Systemer deri, de mange Taarnbygninger af Regler derfor, have dersor stedse forekommet Rec. lidet passende. Thi er man enig om, hvad man neppe kan nægte, at den fuldkomneste Kateket er den, der forstaaer i den simpleste og fortroeligste Omgangs Tone at gjøre sig førstaaelig, saa er det ligesaa besynderligt at ville give conventionelle Regler for Kateketik, som om man vilde gjøre dette for Maaden, Forældre skulde tale paa med Born. Man kan af denne Aarsag vel tænke sig en negativ, men vanskeligen nogen positiv Kateketik, eller hvad der er det samme: man kan vel tænke sig en Kateketik, der lærer, hvorledes man ikke skal katekisere, men endnu fjender Rec. ingen, der sifter og bestemt lærer Enhver at katekisere, og han twivler meget om, at en saadan nogensinde vil blive til.

Rejsen gaaer nu hurtigt tilbage til Kjøbenhavn, og er altsaa til Ende. Rec. ender da ligeledes sin Anmeldelse af dette Skrivt. Han har gjennemgaet det usjagtigen, han har erindret mod det, hvad han troede sig besøjet til at erindre; men han har dermed ingenlunde villet nedsette dets Værd. Han erkærer villig, at dets Læsning har interesseret ham, og han er vis paa, at Enhver vil læse det med Forståelse. Har han hist eller her fundet Skildringer søgte eller Tonen og Udrykket excentrisk, saa var det, fordi han stedse betragtede Rejsen som en Embedssag. I Baggesens Labyrinth finder han denne Tone fuldkommen rigtigt anvendt, fordi Rejsens Natur hjemler den, og den stedse kan vedligeholdes; saadant er derimod ikke Tilfældet med Forfatterens Rejse. Sproget er ogsaa i det Hele temmelig rigtigt; nogle smaa Fejl turde der vel hist eller her være indslæbne, som f. Ex. naar det pag. 14 siges, at Verten i Christiansfeld ikke vilde spise med dem, fordi hans Kone laae i Barselseng, og han skulde gjøre hende Selskab, i Stedet for: holde hende med Selskab; men det bekjendte ubi plurima nitent etc. lader sig i øvrigt ogsaa anvende her.

Gyrtinge d. 12te Novb. 1805.

P. H. Mønster.

Riksbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 2.

Formularer til Kontrakter, Skjøder,
Vexel- og andre Obligationer, Vexler,
Opsigelser, Samfrænde-Skifte, Af-
kald, Testamenter, Reserver, Leje- og
Lærefontrakter, Sudsmaal, Atte-
ster, Sø- og Handelsdokumenter, Cer-
tepartier, Bodmeribreve, adskillige
Ansøgninger m. v. tilligemed Under-
retning om det praktiske Forhold ved
flige Documenter. Ottende aldeles omar-
bejdede Oplag; af J. H. Bærens, Justitiarius
i Fattigvæsenets Politiret, og Assessor i den
Kongelige Lands-Overret samt Hof- og Stads-
Ret. Kbhavn 1805. Paa C. G. Profts For-
lag. Trykt hos B. K. Horrebow. 572 S. 8vo.

Nimelderen er aldeles enig med Hr. Forfatteren i at
have anset det for et gavnligt Foretagende, da han
gav os denne Samling af Formularer til saadanne Do-
cumenter, som i det daglige Liv idelig forefalde. Som
blot Formularbog betragtet er den en nyttig Haandbog
for dem, hvis Tilsælde det er at forfatte flige Documen-

ter for sig selv eller andre, uundværlig for uøvede og til Lettelse for endog øvede praktiske Lovkyndige. Anmelderen ønsker tillige, Begyndere i Lovkyndigheden vilde anskaffe sig denne Samling, ved hvilken de kunne blive bekjendte med de Documenter, som kun faa Candidater have seet, og endnu færre kunne opsette, og hvilke dog nævnes baade i Lovgivningen og Systemerne. Ogsaa de Embedsmænd, hvis Hovedstudium Lovkyndighed ikke er, og dog paa Embedsvegne behøve Bekjendtskab med disse Ting, ville med Nytte kunne betjene sig af Skrifstet i forekommende Tilsælde. Dette Arbejde henhører da og til de flere nyttige Foretagender ved hvilke Hr. Assessoren har fortjent sig Medborgeres Tak. Det er alt 18 Aar siden første Udgave blev trykt og de 7 Oplag ere udsolgte alle forbedrede og forøgede. Dette 8de Oplag er nu tilgjedes omarbejdet af samme Forfatter, hvis bekjendte Nojagtighed og Embeds-Erfarenhed er os Borgen for baade Fuldstændighed og Paalidelighed, og hvilken Formodning er bestyrket deels ved den sjeldne Ufsætlighed, deels ved det tavse Vifald af vore praktiske Lovkyndige, som dog have været indbudne i forrige Udgaver til at anmærke Mangler eller Forbedringer.

Da nu dette alt forhen bekjendte Skrift saaledes synes at anbefale sig selv allene ved at anmeldes, ville Anmelderens hermed overeensstemmende Udladelser ikun blive Gjentagelse af foranforte. Titelen viser, hvad Læseren kan vente at finde, ikke blot en Formularbog, men tillige Underretning om hvad efter Lovgivning og Erfaring er at iagttaage ved ethvert Documents Affattelse og Brug med Henviisning til Lovstederne.

Indledningen er belærende for Begyndere, om Contractors væsentlige Requisiter, udvortes Form, Forsigtighed

hed i Documenters Opsættelse, som Anmelderen derfor
tør anbefale.

Registeret er, som det øvrige, fuldstændigt. Til Slutning findes Udtog af nogle Anordninger saasom:
stemplet Papirs Forordningen og flere, hvis Brug dag-
lig forefalde. I Almindelighed udmærker denne Udgave
sig fra de ferrige ved Udeladelse af usornøden Vidtløftig-
hed, der ofte skaber mere, end gavn, ved at give An-
ledning til Twivl, hvor ellers ingen var.

Skulle Anmelderen anmeldre noget blev det følgen-
de: Ugjerne seer han at ogsaa Hr. Assessoren, som nylig
har udgivet en liden dansk Grammatik, har antaget den
nyere Rettskrivning, Hus, Lætasien, Auktion — dog
maastke incuria — thi andre Steder finder man Obli-
gation og etter andre Steder Obligacion. Ved en Ind-
holdsliste med Henviisning til Sidetallene, troer Anmel-
deren, man lettere underrettes om Bogens Indhold end
ved et Register, hvilket sidste man kun betjener sig af i
Tilsædet, naar man vil bruge en Formular. Men har
man begge Dele er det saa meget bedre. Rescriptet af
25de Febr. 1793 Side 541 burde uden Twil været ude-
sladt, da Anmelderen ikke veed rettere, end at alle ældre
Love, der angaae Søfarendes Forhold i Krigstider, ere
aldeles ophævede ved Forordningen af 4de Maj 1803 —
i det mindste — indtil bedre Tider!

J. Werfels nye danske Formularbog,
indeholdende Formularer til alle Slags Con-
tracter, saasom: Leje-, Forpagtnings-, Rijøbe-,
Fæste-, Magistriske-, Undertægts-, Handels-,
Lære- og Sessions-Contracter, item til Skjø-
der, Obligationer, Beviser, Reverser, Anviis-
ninger,

ninger, Kvitteringer, Opsigelser, Gavebreve, Arvesforeninger, Testamente, Skudsmaale, Afkald, Bodmeriebreve, Certepartier, Toldangivelser, Averiesforklaringer, Ansøgninger, Suppliquer og Klager m. m. tilligemed de ved slige Documenters Afsatning, fornødne Formaliteter og paa Lovene grundede Jagttagelser og Cauteler. Andet Oplag, gjennemgaet og betydelig forøget af Thomas Eichel Bartholin, Justitsraad og Landsdommer i Sjælland og Møn. Kbhavn 1804. Trykt paa A. & S. Soldins Forlag hos E. M. Cohen. 588 S. 8vo.

Litteraturen berigedes saaledes næsten paa een Tid med twende Formularbøger, af hvilke vi uden Tvivl kunne have undværet denne, da man næsten i hver Udgave fra Hr. Assessor Vårens havde Lofte om, at han ville vedblive fremdeles. Men da denne nu er til, bør Anmelderen tilstaae de Herrer Udgivere og Forlæggere, at den anbefaler sig ved Overensstemmelse med hiint ældre Mønster, i henseende til Form, Plan og Indhold.

Denne Versel - Bartholinske indeholder, ligesom hiin, Formularer, de fornødne Anmærkninger ved et hvert Documents Afsbenyttelse, Register foran, og til Slutning Udtog af stemplet Papirs- og flere Anordninger. Vel er her og, i Stedet for Assessor Vårens's Indledning, en Forerindring, men som ikke figer meget. Arvfæstefjøder savner man, og Forpagtnings-Contracten er ikke saa fuldstændig som den kunde være, da dog ellers superflua ikke ere usædvanlige i denne Formularbog f. Ex. Side 35 til 46 en Afshandling om Kjønsdrift, øgtefæbelig Troestab, Børneopdragelse,

Fors-

Formynderie m. m. qvibus hic non locus. Tabellen, som Hr. Assessor Bårens har, over de i Henseende til Slægtskab og Svogerskab forbudne Egteskaber, havde her varet passeligere.

Uagtet disse Anmærkninger vil enhver, som behøver en Formularbog, kunne betjene sig ogsaa af denne, da Anmelderen i øvrigt hverken har savnet Documenter eller Anmærkninger, ikke heller opdaget Mangler, som kunne gjøre den ubrugbar. Men uden Twivl nok i — lærde Efterretninger, om — Formularbøger, at deres Tilværelse, Indhold og Brugbarhed er anmeldt.

P. H. Graah.

England, Wales, Irland og Skotland: Erindringer om Natur og Kunst paa en Reise i Aarene 1802 og 1803, laf C. A. G. Goede. Iste D. 284 S., ved K. Nystrup, Professor. 2den D. 380 S ved Jørgen Borch, Dr. og Sognepræst til Gloeslunde i Lolland. Kbhavn 1805; trykt paa Christian Hansens Forlag hos S. Popp. 8vo.

Disse Rejsebemærkninger fortjente vist nok fortrinligent at oversettes. Ligelangt fra deklamatorisk Sentimentalitet, tom Anekdote-Jagt og topografiske-statistiske Optegnelsernes Virhed, søger Forfatteren med almindelige dog kraftfulde Træk at give Omrids af det fremstikkende i Engellændernes Karakter, deres huslige, selvstabelige og borgerlige Forhold. Selv naar Londons Udvortes, eller nogle af dets Seeværdigheder, eller enkelte Indretninger beskrives; er det især de i samme virkende Mennesker, der blive fremstilte. Det vil derfor uden Twivl for de

fleste Læsere forhosje Bogens Interesse, at den ovenanførte Titel er i det mindste for de twende hidtil oversatte Dele mindre passende. Rigtig nok vil en Rejsesætter, der stedse gaaer ud fra vidtomfattende Synspunkter, hellere maler end astegner, hellere søger at gribe Aanden i det Hele end de finere Træk i det Enkelte, staar Fare for stundom at give ubestemte Omrids til sine Skildringer, og i det han af sine individuelle Erfaringer vil uddrage almindelige Sætninger, let vorde ensidig i sine Domme. Vor Forfatter synes ikke heller gansté at kunne undgaae denne Bebrejdelse. Omendkjønt han visst nok bestræbte sig for at være upartisk, og paa adskillige Steder, især hvor Hensyn til tydße Indretninger afgive Maalestokken, frimodigen dadler; synes dog hans Forfærlighed for Engeland, at have bragt ham til at se adskilligt i et skjønnere Lys.

Iste Kap. skildrer Londons Udvortes, og hvilke forskjellige Syn, Brimlen af dens afovelnde Oprin frembyder den nysankomne Rejsende. London og Paris sammenlignes. (Det er sandt hvad Forf. siger om den langt større Menneskevrimmel paa Londons Gader. Men naar han paastaaer, at de meest aflaggende Egne i London, synes folkerigere end de meest glindsende Gader i Paris, er det vist en Overdrivelse. Skulde vel f. Ex. Mængden af Mennesker være ligesaa stor i Portland street eller Norton street som i rue Honore eller ved Pont neuf?)

2det og 3die Kap. skildre City og Westminster, i hint fremstilles Kræmmernes hele Aand og Væsen, Toldhuset, Banken, Tover, o. s. v. i dette de engelske Stores uhyre Rigdom, St. James New Bondstreet. (Det er aliter overdrivent, naar Forfatteren lader Kræmboerne i

Palais

Palais Royal overtresses i Skjønhed og Glands ej allene af dem i Bondstreet, men af dem i alle Bistræderne af City). Forkjellen vises mellem de mindre lyse, støjende Pariser Kaffehuse og de skumle, i mange Smaloger afselte, tause Londoniske. De forskellige Scener males, som en Morgen, en Middag og en Aften, frembyde sig i begge Dele af Staden. S. 116 ytrer Forfatteren, at mangt et fremstikkende Træk i Londonernes Levnet erindrer om de gamle Indvaanere i Athen. Men neppe have Londonerne anden Lighed med de snaksomme, munstre, ustadige, pralende, forfængelige, for de skjonne Kunster fintfolende Athenier; end den alle store og rige Stæders Indbyggere nødvendigen maa have med hinanden. S. 121 siges at Theatrene, Coventgarden og Drurylane tilsammen rumme fem hundrede Mennesker hvilket maae være en Trykkejl for fem Tusinde.

4de Kap. Om Lediggjængere i London og Paris desres Tone og Dagsorden. Hovedforkjellen Imellem begge Stæders Elegants angives at bestaae i at Londoneren viser sig som en ungdommelig raae Ryggeslos, der, naar han lører at kjende Livet fra en agtværdigere Side, kan endnu blive en meget elskværdig og fortjent Mand; Pariseren herimod bliver med langt mere udvortes Finhed, for sit hele Liv en flot opdragen Kvindedrikke, i hvis snevert sammenkrympede Sjel aldrig nogen stor Idee vil trænge ind. I Anledning af Lediggjængernes Tidsfordriv omtales adskillige londoniske Kunstudstillinger.

5te Kap. handler om de londoniske Skjøger. Forfatteren synes at have betragtet denne Gjenstand med særdeles Opmærksomhed. Det herlige Magdalenehospital beskrives. Dets Bestemmelse er at unddrage disse ulykkelige fra den skrækkelige Elendighed, der venter dem.

I Huset er Rum for halvfjersindstyre, men dets Ny et saa stort, at stedse et tifold sterkere Antal hidtrænger sig, end de som kunne forsørges. De som optages leve først adskilte fra de øvrige i klosterlig Ensomhed, og oplæres i enhver quindelig Haandtering og Kunstmædighed, hvortil de vise nogen Lyst. Naar man troer deres Tænkemaade er noget omstent, bliver dem et Sted anvisst efter det større eller mindre Haab, man gjør sig om dem, under de forskellige Klasser; der leve de parvis sammen i Celler i store fra hinanden adskilte Gallerier. Ingen tilstedes Adgang til dem. Har en Pige levet tre Aar ulykkeligen i dette Huus, gjøre Forstanderne sig Umage for at forsone hende med Slegt og Venner, eller udfinde en anständig Forsorgelse til hende, og give hende tillige en Skjenk i Penge, der bestjermer hende for de første Forudsætninger. Efter et Aars Forløb indhentes hendes Skudsmaal, og hvis det er beroemeligt, tildeles hende i samtlige Forstanderes (meget anseelige Mænds) Forsamling den hende tilkommende Ros og en endnu større Skjenk til Opmuntring.

6te Kap. taler om det londoniske Polities Fejl og Engelslændernes Tro til dets Fortræffelighed. Om Mansel paa Sundhedspolitie og om den Mængde af Quak-salvere. „Dr. Brodum forsvarer den første Rang blandt alle londoniske Charlatans. Man kan uden ringeste Overdrivelse påstaae, at det er gaaet ham an at bestige den højeste Spidse af Skamløshed: han fortjener derfor at vorde omtalt som et Ideal i sit Slags. Hannover har den Ere at være denne Aeskulaps Fædrenestad, som har erhvervet sig en aarlig Indkomst af ottetusinde Guineer med den uforlignelige Universalmedisin af sin botaniske Syrup, hvilken kan bruges som et ubedrageligt Middel mod

mod alle optenkelige Sygdomme. Man har beregnet, at hans daglige Anmeldelser i de engelske Tidender aarligen koste ham henved tusinde Guineer. Hans Equipage er en af de prægtigste i London, og de Feter, som han fra Tid til Tid giver, høre til de meest glimrende i Hovedstaden. Han rejser regelmæssigen hvert Aar bort (for et Par Aar siden var han i Kjøbenhavn) for at have Lejlighed til med den ham ejendommelige Beskedenhed at beskjendtgøre Publikum sin Tilbagekomst, og det Bisald hvilket hans botaniske Syrup har fundet hos udenlandſke lærde medicinske Selskaber s. s. v.

I det 7de Kap. angives Aarsagen, til at visse freimstikkende Grundtræk, der danne Nationalkarakterens Bas is, anträffes i den engelske Nation med langt større Ensformighed end hos andre Folk, fortrinligen at være den ensformige Opdragelse i offentlige Skoler. Kun faa nyde Privatundervisning, oftest af franſke uvidende Abbeer. De fleste Børn forlade det faderlige Huus i deres sjette Aar for at sættes i en offentlig Skole, hvor alt hvad Undervisning angaaer, er indhyllet i gothisk Munkebarbari, og henved to Aarhundrede tilbage for de bedste Anstalter af dette Slags i det øvrige Europa. Forholdet mellem Lærere og Skolarer er fuldkommen ens paa alle Skoler. Drengene danne mellem sig en lille Fristat, som fun i den til Undervisningen nødvendige Disciplin erkjender Skoledirekteurens Overmagt. I Hensyn til denne gjelder blind Underkastelse. Overlæreren staar i en saadan Anstand for Skolelæreren, at aldrig et venstabeligt Forhold kan finde Sted mellem begge; Underlærerne ere vel nærmere forbundne med Drengene, men de undgaae omhyggeligen Skinnet af fortrolig Nedladelse. Aldrig blander Læreren sig i Drengenes Anliggender.

Ved denne Drengenes fri Værelvirkning paa hinanden, uddannes hine Grundtræk i den engelske Nationalkarakter, Oprigtighed, Redelighed, Sandhedskjærlighed og Trost; her erhverves denne Betænksomhed i Udtrykket, der udmærker Engelsmanden, her sluttet de Venstaber, der i hele Livet ere hellige. Skole Udmærkelser finde aldrig Sted, Hybleriet, som med from Mine bedrager den fortsynede Skolemonak, Fortjenstløsheden, som tilsniger sig en Rang paa krumme Veje, kunne ingen Lykke gjøre i disse Læreanstalter; fordi der hersker Ligheds og Retfærdigheds Principer med stor Strenghed, og Lærere og Skolærer staae i et langt fjernet Forhold. Privat-Opdragelsesanstalterne tiltage i Engeland tilliget med Antallet paa de pædagogiske Charlatans. Engellænderne overgive ubekymrede deres Børn til disse, thi hos dem ansees Undervisningen for Bisag, Disciplinen for det Væsentlige. Sønner og Døtre leve indtil den modnere Alder i adskilte Cirkler. Forfatteren afsviser haanlig dem, som gjøre Engellænderne den Bebrejdelse, at de synes at forsvinne Lejligheden til at danne den mandlige Ungdom ved Fruentimmer-Omgang; han tænker nemlig allene paa, hvorledes den Pariser Smaaherre vorer op i Damernes Kredse, og synes ganzke at glemme, hvorledes ødle Kvinders Omgang kan bidrage til at uddanne Unglingen. De engelske Universiteter ere intet andet end en Hob set ordnede Gymnasier. En engelsk Student og en Skoledreng høre under samme Kategori, Studenten lever i Collegiet som Skoledrenge paa Skolen, har som denne sin Tutor, bliver som denne holdt til Besøg af de faste Læretimer og til Kirkegang, hans videnstabelige Kreds indskrænker sig som Skoledrengens til de Gamles Lekture, og han bliver, naar han støder an mod Discipli-

plinen, straffet med at oversætte et større Pensum af sin Autor. Pigeopdragelsesanstalterne ere endnu skadeligere end Nonneklosterne. Piger maae ikke leve sammen i et fortroligt Samqvem, om ikke deres Karakter skal faae en ganske fulst Netning. I det hele engelske Rige gives der ingen offentlige Almueskoler som ere værd at regne.

I den anden Diel afhandles i det 8de Kap. det engelske Folks politiske Karakter, dets Almeenaand og den offentlige Menings Magt; om de engelske Aviser, Torypartiet, de gamle og de ny Whigs, et Parlamentsvalg, Stridighederne om Fængslet ved cold bathfields (hvor Forfatteren viser sig som det ministerielle Parties Forsvarer.)

9de Kap. Om Parlementstaleren. Forfatteren prøver at gjendrive dem, der mene, at Ministerne virke meget ved Bestikkeller, og forsikrer sine Læsere, at det er allene de større Talenters Sejer over de ringere, der frembringer Overvægt i Parlementet. Der gives en interessant Karakteristik over de berømteste Parlements-taler.

10de Kap. angaaer Lovkyndighedens Tilstand. De udmærkede Fortrin ved den engelske Retspleje bestaae i dens Publicitet, Indretningen af Jury og i den hurtige Fremgangsmaade. De radicale Fejl ved samme ere, dels mange Loves Ufuldstændighed og Ubestemthed, dels Mangel paa nødvendige Foranstaltninger til at opdage og følge Forbrydere. De Mangler, som lettere kunde hæves, ere Misbrugene ved Vidnesforhørene, hvor Advokaterne funne ved mange Kunstgreb forvirre Vidnerne, fremdeles Bestemmelserne for Vidnernes Afvejelse og Bedømmelse der ere

ere saa usfuldkomne, at den erklærede Forbryder kan undgaae Straf, og den Uskyldige fordommes.

Iste Kap. om Religiositetten. Unegteligen er Agtelsen hos Kristendommen mere udbredt blandt alle Stænder i Engeland, end i noget andet protestantisk Land, men alligevel ere Forfatterens Uttringer overdrevne, naar han taler om „hvørledes Kristendommen stedse voxer frem i større og større Flor, omfatter alle Statens Lemmer, og igjennemtrænger med sin Aand Borgernes offentlige og huslige Liv.“ Han synes især at tage Hensyn til den flittige Kir gegang og den stive Vedhængene ved Kirkens Dogmer. Men det første er i det mindste hvad London angaaer ikke aldeles rigtig, for 6 Aar siden fandt Anmelderen de episcopale Kirker i London mindre besøgte end Kirkerne i Kjøbenhavn, at de unge herrer besøge adskillige smukt oplyste Kapeller om Aftenen, skeer efter Forfatterens egen bemærkning ej af Guds frygt. De høje Stænders Iver for Kristendommens Dogmer staar i Forbindelse med deres politiske Tro, og er meget tiltaget formedelst Modsetning mod de Franskes Forhold under Revolutionen. Saare utilsfredsstillende er Forfatterens Forsøg paa at ville forklare den engelske Religieusitet af den Sandhedskjerlighed og Oprigtighed, hvortil Ungdommen vænnes. Maar Forfatteren beundrer Engellændernes liberale Tænkemaade i Henseende til anderledes tænkende i Religionssager, synes han at glemme den endnu ikke ophævede Testakt, og den Bitterhed, hvormed de engelske Lærde modtage enhver friere Undersøgelse over et theologisk Dømme. Religionsundervisningen, siger Forfatteren, bestaaer endog i de anseligste Skoler kun i at lære Katteismus udenad. De Gejstlige staar langt fra ikke paa det Verstrin, man skulde formode af Folkets Hengivenhed

venhed til de kirkelige Indretninger. Deres Indflydelse paa Menigheden indskrænker sig allene til Læreembedet. Den højere Gejstlighed er bekjendt for politisk Smidighed og gejstlig Halsstarrighed. Flere engelske Præster ere yderlig slet aflagte, dersor og saare vankundige Folk. Fordeelagtige Præstekald bortsælges ved offentlig Auktion. Den Lunkenhed og Føleslosched, hvormed Præster i Almindelighed affærdige Gudstjenesten udgjør en underlig Kontrast med Menighedens inderlige Andægtighed. Prækenerne oplæses alle i den bisæppelige Kirke af Papiret. Methodisterne skildres med mørke Farver. „Engellænderen er af Naturen alvorligt stemt. Man tænke sig dersor, hvilken frygtelig Virkning et Troessystem maa frembringe hos ham, der fordømmer enhver naturlig Glædesfølelse, euhver opmuntrende Nydelse, som noget der skal være Synd. Thi efter Methodismens Læresætninger er Kjerlighed til Livet og en eller anden verdslig Gjenstand et Tegn paa at Manden er langt borte, og Satan ikke endnu er udsaren. Hølvedes Redsler og den evige Fordømmelses Qualer er et Undlingsthema for methodistiske Prædikanter. I det de formene Folket at træge efter det Verdslige, undlade de heller ikke at kaste et haanfuldt Sideblik til de anderledes tænkende. Den methodistiske Pøbel betragter enhver dannet Mand, alle Store og Rige i sit Land, som tilkommende Beboere i Hølvedes Rige, hvem den selv i Abrahams Skjæb engang skal kunde nægte Læskedriften. Men der gives især en Indretning hos denne Sekt, der mere end alt andet bidrager til at nedværdige den moralste Karakter, og at fremavle det Hykleri, den Bagtalelsessyge og intolerante Hovmod, som man vist ikke uden Marsag har bebrejdet Methodisterne. Ethvert Medlem af Menigheden er forpligtet

pligtet til at vaage over den andens Forhdld, at foreholde ham hans Fejl og at underrette den Geistlige derom." Nvæernes Sekt fremstilles langt mere elskværdig.

12te Kap. Engellændernes Godgjørenhed, de mærkværdigste Hospitaler og milde Stiftelser, deriblandt en Understøttelsesanstalt for fattige Forfattere og et Opdragelsesinstitut for store Forbryderes Børn, hvori 95 blev underviste.

13de Kap. Om det engelske Folks Skjønhed, Ensformigheden mellem alle Stænders Klædedragt, Modens vidt udbredte Tyranni, Bestemmelse af Ordet Gentleman &c: den fine Mand, der kan nægtes og gives Menner af enhver Stand. Forfatteren nægter med Høje den Kulde, man har bebreydet Engellænderne, ved at beraabe sig paa deres Iver for det effentlige Wel og deres Hjertelighed i den huslige Cirkel; han tilstaaer deres Nationalstolthed ag ubillige Had mod Fremmede, men søger at undskyde det sidste, som noget de havde tilfølleds med alle fri Nationer. Neppe aarsøres dog her med Grund Grækernes og Romernes Exempel; hine havde vist nok største Høje til, i en vis Periode at falde alle Nabøerne Barbarer. Rømerne faldte ikun den Fremmede hostis, saalænge de udgjorde et vildt Røverfolk. Engellændernes Modbydelighed mod Fremmede kan snarere udledes af Landets geographiske Beliggenhed, og deres gjennem Aarhundrede forplantede Antipathie mod de Franske, der i de sidste Decennier, da den højeste Afsky for Republikanerne forbandtes med den dybeste Foragt for Emigranterne, er steget til en Høje, hvorpaa der neppe gives Exempel hos noget andet kultivert Folk, og som har Indflydelse paa Modtagelsen af enhver Fremmed, der letteligen forudsættes at være smittet af de franske Grundsætninger.

Siden tales om Engellænderindernes Unde og Huslighed. Heri vil viist nok enhver Messende istemme med Forfatteren, men derimod yttre Twivl mod de ubetinaede Lovtaler der tildeles den højere engelste Adel, hvilken her bliver fremstilt som lutter Mynstre paa Dyd. Tilsidst beskrives den glimrende Promenade i Kensington, det kjedsmommelige Ranelagh og det forfaldne Pantheon.

Oversættelsen lader sig saare godt læse, men ved at gien-
nemgaae første Deel fandt Anmelderen Beviser paa hvor
vankeligt det maac være for den, der oversætter fra det
tydste, at bevare Sproget reent, da selv en Dyerup,
med al sin Kundskab om vort Sprog og Lever for dets
Reehed, ej har funnet undgaae Oversætter-Synder.
Til Trost for Andre tiene følgende Exempler i D. S.
10 sidste Lin, "hint forsire smaae Søller" for hint prys-
de smaa Søller S. 36 Lin. 17 "med det glimrende Hof
kappedes Rigets Fornemme i Pragt og udvendige Stør-
relse" læs: udvortes Storhed S. 42 Lin. 20 "et Syn
som optrører alle Phantasiens Rare henrivende Billeder"
bedre: et Syn som opvækker alle Phantasiens muntre
indtagende Billeder. S. 50 Lin. 13 Varehuse, hed-
de uden Twivl paa Danck Pakhus. S. 102 Lin.
2 moderniske Gader Lin. 21 Skuet af nye Gjenstande,
for: Betragtningen af nye Gjenstande S. 134 Lin. 9
"Kloffen 3 er forbi" bedre: Kloffen er over 3. S. 193
"Lin. 13 indhente Udforskning" for indhente Esterret-
ning S. 229 Lin. 4 Tydskeren — end mere Fojelig-
hed end Selvstændighed overgaar i sit udvortes Transe-
mændenes Lethed Engellændernes folde Gravitet" læs:
Tydsken overfører på sit udvortes Transemændenes Let-
hed o. s. v. Forvildende Trykfejl, der i den tredie Deel
foruden den ovenansorte fortjene at rettes i D. S.
121 Lin. 4, ere 2 D. S. 154 Lin. 8-9 overslodig læs
over-

overfladig S. 193 Lin. 19 uskyldig læs skyldig S. 323
Lin. 19, vilde, læs milde.

P. E. Müller.



I Anledning af den Recension, der udgjør dette Aars første No. af Kjøbenhavns lærde Esterretninger, maa jeg bemærke følgende: Recensenten havde uden Twivl gjort bedre i, dersom han havde betragtet min Schweizer Rejse fra den Synsvunct, jeg i Fortalen har angivet. Maar han derimod vil afteninge Bogen en anden Bestemmelse, f. E. Beskrivelsen over en Embedsrejse, saa anseer han Arbejdet for noget andet end det er, og hør altsaa ikke skrive det paa min Regning, naar han ikke finder, hvad han søger. De Beretninger, jeg som Embedsmand skyldte Regjeringen, ere for længe siden aflagte. Hvad jeg som Forfatter har villet meddele Publicum af denne Rejse kom jo saa ganske an paa min egen Villie, at jeg ikke troer Rec. besøyet til desangaaende at fræve mig til Regnskab.

Torlig.



I det kongl. medicinske Selskabs Forsamling, den 2den Jan. 1806, forelæste Hr. Professor Mynster: Casus rariores selecti ē diario nosocomii regii Fridericiani.

Medigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Verling.

Rosbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1806.

No. 3.

Erich Viborgs, Doctors der Medicin, Professors der Thierarzneykunde und der Botanik, Vorsteher der Thierarzneyschule in Copenhagen, Mitdirektors über den dasigen botanischen Garten, Inspektors über der Flugsfand in Dänemark, Mitgliedes der wegen der Viehseuche angeordneten beständigen Commission, der Königl Commission für die Vaccination, der Gesellschaft der Wissenschaften zu Copenhagen und Drontheim, der Königl. medicinischen Societät zu Copenhagen, der Königl. Dänischen Landhaus-haltungs-Gesellschaft, der Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin, der Linneischen Societät zu London, der ökonomischen in Leipzig und Turin, der Tranquebarischen Gesellschaft für indische Aufklärung und der Societät der Forst- und Jagdkunde zu Dreyssigacker. Sammlung von Abhandlungen für Thierärzte und Ökonomen, viertes Bändchen. Aus dem Dänischen mit zwey Kupfer-tafeln. Copenhagen 1805; bey C. G. Proft. 468 S. 8vo.

Planen siger Fors. er i dette Bind den samme som i det foregaaende, nemlig at gjøre tydste Dyrslæger

og Dekonomer bekjendt med praktiske Sager, der samles i Norden især ved den danske Dyrlægeskole. Skriftet har altsaa et meget vidtløftigt Omfang.

Dette fjerde Bind indeholder 28 Afhandlinger. Den første om hvide Heste er oversat fra Skandinaviske Museum 1ste B. 2det Heste. Den 2den om Brugen af Byg til Hestefoder istedet for Havre, er oversat fra Bibliothek f. Ph. Med. og Dek. 17de B. 2det H. Den 3die om Bidrag til historisk Udsigt over de danske Stutterier, oversat fra ovennævnte Bibliothek 18de B. 3die H.

Den 4de Undersøgelse over Sædblærerne, oversat fra Ph. oek. og medicochirurg. Bibliothek 1ste Bind. Den 5te Jagtagelser over den Moldauiske Kvægrace, oversat fra ovennævnte Bibl. 2ode B. 2det H. Den 6te Bjergvolsverlei (Arn. mont.) forsøgt som Lægemiddel paa Huusdyr ved Indgivelse gjennem Munden og Indsprøjting i Kærene indrykket fra Nordisch. Archiv f. N. A. und Chirurg. 2det B. 3die St. Den 7de om Salpete-rens deprimerende Virkninger fra ovennævnte Archiv 3die B. 2det St. Den 8de, Forsøg med Indsprøjting af arabisk Gummi i Dyrenes Kærer fra ovennævnte Arch. 2det B. 3die St.

Den 9de, Jagtagelser over den barhalede Rave (Cavia Aguti) oversat fra nyt Bibl. for Ph. Med. og Dek. 3die B. 1ste H.

Den 10de Efterretning om en Kasuar (Str. Casuarinus) oversat fra Bibl. for Ph. Med. og Dek. 17de B. 3die H.

Den 11te, Mogle nye Forsøg til at bestemme Mængden af Kulstof i Blodet af Prof. P. C. Abildgaard, oversat fra Bibl. f. Ph. Med. og Dek. 17de B. 1ste H.

Iste H. Den 12te Sygdomshistorie om en af Krampe syg Hest og Efterretning om de herimod forgjeves anvendte Lægemidler, af M. Giesker. Hesten blev efter forgjeves Forsøg at helbrede den dræbt og anatomeret. Den 13de, Forsøg at fede Svin med Stivelse-Spøl og spiret Byg op læst i Landhushold. Selsk. Forsøgene stadfæste begges Nutte. Den 14de Undersøgelse over Løbstilk (Ligisticum Levist.) med Hensyn til denne Plantes Indflydelse paa Rørs Melk; oversat fra Nyt B. f. Ph. Med. og Dek. 7de B. Iste H. Den 15de er Efterretning om Undervisningen som gives ved den danske Veterinærskole, oversat fra Nyt Bibl. f. Ph. Med. og Dek. 6te B. 2det H.

Den 16de bestemmer Forholdet af Byg mod Havre saavel i spiret som uspiret Tilstand med Hensyn til deres Anvendelse til at fede Gjæs; op læst i Landhushold. S. Forfatteren stadfæster at disse Kornarter er mere tjenlige til at fede Gjæs i spiret end uspiret Tilstand. Den 17de over Kronbenbrud hos Heste og dets mulige Helbredelse, oversat fra Ph. oef. og medicechirurg. Bibl. 3die B. Den 18de, Forsøg over Virkningen af ulædset Kalk paa Hestens Tarmkanal. Hestekangere bruge dette Middel for at give mære Heste hurtig Fedme og muntert Udseende. Forf. anseer Midlet mindre skadeligt end det sædvanlig ansees. Da det dog nok er utilladeligt, var det vel bedre om det var blevet mindre bekjendt. Den 19de indeholder Undersøgelse, hvorvidt forskellige Arter Gaasfod (Chenopodium) ere anvendelige til Svinesæde: den lærer at dette Planteslægt ikke indeholder nogen indenlandsk giftig Art for Svinet, men heller ikke nogen hvori dette Huusdyr finder Velsmag. Den 20de, Forsøg over adskillige Lægemidlers Virkning paa

Huusdyrene og nogle andre Dyr. Disse Forsøg fortsættes. Den 21de beskriver 3de mærkværdige Sygdoms Tilfælde: et farligt Saar paa Bagbenet af en Hoppe, helbredet af M. Gießer. Forvridning af Hestens Halsvirvler, hævet af Dyrlægen Kuhn, øg en betydelig Fordrejning af Hestens Hoved, helbredet af Dyrlægen Feldmann.

Den 22de er pathologiske Bemærkninger over druknede Dyr med Hensyn til druknede Menneskers Behandling. Uagtet disse allerede ere det danske Publikum bekjendte af Myt Bibl. 8de B. 1ste H. synes Sagen at være blevet endnu vigtigere ved en anført Erfaring i Forerindringen til nærværende Bind. Efterat have anbefalet sine Bemærkninger til Tydflands tænkende og fordomsfrie Læger, siger Forfatt. „jeg har, siden jeg nedskrev Bemærkningerne, havt Lejlighed at overvære Obductionen af et druknet Menneske, der kuns havde lagt 15 Minuter i Vandet. Lungerne hos den Døde bovnede (stroschten) af Blod og Vand, uagtet den Ulykkelige var behandlet efter de nyere Forstifter. Dette kunde maaske misforståes som om der var nogen væsentlig Mangel i de her omtalte Forstifter. Forfatt. fandt det „paafaldende at paa en Tid, da vi have de Kjønneste (Schönsten) Forstifter for de Druknedes Oplivelse, synes at have meget voklende Kundskaber om deres pathologiske Tilstand“ Læger der ansaae de Druknedes Døtsmaade som apoplektisk holdt Lustindblæsning for skadelig og tiltraadte Kareladen. Brownianerne og Bichats Tilhængere advare mod Tabet af Blod og ansee Kareladen som Hindring for den skindøde Druknedes mulige Redning. For at oplyse disse 2de hinanden modsatte Meninger, føretoges Forsøg med at drukne Hunde, Katte og Heste, med at lægge et dødt Barn i Vand og med at lade Blodet

af en levende Hest storkne i forskellig Temperatur. Blant Resultaterne, som Forfatt. til Slutning har fremsat til nojere Eftertanke, udmerke sig, at Hjertet slog i flere Minuter efter Handedrættets Standsning, at altsaa Hjernen maatte optage sort Blod, Mareladen syntes ham derfor snarere at maatte gavne end skade; derimod troer han at i hvor passende end Luftindblæsning er hos Druknede, hvis Lunge-Luftkar ere tomme, saa fortjente det Undersøgelse om den bør anvendes hos Druknede, der have indaandet Vand. Der er ingen Twivl at jo vedkommende Læger etter vil undersøge denne Menings praktiske Værd, uagtet den synes for største Deel allerede være prøvet. Dr. Florman i Lund opkastede Spørgsmålet: kan man af udvortes Tegn eller ved Dissection, med Bisched bestemme dm et Menneske eller andet Dyr der optages af Vandet er druknet ic. Afhandlingen blev oversat og indrykket i Bibl. f. Ph. Med. og Dek. Iste B. Iste H. 1801. Den er her oversat paa Nydansk og indrykket under No. 26. Deri var af egne og andres Forsøg bevist at Vand kan indaandes, at Lungene meget ofte fandtes udspændte hos den Druknede, hvoraf den Formodning, at Luftindblæsning førend Vandet var hørt kasset kunde skade Lungene og forårsage Lungeblærernes Bræstning, at saadan Bræstning maastee allerede var skeet i de Druknede, hvis Lunges vanskelig lade sig sammenpresso. Prof. Herholdt og Assessor C. G. Rafn oplyste i en Anmærkning, hvad der bør forstaaes ved Lungernes Udspænding og at Faren af Luftindblæsning funde være mindre betydelig. Forsøg overbeviste dem om Vanskeligheden at opblæse et dødt ikke druknet Menneskes Lungesaa meget at Lungeblærerne briste. De troede desuden at Brystets omgivende Dele (partes continentates)

tilligemed Lungernes Contractilitet modsatte sig den Kraft, hvormed man foretog Luftindblæsning. Dr. Florman iagttog tillige i Arernes udspændte Tilstand i Hjernen, Luft i Lungeaarerne og Mellemgulvet, samt at Hjertet hos druknede Dyr vedblev at slaae længe, endog en heel Time efterat de vare aabnede — ligeledes at det højre Hjerteøre og Hjertekammer bevægede sig endstjort det venstre ikke længere kunde irriteres. Forf. Forsøg oplyse dette endnu nøjere: de udmaerkede sig tillige ved særegne Resultater angaaende Blodets Størkning. At det stille staende Blod styrker hastigere i Hjertekarrene end i Blodkarrene forklares deraf at Blodet beholder længere den højere Temperatnr i Hjertet end i Karrene. Flere gjentagne Forsøg overbeviste Forf. at det stillestaende Blod styrker hastigere i høj end i lavere Temperatur; men i Resultatet siges „dersom styrket Blod kan ansees som Hindring for den Druknedes Opvækelse, saa maa denne Hindring desværlængere have Sted efter Drukningen; jo foldere Vandet er.“ Heri maa være Misforstand, da efter Forf. Forsøg (S. 326) varmt Vand befordrer det stillestaende Blods Størkning. De mindste druknede Dyr, som Forf. behandlede med varmt Vand, døde, undtagen en ung Hund som kun havde været et Minut under Vand. Forsøgene kunne maastee lede mindre eftertænksomme til at behandle mindste Druknedede med Vand af 30 til 35 Gr. Varme som det ved det ene anførte Exempel: det var dersør at ønske at Forf. vilde forklare sig nøjere herover og tillige oplyse, om ikke det i Forerindringen omtalte druknede Menneske var virkelig dødt før Behandlingen ester de nyere Forskrifter.

Den 23de om Gjerde Snorle (Convolvulus sepium), prøvet som Afsøringsmiddel; oplæst i det K. Med.

Gelsfab.

Selskab. De Gamle har omtalt en Art Snerle som afsørende Middel, hvilken de Nyere har antaget at være den her anførte. Forf. har fundet at denne Plante ikke har denne Egenskab. Den 24de indeholder Jagttagelse over en Sygdom liig Koekopper i Fyen, af Dr. Neergaard; indrykket fra Nordiske Archiv 2ten B. 3 St.

Den 25de er Bidrag til Koekoppernes Historie, opstået i det K. Med. S. Her omtaler Forf. de vigtige Opdagelser Antropotomien skylder Zootomien. At Forholdet mellem den menneskelige Lægevidenskab og Dyrlegevidenskaben har været mindre gjensidigt, udledes uden Twivl meget rigtig af Fordomme. Man ansaae Børnekopper for en Mennesket egen Sygdom og oversaae deres Lighed med Faare- og Svinekopper. Dette maa forklare at et Redningsmiddel som Vaccine- eller Koekoppeindpodning har funnet være anprist i Tydsklands offentlige Blad for 36 Aar siden, men til Tab for Menneskeslægten forgjeves. Da det Med. Facultet i Kiel har utsat Belønning for den bedste Beskrivelse over Koekopperne, troer Forf. at nærværende Bidrag ej vil blive uvelkomne. I det Holsteenske har man allerede siden temmelig lang Tid kjendt Koekopperne. Dr. Neergaard beskrev (1801) en Art Koekopper som han iagttaget i Fyen. Ved den danske Dyrlege Skole havde man ingen Lejlighed at iagttagte denne Sygdom. Man forstrev Vaccinematerie fra Engeland uden at den vilde lykkes, indtil Forf. endelig fik den af her værende Læger. Efter meget fattelig Oversigt og Beskrivelse af 9 hidtil bekjendte Arter Koekopper, hersres Meningerne om den Sygdom hos Heste, kaldet Muk, bør ansees at være identisk med Koekopper. Forerindringen til nærværende Bind indeholder det mærkværdige Exempel, at der ved Mukmaterie er frembragt øgte

Koekopper paa en Koes Øver. Den Erfaring at Koekopper kan forebygge ganske ulige Sygdomme bragte Forf. til at forsøge, om de ogsaa kunde forebygge Qværke hos Heste, hvilket nogle enkelte Exempler synes bekræfte uden at dog heraf endnu kan uddrages nogen almindelig Følgeslutning. Endelig beklager Forf. at Kundskaben om denne Sygdom og dens Arter endnu er saa ufuldkommen. De traenge til nojere Undersøgelse og fortjene denne — Provincial-Læger og Dyr læger opfordres hertil, men hvor meget mere maatte man ønske at Forf. selv, der har saa meget Kald til, og saa inderlig Bekjendtskab med dette vigtige Fag, maatte beholde sin Tid udeelt og faae forøget Lejlighed til at ahhjelpe de af ham selv omtalte Mangler ved Dyr lægevidenskaben, som neppe nogen kjenner bedre eller bedømmer rigtigere.

Den 26de er Dr. Flormanns før omtalte Afhandling: kan man af udvortes Tegn eller ved Dissection bestemme med Visshed, om et Menneske eller andet Dyr der optages af Vandet er druknet eller omkommet paa nogen anden Maade. Den er bekjendt af N. Bibl. f. Ph. Med. og Dek. Iste B. 1801.

(Fortsættelsen følger)
Rathke.

Lærebog i den danske Landoeconomie, af Christian Olufsen, første og andet Hefte. Kbhavn 1805, paa Forfatterens Forlag; trykt hos R. H. Seidelin og S. Popp, 31 Ark stor, 8.

Modersmaalet ejer adskillige gode øeconomiske Skrifter, men en Lærebog i Landoeconomien har den savnet. Det glæder derfor Anmelderen meget, at den ørede Forfatter har

har paataget sig den Umage at afhjelpe en saa væsentlig Trang, og at han har været saa heldig i Udførelsen. At skrive en Lærebog i en Videnskab, som skal tjene til Ledetraad ved Forelæsninger, og som Haandbog for Videnskabens Elsker, er ingenlunde et let Arbejde. Det forudsætter ikke alene noje Bekjendtskab med enhver enkelt Deel i Videnskaben, men og Bekjendtskab med alle Hjelpevidenskaberne; det forudsætter speciel Kundskab om Videnskabens Progres, dens Litteratur, og den store Gave at kunde fremsætte sine Tanker fort og net, at give et tydelig Vink, forstaaelig for den i Videnskaben indviede Mand, og Stof for Læreren til videre Udvikling.

Forfatteren giver os her en Bog i Haanden, som foredrager Landoeconomiens Lærdomme i systematisk Orden, overeenstemmende med de nyeste Erfaringer og Resultater af Hjelpevidenskaberne, Chemie, Botanik, Naturhistorie m. v., og det paa en Maade, som kan være passende til Danmarks Klima, Jordbund og øvrige Beskaffenhed. Den er en Ledetraad til dybere at tænke over enhver enkelt Deel i Jordbruget, og giver i den tilføjede Litteratur Læseren Lejlighed til nærmere at gjøre sig bekjent med sin Videnskab. Den kan bruges med megen Nutte af den, som ej har Lejlighed til at høre Forfattersens egne Forelæsninger over den, da den ej er skrevet i forte Aphorismer, men i et behageligt Sprog, og med philosophisk Aand og Udvikling. Den har derfor ingenlunde savnes i et øeconomisk Bibliothek hos en tænkende Mand, om han endog ej var Videnskabsmand, men blot praktisk Jordbruger.

I disse to Hæfter udvikles den theoretiske og praktiske Jorddyrkningslære. I den theoretiske Deel foredrages det Fornædne af Planternes Anatomi, Physiologie

og Pathologie, derefter den oeconomiske Mineralogie, og Atmosphærens Indflydelse paa Jordsmonnet og Planterne. I den praktiske Deel afhandles Grundforbedringer, Markarbejder, Kornurters, Foderurters og Fabrikplanters Kultur, Gartnerie, Skovdyrkning og Tørvmosser.

Bogen er ikke sluttet, man kan vente endnu et Hæfte til Fortsættelse, som skal indeholde den oeconomiske Ma-skilære, og med Tiden en anden og tredie Deel, som af-handler Jordbruget, og den landoeconomiske Technologie.

Forfatterens Fremgangsmaade ved de enkelte oecono-miske Gjenstandes Behandling er denne i Almindelighed: at han i §§. udvikler det vigtigste om Sagen, og derpaa tilføjer det øvrige til nærmere mundlig Udvikling i forte Hentydninger i Aphorismer. Til Exempel vil vi tage Hampen. Efter at i Bogen er udviklet, hvilken Jordart og Dyrkning denne Plante forlanger, Tiden Frøet skal saaes og hvor tykt, hvorledes den skal rustes, sorteres og røddes, ansøres til Slutning aphoristisk, med mindre Stiil: Om Rødning uden foregaaende Bejring. Om Rødning i rent eller halvraadent Vand. Om Rødning paa en Eng. Om at lade Hampen ligge ursødet til Foracret. Om nok en Rødning efter at Hampen er braget og skjettet, med flere deslige forte Sætninger til nærmere Udvikling under Foredraget.

Enkelte Materier ere med større Udførighed fremsatte end andre. Saaledes er Theorien om Jordmonnets Vaadhed, Aarsagen dertil, og de praktiske Regler, som deraf kan uledes ved Udtørninger, med særliges Interesse behandlet.

Bed andre Materier har Forfatteren aldeles forkastet den almindelig antagne Mening, og fremstillet en ny, og for samme anført sine Grunde. F. Ex. Han antager

antager ej at Tørv bestaaer af forraadnede vegetabilistiske Substanse, paa Grund af at Forraadnelse ikke kan finde Sted uden Lustens Tilgang, og et forraadnet Legeme kan ikke brænde, men han antager at Tørv er en Substans som er frembragt af Planter, som fra Bunden af stillestaaende Vand ere groede op til Vandets Overflade. Disse Planter ere i levende Tilstand, og Tørven er hverken forraadnet, eller i nogen Grad af Oplossning. Tørv er et Led i Naturens Kjede, som forbinder Planteriget med Mineralriget. Da Tørv bestaaer af levende Planter, saa kan den groe frem igjen, hvor en Deel deraf er borttaaen, og det synes at være muligt at frembringe en Tørvmose i ethvert stillestaaende Vand ved at forsyne Stedet med Tørvplanter, saasom *Conferva rivularis*, *Sphagnum palustre* in. fl. Denne Forestilling om Tørvens Frembringelse understøttes med van Marums Autoritet; han fandt at i hans Hauge var fremkommen en liden Tørvmose ved Hjelp af ovenanførte Tørvplanter.

I den Deel som afhandler Skovdyrkningen fortjener den ørede Forfatter megen Tak for at holde Sproget i Hævd ved at danne en Skovterminologie, der grunder sig saavel paa Sagens som Sprogets Natur. Følgende Konstord ere dannede efter denne Regel:

Højkov, bestaaer af udvoxne Træer; Ungskov, Træer af enhver Alder indtil de ere fuldvoxne. Ungskoven deles i Stagekov, Træer hvis Stamme ere fra 2 til 10 Tommer i Gjennemsnit, og Buskeskov, hvis Træer have mindre end 2 Tommer i Gjennemsnit. Overkovens Træer erholde forskjellige Navne efter deres Alder. Opdrætstammer ere de Træer, som ved Stagekovens første Fældning forblive. Overstandere, de som levnes ved anden Fældning. Tillægstræer, de som for-

forblive ved tredie Fældning. Træer faldes de efter den fjerde Fældning tilbageblevne. Hovedtræer, efter den femte Fældning.

I Henseende til Litteraturen, da har Forfatteren ved enkelte Materier anført de fornødne Skrifter til virdere Besledning, men paa mange Steder stiltiende forbigaaet dem. Anm. anseer det som noget Væsentligt ved en Lærebog for Studerende, at i samme gives en hensigtsmæssig med Valg og Skjønsomhed udsgt Bogkundskab, at Læreren under Foredraget kan være befriet for den Ullage at citere Skrifter, hvis Bogtitler sædvanliggen afstives urigtigen; og at den som uden Forelæsninger vil benytte Bogen som en Ledetraad, da kan selv gaae videre, vejledet ved det Vink Litteraturen giver. Med hvilken Flid er ikke Litteraturen udarbejdet i de Lærebøger, som ere udkomne i Göttingen, man eftersee Beckmanns Grundsæze der teutschen Landwirthschaft, Erxlebens Naturlehre von Lichtenberg Blumenbachs Handbuch der Naturgeschichte, Gmelins Chemie. En dansk Lærebog over Landoeconomien havde Kamel-deren ønsket Henvisning til de enkelte Afhandlinger vi besidde, og som findes adsprede i ældre og nyere Magaziner og med den Nøjagtighed anført, som Beckmann citerer. Anm. skal ikke nægte at det er et besværligt og trættende Arbejde, men nødvendigt, om ikke det skal blive henliggende ubenyttet, som den nærværende og forgangne Tidsalder har stykiis udarbejdet til Videnskabens Fremstridt.

Med Længsel venter enhver Elsker af Landoeconomien paa Fortsættelsen af denne nyttige og lærerige Lærebog, som visselig vil erholde den fortjente Lykke at blive flere Gange oplagt.

G. Begtrup.

Den

**

**

**

Den 8de Januar holdtes paa Universitetets overste Hørelsal en latinisk Sørgetale over H. K. H. Højsalig Arveprinds Frederich af Universitetets Rektor, Doktor og Professor Horneman. Talens Indhold var følgende: Efter at have berørt det Hæderlige for Universitetets Lærere og Studerende deri, at vore Konger og Fyrster fra de ældre Tider have villet, at deres Minde efter Døden skulde hukommes af og blandt disse, gik Talens Forfatter over til at vise den vigtigste Hensigt af Mindehøjtidet over Afstøde, som er, dels at ytre Taknemmelighed for de af dem modtagne Velgjerninger, dels at opmunstre til Eftersigning af deres Dyder. Ved denne Ideegang banedes Vejen til Talens Hovedemne: at yde Arveprindsens ødse milde Dyder den fortjente Ros, og om tale nogle af hans vigtigste Velgjerninger mod Fædrelandet og Universitetet. Prinds eens Barndoms og Ungdoms Vejleder og Ven, Geheimeraad Ore Høgh Guldberg, selv fortrolig med Videnskaberne, indgav tidlig den unge Fyrste Undest for disse, og gjorde ham fortrolig med den Tanke, at ogsaa Fyrsternes Levnet ofte ikke er undtaget for Menneskeheds almindelige Lod Gjenvordighed; hvorved denne Fyrstes Gang blev desto sikrere under de Gjenvordigheder, som mødte ham tidlig ved Indtrædelsen paa den vorne Alders Bane. Han udmarkede sig stedse ved Fasthed i Karakteren, forenet med Mildhed, Maade og Gavmildhed, og ved fortrinlig Undest for Videnskaberne de ødlere Kunster og disses Dyrkere. Mod sit elskede Fædreland viste han den ødlestede Opoffrelse af privat Fordeel for det almene Bedste, ved Frasigelsen af sin personlige Ret til det lybekfste Bispedømme; hvorved han besætede Danmarks

marks Fred og Held. Af H. R. H. mange og vigtig Velgjerninger mod Universitetet og dets Lærere nævnedes især følgende, frembragte ved hans Medvirken: Meddelelsen af Ringen, merito, til den fortjente Roskilde Anchør; Jakob Badens Udnævnelse til professor eloquentia ved Kjøbenhavns Universitet (hvis Minde bragtes et skyldigt Offer); Stiftelsen af Stip. dom. reg ved enkelte indbyrdes Sammenstud af de Kongelige Personer fort efter Arveprindsens Formæling; Kommunitetet og Regentsens nye forbedrede Indretning; det astronomiske Observatoriums og den botaniske Haves vigtige og hellige Forbedring; den ny Fødselsstiftelses Oprettelse, og de jægersprisstoffer Mindesmærker over fortjente Mænd, hvilke Navne maae opmunstre Danske og Norske til Flid i Videnskaberne, til Sandhedskjærlighed og Frimodighed i der erkendte Sandheds Bekjendelse, til Kjærlighed mod Konge og Fædreland, til Tapperhed i Krig og til fredelig Borgerdyd. Frederiks eget Villede forestiltes hensat blant de af ham hædrede Mænd, omringet, under landlige Fester, af Godssets glade Agerdyrkere, dem han havde givet Velstand og Held. Med Slutning ledtes Talen hen til moralske Betragtninger over det menneskelige Livs Ustadvighed ogsaa for de Ophøjede paa Jorden. Ogsaa deres Levnet er ikke og kan ikke være fritaget fra Bekymring, den gode Fyrstes saa meget mindre, som hans Hjerte er deltagende i de Uheld, der kunde møde hans Undergivne i Krig og i Fred; først i Graven finder Mennesket Ro. Fra Landernes Verden skuende ned til os og til Nabolandene trindt omkring os, vil Frederik Danmarks og Storges Ven glædes ved at see her i sit elste Fædreland det Fredens Held vedvare og tiltage, hvilket han, blandt os nærværende, utrettet tog Deel i at fremvirke og vedligehold.

ligeholde. Talen sluttedes med Bon for Kongen og det Kongelige Huus, og Tak til Forsynet for Danmarks og Norges saq værdigen hævdede Fred og dets vorende Held under den viseste og mildeste Regjering. For og efter Talen blev af det Kongelige Kapel opført Sørgemusik, hvortil Ordene af Hr. Dr. Frankenau og Musiken af Hr. Kapelmester Kunzen.

Som Indbydelsesskrift tjente et af Professor B. Thorlacius i Elegiske Vers forfattet latinist Sørgeminde, af følgende Indhold: V. 1-20 skildres Landets og Kongehusets Sorg ved en Fyrstes Død, der var Kongens tro Raadgiver, sin Families ømmeste Fader, blid og elsket, som femte Frederik, Trængendes bestandige Belgjører, Konstens Beskytter og Bidenskabernes Opmuntrer. V. 20-40. Saa stort et Savn var det sorgstemte Hjerte for nedbøjet til værdigen at beskrive; derfor anmodedes Musen Melvomene at ville tolke samme. Hun svarede, at ogsaa i de himmelske Boliger herstede en kummerfuld Taushed; Apollo havde forgjeves søgt at fremkalde Toner paa sin Lire; Minerva bar et Slør over sit Ansigt, og Muserne havde glemt deres Syssel. Selv funde hun, ejent Sørgespillets Muse, hverken stemme Røst eller Plekter efter sit Ønske. Udygtig til Sang, maatte hun altsaa indskrænke sig til i en ukonstlet Fortælling at anføre, hvad hun havde hørt af Merkur. V. 41-72. Da Frederik var optaget i de Saliges Boliger, omringedes han af en Skyggehob, der var begjerlig øster at see en i Morden saa agtet Fyrste. Hemte Frederik, Hans Fader iler Ham imøde. Kongen ytrer en utaalmodig Længsel efter at gjenforenes med en Son, der med Opoffrelse af egne Fordele saa troligen havde hjulpet Kongen sin Broder, og Dennes elskede Son, til Fredens Vedligeholdelse i det kjære Fædreneland. Med øste gjentaget Fryd havde han hørt tale om Twillingrigernes Belstand, bygget paa Fredens Goder, paa Bidenskaber og Konster. Kongen lykkesker sin Son med, hvad han havde virket til ee fyrstes Farv; — derom vidnede Norge —; med det Kjøbenhavniske Konsttempels Versommelse, og med Jægerspriises ærværdige Konstminder. V. 73-94. Sophie, Fre-

Fredriks Gemalinde kommer. Længe havde hun ønsket hine Samtaler tilbage, hvis Gjenstand var deres ædle Ørsns Dannelse, til at kunne træde i Forsædresnes Spor. Hun takker ham for sin blide Faderomhu, og sildrer den Glæde, Moderhjertet saa ofte havde følt ved at erfare sin Families Hæder, men fornemmeligen ved at høre den Prinds beromme, der ved at forene Christians og Frederiks Navne allerede viste Fædrenelandet, hvad det af ham kunde haabe, en Prinds lige udmarket ved Landsgaver og Kundskaber, Rigernes Stolthed og Fædrenes Haab; hvem Videnskaberne ansee for deres Støtte, Konsten som sin Hævder, og Fædrenelandet som sit Tabs Erstatter. Han følge (sagde hun) sin Faders, Farbröders og sin opphøjede Fætters Exempel, og de kommende Slægter skulde da i ham have deres Frederik. V. 95-100. Hvad jeg ejorde, tilføjede Frederik, var Hjertets og Dydens Tilsagn, og Gud hjalp mig at udføre det; men tvende Hære seer jeg komme; i den ene synes jeg at gjenkjende en Heltekare, i den anden en Hob Agerdyrkere. V. 100-122. De første, svarede Frederiks Gemalinde, ere Dans og Nors fordums Hædersmænd, en Absalon, Saro, Skjold, Frode, Snorre, Brahe, og mange flere, der imellem hinanden, ligesom i de Jægersprisste Lunde, nærme sig for at hylde en Fyrste, der efter Fortjencste hædrede saa store Navne. Ligefaa komme de ædle Agerdyrkere for at vise Dig deres Erefrygt. En Normand synger om Belsnninger, hvorved Du havde hædret hans Daad; en anden om Huus, Gaard, Jord og Besætning, som Du har skænket ham; en tredie om de Bondedandse, han havde aaført paa Din Fødselsdag; Alle bede de den Fyrste velkommen, der ved sit Exempel virkede til Landmandens Tarv. 122-26. Nu tiede Melpomene. Fyrstens opbjøjede Dyd være en Lindring i Medborgeres Sorg, de hædre hans Navn og velsigne hans Minde! —

Rjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 4.

Den Rjøbenhavnske Flora eller Fortegnelse over Planterne med tydelige Brugtningsdele som vore vildt omkring Rjøbenhavn; af Chr. Fr. Schumacher, tredie Professor ved det kongl. chirurg. Akademie &c.; oversat af det latiniske og forøget med de danske Trivialnavne, samt et Register af F. C. Rielsen, Lærer i Naturhistorien ved Rjøbenhavns Kathedralskole. Rjøbenhavn 1804. Trykt paa Høsboghandler J. G. Schubothes Forlag hos M. J. Sebbelow. 380 S. 8vo.

Overbeviist om denne Floras Brugbarhed for dem som ville botanisere i Egnen af Rjøbenhavn, troede Hr. K. at gjøre dem, som af Mangel paa Kundskab i det latiniske Sprog ikke kunde benytte sig af den, en Tjeneste ved at levere den paa dansk, og neppe har han heri forfejlet sin Hensigt.

Anmelderen, som i flere Aar har brugt Hr. Prof. Schumachers Enumeratio ved ugentlige Excursioner og derved overbeviist sig baade om dens Fuldstændighed i Henseende til Planternes Antal og Paalidelighed i Hen-

D

seende

seende til de angivne Boxesteder, kan derfor anbefale den som en meget brugelig og portativ Haandbog, og hæv fun, hvad Originalen angaaer, nogle faa Ubetydeligheder at anmærke, som især angaae Citationer af Flora dan. og de af Hr. Professoren brugte Characterer til at adskille Arterne.

I Fl. dan. t. 167 findes en *Scirpus* som de fleste Forfattere ligesom og Professor Sch. citere til Sc. *Bae-thryon*, men det er uidentvist Smiths *Sc. multicaulis*. Tab. 673 ibid. bliver der kaldet *Mentha aquatica* og i denne Flora henvist dertil, men den forestiller *Ballota nigra*. Tab. 98 ibid. er ikke *Vicia cassubica* men *Orobus sylvaticus*. I Henseende til Charactererne da ere de ikke altid dannede efter de strængere botaniske Regler, men undertiden for lange som f. Ex. ved Slægten *Juncus*, undertiden tagne af Mærker der ikke ere constante f. Ex. p. 128 ved *Convallaria verticillata* hvor Kronens Farve er brugt som Artmærke.

I Henseende til Oversættelsen da er det umiskjendeligt at Hr. K. har anvendt Flid derpaa, men i Henseende til de brugte generiske og specielle Navne savner man undertiden den nødvendige Kritik, og det synes som Oversætteren har været mere heldig i Selv at danne nye Navne end i at vælge imellem de af hans Forfængere allerede dannede.

Naar en Linné skaber et nyt System, opdager, beskriver og bekjendtgør en stor Mængde nye Planter, visser Nødvendigheden af en total Omdannelse af de Navne man hidtil brugte, og er fort sagt Botanikens Reformatør; da er han som saadan berettiaet til at danne nye Navne, og Nødvendigheden og hele Reformationen retfærdiggør Reglernes Strænghed, saa meget mere som dette.

Seer

sker i de Lærdes Sprog. Men dette er ikke tilfældet med den, som skriver en Oversættelse af et botanisk Værk i et levende Sprog; han er neppe berettiget end sige forpligtet til at vise samme Strænghed. Han bør betænke hvem han skriver for og hvor nødig, især den mindre cultiverede Deel af Menneskene, omstifte et gammelt Navn mod et nyt; han bør kan der tillade sig Forandringer hvor det gamle Navn involverer et urigtigt Begreb om Planten. Saaledes maae Navnet naturligvis ikke henlyde paa en anden Slægt eller Familie end den hvortil Planten henhører, Alsine f. Ex. ikke hede fuglegræs fordi den aldeles ikke ligner Græsarterne, Crambe ikke kaldes Strandkål fordi den ikke henhører til Kaalarterne, men at Navnet tilkjendegiver Familien hvortil Planten hører, bør ikke være nogen Grund til at forkaste det, da dette endog er en Indication mere for den som undersøger Planten. Maar derfor Hr. K. forkaster Navne som Bevregræs, Pileurt, Steenurt &c. da synes han bedre at have erindret sig verba magistri end deres Farv som han skrev for.

Linné brugte, som bekjendt, at hædre fortjente Botanikeres Minde ved at opkalde Planter efter dem. Denne Regel har man og villet anvende paa danse. Om dette er rigtigt, om denne Apotheose også behøver at forkyndes for Lægmand og om den hæder sal. Lonicer f. Ex. vilde nyde ved at nævnes af den sjællandske Landmand kunde opveje det. Bryderie, det sikkert vilde koste, før denne vendte sig til at forkaste Navnet Gedeblad for dette, tør Anmelderen ikke afgjøre; men paastaae kunde man i det mindste, at skulde slige Navne adopteres burde de have en passende Endelse og hede f. Ex. Rotbøllie, Sherardie og ikke Rotbøll, Sherard.

Bed alt som hidtil er anmeldet har Anmelderen søgt at gjøre Erindringer mod de Grunde, som have givet Anledning til Navnenes Forandring; men ved adskillige Navne kan han ikke engang det, da han ikke kan indse nogen Grund til Forandringerne. Menyanthes kaldes f. Ex. paa danske Bukkeblad, alle kjende Planten under dette Navn, og det strider ikke imod nogen nok saa stræng Regel; imidlertid bruges her det viborgske Navn Leadrone; Roedriver er ligeledes bekjendt, men har maatte vige for det mere romantiske Vaarlyst, ligeledes Bjørvel for Langneb, Telliherod for Seberbod. Endnu maae Anmelderen i Henseende til Plantenavnene erindre, at ligesom man bør vogte sig for ildelydende Besævnelser, bør man paa den anden Side bruge de, om han saa før kalde dem, poetiske Navne med Kritik. Naar en hest gjerne æder en Græsart, kalder Bonden denne Plante Hestegræs, og har derved ikke givet et urigtigt Begreb om Planten; dette Navn forandrer man til Hestefryd, men Bonden har neppe Begreb om Fryd hos sig selv, langt mindre om Fryd hos Heste. Man indseer imidlertid ved dette Navn Grunden til denne Fryd, men hvorfor kaldes Parnassia Kvindesfryd?

Ved Slutningen af Bogen ere anførte nogle Tryksfejl, men disse kunde endnu forsøges med en Deel flere, hvorfaf følgende let kunde mislede dem som begynde at studere Botanik. Pag. 27 Lin. 17 snoet Ax l. snoet Stak; Pag. 82 L. 2 tætstacende Blomsterblade l. Blomsterbladene staae nær ved Bægeret; P. 82 L. 20 Rundbladet stiv Klokke l. Stiv rundbladet Klokke (den samme Fejl, at nemlig Afarts Navnet staaer efter Arts Navnet, forekommer øste.) P. 83 L. 22 fl. Dan. 785 l. fl. Dan. 85; P. 126 L. 2 Kronbælge l. Kronblade;

P. 178 L. 4 Sernpervivm l. Sempervivum; P. 227
L. 2 4bladet l. 4fladet; P. 286 L. 22 arenarium l.
luteoalbum.

J. W. Hornemann.

**Slutning af Recensionen over Prof. Viborgs
Abhandlungen für Thierärzte o. s. v.**

(See forrige No.)

Den 27de Afh. er saare mærkværdig: den indeholder Es-
terretning om nogle af Forf. med Tangrøg anstillede For-
søg for at bevise, hvorvidt denne Røg kunde være skade-
lig for Fiskerie og Vegetation. Den blev oplæst i det
Kongl. D. V. S. i Novbr. 1804. Sagen angaaende
Norges Tangbrænderier er blevet saa indviklet, at det er
kun faa af dette Blads Læsere, der kan kjende den i sit
Omfang; men Interesse maa den have for alle, da den
angaaer særliges vigtige Industriegrne. Det er bekjendt
at i Engeland allerede i Aarhundrede er brændt Kelp eller
Aske af Tang, og at Skotterne indførte dette Brug ved
Norges Kyster: da hertil hverken udfordres megen Kund-
skab eller Omkostning blev det den Fattiges Nøring, og tilsa-
deels Fiskernes Nødhjelp i de Aar Fiskerierne mislykkedes.
Den betydelige Ulejlighed, at Tangrøgen ofte gjor Medes-
ne eller Sæmærkerne ukjendelige for en stor Deel Fiskere,
maatte nødvendig idelig opirre disse mod Tagbrænderne:
hvor man lempede sig efter hinanden, lykkedes det vedkom-
mende Embedsmænd at vedligeholde Orden skjont ikke
uden Møje, men ganske at hæve denne Ulejlighed stod
ikke i nogens Magt, især ikke saalænge disse Næringsveje
endnu ere i et Slags Barndom, der neppe taaler nogen
Slags Omkostning eller særligt ordentlig Indretning.

Der udbredt saa hestig Twist i denne Sag ved Kysterne nær Bergen at den maatte bilægges ved locale Forbud. H. H. Jrgens, en Mand af megen Erfaring i denne Sag, som ejede og drev selv Landbrug og betydeligt Fiskerie ved ovennævnte Kyst, skrev i Aaret 1777 en Afhandling, indeholdende Torskegarns fordeelagtige Brug ic.; denne blev indsendt fra Bergen med Anbefaling til det Kongl. D. Landhush. S. H. H. Jrgens paastod heri ligefrem, at uvedkommende havde udbragt den Snak at Tangbrænden skadedy Fiskerierne, at dette var usandt og at det modsatte kunde bevises, samt at det var den Fattige til Hjelp og en Herlighed for Landet. Tabet ved Forbudet anslog Kyndige til over 20,000 Rdlr. aarlig. Martfeldt, Landhuush. S. da værende Secretair, har uden Twivl raadført desangaaende det Kongelige Deconomie- og Commerce-Collegium under hvilket denne Sag egentlig henhører; alle vare enige at tilstaae H. H. Jrgens Understøttelse til at lade Afhandlingen trykke, og Selkabet forsøgte Understøttelsen for at faae den uddeelt, fordi man ansaae Sagen yderst vigtig, og haabede at Almuen maafee ved Skriftet kunne bringes paa bedre Tanker, men Sagen lod sig desværre ikke bringe tilbage paa denne Maade. Imidlertid udbredte Tangbrænderiet sig i de mere nordlige Amter: saaledes gav det nu endog efter offentlig Regnskab 15 til 16000 Rdlr. aarlig Indkomme blot i et Amt, og var allevegne en Næringsbrug, der efter Vedkommendes Erklæringer for en stor Deel havde afbødet den Almuen overhængende Nød, uden at tale om at det var blevet Ejendoms Herlighed og Afgift af Jord ejendomme. Mislykket Kystfiskerie gjorde at nogle af Almuen begyndte paa nogle Steder at klage over Tangbrænderiet, men den større Deel og deriblandt

Mænd,

Mænd, der drev det meest udbredte Landbrug og Fiskerie, paastod Snes Aars Erfaringer for dets Ustadelighed og Gavnlighed for Landet. Uvedkommende blandede sig ogsaa her i Sagen paa en meget tvetydig Maade; det synes at undgaae deres nidkjære Opmærksomhed, at denne Sag henhørte under et Collegium, som allerede i flere Aar havde indhentet Embedsmændes Betænkninger, og at disse maatte indestaae for Sagens lovlige Behandling. Alles Ønsker var imidlertid at see Beviis for Klagen, men i deres Sted saaes atten blot de gamle ofte nok gjen>tagne Tanker uden Erfaring og nu fremsatte paa en Maade at de ved sit halvlærde Udseende let kunde mislede Ukyndige. Da Sagen saaledes var bragt ud af sin ordentlige Gang og appelleret til Publicum, maatte man vide om Publicum maasee havde Grunde der vare undgaaede Opmærksomhed; der blev foranstaltet ny Undersøgelse, Udfaldet er endnu tildeels ubekjendt. Imidlertid synes der at være opkommet Twivl mod de indhentede Erfaringer, samt om Sagen ikke tillige kunde oplyses deels ved Forsøg i det smaa, deels ved videnskabelige Betænkninger; her ere Forsøgene samt Resultaterne. Det K. D. V. S. udnævnte en Commission, som skulde paasee at Forsøgene bleve rigtig foretagne, der kan altsaa ingen Twivl være mod Forsøgene, men imod Resultaterne, som Forf. uddrager af disse smaae Forsøg er der endog siden indkommet saa mange Erfaringer, at de desvarre heller ikke kan ansees som nogen efterrettelig Oplysning. At Tangrøg er ubehagelig, at den indsluttet, hvor der ikke er Linstræk, er de Mærværende besværlig, er her oplyst med Forsøg. At Tangrøg kan gjøre Kornagre Skade medens de staae i Blomster slutter Forf. af et Forsøg, hvor han tog to Urtepotter blomstrende vellugtende Rese-

de (Reseda odor) og satte under Glasklokker, der oven kunde sperres med en Korketoll og neden af Vandet i et Vandfad; i den ene blev daglig tre Gange pustet fold Tangrøg indtil Kloffen fyldtes ganse, hvorpaa man tilsluttede den løselig, dette blev fortsat i 2de Dage; den 3die Dag fandtes denne Resede forandret med visne Blomsterblade og Strønaale. Fra denne fremmede og kjelne Plantes Behandling under en tilsluttet Glasklokke burde man dog vel neppe slutte til Kornagren i aaben Luft. Ved indhenter Esterretning fra Amimand Thaarup paa Borneholt, hvor Tangrøgen ofte indhyller ganske endog deres Urte- og Frugthaver, befandtes denne Slutningsmaade at være aldeles falsk, man havde stadsfæstede Erfaringer, at Frugtræer, som havde staet indhyllet i Tangrøg i frie Luft under Blomstringen, ej alleine ingen Skade havde lidt men bar endog bedre Frugter. Overhoved blev allevegne oplyst at Tangrøg ikke skader Vegetationen. For at bevise at Græset leed af Tangrøg blev Græstørv paa lignende Maade indsluttet af Forf. under Glasklokker. Han tog end videre Klever, rogede den paa en Rist i fold Tangrøg, og blandede Tangrøg i Vand indtil dette blev brunagtig; dette rogede Vand blev indgivet en Roe 12 Potter daglig i syv Dage. Melken fik Aftmag heraf; men hvo har nogensinde roget Høe eller pustet Tangrøg i Vand, eller er der noget Exempel at Røg har besvangret Vand i frie Luft i denne Grad? Kan af saadanne Forsøg uddrages Resultatet at Tangrøg i frie Luft kan have samme Indflydelse, som naar Græs roges paa en Rist eller Vand blandes med Røg i den Grad at det bliver brunt deraf? I Hensyn til Fiskerierne uddrages Resultatet, „at Tangrøg, som stryger hen over Vandet, ikke bortjager Fisken, og foraarsager dem ingen

gen Skade, naar de stikke Hovedet frem over Vandet; evrtimod den fremlokker Fiskene i Vandet derved at den frembringer en Dæmring." Forf. gav nemlig Fiske i en Tonde Vand en sterk Portion Tangrøg i det de stak Munden frem af Vandet; de befandt sig ikke ilde deraf, men da de dsde efterat der var pustet Tangrøg i den Mængde i Vandet at dette blev en Grad varmere, forklares (S. 424) deres Død deraf at Tangrøgens Bestanddele virke som et skadelig inciterende Middel paa Fiskenes Geller og Lunger (?) (auf die Riefern und Lungen der Fische) udtømme deres Incitabilitet &c., og Fiskene lidse af en directe Asthenie. Dette behøver uden Twivl meget nojere Forklaring, ligeledes at Dæmring fremlokker Fiskene i Vandet, da dog Forf. selv har overbevist sig om den bekjendte Sandhed, at Fiskene søger Lyset (S. 429). At Tangrøgen ikke bortjager Fiskene, dette har som oven meldt Mænd af Erfaring bevist for over 20 Åar siden, Beskyldningen er imidlertid blevet saa indviklet med deu ældre rigtige, at Tangrøg ofte betager Fiskerne Synet af sine Meed eller Sæmærker, at Almuen neppe forlader denne Fordom, førend denne sidste virkelige Ulejlighed paa en eller anden Maade nogenledes hæves. Lykkeligvis uddroges intet Resultat af Fiskenes Tilstand i den Tonde Vand, hvori der blev pustet Tangrøg. Forf. er enig med dem, der paastaae, at Havet er for dybt ved de norske Kyster og Vandets Forandring ved Ebbe og Flod for idelig til at tænke paa nogen saadan Sammenligning: ikke engang i stillestaende Vand, funs 4 fod dybt, kunde Fiske dræbes med egentlig Tangrøg, endskjont den var meget sterk og varede i 12 Timer. Udfaldet af Forsøget (S. 421) synes dersor ej kunne forklares uden af den unaturlige Maade at blande Røg i Vandet ved hjælp

af Blæsebælge. Det 6te Resultat angaaer egentlig Lodsvæsenet. Den omtalte Ulejlighed, at Tangrøg undertiden kan skjule Sæmærkerne, har dog saavidt vides aldrig foraarsaget Sæskade. I det 7de siges at Tangrøg virker som inciterende Middel paa Sædyr med Lungør; dette synes Forf. at slutte blot af Analogie. S. 424 er vel Tangrøg nævnet som inciterende Middel for Fiskenes Geller og Lungør; dog dette kan umulig være andet end Hukommelses Fejl. I det 8de anmærkes, at naar man brændte Tang i stærk Blæst eller og i Øvne, hvor Røgen blev mere forbrændt, vilde Tangrøgens skadelige Egenkåber formindskes meget og næsten ganzke ophøre; da Forf. som ovenmeldt troer at kunne fastsætte Tangrøgs Skadelighed for Ager og Eng samt for Kvæget, hvor megen Modsigelse vilde da ikke mode selv disse af alle ønskede Øvne, hvorfra Røgen dog meget ofte maatte slæae ned; var det ikke bedre at følge alle grundige Erfaringer, og fastsætte at Tangrøg aldeles ikke har denne skadelige Indflydelse; efterhaanden som denne Fordom forsvandt, vilde Almuen selv indsee Fordelene af bedre Vare og højere Varepriser, de vilde selv anskaffe Øvne, kuns at Mærringsvejen opmuntres under Lovens Beskyttelse. Det 9de Resultat grunder sig paa Formodninger: at Tangrøg kan foraarsage vind er ej let at indsee, hvor der hersker, som Prof. Strøm allerede har anmærket, saa mægtige og stadige Vinde som ved Norges Kyster; at den foraarsager Taage maa formodentlig forståaes, at Røgen i Udspeende ligner Taage, at den foraarsager Regn har nogle sogn at udsprede blandt Almuen. Forf. har ikke anført nogen Erfaring herfor: i Værelset der fyldtes med Tangrøg meldes intet om fugtighed, ej heller i Glasklokkerne hvor der fyldtes saa ofte og saa megen Røg til Planterne.

ne. Overalt har denne Formodning neppe nogen Slags Erfaring til Grund, og Forf. maae selv domme om den, da den er saa yderst problematisk burde været fremsat paa denne Maade, hvor den saa let kan forvirre Wyndige. Indhentede Efterretninger fra Første melde, at man brænde Tang og beholdt særdeles klart Vejr og godt Fiskerie; fra Bornholm omtales ej heller nogen saadan Virkning af Tangrøg, og fra Skotland hvorfra alle Efterretninger bevise Tangbrændingens Ustadelighed og særdeles Vigtighed for det Almindelige, nævnes ikke noget saadaft. J. Sinclair som har samlet statistiske Efterretninger om Skotland (Statistical account of Schotland) ansører Exempler af over 50,000 Centner i Skotland virket Tangaste og endnu større Mængde fra Orkenserne uden at nævne nogen saadan Erfaring; der bevises at blot Orkenserne have vundet i 71 Aar (fra 1722) 291976 P. Sterl. foruden hvad Staten har vundet ved at faae duelige Sæmænd dannet ved den indenlandiske Skibsfart med denne Bare. Havde Tangrøg nogen saa væsentlig Indflydelse paa Atmosphæren som Forf. formoder, vilde denne Indflydelse, hvor Mængden er saa betydelig større, dog neppe have undgaet saa ganske Alles Opmærksomhed. Angaaende Tangrøgens Bestanddele siges Forf. S. 438 „at alle hans Forsøg vise, at Tangrøg ikke indeholder nogen Vandstofgas, ingen Kulsuurgas, intet Ludsalt eller nogen Syre, men er atmosphærisk Luft, hvori meer eller mindre halvsyrede Dele af Kulstof og Vandstof svæve.“ Derimod siges (S. 439) „hvor man brenner Kelp i Mængde maa uden Twivl Tangrøgen medføre (bey sich führen) svovelholdigt Vandstofgas, Kulsuurgas, svovel- og saltsure Dampe;“ der fandtes nemlig siges i Anmærkn. svovelsuur Sode og saltsuur Sode i Asken af

Bændel-Tang (eller Havbændel; osters marina). Denne Plante bruges dog ikke, saa vidt vides, til Tangaske-brænding. En saa betydelig Forskjel i Tangrøgens Bestanddele lader sig vanskelig forklare: skulde Marsagen maastee ligge i Forf. Røgapparat? han forsynede en Haandblæsebælg med et alenlangt Blikrør, fyldte dette med Tang som antændtes (?) med et gloende Jern, Røret blev herpaa struet til Blæsebælgen, og denne Røg brugt til Forsøgene. Forf. anmærker selv at dette var en usfuldkommen Forbrænding: kan denne sammenlignes med den Forbrænding, som Tang udsættes for, naar den forvandles til Aske, der maas være i fuldkommen smeltet. Tilstand før den ansees vel brændt; er ikke denne Forbrænding fuldkommen, og vilde ikke Tangrøg ved ligedan Forbrænding give samme Bestanddele i det smaa som i det store. Forf. vil oplyse dette og undskynde, at naar han siger: (S. 439) „naan funde vel uden at uddrage alt for dristige Slutninger fastsætte (festsezen) ovennøvnte Resultater“ mange uden Twivl vil ønske og haabe af Forf. Sandhedskjærlighed, at dette ikke skeer, da det efter al Sandsynlighed maatte blive Landet til ubodelig Skade. Bare endelig ovenmeldte Slutninger rigtige, hvilken Gebrejdelse maatte det ikke blive for det Kongl. D. Landhusholdnings Selskab at have søgt at befordre Tangaskebrænding ved at understøtte Bekjendtgørelsen af ovennøvnte trykte Afhandling blot i den Hensigt at befordre denne Møringsvej. Ved denne vidtløftige Undersøgelse savnes endnu Sammenligning af denne saa meget omtalte Tangrøg med enhver anden Røg, samt om ikke Undersøgelser af denne Bestaffenhed kunne friste Hovedstadens Indvaanere til lignende over Røgen fra Kalk- og Tranbrænderierne, hvorfra den idelige Røg,

ang.

analyseret paa denne Maade, let funne findes lige skadelig.

Ovennævnte Resultater synes allerede have haft skadelig Indflydelse. Det Kongl. N. V. S. blev officiel tilskrevet om at udsette Premie for det bedste Skrift, som undersøger Tangbrændingens Indflydelse paa Fiskerierne. Adskillige af Selskabets Medlemmer havde allerede erklæret sig overensstemmende med al Erfaring angaaende Tangbrænding; der var altsaa Grund at formode, at der var opkommet nye Indvendinger mod denne Mæringsvej. Den Maade hvorpaa den var angrebet, med Tanke fremsatte til Publicum, syntes have mødt megen Overbærelse. Premien var imidlertid uopholdelig bekjendtgjort. Nogle har siden troet at Prisopgaven burde været utsat ogsaa til at besvares af Fremmede; formodentlig har Selskabet troet at hvis dette var Hensigt, saa var Anledning til at faae det bekjendtgjort udenlands, ulige lettere og mere sikker fra Hovedstaden; desuden hvis dette ikke var udtrykkelig tilmeldt Selskabet, funde dette maastee være blevet mistydet; i Skotland, hvor denne Opgave næst Norge bedst kunde besvares, var jo alle enige i at ansee det som Fordom, at Tangbrænding skader enten Fiskeriet eller Vegetationen, at denne Fordom tildeels allerede var udryddet, tildeels burde ganske udryddes. Den locale Sammenhæng af Klagerne i Norge kunne de ikke bedømme, da den for største Deel var Collegial-Forretning. At Selskabet tilkjendte det eneste Skrift der indkota Premien har haft ubehagelige Folger. Det er uden Tvivl Bebrydelse, at dette var da en Mening, som man i Forvejen kjendte; men hvis denne Mening havde Lighed med nærværende Forf. Resultater; hvis disse oplæste sidst i Aaret 1804 og trykte først i Aaret 1805 vare Selskabet befjendte

kjendte som saadanne, at Forf. paastaaer (S. 440) at de kunne fastsættes og (S. 414) at de skulde udbrede et sikkert Lys, saa kan dette maaстee have haft Indi-
flydelse. Overalt tilstaaer Anmeld. at hvis han ikke
troede at Forf. Sandhedskjærlighed var lige saa stor
som hans Nidkjerhed for Videnskab, derjom han ikke
vidste at Mænd der kjende grundig denne Sag aldrig
har bifaldet ovennævnte Resultater; saa vilde han frygte
at denne Anmeldelse kunde mistydes, men dog haabe
Undskyldning af Kyndige, som vide at han har nogen
Deel i denne Sag, og altid ansaae den som særdeles
viktig.

Nærværende Bind sluttet med No. 28, der indeholder Indberetning til det Kongl. Danske Videnskabernes Selskab angaaende Forsøg som Selskabet lod anstille med Æggs Udrugning i uaandbare Gasarter. Resultatet stadsæter den almindelige Erfaring at Suurstofgas er aldeles nødvendig ved Æggs Udrugning. Forf. tilføjer til Slutning at hans Erfaring har ogsaa vist, at Kimen i Æget ej forstyrres derved, at den befinder sig i lufttomt Rum (so daß mithin der Keim im Ey, dadurch, daß er sich in einem luftleeren Raume befindet nicht zerstört wird). Kimens usforstyrrede Tilværelse i det lufttomme Rum lader sig vanskelig forene med nogen hidtil bekjendt physiologisk Erfaring. Forf. vil selv domme om ikke dette, for at forstaars maa forandres saaledes, at Æget i nogen Tid (hvorlænge?) kan befinde sig i det lufttomme Rum, uden at denne Tilstand ødelægger den i Æget værende Kime. Dog dette saavel som hvad der i det foregaaende er erindret vil Forf. selv bedst oplyse, og tilgive om der maaстee ved Misforstaelse af hans Mening skulde være indlobet nogen Fejltagelse.

Anden Billed- og Læsebog til Forstandens hensigtpassende (hensigtspassende) Syssel og (en) behagelig Tidsfordriv for Børn, der begynde at læse, af J. A. C. Loehf, med 16 Kobbere af Sonne; oversat ved Prof. K. L. Rahbek. Kbhavn 1806; trykt paa F. Brummers Forlag hos J. Breum. 45 S. 8vo.

Anm. veed af Erfaring, at denne lille Bog fuldkommen svarer til sit Øjemed, og afgiver en meget kjær og behagelig Nytaarsgave for Børn, som begynde at læse i Bøg. Emnet er naturhistoriskt og technologiskt, og behandles eller, rigtigere maastee, børres paa en Maade, som svarer til Børns Fattevne. Indholdet vinder naturligvis i Liv og Interesse ved det at mange Gjenstande ere afbildede paa de 16 Sonneiske Kobbertavler. Af disse Kobberstykker haves baade sorte og illuminerte Astryk, hvilke sidste Slags, son naturligt, i Børns Øjne have et stort Fortrin; men saa er de og totredie Gang dyrere.

S. 2 siges at Anden og Gaasen — med deres brede Fodder — gaae paa Vandet. Det gjor de dog neppe, med mindre det er frossent til Is. S. 10 anstaaret Brød, heder nok rigtigere: Brød som der er staaren Hul paa, eller staaret af. Ved „Kommer afsted“ S. 20 har Anm. en Evil om det ikke maastee snarere skulde hede trives. S. 27 siges om Gedden: kunde vi spørre Munden op paa ham, skulde vi see, at han har skarpe Tænder. S. 32 siges: at sjære et Eble eller en Pære op, for over. S. 40 glædede det Anm. at see det tydste Vindmølle hastig at blive forvandlet til en dansk Vejmølle. R. Utterup.

I det skandinaviske Litteraturselskabs Msde, Löverdag den 18de Januar, forelæste Professor Wad en Afhandling om Norges Jerngruber og om Jernmalmens videre Forædling, forfattet af Hr. Jakob Hall, Ejer af Næss Jernværk i Norge.

Fredagen den 20de Decbr. forelæste Hr. Justitsraad og Professor Bugge, i Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn, en Afhandling om den terrestriske Refraction og dens Anvendelse til at beregne Dsjerges Højde; hvilket blev oplyst ved Beregning af Højderne af Hekla, samt Øster- og Vester-Jokel i Island, efter Lieutenanternes Ohlsens og Betlesens trigonometriske Opmaalinger.

Conrektor ved Aarhuus Cathedralskole, J. Stougaard, er blevet udnevnt til Rektor samme steds, og E. Tauber, Adjunkt ved Latin-skolen i Roskilde, til Conrektor ved fornævnte Aarhuus Skole. Licentiatus Medicinæ J. Smith er udnevnt til Professor med Rang med 6te Klasse No. 3. Sognepræst for Roe Menighed paa Bornholm E. Gad til Sognepræst for Hirschholms Menighed i Sjælland. Oberst P. L. v. D. holm er bestillet til Generalmajor af Infanteriet.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. 5.

Om Oluf den Hellige, Norges Konge.
En Lærebog for Menigmand; ved Eyler Ha-
gerup, residerende Kapellan i Værdalen. Kjø-
benhavn 1805. Trykt hos og forlagt af An-
dreas Seidelin. 262 S. 8vo.

"Oluf den Hellige, eller, som han paa provinsial
Norsk kaldes, sanct Ola, var upaatvivlelig en
af de mørkeligste Konger, Norge har havt, ligesom hans
Navn er et af de uforglemelige, hans Landsmænd end-
nu ihukomme med Ærbedighed. Fortidens overordent-
lig store Mæns Fødsel har Historien, undertiden og Fa-
belen, udmarket med synderlige Begivenheder; for den-
ne sjeldne, store Konge, hvis Fødselsdag man ikke ens-
gang finder optegnet, synes derimod Døden selv ligesom
at have vildet oprette dette Savn, ved et højst hæderligt
Estermåle, ved synderlig Mørkelighed, ved et fast und-
sletteligt Minde om ham og hans Daad. Denne store
Konge, vor Oluf, var fød paa Oplandene i Norge,
om Vinteren i Aaret 995 efter Christi Fødsel. Hans
Fader var Harald Gudrodsøn, med tilnavn den
Grændste, Konge over Vestfolden eller Vestkanten af
Norge; hans Moder hed Alasta Gudbrandsdatter.

Medens hans Moder endnu gif frugtsommelig med ham, blev hans Fader paa en lunst Maade dræbt i Sverrig, efter den svenske Dronning Sigrid Storraades Foranstaltung. Enkedronningen Asta begav sig da til sin Fader Gudbrand Rule paa Oplandene, hvor hun nedkom i Barselseng med denne vor Oluf. Hun blev nogen Tid derefter gift med Sigurd Seyr, Konge over Ringerike. I sit tredie Åar blev vor Oluf, tilligemed sine Forældre, døbt i christen Daab, og Norges Overkonge, den navnkundige Oluf Tryggeson, var selv hans Gudfader. Den brave og retsindige Kong Sigurd Seyrs Hus nød han sin første Ungdoms-Opdragelse, under Opsyn af en klog og stridbar Mand ved Navn Rane den Vidtsfarne, der elskede og antog sig ham som sin egen Søn, da Rane selv havde været hans Fader Harald Grændskes Jævnaldrende og Fosterbroder. Oluf vortte op som en dejlig, velskabt, stærk ung Dreng; han var nem til at lære, og behændig tilkett til alt, hvad man foresatte ham, saa han og gjorde ualmindelig hurtig Fremgang i Krigs- og Vaaben-Øvelser, i at skyde med Bue, i Spydkastning m. m. Tidlig røbede han et højt Mod og Ereblelse — Ytringer, der bebudede den store Mand, han vilde blive; i Lege- og Vaaben-Øvelser vilde han altid overgaae og vinde Prisen for sine Jevnaldrende; Tilsidesættelse og Ringeagt var ham utaalelig. Et Træk, som Bevis herpaa, fortæller Historieskriveren Snorro (Snorre) Sturleson. Hans Stedfader (Stiffader), Kong Sigurd, bød ham en Dag, hans Gaardskarle vare paa Marken, at opsadte sig en Hest; Oluf, som Kongesson, fræket og fortrædelig over, at man vilde vise ham til en, efter hans Følelse, saa vanerende Bestilling, lagde Sigurds Sadel paa en Zuk, ledte den

den frem for Døren, og meldte, at nu var Opsætningen færdig. Den gamle, sindrige Sigurd, som mærkede, at Drengens Selvsolelse var saaret, gav ham, isteden for anden Straf, nogle alvorlige Grettesætninger."

Saaledes begynder denne skjonne Historie, Hr. Pastor Hagerup har givet os om sit Hødelands Oldtids mærkelige Regent Kong Oluf Digre eller den hellige. Ja sandelig Bogen er skøn, den gjør sin Forfatter Ere, men den hædrer og Skjoldmanden, som foranledigede dens Silværelse, og hvem Bogen deraf meget passende er tilegnet.

Allerede af den fortjente Historiegrandstær Gerhard Schöning's Rejse til Stikkelsstad, som findes i tolve Heste af Norges — desværre ophørte — topographiske Journal, lærer man at kjende den Mindestøtte, som den taknemmelige Efterflægt har rejst den af Norge i mange Maader fortjente Kong Oluf den Hellige. Men man seer og af Schönings Beskrivelse, at hverken det Udvortes ved Støtten eller Korset svarer til den Forevigedes Værdighed, hvis Minde herved skal opbevares og fornyes, eller Sammes Paaskrift til den historiske Sandhed. „Dette bemærkede ved sin Nær værelse” — at jeg skal indføre Hr. Hagerups egen Beretning herom S. 259, — „i Værdalen i Aaret 1803 Trondhjems forrige, utrættelig virksomme og inderlig elskede, Stiftbefalingsmand, den for Alt til Fædrelandets Hæder og Tårn opmærksomme Hr. Kammerherre, Baron af Adeler. Han foreslog først en Subskription at indsamle friviligt Bidrag til at opføre en vor Oluf værdigere Mindestøtte, og deklarerede strax, at han ville give 30 Rigsdaler til samme; af Værdalens Indvaanere blev

indsamlet 40 Rigsdaler. Da dette Beløb endnu langt fra ikke var tilstrækkeligt til, for en saa udmærke Konge at opføre et Hæders-Monument, der med pas selig Pragt og Anseelse kunde svare til de nærværendi Tiders Dekorations- eller Prydelses-Smag i desligi Konst-Arbejder, var Hr. Baronen findet at udvide Subscriptionen til flere Norges Egne, da vor store Oluf var hele Norges Konge, og altsaa enhver hans Landsmænd velvillig burde yde til hans Mindestøtte, ligetnoget paa hvilken Jordplet det stod, fun at den fandtes i Norge, og vistes ham af Landets egne Sønner, hans skjonsomme Esterkommere. Men Hr. Baron Adeler blev kort Tid derefter forflyttet fra Trondhjems Stift til Holbeks Amt i Sjælland, og nu fatte han en anden Beslutning, der gjør hans højmodige Tænkemaade saare megen Ere" — Kort — Hr. Baronen lader nu gandse paa sin egen Bekostning Monumentet forfærdige og opføre efter en af Hr. Kapitain Ole v. Lyng forfattet Tegning, hvis Kobber findes foran denne Hr. Hagerups Historie. Af Forfatterens Fortale seer man, at Støtten er under Arbejde i Kjøbenhavn og forfærdiges af Danmarks ypperlige Billedhugger Hr. Professor Dajon, samt prydes med en af vor berømte Oldgræsker Kapitain Abrahamson forfattet Inscription.

Vist er det, at og Hr. Pastor Hagerup har bidraget Sit til værdig at hædre Kong Olufs Minde, og at man maatte ønske, vi i Modersmaalet havde flere Minner af Fædrenelandets Historie saa vel behandlede til Læsning for Menigmand, det er for den ikke egentlig Historiekyndige. Unægtelig er Oluf den hellige en af den nordiske Middelalder i flere Hen seender

seender baade udmarket og fortjent Konge. Blot i denne Konges private Levnet, hans Opdragelse, hans efter de Tider vide Rejser og Tog, findes flere Mørkeligheder, der erbe den store Mand. Og endda læser jeg Oluf den helliges Historie, som jeg læser alle vore nordiske Oldheltes Bedrifter, jeg slaaer nemlig noget af den historiske Sandhed af paa Alderdommens Regning. Thi en stor Del Beretninger om vore nordiske Oldfædres — især udenlandstke — Bedrifter ere vist overdrevne, og maa skrives paa deres Regning, som fulgte disse Oldtidens Søhaner paa deres Ostog. Maar hjemme overvintredes, og de lange Aftener fordrevs omkring Kaminen eller Stedet, saa skulde, medens Ollet blev brugket, Noget fortælles af dem, der vare hjemkomne fra udenlandstke Rejser. Enhver roste da sin Helt, enhver sit Folk, sit Fylkes, Syssels, eller Herredes Beboere. Alt gif ud paa Nordboens Ophøjelse, men ødest ophøjedes den ene Egns nordiske Helt, det ene Folk, paa den eller det andets Bekostning. For at Rosen skulle blive desto almindeligere og varigere sattes den i Vers, og disse Vers bleve saaledes vor Oldhistories Kilder, som altsaa ikke alle ere lige rene. — Men og som Regent er Oluf den hellige en af ikke blot Norges men hele Norden i Oldtiden eller den første Middelalder hel mærkelige Konger. Oluf virkede paa sit norske Rige ikke blot medenn han levede, men og flere Sekler igjennem efter sin Død. Thi Offer for den Kristendom, hvis almindelige Indførsel fornemmelig skyldes Oluf, blev han sit Riges erklarede Helgen, og ansaaes som saadan ikke blot i Norge, Sverrig, Danmark og hele Norden over, men og i Engeland, Flandern, Benden, en Del af Tydstland og Rusland;

ja snart hele Europa over vidste man at nævne den hellige Oluf, som hans hedenske Undersaatter af Had til Krifusløren havde dræbt. Fra alle Europas Kanter søgte og derfor den Tids Bigotter til den hellige Olufs i Midaros eller Trondhjem opbevarede Relikvier, dels personligen dels ved at sende kostelige Forænger. Ikke derfor blot paa Kristendominens Erkjendelse i Norge, men og paa hele Norges og tildels hele Nordens Kultur havde Olufs Kanonisafion en Indflydelse, som neppe nogen anden nordisk Helgen saa almindelig har haft. Nu, hvad følger denne Olufs Kanonisafion havde paa Hierarkiet og Regjeringsformen i Norge viser den hele Middelalders norske Historie. — Men Norges og Danmarks Aarbøger opbevare flere saadanne Regentere, som Oluf Kyrre, Sverre, Valdemarerne, og Andre, hvis Historier fortjente, som hellig Olufs her har faaet, en populær Udarbejdelse, den bedste Maade til at gjøre Fædrenelandets Historie frugtbringende og agtet paa. Thi hvo føler ikke meget ved at læse enten en Lovtale som Jakobis over Absalon, eller en Bog som Mallings om Old- og Forsædrenes store og gode Handlinger? Men, om end hortil lægges Holberg i de ældre Tider ikke sejlfrie Danmarks-Historie, hvad have vi saa foruden dem af vor nordiske Historie, der fortjener at faldes almen Læsning i Modersmaalet? Jeg behøver derfor ikke at anføre Noget videre til Ros fra denne Hr. Hagerups Læsebog, end at jeg er overbevist om, at kyndige Læsere med mig sætte den ved Siden af det Bedste vi paa Modersmaalet have i dette Slags Historier, og ønske med mig den værdige Præstemand Tid og Lyst til saaledes at behandle flere af sit Fædrenelands fortjente Forster. For nem-

nemmelig skulle jeg anbefale Hr. Hagerup Sverre, den første og største i mine Tanker af alle vort norske, danske, og svenske Nordens gamle Konger. Denne store Førstes i Begyndelsen ringe Kræster; hans mange og mægtige Modstandere; hans mangfoldige og efter Tilsyneladende uovervindelige Vanskeligheder; hans for sin Tid sjældne Oplysning og udbredte videnstabelige Kundskaber; og endelig den Magt og i Magten Højagtelse han svingede sig op til; ville, Alt fortalt i et saa ordnet Foredrag og skjønt Sprog som denne Kong Oluf den Helliges Historie, være en for baade den Lærde og Ulærde interesserende og nyttig Læsning. Det er saameget besynderligere, at ikke Flere tænke paa at give os saadanne enkelte Historier, som de baade gamle og tildels urigtige Historier vi have paa dansk om Svend Tvestjæg, Knud den hellige, vore Dronniuger og andre vore Førster og Stormænd selv paa Auktioner i Provindserne betales — dt, da de ere almen Læsning, men som dog lettelig lode sig fortrænge af Historiestrivers i Hr. Hagerups Smag. Hans Oluf den Helliges Historie viser og, at man ej behøver at være egentlig Historiegrandster, for med Nytte og Smag at skrive Historier som denne. Nej, meget mere troer jeg, at man af den egentlige Historiegrandster mindst kan og bør vente flige Historier. Skjønt nu vel Hr. H. i Fortalen Selv tilstaaer at han ikke er Historiegrandster, saa viser dog hans Historie saa tilstrækkelig Rynghed i Hædrenelandets Historie, som altid uden at være egentlig Historiegrandster kan erhverves, og bør besiddes af den der vil tænke paa at skrive en enkelt Konges Historie med det Hæld, Oluffs her er udført. Man vil og dersor, ved at jævnføre Hr. H. Arbejde

med den norske Histories trykte Kilder, ikke lettelig finde noget historisk Urigtigt.

Kun nogle saa Steder i Bogen have opholdt mig, som efter mit Øjen enten upassende i Udtryk, eller ikke saa ganske historisk bestemte. Jeg tor saameget friere gjøre den værdige Forfatter opmærksom paa disse Steder, som Bogen, der fortjener at læses af hver danske og norske Læser og Læserinde, muligt vil behøve snart paa ny at opslægges. Ja torde jeg smigre mig med, at min Dom havde nogen Vægt, saa vilde jeg troe den kunde foranledige, at Bogen toges i Haand og med Opmerksamhed læstes af dem, hvis Opmuntringer immer er Videnskabss manden den kjøreste Belønning, næst den Videnskaben selv giver sin Dyrker endog da og oftest just da, naar den aldeles ingen udvortes Fordele skaffer ham. Maaskee tor derfor det Selskab, som en Sneborg — Carstens — Guhm — Guldborg — Lyrdorph — Sporon — Jakobi — Baden og Flere have udmærket ved deres store Fortjennster af vort Sprøg og Litteratur, og som endnu pranger af hine Fortjentes Samtidige vor Litteraturs Veteraner en Jakobi — en Abrahamson — en Malling — maaskee tor dette Selskab da og værdige denne Kong Olufs Historie samme Opmerksamhed, som det har værdiget andre i Modersmaalet videnskabelige Produkter. For derfor at give dem, der ikke endnu have læst selve Historien, grundet Formodning om min Doms Rigtighed, tillader jeg mig og i det Følgende ved given Lejlighed at anfore verbotenus noget Mere af Hr. Hagerups Arbejde. Skulle end herved denne Anmeldelse overgaae de i denne lærde Dagbog sædvanlige Anmeldelsers Størrelse, saa tor man fodre og vente Tilgivelse da det er saa sjælvent at der for denne i Danmark og Norge eneste videnskabes

stabelige Tribunal forefalde øgte — ublandede — originale — danske og norske Arbejder, og allermindst i Fædrenelandets Historie. Skriver man end Forkjærligheden for Fædrenelandets Historie Noget paa Regning for denne Vidtløftighed, saa afskrive man igjen Noget for Harmen, det er, daglig i Omgang og Selskab at bemærke: hvorledes Landsmænd nojere kjende Hendrik Love, Marie Stuart, Kromvel, og andre fremmede Historiers Helte, end vore egne Sverrer, Oluf, Valdemarer og Knuder; ja hvorledes selv mange vore Stormænd bedre kunde forklare det burboniske Huses Adkomst til den franske Trone, end den oldenborgske Families Adkomst til Danmarks og Norges Troner; nojere kjende Revolusjonen der bragte det hannoverske Hus paa Engellands Trene, end den som gjorde vor Regjeringsform til det den siden Aaret 1660 har været.

Men — at komme igjen til Hr. Hagerups Historie om Oluf den Hellige, saa maa jeg først bemærke Dommen S. 52 — om den fangne Kong Rhøræks formentlige Ondskab og uforsonlige Henvenslæt mod Oluf. Thi naar man betænker Rhøræks Stilling som først Underkonge paa Hedemarken, siden fanget og blindet af Oluf, fordi han ikke vilde mindeligt oplade sit lille Kongerige til en Overkonge, hvis Overherstæb dog oprindelig var usurperet, saa synes mig det for haardt, at kalde Rhøræk en Miding, fordi han ikke i sit Vellevnet hos Oluf og i dennes Smigrerier kunde finde Godtgjærelse for Rige og Syn og Frihed, som Oluf havde berøvet ham. Lad end Rhøræk stundom have forstillet sig, som havde han glemt disse Olufs Forærmelser, saa maa det vel hede: adversus hostem æterna autoritas; thi at blive oprigtig Ven med den, der har berøvet mig Ejendom — Syn —

Frihed er for meget fordret af et Menneske. Overalt synes Forfatteren at have et uidentvist urigtigt Begreb om Oldnordens Smaakonger. Jeg tillader mig denne Slutning af et Udtryk i Beskrivelsen paa hellig Olufs Ophold i Rusland, efterat han var fordreven fra Norge, som jeg her vil indføre som den findes S. 184 og 185. „I dette dunkle, folde Garderike tilbragte Oluf det meste af Tiden i alvorlige Betragtninger over det menneskelige Liv og Lykkens Ubestandighed. I saadanne Betragtninger fandt han nu den tilfredsstillende Trost, hans Sind trængte til, da han følte midt i sit Uheld, at han intet havde at behærde sig selv. Som Konge var det hans første mandige Daad at befrie Norges Undersaetter fra de mange Smaa Konger, Farer og Tyranner, som egenraadig og ubarmhjertig trykkede og plagede dem. Dette lykkedes ham, og til hans fortjente Ros og Berømmelse er det vitterlig historisk Sandhed, som selv de i en eller anden Henseende Misfornøjede af hans Undersaetter ej kunde nægte, at han, som Enehersker og Overherre, regjerede de rolige og lydige Borgere med megen Mildhed, trykkede ingen Stand i Landet med overordentlige Skatter og Paalæg, men var i dets Sted rund og gavnild mod sine Venner, mod Krigsfolket og de Fattige. Troelig sorgede han for at støtte sit Folk gode og gavnlige Lov, da han selv erkendte, hvormeget sandt Borgerheld der udbredes i det Land, hvor Lov og Ret lydes, daglig plejes og tilbørlig haandhæves; og endelig var og dette hans redelige Bestræbelse og ivrige Id, at forjage det stygge Afguderie og Hedenstabet Dumhed, og i dets Sted indføre en den sande Gud værdig Religion og Tilsbedelse. Ved gavnlige Undervisnings-Anstalter, ved Prester og Ungdoms-Lærere søgte han tillige at udbrede

de Kundskaber, der oplyse Forstanden, foredle Hjertet og lede til Sædelighed og Dyd. Og hvor stor er nu ikke endog i denne Henseende vor Olufs Fortjeneste! Var end hans Fremgangsmaade heri noget for overilende ræs, hans Iver og Nidkjærhed noget stræng, saa bør dog ikke hans Hensigter og det Gode, han stræbede at bevirke, derfor miskjendes. Han troede, det var hydende Retfærd og ufravigelig Pligt, i saa vigtige Anliggender at gaae alvorlig tilværks, og strængt at revse de Opsætsige og Modvillige; det Forfejlende i denne hans Fremgangsmaade vidste hans Fiender og Esterstræbere ogsaa ret godt at nytte til hans Uheld og deres Fordel." Saavidt Hr. H. der, som man seer, falder Norges Smaakonger Tyranner, som egenraadig og ubarmhjertig trykkede og plagede Landsaatterne. Nej — saaledes opførte sig Nordens Smaekonger saalidet, at jeg tværtimod troer, Friheden var under dem meget større, end den blev under Enevældet eller de over det hele Land allene regjerende Konger i Norge, Sverrig og Danmark. Thi kun dette er Bemærkelsen af Ordet, naar i vor gamle Historie Gorm den Gamle eller Harald Haarfager faldes Enevoldskonger; hvorved vi altsaa ikke maae tænke os en Konge med den Magt, Dannerkongen i Følge Konstitutionen af 1660 har — Jeg gjør denne Bemærkning, fordi Hr. H. ved S. 157 at anføre hvocledes Oluf den Hellige som Enevoldskonge havde Ret til at straffe Thorer, synes med Ordet at forbinde en større Magt, end Nordens enevældige Konger havde, da Folket med dem altid beholdt Del i Regjeringen.

S. 69 vilde jeg, at Hr. Forf. skulle have fortalt de Formaliteter, som brugtes ved det Forlig og Venstaf, der oprettedes mellem Norges og Sverrigs Konger. Eli-

ge smaa Beretninger) om Oldtidens Sæder og Skifte, hvorfra ellers her i Bogen haves flere, gjøre den just for Menigmand interessant. Kun at i Bøger af dette Slags der skal være Menigmands Læsning, disse smaa oplysende Beretninger saameget muligt indslikes i selve Texten, som for en Mand, der har Sproget og Foredraget i sin Magt, ikke kan være saa vanskeligt. Thi har en saadan Læsebog for mange Noter, faaer den et alt for lerd Udspeende, der fremmer dem, der kun læse til Tidkort, og disse ere de Fleste, men som deraf ikke heller læse Andet, end hvad de ansee for let og snart forståeligt.

(Fortsættelsen følger)

Gustav Ludvig Baden.

Kristen Faarsted eller en udførlig meget lysstelig og lærerig Historie om en fattig Bonde-Far, der blev til en Friherre. Efter Salzmanns „Ernst Haberfeld;“ oversat og efter vort Sprogs og Lands Bestassenhed forandret af Andreas Røg Holm, Præst ved Holmens Menighed og Søeqvæsthuset. Kbhavn 1806. Trykt paa O. Hegelunds Forlag hos Directeur J. S. Schultz, Kongl. og Universitets-Bogtrykker. 379 S. 8vo.

Hr. Holm, som foruden ved egne Arbejder ogsaa ved fremmede Producters Omplantelse paa dansk Bund anselig har bidraget til religieus moralst og megen anden almengavnlig Kundskabs Udbredelse, har her efter fængket os et Skrift, hvis Læsning vist vil stifte udbredt Nytte. Allerede en Salzmans berømte Navn er Borgen for, at her ligesom i hans andre fordanckede Almuekrift-

ter

ter vanker sand og for Almuesmanden fattelig og anven-
delig Belærelse, og neppe vil heller nogen af de veltæn-
kende Bondevenner, der lægge sig Bondens endnu saa
saare ringe Oplysning alvorlig paa Hjertet, undlade at
anskafe sig Eemplarer heraf til Uddeling i Landsbyflok-
lerne eller til Indlemmelse i de hist og her oprettede Sog-
nebogsamlinger.

Kristen Faursted gaaer naturligvis meget igjennem,
maa stride mangen Haard Kamp, og slaae mange Hien-
der af Marken, før han endelig omsider naer det Held
at vorde Friherre. At dette Friherstab ikke hører til
Sandseverdenen, men er fri Raadighed og Herredom over
 sine Lyster og Lidenskaber, det kommer Læseren strax es-
ter, og det har neppe heller været Autors Willie, at man
skal tænke paa et andet Baronie længere end imedens
man læser Titelbladet. Ikke desto mindre, uagtet Nyss-
gerrighedsaanden saaledes ikke nøres ved pludselige Ra-
tastrophes og eventyrlige Hændelser, forstaaer Forf. dog,
at holde Opmærksomheden temmelig godt ved lige, da saa-
danne moraliske Opgaver fremsattes, hvis Løsning inter-
esserer hver tænkende Læser, som f. Ex. flige Rubriquer:
den onde Aand foer i Kristen Faursted; Kristen
Faursted lærer at heze; Kristen Faursted mister sin
Frihed og bliver dog fri o. s. v.

De Begivenheder, hvorved Faursted kridvis ledes
til den præsige Selvbeherrelse der hjemler ham Net til
Mavnet Friherre, ere ganske godt sammenhedede, og en
Almuesmand som læser de Prover, Faursteds Grundsæt-
ninger saa ofte sættes paa, og seer, at han, al Fristelse
og Tilsløkelse uagtet, bliver standhaftig og væragtig i
det Gode, og derved skaber sig et frit og frejdigt Mod i
Farer og udbreder Held og Velsignelse i sin Kreds, vil
for-

forsaavidt i sit Hjerte let være enig med Forfatteren og ikke afdisputere Fairsted Ret til Navnet Friherre. Mere Vankelighed vil det uidentvil have med det som Forf. S. 130 falder De Vises Sten. Denne Sten ligger i de Ord i Cor. III. 21 Alting hører Eder til. Saa ofte og under saa mange Vendinger Forf. end opstiller denne sin Sætning: „det fri Menneste der kan beherske sig selv, ham hører hele Verden til“ bliver den dog aldrig ret indlysende, eller fattelig for jævn Bondeforstand. Et Sted anbringes denne Sentents endog paa en temmelig flau Maade, s. Ex. S. 135, naar den fri Mand efter at have talt med En, som i en Sygdom, han ved Lidelighed havde tiltrukket sig, havde mistet sin Næse, og nu advarede Andre fra at falde i den Ulykke, tænkte ved sig selv: „Du hører og mig til, af Dig har jeg og lært noget.“

Overhovedet synes det egentlige Thema: Maaden hvorpaa en Bonde kan opnaae at blive Friherre, at være forekommen Forf. for snovert og indskrænket til deraf at udfærdige en Bog paa et Alphabet. Han er dersor gaaet udenfor sit Æmne, eller maastee rettere sagt, han har bragt sit Æmne i Forbindelse med Sætninger og Situationer, som ikke allene ere, om man saa kan sige, Stykets Hovedhandling ure�ommende, men endogsaa angaae Gjenstande der ikke høre til Bondespærenen. Derhen regner Rec. Duelscenen, Frøkenen som bliver vanvittig af Sov, og Forliebelse, Baron von Knagenhjelms Driftseldighedsscener, og andet mere af samme Surdej.

Til de udmerket gode Partier i Bogen henfører Rec. derimod Maaden at dolge eller binde Ilden paa S. 33 e. følg.; om den fremmede Hverving S. 124 o. f.; den forkeerte Vorretugt S. 196 o. f.; Manden som var forhexet S. 202 o. f.

Det

Det ene af de anførte Steder, nemlig det om den fremmede Hverving, tilhører forresten ikke Salzman, men den danske Bearbejder, der har localiseret Bogen saaledes at han har Ære deraf, log at den lader sig læse som en Original. Faa Tilfælde er der Anledning til at opkaste Tvismaal, om der ogsaa tilstrækkelig har været taget Hensyn til den danske Almues Sæder, Skilke og Levemaade. Saaledes f. Ex. twiler Rec. paa, at den danske Bonde behøver Advarselen mod Tallotteriet S. 100 o. f. eller imod Pharaospil S. 286 o. f.; saavidt gaaer vore Bonders Forfinelse nok ikke endnu, og ligesom Hr. Holm udentvil vilde have givet Bogen en større Værd ved at udelade Romanen om hin omtalte Duel, Frøkenen der gif fra sin Forstand, og Kristen Faurseds i den Anledning Ophøjelse i Junkerstanden samt Formynderstaf for Hr. von Knagenhjelm, saaledes maatte Pharaospillet nok i en forventende ny Udgave forandres til Trefort og Polspas.

En anden Ting er der ogsaa som hyppig forekommer og som bestandig minder Læseren om Bogens germaniske Herkomst. Det er den evige Pølseæden. I den allerførste Bondefro, Kristen Faursed kommer til vaa sine Vandtripper, bestiller han strax S. 3 en Portion Surkaal og stegt Medister. S. 100 forlanger han i en anden Kro „frisk Pølse.“ S. 145 bliver han tracteret med „en Pølse“ og et Krus Öl. S. 168 faaer han atter Pølse. S. 271 „Han gav ham et Stykke Smørrebrød og en halv Pølse.“ S. 376 „Datteren kom ind med en frisk Pølse.“

Enkelte Udtryk og Talemaader, hvor Tydsheden, i Recensentens Tanker, Skinner højnen, ere: f. Ex. S. 25 naar Drikkebrødrene raabe: „Bor Kristen Faursed leve!“ istedenfor: Kristen Faurseds Skål! S. 29 it. S. 145 „lod Mad og Drikke smage mig vel.“ istedenfor: Mad og Drikke smagde mig godt, ell. jeg aad sg drak imens jeg gad, ell. noget fligt: S. 45 foer sammen. S. 47 at sætte et Barn ud, betyder noget ganske andet end *expositio infantum apud veteres boreales*. S. 210 forstukken, istedenfor: Bladt.

S. 327 „jeg bruger lidet“ istedenfor: jeg behøver lis det. S. 376 heder det: „Fader! G har faaet Kristen kjær, og du, Søster! har faaet ham endnu kjærere“ istedenfor: Fader! G lider Kristen godt, ell. G holder af Kristen, og du, Søster! holder endnu mere af ham.

Disse smaa Erindringsposter sigte ingenlunde til at forringe Bogens Værdie og Brugbarhed, men fremstætes i den Tanke, at den danske Bearbejder, ved en ny Udgave, der snart vil blive en Folge af den hyppige Togning som saa fortinligen nyttia en Bog fortjener at have, muligen deraf kunde tage Anledning til at modificere et og andet Udtryk, en og anden Scene anderledes.

R. Nyerup.

* *

* *

* *

I Videnskabernes Selskabs Forsamling Fredagen den 17de Januar forelæste Hr. Oberberghauptmand Brünnich en af Hr. Oberbergamts Assessor Esmark indsendt Afhandling om en af Hr. Oberbergamts Assessoren ved Nødebroe Grube i Nørheden af Arendal opdaget nye Steenart, Datolith kaldet. Samme Dag blevé valgte til Selskabets Medlemmer Hr. Conferentsraad O. Malling, Hr. Etatsraad og Professor Schlegel, Hr. Justitsraad og Commerctsraad Schmidt Phiselde.

* *

* *

* *

I det kongelige medicinske Selskabs Forsamling den 16de Januar oplæstes nogle bemærkninger af Hr. Doctor Scheel over et mærkværdigt Factum, hvor en heel Skibs-Besætning, uden de sædvanlige stemme følger, i en lang Tid taalte raadne Dunster.

R i s b e n h a v n s k e

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 6.



Bidrag til Beviserne for Utdvendigheden af de gamle Sprogs og den Clas-
siske Literaturs Studium. Et Indby-
delseskrift til Højtideligheden paa Odense Gym-
nasium den 29de Januar 1803; ved S. N. J.
Bloch, Conrector og Overlærer ved Odense
Bathedralskole. Odense 1803. S. 24. 8vo.

Dette artige lidet Skrift skulde efter Forf. eget Uds-
tryk S. 22 indeholde en Indledning til en Af-
handling „om den græske Litteraturs Værd for os, og
dens Studium i vore Skoler,” som Hr. Conrectoren
lovede nærmere at meddele i Quartalskriftet Egeria.
Skjont dette Øfste ikke, saavidt det er Anm. bekjendt,
hidtil er blevet opfyldt, vil det dog uden Twivl være
disse Blades Læsere behageligt at erfare, hvorledes en
i den nyere Pædagogik saa kyndig Forfatter har be-
handlet denne i de seneste Tider meest omtvistede Sag.

Hr. Konrektoren paastaaer, at for de mindre ful-
siverede Klasser ere Realkundskaber de meest passende,
til at give Sjæleevnerne den behørige Dannelse; ellers
dog en saadan, der er tilstrækkelig til at forsyne For-
standen med de nødvendige Kundskaber. De Stænder

derimod, hvis Forretninger kræve mere Sjels end Le-
gems Virksomhed, mere dannet Aand, end mechanisk
Færdigheder, kunne ved de blotte Realkundskaber ikke
opnåe den udbredte Kultur som de behøve. For Disse
troer han altsaa, at Undervisning i Sprog i Almin-
delighed, og i den gamle Litteratur i Særdeleshed er
uestergivelig forneden.

Realkundskaber forklares S. 10 ved Kundskaber
om de udvortes sandselige Gjenstande, deres Oprin-
delse og Bestaffenhed, Hensigt og Anwendung, hvilke
Kundskaber øses enten umiddelbar af Tingene selv,
eller af deres Modeller og Esterligninger. Som nogle
af deres vigtigste Grene ansøres Naturhistorie og Tech-
nologie, anvendt Mathematik, Experimentalphysik o. d.
men disse vilde (S. 12-14) enten, naar de blot dre-
ves paa dillettantviis, ikke lede til, eller udskræve den
Grad eller Art af Abstraktion, som egentlig udvikler
alle Sjelsevner; (og disses Uddannelse indskrænkedes
dog altid ved at bindes til litter sandselige Objekter;)
eller, naar slige Videnskabers Theorie og oversandselige
Deler medtages, vilde en saadan højere og spekulativere
Anstrengelse ej være passende til Skoleungdommens al-
mindelige Aandskræfter.

Her er da (S. 14-16) Sprogunderviisningen
paa sit rette Sted, den høver Aanden uformært meer
og mere fra det blot sandselige, og giver samme en
højere, meer omfattende Kultur. Den synes meer end
nogen anden Videnskab at kunne udvikle flere Sjiele-
kræfter paa eengang og give dem en parallel og for-
holdsriatig Dannelse, samt at gjøre den meest passen-
de Overgang fra de blot sandselige til de egentlig
philosophiske Videnskaber. Sprogunderviisningen har

mægteligen den materielle Nytte, at bestandig Læsning i, og fortroligt Bekjendtskab med kultiverede Missioners (men især Grækernes og Latinernes) beste Skrifter, maa funne skjenke en saadan Sagkundskab, eller Mængde af Realier, som langt overgaer den, man ved blot sandselige Gjenstandes Bestudelse kan indamle. Hertil kommer den formelle, at Undervisning et Sprog er tillige sand Undervisning i at tænke; ed denne leres Logiken praktisk; eg Smag, Hukommelse, Tænke- og Dommekraft udvikles langt fuldkommere end ved megen blot Saglære.

Den Indvending „at de nyere Sprog ved Unga-
omsundervisningen vilde forskaffe samme Nytte“ er
n af de Gjenstande, som den belovede Afhandling fuld-
ændigere skulde udføre. Her erindres blot følgende:
1) Ved de nyere Sprog har man sædvanlig deres has-
tige Læring (S. 19-20) til Hensigt. Netop det
imiddelbare eg Strafanvendelige ved disse vilde gjøre,
at man foretrak hurtig Brugbarhed for Grundighed,
og Hensigten, som var Aandskræfternes Udvikling, op-
aaedes altsaa ikke. 2) Det vilde og være heel uvist,
m selv de bedste og fortrinligste af disses Skribentere,
are i pædagogisk Hensigt, eller til Skolebrug, saa
assende, som Homer, Plato eller Xenophon.

Efter saaledes med temmelig Udførighed at have
ngivet Afhandlingens Indhold, vil Anm. ikke for-
ribe Læserens Dom, men blot tilføje et par An-
merkninger.

Mod Realkundskaber funde Forf. maatte synes
at have udtrykt sig noget for haardt. Har ikke et geo-
retisk Kursus, læaret efter Skoleungdommens Tarv,
æsten alle de Fordele forenede, som Hr. Correctoren

aldeles fradommer Realia; da den baade udfordrer en stor Grad af Abstraktion, og dog ved gradevis at gaa frem til det Højere og Spekulative, ikke overstige Ungdommens Nandskræfter? Deres Strænghed udelukker Overfladiskhed, og den Orden, som Tænkningerne derved vænnes til, berettiger den i alle Henseender, omeer end Sprogundervisningen, til at kaldes en logisk Øvelse.

De Realia, Forf. paastaaer at meddeles ved Sprogundervisningen, følge ikke, førend denne allerede har overvundet de første Vankeligheder, og indpræntet de Unge det Mekaniske i Sprogets Bygning; og endnu sildigere kan den kaldes en Øvelse for Smag og Dommekraft.

Unm. maa tilstaae, at han er mere tilbøjelig til at finde det Anbefalende i Sprogenes (især de Gamles tidlige) Læring, deels deri: at, da Kunsthaf om en Grammatik er vigtig for ethvert kultivert Menneske, gjør man vel i at lægge den til Grund, som har største Bestemthed, og dette gjelder uden Utvil over den Latiniske; deels i de mange til Forstandens og Smagens Uddannelse vigtige Bikundskaber, som ved Gamles Læsning i Skolerne nødvendigen lejlighedsvis maae meddeles; deels deri at da Skoleundervisningen er en Forberedelsestid til Videnskabernes tilkommende Dyrkelse, kunde denne ej siges at have opfyldt sin Hensigt, dersom de Unge ved Udgangen af Skolerne manglede de Sprogfundskaber, der til Videnskabernes grundige Studium er aldeles unndværlige.

B. Thorlacius.

Slutning af Recensionen over Hagerup om
Oluf den Hellige, Norges Konge, &c.
(See forrige No.)

At Hr. Hagerup ikke med adskillige sine Landsmænd i den til Olufs Undergang meget virksomme Einar Tambeskjæver seer Helten der tænker næst, og hvis norske Tænkemaade ikke vanerer ham, med flere ugrundede Lovtaler, Uvidenhed i Fædrelandets Historie har forsædliget, viser S. 93, hvor det heder som saa: „Om Foraaret 1022 begav Kongen sig ned ad Oplændene til Tønsberg, hvor nu Handel og Søfart, efter Vinsterens Stille, igjen var kommen i fuldt Liv og Bevægelse. Medens vor Oluf opholdt sig i disse Egne ankom og Einar Tambeskjæver der. Den svenske Kong Oluf, hos hvilken han siden sin Flugt af Slaget i Bigen 1015 havde haft Tilhold, var nu nylig forhen død. Maaske Einar under Tronfolgen ikke fandt sig saa ganske vel, eller og han af nordisk (næst) Hjemmesyge — Hjemvee — længtes efter at komme tilbage til sit Føde- og Fædreneland, Norge. Han ansøgte dersør nu Kong Oluf om Maade og Tilgivelse for det forhen Begangne, og at det maatte vorde ham tilladt at rejse tilbage til sin Hjemegn i Fædelandet. Af vanlig Edelmodighed indvilgede vor Oluf dette, ejondt Einar havde været en lumst Oprører og trodsig Modstander mod ham. Ja, Kongen ikke allene tilgav ham, men lod ham endog faae tilbage til Brug og Besiddelse de mange betydelige Ejendomme, han havde faaet med sin Hustro Bergliod. Ogsaa af denne utaknemmelige Einar blev vor gode Oluf ikke lønnet for sine Belgjerninger.“ Jeg maa herved allene erin-

dre, at til Einars Bevægaarsager til at ønske sin Hjem komst var uidentvivl den, at han var en af Norges Største som den danske Kong Knud havde ved Besittelse faae paa sin Side, og som Knud helsi faae hjemme, for de at kunne vedligeholde de Nørskes Misfornøjelse med deres Konge.

Oluss Søns Fødsel — den siden under Navn a Kong Magnus den Gode bekjendte norske Regent — fortæller Hr. Hagerup saaledes S. 94-97. „Kong Olu havde ved sit Hof en saakaldet usri Qvinde — formodentlig saaledes bencevnet, fordi hun havde været gift med en Mand, der ikke var odelsbaaren Bonde, thi selv val hun af høj og fornem Slægt — hun heed Alshild. Kongen havde forelsket sig i hendes Deslighed, og hun var blevet frugtsommelig ved ham, sejsndt ingen vidstidette, uden Kongens fortroligste Venner. En Vintera i Aaret 1024 kom hendes Fødselstime, og hun led over maade meget under Fødselssmerterne, saa baade Modertens og Fosterets Liv stod i Fare. Da hun endelig val blevet forløst med en Søn, lod hun en af Kongens Hospræster og Skjalden Sighvat kalde til sig. Barnet tilkjendegav kun svage Livstegn; Hospræsten foreslog derfor, at man strax skulde melde Kongen denne Tildragelse paa det at Barnet, efter Religionens Bydende, ufortvivlet kunde blive døbt, log givet det Navn, Kongen altsi befalede. Men Sighvat Skjald sagde, man torde på ingen Maade vove at vække Kongen, da han strængelig havde forbudet, at Ingen maatte afbryde hans Sovn. „Heller ville jeg“ sagde Sighvat „staae til Ansvar høe Kongen for, at Barnet alligevel døbes.“ Dette skede, og Sighvat led Barnet kalde Magnus. Morgen den paa, da Kongen var paaklaedt, blev Alt dette meldt ham.

I ondt Lune og saare fortørnet herover lod Kongen strax kælde Sighvat for sig, og spurgte ham, hvor han torde være saa dristig og vove at lade døbe hans Barn uden hans Bidende og Billie? Den sindige og ræktenkende Sighvat lod sig ikke bringe i Forlegenhed, men svarede med klog Bestemthed: „Det gjorde jeg fordi jeg hellere vilde give Gud to Mennesker, end Djævelen et.“ Kongen spurgte med Hestighed: „hvorpåledes gjordes det nødig dertil, at Du foretog Dig den formastelige Handling?“ Uforfærdet svarede Sighvat: „Barnet var nær ved Døden, og havde det dødt uden Daab var det kommen i „Djævelens Bold, men nu er det et Guds Barn. Til „min Beroligelse følte jeg mig dernæst overbevist om, at „blev Du end vred paa mig, min Konge! og vilde lade „mig afslive for denne Gjernings Skyld, saa blev dog jeg „et Guds Menneske og salig hos Gud, da det jeg foretog „mig skede i oprigtig god Hensigt.“ „Men,“ spurgte Kongen videre, „hvorför kaldte Du Drengen Magnus, „da dette Navn aldrig tilforn har været til i vor Fa- „milie?“ „Jeg opkaldte Barnet efter Kong Carl Mag- „nus,“ svarede Sighvat; „ham holder jeg for den ypperligste og bedste Mand i Verden; gid Din Søn maatte komme til at ligne ham.“ „Du er en heldig Mand, Sighvat!“ svarede Kongen; „det er heller ikke underligt, at Held og Lykke følger Visdom og Klogstab. Mere underligt er det, som ogsaa ofte hender sig, at Tøssers daarlige Raad faae et godt Udsfall.“ Nu blev Kongen med Et i et oprømt godt Lune og vedblev, som forhen, at ynde den vittige Sighvat. „Jeg tillader mig ved denne Beretning om Magnus's Fødsel at gjøre Førfatteren opmærksom paa to hans Udladelser, dem jeg formene behøve nojere Bestemmelse. Har Alfhild, som

Hr. H. kalder en ufri Kvinde, været fri født, troer jeg ikke, hun har nogensinde været gift med en ufri Mand. Thi vist nok var Enhver ikke odelsbaaren Ufri. Kun minde man sig, at Odelsret kunde haves i Oldnorden til egen Ting og Ejendom, og at Odelsmand kunde den Tid være En, som aldeles ingen Ejendom havde, kun han nedsteg fra en, der havde havt Odelsret eller Odelbesiddelse (Allodium). Men hvad her kaldes ufri hedder i Originalen ambatt; og er ambatt og ufri det samme? eller var maaſkee Alfhild hos Oluf hvad ancilla Palatii var hos Longobarderne? Jeg troer det ikke. Snorre siger udtrykkelig om Alfhild, at hun var kommen af god Æt. Dette, som flere flige Udtryk hos denne Norges fortjente Historieſtriver, har altid været mig saameget mærkligere, som de, jævnførte med flere Mindesmærker fra den nordiske Old, bevise Urigtigheden i Enge Rothes Paastand, at der hos vore Oldsædre ingen Arveadel fandt Sted. Udentvivl har dersor Alfhild ikke været ufri ☺: Slavinde, men en Hustrue til eller Datter af en Ministerialis, en som var i Olufs Høf, og tjente ham for Løn; Alfhild har altsaa været en Arimannis; men Arimanni eller Heremanni vare Fribaarne, fjønt de gave Sig i en Herres Tjeneste eller Ambatt, hvoraf maaſkee vort Embede. — Min ærden Erindring ved denne Hr. Hagerups Beretning om Magnus's Fødsel angaaer, at jeg skal tale theologisk, den anden Del af hans Fødsel nemlig Daaben. Forfatteren har ved Sighrats Undskylning, at om Barnet havde dødt uden Daab, var det kommet i Djævelens Bold, den Note: at man hel uriktig troede saa i gamle Dage. Men jeg maa herved bemærke, at i Originalen eller Snorre staar Fianden ikke Djævelen, og Spørgsmaal om begge disse Ord betyde det

det samme? Jeg troer det ikke; men troer at man her, som ved saa mange Lejligheder gjør den gode Djævel Uret. Fanden og Djævelen ere vist to adskillige Navne paa to ganzte forskellige Væsener. Det ligger uden for denne Anmældelses Grændse her at undersøge, hvem vores Oldsfædres Fanden var; hvem deres Djævel; og om de nogensinde har vidst af denne at sige. Muligt nej, og at Djævelens Ejketilværelse aldrig bedre kunde bevises, end ved at samle i en filosofisk-kritisk Historie Alt hvad man om denne frygtelige Karl veed lige fra Paradis til Kjøge og Thisted, eller hvor han endnu i sildigere Tider maatte have havt sit Spil. Vor nordiske Olds Fanden var vist derimod noget Virkelig, der kunde give vores første kristne Oldsfædre Grund til at sige, at naar et Barn i en kristen Familie ikke døbtes, kom det i Fandens — Fiantens' — Fiennens — Herrenes Bold. Thi alle disse Oldsord's Bemærkelse maa undersøges, for at kunde vide besked om den i Oldtiden virkelig tilværende Fanden, som overalt Oldgrandstning og Sproggrandstning ere saa næje forbunden, at man uden denne ikke bringer det vidt i hiin. Derfor og at den kostelige Udgave af Ulfila's; Hr. Zahn nu har fortjenstlig skænket Oldgrandsterne, og hvori man og finder kostelige Bidrag til den rette Bemærkelse af Fanden, vist meget vil fremme det nordiske Oldstudium. Derfor og at af alle det attende Sekuls danske og norske Oldkyndige jeg foretrækker Gram, Lydorph, og Rosd Anch, fordi de især forbundt Oldgrandstning og Sproggrandstning. Endnu maa jeg lægge til, at man erindre sig Kirkestikk'en ved Daaben i vor nordiske kristne Old. Thi efter samme maatte den der skulde døbes, eller Faderen, om det var et spædt Barn, udtrykkelig affige Thor, Odin, og alle de hedenske Guder, i hvis

Vold den ansaaes at give sig, der ikke ville lade sig døbe. Vore første kristne Gejstliges pia — men nødvendige — fraus har siden foranlediget Frygten for Djævelen, hvoraf endnu den Almødestufordom, at der i Værelset skal brænde Lys om Matten til Barnet er døbt, en Fordom der ved Tilsynet med det spæde Barn gjør sin Nutte.

Jeg veed ikke at Sverrigs Kong Anund i sine Handedeler med den saintidige norske Kong Oluf opførte Sig falske. Thi hvad Snorre i det 164 Kapit. af Oluf den Helliges Saga fortæller om de Svenske, hvis Flaade under Anund havde mod Knud den Store forenet sig med Norges Flaade, men, da det lakkede mod Vinteren, ikke ville oppebie, af Frygt for at indefryses, Knud, er intet Bevis paa Falskhed. Anund var nødt til at lade sin Flaade gaae hjem, naar dens Mandstab ikke længer ville varte, og efter den Tids Statsindretning ikke funde tvinges dertil, da den havde biet den foreskrevne Tid. Maar derfor Hr. H. om en af disse Handedeler S. S. 101 og 102 fortæller: „Imidlertid gif dog alle disse Nygter om Kong Knuds Ledingstog til Norge op i Intet, og blev til en blot blind Allarm. Om Høsten samme Åar ankom han rigtig nok fra Engeland til Danmark; der erfarede han nu, at begge Kongerne Oluf og Anund havde indgaat et Forbund med hinanden til fællede Forsvar, om han gjorde Angreb mod dem. For at omstyrte dette, assendte han Gesandter med mange kostbare Forærlinger til den svenske Konge, hvorhos han tilbød denne Forbund med sig, og bad ham træde tilbage fra Forbundet med Norges Konge; men den Gang var dog Svenske Kongen saa ordholderende, at han undskyldte sig og afslog Tilbuddet, paa Grund af, at han allerede havde givet Norges Konge sit Lovste og Eresord;“ saa veed jeg ikke hvorfor

hvorfor Indskrænkningen den Gang skal lægges til. Overalt bør en nordisk — norsk — svensk — eller dansk — Historiekriver saameget muligt skye Alt hvad der kan minde om det gamle Nasionalhad mellem disse tre oprindelig et Folk, naar det uden den historiske Sandheds Opoftrelse kan lade sig gjøre. I Allmindelighed synes mig og Hr. H. har iagttaget denne en nordisk Historiekrivers særegne Pligt. Thi hvad han om Knud den Store har, er baade sandt og dog saa mildt udtrykt som muligt. Kun hvor han S. 225 kalder Kong Knuds Gesandt til Norge Bislop Sigurd en Midding, glemmer han sig. Thi dette Udtryk er vist for haardt om en fiendtlig Konges Minister, der kun troiligen rygtede sin Herres Erinnde. Nelson, der ved at ødelægge en stor Del af Frankrigs Flaade, har vedligeholdt sit Hædrenelands Herredome paa Havet; Pitt hvis Politik har bragt den største Del af Europa i en Krig, som rødder Engeland fra en farlig Landgang; disse store Mænd skulle da og kaldes Middinger, og Navnet Midding blev da en hæderlig Bezeichnung.

S. 154 fortæller Hr. H. Thorer's Beværtning for Oluf saaledes: „En dejlig ung Mand, kun 18 Aar gammel, men overordentlig stor og stærk af Højde og Vægt, ved Navn Thorir, indbød Kongen med hans Folge til Gjæstebud hos sig. Han var en Son af den Olver paa Egge-Gaard i Stad, som Kong Oluf lod henrette for Afgudsdyrkelsens Skyld. Med det sjænneste Ulseende, det tækkeligste og mest indtagende Væsen, forenede han og ypperlige Sjæle-Evner. Ved et rigt Giftermaal paa Hedenmarken var han bleven Ejer af et stort Gods og en prægtig Gaard, som han nu beboede; hans Hus var det kosteligste, og Levemaaden der den næest glimrende i hele Egnen.

Egnen. Her blev Kong Oluf paa det prægtigste beveret; der blev trakteret højt og drukket stærkt, og Kongen fandt sig over al Maade fornøjet. Høfolkene i Kongens Følge tilkjendegave og deres allerhøjeste Velbehag med dette Gjæstebud" dog Rummet tillader ikke mere af denne smukke Fortælling, hvori det ironiske allerhøjeste er hel upassende, som jeg allene vil tillade mig herved at bemærke.

Hos Snorre staar raade, som Forf. passende nok S. 155 oversætter ved bestemme. Men Dags Svar hvori Ordet findes kan gjøre hans Hjerte Ære, uden at bruge det af Forf. i Forslag bragte formilde. Thi uden tvivl har Snorres raade Hensyn til den gamle Afgjørelsesmaade mellem stridende Parter, da en af dem selv sif Lov at bestemme den Skyldiges Straf.

Oluf den Helliges S. 182 og 183 ved sin Flugt fra Norge til Rusland omtalte Anelse eller Forudsigelse: at Norge igjen skulle betee ham Lydighed, kan man dog ikke med Forf. sige, saa ganste fejlede. Thi ved sin Kar nonisation regierede i hans Navn de Geistlige Norge i den Grad, at Riget til en Tid ansaaes som et Len af Kirken, og kaldes St. Olufs Rig. Muligt er og denne Forudsigelse et hellig Digt, man har betjent sig af, til at grundfæste dette Norges kirkelige Regimenter.

Da Hr. Hagerup ellers ikke i sin Historie søger at forestille Oluf som en fejlfri Regent, men tvertimod viser, at denne Konge med Kristendommens Udbredelse gik stundum alt for rast ja voldsom frem; saa falder det besynderligt, naar om Oluf S. 184 siges: at han følte midt i sit Uheld, han intet havde at bebrejde sig selv. Vist nok maatte Oluf bebrejde sig sine voldsomme Behandlinger imod endog Rigets den Tid saa farlige Store, der fordi de ikke ville lade sig kristne berøvedes baade Liv og

og Gods. Hvad i øvrigt Forf. S. 185 siger om Olufs Fortjeneste af Kristnelørens Udbredelse, og dens Virkning paa selve Oluf, er smukt og vel sagt. Thi skulle man end estersom Kristendom da almindelig prækedes, finde det noget overdreven, naar han om Olufs kristelige Indretninger siger: „Bud gavnlige Undervisnings-Anstalter, ved Præster og Ungdoms-Lærere ssgte han tillige, at udbrede de Kundskaber, der oplyse Forstanden, foredle Hjertet, og lede til Sædelighed og Dyd;“ saa er det dog vist, at Kristendommens Virkning paa Oluf er umiskjendelig. Man seer det især af Kongens Tale, før det ulykkelige Slag paa Stiklestad, som han holdt i Anledning af Fin Arnesens Raad S. 213.

Endnu fun et Par Sproganmærkninger. Naar Forf. S. 21 og 88 sætter Djærvhed og Uforståmmehed sammen, som overalt hvor han bruger Ordet Djærv, synes mig han ikke forbinder rigtigt Begreb med dette i vort nyere Sprog for ikke længe siden optagne Oldord. Efter Anmelderens Formening skal Ordet Djærvhed have en god Hemmærkelse; og være som et Medium mellem Driftighed og Uforståmmehed. Det er, som jeg i det mindste formener: hvad der skal kaldes Djærvt maa med Hensyn til den Handlendes Forstand være lidt mere end blot Driftighed, eller, foruden at det er driftigt, maa der tillige være Noget i den driftige Handling, som røber Forstand, Klogskab og Vittighed hos den Handlende. Men tillige maa der — saa formener jeg — i det diærve Driftige ikke ligge noget Uforståmet, eller dertil grændende, ikke noget Næsvist; den Næsvise kan derfor ved sin Næsvished ikke handle djærvt, som dog Forf. S. 114 antager om Eistein Orre, hvem han alligevel kalder en næsvis Pog. Det var saaledes djærvt handlet af

en kjøbenhavnske Professor, da denne torde offentlig mod-
sige sit Universitets Patron, der som Kantsler ved Rigss-
forsamlingen i Anledning af Kongevalget efter Kristian
den fjerdes Død fortalte Gejstligheden og Borgerstabet,
at de kun vare sammenkaldte, for at bifulde det Valg,
Adelen behagede at gjøre. Det var hærvært af den lærde
norske Præstemand Jonas Ramus's Kone Anna Eiels-
børnsen, der torde spørge den svenske Husaroffiser, som
med Karabinen for Bryset ville aftvinge hende Unds-
retning om Fienden, om hans Konge holdt ham til at
skyde Kællinger ihjel. Kort, Djærvhed er uidentvivl hvad
Malling kalder kjækt Mod, i det mindste finder jeg i de
fleste hans Exempler mit Begreb om Djærvhed. Men
selve Ordet Djærvhed har Malling lige saa lidet som
Sporon i sine eenstydige Ord, hvor dog Djærv —
Djærvhed kunde have staet mellem Dristig — Forvo-
ven — Dumdristig — Formastelig. Ordet, som flere
Gange forekommer i Wedels danske Saxo, hvor det som
oftest betyder noget rækt, glemtes saa det end ikke findes
i den paa gode gamle danske Ord ellers rige Nukleus, til
det igjen for 20 eller 30 Aar siden af vore Skribenter
optoges. Saaledes i Bernstorffs Estermæle Første Del
S. 106 kalder Professor Nyerup den engelske og den
preussiske Ministers Erklæringer, i Anledning af de nor-
ske Troppers Indfald 1788 i Sverrig, djærve, som jeg
formener her er meget passende brugt om disse ministe-
rielle Demonstrationer. Thi naar betenkkes den norske
Armees fordelagtige Stilling, dens Mærhed ved det vig-
tige og rige Gottenborg, og dens Udsigter til i Sverrig
at kunde gjøre vigtige og fordelagtige Fremskridt, saa
skulle der vist nok djærve Forestillinger til at faae Armeen
til, at forlade denne Stilling. — Dog — seiler end
An.

Anmelderen i sin Bestemmelse om Djærv og Djærvheds Bemærkelse, som indstilles til Sprogkyndigeres Overdom, saa tør han dog paa staae, at det af Skribenterne bør bruges enten altid i god eller altid i ond Bemærkelse. Men saaledes bruger ikke Hr. Hagerup det. Thi foruden at han, som anført, sætter Djærvhed sammen med Uforskammenhed, og S. 145 taler om djærv Ondskab, S. 198 om djærv Stolthed o: her Hovmod, thi hvor Stolthed betyder noget Godt, som tilladelig Følelse af eget Værd, kan nok djærvt lægges til; saa bruger han dog og Ordet djærv, i en god og derfor — efter min Formening — passende Bemærkelse. Saaledes var unægtelig Oluf den Helliges Svar — S. 100 — til Knud den Store, da denne gjorde Fordring paa Morge, kjækt og djærvt. Maar Forf. S. 107 bruger djærv, saa har han Medhold i Snorre, men de af ham S. 117 kaldte djærve Jædderboer er ikke efter Snorre. Efter den Tids Religionsbegreb troer jeg Hr. Hagerup meget passende har S. 153 kaldet Ejnars Tiltale til Dronning Ulfisa, der ikke ville troe Olufs Mirakler, djærv. End er og i Skjalden Sigvats Vers S. 234 Djævelighed passeligt anbragt. Verset vil jeg, til Prøve paa de flere af Hr. H. passende anbragte og godt oversatte af de med Oluf saintidige Skjalders Digte, her anføre:

„Som Straa før bredskuldret Mejer faldt
Nu Fiendens talrige Skarer;
Den velvænet Oluf var overalt
Og djævelig trodsed' han Farer.
I rode og rygende Stromme af Blod
Hans Stridsmænd fast indtil Knærne stod,
Og Striden voxte hver Time.“

Ogsaa mod Hr. Hagerups Brug af Ordet gjæv tillader jeg mig at gjøre Erindring. Thi gjæv er uden tvivl enstydig med god. Gjæv og gammel Adel forekommer ofte i Slægtesbøgerne og Ligprækenernes Personaller. Erling Skjalgzen kan derfor med Hensyn til sin trodsige Opførsel mod sin Konge ikke med Forf. S. 172 og 173 kaldes gjæv. Jeg veed vel, at Vedel bruger Ordet gjæv enstydig med tapper, men det maa da vel være en

en god Tapperhed, som en Undersaat neppe kan vise i Strid med sin Konge.

Saavidt mine Grindringer ved Hr. Pastor Hagerups smukke Læsebog, hvilis Værd jeg herved ingenlunde har villet eller funnet nedsatte, men heller søgt at bibrage efter min Æyne til at gjøre den fuldkomnere. Hertil ville og ved saadanne Læsebøger som denne om Oluf den Hellige bidrage smukke Kobbere ved de vigtigste Besværfheder og Situationser. Især havde jeg ønsket, at Lyngs efter Stiftamtmand Hjældsteds Anmodning over Stiklestad optagne Kort var, afgokieret i en mindre Maalestok, fulgt med denne Olufs Historie.

Jeg slutter denne Anmeldelse med Skjalden Thormod's skjonne Quad S. 215-216, for den svvnloze Oluf om Morgenens, som det afgjørende Stiklestad Feltslag holdtes om Dagen:

Og nu, elskte Brødre! — Kjære!

Hører Hanegalets Lyd!

Hver til Strid nu rede være!

Gribé hver sit Sværd, sit Spyd!

Under Olufs Banner stride

Hver af os med Mod i Barn!

Fienden skal i Græsset bide!

Op til Striden Arm i Arm!

Gustav Ludvig Baden.

Odense, den 1ste Jan. 1806.

Den 29de Jan. blev Hs. Majestæt Kongens Fødselsdag som sædvanlig højtideligholdt paa Sorø Akademie, hvor Prof. Molbech holdt en dansk Tale, hvil Formaal var at skildre Fredens lyksaliggjørende Folger under Syvende Christians fredige Regjering.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 7.

Historiske Udsigt over Stuarternes Re-
gjering og Skjebne paa den engelske
Throne; ved Christian Molbech, Stu-
diosus (nu første Amanuensis ved det Kongelige
Bibliothek). Kbhavn 1805; trykt hos Andreas
Seidelin. 48 S. 8vo.

Denne vakkre lille Afhandling af en ung Mand, der allerede tilforn har meddeelt Publicum inter-
essante Prøver af sin litterære Flid, berettiger til mere end almindelige Forhaabninger. Den er efter Forerindrings-
gen egentlig at betragte som en Deel af Indledningen til
Prætendentens, Carl Edvard Stuarts, Levnetsbeskrivelse,
som Forf. allerede har udarbejdet, men dog troer endnu i no-
gen Tid at burde holde tilbage; og som saadan har den til
Hensigt, ved en fort og sammentrængt Udsigt over det
Stuartiske Huses Regjering i Engeland og de sammenstø-
dende Aarsager, der bevirkede dets Undergang, at for-
berede Læseren til den omtalte Prinses tragiske Historie.

Saa megen Bisfalde denne Idee i sig selv fortjener,
saa heldig har Forf. ogsaa været i at udføre den. Bejles-
det ved et flittigt Studium af de beste Kilder, op søger

han med forskende Blik de fjernere og nærmere Aarsager til det Stuartiske Huses Ulykke, og fremstiller i ejernes fuld Korthed den sammenhængende Følge af Svagheder, Misgreb, Statsfejl og Uheld, der saa bejynderlig udmærkede denne Families hele Regjering; og da dette ikke kunde skee, uden at trænge noget ind i de borgerlige og kirkelige Forholde, som dengang saa levende sysselsatte den engelske Nation, og havde en mægtig Indflydelse paa den offentlige Mening, saa anbringer han ogsaa paa passende Steder saa megen Oplysning herom, som Læseren kunde formodes at behøve til rigtig at fatte og overføre det Hele.

Det dybere Blik i Tingenes indre Sammenhæng, som den kyndigere Læser ikke blot vil opdage i Kjendsgjerningernes Udvalg og Fremstillelsens Klarhed, men og i de hist og her indstrøede Vink og tiifejede Anmærkninger, er ellersede Borgen for den Sindighed og Upartiskhed, man kan vente sig af Forf. Domme, og virkelig har han, saavidt Anm. skjønner, med særdeles Held fundet Sandhedens Middelvej mellem Lidenskabernes og Partieaandens forvildende Afveje. Han er saaledes langt fra at miskjende den Godmodighed, Blidhed og tildeels Elsværdighed, der ligesom var arvelig i Stuarternes Familie, og straaledes dobbelt skjent i deres Modgang; men han dølger heller ikke, at det Agtværdige hos dem altid var parret med saadanne Svagheder, oftest tillige med saadanne Fejl, som allermindst ere tilgivelige hos Regenter, og under daværende Omstændigheder maatte føre til uudeblivelig Fordærvelse for dem selv. En lige Sandhedskjærlighed og rigtig Anskuelse bemærker man ved Skildringen af Cromwel og hans Regjering S. 21 f. Omhyggeligen skjernes mellem Mennesket Cromwel, der uden

uden Betenkning traadde enhver Moralens Grundsatning under Fodder, og Negenten Cromwel, der i en fort Tid gjorde det engelske Navn øret og frygtet i tre Verdensdele, og lagde saadan Grund til Nationens Magt og Styrke, at to nye Stuarters elendige Regjering i 30 Aar ej var ifstand til at undergrave den; med eet Ord, der ved sine Talenter, Klogskab og Virksomhed bodede baade paa Forgængeres og Eftermøndes Uduelighed, og erhvervede sig langt større Ret til Engellands Taknemmelighed end alle Stuarterne tilsammen, hvilket ogsaa de meest upartiske Historikere forlængst have indseet. Hvis derfor hans Usurpation, som det paastaaes i Anmærkningen S. 26, banede det fordrevne Kongehuus Vej til dets fædrene Throne, saa synes, i det mindste efter Folgerne at dømme, denne Udvikling af Begivenhederne ikke at være noget, det engelske Folk havde megen Aarsag til at glæde sig over.

Forf. ender sin Udsigt over Stuarternes Regjering med en fort Esterretning om de Begivenheder, som fulgte umiddelbar paa Jacob 2 Flugt. Maar han i Anledning af Wilhelm 3 Thronbestigelse siger S. 41, at man overgav Wilhelm den saa kaldte Bill of rights, som han maatte stadfæste, saa er dette ikke aldeles nøjagtigt; thi ihvorvel den saakaldte Declaration af det engelske Folks Rettigheder blev i Wilhelms Overværelse og Paahør oplæst før Kroningen, saa dog hverken underskrev eller formelig erkendte han den, men indskrænkede sig til i almindelige og ubestemte Udtryk at erklære, at Nationens Ere og Vel stedse skulde blive det højeste Maal for hans Bestræbelser.

Efter denne Udsigt over Afhandlingens Plan og sammes Udførelse bør Ann. endnu ej lade ubemærket,

at den ogsaa anbefaler sig ved Liv og Smag i Sproget, foreenet med en ædel Simpelhed, der viser, at Forf. allerede har dannet sig et rigtigt Begreb om det sande historiske Foredrag, hvortil vist nok ogsaa de engelske Historiekriveres Studium er den bedste Anvisning. Istedet for Historiens solvklare Fakkel S. 5., maatte man vel hellere sige lysende, skinnende, klare e. d. l.

Anm. twiler ikke paa, at dette fra Materiens og Behandlingens Side lige interessante lille Skrift jo vil læses med Fornojelse af alle dem, som tage det i Hænder, og han tør med Sikkerhed love Forf. det, hvortil han alt for beskedent har indskrænket sit Ønske, at Ingen under Læsningen deraf vil føle Længsel efter Røverromaner, Nytaarsgaver eller Gjenfærdshistorier, men snarere efter det større Arbejde, som ved nærværende bebudes; ligesom han er vis paa, at flere med ham ønske den haabefulde Forf. al Opmuntring til med Hver at forfolge den litterariske Vane, som hans Anlæg, Lyst og gunstige Stilling synes at betegne ham.

Engelstof.

*Historie om de fiendtlige Landgange
paa England, der ere foretagne af Rommere
(Romere), Tydkere, Danse, Normanner,
Spaniere (Spanier), Hollændere og Franske;
oversat af H. G. Utregaard. Kbhavn
1804. 82 S. 8vo; trykt hos Math. Joh.
Sebbelov.*

*En af de Compilationer, hvis eeneste Fortjeneste bes-
taaer i at bringe saadanne ældre Begivenheder i Er-
indring,*

indring, der formedelst nærværende Tidssomstændigheder faae en vis ny Interesse. Forsaavidt Forf. ingen videre Fordring gjør, er det, han her leverer, ganske hensigtsmæssigt, da han meddeler en fort og velordnet Udsigt over de mælkværdigste fiendlige Landgange, som lige fra Romernes indtil Prætendenternes Tid have været iværksatte eller forsøgte paa Engelland. Saavidt Hume gaaer, har Forf. ikke gjort andet end udskrive denne, selv indtil saadanne Fejl, som det havde været meget let at rette f. Ex. hvor S. 26-27 den norske Konge Harald Haardraade forblandes med Harald Harfager (ligesom hos Rapin ved samme Begivenhed). Af den danske Oversætter havde man i det mindste funnet vente slige Fejl berigtede.

Efter fuldendt historisk Udsigt over de hidtil forsøgte Landgange tilføjer Forf. adskillige Betragtninger over den, som de Franske i de seneste Tider have truet med. Han finder denne sidste deri væsentlig forskellig fra alle de øldre, Spaniernes Forsøg i Aaret 1588 maaske alene undtaget, at hine egentlig ikke vare stilede mod Nationen, men gif blot ud paa ensten at erobre Landet eller fordrive den regjerende Kon gefamilie; denne derimod har til Hensigt at svække Engellands Sømagt, Handel og Velstand, nedstøde det til en subordineret Magt, tilintetgjøre dets Indflydelse paa Fællandet, og, som Følge heraf, give alle det sidstes politiske Forholde en ganske ny Stilling og Retning. Han paatager sig ikke at afgjøre, hvorvidt et lykkeligt Udfald af de Franskés Forehavende er sandsynligt eller ikke, men indskrænker sig til at bemærke, at man i denne Henseende ingen sikker Slutning kan gjøre af de forrige Tiders Erfaring; dog troer han,

at Engelland i det Hele befinder sig i en fordeelagtigere Stilling nu end paa den Tid, det truedes af den spanske Invasion, en Epoche, der af alle foregaaende meest synes at ligne den nærværende; kun deri anseer han hin for gunstigere, at Almeinaanden for Fædrelandets Forsvar da herskede i en højere Grad end nu. Det sidste vil neppe Nogen, der endog blot har Aviskundskab om Engellands seeneste Historie, indrømme Forfatteren.

Oversættelsen lader sig ret got læse. Ikke ofte støder man paa Germanismer som S. 5 *slaae et Land* dybe Saar istedetfor: give, bibringe; S. 8, *de*, under hvilke af den Sidste det nyeste Forsøg skal udføres; eller urigtig valgte Udtryk, som S. 10 nordiske, Barbarer istedetfor nordlige, nemlig Picterne og Scoterne; eller grammaticaliske og orthographiske Fejl f. Ex. S. 6 og 8 er lykkedes istedetfor: er lykkes; S. 8 *Landgangerne* istedetfor *Landgangene*; S. 77 og 79 sansynlig for sandsynlig; dog ere de sidste maaßee blot Trykfejl; ligesom S. 78 *Inversion* for *Invasion*. Derimod finder man en stor Deel Urigheder i Navne, som, hvad enten de ere Trykfejl eller ikke, give dem en fremmed ubehagelig Skikselse f. Ex. S. 41 Gonzaga for: Gonzaga; Postrana for: Pastrana; Eſſingham for Eſſingham; S. 43 Drage for Drake; Hawdins for Hawkins; S. 44 Huusdon for Hunsdon; S. 48 Keledgh for Raleigh; Patiano for Paliano; S. 53 Biscezist for Biscajist; S. 54 Terard for Gerrard; S. 68 Londonberg for Londonderry; S. 71 Mar for Mar, ikke at tale om Salisburg for Salisbury, Eding-

Edingburg for Edinburgh, Spey for Spy, Damblaine for Damblane o. s. v.

Engelstoft.

I Anledning af Kongens Fødselsdag holdt Universitets Rektor Dr. og Prof. Theol. Horneman den 5te Febr. paa Studiigaardens øverste Auditorium en latinſt Tale. Den deltes i tvende Hoveddele, med Hensyn til Kongens Fødselsdag og de af de Studerende vundne Præmier. I) Efter en fort Sammenligning af vort Hædreland med andre Lande under syvende Kristians Regjering ledtes Tanken over paa Kongens Omførg for Religionens offentlige Haandhævelse, som uundværlig for det Almindeliges Vel. Jo vigtigere Religionsen er for Staten, desto nødvendigere er det at bevare den oprindelige ødle Simpelhed og Renhed af Jesu egen Lære, som ofte fra de øldste Tider er gjort ukjendelig ved Indblanding af den herkende Filosofies, tvetydige og dunkle Læresætninger. — Ved denne Ideegang fremkom Hovedæmnet i Talens første Afdeling: om den især ved den populære Undervisning fornødne Forsigtighed for Religionslærere, som ville adoptere den nyere Filosofies Grundsætninger. Dette funde formedelst Tidens Indskrænkning ikfun vises ved Anvendelse af eet Exempel, hvortil valgtes den nyere Sætning i Skolesproget „at Guds Tilværelse ikke kan bevises men bør troes“ i Almuesproget saaledes udtrykt „at Menneskene ikke kunne vide, men bør troe, at der er en Gud til.“ Af den

første Sætnings Oprindelse fra den Wolfske Filosofies Fortrængelse ved den kritiske vistes, at dens første oprindelige Mening ikkun har været denne: at Guds Tilværelse ikke kan, som man i Wolfs Tid sædvanliggen docerede, bevises med mathematiske Strenghed, fordi denne Lære overalt ikke kan være Gjenstand for Mathematiken. Men de, som ville drive Meningen videre, staae fare for allermeest ved den populære Undervisning at forvilde sig selv og andre. Af Talebrugens vistes, at det Udtryk „at tro“ naar det udtrykkeligen adskilles fra, end sige modsættes det Udtryk „at vide“ i Almuens Sprog altid betegner en mindre Grad af Vished, da det dog kun skulde betegne en anden Art af Overbevisning, hvoraf det er klart at ved denne Sag den yderste Grad af Forsigtighed er højest nødvendig. 2) For Proklamationen af deres Navne hvis Aahandlinger havde vundet Præmier for de i Aaret 1805 utsatte Prisspørgsmaale vistes, hvor passende og nødvendig denne Indretning er for grundig Studerings Befordring ved Universitetet. Efter Proklamationen sagdes endnu nogle faa Opmuntrings-Ord til de unge Studerende, hvorefter Talen sluttedes med Bon for Kongen, Kronprinsen, den hele kongelige Familie, Fædrelandet og Universitetet.

Forfatteren til den belønnede theologiske Prisafhandlig var Nicolai Ludvig Benzon Cand. Theol.; til den juridiske Johan Henrich Christian Stellvaggen Cand. Jur.; til den filosofiske Friderik Christian Sibbern Stud. Jur.; til den historiske Martin Henrich Petersen Cand. Theol. og Alumnus paa Borkens Kollegium; til den anden historiske Afhandling, som fik accessit, Nicolai Schach Cand. Theol.

Theol. og Alumnus paa det pædagogiske Seminar; til den filologiske Prisafhandling Andreas Johannes Boisen Alumnus paa det pædagogiske Seminar.

Indbydelsesprogrammet, forfattet, som sædranligt, af Professor B. Thorlacius, indeholdt en Beskrivelse over Dydens og Erens Templer og deres Dyrkelse hos Romerne. Oldtiden omtaler tvende saadanne Templer, et af Marcellus og et af Marius. Det af M. Marcellus var lovet i den galliske Krig, men dets Bygning blev formodentlig ved den anden puniske Krigs Redster hindret; og først efterat denne Helt havde indtaget Syracus, foresatte han sig alvorligen at ville fulbende det. Da Bygningen var færdig, satte Pontifices sig imod dens Indvielse, paa Grund af, at det kun var bestemte Guddomme, der maatte have Tempel tilfælles. Marcellus bekostede altsaa en særligt Forbygning opført, hvor Dydens Billede kunde have sit Kapel, særligt fra Erens. Herpaa grunder sig den smukke Forestilling, at Bejen til Erens Temple gaaer igjennem Dydens. Templet der nu bestod af tvende Bygninger, Iaae i Roms første Qvarter, (som benævnedes af den Kapense Port) ikke langt fra Musernes Kilde, og deraf fik siden en egen Gade Navn af Dydens og Erens Gade. Da Marcellus selv omkom i et Slag mod Hannibal, blev det indviet af hans Son R. A. 547. 17 År efter at det af hans Fader var Guderne lovet. Dets Pragt kan sluttet deraf, at nogle af det indtagne Syracuses skjønneste Konstsager der bleve opsatte. Den Marcelliske Familie gjorde sig det til Pligt at forherlige det; og Kejser Vespasian brugte de berømteste Malere til

dets Forskjonnelse. Et lignende Tempel blev opført af C. Marius til Erindring om Sejren over Cimberne og Theutonerne (R. A. 653) af det fra disse Folkeslag erobrede Bytte. Dets Sted synes at have været i Rom's 5te Qvarter (det Esquilinske); og her var det, at Senatet forsamlede sig for at affatte et hæderligt Decret for Cicero, efterat denne var kommet tilbage fra sin korte Forviisning i Anledning af den Clodiske Sag. Dette Tempel ansøres af Vitruv som et Mesterstykke af Konst, skjønt det var temmelig lavt, og ikke havde sin Glands af Marmor eller andre Kostbarheder. Bygmesteren C. Mucius gjorde sig saa berymt ved dette Konstværk, at den Muciske og Fusiske Familie paa sine Myster søger at forevige dets Minde, ved at forestille de twende Genier Dyden og Eren, som det synes, paa samme Maade, som de i højt Tempel vare afbildede; og paa Kejser Galbas og Vitellius's Mynter gjenkomme de samme Figurer, med større Fuldstændighed, maaskee og med større Lighed, end paa Familie-Mynterne. Indagten i disse Geniers Templer forrettedes med blotte Hoveder, og til deres Ere anstilles i August's Tid Lege, som holdtes den 29de Maj, der var Lucius's, den af Kejseren tilligemed Caius udkaarne Prindses, Fod-sels- eller dog Adoptions-Dag. Disse Forestillinger bleve ogsaa i det daglige Livs Anliggender gjentagne, hvorom Inskriptioner vidne; og Ideen om Hæderens Egtesforbindelse med Dyden har J. Matth. Gesner vildet finde paa de Egnatiske Familie-Mynter i Forbindelse med det Sted hos Digteren Claudian, hvor det heder: „at Hæderen uanmodet bejler til Dyden.“

Følgende Prisopgaver ere udsatte for i Mar:

S Theologien.

Interpretationis Sacrae Scripturæ allegoricæ inter veteres Christianos, cum Catholicos tum Hæreticos, in primis Gnosticos, receptæ, exponantur origines legesque.

S Lovkynigheden.

An propria rei confessio in causis criminalibus ex rationis dictamine adeo necessaria æstimenda est, ut accusatus, ea deficiente, non pro convicto haberi neque ad poenam ordinariam sustinendam condemnari debeat? quidque apud nos juris sit?

S Lægevidenskaben.

Num ex observationibus hydrophobiæ sanatae hactenus traditis, certi aliquid quoad ejusdem mediam deduci potest?

S Filosofien.

Quam vim habet sermo, non tantum ad res signandas, sed etiam intelligendas, et accuratas earum notiones animo informandas?

S Mathematiken.

Tradere usum analyseos algebraicæ in condendis tabulis trigonometricis vulgaribus.

S Historien.

Ostendatur, quibus artibus civitates Hanseaticæ saeculis XIV.-XVI omne fere commercium per regna

regna septentrionalia arripuerint, et quantum inde
mali ad Daniam Norvegiamque pervenerit.

I Filologien.

Municipii apud Romanos notionem et jura
exponere.

I Aesthetiken.

Ostendatur ex lingvarum historia, num in
universum asserere liceat: prosaicam dictionem ci-
tius corrupti, quam poëticam?

I det kongelige medicinske Selskabs Samling, den
30te Januar, forelæste Hr. Professor Viborg 2de Afhånd-
linger; den første indeholdt Jagttagelser om Identiteten af
Hestens Muk med Koensægte Ropper, og at disse ikke ere
noget Bærnemiddel mod Qværke eller Krop, ei heller mod
Skab; den anden handlede om Usikkerheden af et fra den
preussiske Regierung anbefalet Præservativ-Middel mod den
almindelige Qvægsyge, bevist ved Forsøg. Ogsaa oplæstes
2de Observationer, indsendte fra Hr. Dr. Lund i Slagelse,
den ene de hydrope vago, og den anden de retentione
urinæ pertinaci, mercurio vivo cum opio nupto, felici-
ter sanata. Fra Hr. Doct. Kerner i Hamborg blev Sel-
skabet meddeelt en Samling af praktiske Jagttagelser. Doct.
Nauche, Stifter af det galvaniske Societet i Paris, blev
valgt til Selskabets ordentlige Medlem.

**

**

**

Udi det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs For-samling den 31 Januar oplæste Hr. Dr. og Professor Münter en Afhandling om Kabirernes Mysterier, oply-ste af Alderdommens Monumenter. Denne Afhandling var den første af flere paafølgende, hvorudi Hr. Justits-raad Schow og Hr. Professor Münter agtede at oplyse Alderdommens Mysterier af Kunst-Monumenter.

**

**

**

I det skandinaviske Litteraturselskabs Mode den 1 Febr. forelæste Provst Hiorth en Tale holden paa Nyholm den 21 Sept. 1805 da Orlogsfibet Prindsesse Carolina løb af Stabelen. Til Selskabets ordentlige Medlemmer blev valgte Hr. Professor Guldberg og Hr. Rathke; til korresponderende Medlem Hr. Jakob Fal paa Mess Jernværk.

**

**

**

In allg. Hall. Litt. Zeit. Nov. 1805 S. 362 begynder en Recension over Wahls enum. plant. saaledes: Med Vemod anmelder Rec. Begyndelsen af et Værk, der i lang Tid ventet med saa megen Længsel, syntes aldeles i Stand til at opfylde ja endog overtræffe de mest levende Forventninger — Hos Wahl forenede sig den lykkeligste Hukommelse, den dybeste Skarpsind, den rig-tigste Dømmeraft og den mest omfattende Kundskab, for at danne ham til en virkelig fuldendt Planteforster, der ikke overtræffes af nogen Samtidig, blev beundret i og uden for Fædrelandet, og vil endnu af den sildigste Ef-terflægt

terslægt agtes højt — Værkets vigtigste Prydelse udgjør Beskrivelserne, hvilke ere tilføjede de fleste Arter, eg næsten alle komme fra Wahl selv, altsaa ere mesterlige" — Tilsidst hedder det „at slutte af denne Begyndelse vilde det virkelig være den største Binding for Videnskaben, om Wahls værdige Efterfølger Hr. Horneman vilde og kunde fortsætte dette Værk. Vi høre at Wahl har efterladt de fleste Klasser udarbejdede, men vi frygte, at ikken hans fortræffelige Efterfølgers Beskedenhed vil hindre denne i at opfyldte Publikums Ønsker.

In Schraders neues Journal für die Botanik I B. I St. S. 137 følg. hedder det om Wahls enumeratio plantarum vol. I „Endeligen er Begyndelsen udkommet af et Værk, hvilket længe alle Botanikere med Begjerslighed havde seet imøde. Deres Forventning er i enhver Henseende heller ikke blevet støttet. Visseligen alt hvad enkelt Mand kunde udrette er her gjort. — — — Man kan ej nægte at Forfatteren har mere end nogen af sine forgjengere nærmest sig det Ideal af en Plantefortegnelse som han i Fortalen selv har opstilt. Ingen var og mere i Stand dertil, da han ved sine mange Rejser og sine Forbindelser med fremmede Lande var kommen i Besiddelse af en af de største Samlinger, og som en Lærling af Linné var bekjendt med dennes Arter o. s. v.

In allg. deutsche Biblioth. 98 B. I St. S. 129 anbefales Pastor Gehrens Gesangbuch zum Gebrauch bey öf- fent-

fentlichen Andagtsübungen som indeholdende et hensigtsmæssigt Udvalg af de ældre Samlinger.

Sammesteds 98 B. 2 St. S. 456-459 recenseres Prof. Worms Gjendrivelse af Wolfs Hypothese om Uegtheden af Ciceros Tale pro Marcello saare fordeelagtigen. Rec. bemærker, at i Forerindringen gjendrives de almindelige eller udvortes Grunde, Wolf havde anført mod Talens Egthed saa tilfredestillende, at neppe nogen af Wolfs Twivl kan blive tilbage hos Læseren; og om den følgende Gjendrivelse af de enkelte Wolfske Indvendinger hedder det, at Forfatteren heri viser saa megen Kundskab om ægte Latinitet og et saa noje Bekjendtskab med Ciceros Skrifter og med hans Aand, at han maae erkjendes sin Modstander fuldkommen voren. Naar Wolf siger dette Udtryk, denne Vending er ikke ciceronianist, saa godt gør han ved Erexpler det Modsatte o. s. v. Modsigelsen skeer i en bestedene Tone og med den Agtelse der skyldes en Mand som Wolf.

Sammesteds 99 B. 2 St. S. 383 anmeldes korteligen Matthias Saxtophs gesammelte Schriften herausgegeben von Dr. Scheel, 2te Samlung.

Sammesteds 99 B. 2 St. S. 284 anmeldes forteiligen nordisches Archiv für Naturkunde von Prof. Pfaff Dr. Scheel und Prof. Rudolphi 3 B. 2 St. Om Dr. Scheels Udkast til et Medicinal-Politi siges at alt er vel meent, men at Udkastet vel maae blive et fromt Onske. Finantsspekulationer lode sig derimod lettere udføre om de endog vare underkastede de største Vansteligheder.

**

**

**

J allg. Hall. Litt. Zeit. Okt. 1805 S. 83-84 siges om Tørlices Sveitserrejse, at Kundskaben om Lande og Folk vel ikke ved denne er blevet synderlig beriget, men at dette ej heller var Forfatterens Hensigt, og at hvem, som en munter, vittig, Rec. maatte næsten sige i Noriks Land og Tone stredet, selv i Smaa- tings Behandling ved overraskeude Vendinger og en mellem uskyldigt Spøg og lærerig Alvor heldig For- bindelse interessantblivende Fortælling om en Rejse i hint Land kan underholde paa en behagelig Maade, vil ej lægge Bogen bort uden at være blevet Forfat- teren takskyldig for nogle behagelige Timer.

Sammested Okt. 1805 S. 55-56 gives et Udtog af Probst Herzbergs Biografi, særligt aftrykt af det Falleseniske Magazin.

Sammested Okt. 1805 S. 81-83 anprises Tidsskrif- tet Atheneum udgivet ved P. H. Mønster. I Ud- giverens Afhandling om Gymnastik bemærkes en over- dreven Anvendelse af Rousseaus Grundsætninger, hans Undersøgelse om Enheden mellem den skandinaviske og germaniske Mythologi ønskes oversat paa Tysk.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theolo- gien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 8.

Lærebog i Arithmetiken med høstføjede
Exemplarer. Iste Cursus, af S. O. Bjørn, Ad-
junct i Mathematik Physis og Naturhistorie
ved Cathedralskolen i Odense. Odense, trykt
og forlagt af S. Hempel 1806. 10 Ark.

Langt nok varede det, inden de latiniske Skolers Vores
plan aabnede Mathematiken en Plads ved Siden af
de øvrige Undervisningsgrene, hvorfaf vist ingen er vigtigere end denne for Ynglingens Dannelse. Uden at tale
om dens udmærkede Indflydelse paa Barnets og Yng-
lingsens formale Dannelse, til at standse den letsfindige
Ungdoms alt for store Flugtighed, til saa at sige at tvin-
ge den til at gjøre langsomme men sikre Skridt, til at
hibringe Ynglingsens Hoved Orden i Tankegang, den hans
fyrige Sjel saa let tilsidesætter, og som siden udbreder sig
og viser sig virksom i det hele Liv; være det mig tillade
med et Par Ord at pege hen til dens Vigtighed for den
følgende Embedsmænd. Til hvad Embede i Staten
Studenten end befordres, saa er jo nu Regnskabsvæsenet
for det meste en ej ubetydelig Deel af hans Embedsfor-
valse; ej at tale om, at mange Embeder i de Kongelige

Collegier eene og eleene ere sysselsatte dermed. De der kjende de uforandrede latiniske Skolers gamle Indretning, ved, hvor aldeles endog den simple Regning var udelukket fra Undervisningen; og hvo der noget har omgaaet's med Studentere, kan det ej være ubekjendt, hvor uvidende de allerfleste vare i denne, for ethvert Menneske saa vigtige, Konst. Anmelderen, som i en Deel Aar har givet adskillige Studentere Undervisning i Mathematik, kan her tale af egen Erfaring. Simpel mekanisk Regning uden arithmetiske Grunde knnde naturligvis ikke være fyldestgjørende for den Studeerte, ligesaaledt som for nogen cultiveret Mand i Staten.

Endog denne Grund aleene, uden Hensyn til de mange flere, kunde, synes mig, være tilstrækkelig til at bevirke Arithmetikens Indlemmelse i Skolernes Læreplan. Det var og aldeles ingen Twyl underkastet, at den oplyste Skolecommission vilde tage Hensyn til dens Vigtighed for Staten, og indromme den sin fortjente Plads. At tænke anderledes om den nærværende Direction for det lærde Undervisningsvæsen var at fornærme den Agtelse, man skylder dens Medlemmers noksom bekjendte Bestræbelser til Oplysningens Fremme og Fædrelandets Vel.

Nærværende Lærebog, tilegnet Hans Durchl. Hertugen af Augustenborg, er en Frugt af Forf. Undervisning for Disciplerne af Forberedelses og Iste matematiske Klasse i Odense Skole. Forf. siger i Forers indringen, at han først har forfattet ethvert Stykke, efter i Forvejen at have foredraget samme. Upaatværlig er og denne Methode den rigtigste, da Læreren under det mundtlige Foredrag ofte møder Vanstelighed-

der i at gjøre visse Sætninger tydelige for Disciplene, eller i det mindste for nogle af dem, skjøndt han selv havde forestillet sig dem lette; hvorved han da bliver gjort opmærksom paa, at Frslen undertiden ligger i enkelte Udtryk, som Barnet har misforstaet, hvilke altsaa nu maae omhyttes med andre, det mere forstaalelige, underiiden at et andet valgt Exempel, en ganske anden Orden i Fremstillingen v. s. v. kan hæve Vanskeligheden. Her lærer han først ogsaa, hvilke Theorier Disciplene vanskeligst fatte; ved hvilke han da og maae opholde sig med mere Udførlighed i sin Skriftlige Udarbejdelse.

Bogen geraader upaatvivlelig Hr. Bjørn til Ere, da den viser ham som en Mand, der veed at behandle sin Materie i Almindelighed med saamegen Tydelighed, at den opmærksomme Unge maa forstaae den. Sikkert kunne og Andre, der ej have haft mathematisk Undervisning, have Nutte af dens Gjennemlæsning. Uagt Fors. udgiver den som en Lærebog, altsaa som en Ledetraad ved den mundtlige Underviining, troer Anm. dog snarende, at burde betragte den som en Lærebog især for saadanne, som enten ingen Undervisning kunde have, eller, hvilket ofte er Tilsfældet have glemt, hvad de engang desværre kun halv havde lært. En Ledetraad ved den mundtlige Undervisning maa efter Ans. melderens Tanker være særdeles fort, blot besatte sig med det Nodvendigste, fremsat i forte, men bestemte Sætninger, og i Mathematiken med strænge, altsaa Bogstav-Beviis. Den videre Udførelse maa overlades til det mundtlige Foredrag, der da kan blive interessant for Tilhørerne, som nu ej have alt i deres Bog. Jeg maa tilstaae, jeg indseer ej, hvad sonderligt Læren

ren kan eller bør tilføje til denne Bog især indtil Brøklæren, og for de første Begyndere. Med en Læsebog for Selvlæringe forholder Tinget sig ganske anderledes; her skal Bogen træde i Lærerens Sted, altsaa være udførligere; fjøndt en Læsebog i Arithmetiken for saadan vel maa forudsætte vorne Læsere, og altsaa være anderledes udført, med Hensyn paa den modnere Forstand, end om den var udarbejdet for Skoledisciple.

Planen er her ganske som i de sædvanlige arithmetiske Systemer, og Anm. finder megen Overensstemmelse mellem Fremgangsmaaden her og den, Hr. Overlærer Linderup har brugt i sin Lærebog, hvilket og er meget naturligt, da Hr. Bjørn formodentlig først har lagt denne til Grund ved sin Undervisning. Først gjennemgaaes, maaske noget for vidtlæftigt, Læren om Tallene og deres Betegningsmaader, hvorledes de udtales og skrives, de 4 Regningsarter i hele Tal til S. 48. Herpaa følger Brøklæren forholdsvis langt fortære til S. 63, og derpaa noget Lidet om Forhold og Proportioner til S. 72, som slutter den theoretiske Deel. Det øvrige af Bogen er Regneexempler, fremsatte med Ord, og uden Facit, henhørende til hver Afdeling i den theoretiske Deel. De skal, efter Fs. Hensigt, deels tjene til Øvelse i Regningen, deels til Øvelse for Barnets Forstand, — thi fun for de første Begyndere kunne disse være bestemte — deels og til at give den Unge Undreretning om adskillige nyttige Ting, som Forf., tilligemed Anm., troer, saaledes dybere indprente sig i hans Hukommelse. Anm. ønsker meget, at Forf. havde ladet disse, tildeels meget gode, Exempler

empler for de første Begyndere aftrykke førstilt paa Halvark, saa at de kunde klæbes paa Pap, og forelægges Disciplen, hvorved mange paa eengang hensigtsmæssigen kunde sysselsættes, og Læreren imidlertid hjelpe En eller Anden over de mædende Vanfæligheder, uden at forsinke de andre. Stykkernes Facit aftrykte paa et eget Ark var da til Lærernes Brug, for i en Hast at kunne estersee Udarbejdelserne ved Enden af Timen. Adskillige tydste Tavler af det Slags, især de Junkeriske ere noksom bekjendte. Paa Dansekjender Anm. ingen uden nogle smaa, udgivne af Hr. Landmaaler Hald. Nogle anonyme, for et Par Mar siden udkomne meget interessante tydste Regne-Tavler, indklædte i smaa Fortællinger, har Anm. fordum under tiden brugt i det Christianiske Institut, hvor Eleverne sørdeles yndede dem, for den behagelige Indklaedning. Facittet var her paa en net Maade tilkjendegivet i en Slags Overskrift, som Eleven ej saa let faldt paa. Meget var det at ønske, at nogle af disse Tavler, der ret godt kunne afsløse disse Hr. Bjørns bearbejdedes for dansk Undervisning, og Ungdommen vilde upaatvivlelig være Hr. Bjørn forbunden for dette Arbejde. I blandt saamange F's Exempler, ej færre end 410, ere mange, som nok ere Børn af den Alder, Forf. har tænkt sig, for uinteressante, siden de ere dem uforstaaelige, og maae naturligvis give Anledning til mere Spørgen fra Elevens og Oplysning fra Lærerens Side, end Negnetimens Stilhed og Orden kan tillade. Hertil regner Anm. endeel af de astronomiske.

Det være nu tilladt at tilføje nogle faae bemærkninger ved Bogen selv. I den 5te §., om at

ytale et, med mange Cifre skrevet, Tal, inddeler Forf. 3 Tal til hver Classe, sætter et Komma neden ved efter den første Classe, et i over det Ciffer, som følger efter det andet Komma o. s. v. Jeg troer derimod, at det er rigtigere, først at lære et Barn at udtales 6 Cifre, og da inddede Ciffrene, 6 til hver Classe, thi saa har man Millionerne, Billionerne som fulde Classer førstilte; ellers anseer Barnet letteligen de Tusinder, som høre til Billion- eller Million-Classen, for enkelte Tusinder, hvilket efter Hogen saamæjet lettere vil finde Sted, som Forf. i samme § sætter et Komma ind midt i Billion-, og ligeledes i Million-Classen, hvor han med Ord fremsætter sit, foran med Ciffer anførte, Exempel. I den følgende §. overrasker Classificationen med 6 Cifre Forf. imod hans Vidende, som en Bestyrkning for min Anmærkning. Mogle af Forf. angivne Lettelser, i Additionen, Side 12, og i Subtractionen, Side 13, at f. Ex. ved at addere 8, forsøges Tierne 1 og formindskes Generne 2 o. s. v. forvilde let Barnet. Det er Regler eller Jagttagelser, som det meget let ved nogen Øvelse danner sig selv, ellers blot eengang mundtlig behøver at gjøres opmærksom paa. Ligeledes forekommer mig den Prøve paa Addit. S. 15, som ogsaa findes i Lindrupps Mathematik, — nemlig at overskære en lang Række, som skal sammenstilles i flere Stykker, hvis enkelte Summer adderte give den endelige Sum, — uanvendelig og unyttig. Det er nok en Fejl mod Ordenen, at §. 10 omtaler at addere nævnte Tal, siden disses Forklaring og Behandlingsmåade først forekommer §. 20 og folg. I §. 11 bestemmer Forf. Begrebet at subtrahere ved at finde For-

Forskjellen mellem to uligestore eensartede Tal. Deu Bestemmelse uligestor er ikke rigtig, og modsiges af Forf. selv i den tilfsjede Subtractions Tabel, hvor han subtraherer 1 fra 1, 2 fra 2 &c. S. 19 og 20, hvor Forf. handler om at laane ved et 0, forekomme mig ej fattelige nok for Barnet, og troer jeg desuden, at No. 7 meget gjerne kan falde bort. Side 22 siges, at det er tilladt at ombytte Factorerne, dog uden at give nogen Grund dersor. S. 25 No. 6 siger Forf., at „naar Multiplicator har Nuller i Midten, da multipliceres ej dermed, men blot med de virkelige Ciffer, dog iagttaer man, at Productet af hvert enkelt Ciffer i Multiplicator og Multiplicandens Enere kommer til at staae lige under det Ciffer af Multiplicator, hvormed der multipliceres.“ Skulde det ej være bedre, siden Factorerne ej altid staae under hinanden, at forandre Reglen saaledes, at man før ethvert Nul i Multiplicator rykker een Classe til Venstre. I Bestemmelsen af at dividere S. 28 giver Forf. blandt flere Forklaringer denne, at det er „at undersøge, i hvormange ligestore Dele man kan dele Dividenden“, men der maa vel tilfsjes, at Størrelsen af disse ligestore Dele maa være angivet; thi 24 kan f. Ex. deles i $12 + 12$, i $8 + 8 + 8$, i $6 + 6 + 6 + 6$ &c. s. v., hvilken af disse er det nu? At dividere, naar baade Divisor og Dividenden bestaaer af flere Ciffer, S. 31-33, kunde kortere og maastee tydeligere have været fremsat i een Regel, hvorved da det sidste af No. 4 rigtigere kunde have staaet som en Anmærkning. S. 31 No. 3 og S. 34 No. 6 og 7 staae i saa noje Forbindelse, at de vel kun burde have udgjort een Regel, da No. 7 var blevet Regelen, og det ov-

lige Tillæg dertil. At tage Productet af Divisor og de ni enkelte Ciffer, for herved at lette Divisionen, hvilket og findes i flere mathematiske Lærebøger, har jeg aldrig fundet anvendeligt. — §. 27 har en meget fordeleagtig Anvendelse i Regningen. Den fremsættes her aldeles uden Beviis, som dog let kunde have været tilføjet med et Par Ord om Dividendens Oplosning i aliquante og aliquote Deele. Uden mundtlig Forklaring kan neppe nogen Discipel forståe den. — Brøklæren er, i Forhold til det Foregaaende, for fort afhandlet, og her savnes øste saadanne Beviis for Sætningerne, som nogenlunde kunne synes tilfredsstillende. Til rigtige mathematiske Beviis har jeg stedse anset Bogstaver, som almindelige Størrelser, nødvendige, og jeg finder her min Menning paa ny bekræftet. Rigtig nok er Bogen det første Eur, sus. og bestemt for de allerførste Begyndere, men selv for disse, der dog vel ere Barn paa 11 a 12 Aar, ere Bogstav-Beviis anvendelige, naar man fra Begyndelsen af gjør Barnet bekjendt med Bogstavernes Betydning i Matematiken, og sjeldent har jeg fundet mange Vanstigheder i, ved disse at gjøre mig forstaaelig for de Unge. Ved Brøkernes Forkortning §. 33 savnes Maaden at udføre denne Forkortning paa. som tildeels ligger i §. 26, til hvilken §. der her i det mindste maatte have været henvist. Ligeledes savnes Beviis for at bringe flere Brøker under eens Vennering. No. 3 og 6 ved Brøkers Subtraction ere i Grunden fun een Regel. Det er en stor Ubehagelighed for den uvante Læser, at de smaa Tal, der ere brugte til Brøkernes Tryk, ere ganske forslidte og utsydelige, saa at det kostet Øjet Anstrengelse at kjende dem. I Fortalen gjør Fors. opmærksom paa sin Maade, at foredragte Brøkers Multiplication og Division

vision paa, som afvigende fra den sædvanlige Maade. Forf. reducerer nemlig alt til den eene Regel i Multipl., at Brøkernes Tællere multipliceres med henanden, og ligeledes Nævnerne med hinanden, og i Dlyisionen, at Dividenden multipliceres med den omvendte Divisor. I Theorien ere Neglerne fuldkommen rigtige, siden jo hele Tal kan betragtes og skrives som Tællere med Nævneren 1, og de enkelte Tilfælde, med at multiplicere eller dividere med hele eller blandede Tal, kunne meget let subsumeres herunder, altsaa vundet i Systemets Korthed. Men et andet Spørgsmaal bliver: Er Anvendelsen paa Regningen herved lettet? thi denne Anvendelse har dog nok Forf. stedse haft for Øje. Dette troer Anm. med Bestemthed at kunne nægte. At multiplicere Brøker eller blandede Tal, i det mindste med hele Tal, skeer meget lettere, i første Tilfælde ved at multiplicere Tælleren, og i sidste ved først at multiplicere Brøken og siden det Hele, med Multiplikator, en Regel, Forf. tillige burde have anført, som ligegjeldende med den af ham fremsatte. Beviset for Brøkers Divisionen forekommer mig ikke tydeligt nok.

Et Par Ord havde Anm. ogsaa ønsket om en Brøks Oplosning i andre meer behandlelige f. Ex. $\frac{5}{8} = \frac{4}{8}$ eller $\frac{1}{2} + \frac{1}{8}$ og sammes Anvendelse paa Regningen. Ledenes Omsætning i en Proportion, samt disses Forandring ved Multiplication eller Division indsees lettere af §. 42, og kunde i mine Tanker bedre have fundet sit Sted ved Enden af denne §., end i §. 41.

Til Slutning noget Lidet om Regel de tri, hvor Anm. havde ønsket nogle flere Exemplarer anførte paa Omgangsmaaden, naar første og tredie Led ere ueensartede og først maae gjøres eensnævnte; en Ting Forf. efter

mine Tanker ej nok som har indskjærpet, og som den Unge saa let overseer.

I Øvrigt vil Ann. ved disse, tildeels ubetydelige, Anmærkninger aldeles ikke ned sætte Bogens Værd, men kun overlade det til Forfatterens egen Skjønsomhed, hvorvidt de kunne være brugelige ved det ædet Cursus, som han formodentlig agter at leve.

J. Thomsen,
Controleur ved Bankcomptoirer.

Samlinger for Theologer efter Tidernes Fornødenhed og den nyeste Litteraturs Aand. Af Johan Paludan, Sognepræst til Phanefjord Menighed paa Møn. Første Bind 1803. 444 S. Andet Bind 494 S. 1805. Paa Høsboghandler Simon Poulsens Forlag, trykt hos Morthorstes Enke i 8vo.

I blandt de vanskeligheder, med hvilke den Religionslærer maa kjempe, som levende paa Landet eller i en lille Kjøbsted, ønskede at følge sin Videnskabs nyeste Fremstid, er vist nok Besværligheden ved at faae de ny i Tydskland udkommende Bøger, og Savnet af litteraire Efterretninger om dem, saare vigtig. At holde de kostbare Litteraturjournaler, og endda anskaffe sig nogle af de der anpriste Skrifter, vilde kræve flere Penge, end mange af Landets Gejstlige enten virkelig funne, eller dog formene at være i Stand til at undvære. Saare ønskelige ere derfor saadanne Værker, hvis Hensigt er at meddelse kjernefulde Udtog af de i Tydskland udkommende theologiske Skrifter, tilligemed Udsigt over deres Litteratur. En tid lang virkede det Fallesenske Magas-

Magasin heldigen til dette Øjemed; samme Forfatters theologiske Maanedsskrift er bleven mere beriget med originale Afhandlinger, og kan derfor nu ikke saa meget fyldestgøre sin første Hensigt.

Det er altsaa vist nok efter Tidernes Hornsdenhed, at den verdige Udgiver har befjendtgiort disse Samlinger af Oversættelser for Theologer. At disse ogsaa skulde være i den nyeste Litteraturs Aaland, kunde let opvække Fordom hos adskillige, der ikke fandt den allernyeste tydste Litteraturs Aaland meget opslivende, og maaßke desuden mente at Skribenten vel burde kjende men ei hylde Tidens Aaland. Dog — Forfatteren har ej ment andet, end at det var Skrifter, svarende til de theologiske Videnskabers Fremskridt, der meddeles danske Læsere. Snarere vilde Læseren, i det han sjonsomt erkjender Udgiverens omhyggelige Valg, fortryde paa, at Samlingen synes anlagt efter saa snever en Plan, at neppe mange Bind kunne ventes. Der er især taget Hensyn til theologiske Kandidater og unge Præster, alligevel skulle ej lærde Undersøgelser, over Dogmaterens, Moralens, Eregetikens Sætninger, her findes efter Indledningen S. 15, men 1) Smaastrifter og Afhandlinger, som gaae ud paa theologiske Kandidaters og overhovedet Præstestandens højere Kultur og Forædelse, saasom Studieplaner for privat Flid, Vink i Hensyn paa Religionslærens Bestemmelse og Forhold i vore Dage, Raad og Veiledelse til at nytte hensigtmæssig Tid og Omstændigheder, specielle Jagttagelser, Fremstillelse af den geistlige Stands Fejl o. s. v. 2) Smaastrifter og Afhandlinger til Opmuntring og Trøst for Lidende saavel blandt Studenter som Præster. 3) Bidrag til den nyeste Litteraturkundskab altsaa 4) Udtog af de bedste Recensioner over

de theologiske Skrifter som ved Enden af forrige Aar-hundredre og i Begyndelsen af dette ere udgivne til Pastoralvidenskabernes Fremme b) Henvisning til og Venøvelse af særdeles vigtige Afhandlinger, saavel for theoretske som praktiske Theologer, hvorved gavnlige Ideer, der ofte henligge ubekendte i smaae Piecer, og Skrifter hvor de ej søger kunde sættes i Omlsb. c) Samstillet Udsigt Tid efter anden over enkelte theologiske Videnskabers Marker. 4) Blanding: som Miniaturstildringer af store Theologer og værdige Præster, sieldent forekommende Kasualtilfælde, Anordninger, Forslag, interessante historiske Notiser o. s. v. De tvende første Rubriker udgjøre egentlig kun en, og det synes ej, at Tallet paa de oversattelseværdige Smaaskrifter om de ansatte Dele af Pastortaltheologien kan være stort. Mere kunde ventes hvis tillige kiernefulde Udtog af de større Værker om Pastoralvidenskaben blevne givne. Nepp vilde alligevel disse Samlinger, hvis de udvidedes til flere Bind, kunde undgaae Enesformighed, vel ogsaa Gjentagelser, naar kun nogle med hinanden nær beslægtede Gjenstande behandles af flere Forfattere. Det synes, som de højligent maatte vinde i Afveksling og Interesse hvis de kunde giøre Læserne bekendte med de nyere Fremskridt og Forandringer i flere af de theologiske Videnskaber. Lettest kunde vel dette opnaaes, endog efter den af Forfatteren fulgte Plan, naar der gaves fuldstændige Udtog af Recensioner over de vigtigste Skrifter, især tagne af Staudins theologiske Bibliothek eller Gablers Journal, eller af de i Leipzig, Halle og Jena udkommende Litteraturtidender. Med Mytte vilde og Forfatteren kunne betjene sig af Bellermans Almanach der neuesten Fortschritte in den speculativen Wissenschaften. Saare gavnlige vilde og de belovede

vede Udsigter være over enkelte af de theologiske Videnskaber, hvortil alt vigtige Bidrag fundes findes baade i Ergänzungsblätter til Hallische Litteraturzeitung, og i flere ypperlige Recensioner i den Leipziger Litteraturzeitung. Imidlertid er det slet ikke Anmelderens Hensigt ved disse Bemærkninger at ville paa nogen Maade ned sætte Samlingernes Værd, det var jo ubilligt at anfe paa en Samler, fordi han ikke giver mere, naar han giver hvad han lover, og det han giver er godt.

Første Deel indeholder foruden en Indledning 1) Theologen efter den nyeste Litteraturs Aand og de nærværende Tiders Hornsødenheder et Skrift for unge Theologer af Tiberius Sartori, Doktor i Theol. & Philos., forhen offentlig Lærer i Dogmatik og Kirkehistorie paa Højskolen i Salzburg. Originalen er udgivet i Salzburg 1796. Deri fremsættes en Oversigt over de theologiske og filosofiske Videnskabers forskellige Dele, men, især hvad de theologiske Videnskaber angaae, med for mange Ord og for lidet Bestemthed. S. 1-68.

2) Om Foragt for Gejstlige (af K. H. Heidenreichs Kleine Monatschrift für Freunde der Religion o. s. v. Leipzig 1798) S. 71 - 90. Her angives Gejstligheds Hyklerie, Falshed, Stolthed, Kryben, Ladhed, Modsigelse mellem Lære og Vandel, Ukultur, Egennytte, Maade at lønnes paa, Tidsalderens Genihyge og Ningeagt for Orthodoxi, som Aarsagerne til Standens formindskede Agtelse. Afhandlingen kan vel, betragtet som en temmelig djerv Paamindelse til Samlingens egentlige Læsere, have sin Nyte; men den kan dog ikke nægtes, at den er meget ensidig, paabyrder en alt for stor Deel af Standen de paaankede Fejl, og viser ikke Aarsagen

hvorf

hvorfors just denne Stand synes tilbøjelig til visse af disse Fejl. — Mere syndige og treffende ere Håmes faae Bemærkninger over den gejstlige Stand i en Note til hans essay of national characters.

3) Anmynt eller nogle Vink til Undervisning til Opmuntning og til Trøst for dem som have heliget sig Præstestanden, af Karl August von Naden (Originalen udgivet i Zittau og Leipzig 1797.) I Breve skildres forskellige Marsager til Mismod blandt Præsterne og Beroligelsesgrunde angives derimod. Der tales om de store Fordringer man gjør til Religionslærerne, om Religionstvivl, Ringeagt for den gejstlige Stand og Ligegyldighed ved den offentlige Gudstjeneste. Udgiveren har hertil føjet et Udtog af et Brev fra Merkel om Landsgejstlighedens Pligter, der har været oversat i politisk og physisk Magazin 1797 tilligemed en Samtale om Forskjellen mellem den øldre og nyere Prækemethode, samt et Brev om at bestemme sig til den gejstlige Stand; begge disse Stykker ere lokaliserte, hvoraf de ere tagne angives ej.

4-8) Nu følger adskillige Smaastykker: om hvorledes Religionslæreren maae i sit offentlige Foredrag tage Hensyn paa Tidsalderens vigtige Begivenheder af Løfflers Fortale til sine Predigten mit Rücksicht auf die Gegebenheiten und den Geist des gegenwärtigen Zeitalters S. 189-194. Om Afkommmodation er tilladelig i Læreforedraget af allg. Lit. Zeitung 6 Jan. 1802 S. 194-196. Om de moraliske Folkelæreres Pligter, af Fichtes System der Sittenlehre S. 199-206. Om Geldtprestens Pligter, af Løffler S. 209-214. Landsbypræsten og Bjæbstedpræsten, af Schudroffs Predigerspiegel S. 217-228.

9) Udførlig humanistisk theologisk Studereplan med Vink og Anvisninger for Candidate o. s. v., af Velthusens Bremisches und Verdisches Theologisches Magazin 3 B. 2 St. S. 225-276. Efter nogle almindelige Erindringer om at studere Theologi, følger en encyklopædistisk Overblik paa de til Dannelse og Oplysning tjenende Kundskaber og Videnskaber, der gjerne kunde have været udeladt; da det blot berører en Deel Kundskabers Vigtighed i Almindelighed, hvorpaa ingen tvivler, uden at tage Hensyn til hvorfor og hvorvidt Theologen bør stræbe at tilegne sig samme. Dette Stykke er fortsat i Samlingernes andet Bind, hvor Velthusens egen nærmere Anvisning følger til et treaarigt theoligiskt Kursus. Det vil altid af Vedkommende kunne læses med Nutte, omendkjønt der vel kunde ønskes mere Bestemthed og nojere Hensyn til de Flestes egentlige Tarv. Naar den hele akademiske Dannelse indskrækkes til trenende Aar, vil der i disse vist ikke blive levnet Tid til at høre Forelæsninger over Josephus, Septuaginta, græske Fædre, det syriske, arabiske; heller ikke synes de af Forfatteren saa værmt anbefalede tredobbelte Forelæsninger over den hele Theologi, hvor det samme skulde først foredrages let, saa grundigere, til sidst lært, i trenende forskellige Kursus, at kunne finde Sted uden unyttig og kjedsmelig Gjentagelse.

10-11) Rort Udsigt over og fremstillelse af det hele Kantiske Moralsystem tilligemed den Kantiske Morals Principer bragte i forte og bestemte Formler af Garves Ethik des Aristoteles.

12) Breve om hensigtsmæssig Anwendung af Kandidataarene som Tilberedelse til Præste-Einbedet, oversat af Rehms Briefe o. s. v. Gotha 1799, inde-

indeholder advarende Fortællinger om urigtigen anvendte
Kandidataar S. 303 = 324.

13 = 14) Blandingar, Smaastykker tagne af forskellige Skrifter, interessantere end de følgende smaae Fortællinger for Præster, oversatte af en i Leipzig 1801 udkommet Original, hvor adskilligt er ubetydeligt, adskilligt saare bekjendt. 327 = 356.

15 = 17) Meddeles hensigtsmæssige Litteraturnotiser. I Udsigten over Moralens nyeste Litteratur gaaer Forfatteren stundom tilbage til Aarene 80; den er vel ej aldeles dog temmelig fuldstændig. I den følgende Anmeldelse af nogle nye, vigtige theologiske Skrifter uddragget af Journaler og kritiske Bladé saavel som i Henvisningen til mærkværdige Smaa Skrifter, der stode i Forbindelse med nærværende Samling, er ej nogen vis Orden blevet fulgt, nogle af de der anmeldte Bøger ere over 10 Aar gamle, de fleste kunne forsvare deres Plads. Exegetisches Handbuch des neuen Testaments fortjente dog ej at nævnes som noget Skrift af uberegneligt Værd for den grundige Theolog. S. 380 fremstilles Bellermans Handbuch der biblischen Litteratur, som indeholdende alt, hvad der paa Bogens vidtløftige Titel er angivet, men de hidtil udkomne fire Dele, hvormed Værket synes at være standset, indeholde kun Archæologi og Geographie.

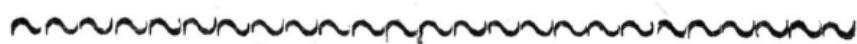
(Fortsættelsen følger)

p. E. Müller.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No 9.



Afcoran d. e. Capiternes Bog for 1806;
af Jens Zetlitz, Sognepræst for Vigedahls
(Vigedals) Kald. Kbhavn 1806 Paa Bog-
handler C. L. Buchs Forlag; trykt hos Hofs-
bogtrykker U. Christensen, 40 S. 8vo.

Num. frygter, at det vil gaae Hr. Zetlitz med sine Capitler, som det i sin Tid gik Tullin med sine Strotanker. Publicum, engang vant til at høre Digeren tale i Gudernes Tongemaal, er derved ligesom bleven forkjælet, og, for at tale paa sin Norsk, liger'n ikke, naar det maa tage tiltakke med nogle ubetydelige loci communes fremsatte i det almindelige Hverdags-Sprog.

Det forstaer sig af sig selv, at Bogen ikke alles vegne mangler Lune; men det er kun en farvelig Nos, og blot betragtet fra en anden Side har den nogen Interesse. Denne bedre Side at tage Tinget fra, er at ansee disse Capitler som et Vehikel, hvorved man er kommen i Besiddelse af authentiske Bidrag til Forfatterens Biographie.

Vel mener Forf. S. 6, at han ikke kan haabe
at

at se sit Portrait blandt den af Hofkobberstikker Lahde udgivne Samling; men deri er nok Publicum af andre Tanker. Skulde vel af de i Norge nulevende Digtere Nogen have billigere Adkomst til Plads i dette lahdeske Gallerie, nærmest efter Biskop Brun, end denne i Apollo adopterede Søn Jens Zetliß? Det maatte da være den elstværdige patriotiske Sanger Claus Frimann.

Vor Zetliß er altsaa, ifolge Capitlet med dette Navns Overskrift, født 1762 og ikke 1761, som der staar i Registeret til Minerva. Hans Fader døde 1763, da han med det vesterleenske Regiment, hvoreved han stod som Regimentsfæltkjær, var i Holsten. Stavanger er Forfatterens Hovedsted, og derfor undrer man sig ikke over, at han S. 39 udmerker den blandt alle Morges Stæder. — Naar man mindes, hvad Digteren ejede i sin Elise, begriber man hans Udsbrud, naar han S. 10 tiltaler Døden:

O Død! hvad tog du ej, da Du Elisa tog?
Du slukte ud mit Hjertes beste Varme;
Min kjælne Eithar du i Stykker slog;
Og slængte mig i Mismods folde Arme.

S. 4 erfarer man, at Autor sukker under transge Raar og Gjeld, og man finder det da hel naturligt, at han S. 33 ønsker Forflyttelse fra den romantiske-dejlig Egn, hvor han nu boer, men ikke kan leve. Det som derimod Enhver med Anm. udentvil vil finde hel besynderligt, er den Maade hvorpaa han i Capitlet med Overskrift Patron omtaler den Mand, han har at takke for sin Forflyttelse til Vigedal. „Jeg har“ — siger han her — „havt en Patron. Han trak „mig med forekommende Godhed udaf Capellanismen,

„og det er lige saa lidt hans, som min Skyld, at
 „Briegdals Kald er saa lidet, at jeg ikke — al Me-
 „nighedens Belvillie mod mig uagtet — kan leve der
 „ukummerligen? Har jeg tabt ham, saa er det ved
 „den meest vanvarlige Vanvare; thi jeg veed ikke det
 „mindste derom. Har jeg ikke tabt ham, saa turde
 „Dette maaskee minde ham, at hans forbundne Pro-
 „tegé er højst trængende til Protection.“ Mindelser,
 som en Protegé i saa ligegyldig en Tone henfaster til
 sin Protecteur i en trykt Pjace, er det et stort
 Spørgsmaal om kan ventes at bidrage til en desto ha-
 stigere Forslyttelse til et bedre Kald. Dog — maas-
 skee vil man indvende, at Erindringer angaaende sfig
 en Gjenstand staae ligesaa ilde placerede i en Recen-
 sion, som disse Hr. Zetlijs's paaankede Mindelser til sin
 Maezen i hans Alkoran.

R. Nyerup.

Samlinger for Theologer efter Tider-
 nes Fornødenhed og den nyeste Litter-
 raturs Aand, af J. Paludan, &c.

(See forrige No.)

I Fortalen til anden Deel meddeles adskillige rigtige
 Bemærkninger om Religionsphilosophiens Værd, men
 naar der stilles mellem en scientifick og eclectisk Filos-
 soferemaade, og den sidste beskrives at bestaae deri „at
 man kan ignorere ethvert Princip, men gaae ud fra
 forhaanden værende Erfaringer og tilegne sig af ethvert
 forskjelligt Kundskabsfag saa meget, som man troer at
 have en tilstrækkelig Grund til, for deri at kunde
 finde

finde Sandheder" synes Udtynket her uheldigen valgt. Hvorledes man end vil bestemme Begrebet af Filosofi i Henseende til dens Materie; maa man dog med Hensyn til dens Form indrømme, at dertil hører Grundighed, Tydelighed og Bestemthed. Hvorledes kan man nu tænke grundigt, naar man er uvidende om enhver Grundsetning? hvorledes bygge paa Erfaringssætninger i moraliske eller religieuse Undersøgelser. Naar det fremdeles hedder S. 8, at den kristelige Theolog bør være Elektiker, fordi han bør hjelpe enhver, overeenstemmende med deres Evner, til at søge og finde det højeste Gode; blandes den Maade, hvorpaa paa Kundskaberne skulle erhverves, med den hvorpaa de skulle anvendes. Den scientifiske Methode ved Religionslærerens egen Forskning vil slet ikke hindre Populariteten i Foredraget; snarere vil den, som har fuldeligen omfattet sin Videnskab, ved at trænge ind til dens første Grunde, vorde i Stand til at fremsætte samme paa de forskelligste Maader efter Enhvers Faste-Evne.

Indholdet af denne Deel er følgende: 1) Vinke for tiltrædende Religionslærere angaaende Vigtigheden af deres Bestemmelse i vore Dage, af A. V. P. Møller, Prof. i Theologien i Duisburg. Den tydste Original udkom 1800. S. 3-42. 2) Apologi for Præsterne imod deres lidenskabelige Foragtere og Undertrykkere (S. 45-74), sammendraget af nogle Prækener af J. C. Hafeli, Bremen 1801 og en Afhandling af C. Sommer, Paderborn 1803. 3) En Menneskevens Breve til Bekymrede og lidende Medmennesker især af den geistlige Stand, af Briefe eines Menschenfreundes, Glogau 1800. S. 77-96.

4) Opmuntringer til en aldrende Religionslærer og Ven; et Brev af Udgiveren tildels efter Velthuſen paa forskjellige Steder i hans Skrifter. Da disse Steder ej ere navngivne kan Anmelderen ej sige hvor meget der er originalt; paa adskillige Steder har Forfatteren med Skjønsomhed lokaliseret Exemplerne S. 99-112. I alle disse Stykker behandles det samme Emne, i intet ere Betragtningerne dybt hentede; disse ikkun forskjelligen indklædte Bemærkninger vilde derfor letteligen trætte Læserne, hvis ikke den større Mængde af disse antoges at være Præster, der formes delst deres særegne Stilling, uden Tvivl med Velbehag ville læse prentet, hvad de selv flere Gange have tænkt.

5) Præsten i forskjellige Forholde, som Foresat, Subaltern, i kollegialste Forholde, af Schuderoffs Predigerspiegel 1800. S. 115-124. 6) Om den gejstlige Slendrian S. 127-136 sammesteds.

7) Til Prækenfaget meddeles adskillige korte Bemærkninger: om gamle og ny Prækener og hvordan jeg skal præke, af Augustis neue theologische Blätter 3 B. i St. 1802; Luthers Raad for unge Menneſker som danne sig til Prækestolen af hans Tischreden tilligemid en passende Forklaring over disse naive og kjernefulde Regler af Udgiveren; om nogle Fejl hvilke den værdige Kandidat maae tage sig vare for, naar han begynder at præke S. 139-162.

8) Religionsphilosophie. Korte Udtog af Kants Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft, Kleſekers Synodalrede 1800, Staudlins Religionslehre, og Kritik der christlichen Offenbarung. S. 165-192.

9) Grundlinier for den gejstlige Talekunſt; et

kjernes fuldt Udtog af Heidenreichs Betrachtungen über die Würde des Menschen S. 195-222. Fortsættelsen af Welthusens Studereplan er ovenfor omtalt.

11) Nogle Spørgsmaale f. Ex. er det alene Kandidaternes Skyld, naar mange ikke bedre forberede sig til Præste-Embeder; et Par Ønster f. Ex. Gid vore Landsbykirker vare lidt pynteligere af Schuderofts Journal. 12) Sinesiske og Israelitiske Parabler for bekymrede Medbrødre af Herders Adrastea. Nogle saare Fjonne. 13) Esterretning om Pastor Seiders anden Ordination den 26de Jan. 1802 i Petersborg. Pastor Seiders ulykkelige Skjæbne, der forvistes til Siberien under Keiser Paul, og frikjendtes hæderligen af Keiser Alexander, er de Fleste bekjendt af Aviserne, og kan vække Deestagelse for den her meddelte Beskrivelse af Seiders anden Ordination. S. 287-302.

14) Blandingar. Det læsenærdige. Den sidste om Svend Norbagge burde vel have været udeladt, da den af Mallings store og gode Handlinger kunde forudsættes alle Læsere bekjendt. S. 305-356.

Litterairnotitserne ere i dette Bind blevne vidtloftigere. Ved at forbinde Henvisningen til vigtige Afhandlinger og Smaastrifter fra den nyeste Tid med de af forskellige Journaler og kritiske Blade uddragne Anmeldelse af vigtige nye theologiske Skrifter, og bringe det Hele i en systematisk Orden, vilde maastee disse litteraire Anvisninger blive end brugbarere, og den omhyggelige Forfatter letttere naae Fuldstændighed. Nogle ikke ny Bøger f. Ex. Wielands Agathodæmon ansøres, saa og nogle lidet betydelige; men især var det at ønske, at stedse de Journaler maatte tilføjes, af hvilke Forfatteren har hentet sine Domme. Undertiden findes

Beg

Bemærkninger, der synes at være tilføjede af Udgiveren f. Ex. S. 406.

I den til sidst meddelte saare hensigtsmæssige systematiske Udsigt over Dogmatikens Litteratur burde vel nogle af de anførte Skrifter have intaget en anden Plads. Rosenmüller de theologiae christianae origine bør ej staae i Afdelingen om Religionens Oprindelse. Du Puis Origine de tous les cultes, hvilken uhyre Kompilation ikkun for den Lærde indeholder noget brugbart, ej staae ved Siden af Spalding die Religion eine Angelegenheit des Menschen. Koppes Kommentar til Eph. I, 17 kan neppe anføres mellem Skrifterne, der angive Forskjellen mellem den naturlige og aabenbarede Religion. Større Fuldstændighed vilde det Hele have faaet hvis Forfatteren havde benyttet Beckii commentarii historici decretorum religionis christianæ.

P. E. Müller.

M. Tullii Ciceronis Orationes Verrinæ ex recensione Joh. Aug. Ernesti. Havniæ & Lipsiæ apud Joh. Henr. Schuhoothe. 1805. S. 481. 8.

Blandt de mange Taler, som Tiden har levnet os af M. T. Cicero, er der neppe nogen, der i saa mange Henseender fortjene at studeres, som de syv, der bequemt kuune udgjøre en egen Samling, under Navn af de Verrinske. Esthetikeren kan ikke andet end være opmærksom paa et Værk, udarbejdet af Roms største Taler i den Hensigt at vise sine Medborgere Weltalenhedens Virkninger i al dens Kraft. Historikeren samler her utallige Bidrag til en krækkelig Skildring af Almeen-Undertrykfelse og Provindsernes Udsuelse ved

de Embedsmænd, Rom havde tilsendt dem. Oldgranskeren finder saavel i Henseende til Siciliens Tilstand, som Romernes Skatteindretning, dens Jurisdiction i de underlagte Lande o. s. v. rig Materie til mange ualmindelige Bemærkninger. Selv for Konsthistorikeren tilbyder sig i disse Taler et ikke lidet Forraad af archæologiske Vink og Anvisninger, der langt fra ikke alle ere tilstrækkeligen benyttede. Føje vi nu hertil de mange ødle Grundsætninger, der overalt ere indflettede, og den Varme, hvormed hele Sagen er udført og behandlet, saa kan det neppe omtvivles, at denne Tale-Samling, ikke blot for Sprogets, men ogsaa og fornemmeligen for dens lærerige Indholds Skyld, bør anbefales især til unge Studerendes Opmærksomhed.

Ikke siden Tak skyldes dersor efter Ann. Formening Ferlæggeren af dette Værk for at have bidraget til disse Taler's mere udbredte Læsning ved en Udgaves Foranstaltung, hvorved de Studerende sættes i stand til at gjøre sig fortrollge med dette Ciceros Arbejde uden dersor at nødes til at kjøbe alle denne Forfatters Skrifter, og kunne for en taalelig Pris erholde det, som ellers i de senere tydste Udgaver kostet i det mindste det dobbelte.

Hovedfordringen ved enhver god Edition af en Afstør, at Texten gives, kritisk rigtig, og uden Trykfejl, vil denne Udgave befindes hældigen at opfylde. Noters Tilføjelse var efter dens Bestemmelse for unge Studerende, enten i Skoler, eller til Brug ved akademiske Forelæsninger, unødvendig; og maast ikke vil endog den, der er øvet i de Gamles Fortolkning, overhovedet ønske, at Texten i enhver Udgave var saameget muligt fri, og Noterne derimod, hvor samme syntes fornøden, altid astrykte i et eget Bind, da den ubehindrede Oversigt over

det

det Hele er ved ethvert Sted, der fortolkes, af saamegen Vigtighed til at forstaae samme paa den rette Maade, og Tankegangen ved formange tilføjede Anmærkningser, saa ofte i Utdr. afbrydes.

Dersom Udgavens Hensigt var mere lerd end almænnnyttig, saa vilde man maaßee savne i samme, at den lærde Italieners Garateni's, og Professor i Leipzig C. D. Becks Arbejder ikke findes benyttede; men ved Eftersyn af de fra Kritikens Side meest omtvistede Steder i disse Taler, vil man erfare, at Hovedvanskelighederne selv ved disse nyeste Hjelpemidler langt fra ikke ere afhjulpe. Dersor troer Anm. at man har gjort rettere i at følge Joh. Aug. Ernesti, der i Cicero's Talers kritiske Behandling gik frem efter en fast Plan, end at sammensætte en ny Text efter flere Auctoriteter, og efter mere vaklende Grundsætninger; hvilket man hos Beck undertiden vil finde at være Tilfældet. Søvrigt er det tydeligt, at Harles's Udgave i 2 Oktavbind, i Erlangen 1784 ved Trykningen er benyttet; og Textens Afdeling efter Meningens Medfør, som af samme er optaget, er en ikke uvigtig Besledning til Tankegangens Forbindelse. Kapitelstallene onskede Rec. hellere, som hos Ernesti, blot aftrykte i Marginen, da deres Indlemmelse i Texten ligesaa ofte forstyrter, som fremhjelper Sætningernes Sammenhæng.

Da de kritisk mistænkte Ord og Perioder som især Ernesti med saa megen Held har opdaget, allevegne ere indsluttede i Klamre, saa mangler Læseren ikke Lejlighed til Eftertanke over saadanne Steder; og for Ungdomslæseren er dette Vink tilstrækkeligt til derved at skærpe Læringens Dommekraft, og bringe denne til paa andre Steder selv at opdage slige fremmede Tilsætninger. Ved

enhver af disse Taler er forudstillet dens fort forfattede Indhold, snart efter Asconius Pedianus, hvor dennes Angivelse var meest oplysende, snart efter Ernesti, eller andre nyere Kommentatorer. Høvde Becks Udgave været benyttet, saa kunde de af denne Lærde fremsatte Udviklinger af hver Tales Tankegang, som det synes, med storst Hensigtsmæssighed her have været brugte.

B. Thorlacius.

Greven og hans Hjerte, en comisk Roman; oversat af tydsk ved H. C. Graulund og J. Wersel. Fridericia, 1805; udgivet og forlagt af Graulund og Wersel; trykt hos S. Elmehof. 232 S. 8vo.

Paa et hvidt Omslag, som er trykt i Kjøbenhavn hos Popp, faldes denne Roman i ste Heste af Bibliothek for Romaner, og, om Anmelderen mindes ret, har ogsaa de Hrr. Udgivere annonceret en Følge af flere Romaner. I saa Fald maatte man nok ønske et strængere Valg end denne Gang, da Forf. vel rober Anlæg og Talslenter til med Eiden at kunne vorde en ikke foragtelig Romanidter, men, som det synes, er dette Skrift hans første Debut paa Forfatterbanen, og man skulde dog lade den tydste Litteratur beholde sine Lærekluude.

Hvad det Skildt „en comisk Roman“ skal betyde, er ikke saa let at sige. Det eneste Comiske Anm. har fundet deri, det er naar Forf. faaer det Indfald — og det kommer ham tidt over — at han vil være naiv, og i egen Person holder Samtaler med sine Læsere og Læserinder eller og med sig selv. Det mener udentvivl Forf. er moersomt, men neppe vil Andre end han selv

* deri

deri kunne finde nogen vis comicæ. Anm. vil til Be-
styrkelse for sin affagte Kjendelse hidsætte et Sted, hvor
Forf. upaatvivlelig har troet han var meget vittig. Det
er S. 197 hvor Greven rider frem og tilbage og er raad-
vild hvilken Cours han skal styre. Her bryder nu Autor
ud, som folger: „Naa, hvor gaaer da Rejsen nu hen?
spurgte jeg og Grevens Tjener; thi vi To vare stille
Jagttagere ved denne Grevens foranderlige Rejse. Men
see, nu vælger Greven med eet en ganske fremmed
Vej som hverken løber til Prag eller Wildburg.

„Alt, hvad der digter, er Digter, Romanstriveren
digter ogsaa, følgelig kan han ligesaavel med Ere bestige
den Hest, der græsser ved Parnassus, som en anden
Digter. Lader os altsaa skynde os at sadle Digterhesten,
for at komme efter Greven; thi jeg er nu træt af at
strejse saaledes om til Fods. Al, du arme Dyr, hvor
ussel seer ikke du ud? Du bliver vist jaget dygtig Dag
for Dag omkring? Man har heller ikke den mindste Med-
lidenhed med dette arme Bæst: aldrig saa snart er en
tung Monsieur Hexameter sprungen af denne Hest, for-
end der strax staer et Dusin Blumister parat til igjen at
bestige den. Vilde endda de gode Herrer ride smukt,
langsomt, men de spore det arme Dyr saaledes, som om
det var en Lejehest. Det er et sandt Underværk, at den
endnu ikke er optagen i Dag.

„Naa, saa kom da, du gamle Versesøg, og bring
mig efter Greven. Hyp, hyp, hyp, vil han aften!
Hilledød, det gaaer jo saa langsomt, som om jeg sad paa
Sancho Pansa's fordum berømte Esel.

„Hvor vil du nu hen! Vi lidet, det gaaer ikke an!
Vil du nu allerede til Parnas igjen? Venstre om, min
gode Hest! Jeg er endnu for uindviet til at komme til
Parnas. Det

„Det maae dog være urigtigt, at enhver der digter, er Digter; det kan man see paa mig; thi jeg maatte ellers sidde bedre til Hest, end jeg sidder. Jeg kommer næsten ingen Vej; jeg vil derfor stige af. Lov du underhen igjen, hvor du kom fra, min gode Hest, — dit højstærede Navn har jeg ganske glemt — jeg er bedre til Guds end du.

„Nu har jeg ved mit Nolerie tabt Greven af Syne. — Ha, der seer jeg ham igjen; han holder jo uden for et Huus? Hvad mon det kan være for et Huus? Det forekommer mig saa bekjendt, som om jeg havde været her før? — Aa, ja ja ja, nu erindrer jeg mig, hvem det er, der boer i dette Huus. Ja, det er ganske rigtigt, den gamle Oberst, min Gud, hvad hedder han dog? — jeg har glemt hans Navn; men det er den Oberst, som Grev Løvenborg og Grev Gyldenfeld besøgte, da de befandt sig i Wildburg.“

Ventelig har Læseren nok af denne Prove og skjækker Anm. flere Bevis for Forfatterens Ungdommelighed og Mangel paa den fine Takt som hører til Den yoriske naive og spøgende Maneer.

Forresten har Romanen nogle Knuder Forviklinger og Cabaler, som, hvis de vare finere anlagte og bedre sammenkædede, vilde kunne hjelpe til at fængsle Læserens Interesse. Paa Wilhelmine nær ere derimod Karaktererne saa slet og skjært tegnede og saa ilde vedligeholdte, at man ikke ved hvad man skal gjøre deraf.

Og, for nu at komme til Oversættelsen — den er saa godt som fejlsri, saa man maa beklage, at saa megen rosverdig Flid er bleven anvendt og spildt paa saa middelmaadigt et Product. Det Anm. paa Sprogets Begne har at lærindre er sande Smaating, som f. Ex.

S. 18 Ordet *Bestanddele*, der neppe endnu er godt
Danse. S. 133 den arme Mand, bedre: den Fatti-
ge. S. 137 „han indstiller sig ikke“ for: han indfin-
der sig ikke. S. 186 „den ledige Vogn“ for: den
tomme. S. 215 „opdagede mig hans Trolosshed“
for: aabenbarede.

R. Nyerup.

Lystgangene eller Blandinge i Vers og Prosa, til Lytte og Fornøjelse, af Carl Friedrich Primon, Kongelig Tolk og Translateur. Kbhavn 1805. Paa Hofsogehand-ler Poulsens Forlag, trykt hos Joh. Brein-holm. 166 S. 8vo.

Hr. Forf. har betitlet sin Bog *Lystgangene*, fordi han, ifolge Erklæringen i Fortalen, leder Læseren igjennem disse Blæde, ligervis „som i en engelsk Have i „nyere Smag, der snart frembyder skyggefulde Gange „der stemme Sjælen til Alvor og Betragtning, snart „aabne Veje der fremstille Ruiner eller prægtige Templer „eller chinesiske Huse eller Lyststeder, snart ranke Graner „og høje Poppeler, snart lave Busker og mindre Plan- „ter, snart Blomster, snart Bæxter som vi fordomme „under Navn af Ukrudt.“ Ja! var der kun ikke alt for mange af det Slags Bæxter, som man maa for- domme som Ukrudt; men det er Skade, at kun saare faa af *Lystgangene* ere fri derfor; somme af dem ere endog saa begroede dermed, at man maa troe, at Urtegaardsmanden, som har anlagt disse *Lystgange*, meget slet forstaer sin Profession. De eneste Gange man kan opholde sig i med noget Velbehag er i dem hvori Folke-

stikkene

Nikkene hos vore Brødre i Hertugdommene ere fremstillede til Skue. Var det ikke for at see dem, vilde om føje Tid ikke et eneste Menneske sætte sin God i disse Gange.

X. Nyerup.

Det Bornholmske Selskab for Esterlægten har besluttet at udsætte en Præmie for en Afhandling, hvis gründige Besvarelse vil blive en saare gavnlig Ledetraad for Selskabets Bestræbelsers rigtigste Gang. Enhver Tænende indseer Nytten af at have:

„en Skildring af Bornholms økonomiske Forfatning fra alle Synspuncter, og i alle, saavel Landhuusholdningens, som Handels-, Søfarts-, Fiskeries Næringsgrenene, Landets Fordele, Landets Mangler, Beregninger over Landets Formue-Kilder, Indtægter og Udgivter, Handels- og Formues-Balance, Opgivelse af og Undersøgelse over Midlerne til Landets Fremstiden mod Fuldkommenhed, dets Manglers Afhjælpning, dets Fordeles beste Benyttelse, Planer til saadanne Midlers beste Iværksættelse.“

En saadan Afhandling kreven med Sagkundskab, med Grundighed, med Fremleggelse af Beregninger, og affattet i et populært Sprog, saa at Forslagenes indlysende Gavnlighed kunde vinde det til Udførelse saa nødvendige offentlige Bisald og Medborgeres patriotiske Medvirking, er ikke noget let Arbejde. Selskabet udsætter for den bedste Afhandling en Belønning af 100 Rd.; og for den næstbedste Afhandling 50 Rd. De belønnede Afhandlingers Forfattere gives Valget imellem Penge-

sum

sum eller et, med Inscription forsynet, passende Hædersstykke af den bestemte Værdie efter Selskabets Loves 6te §.

Dersom nogen Forfatter maaatte behage at udarbejde en enkelt Materie af de flere der indeholdes i Spørgsmålet, vil Selskabet modtage og efter deres Værd belønne saadanne særskilte Afhandlinger med mindre Præmier fra 15 til 40 Rdlr. Afhandlingerne maaatte være indsendte til Selskabets Direktion inden 31te December 1806. Paa enhver Afhandling som indleveres maae være skrevet en Devise, og dermed følge en forseglet Seddel med samme Devise uden paa, men inden i med Forfatterens Navn og Opholdssted. Ingen saadan Seddel aabnes med mindre Afhandlingens Forfatter er tilkjendt Præmie. De andre Sedler kunne tilligemed tilhørende Afhandlinger af Vedkommende i en ved Aviserne bekjendtgjort Tid fordras tilbage. Ingen Forfatter maae i sin Afhandling nævne sit Embede, sin Voepæl, Stand eller nogen anden særskilt Omstændighed, hvorved han fra andre adskilles og kjendes. Forfatterne maaatte og lade deres Afhandlinger skrive med en fremmed Haand. De skriftlige Afhandlinger, som belønnes, blive derved Selskabets Ejendom, og tryffes blandt dets Skrivter. Skulde de afgive nogen Fordeel vil Selskabet dele samme med Forfatteren, beregnet efter Arketal og de to første Aars Ufsætning.

Rønne, den 22de Decbr. 1805.

Paa Selskabets Vegne, som Medlem af
Direktionen,

F. Thaarup.

**

**

**

I Intelligensblat des Journal der Erfindungen Theorien und Wiedersprüche 1804 No. 35 siges om der Lustreiniger von Herholdt, at hvo som ejer dette lidet Skrift, kan undvære alt hvad der ellers er skrevet om Lustens Rensning.

**

**

**

I det kongl. medicinske Selskabs Forsamling den 13de Februar forelæstes nogle Anmærkninger af Hr. Dr. Franzenau, angaaende de Fattiges Sygdomme, samt disses Kuur og tilhørende Sygepleie.

**

**

**

Den 14de Febr. forelæste Justitsraad Schow i det Kongl. Danske Videnskabernes Selskab en Afhandling om de Phrygiske Mysterier, oplyste af Kunstdmonumenter.

**

**

**

I det Kandinaviske Litteraturselskabs Møde Löverdag den 15de Febr. oplæste Hr. Assessor C. G. Rafn en Afhandling om den danske Klædefabrication, og Aarsagen til det danske Klædes lidet Ufsætning i Danmark.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 10.

Pestalozzi's Læremaaede. Et forsøg til Elementar-Underviisningens Forbedring — Med Indhydelse til en Oversættelse af Pestalozzi's Elementarbøger — af Dr. Frederik Plum, Sognepræst og Provst i Slagelse (nu Stiftsprovst i Kjøbenhavn) Kbhavn 1803. Trykt hos Morthorst's Enke & Comp. 8vo. 66 S.

Wædagogiken havde, som enhver anden Disciplin i Videnskabernes vidt omfattende Rige, sine passive og active Epoker. At de senere Aar have hørt til disse, det veed Enhver, der nogenlunde har fulgt Tidernes Gang; men om Resultaterne af denne Activitet stedse have svaret til Fordringerne, det vil vel den kommende Old først kunne bedømme med afgjørende Vished. At den Pestalozziske Epoke ogsaa maa regnes med, naar der tales om Gjøring i Undervisningsfaget, lader sig vel ikke nægte, men mindre vist bliver det nok, fra hvad Øjeblik den skal regnes, og hvor langt den gaaer; thi det er bekjendt, at Pestalozzi's Ideer om en total Reform i Undervisningen ere langt ældre end Institutet i Burgdorff; og det er nok ligesaa

R

af-

afgjort, at den Sensation, hans Methode oprindelig vakte, har som saa mange andre Tids-Phænomer tabt sig; og den af Fordom ublindede Grandster beklager kun, at overspændt og alt for varm Enthusiasme for det Nye sædvanligens er det sikre Forvarsel for fuldkommen Ligegyldighed for det. Ogsaa hos os har Pestalozzi's Methode haft Partier for sig og imod sig; men neppe interesserer man sig nu i den Grad for den, som for 2 eller 3 Aar siden; og uden Twiv! ligesom Marsagen hertil især deri, at dens Forfægttere ingen Grændser kunde sætte for deres Lovprisninger i Begyndelsen, antimerede dristigen de usorligneligste Frugter af dens Anvendelse, og forjættede Fortsættelser og Forfolgelser og Anvendelser af Systemet, som endnu til dette Øjeblik savnes. Maaskee turde dette ogsaa for en stor Deel være Tilfældet med dette lidet Skrift, som her anmeldes. Recensenten vil forsøge at documentere, hvad han har sagt. Forfatteren, Hans Højerværdighed Dr. og Stiftsprovst Plum, har først givet en almindelig Dom om den Pestalozziske Læremethode; derpaa udviklet dens væsentlige Karakter og Fortrin, og givet Udsigt over Elementarbøgernes Indretning. Siden ester har han for at give sin Dom Vægt udtogsvis anført Decan Iths Embeds-Beretning om Methoden og dens Virkninger; besvaret nogle Indvendinger, fremsat beromte Skolemænds og andre Skribenteres Vidnesbyrd, skildret den Opmærksomhed, som vistes Methoden saavel af Private, som af forskjellige af Europa's Regjeringer; og endelig har han indbudet til Subscription paa Elementarbøgernes Oversættelse. I den almindelige Dom over Methoden sogte Rec. forgjæves den folde, rolige Ubekifkelighed,

der aldrig bør savnes hos den Dommer, der ikke maa frygte for at underkjendes, naar Sagen appelleres. „Sveitseren Pestalozzi's Undervisnings-Methode, siges der strax i de første Linier, er et af det nye Aarhundredes mærkværdigste videnstabelige Phænomener.“ Hvorledes vil Forf. kunne bevise denne sin Paastand for Læsere, der ikke lade sig imponere af et *avtos ερα?* Er der vel Føje til at følde en saadan Dom over et Arbejde, hvoraf vi kun have seet de allerførste Begyndelsesstykker, hvoraf den egentlige Anvendelse endnu til dette Øjeblik taber sig i den fjernehste Baggrund, og hvoraf de absolute Resultater ere langt fra at være indlysende? Ligesaavidet kan Rec. billige, hvad Forfatteren strax efter paastaaer, „at man nemlig endnu skulde være uvis, om Methoden ikke i sine enkelte Dele og i sin Udførelsesmaade maa kunne modtage mangen en Forbedring af den øldre Pædagogik, eller ved nye Tillæg;“ thi at troe, at et menneskeligt Arbejde var saa fuldkomment og saa fuldendt, at det ingen Forbedring kunde modtage, kan man dog vel kun, naar man paa eengang vil nægte Fornuft og Erfaring. Rec. har forhen fremsat sin individuelle Mening om Methoden, han behøver dersor ikke at frygte for at misforstaaes; men for end ydermere at forebygge dette gjentager han, at saavidt han har funnet sætte sig ind i den, ikke blot ved Hjelp af Elementarbogerne, men endog ved nojagtigen at gjennemgaae Pestalozzi's øvrige Skrifter, der alle, skjønt i større eller mindre Grad, udbrede Lys over Methoden, og saavidt som han har haft Lejlighed til at see Methoden sat i Udvælse, troer han, at den har saare meget især for den allerførste Elementar-Undervisning

Brugbart og Nyttigt; men han erklærer ogsaa fremdeles, at han ikke troer, at nogen afgjærende Dom kan fældes over den, forinden man har seet dens Fulden-delse. Og Forfatteren har selv paa en Maade indrommet Rigtigheden heraf; thi i det han selv tilstaaer, (Side 1) at Methoden gaaer mere ud paa, at udvikle Kræfter, og erhverve Færdigheder, end paa at samle positive Kundskaber, saa maa han naturligvis ogsaa tilstaae, at den kun har Værd, som Middel, men ikke som Djemed. Positive Kundskabers Indsamling bliver vel unægteligen Undervisningens største Djemed, og Elementar-Undervisningen bliver da, forsaa vidt den baner Vejen hertil, Middelet til Djemedets Opnaaelse; og da Methodens Fuldendelse endnu ventes, da Overgangen til positive Kundskabers Med-deelse gjennem Methoden endnu er et Desiderium, saa er det vel uden for al Twivl, at Methodens endelige og absolute Værd endnu ikke lader sig bestemme. Rec. kan ej heller lade ubemærket, at Forfatteren i det han (S. 2) udvikler Methodens Gang, maaske lidt vel dristigen nedskriver den Paastand: „og enhver Art af højere Dannelse lader sig nu dermed forbinde;“ thi det er egentlig denne Forbindelse, vi see med Længsel imøde, det er den vi ønske, og Tiden vil lære — hvorlenge?

Mod Udviklingen af Elementarbøgernes Væsen og Bestaffenhed finder Rec. Intet at anføre, og han underskriver villig den Dom, Forf. (S. 10) fælder, naar han paastaaer, at ingen Pædagog har saa consequent som Pest. udført Intuitionen gjennem alle de Dele, hans Undervisning umfattede. Ej heller nøgter Rec., at der hersker stræng Sammenhæng mellem den

den Pest. Undervisnings forskjellige Dele; men han kan dog derfor ikke andet end tilstaae, at Soyaux's ansørte Vidnesbyrd forekommer ham meer declamatorisk end overbevisende; thi, naar denne siger: „Undervisningen faaer først sit Lys paa enkelte Objecter, ja kun paa visse Punkter deraf; dette udbreder sig gradevis stedse videre, indtil Verden ligger for Eleven i sin fulde Klarhed,” saa tør man vel spørge, om Nogen, der kjender den Pest. Methode, og de Skranker, inden for hvilke den endnu er bleven staande, kan begribe, hvorledes Verden kan ligge for Eleven i sin fulde Klarhed? Ligesom Rec. og maae anmærke, at den gode Soyaux ogsaa har været godtroende nok til at antage, at det er vel den Pest. Methode ligegyldigt, enten man har duelige eller yduelle Lærere, siden han siger, „at selv den Udueligste kan skjule sin Svaghed bag Normens ufravigelige Bud,” (S. II) skjøndt der vel vanskeligen kan tønkes nogen Methode, der i højere Grad fordrer en Læser med Hånds Kasthed og Kraft, naar den ikke skal gaae over til den kjedsmeligste og meest sløvgjørende Mekanisme.

Udtogene af Iths Embedsberetning om Institutet i Burgdorff strække sig fra S. 14 til S. 41; at gjen-nemgaae dem udførlichen var altsaa næsten det samme som at recensere Ith; dersor kun nogle faa Bemærkninger. At Ith ej heller har seet Institutet i Burgdorff med ublindede Øjne, det vidner endog Soyaux, der for Resten selv er stikkelig forelsket i det, og hver Læser kan overbevise sig derom, som vil see, hvorledes den brave, i øvrigt saa agtværdige Ith fast i et Aandsdridet har funnet sige sig selv aabenbare imod. S.

23 figer han f. Ex.: „Bud ethvert Besøg fandt jeg, at Alt var rykket frem og kommet videre — Lærere, Lærlinger, og Læremaaaden selv. Endog Tabellerne ere adskilige Gange omstukte, og stukne paa nye, og enhver Forandring har været til Fordel for Simpleshed og Fuldstændighed. Saa langt som det Hele maae ske endnu kan være fra at have naaet sit Maal, saa maae dog enhver sagkyndig og fordomsfrie Læser af denne Beretning afgjøre, om dens Fremstridt hidtil have været saa ganske ubetydelige.“ Og S. 25 figer han derimod, „at Methoden er frie for Fejltagelser; da den ganske er grundet paa Bestuelse, saa maae den være det, om ellers denne er det.“ Og hvad bevise vel de ansorte Exempler? At Læreren sagde „Tænderne ere sorte og ujernne,“ og Ørnene sagde med Estertyk: „Tænderne ere hvide og glatte“ hvad beviser det vel andet, end at de havde lært godt, og erindrede sig noje, hvad der staar i Bogen, og saa ofte forhen var foresagt dem, og hvorpaa de vel rimeligtigvis vare gjorte opmærksomme ved Modsatning? Er den gode Ith vis paa, at de ligesaa bestemt havde skjønnet det Sande, om han selv havde foresagt visse Sætninger, der ikke stode i Bogen, og ikke forhen var gjennemgaat? Og gjelder dette ikke i lige Grad om de øvrige Exempler? Men aldeles ubegribeligt er det Rec., hvorledes Ith kan saa lige frem troe, at Mædrerne skulle virkelig begynde at realisere Pestalozzi's Ideer. Skulde mange Aars Erfaring ikke have sagt ham, at Mædrerne i Almindelighed hverken have Forstand eller Dannelse, ej heller Lyst og Taalmodighed nok til at paataage sig saadant et Arbejde? Kan vel han, ligesaa let som Pest. der naturlig-

viis høver sig paa Indbildningskraftens Vinger over enhver Vanstelighed, lade sig berolige ved Anecdoten om Bonifacius og Zwingel? Og hvad skal man sige, naar Ith vil fortælle os, „at Middelet til igjen at foreene alle Stater, og bringe dem tilbage til Forholdet af een eneste stor Familie, hvorfra de ere gaaet ud, og hvortil de rimeligvis ved Culturen ere bestemte at komme tilbage, er fundet i den Pest. Methode?“ Kunde vi vel andet end ansee det for en godmodig Drøm af en honest Mand? Maar Dr. Plum for at godtgjøre Ihs Infallibilitet deels anfører Ihs eget Vidnesbyrd, og deels citerer de Göttingische Anzeigen, saa maae Rec. kun anmærke, at der af Ihs eget Vidnesbyrd unægteligen fremlyser en reen og ædel Villie, men at det ingenlunde følger deraf, at han ikke har funnet tage fejl, da netop denne hans gode Villie meget mere kunde lede ham til at see gjennem Haabets og Ønskets Trylleglas, hvad der for et ublindet Øje ikke vilde vise sig. Og hvad de Göttingische Anzeigen angaaer, om hvilke det fortelles, at de staae under Videnskabernes - Selskabs Opsyn, og udmærke sig ved Sindighed i Recensioner, saa er det dog ikke ganske umærkeligt, at de heri aldeles domme i Tillid til Autoritet; da deres eneste Grund for deres gode Forhaabning er Ihs Vidnes byrd, og Rec. indseer ikke, at en saadan Dom faaer nogen Vægt ved at være censureret af et Videnskab Selskab, da det snarere maae synes, at dette har bona fide henskrevet sit Imprimatur. Rec. skjønner ikke rettere, end at det er Circulus in demonstrando, naar Ihs Competence og Vidnesbyrd skal stadsæsses af de Göttingische Anzeigen, og disse

igjen kun beraabe sig paa Iths Vidnesbyrd og fides publica. Det Vidnesbyrd, som ansøres at være givet af den bekjendte Pædagog Schwarz, forekommer Rec. at være mærfeligt, fordi det bliver indenfor Forkustens og Rimelighedens Grændser, i det det kun erklærer Pestalozzis Grundsætninger for at være rigtige, og især holder sig til disse, forsaavidt de kunne udledes af „Wie Gertrud ihre Kinder lehrt,” og dem indrommer Rec. villigen. Den, naar derpaa Superintendent Hørstig ansøres som vigtigt Vidne, fordi han hører til Tysklands allermest fortjente Skolemænd, saa kan Rec. ikke nægte, at han jo stedse er mistroist, hvor han finder Declamation i Stedet for Bevis, og at dette er Tilfældet med Hørstig, derom kan Enhver overbevise sig, som vil læse det anførte Udtog p. 51 og 52, af hvilket her blot afskrives følgende: „Jeg saae en ny underfuld Skabelse fremstaae for mine Djne. (da han havde læst „Wie Gertrud ihre Kinder lehrt“)“ Den saae for mig i let helsligt Tusmørke. „Alt var endnu taaget og dunkelt; men Guds Aand svævede over Vandene.“ Og til Slutning siger Hørstig: „Det Kræbelige System, hvorester man søgte at danne Mennesker ved Undervisning er af ham (Pest.) rystet i dets Grundvolde. Denne brøkfældige Bygning vil falde sammen, og der vil rejse sig et nyt Tempel, som vore Efterkommere endnu i sildige Tider skal beundre.“ Er saadant andet end Declamation? Mindre mærfelige synes de øvrige anførte Skrifter, der vidne til Fordel for Pest. Methoden, da de kun gaae ud fra Raisonnement, og ikke argumentere fra Erfaringen. Korte, men interessante ere de samlede historiske Data om Pestalozzi og hans

Institut i Burgdorff. Rec. veed ikke, om den i dette Skrift af Hans Højerværdighed Hr. Dr. Plum løvede Oversættelse af Elementarbøgerne endnu kan ventes. Rimeligvis vil det vel beroe paa de endelige Resultater af de Forsøg, der gjøres i den Pestalozziske Prøvestole i Kjøbenhavn under Opsyn af en Commission, hvoraf Hans Højerværdighed er Medlem. Pedagogikens, Oplysningens og Menneskehedens sande Venner ønske vist nok, at den af Pestalozzi udstræede Gæd maa bære de mange hundrede Fold Frugter, han selv har gjort Regning paa, og som hans Venner har ve lovet og til sagt, som Noget, der aldrig kunde slaae Fejl; men de ønske sikkertigen ogsaa, at de Forsøg, hvorved denne nyere Læremæde skal prøves, maa være saa paalidelige, som muligt, paa det at intet overilet Skridt, der siden vilde angres, skulde vorde Folgen af en Tilled, der ikke var tilstrækkeligen grundet; thi de holde fast ved hin Pauli gyldne Advarsel: „prøve funne G vel alle Ting, men G skulle Intet beholde, uden det, som godt er.“

Gyrstinge, den 13de Febr. 1806.

P. H. Mønster.

- 1) Forsøg til Underholdning og Beroligelse i mørke og sorg fulde Timer, af Christian Brorsen, Præst ved Garnisons Menighed. Kbhavn 1805; trykt hos Sebastian Popp. 310 S. 8vo.
- 2) Breve fra en Menneskeven til bekymrede og lidende Mennesker. Af det Tydste oversatte ved Hans Carl Ludvig Holm, Kapellan paa Rømø. Med Mott i Ped. 4,

10. Trykt i Fredericia 1805 paa Bogtrykker
Elmenhoff's Forlag. 240 S. 8vo.

Det er vist nok et saare fortjentligt Arbejde at skrive til Beroligelse for de Lidende. Vel hindrer den hæftige Sorg saavel Opmærksomhed for Læsning som Deelstagelse i Venners Samtale; men naar Tiden har mindret dens første Udbrud, vil baade det trostelige Skrift og den omhyggelige Ven finde Adgang, hvis de ellers føre et Sprog, der ikke er fremmed for den Lidendes Hjerte. Vore ældre Skrifter af dette Slags have maaske forдум funnet gavn, i det de ved deres mystiske Sprog vakte dunkle Følelser, der adsprægte Sindet, og sandseligjorte ved synderlige Billeder Forestillingen om det Evige; men for længe siden have disse ved deres Smagsløshed, forelsede Udtryk og kjedsmellelige systematiske Dogmatiseren, tabt al Virksomhed paa dannede Mennesker. Vor nyere Litteratur besidder ej mange saadanne Skrifter, Bastholms Betragtninger angaae især Syge og Sengeliggende, af Fests Arbejder er kun lidet oversat. De tvende ovennævnte Mænd have altsaa fordring paa deres Medbergeres Tak fordi de have søgt at afhjelpe et saadant Savn i vor Litteratur.

Pastor Grorson vilde skrive baade til Beroligelse for de Lidende og til Underholdning for dem; hans Skrift indeholder dersor dels Betragtninger, dels Fortællinger. Genvordighederne der kunne nedbøje Mennesket ere saa forskellige, at de fordre en Mangfoldighed af Trøstegrunde, hvis ej disse skulde indførkes til de alleralmindeligste Sætninger, og derved forsegle deres Indflydelse. Saare rigtigen har han derfor særlige Opmuntringer for Alderdommen, for Ungdommen

men der sukker under tunge Kaar, for Syge, for dem der hjemsges af Næringsørger, for Forældre ved deres Børns Dødseng, for saadanne Forældre, der ere bekymrede for de Børn de efterlade. Hertil er tilføjet Advarsler mod nogle Fejl, til dem lidende Mennesker ofte henrives, og Raad, hvordan vi skulle bære og lindre huslige Sorger 1-143. Ved saadanne førsøgne Opmuntringer seer det imidlertid let, at man ved at ville udmale den Lidendes Stilling, tegner samme med alt for bestemte Træk, der følgeligen ikkun passe paa Enkelte, og hindre de øvrige fra levende at føle, ved det der egentlig ej synes at angaae dem. Forfatteren har oftest heldigen søgt at undgaae dette; undertiden kunde man ønske endnu almindelige Skildringer. Saaledes S. 4-5 om hvorledes Oldingen kan trøste sig ved Erindringen om hvad han har gjort, nævnes Landmanden, Krigeren, Konstneren, Statsmanden, Skribenten, Læreren; men Haandværkeren, den Handlende, Embedsmanden eller og i Almindelighed Husfaderen nævnes ej. Naar det hedder S. 4 „den gamle Kriger drager vel ikke mere i Marken, men strider endnu ved Kakkloven; saa længe nogen endnu vil høre paa ham, gentager han sin Daad, slaaer Fienden, sejrer med sine Vaabenbrødre“ kunne vi til Danmarks Lykke indvende, at ingen danske Landkriger kan i vore Dage nyde denne Trost. Ogsaa i Perioden S. 5 „Ja det er glædeligt at erindre sig i Alderdommen, man var veltalende i Raadet, kjæf i Heldten, virksom i sit Embede, nojagtig i at opfylde hver Pligt i huslig og borgerlig Stilling“ indeholde de twende første Sætninger noget som uden Twivl er alt for specielt. Omhyggeligen
har

har Forsatteren vogtet sig for den kjed sommelige Vidt-loftighed, en Fejl der næsten synes arvelig ved de fleste Skrifter af denne Art; man kunde snarere fristes til at klage over Kortheden af enkelte Betragtninger. Tvende ellers ikke sjeldne Yderligheder har han og heldigen vidst at undgaae, baade den tomme Deklamation og den folde Doceren. Et godmodigt og beskedent, dog ædelt Sprog, tiltales de Lidende. Ensformigheden er saa meget muligt forebygt. Til en Prove staae her Begyndelsen af Opmuntringer til Forældre ved elskede Børns Dødseng S. 69. „Der ligger den henslumrede Engel, med Uskyldighedens fromme Smil i det blege Asyn! Arme, arme Barn, hvor ogsaa du maatte kjæmpe! Alter og alter frygtelige Angreb før Livets tynde Traad brast! Denne uskyldige Skabnings Oval, hvad var dets Brude, retfærdige, algode Væsen! disse Lidelser forvirre mig. Eller skal det være Straf! for hvem? for mig? For mig skulle denne himmelskene Sjel bøde? Thi du har intet forskyldt. — Moder! af denne Engel hvilede saa tit i dit Skjød! Hvor bliver dit omme Hjerte gjennemboret, sonderrevet! See der ligger dit sode Haab knust, tilintetgjort! Fader! arme Fader! see det Øje luft, hvis Smil var før din Salighed! du kunne ej holde ud at see Uskyldigheden saaledes lide. Gud gav Mødre mere Kraft. Ogsaa det var got, thi han gav dem en større Deel af Lidelser.

„Mine Taarer flyde medens jeg skriver, thi ogsaa jeg har seet mit Barn døe; seet det døe, medens dets Moder kjæmpede under Lidelser, som truede mig ogsaa med hendes Død. — Saa tit stod jeg med Forældre ved deres Børns Grav med hjertelig Deeltagelse; det er dog nogen Trost at see andre lide med os; Mænd, der vide
hvad

hvad Faderkierlighed er, har følet hvad det er at miste et Barn. Sørgende Forældre! jeg har Agtelse for de Sukke eders Tab udpresser, jeg misbilliger ikke eders Sorg over de Elskede, I savne. Nej, skenker dem kun eders Taarer; dog aabner ogsaa eders Hjerter for hvad en deltagende Mand kan sige, for at berolige eder. I have nu øvergivet eder til eders Følelse, hører nu ogsaa estertænkende Fornufts og Religionens Stemme. Hensynker ikke til Mismod, tvivler ikke paa den Algode. Thi da stege eders Lidelser til det Højeste, hvor skulle I da finde Trost? Kjender du ikke Gud som Fader, der i alt hvad han tillader kun sørger for din Lyksalighed? Staaer din Skjebne ikke i hans Haand, der sikkert kjenner Midlerne til din Tilfredshed? Der overseer det Hele, omfatter Tid og Evighed, der er — Kjerlighed?

„Sig ej dit Barns Lidelser vare Straf for dig; at han nu havde forladt dig. Gud forlader ingen, der ej selv unddrager sig hans Godhed; straffer ej paa Børnene Forældres Brøde; hører os dog, om han end ej opfylsder ethvert Ønske.

„Ville du klage over, at han unddrog dig sin Godhed? Du, der blev Fader eller Moder til Børn med saa herlige Anlæg, med Kjerlighed til det Gode, med denne rene, Engle-Uskyldighed; Børn værdige at stilles frem for Folket med det store Vidnesbyrd: Saadanne tilhører Guds Rige!

„Er det Straf for dig, at han bortfaldte dit Barn? At han lod det løbe ind i Havnens, for det havde prøvet Stormen? Jeg veed ikke, at tænke mig Noget ørverdigere, end et Barns Liig! Mildt og stille som dets Sjel, ubesmittet af Verden ligger det der, som en visnet Blomst, den endnu ingen giftig Middagsvind har bleget,

get, ingen Orm endnu gnavet. Træd endnu engang hen til det med den Tanke: Det vendte tilbage til Guds Haand reent, som det kom derfra! Det forlod Vennen, for at gaae til Faderen. Din Kjærlighed — var den end den ømnest — kunne (kunde) dog ikke skaffe det alt, hvad det behøvede til dets Tilsfredshed. Du saae det svæste i Farer og var for svag, til at afvende dem; du saae det lide og vidste ofte ej bedre at troste, end naar du græd med det; du saae Forsørerens skjult opstillede Snare og kunde blot advare, bede for det; du saae paa din Tids Sæder, paa Lastens Sejer over Dyden — og da hævede du taknemmeligen dit Øje til Gud fordi han sendte den frelsende Død.

(Fortsættelsen følger)

P. E. Müller.

Af Adresse Avisen for 1806 №. 80.

H. Kongelige Majestæt har allernaadigst under 21de Februar 1806 confirmeret en af død Embedsmands oprettede Testamente, angaaende et Legat af 5000 Rdlr., hvoraf Reuterne ere bestemte til aarlige Premier for de meest opbyggelige Prædikener, der holdes i det meest populaire Sprog til Nutze for Allmuen over disse 2de evangeliske Sandheder:

"Den ved Jesu Christi Lidelse og Død fuldbragte Forsoning, som det eneste Middel til bødfærdige Synderes Frelse og Salighed;" og

"En sand evangelist Christens Lyksalighed, endog her i Livet, fremfor Verdens Born, under alle gode og onde Begivenheder, der tildrage sig."

Over det første af disse Themata sættes trende Premier aarlig ud,

ud, af 50, 30 og 20 Rdlr., og over den sidste ligeledes trende, af 40, 25 og 15 Rdlr. De øvrige 20 Rdlr. anvendes til at bestride Omkostningerne af et aarligt Avertissement desangaaende, som Siellands Bisop ville besørge, med Fortielse af Legatoris Navn, i Adresse-Contorets og samtlige Stifters Tider under indført. Bemeldte Bisop tilligemed 2 eller 3 Meddormere, som han selv vælger, bedsmmer det indsendte Manuskript, der maae forsynes med et Motto eller Devise og med en forseglet Geddel, hvorpaa Præstens Navn findes, samt en Attest af 2de Mænd af Menigheden (som Degnen og Skoleholderen) at denne Prædiken virkelig haver været holdet offentlig. Til disse Premier kan alle Sognepræster residerende og personelle Kapellaner i Danmark og Norge concurerre, og naar ifluns de opgivne Hoved-Themata folges, kan til Text valges hvilket Sprog af Bibelen enhver selv finder passende. Skulde nogen af disse Prædikener findes ganske fortrinlig gode, saa vil Bisoppen let finde Udbei til dens Bekendtgjorelse ved Tryffen.

Bed allerhøjt bemeldte Confirmation stadsfæstes og consimeres fornuvnte Fundation i alle dens Ord, Clausuler og Puncter, saaledes som samme i Gienpart findes vedhæftet, alt under følgende Bestemmelser:

- 1) At meerbemeldte Legat maae føre Navn af: Legat for evangelisk-christelig Læres Udbredelse, samt inddrages under Siellands Stifts offentlige Midler, og aarlig Regnskab deraf aflagges ved Landemode i Roegfilde.
- 2) At det Overskud, som aarlig kan blive tilbage af Legatets Renter, enten fra Omkostningerne ved den bestemte Tilbuning, eller fordi een eller flere Præmier ikke kunde uddeles, maae tilflyde Siellands Stifts Skoleholder-Enkekasse, og

3) at Giellands Bisop aarlig strax efter Nytaar maae lade forberorte Tillysning indføre i offentlige Tidender, og derved fastsætte, at hver Prædiken maae være indsendt til nysnævnte Bisop inden nækkommende St. Hansdag, samt at Præmierne tilkiendes Vedkommende inden paafølgende Juul, da derom tillige skal gives offentlig Underretning ved den nye Tillysning hvert Nytaar.

Tallerunderdåigst Følge heraf anmodes de Hrr. Sognepræster, residerende og personelle Kapellaner i Danmark og Norge, som ville concurrere til foran sorte Premier, om at indsende behageligt deres Prædiken portofriet til Undertegnede, inden nækkommende St. Hansdag. Kjøbenhavn den 24de Februar 1806.

Nic. Edinger Balle.



Hr. Kandidat Jens Skanke Garman fra Trondhjem, der i April 1803 tog theologisk Attestats her ved Universitetet, og erholdt Karakteren Laudabilis et quidem egregie; er i dette Aars Februar bleven freert til Doctor i Filosofien i Leipzig, hvor han opholder sig som Hovmester for de unge Grever Ahlefeld; til den foregaaende Doktor- og Magisterexamen havde han erholdt laudem peregregiam.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Verling.

Røsbenhavnske lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. II.

Prædikener holdne i Frue Kirke i Kjøbenhavn
af Henrik Georg Clausen, Præst ved
Frue Menighed. Trykt hos R. H. Seidelin
paa Forfatterens Forlag; 1 Bind, 1800, 478
S. 2 Bind, 1802, 464 S. 3 Bind, 1805,
528 S. 8vo.

Smod sin egen Formodning træder Recensenten efter
frem med nogle Anmeldelser af danske Skrifter i
sit Fag. Hrad der har foraarsaget, at denne hæder-
lige Samling af Prædikener og nogle andre ikke ubes-
tydelige Skrifter af homiletisk Indhold ej før ere blev-
ne recenserede i dette Blad; vilde slet ikke være moers-
somt enten for den læsende Verden at faae at vide,
eller for Recensenten at fremstille. Saadanne Skrif-
ter, som dette, kjender Publikum desuden saa vel, at
de ej trænge til dette Blads Unbesaling, og det blev
da vel egentlig de ørede Forfattere, der kunde have
retfærdigt Krav paa en broderlig Undskyldning eller en
Anmodning om Tilgivelse for den udviste Beendrag-
tighed i at bedømme deres gode Skrifter, af hvilke
der slet ikke er Overslod i Landet. Saadan en An-
mod-

modning fremsættes i det mindste herved for den Mand, hvis Skrifter ligge nu for Recensenten — og derpaa til Sagen selv. —

Allerede for herved et Decennium siden har Recensenten med Hæder anmeldt en mindre Samling Prædikener af denne agtværdige Forfatter. Hvad han den Gang sagde til Prism for hans Evner til at fremstille og udvikle Religionens Sandheder, gjelder end i fuldeste Maade om disse Prædikener. En renset og ædel Smag er lagt for Dagen saavel i Valget af de Gjenstande, der afhandles, som og i Maaden hvorpaa de ere fremsatte til offentlig Undervisning. En sjeldent Sagkundskab, en god Orden, en lys og riktig Anvendelse af Philosophi og Moral, af Grandstning og Erfaring, og et Øje, der er vant til at se og bedømme baade Verdens Oprin og Menneskenes Jordætter bliver man med Tilsfredshed vær igjen nem hele Samlingen. I mangen tydste Bog staaer paa Titlen, at den er skrevet „mit Hinsicht auf den Geist der Zeit“ og det er vel at det dog staaer foran; thi i Bogen selv leder man alt for ofte forsyves derefter. Her finder det Modsatte Sted. Intet Sligt bebudes af Bogens Titel, men hvo der med Forstand læser Clausens Prækener vil ikke undlade at yde ham Tak, fordi han med lige saa megen Skarpsindighed, som Kraft og Alvorlighed, har taget Hensyn paa Tidens Tarv, og søgt at svække den Indflydelse, hvilken de gengse Unoder kunde have paa Tønkemaade eller Sæder. Man læse kun i første Bind No. 4. Om de forskellige Marsager til de i vore Tider herstende Religionstvivl, og No. 19. De almindelige Indvendinger mod den offentlige Gudsdyrkelse,

dyrkelse, prøvede og besvarede; eller i andet Bind No. 1 Der er ikke nær gjort, hvad der kan gjøres, for Menneskeheld, og No. 8 Vi behøve ikke at frygte for Oplysningens Skjebne, eller i tredie Bind No. 12 og 13 om Ungdommens Letsind, og hvorledes man med Held skal arbejde den imod, og No. 19 Hvorledes vore Forlystelser efter For-nustens og Religionens Bud bør være bestæfne. Den redelige Sandhedsven, der har et værdigt Begreb om Religionslærerens Kald i Staten, vil i disse, som i flere af de andre Prædikener, hvor Læslighed dertil gives, finde hæderlige Vidnesbyrd om, at den kyndige og duelige Forfatter har tænkt og skrevet med Lyst til at efterkomme sin Pligt og med stædig Iver for at gavne det borgerlige Samfund.

At Forfatteren efter Fortjeneste søger, at han høres af en talrig Forsamling og læses med inderligt Velbehag, det undres den ikke over, som ejender hans Talent til at vække og at vedligeholde levende Deeltagelse i hvad han forte drager. Recensenten vil her afgrense Gangen i nogle af hans Taler, for at vise at det fuld vel lønner Uimagen at følge ham paa den Vej, han vælger at betræde. Rec. fører op i første Bind og treffer den syvende Prædiken, som er holdt over Evangeliet paa 18de Søndag efter Trinit. Math. (ikke Luk.) 22, 34-46. Prædikenen handler om Kjerlighed til Gud, og Forfatteren har vidst at fåengste Til-hørernes Opmærksomhed paa den behageligste Maade fra Beyndelsen indtil Enden. Gangen i Talen er følgende: „Ved Kjerlighed til Gud forstaae vi det Velbehag, den inderlige Glæde, hvormed vi tænke os Gud, hans Egenstaber, hans Indretninger, hans

Belgerninger, hans Hensigter med os, og det Forhold hvori vi staar til ham — Denne Kjærlighed bør ikke egentlig ansees som Pligt, paalagt ved Besaling, men som Menneskets højeste Fortrin og Salighed — Den forudsætter hos Mennesket en vis Grad af Forælding, og den virker igjen hos ham Lydighed mod Gud og Lyst til at efterligne ham.” Af det andet Bind faldt Lodden paa den tolvtte Prædiken, hvis Thema er: Om man kan have Religion og dog afholde sig fra den offentlige Gudsdyrkelse? over Psal. 84. 2, 3, 5. Efterat have bestemt hvad der bør tænkes ved den, som med Høje kan siges at have Religion, leder Forfatteren os til Svaret paa det opkastede Spørgsmaal igjennem disse Sætninger: „At den, der ingen Religion har, afholder sig fra den offentlige Gudsdyrkelse, er meget naturligt; men det er aldeles modsigende, at den afholder sig derfra, der har Religion. Hos den største Deel af dem, der afholde sig fra Gudsdyrkelsen, er da Aarsagen den, at de enten ingen Religion have, eller dog ere ligegeyldige mod den, ligesom Deeltagelse i Gudsdyrkelsen hos de Fleste er Bevis paa Religiositet. Kun altsaa i det særdeles Tilfælde, at man formedelst Gudsdyrkelsens slette Form og hensigtstridige Indretning, eller formedelst den uværdige Maade, den blev forrettet paa, ikke med Anvædt og Nutte kunde bivaane den — kun i saadant Tilfælde kunde man afholde sig fra den og endda have Religion. — Men er vel dette Tilfældet med vor protestantske Gudsdyrkelse?” Af tredie Bind opkastede Recensionen den ottende Prædiken, holden paa en Efteraarsdag. Dens Indhold er: Det Nyttige i Dødstanke. Sandheden heraf viser den tænksomme Forfatter saaledes: „Dødstanke er en saare nyttig Tanke; thi den

Øpmuntrer os til Tidens omhyggelige Brug; den tilskyn-
der os til at leve i Vensteb og Kjærlighed med vore Medo-
mennesker i Almindelighed, og i Særdeleshed med dem,
som vi ere nojere forenede med; den ydmyger Mennes-
skets Stolthed og Forfængelighed, den svækker vor alt
for store Hengivenhed til det Jordiske; den minder os
om i Tide at bringe alle vore Anliggender af Vigtighed
i Orden; den forjager efterhaanden al Frygt for Dø-
den." — Man dømme selv, om ikke denne Tankegang
er baade nojagtig, ordentlig og grundig! — Recensem-
ten vil da end videre ogsaa give en Prove paa Forsatte-
rens Foredrag. Det hedder 3 B. S. 112 i en Jules-
præken, der handler om Jesu Fortjenester af Menneske-
slægten: „Da Tidens Fylde kom, sendte Gud sin Søn,
sin Elskete, født af en Qvinde" og med ham sendte han
Lys og Liv og Glæde og Salighed paa (til) Jorden.
Ved ham blev nu stiftet en Religion, hvis velgjørende
Virkninger ikke blot have naaet til vore, men og skulle
naae til de sildigste Tider. Ved ham blev forkynnet en
Lære, som menneskelige Meninger ikke formaae at om-
skynte, en Lære, som skal og maa bestaae, | saa længe
Menneskene lade Fornuft og Dyd gjelde. Ved ham blev
Guds Rige paa Jorden, Sandhedens og Dydens Rige,
grundfæstet og sikret; dette Rige, som siden med hvert
Aarhundrede har udbredt sig, selv til de fjerneste Egne
af Kloden, og hvis lykkelige Indbyggere ogsaa vi ere.
I ham fik Verden sin længe attraaede Frelser, Lærer,
Velgjører. Han kom og blev det menneskelige Kjøns
Befrier fra Bankundighedens og Lasternes Herredomme.
Han kom og lærte, og Virkningen af hans Lære var Af-
guderiets Fal. Et Lys opgik for dem, som hidtil hav-
de siddet i Mørke. Sandhedens Dag brød frem og ved

dens Syn frydede sig Jordens Beboere. Millioner af Mennesker vendte tilbage fra deres Wildfareller til den ene sande Guds Erkjendelse. Afgudsbillederne sonderknustes; deres Templer luftes, nedrepes. Menneskene ydmygede sig kun for den ene Vældige, der skabte Himlen og Jorden, og hyldede i Jesus hans Sendedbud. Ved ham kom Fred paa Jorden, ved ham blesse Menneskene ligesom forligte, forsonede med Gud, i hvilken (hvem) de tilforn kun havde frygtet en streng Syndens Henvner, men nu lærte at tilbede og elsker en kjerlig Fader. Jesus stod frem, og forkynede paa Guds Begne Maade og Syndsforladelse for hver den, der i Gjerningen forbedrer sig. Og nu ophørte alle blodsige Øfringer, frenibragte til en fortørnet Guddoms Forsoning; nu var hin besværlige, tankelsse Ceremonietjeneste afskaffet, og i dens Sted sattes Dyd og Rettskaffenhed, som det Eneste hvorved Mennesket funde tækkes sin Skaber. — Jesus traadte frem og lærte at den Evige, der opholder og styrer de utallige Verdener, han skabte, ogsaa er de menneskelige Skjebners gode og vise Styrer. Og nu kom der Roe og Tilstredshed i Menneskets Barm, nu funde han med Tryghed vandre sin Bane gjennem Livet, omgiven af den Almægtiges Varetægt, ledet ved Forsynets Haand. — Jesus kom og henvendte Menneskets Blik paa huitt bedre Liv hinsides Tiden, paa hin salige Udsadelighed, som den jordiske Dyds ene sikre Løn. Og nu vakte Haab i den menneskelige Sjel. Nu anede Mennesket sin højere Bestemmelse, nu følede han den, nu troede han paa den. Og denne Tros gav ham Mod til at øve Dyd, Styrke til at holde ud i dens Øvelse. Han lærte, oplyst ved Jesus, at kjende og
agte

agte sig selv som Menneske, ikke blot som Tidens Barn, som Støvets Son, men og som Evighedens Borger, Uddelighedens Arving. Med denne Følelse af sin Bestemmelse blev Livet ham først et Gode, og Døden ikke mere et Onde. Haabet, det skjønneste, det saligste Haab fulgte ham nu paa hans hele jordiskebane, trøstede, styrkede, glædede ham under Alt, hvad ham mødte, ledsagede ham om sider huldt og venligt over i den Evighed, for hvilken han her i Tiden levede og virkede." Hvo der ikke i det Hele er fornøjet med en saadan Fremstilling af Religionens Sandheder, han finder neppe Behag i Religionen selv, og med deslige har hverken Forfatteren eller Recensenten her noget at afhandle.

Skulde Recensenten endeligen endnu sige, hvad han stundom er standset ved eller maaстee kunde have savnet, da vilde han slet intet melde herom ved en Forfatter af saa erkjendt og udmærket Fortjeneste, der som ikke just den store Hob af tankeløse Esterabere sædvanligvis krøbe bag deslige Mænd, for at skjule deres Synders Mangfoldighed. Han tilstaaer derfor, at Forfatterens Sprog ikke altid forekom ham saa korrekt danskt, som han havde ønsket det. Enkelte Ord minder om fremmed Herkomst. At Forfatteren saa ofte begynder sine Perioder med Og, vil vel ej heller kunne forsvares. Ikke sjeldent konstruerer Forfatteren og sine Sætninger saa tungt, især ved at sætte Verbet sidst, at man snart kunde falde paa, at de vare tænkte i det tydste Sprog. Man vil finde Bevis herpaa i det ovenfor anførte Sted. For Recensenten og alle Tænkende gjelder nu vist nok ved denne hæderlige Forfatter Horat's plurima nitent i Or-

denes sandeste Forstand; men af en redelig Anmelder der elsker vor Modersmål, burde dog dette Vink ansføres. Som Saadan kan Recensenten ej heller forholde, at det efter hans Følelse vilde have forhøjet disse ypperlige Prædikeners Værd, hvis Forfatteren vilde mere have nyttet vor Bibels ligesaa Ejernes fulde som simple Sprog. Det smagfulde Valg af Texterne viser, at Forfatteren ejender godt vor Religions Hovedbog, og den heldige Brug han paa saa enkelte Steder har gjort af Bibelens Udsagn, besætter og retsædiggjør Onsetet om, at dette maatte østere have fundet Sted.

V. R. Hjort,
Provst ved Sø-Estaten.

- 1) Forsøg til Underholdning og Beroligelse i mørke og sorgfulde Timer, af Christian Brorson, Præst ved Garnisons Menighed.
- 2) Breve fra en Menneskeven til bekymrede og lidende Mennesker. Af det Tydste oversatte ved Hans Carl Ludvig Holm, Kapellan paa Rømøe.

(See forrige No.)

Den anden Afdeling indeholder Fortællinger om lidende Mennesker, som værdigen bare deres Sorger, hvis tunge Skjebne sik en heldig Forandring, eller hvis Hjerte, ved Modgang forædlet, sik Smag paa Livets reneste Glæder. Her findes den lærde Duvals Ungdomshistorie, en Scene af Digteren Voissis Liv, Fest og Isnards Skildringer af deres Lidelser, Farver Hoppes

Hoppes Levnet, Hugo Grotii Skjebner og nogle Anecdoter. For saa vidt der i disse Fortællinger Kildres de Lidendes Håndskraft, kunne de tjene til hensigtsmæssig Opmuntring; men nogle fremstille os ikun en tilfølsdig Forandring i den ulykkelige Skjebne, hvorfaf intet læres, uden den saare bekjendte Sætning, at efter Uhæld ogsaa kan følge Hæld. I Boissis Levnet Kildres en Mand, der af Fortvivlelse over trange Kaar vil ende sine Dage, og virkelig alt udfører sit Forfat med sin Kone at døe Hungersdøden; indtil en Ven af en Hændelse ved et Besøg opdager hans Forfatning og skaffer Redning. I denne Fortælling findes lidet trøsteligt. Den sidste Historie meddeles som Bevis paa et besynderligt, ogsaa for det enkelte Menneske vaagende Forsyn. En fangen Soldat bliver plejet af et ungts Fruentimber, hvem han siden redder fra Plyndring. Skulde denne Fortælling bevise noget, kunde det vel ej være andet, end at Velgjørenhed under tiden fører sin Løn med sig. Løren om et Forsyn, som vaager over det Enkelte, der i sig selv kun er en nojere Udvikling af den almindelige Sætning „der er et Forsyn“ kan neppe bevises ved saadanne Tildragelser; thi hvis een Fanges Frelse antages som et Bevis for et Forsyn, maatte en andens Død paa samme Grund indrømmes at være et Bevis derimod.

Forsatteren til Brevene har især bestrebt sig for i sine Skildringer og Trøstegrunde at gaae i det Enkelte. Man finder saaledes her Breve til en over Nutidens Irreligiositet bekymret Ven; til en Ven, som med 300 Kødler aarlig Indkomst klager over Mæringssorger; til en Onanist; til en god blid Kone som er forbunden med en udsvævende Mand; til en Ven, hvis

Haab om et ansøgt Embede er slaaet fejl; til en anden, der lever i en ester hans Tanker alt for ringe Stand; til en Mand, som har bortødelet sin Ungdomstid; til een som har mistet en kær Ven; til en haablos Elskende; til en Brandlidt; til en Kone, der angrer hun har skilt sig fra sin Mand, til en Datter der troer sig tilbagesat af sine Forældre, til en Ven der er forbunden med en ikke huslig Kone, til En der klager over Misfjendelse, til en anden der er bedrævet over at være blevet forsømt i Skolen, til en Kone, hvis Egteskab er barnløst, til en døende for sine uforsørgede Børn bekymret Fader, til en Moder, hvis Datter er blevet fordærvet ved Romanlæsning, til Forældre, som have en udsvævende Søn, til en Lærer, hvis Lærling yttrer en stærk Spillelyst, til en Twivler, til en Yngling, der forgejves har søgt sig en Ven, til en Moder som ved Koppeinokulationen har mistet sin Søn (af et Tillæg om Kokopperne erfares, at Oversætteren har i sit Sogn paa Romme fra September 1804 til Februar 1805 vaccineret 139 fra 29 til et halvt Aar), til en Yngling, som klager over ikke at kunne nære en vis værdig Mands Vensteb, til en Mand, som er blevet støffet i sine Besigheber om Vensteb, til Forældre, som ere blevne bedragne i Valget af en Huislærer, til en gammel Moder som bliver slet behandlet af sine Børn, til en Moder, som er bekymret over sin Datters tilkommen Skjebne, fordi hun hverken er kjøn eller rig, til en Gudsbesidderinde, som klager over at Utugt mere og mere tager Overhaand, til Børn, hvis Forældre gjør dem Skam, til en mangeaarig Lidende. Disse Breve ere affattede i et jevnt flydende Sprog, og indeholde for

for det meste hensigtsmæssige Sætninger med Hensyn paa det bestemte Tilfælde, for hvilket de siges at være skrevne; men den største Deel af Bogen maae stedse blive uanvendelig paa hver enkelt, og selv de paagjeldende ville i de for dem skrevne Breve finde meget, der ej kan gjelde for dem. Skildringerne over enhvers Lidelser synes ikke sjeldent alt for vidtløftige, den Liddende selv kjender disse alt for godt, Lindringsmidlerne burde derimod med mere Omhyggelighed være blevne fremsatte, og ej blot, som undertiden skeer, bestaae i de allerbekjendteste Sætninger. Til Prøve afgives følgende af Brevet til en over sin Datters Romanlæsning bekymret Moder,

„Det er en yderst svær Opgave, hvorledes man skal helbrede Deres Datter fra dette Svermerie, og gjerne tilstaaer jeg, at jeg næsten holder det for en Umuelighed, at løse den til Deres Tilfredshed. Ej kan jeg tilraade Dem, at beholde hende hos Dem, det forekommer mig, som om De, ved en alt for stor Eftergivenhed og U forsigtighed, har tabt den største Deel af Deres moderlige Anseelse. Deres nærværende Alvorlighed, Deres usædvanlige Strenghed, vilde vist fordrive mere end gjøre godt. Hun vilde skyde det paa Deres højere Aar, hvad hos Dem er Virkningen af Fornuftsen, og dens Værd vilde hun ikke erkjende, fordi hun anseer det, som taler af hende, for en langt sundere, ved svære Autoriteter understøttet Fornuft. Hellere maae De beslutte, under en vigtig Forevending, at træffe en Skilsomme. Jeg vilde raade Dem, at anbetroe hende til en værdig Landsbypræst, hvis De kunde finde saadan en, som havde en klog, menneskefjerlig, husholderst Kone, og en betydelig

Husholdning, men jo ingen Dottre af samme Alder som Deres; en Landmand vilde, under lige Forudsætninger, kunne gjøre Dem samme Tjeneste. Stedse omgivet af Mennesker, som føle naturligt og rigtigt, stedse indviklet i adspredende Forretninger, bestandig bortfjernet fra alle hine daarlige Bøger, i en Stilling, hvori hun ene maatte finde sit Velbefindende ved An-dres Bisalo, hvori hun aldrig kom i Selskab med Andre, som ikke tænkte, folte eller handlede uden i Overenstemmelse med Tingenes Natur; en saadan Stil-ling vilde, efter mine Tanker, være det allerbedste Middel, til at falde hende tilbage til Naturen, til at afsløke hende Smag for det huslige Liv, og til at lære hende at spotte over det, som i højeste Maade fortjener at være Gjenstanden for alle Hornustiges Spot. O maatte De dog snart nyde den Glæde, at besidde en Datter, hvis Syn kunde være Dem trøsteligt og opmuntrende.”

P. E. Müller.

Vitaaarsgave 1806; samlet og udgivet af Høfboghandler Simon Poulsen; trykt hos J. Breinholm. 247 S. 16mo.

Det Stykke som i denne Samling mest fængsler Læserens Opmærksomhed er en tydsk Ridderroman, hvoraf Begyndelsen er versificeret af Hr. Professor Tode, men Resten oversat i Prosa af Hr. Bogtrykker P. Poulsen. Derimod kan Anm. ikke rose Hr. Poulsens Valg i Henseende til det andet prosaiske Stykke i Samlingen, som hedder Sandfigeren eller 52 Spaas-domme

domme for unge Fraentimre til hver Uge i Aaret 1806. Her maa staae en Præve deraf, og da vi just nu har den 3die Uge i Aaret 1806, lad os da see hvad Forfatteren har beskaaren den. Vi læse da under No. 3 „Du blæder altid i Boger, Merine! men Du „læser ikke. Du vil synes lerd og er det ikke. Du „bortfjaser saaledes Tiden, og den vender aldrig til- „bage.“ Slige Spaadomme hører der ikke stor pro-
phetisk Aand til at frembringe. Det 3die ogsaa af
det Tydiske oversatte Stykke er den raadvilde Frier
af Rozebue, som Hr. Doct. Odin Wolf har fordansket,
og som lader sig læse med meget Behag. Kun
Skade at den er saa fort, og som det lader, kun en
Indledning til en udforsligere Fortælling. Blandt Poesi-
erne ere ingen synderlig udmarkede. — Blandt Digter-
ne, som have leveret Bidrag hertil, finder man for-
uden Fru Koren følgende paa det danske Parnas me-
get bekjendte Navne: Tode, Schack-Staffeldt, Hjort,
Haste, Borneman, Horrebøv, og desuden Candidaters-
ne Schønberg og Schom, Litterati Stick og Østen-
feldt, samt Postmester Jessen. Den Sidstnævnte saa-
velsom Borneman og Horrebøv har besjunget 2den
Aprils Minde. Bornemans Idee, at Holger Danske,
som efter Sagnet lever saalænge Verden staaer og
kommer Danmark til Hjælp i Trængselens Tid, føres
frem paa Kamppladsen, er højest heldig; kun forekom-
mer det Anmelderen at det brister i Udførelsen. Thi
Digteren lader Holger Danske sætte Livet til i Kam-
pen, uden at man seer hvorfor, og strax ovenpaa siger,
at han lever, uden at man faaer at vide, hvorledes
han kom til Live. Overhovedet synes det sidste Vers at
mangle klar Mening og tydelig Sammenhæng. I de

Todes

Todeske Sange hersker ulige mere Liv, Lune og Munterhed, end Ann. havde ventet, og man seer, at Musen er ham endnu huld. Blandt Fru Korens Poesser bærer Romancen, som aabner Samlingen, Prisen; det Øvrige, hun har leveret, figer ikke stort og er tildels Oversættelse af Tydse. Af Candidat J. N. Schw haves Oversættelse af nogle Gdthesse Epigrammer og et originalt Stykke af moralst Indhold i flydende og temmelig gode Vers. Hr. Sticks Bidrag robe Anlæg til at han med Tiden ved mere Studium vil vorde en ikke uforkastelig Digter. Hans Sammenligning S. 235 imellem Treenigheden og de 3 Østre kan Ann. slet ikke billige, og en stem Trykfejl er samme steds indsløben, da der staar fylder, hvor det udentvil skal hede hylder. Hr. Candidat Albrecht Schonbergs Fag synes at være Sonnetter og erotiske Bagateller, hvori han ikke er uheldig, kun trænge hans Vers til mere Correcthed. Saaledes f. Ex. synes Verset til Aphrodite S. 121 endog at mangle ligefrem Sammenhæng. I første Strophe væder (for væde) hede Taarer hans Kind af Taknemmelighed, fordi Aphrodite fjænkede ham Salighed, og han erklærer:

Saa eensom i Livet jeg vandred
omhyllet af rædselsfuld Nat,
Du, Glide! min Skjebne forandred,
af Alle herneden forladt!

(Hvori der er dette Urigtige, at man seer Intet hvortil „forladt af alle“ kan svare) Man skulde heraf slutte at Aphrodite nu først havde gjort ham lykkelig. Men, nej! det hedder udtrykkelig i sidste Strophe:

Før med Ven og Tak jeg ilte
ofte til Dit Altar' hen,
stedse kjærligt Du da smilte
ad Din saliggjorte Ven.

Samme Strophe endes saaledes:

Ej, yndige, hulde Cythere!
ej vredes, ej vredes paa mig,
i Favn af min elskede Høre
jeg ikkun nu tilbeder Dig!

Hvor Gjentagelsen, i anden Linie af det samme Ord
samt Omstabelsen af tilbeder til tilbeder rober Digr.
terens store Forlegenhed.

R. Nyerup.

*** *** ***

I Medicinsche Annalen Marts 1804 faldes Saxtorphs
gesammelte Schrister en for hver Fødselshjelper i alle
Henseender saare interessant og lærerig Samling af en-
kelte, hidtil kun blandt et lidet Publikum udbredte Skrif-
ter, af den bekjendte Saxtorph, hvis Værd heraf atten
lyser frem.

*** *** ***

I allg. Hallische Litt. Zeit. Dec. 1805 S. 457-462
recensereres Bastholms historiske Efterretninger til Kond-
stab om Mennesket i dets vilde og raa Tilstand. Der
siges om dette Skrift: at om end den Værd ikke deraf
skulde lære det mindste egentlige Nyt, er det dog desto
gavnligere for enhver, der ønsker at kjende det Vigtigste,
af det som staar adsprett i Rejseskrivelserne, blandet
med mange uvigtige Efterretninger, om Menneskets raa
og

og vilde Tilstand „Da Forfatterens Sprog er korrekt og rent, hans Foredrag afværlende, muntret og behageligt, og han sjænliggen bestræber sig for at behandle saadan Gjenstande, som ved utidigt Skjemt eller en u forsiktig Behandling iet kunde give Anstød, og i et Værk af denne Art dog ej ganske kunne forbriggaes med Taus hed, med ret prisværdig Forsigtighed og Delikatesse; saa kan den videbegjerliae Læser af enhver Stand og beg ge Kjøn love sig mere Bindning for Forstand og Hjerte af dette Skrift, end af en heel Mængde flauve Romaner og Kraftløse Digte. — Sammesteds S. 463:64 onmeldes forteligen samme Forfatters historiske-filosofiske Undersøgelse over de ældste Folkeslagters religiøse og filosofiske Meninger; Forfatterens udbredte Lesning og den filosofiske Upartisched roses, med hvilken Forfatteren beskjæmmer mange Kristnes smaalige Partiaand, ved at fremstille uchristelige Folkeslags humane og sand kristelig Tænkemaade. Mod Forfatterens egne filosofiske Uttringer fremføres nogle Twivl.

I det Kongelige Daniske Videnskabernes-Selskabs Ms. de, den 28de Febr., gav Hr. Professor Rierulf en Bes retnings om Arbejdets Fremgang i afgigte Aar ved den danske Ordbogs Forfærdigelse under Bestyrelse af en der til udnevnt Commission. Hr. Oberberghauptmand Brünnich forelæste en historisk Beretning om en rig Sølvgang, som i Aaret 1788 blev opdaget i Nødeboe Gerngrube, men dog ej var af den Edelhed, at den forsiente varigen at drives. Hr. Professor Viborg forelæste en Afhandling om Hesteskogens Ælde og Brug i Morden, forfattet af Landsdommer og Herreds foged Dr. Gustav Ludvig Baden.

Kjøbenhavn'ske lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 12.

Den danske Tilsuer; udgivet af R. L. Rahbek, fra 1799 til 1805; hver Aargang 832 S. 8vo, og trykt hos J. S. Schultz.

Singen vil formodentlig vente, at Anmelderen saaledes som han og hans Førgjænger før have gjort, vil gjennemgaae enhver af disse Aargange, udmaerkede prosaiske og poetiske Stykker, der synes ham fortrinligen skønne, og fremsætte hvad han mod et og andet mindre heldigt Arbejde, mod enkelt omtvistelig Sætning kunde have at indvende. Syv Aargange lode sig ikke affærdige i en Hast og mod Vidløftighed vilde uden Twivl de fleste Læsere her protestere. Heller vil da Anmelderen efter Evne give nogle generelle Bidrag til Bladets Karakteristik ved at sammenligne disse Aargange med deres øldre Søskende og undersøge, hvort de ligne, hvori de afvige fra hverandre.

Den Varme for Sandhed og Dyd og Fædreland og Alt hvad der bør være Mennesket helligt og kjært, der forдум gjorde Bladet til tænkende Menneskers Yndlingslekture, spores endnu aldeles umiskjendeligen. Ogsaa mag man tit beundre det skarpe Øje, der kan

betrugte, og den øvede Haand, der kan fremstille utalige Gange gjentagne Ting fra Synspunkter, der give dem Nyhedens Interesse. Endnu verles af med Spøg og Alvor, og forebygges saaledes den Eensformighed, der neppe kunde have betrygget et Tidskrift af denne Natur, i hvor fortræffeligt det end i øvrigt var, en saa lang Tidsskrift; endnu anstiller Tidsskrueren Betragtninger over hver uden- og indenlandsk mærkelig Begivenhed, der for det meste ere ligesaa rigtige, upartiske og frimodige, som lærerige, og der desuden have det særlige Værd, at de siden Anonymitetsforbudet næsten ere de eeneste, der fremsættes paa Tryk over offentlige Begivenheder. I alle disse Henseender er Tidsskrueren endnu hvad den var for 15 Aar siden, og var den endog det eneste Mindesmærke paa Prof. Nahbeks Flid, Kundskaber og Talenter, han engang efterlod sig, den vilde gjøre hans Navn hædret og dyrebart, saalænge Smag og Følelse og ægte bon sens holdtes i Ære.

Men skjøndt Hovedtrækene i Bladets Physiognomie have vedligeholdt sig uforandret, finder dog den agtsomme Læser en og anden, vel mindre væsentlig, dog ej heller ganske ubetydelig Forandring deri, og glæder sig ikke derover. Den første og mærkeligste, der maaskee tildeels indeholder Grunden til de øvrige, er at Hr. Prof. Nahbek er forladt næsten af alle sine gamle Medarbejdere, og maa være Bladets fast eneste Forfatter. Især sees aldrig et prosaistisk Bidrag fra en fremmed Haand. Og hvo vil undres herover? hvo vil fortænke den Videnskabsmand, der maaskee i andre Henseender kan have stort Værd, at han, følende en Nahbeks Superioritet i Vittighed, Energye og behagelig Fremstillingsgave, ikke stiller sig offentlig til

til Skue og opfordrer Publikum til at gjøre en Sammenligning, hvorved han nødvendigen maa tage? men hvo erkjender ikke ogsaa Sandheden i Madses Ord, som Hr. R., om jeg høster ret, selv engang har brugt til Motto:

Naar man dog har en Ven, som man kan tale med,
 Man Kreftet samle kan ved et og andet Sted
 Og hvile, medens man den Vens Betænkning hører?
 hvo indseer ej „naar en Redakteur Aar ud og Aar
 ind skal føre Talen eene“ dette da „mangfoldig lidet
 paa?“ hvo er vel med det uudtømmeligste Forraad og
 den sterkeste Routine — begge Dele vil man villigen
 tilstaae Hr. Rahbek — to Gange om Ugen eller om det
 endog er lidt sjeldnere, lige stemte til at underholde et
 Publikum, der bestandig kræver Afvexlinger. — Ikke
 meget troere ere Tiskuerens poetiske Medarbejdere blevne
 ham, og man kan næsten sige, at S. Schmidt paa
 Eger er den eneste af de Gamle, der skjøndt langt
 sparsommere end man maatte ønske, pryder Bladet
 med sand Poesie. Den største Deel af de Øvrige har
 borthængt Digteharpen, nogle fordi de følte Vægten af
 Horakes Ord: mediocribus esse poetis, non Di, non
 homines, non concessere columnae, andre fordi
 Merkurs, Ceres's og flere fremmede Guddommes Dyr-
 kelse have bortkaldt dem fra Musernes Alter, og efter
 andre af Agt for hin latinste Digters: solve senes-
 centem mature sanus equum, ne peccet ad extre-
 mum ridendus et jlia ducat. Et nyt, skjønt Phæ-
 nomen i vor Litteratur har og bidraget med til at for-
 mindste Antallet paa Tiskuerens poetiske Medarbejde-
 re: de større Digterværker, hvis Muelighed i Dan-
 mark man for en halvsnes Aar siden var nær ved at

nægte. Jeg taler ikke om Herz, hvis Navn første Gang nævntes paa Parnas, da han kronedes som Fædrelands-dets episke Digter — han var Tilstueren fremmed som os andre; — men den, der kan give os saa klassiske Oversættelser af de Gamle, som Guldbergs af Tibull og Terenz, den, der kan levere Mesterstykker som Aladdin — Anmelderen tilstaaer at han saare helden mere har beundret og inderligere glædet sig over et Digt end dette; — hvo vil fortænke dem, at de række efter en usorvisneligere Krands, end lad det og være de hyppeligste Småarbejdere Indrykkelse i et Ugeblad kan forskaffe dem?

En Forandring ved Tilstueren, som Anmelderen for sin Deel ikke er misfornøjte over, men som dog nol ikke er efter alle Læseres Smag, er, at den nu langt oftere end forhen indeholder egentlige litteraire Bidrag. Betragtninger over den herskende Tone i Litteraturen, Anmeldelse og undertiden temmelig detaillerede Kritiker over nye Poesiesamlinger og andre æsthetiske Værker, der ud komme i vort Fædreland. Saa grundige og smagfulde og lærerige disse end i Almindelighed ere, saa meget det må glæde hver Smagens og Kulturens Ven, at Rahbek end vendt tilbage til sine gamle Yndlingsvidenskaber: Æsthetiken og Dramaturgien, hvor han dog vist meer end nogen anden Videnskab er paa sit Sted, saa ophører dog Bladet herved efterhaanden at være Fruentimmerlekture saa vil dog mangen Læser, der er kultiveret nok til at undre almeinfattelig Satire, sund Folkephilosophie og Moral, fort Alt hvad forhen var Tilstuerens Hovedämner, men ikke litterat nok til at følge Danmarks først Æsthetiker gjennem Vilhelm Tell, Typhons Episode det befriede Israel, og andre æsthetiske Lystvandringer til at føle Skjønheden i de isolerede Stykker af fremme

de og originale Digterværker, der undertiden fylde et og flere Ark — jeg nævner til Exempel Scenerne af Don Carlos, Wallenstein og Vilhelm Tell — til at mærke den stundom dybtliggende Graad i Satiren over vort litteraire Uvæsen, lægge et og andet Blad bort med et Misnøje, han forhen aldrig følte ved at læse Tilstueren. At Gladet imidlertid just herved faaer forsøgt Interesse for den lerdere, anderledes stemte Læser, vil Recensenten aldrig nægte.

Men hvad jeg aldrig kan undslade at beklage som et væsentligt Tab for Tilstueren, er den øjensynlige Overhaand, den spøgende Tone der har taget, Savnet af de huslige Scener, af de rorende Fortællinger, og af de snart blide Opmuntringer, snart energiske Advarsler, af de alvorlige højstinstruktive Betragtninger over Tidernes Tegn, over Mennesker og Ting, som gjorde de første Aargange saa usigelig interessante og elskværdige. Colette Hiemvel forlod os efter tre Aars Forløb og de faa Andre, som nogle Aar derefter talte og skrev og handlede i hendes Aand, viste sig blot og forsvandt. Og hvorfor? Troer da den ædke Tilstuer huslig Dyd og huslig Lyksalighed saa aldeles uddød i Kjøbenhavn, at ikke blot Colette er dets Indvaaner et utopist Ideal, at man ikke engang taaler at læse Skildringen af det Held Manden og Faderen, Hustruen og Moderen funne nyde og fremme i deres huslige Krebs? Gode Rahbek! ved Gud! du misskjender Kjøbenhavn. Det være langt fra mig at kaste undskyldende Glør over dets Daarligheder og Forvildelser, men i min heel indskrænkede Omgangscirkel kjendte jeg saa mange Fædre og Mødre i Ordets værdigste Forstand, og jeg har saa lidten Grund til at

troe alle eller de fleste af Stadens retskafne Egtepar
 samlede i deres suevre Kreds, at jeg efter sør Vårs
 Erfaring, som Religionslærer, maa ansee Nogles Kla-
 ger over Immoralitetens Tilvert i Hovedstaden højli-
 gen overdrenne. — Dog nægtes kan det ikke, at Fri-
 voliteten Tid efter anden opretter der en Hob Opdra-
 gelsesinstituter, som ingenlundeaabne blide Udsigter
 for Fremtiden; Conditorboderne og Maskeradesalene
 for de højere Klasser, Gyngerne og Keglebanerne for
 de lavere, bidrage meget til at udbrede Letsind, Over-
 daad, vel ogsaa Nyggesloshed, og den raae, frīpostige
 Tone, der tildeels karakteriserer vor Tids Ungdom; er
 uden Twivl ligesaa moralst fordærvelig som den er
 ustjøn. Der var en Tid, da danske Tilskuer talte
 med mandig Varme mod den overhaandtagende Licens
 og forudsagdø dins rimelige Frugter, og sporedes end
 ingen synlige Følger deraf, den Virkning, sund, ind-
 lysende, hjertelig, ikke overspandt Moral i Stilhed
 kan gjøre og sikkerligen gjør, lader sig ikke beregne.
 Hvorfor ere da $\lambda\alpha$ og Severus Iconoclastes traadte
 tilbage og have overladt den spøgende Julius Vindex
 at være enesie Censor morum. I No. 3 for 1805
 giver Hr. Professoren en Erklæring herover, som Ans-
 melderne maa tilstaae, han ej finder tilfredsstillende.
 Hvorledes er han i Stand til at bestemme hvornegent
 eller lidet hans alvorlige Forestillinger hidtil have vir-
 ket? have de end Ingen forbedret eller rettere omvendt,
 kan han med lige Sandsynlighed paastaae, at Ingen
 ved den er besættet i det Gode? er det da intet, at
 læses med et Velbehag og en Deeltagelse, sikkerligen
 sem alvorlige Bladet mod to spøgende, have mistt hos
 den bedre Deel af Publikum? og udretter Moralisten
 i Ting

i Ting af sand Vigtighed intet ved Alvor, hvor kan han da vente at udrette noget ved let, leende, ikke engang stolbergse Satire? Endnu dette: have da alle Rahbeks Medstridere forladt ham, fordi de ej i stræng Forstand ere hans Medarbejdere? Har end Embedsstilling og de gamle Digteres tilskønende Studium bortledt en af de kjækkeste Stridsmænd fra Kamppladsen; naar drog vel den usorfærdede Clausen sig tilbage? naar taug den katonisk strænge Abrahamson, hvor han kunde og burde tale? er Tilstueren eene, naar to saadanne Staldbrsdre staae ved hans Side? — Det forekommer mig endelig, som Tilstueren nu vel sjeldent benytter sig af den Ret, Trykfeanordningen hjemler hver navngiven Mand, med Beskedenhed at pege paa hvad man i politisk Forstand troer at kunne være bedre. Den ødle Frimodighed, der udmarkede Tilstuerens mellemste Aargange, vilde jeg saa nødig savne hos den Mand, der engang med Wanner har erklæret: „at hans Pen styres af et Hjerte, der frygter Ingen, uden Ham, som kan byde det ophøre at slaae“ Som den der fra tidligste Ungdom har beundret Rahbeks Forfatterværde, agtet og elsket hans Menneskeværde, vilde jeg saa nødig, det skulde siges, at det var blot Lempen efter Tidsalderens Aand, som da hød ham at tale og nu paalægger ham Taushed.

Endnu være det mig tilladt at nævne en Omstændighed, der i mine Tanker i de sidste Aar have bidraget til at forringe Tilstuerens Værde. Tydeligen spores det hvad Forfatterens heldige forandrede Stilsling gjør saare begribeligt, at han nu langt mindre kjender til Kjøbenhavn, dets Gjerninger og dets Væsen, end i sine første Tilstuerdage. Hans Skildringer

ger ere ofte for eensidige, bære for lidet Præg af de afvælvende Nuancer, Modetonen hvert Fjerdingaaar giver vore Sæder og vore Daarligheder, robe mere den heldige Arbejder, der af isolerede, hist og her opsamlede Træk kan danne et skjont Kunstmærke, end den opmærksomme Jagttager, der giver os en spejlstro Afbildning af det, han saae, hverken sjønnere eller hæsligere end det virkelig er. Saalidet jeg end nogensinde har henhørt til Kjøbenhavns galante Verden eller været indviet i dens Mysterier, jeg har dog meer end eengang, især i Tilstuerens fingerede Breve, fundet Steder, ved hvilke jeg har tænkt: Saaledes vilde Rahbek ikke skrevet, hvis han nu kjendte Kjøbenhavn saa godt som jeg.

Men uagtet nu Anmelderen har af ovenansorte Grunde en temmelig Prædilektion for Tilstuerens ældre Aargange, saare langt er det dog fra hans Ønske, at den maatte ophøre. Maaske var det ogsaa her, som med Minerva, godt, at Titelen forandredes, og en ny Samling begyndtes, da ogsaa Tilstueren nu er et voluminst og kostbart Værk. Men at den Mand, som Maturgaver og Aandsdannelsse og Aandsstemming saa bestemt anviser Folkemoralistens ørværdige Rald, skulde ophøre at følge det, at det eeneste agtede periodiske Blad — Borgervennen fortjener vist Agtelse, men nyder den ikke — der med Indsigts og Upartisched afhandler almeninteressante Emner, skulde børves os, det forbyde den gode Genius, der vaager over vor Oplysning, vor Smag og vor Sædelighed!

C. Pavels.

Charis

Charis for 1806, af R. L. Rahbek, Professor, Kjøbenhavn, trykt og forlagt af J. S. Schultz. 142 S.

Det øverste Sted blandt dette Vinds metriske Stykker ere uden Tvivl de fleste Læsere eenige med Anmelderen i at tilkjende Oehlenschlägers to dejlige Digte: Gravminde og Hjemivee. Ved ødel Simplicitet og varm, inderlig Følelse henrije de begge uimodstaaeligen. Mod den anden Halvdeel i sidstnævnte Digs femte Stanze, kunde maaske sin Delskatesse have noget at indvende, i hvor skjondt og udtryksfuldt Billedet end virkelig er. Næst efter disse staar ester min Følelse Tattetankeerne i Aarets sidste Uat, undertegnede med et Navn, jeg overraskedes og glædedes ved at finde paa Digterlisten, den indsigtssfulde, talentrige, elskværdige men i den lærde Verden hidtil ukjendte Religionslærers J. P. Mynsters. Spores endog i enkelt Udtryk og Ordfojning Begyndren's mindre Svede Pen, det er unægtelig et sandt Digt, og berettiger os, hvis Forf. beholder Tid og Stemning til at bygge paa den lagte Grundvold, til de skjønneste Forhaabninger. Ogsaa Romancen af samme Digter er meget smuk. Ringere Digterværd med megen dyb Følelse har L. A. Abrahamson, ogsaa en lidet bekjendt Sangers, Svanesang. Man gjenfjender Forsatteren af den synderlig melankoliske Sang til Phtisis, der stod engang i Tilstueren, og spaar sig i ham en Digter, der hvis han lever og uddanner sig, vil børve en af vore ældre Skjalde det Navn: „den sande Gørs ulignelige Sanger“ — Derimod tilstaaer Anmelderen, at han i en anden ung Digters: T. C. Müllers Elegie, Edvard til Elise hverken finder den simple Diction eller

den varme Hølelse, der fordres af den sande Elegiker. Hans Digt har smukke Steder, men det er alt for overvældet af Malerier og Epitheter, har alt for meget for Phantasien og alt for lidet for Hjertet, og er desuden som et Digt af den Natur overmaade langt. Anm. kjender Hr. M. som en saare haabefuld ung Mand; det skulde gjøre mig ondt, om han ved at vove sig uden Kald paa Digterbanen skulde forringe det Bisald og den Hæder, han fra andre Sider er vis paa at nyde. — Blandt Digtene udmerker jeg endnu en nydelig, Sølvbryllupssang til et dramatisk Sel-skab af Udgiveren, hvor Ideen er ligesaa vakkert udført som den er opfundet, og gaaer over til den profiske Fortælling, der ogsaa i Aar, efter Sædvane, pryder Charis.

Denne Fortælling hedder Minnehold eller den nægte Kjerlighed, og indeholder en Advarsel mod Gisterwaal mellem Folk af ulige Stand, da vel Ingen, som har læst Anmelderens Afhandling om Fordomme i hans nys udgivne Smæschrifter twivler om han af ganske Hjerte understriber. Jeg har sagt, at den pryder Bogen; det vil altid en Fortælling, der kommer fra Rahbeks heldige Pen, lyse Aand og ødle varme Hjerte, men at den fortjener at staae ved Siden af de fleste blandt dens ældre Sødkende, at dette interessante og vigtige Emnes Udførelse er ligesaa helsdig som dets Valg, det vor jeg ikke sige. Foruden at det Hele har et dramatiskt Udspring der sætter Hos ved sagen i en ufordeelagtig Skygge, saa ere Rudolphs og den tydste Greves Opdragelse, Tænkemaade, borgelige Stilling hinanden saa modsatte, at huin gjerne med roligt Hjerte kunde læse Fortællingen om Minnehold,

hold, uden at man dog med Visshed torde spaae ham og Bertha et lykkeligt Egteskab, en Kontrast som Rudolph selv i sit Svar end videre gjør os opmærksomme paa. Den Mand, „der før sin Roman med „Sophie havde været og blot i dens Paroxysmus afs „lagt, en fuldkommen Mand af Verden, der, om „end ikke spottede, dog i det mindste spøgte med „Ovindedyd, Erbarhed og Sæders Reenhed;“ hvor kunde den ødle, simple, varmtfolende Rudolph falde paa at anstille en Sammenligning mellem sig og ham? Hvad kunde man love sig af den Egtemand, der begyndte med at gjøre Angreb paa sin Elskes Dyd og siden af Fortvivelse over at den ej vilde overgive sig, øgte hende og blev Skuespiller? — Ja, Skuespiller! hvilken uheldigerebane kunde han valgt? enbane, hvor de ypperste Kunsnere og varmeste Kunstvenner tilstaae, at Kabaler og Partieaand næsten bestandigen herske, hvor for ikke saa meget længe siden et sædeligt Menneske blandt Standens Medlemmer regnedes mellem de sjeldne, ørefulde Undtagelser; hvad liighed mellem Forsteren Rudolph i en nærsom Landsbyhytte og Skuespilleren Minnehold i en folkerig, frivol Hovedstad? Endnu mere: i sin Stilling kunde Rudolph opsvinge sig til Hæder; endog i hans Fædreland vilde man vedkjendt sig ham, da det var en noble Metier han havde valgt; men Skuespilleren Minnehold var for evig udelukt fra sin højgrevelige Familie. Og nu til alt det andet, at Mr., sig selv Kundskaber og Talenter bevidste, ej gjorde Lykke som Skuespiller, medens hun, for hvis Skyld han havde opført sin Højhed, forgudeedes — det vilde være et Underverk, om det Egteskab var bleven lykkeligt til Enden.

den. Nej, vilde Forf. lagt os ulige Giftermåles Be-tænkelighed ret nær paa Hjerte, da skulde han, hvad han upaatvivleligen kunde gjort med Sandhed og Styrke, viist os en retskaffen og adelig Nagling forelsket i en ædel Pige af borgerlig Herkomst, og efterat have fulgt sit Hjertes Drift og naaet Maalet, ulykkelig ved hendes Side, og hende ulykkelig ved hans. Der er nok ingen Twivl om, at saadanne Exempler gives, og Spørgsmaal om Rudolph ved at læse saadan en Fortælling kunde sagt: „mit Hjerte banker ikke sterkere, har intet Øjeblik bantet sterkere under Læsningen.“ — Hvad der har beha get Anmelderen bedst ved denne Fortælling er Indledningen; den er saare fortreffelig.

C. Pavels.

Blandt de theoretiske Præmier som Landhusholdnings-Selskabet har udsat for i Aar er følgende ny:

Havedyrkningen hos Bonden fortienet al mulig Op-mærksomhed. Selskabet har bestrebt sig for at fremme denne for det første paa Kjøbenhavns Amt, ved at antage en Gartner der skal gaae Bonden tilhaande. Blandt de Hjelpemidler til denne Sags Fremme som endnu savnes, er en god Havebog, passende for Bondestanden. Selskabet udsetter deraf en Premie for en saadan Bog, hvorved især maae tages Hensigt paa følgende:

1. Jordens Gravning og Behandling saavel i Før som Efteraaret.

2. Bonden maa giøres opmærksom paa, saavel de Haveværter der ere vigtige for ham selv i Kjøkkenet, som og

og paa de Sorter, der tilkige kunne tiene hans Kreatur til Fode, saasom Toppen og Bladelaf Raal, Kartofler og andre Rødder om Sommeren og disses Forvaring til Foering om Vinteren, med Nedgravning i Jorden, Tildækning med Løv, Tang, Straa, eller paa anden Maade.

3. Det maae vises Bonden til hvilken Tid enhver Kjøkkenurt eller anden nyttig Plante i Særdeleshed bør saaes og plantes, deres rette Plads i Soel eller Skygge, Lugning, Vandning, Hypning &c., fort hver enkelt Plantes Cultur hele Sommeren igienem.

4. Bonden maatte veiledes til selv at tiltrække Frø af de almindeligste Havevexter, samt dets Afplukning og Forvaring; hvorlænge ethvert Slags Frø kan giemes — for ei at blive bedraget.

5. En Liste maatte gives over de Frøsorter som til en Bondehave ansees for de meest væsentlige, samt omrent Quantiteten som udfordres af enhver Sort.

6. Frugttræernes almindelige Rygtning, Træefrugternes Behandling med Afplukning, deres Opbevarelse om Vinteren, samt deres fordeelagtigste Anwendung.

7. En Liste med rigtige Navne og fort Beskrivelse over de beste og for en Bonde fordeelagtigste Sorter Frugttræer.

I Almindelighed gives Efterretning om hvorledes en Haves Beliggenhed for Solen bør være, hvorledes man stasser Læ og forsvarligt Hegn. Selskabet forlanger her intet Nyt, men fun de bekendte Sandheder fremsatte fort og tydeligen og med bestemt Hensyn til Bondens Farv. Intet for Bonden vigtigt og nyttigt maatte udelades, intet overslodigt tilføies.

Før det Skrift som nærmest opfylder Selskabets Ønsker, udsættes en Premie af Selskabets første Sølvmedaille og 30 Rdlr. i Penge.

Før det næst beste et Accessit af 20 Rdlr.

Afhandlingerne maae indsendes til Udgangen af Februar Maaned 1807. De som indsendes sildigere blive ikke antagne.

I det Kongel. Daniske Videnskabernes Selskabs Forsamling, den 14 Marts, forelæste Hr. Doctor og Professor Münter en Fortsættelse af sin Afhandling om de gamle Mysterier, oplyste af Konst-Monumenter. Denne Fortsættelse handlede om Astartis og Adonis Mysterier. Hr. Professor Viborg forelæste en Besetning om nogle af Hr. J. J. Jacobsen, Candidat i Pharmacien, anstillede Forsøg, hvorved han paa forskellige Maader havde frembragt Andronia, som i den berømte Winterls chemiske System er en af de vigtigste Grundstofte, uagtet det for flere endog berømte Chemister ikke har lykkedes at frembringe Adronien.

Som et Tillæg til hvad der er i disse Efterretninger S. 80 er blevet anført om Selskabets Møde den 17de Januar kan tilføjes: at Professor Treschow oplæste en Afhandling om Menneskeslegtens Udartning i henseende til legemlig Størrelse og Styrke.

I det kongelige medicinske Selskabs Forsamling, den 27de Februar, forelæste Hr. Dr. Eastberg en Afhandling de vomitu e navigatione insveta (Danice Søsyge). Sam-

Sammested, den 13de Marts, forelæste Hr. Licentius Nahlff en Afhandling de Electricitatis in asphyxia commodis et præstantis.



Den 16de Marts 1806 døde Johan Clemens Tode, ordentlig Professor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet, i sit 70de Aar. Ved dette Navn ville Lægevidenskabens Dyrkere haade i Danmark og Tyskland erindre sig een af de flittigste og meest udmærkede Skribenter i deres Fag, de øldre Læsere hos os ville med Taknemmelighed tilbagekalde sig de glade Timer Sundhedstidendens uudtommelige Lune skjenkede dem, de Yngre ville nævne hans Digte, hans Skuespil, og tale om det meget Skjonne og Lærerige de samlede Værker indeholde. Den fortrolige Kreds, han oplivede ved sin Omgang, vil aldrig glemme den ungdommelige Aaland og Munterhed, hvormed han endnu som Olding betragtede Livets Oprin, hvilken ikun gjentagne Sygdomsanfald tilsidst formaaede at kue. Hans Levnet og en Fortegnelse paa hans øldre Skrifter findes i Worms Lexikon 2den D. S. 496-97. 3die D. 797-802, fuldstændigere i 3die Bind af Lahdes Portrait-samling af fortjente Danske.



Den 15. Marts døde Konferenceraad Baltazar Gebhard von Obeliz, ordentlig Professor i Lovkyndigheden og Senior ved det kjøbenhavnske Universitet, i sit 78 Aar. Ziltagende Djensvaghed havde i mange Aar standset

standset hans videnskabelige Virksomhed. Hans Levnet og udgivne Skrifter findes i Worms Verifikon 2den, D. S. 132:33.

† † †

Den 11. Marts døde Licentiatus Medicinæ og Candidat paa Frederiks Hospital Diderich Bolth i sit 24de Åar, af en Sygdom, han ved ufortrødnen Udsøvelse af sine Pligter som Læge i en smitsom Epidemi paa Amager havde paadraget sig. Hans i forrige Åar kronede medicinske Prisafhandling havde grundet det Haab at han skulle have blevet en af sin Videnskabs udmærkede Mænd.

* * * * *

I allg. Hallische Litt. Zeit. Dec. 1805 S. 519:20 findes en fordeelagtig Anmeldelse af Legationsraad Manthey's Udsigt over Forholdet imellem fremmede Magters Gesandter og Borgerne i den Stat, hvori de ere akkrediterede.

* * * * *

Demonstrator Chemie J. Lorentzen er udnævnt til Garnisons-Chirurg i Christiansstæd paa St. Croix.

Medigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologie ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 13.



Betrægtninger over Brystsyge og Lungesvindsot, fra physiologisk, pathologisk og therapeutisk Synspunkt, af Johann Daniel Herholdt, Doctor og Professor Medicinæ ved Kjøbenhavns Universitet; Divisions-Chirurg, Medlem af det Kongelige Videnskabernes Selskab, det Kongelige medicinske Selskab, og det Skandinaviske Litteraturselskab i Kjøbenhavn (oplæst i det Kongelige medicinske Selskab den 20de Decbr. 1804). Kbhavn 1805; trykt hos Andreas Seidelin. 99 S. 8.
latiniske Borstaver.

Hr. Professor Herholdt har, som bekjendt, betiget Medicinens Literatur med adskillige vigtige Afsætninger. Disse hans Arbejder udmaørke sig ikke blot ved nye Tanker, men tillige ved deres videnskabelige Form. Det lyse og ordnede Foredrag derti, forstjørnes tillige, ved en dannet Stil, saa at deres Læsning vorder ligesaa behagelig som undervisende. Den Afsætning, som her anmeldes, fortjener den samme Ros. Vi ville meddele nogle af Hovedtrækene deri,

N

dog

dog uden at indlade os meget i Detaillet. Vi maa saa meget mere, i denne Henseende, henvise Læseren til Afhandlingen selv, da den ikke er lang og intet Overflødig indeholder.

Fors. begynder med at vise, at ikke enhver Lungesygdom frembringer Svindsot, og at ikke Svindsot altid er ledsaget med Localaffection i Lungen. Derpaa undersøges i Særdeleshed de Tilsælte a) hvor Lungen lider allene, b) hvor den constitutionelle Affection endnu ikke ledsages af nogen local Sygdom, c) hvor en local Lungesygdom staer i Forbindelse med den constitutionelle Affection.

Hvad det første angaaer, vises udførligere at Lungesbylden ofte, især i Førstningen, er en blot local Affection, hos Folk der slet ikke have det constitutionelle Anlæg til Svindsot. Følgen af en saadan Lungesbyld er en usuldkommnere Respiration, og som en Følge deraf, Blodets svagere Oxydation. Blodet af saadanne Patienter bærer virkelig alle de Kjendetegn som responde Mangel paa Surstof.

Hvor derimod det constitutionelle Anlæg til Svindsot finder Sted, eller hvor dette endog maatte være gaaet over til virkelig Sygdom, der yttre sig alle Tegn af overslodigt Surstof i Blodet, og det fornemmelig i det venstre Blod. Paa denne Omstændighed legger Fors. især megen Vægt, og slutter deraf, som af andre Grunde, at Svindsotens Væsen ikke, som Beddoes mener, er en Overvægt af Surstof i det arteriøse men i det venstre System, og at den altsaa ikke har sin Oprindelse af en for stærk Oxydation ved Aandningen, men af en for svag Desoxydation gennem det ernærende System.

Ende.

Endeligen frembringer Svindotens constitutionelle Affection ofte en local Affection i Lungerne. Forf. forklarer dette deraf, at den indaandede Luft, i det den mindre kraftigen desoxyderes, af det allerede meget oxyderede Veneblood, virker irriterende paa Lungen. Derved opkommer nu en Lungesynd, med alle dens Folger. Jo mere denne Localaffection tager Overhaand, desto svagere vorder Blodets Oxydation i Lungen. Maer Sygdommen derfor er kommen til et vist Punkt, faaer Blodet ikke mere overflodigt Surstof, men kommer efterhaanden mere og mere til at savne dette nødvendige Opvækningsmiddel. Svindoten gaaer dersor tilsidst over fra Erythræmia, (Blodets for store Rødhed af overvægtigt Surstof) til Mælimia, hvis Phænomener just ere de modsatte af den førstes.

I Følge disse Grundsætninger, forklares nu adskillige af Svindotens consecutive Virkninger, i at forstyrre de andre Functioner. Tillige vises, at et stort Antal af andre Phænomener, som Practikerne længe have iagttaget, men ikke vidst at forklare, sædes vel lade sig forene med den her opstillede Theorie.

Af denne Theorie udledes nu Reglerne for Svindotens Helbredelse. De bestaae fornemmeligen deri, at formindste Oxydationsprocessen, og derved gjøre Desoxydationsprocessen mindre nødvendig, at sætte Legemet i Stand til at taale en stærkere Oxydationsproces, og endeligen ligefrem at forstærke Desoxydationsprocessen. Blandt de mindre bekjendte Regler, som hensvres under disse Klasser, er den at Kjøddiæt og styrkende Midler, som Viin, ere at aubefale i Svindsot, hvilket strider mod den almindelige Menning. Men Forfatteren ansører med

Netto, at den almindelige Mening her har en vigtig Grund imod sig, den nemlig, at Sygdommen behandlet derefter, fører sikkert til Døden. Han anfører nogle blandt de hersomsteste Læger, hvoriblandt Hippocrates, som have været hans Mening gunstige. Forf. er især Skibskost af alle den tjenligste for Svindsotige. Erfaringen taler herfor; men at salt Kjød, som Forf. påstaaer, skulde give Blodet mindre Surstof end først, kan Rec. ikke understribe, man troer, at dets gavnlige Virkninger maa tilskrives Saltets inciterende Kraft, som accelererer den Operation hvorved Blodet desoxyderes. Temmelig stærke Bevægelser f. Ex. Riden, anbefales ligeledes, fordi de befordrer den indvortes Desoxydationsproces. Man kan ikke nægte, at Bevægelsen ogsaa befordrer Indaandningen, og dermed Oxydationsprocessen; men at den endnu mere befordrer den indvortes Desoxydationsproces, er vel muligt, og synes endog bekræftet ved den Erfaring, at Mennesker, som føre et stillesiddende Liv, ere meget utsatte for Svindsoten. Forf. anseer dog Bevægelser, i en Lust som indeholder mange animaliske Dunster, altsaa mindre Surstof, f. Ex. i et Slagterie, en Kostald, for at være mest gavnlige.

Forf. har endnu en Klasse af Lægemidler, saadan nemlig som beskytte Lungen med den indaandede Surstof. Denne Klasse, synes det Rec., falder ganske sammen med den første blandt de oven anførte, bestaaende af dem som formindste Oxydationsprocessen, og Forf. henviser ogsaa virkelig til disse; men fjør kun det Forslag til, at bruge Søvelkalk mod Svindsoten. Middelet passer unægteligen fuldt komme vel til den allerede fremsatte Theorie; men

det forunderer Rec. at Forf. sætter dette Middels Hovedvirkning i den Søovelvandstof, som uddunstes i Lungerne, og som ved at fortære noget af det indaansede Surstof, maa udrette, at Lungen mindre affices res deraf. Det maa sikkert tillige virke paa det venske System, og allerede umiddelbar der formere Desoxydationen, saa at det ikke blot er at betragte, som et indirect Middel.

Verket sluttes med adskillige interessante Sygdomshistorier, hvoraf man seer at Svindstige, som vare bragte til Gravens Bred, ved de sædvanlige Lægemethoder, ofte igjen have opnaaet deres gamle Sundhed, ved ganske at handle imod den almindelige Menning, og, ligesom ved Instinkt, at følge den her fremsatte Theorie.

Uagtet Akerne i denne Sag neppe endnu ere sluttede, hvorpaa Forf. ogsaa hist og her gjør opmærksom, saa ønsker og haaber dog Rec. at denne skjonne Afhandling maa læses af ret mange, og det er neppe at omtvivle, at jo mange Menneskers Liv derved vil reddes.

Dr. S. C. Ørsted.

Eskulap, eller Lægen i Venus's Tempel;
en Læd- og Hjelpebog for Glædespiger og deres Kinder. Oversat af det Tydste. Kbhavn 1799. Paa J. M. Stadthagens Forlag; trykt hos J. Breum. 8vo.

Ogsaa denne, som saa mange andre, saa kædede Doktorbøger, have vi seet oversat fra fremmede Sprog i Danst; ogsaa dennes Forfattelse og Fordanskning er en

Blanding af Forfatter- Oversætter- og Boghandlerspes-
kulation. Den sidste nyder Floden af Arbejdet, de to
første den afblæste Melk. Til Beviis for at saavel Ori-
ginalen, som Oversættelsen, gaae ud paa Styverfange-
rie, behøver jeg ikke at anføre andet, end Artikelen
om Lyssygens Oprindelse og Historie. Troe For-
fatteren eller Oversætteren at Glædespigerne endog over
hele Europa læse Historien, eller end mindre at do i Als
mindelighed forstaae at bogstavere og læse Sammenskrift?
Trode, at disse ulykkelige Skabningers Kunder, give
sig af med at læse Bøger? Nej, den der vil troe dette,
maa ikke kjende Verden, eller store Stæder rigtigt.
Glædespigernes og deres Kundres Indsigter række ikke
videre end til de Fløster og obscoene Vittigheder der van-
ke paa de Venus vulgivaga heilige Samlingssteder;
til syldte Boller, rasende Dands, Klammerier, blaa,
eller (efter Udhalersproget, Ballemankes Øjne) og see-
nere paafølgende Svagheder. Disse ere de Videnskaber
og Konster slige Mennesker dyrke, dem ingen Nød- eller
Hjelpebog formaae at afbøde. Hvis disse Væsener gave
sig af med Læsning da kunde der endda gives en Skins-
grund for Bogens Bekjendtgørelse og Anbefaling. Men
ellers voer jeg som Læge, og i disse Sygdommes Kuur
desværre alt for erfaren Læge, at påstaae at Bogen
gjor mere, ja langt større Skade end Gavn. Regjerin-
gen bør gjøre Anstalter til denne Sygdoms Indskränk-
ning, saa meget som Naturlove og politisk Forfatning
tillade det. De Videnskabsmænd der skulle understøtte
Regjeringen i at fremme disse Anstalter, kjende ret vel
den veneriske Sygdoms Historie, og det meget nojere og
fuldkommere end den her er beskrevet. Men med alt
hvad man veed om den, ere dog alle Lærde, og Old-
grand-

grandsterne uenige angaaende dens første Oprindelse. — Anmelderen vil altsaa gaae lige over til Indholden af denne Bog, den han dog, skjont den nu er 7 Aar gammel, ej har sporet at have gjort nogen Gavn, blant Hov i stadens Glædespiger, hvis Tal er Legio, eller deres Kunder der kunne stille end stærkere Batailloner. — Tre blandt Skriftets Afdeelinger, nemlig: Forsaiteren retfærdiggjør sig. — Om Lystsygens Oprindelse og Historie. — Hvorpå opkom Lystsygestoffet? — har Anmelderen i den foregaaende Expektoration i Følge sin individuelle Mening tilfulde drøftet. Nu til de øvrige Afdelinger. Naturlig Forstjel paa den veneriske Gift. Resultatet heraf er at den er ingen flygtig, men en i Legemerne siv Giftmaterie, der yttrer sin Virkning først paa Avlelemmerne, og siden i visse Kjerller samt i højere Grad paa Hølsens og Næsens Sliimhinde, og derpaa i hele Legemet. Den simple Drypper, som i Følge saa mange oplyste og erfarte Lægers, blandt andre vor berømte Todes Bidnesbyrd og Erfaring ej er venerisk, omtales ikke. — Den almindelige Lystsyges Fremgang. Her vises meget rigtigt, at den veneriske Syge ej kan ræse sig i et Legeme, uden forudgangne Lokaltilfælde, samt at det er muligt at den kan meddeles et andet Individ uden Samleje, blot formedelst Berørelse af et med en tynd Overhud dækket Sted, saasom f. Ex. Læberne, formedelst Rys af en der har veneriske Saar i Halsen, hvilket dog vist nok er saare sjeldent. — Maa-derne at blive anstukken af Lystsygen. Her udvikles nærmere hin Erfaringssætning, at den veneriske Gift ej forplantes uden formedelst Saar, end ikke naar den indbringes i Maven. — Aarsager der lette Emissien. Disse Aarsager ere saare rigtigt, og nojagtigt opgivne.

Midler at forebygge Lystsygens Anstikfælles, og formindste samme. Dette er det store Problem som endnu ej er tilstrækkeligt indlysende besvaret. Forfatteren har inddelte disse Midler i to Classer, deels de der vorde anvendte af enkelte Mennesker for sig selv, deels øe der anordnes af Staten. Det første Oversyn er for saavidt rigtigt, men den detaillerede Undersøgelse som Forfatteren foreslaer dem der ville give sig af med et mistænkte Fruentimmer, er alt for pedantisk, især for et ungts Menneske der føler Naturens Drift i sin hele Kraft, og ej har bedre Lejlighed at tilfredsstille den, end den Slum-pelykken tilbyder ham. Han maatte være, hvis han skulde folge alle disse Forsigtighedsregler, den aktiveste Posekiger. At disse Regler ere rigtige kan Anmelderen ikke nægte, men de kunne i det højeste kun følges af en gammel invalid Kriger i den paphiske Gudindes Tjeneste, men falde aldrig den fyrige og kraftfulde Yngling eller Mand ind, sjældent de end læste dem dagligt, som deres Morgenbøn.

De konstige Midler for at forekomme Smitte, og som her ere opgivne, ere de almindelige, som man finder dem i alle Systemer, og Lærebøger.

De her anførte Midler mod Sygdommen fra Sta-
tens Side, ere aldeles ikke ny, men mange Gange drovs-
tyggede; uden at dog nogen Stat, nogle enkelte undtag-
ne, have bragt dem i Udførelse. At de, i hvor meget
der end striges imod dem, ere højst nødvendige, og vil-
de, naar de strengt overholdtes, bidrage saare meget til
at sætte Grændser for den sig dagligt udbredende veneriske
Sygdom, samtykker Anmelderen af ganske Hjerte, men
flige Indretninger maa for det første forblive pia de-
sideria.

Tilsidst gjør Forfatteren sine Kunder bekjendte med den veneriske Sygdom, og dens lokale Tilsælde, det oversidigste og skadelige Capitel i hele Bogen; det Menneske der har været uheldig, og har endnu Følesse tilovers for sin Hælbred, gjør naar han mørker Uraad — hvilket for dem der gaae Sige Veje, læres uden Bøger, blot ved Fortælling og Erfaring — Klodest i at gaae til en duelig Læge og klage sin Nød; han ledes da ikke ind i de Labyrinther, som en vrangt forstaet Doktorbog loppe ham til, kun for siden i sin Fortvivelse og Angest at vorde en Plageaand for den Læge, til hvem han dog tilsidst maa tye hen. Desuden gjøre Bøger af denne Art stor Skade blandt unge i denne Nydelse endnu uerfarne unge Mennesker, ved at pirre deres Indbildningskraft, og altfor tidligt at lede dem paa en Basne, den de tids nok selv finde.

R. Frankau.

Den forsigtige Fruentimmerven, eller Konsten at sikre sig for veneriske Smitte tilligemed Forslag ved Politianstalter ganske at udrydde Lystsygen. Oversat af H. C. Lund, Dyrker af Naturvidenskaben især dens lægevidenskabelige Dele. Kjøbenhavn. Paa Mallings Forlag trykt hos J. Breum. 8vo. S. 128.

Formodentligt har Afsetningen af den forhen anmeldte, tre Aar ældre Bog, været saa rivende, at den har lokket Forlæggeren til at besørge Oversættelsen af denne, der paa Titelen, Sproget, og nogle saa Forandringer i Afdelingerne, er af Indhold Ord til andet

det samme som den først meldte, hvorfor Anmelderen er angaaende denne aldeles af samme Mening som han har ytret over hin.

R. Frankenau.

Manddommens Gienerholdelse, eller:
hvorpå kan den tabte, eller for-
mindskede mandlige Evne igjen er-
holdes og styrkes? En Tilflugt for
Alle som have udsvoævet i Kjerlighed,
eller ved Selvbesmittelse. Forfattet af
en praktisk Læge, og oversat efter det andet for-
merede og forbedrede Oplag ved S. Möller,
Student. To Dele. Kbhavn 1801. Trykt
paa Boghandler J. M. Stadthagens Forlag,
hos Z. Breum 8vo.

Atter et voluminstort Verk, og en kjedsum Gjentagelse
af de Tissotske Kjephestedeer, hvis Bekjendtgjørelse
stedse have gjort mere Skade end Gavn. Bogen in-
deholder et Chaos af Midler mod disse Svagheder i
et Behikel af kjedsumme Sygehistorier, deels fra la-
menterende Patienter, deels fra hoverende Reconvale-
scenter; men af sorgelig Erfaring blant flere flige
Skrantinger, ved Anmelderen at flige Historiers Læs-
ning kun nedslaae Modet hos deres uheldige Grand-
stere, der dog til sidst, esterat have tørret alle Bogens
Recepter sige til Lægen, og sepine ham med deres
Begrædelsær, og Twivl. Og altsaa forekommer slig en
Bog ham mere skadelig end gavnlig.

R. Frankenau.

Mor.

Morgen- og Aftenbønner. Et Bidrag til at fremme huslig Andagt af Valentin Carl Veillodter. Oversat af tydsk ved Andreas Peter Meden, residerende Kapellan til Frue Kirke i Aalborg og Segne-præst til Sønder-Tranders. Aalborg 1806. Trykt og forlagt af P. S. Wandall. 170 S. 8.

De huslige Andagtssvæsler, som i vore Fædres Barn-dom var temmelig almindelige, ere i vor Tid blevne yderst sjeldne. Man har, og det uden Twivl med Høje, anset dem for især i Stæderne at være tvetydige Midler til Fromheds Befordring. Hvor der ikke findes en patriarchal Sædernes Enfoldighed, hvor ikke Enhed i tidligere Dannelsen har sat alle Husinderne paa et lignende Kulturens Et n, hvor ej hjertelig For-trolighed forbinder alle, og selve denne Sk. ej ansees for at være noget udmarket, men naturlige Hjælzers simple Uttring; der vil fælles Husandagter letteligen bevirke Skinhellighed og Djentjenerie, eller overtrække Tillid til Dønnens Kraft og aandelig Stolthed, eller tankelos Høren og deraf opkommen Vane til med Lig-geyldighed at høre hvert religiøst Foredrag. Da imid-tid i adskillige Egne slige Andagter, følles om ej for alle Husets Folk, saa dog for Familiens Lemmer kunne holdes med nogen Nutte, er det gavnligt at Tid efter anden didsigtende Opbyggelseshøger blive ud-givne. Forfatteren er allerede af andre æstetiske Skrif-ter fordeelagtigen bekjendt. Her meddeler han hen-sigtsmæssige Morgen- og Aftenbønner for 28 Dage, tilligemed et Par til visse højtidelige Lejligheder. En-felte Steder kunde det synes, at Udrykket var bereg-
var

var beregnet paa Menuetter af en højere Dannelse end Flerheden af disse Bonners Læsere med Rimelighed kunde forudsættes at besidde. Til en Prøve tjene følgende Aftenbøn: S. 138.

„Affer ere vi i denne Aftenkund, o Evige! nogle Skridt nærmere ved Malet for vort jordiske Liv. En Dag er affer svunden, nogle Skridt af vor Vandring herneden affer fuldendede. Som en Drøm svinder vort Liv: vi rejse under Sorger og Glæder og snartaabnes for vort Øje Udsigter til andre Egne. At vi med Harene maatte giøre større Fremskridt i Viisdom og Dyd, at vi omsider ved Gravens Bredder maatte føle Roslighed og Haab og at vi maatte være værdige til at gaae over til skjønnere Egne i de Udsadeliges Rige — miskundelige Fader! det er den hellige Hensigt af dine vise Styrelser. Du opdrager os til at nyde større Lyksalighed i en bedre Fremtid, du vil, at vi omsider rolig skal henlumre med et kjert Minde om svundne Dage og glade Ahnelser om nær forestaaende Salighed. Vi tilbede Dig med Fryd og Taknemmelighed for Dine store Hensigter: vi prise Dig ogsaa for den Belsignelse, som denne Dag har skjækfet os. Du betegner vor Vandring gjennem Livet med overvattes store Belgjerninger, Du oplosster vor Aland ved inderlig Følelse af Din Kjerlighed til de saligste Udsigter i Fremtiden. O Gud! spore vi Dødelige alle rede her Din Godhed saa tydelig, opfylder allerede her i Andagts Øjeblikke hellig Taknemmeligheds Følelse vore Hjerter med Fryd og blid Sindsstemning, hvor herlige vil da ikke vore Erfaringer og Føleller hisset vorde, naar vi ved Enden af dette vort jordiske Løb gaae over fra Tro til Kundskab, naar en skjønnere

nere Verdenaabner sig for vort Blik, og naar højere Glæde modtager os i hine himmelske Boliger. Til Sjæls Adel og Verdighed, til reen Nydelse i hellige Øjeblikke kan Mennesket allerede her paa Jorden hæve sig! O Gud! naar vort Liv om sider som denne Dag endes, naar vi da redelig have bestræbt os for at vorde dydige Mennesker, og vi see vore Dages Aften venlig at nærme sig, saa vinker Du os at indgaae til Hilmens Fred og Salighed. Det vil da gaae i Opfyldelse og vorde vist, hvad vi her blot ahnede og troede; til større Renhed hæves vor Aand, naar den er løst fra Stovets Baand. Saal er Kampen fuldendet, og Prøvellsens Tid overstanden. Vore Tivlere oploste og vore Sorger svundne; Lys, højere Kraft og Udsigt til det Uendelige vil fryde os. Og skulde vi da sørge, at en Dag atter er svunden, at vi atter see os nærmere ved vort Livs sidste Stund? nej vi vil med Rolighed see Prøvellsens Tid bortile; vi vil blot sørge for, at vi viselig anvende vor Levetid og at den maa være rig paa gode Gjerninger. Vi anraabe Dig, at vi ved Viisdom og Dyd maa hellige hver Dag, som Du har bestemt for os her paa Jorden, at vi med Glæde maa ende den ved at tænke paa Dig vor Gjengelder! at Tilfredshed og Haab maa styrke os hver Aften og vi med Rolighed maa see vor sidste Time nærme sig. Med dette religiose Sindelag overgive vi os til Sovnens Rolighed og see næste Morgenstund i Mode med hellig Længsel efter nye Fremskridt i det Gode. Amen."

P. E. Müller.

An

Antikritik.

Undertegnede som, endkjønt han aldrig har trættet ester at roses i offentlige Blad, hverken er eller bør være ligegyldig ved hvad det maatte behage Nogen at foredrage Publikum ham angaaende, seer sig ved Hr. Professor Nyerups i lærde Esterretninger No. II d. II. henkastede Vitringer om hans Mindesang over anden April (der uden Forfatterens Vidende er indrykket i Hr. Poussens Nytaarsgave for 1806) nødsaget til følgende Erindringer.

Anmelderen finder „den Idee, at Holger Danse, færes frem paa Kamppladsen, højst heldig;“ kun forekommer det Anmelderen at „det brister i Udførelsen“ (et højst uheldigt Udtryk). „Thi (siger han) „Digteren lader Holger Danse sætte Livet til i Kamppen, uden at man seer hvorfor.“ Hordi der var for Mange om hain. Fra Kampens Begyndelse, da Kæmpen drog sit brede Sværd (*) og falte, den Kamp var hans (*), gjennem hele Slaget, da Danmarks Kæmper slog og slog (**), men stedse fandt nye Modstandere, indtil dets Ende, da den døende endnu saarer sin udmattede Fiende, der for at følde ham, maatte opoffre Skarer af sine kjæreste Stridsmænd (**), forudsaae han sin Hæltedød. „Og strax „ovenpaa (vedbliver Anmelderen) siges, at Holger lever, uden at man saaer at vide hvorledes han kom til

(***) Dette Udtryk findes i Mindesangen.

(**) Han faldt, han faldt — det mørke Staal
i Fiendens Haand
fled sorgeligt, som i et Gaal
den sidste Brand. (Mindesangens 7de Vers.)

til Live (!). Skulde man faae det at vide? Kan den Døde komme til Live? Lever den Døde ikke? Glædes, trøstes, opmuntres Ingen ved den Tanke, at den Døde lever? Fortæller det skjonne Sagn: at Holger Danske lever, og i Faren's Tid kommer Danmark til Hjælp: noget Ord om, at han er tilstede her paa Jorden, med Sværd og Skjold, i fuld Rustning, ventende i een eller andtn Eremitbolig paa Signalet til at styrke sig i Kampen? Dog — vi holde op at spørge, thi Anmelderen var jo saa god, ikke at fuldende sin Betragtning. Digteren gaaer endnu videre: Han seer Holgers Grav, og Danmarks Mø staer med vaade Blomster. Og efterat have nævnet Heltens Verømmelse i disse ukonstlede Udttryk:

Han kæmped, selv i Døden fri,
hans Kamp var stor,

udbryder Digteren med det tæknemmelige Hjertes indeklige, patriotiske, Følelse:

Han lever, aldrig skal han døe
i Danmarks Bryst;
nej aldrig, aldrig skal Du døe
vort Held! vor Lyst!

Det var den samme Følelse der talte i det sidste Vers af min Grav sang over de kjælle, de elskede, de beundrede Krigere, ved hvis Grav ogsaa jeg stod. Og da ved deres Minde stolte Tanker rejste sig i vor Barm, maatte Enhver føle det naturligt, at bede:

Seer Vaabenbriare ned til os
fra højten Skye.

Ligesom denne Sang ender med en patriotisk Beslutning, saaledes ender Mindesangen med en Paakaldelse af Dannerkjærligheden: at den stedse maa stjælfes

kes os af Forsynet, og signe vor Daad og vort Hjerte! Kunde noget være naturligere end dette brugelige Ønske, som tillige med hūnt patriotiske Udraab indeholdes i Mindesangens sidste Vers, der, efter Anmelderens Ytring, „synes at mangle klar Mening og tydelig Sammenhæng.“ Da Ordene og deres Forbindelse ej medføre mindste Utydelighed, maa denne umotiverede Dom være aarsaget derved, at Anmelderen ikke har fattet Digteren. Undertegnede slutter derfor med at betegne den Synspunkt fra hvilken hint Mindesdigts hør betragtes: Holger Danske er et Symbol for de Danskas Fædrelands-Bjærlighed, som mere end eengang besjelede vore Mænd i Fædrelandets Farer. Det omtalte Digt er en Mythe, der i Hjertets Bilsledsprog beskriver en saadan Tildragelse.

Maaatte dette, der, som jeg haaber, ikke vil for andre vor gode Forstaaelse, bidrage til at gjøre Hr. Professor Nyerup mere varsom i at domme om Digtverd og Digterværker. M. S. Bornemann.

I det skandinaviske Litteraturselskabs Møde, Löverdag den 15de Marts, forelæste Professor Nahbek en Afhandling under Titel: Noget om det Spørgsmaal: hvorledes bestemmes Epopeens rette Begreb, saaledes at man kan sejonne, hvilke af de nyere Digte med Grund kunne henføres til denne Digtart.

Capitain-Lieutenant Bardenfleth i Sø-Etaten er udnevnt til Kammerjunker og Gouverneur hos Hs. Højhed Prinds Friderich Ferdinand. Professor i Historien og Statistiken ved Kjøbenhavns Universitet J. Kierulff er udnevnt til virkelig Justitsraad med Anciennitet fra 5te Juli 1805.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 14.

~~~~~  
Forsøg til en Handelslære med Hensyn til de danske Staters Handels-Forsatning og Lovgivning; af Christian Ludvig Pelt, Køgl. Professor og Legations-Sekretair. Kbhavn 1804; paa Høsbogshandler S. Poulsens Forlag (15 Ark).

”**N**i havde hidindtil intet Verk,” siger Forf. i Fortælen, „hvilket ledede til en systematisk Overskuelse af Handelen, mindst med Hensyn til Fædrelandet. Et Savn, hvilket saa meget mindre bør finde Sted hos et Folk, hvilket alt saalænge drev en udbredt og fordeelagtig Handel. Hvor den heldigste Beliggenhed, Regjeringens Belønninger, dens vise Omhu, for at bortrydde enhver, Kraefternes friere Virkekreds indskrænkende Hindringer (Hindring) — hvor alt indbyder til Handelens Studium og til at dyrke alle den forberedende og ledsagende Videnskaber og Konster o. s. v.” Denne store Mangel i vor Litteratur, der vist nok maa forekomme enhver forunderlig, som tænker paa det store Antal Personer, der i Danmark og Norge erhverve sig Underholdning og tildeels Rig-

O

domme

domme ved Handelen — har nærværende Forfatter, der døde sidst i forrige Aar, som Justitsraad og Med-directeur af det Kongel. Fiskerie- og Handels-Institut i Altona, søgt ved denne sin Ledetraad at afhjelpe.

Recensenten der for en 7 Aar siden begyndte at give Undervisning i Handelstheorien for unge Personer, der vare bestemte til Handelen, følte fuldeligen dette Savn. Af Venstabs-Haand becæret med Hr. Overlærer Rasmussens særdeles gode Udkast over et Par Capitler, havde han, ved aarlig at gjennemgaae Handelstheorien, selv forsøgt paa at fuldstændiggjøre samme, i det Forsæt, at underkaste sit Forsøg Publiscums Dom, naar hans mange Forretninger havde levnet ham Tid til at give det den sidste Forarbejdning. Skjønt nærværende Forfatters Forsøg aldeles ikke tilfredsstillede Undertegnedes, vist ej overdrevne, Fordringer, og han i Folge heraf ej troede sig besøjet til at lægge dette til Grund for sit Foredrag istedetfor sit hidtil brugte Manuskript, saa var dog Savnet af en Ledetraad nu ej saa føleligt, og Forsøget henlagdes. Om det nogensinde vorder mere end Manuskript, berører paa Omstændigheder.

Forf. har vel selv ikke handlet, men hans forrige diplomatiske Bane havde, i Fslge Fortalen, givet ham Lejlighed til i forskellige Lande at lære at kjende Handelen nojere og anderledes, end den kan læres af Bøger. Heraf skulde altsaa følge, at denne hans Theorie maatte i selve Materie afvige fra andre Lærebøger, eftersom Forf. havde lært at kjende Handelen anderledes end den findes i Bøger, hvilket Recs. maa tilstaae, han heri ej har fundet. Gjerne indrømmes, at Forf., ved sit lange Ophold i fremmede Lande, som

som en god Sagttager har lært meget, hvad Hjem-fødningen ej veed, men disse hans Bemærkninger fun-de man have ønsket fremsatte i enkelte Afhandlinger eller i et større Værk over Handelen, men ej i en Les-detraad, hvis Lov Forf. selv angiver at være Kort-hed forenet med Fuldstændighed og Tydelighed. Den første Lov har Forf. næje og alt for næje fulgt. Ihene-seende til de 2 sidste Fordringer, og den, for en Lærebog saa nødvendige, Egenstæb Bestemthed, kan Rechts. efter sin Overbevisning ej give nogen fordelagtig Dom, da han, hvilket han haaber at godtgjøre i følgende, finder denne Lærebog noget usfuldstændig, ofte utydelig, hvilket tildeels kan have sin Grund i den Mangel af Bestemthed, der hersker i Udttrykkes-ne. Kort sagt, det hele røber et Hastværk, hvorved den tilsigtede Nutte tildeels er forsejlet; thi Rechts. er overbeviist om, skjondt han ej har kjendt Forf. person-lig, at han kunde have leveret noget bedre. Under-tegnede troer ej heller, i noget Skrift, han har læst, nogensinde at have fundet en Interpunction, saa uordentlig og vildledende, som i denne, og dette er især at laste i en Bog, bestemt for Skole-Ungdommen.

Forf. har under Udarbejdningen tillige havt Hen-syn til de lærde Skoler, især til de Elever, der be-stemme sig til Lovkyndigheden, „hvilke tidt behøve mere Handelskundskab, end den, som kan forekomme i det juridiske System,” og derfor har han paa mange Ste-der tilføjet de latinske Konstord. Hvor rigtig denne Forfatterens Bemærkning er, kan dagligen erfares ved vore Domstole, hvor en stor Deel af de forte Pro-cesser rejse sig fra Handelen, og ferdre baade hos Sag-førerne og Dommerne Kundskab i samme. Men at

forsøge de lærde Skolers nu ej faa Læregjenstande og saa med en Handelstheorie, som Forf. ønsker, forekommer Recs. meget betenkligt; med mindre der i visse af de betydeligste Handelsstæder; f. Ex. i Kjøbenhavn, Helsingør, Christiania, Bergen, kunde med de lærde Skoler forenes nogle Handelsklasser for de Elever, som bestemmes til Handelen. Nej, efter Recs. censentens Formening bør denne Læregjenstand for Jurister opbevares til den akademiske Undervisning, hvor vordende Cameralister burde høre et Cursus over deres tilkommende Fag efter en lidt mere indstræknet Plan, end den, Prof. L. G. Jakob i Halle har udfastet i sit Program: „Ueber Cursus und Studienplan für angehende Cameralisten 1805,” og hvoraf en Deel saa fortræffelig er udført i samme Forfatters Grundsätze der National-Oekonomie oder National-Wirthschaftslehre, 1805. Naturligvis skulde der ogsaa ved den juridiske Examen aflægges Regnskab for de heri erhvervede Kundskaber. Beklageligt er det, at hele det danske Rige, der dog skylder Handelen saameget, endnu — og Gud veed hvor længe — maa savne et Handels-Akademie, hvor Contoiristen kunde lære nogen Theorie om det, han nu maskinmæssig dagligent udøver, og aflægge Prøve paa, at han havde gjort sig duelig til Contoirforretninger, i det mindste fra Kundskabernes Side.

Efter disse faa Bemærkninger, Recs. fandt Anledning til at gjøre med Hensyn til den Bog, han skal anmeldte, gaaer han over til Lærebogen selv. Den begynder med en Indledning S. 1 til 46, hvori Forf. taler et Par Ord om Handelens Opkomst, om Handelsvidenskaben og de dertil hørende forskellige Kunstudskaber,

skaber, om Handelens Historie, og ender den til sidst med at møde nogle Indvendinger mod Handelens Vigtighed og Nytte. Bogen selv er inddelte i 6 Afdelinger: 1. den egentlige Handel med Vare; 2. de forskellige Maader, paa hvilke Handelen føres; 3. om Handelspersonerne; 4. om Penge, Banker og Vexler; 5. Hjælpemidler for Handelen, hvortil hen hører Søehandelen (skal formodentlig være Søefarten) Assurancer, Haverier og Bodmerier o. s. v., det dobbelte eller italienske Bogholderie; 6. om Krediten og Fallitvæsenet.

Det er meget at rose, at Forfatteren som oftest har vedføjet Henvisninger til den danske Lovgivning, samt Konstordene paa Tysk, Fransk og Engelsk, ja endog paa Latin med Hensyn til Bogens Brug for Studerende. Gjerne havde Rechts. ligeledes seet de vigtigste Skrifter anførte ved enhver Artikel, da Kjøbmanden som oftest er gandstæ uvidende om, hvad godt der kan være skrevet herom. Læreren, der skulde give theoretisk Undervisning i Handelen, kunde da heri finde en Vejledning til nojere at gjøre sig bekjendt med sin Materie, og vilde vist være Forfatt. forbunden for den anvendte Uimage. — Et Register, endsteds ikke fuldstændigt, — her savnes f. Ex. Ordene Penge, Lege-ring, del Credere, Mynt, Mægler, Agio, Giro-Bank o. f. — letter Eftersøgningen efter en eller anden Materie.

Bed Handelsvidenskabens forstaer Forf. §. 4 „et Indbegreb af alle de Kundskaber, hvilke ere nødvendige for en Kjøbmand.“ Denne inddeler han i 1. "Handelslæren, som foredrager Handelens Begreber i Almindelighed, i Henseende til Vare, Penge,

Handels-Personerne, Maaden at føre Handelen paa, og dens Hjælpemidler." 2. Handels-Politiken, som foredrager de Grundsætninger, hvilke Statsbestyrerne maae følge i Henseende til Handelen. 3. Handels-Retten, en Deel af Handels-Politiken, (burde følges lig være en Under-Afdeling derunder). 4. Handels-Kyndigheden, der indebefatter Kundskab om Handelens Tilstand i de forskjellige Stater. Hün Forklaring over Handelsvidenskaben kan Recs. ej ansee for rigtig; thi Begrebet Videnskab er hos ham af en langt højere Betydning, og indeholder absolut Begrebet om systematisk Udvikling og Forbindelse, da Forfatt. kun taler om et Aggregat af Kundskaber. Ligeledes er Recs. aldeles ikke tilfreds med Ordet Handelskyndighed til at udtrykke den historiske Kundskab om Handelens Tilstand i de forskjellige Stater; thi for det første udtrykker Ordet Kyndighed oftest en subjectiv Egenkab hos en Person, og bruges ej objectiv om en Green af en Videnskab; dernæst udtrykker Ordet Kyndighed i mine Tanker et vidtligstigere Begreb end blot den historiske Kundskab; Forf. vilde neppe kalde den en handelskyndig Mand, der blot besad denne sidste. Handelslæren, Forf's No. I., er vel en underordnet Deel af Handelskyndighed. Forf. er formodentlig misleddet ved det tydste Udtryk Handelskunde, som ikke kan oversættes ved Handelskyndighed. Inddelingen selv er mig ej heller tilfredsstillende; bedre, sjældt ej endnu adæquat, forekommer mig den, Leuchs har brugt i sit „System des Handels. Nürnberg 1804". — en Bog Recs. anseer for den meest videnskabelige af dem, han ejender over Handelen, sjældt ikke stillet til Skolebrug, da han overalt er for speculativ og ej tydelig nok.

nok.—Denne Forf. siger nemlig: „beskrive vi blot Hans „delen, som den drives her og der, dens Anstalter, „Sædvaner, Producter: saa ere disse Kundskaber his „storiske, og deres Sum falde vi Handelskunde, „(Handelskundskab). Udvikle vi derimod Handelens „Begreb, udlede vi Bestanddelene af de deri liggende „Djemeed og de dertil fornødne Midler, opsoge vi Vas „renes almindelige Egenskaber, Aarsagerne til Varefor „bruget, og de deraf følgende Fordringer: saa falde vi „de ved almindelige Erfaringers Hjelp udviklede Kund „skaber videnskabelige, og Summen deraf, systematisk „ordnet, Handelsvidenskab i snevrere Betydning.“ Den første inddeler Leuchs igjen i Varekundskab, Handelsgographie og Handelshistorie; den sidste i Tøskmiddellære, Værdbestemmelseslære, Handels lære, Contoirvidenskab, Speculationsvidenskab, Statshandelsvidenskab (om Befordringsmidlerne for Handelen).—Handelens Historie fremstætter Just. Pelt S. 17-36, og i samme den danske Handels Historie S. 31-34, alt for fort for en Ledetraad, hvis Titel angiver et særdeles Hensyn til de danske Stater. Stridende mod Orden forekommer det mig, at §. 1 og 2, der tale om Handelen i dens Barndom, ved §. 3-6, hvori gjennemgaaes Handelsvidenskabens Dele og andre for en Kjøbmand fornødne Kundskaber, ere af revne fra den egne Handelshistorie i §. 7, da Forf. siden igjen forbinder §. 8 med §. 6 ved Overgangen „For uden ovenmeldte Kundskaber“ som nemlig ere fremsatte 20 Sider foran. Man seer let, at Forf. har i Hast indskudt den for sig selv behandlede Handelshistorie paa et upassende Sted. Af de mange Steder Recs. har anmærket sig som uhydelige formedelst deres uor dents

bentlige Fremsætning, og som Exempler paa Forf's historiske Stil, vælges det Forf. S. 20 skriver om den romerske Handel: „Romernes Magt grundede sig paa Ero-  
„bringer ej paa Handel. De tillode ikkun de overvundne  
„Provindsers Handel, og Kjøbmanden selv var mindre  
„agtet i den romerske Stat. Desuagtet var Handelen  
„ved Handelen betydelig, som stedse er et Tegn paa dens  
„slette Tilstand og paa Mangel af Concurrence; som en  
„Følge deraf vare de høje Renter. Fragmenterne af ro-  
„merske Handels-Lovgivning viser, at den af dem blev be-  
„handlet som Finanzsag. Men ikke destomindre vare  
„der nogle romerske Provindser, som trods de mange  
„Hindringer, hvilke imodsatte sig Handelen, og deriblandt  
„Den Rhodus, hvilken havde en blomstrende Handel og  
„Sællove, hvorpaa endee af det siden samlede Consula-  
„to di mare (Consolato del mare) og de i flere Stater  
„nu gjeldende Sællove ere grundede.“ Det sidste giver ingen Mening.

Ligeledes S. 25 forekommer en højst indviklet Periode: „Det var Levningerne af Middelalderens Kraft, som havde yttret sig i en ligesaa urolig som mægtig Drift til Folkevandringer, i religiøst Sværmerie, ridderlige Eventyrer, og som var vant til de største Begivenheder og idelige Statsforandringer, som mod Enden af det femtende og Begyndelsen af det sextende Aarhundrede frembragte saa store Virkninger.“ Forunderligt nok, at Forf. ligefrem § 10 forbyder Speculation. „Kjøbmanden,“ siger han, „maa elsker sit Fædreland, og ikke, under adskillige Udfugter og Forevendinge, hvilke gives et Skin af formelig Retmæssighed, foretage sig nogen Handels-Spekulation. Naar dette opdages, saa forvolder det Staterne og Handelen i det

„Hele

„Hele langt mere Tab og Skade, end som det, nogle Enkelte vandt.“

Recs. vil nojes med at henvise end videre til S. 15 hertil kunne henregnes ic., S. 32 overst, S. 50 „De torre Vare ic., §. 73, o. s. v.“ S. 43 lader Forf. Mennesket i sin vilde Tilstand „ytte sin Kraft ved Grumhed og Voldsomhed, som sætte det over de første Rovdyr.“ Man seer at Forf. ej har været nsjeregnende med sine Udttryk. S. 51 antager Forf. Fusti og Refactie for eensbetydende, da dog det sidste bør forklares ved den Godtgjørelse, Kjøberen nyder, naar der i Vare, f. Ex. portugisiske Sukkere, Tobak, Rosiner, findes megen Ureenlighed. En Revers falder Forf. urigtig en understreven Regning af Kjøberen. Om simple Obligationer haves her intet. Recs. havde ønsket, at Forf. vilde have anført nogen mere Oplysning ved forskjellige Begreber, f. Ex. Rabat, dennes Oprindelse, anført en Factura, Calculation, ligesom han har indrykket Formularer til Bexler i forskjellige Sprog, et Certepartie, Connoissement endog to Bodmeriebreve. Saaledes anseer Recs. det heller ikke for nogen Fortjeneste ved denne Bog, at der ikke findes en eeneste Hentydning til, hvorledes adskillige Ting skal udregnes, f. Ex. Interesse, Discont, Rabat, Agio. Vel maa en Ledetraad være fort, men ej paa Tydelighedens Bekostning, og her oplyser et anført Regnings Exempel meget. Derimod oposfrer Forf. 3 Sider til at forklare Messerne og disses Oprindelse. Kan ej Viborg i Snapsting fortjene Navn af Messe, saa troer Anna. dog, at dette Navn tilkommer Kieler Omflag. S 71 modsætter Forf. urigtig Egenhandel mod Compagniehandel, da dog det modsatte af Egenhandel

upaatvivlelig er Commissionshandel. Ved at opregne de Aarsager, Personer have til at antage en Compagnon, udelader Forf. den, der i det mindste hos os nok er den almindeligste, det Haab nemlig, de nære, at en saaledes forsøget Handelscapital tillader at drive Handelen med mere Kraft. Handelscompagnier forklarer Forf. S. 74 ved „Selstabér, som ved fælles Penge Sammenskud foreene sig under Regjeringens Beskyttelse til visse bestemte Handelsforetagender.“ Regjeringens Beskyttelse have alle enkelte Statsborgere Ret til at fordre, men Comp. nyde i Almindelighed Regjeringens sardeles Beskyttelse og visse Forrettigheder. Her har Forf. udeladt Convention, sjældt han forklarer Begrebet Octroy. Det om de offentlige Compagnier har temmelig godt fyldes gjort Recl. Hvad Forf. siger i §. 38 om Société en Commandite er ej tilstrækkeligt, til at indsee dens Forstjel fra almindelig Selstabshandel. §. 39 om Commissionshandel er alt for fort; den taler slet intet om den Varsomhed, Comittenterne bør iagttagе ved at vælge Commissionerer, og omvendt, naar Comittenterne trække, forinden Varene ere solgte; næsten intet om deres gjensidige Forbindelse, del credere og dens Procent. S. 85 falder Forf. Spediteurens Provision Speser, men Speser ere alle de Omkostninger, ej blot Provisionen, som Spediteur specifiserer i sin Spesenregning. — Den 4de Afdeling om Mængde er temmelig maadesig udført; baade Monters Korn og Skrot ere urigtigt forklarede. Forf. siger: „ved en Mynts (Monts) „Korn forstaaes den Einhed eller Gehalt, som de i „Mynten værende Metaller have og hvorefter Mynten er udpræget.“ Ja det er Montens Gehalt, men ved

ved Korn forstaaes den bestemte Quantitet af Guld eller Sølv, som findes i Monten udtrykt i M. „Bud Skrot,“ siger Forf. videre, forstaaes Vægten af „Mynten,“ det er rigtigt, men nu lægger han til, „hvormange Stykker der gaae paa en M. fin,“ det skal være, hvormange Stykker der udfordres til at veje en M. Videre: „Bud Myntfoden bestemmes af Regjeringen Myntens Skrot og Korn, hvis rigtige Indretning, og Myntens Forhold (hvortil?) har megen Indflydelse paa at conservere Pengemas- sen i Landet. De fine Metaller skulle gjelde i Landets Mynt, deres indbyrdes Forhold, hvormeget en hver Mynt skal være legeret, Mynteinkostningerne.“ Saaledes skriver Forfatteren Ord for andet, Recl. forstaer det ikke. — §. 51 siger: „Naar tvende Mynter udvexles mod hinanden, og der af begge ester Benævnelsen gives ligemeget, og de gaae op mod hinanden, saa siges de at være al pari.“ Ogsaa uforstaaeligt for Recl. Uden at ansøre Beregnings-Exempler, som Forf. ej har gjort, kan den Unge nusppe have tydeligt Begreb om Skrot, Korn og Pari. Forf. lærer at finde Pari „ved at sammenligne Mynternes udvortes Værdie med hinanden.“ Dette burde han nojere have forklaret. Fremdeles „Pengepari er altsaa det Forhold, som bestemmer, hvormeget der behøves af en Mynt for at den skal være ligestor i Quantitet med en anden.“ — Ikke tydeligere eller rigtigere er den følgende § 2 h. om Vexelcoursen, hvilken §. endog har faaet sin Plads førend Forf. først i §. 54 faaer forklaret Begrebet, Vexel. „Det som i Courant maae gives for den bestandige Valuta,“ siger Forf., „det kaldes den ubestandige Valuta, og denne

„angives i Coursedlerne efter Procent.“ Alt dette er ganzke falsk, naar f. Ex. Hamborg noterer den hollandske Cours  $34\frac{1}{2}$ , den engelske 35. 2, den franske 24 o. s. v. er det jo i Banco og ej i Procent. Ved Protest for Non-Acceptation forbeholder Vexel-Ihændehaveren sig ikke sin Ret til Trassaten, som Forf. siger, men til Endosserne og Trassanten. „For Non-Solution, siger Forf. højst uforstaaeligt, kan protesteres inden 10 Dage efter de endte Löbedage, hvilke 2 Dage ere til Fordeel for Acceptanten, ligesom de overskydende for Præsentanten.“ Recs. fjender efter de danske Love kun 8 Löbedage, og desuden 2 Dage, inden hvis Forløb der maa være protestet. Ligeledes fordrer Forf. i Recambio 10 pr. Et. og 1 pr. Et. maanedlig i de første 12 Maaneder, og siden  $\frac{1}{2}$  pr. Et., efter Rescr. 22 Septbr. 1769, men dette gjelder kun om de vestindiske Vexler, og endog saa kun, naar de ej have været accepterede. Ellers bestemmer Loven 1 pr. Et. maanedlige Renter i de første 6 Maaneder og siden 4 pr. Et. pro anno, skjønt Coutume har indfort anderledes, dog ej 10 pr. Et. At Vexelcoursen, som Forf. siger S. 10 og etter S. 115, kan i visse Tilfælde ansees som et Maal paa Handelens Tilstand, er almindeligt antaget, imidlertid maa dog dermed jevnføres, hvad Büsch i sin Darstellung der Handlung siger i samme Anledning. Hvad Forf. siger §. 66 om Courses Stigen og Falden er heel u tydeligt, naar det ej nojere forklares. At Stater, som betale i Bancopenge, have stedse en fordeelagtig Vexelcours imod dem, som betale i almindelig Couerant, er ej rigtigt, thi ellers skulde jo Holland og Hamborg stedse have Coursesne til deres Fordeel, men naar

naar de betragtes mod hinanden, siden de begge have Bankopenge, hvad da? Vexelrytterie er hos Forf., „naar en Kjøbmand anvender Vexler som et Middel til at erholde Penge, naar han er i Knibe, og at udsætte Betaling, naar han trækker i Haab om, at Vexler skal honoreres, og dette slaaer ham Fejl.“ — Pudseerligt nok er det, at Forf. lader en af sine til Exempel anførte Vexler trække i Mark Amsterd. Banco, hvilket ingen Trykfejl kan være, da det forekommer to Gange. Banko-Agio forklarer Forf. ved „Forstjellen imellem den numeraire Værd ved tvende Pengesorters Pari eller indvortes Værd, der haver (have) samme Benævnelse, som Bankens Penge.“ — S. 139 bestemmer Forf. urigtigt, at en danske Species Rixdaler skal veje 538 As (uden nogensteds i Forvejen at have forklaret hvad As er) og da bleve Speciespengene kun omtrent 10 Proct., og ej som Forf. angiver  $22\frac{1}{2}$  Proct. bedre end Courant. Gerhardt i sin Contorist ansætter  $8\frac{3}{2}$  Specier paa en Mark Colinsé af 14 lodigt Sølv, hvorved Speciedaleren kommer til at veje 601 As, og indeholde 526 As fint Sølv, og da bliver denne Mont  $22\frac{1}{2}$  Proct. bedre end Courant. — Den 5te Afdeling, om Skibsfarten, især om Bodmerie er forholdsmaessig for vidtløstig, skjondt det havde været at ønske, at de øvrige Afdel. vare i Forhold hertil blevne udførligere. Forstjellen mellem Gross- og partikulairt Avarie er næsten slet ikke omtalt, ligesaalidet som hvad der plejer at henføres til det første; og den Forstjel er dog saare viktig. S. 176 siger Forf.: „Den Assurerte bør opgive uden Svig, hvad han tager paa Forsikring“ Meeningen skal formodentlig være, at han redelig skal angive for Assurandeur,

ren, hvad det er, han tager Forsikring paa. S. 181 lader Forf. Assurancen staae stor Risico istedet for Assurandoren.

Hvad Forf. foredrager om Bogholderiet, svarer til det Foregaaende, uden at han næsten ordret gjenstager paa en følgende Side, hvad han har sagt paa den foregaaende.

S. 186. Bogholderiet er den Videnskab, som lærer hvorledes Indtægter og Udgifter, Kjøb og Salg, Fordeel og Tab, det Tilgodehavende og Gjelden, saaledes optegnes, at stedse Formues Tilstand deraf kan erfares.

Det enkelte Bogholderie bestaaer i, at optegne enhver Post eengang under Debit og eengang under Credit, paa de Personers Regning, hvilke ere enten Debtores eller Creditores.

Men herved opnaaes ikke Bogholderiets vigtigste Øjemed, som bestaaer deri, at sætte en Kjøbmand i Stand til at bestemme til enhver Tid sin Handelstilstand og Formuestilstand, og hvornår meget han ved ethvert Handelsforetagende har vundet eller tabt.

S.

S. 187. Bogholderiet er en Videnskab, som lærer, hvorledes man skal optegne sine Indtægter og Udgifter, sit Tilgodehavende og sin Gjeld, saa at man deraf stedse kan see sin Casse (nej sin Formues) Tilstand.

Det enkelte Bogholderie bestaaer egentlig i kun i at optegne det Tilgodehavende ved en Handel, og hvad man skylder; hint ansøres under Debet og dette under Credit.

Men deraf kan hverken Formuens Tilstand med Visshed bestemmes, og ej gjøres en rigtig Beregning derover, ej heller hvormeget man paa hver Slags Vare har vunden eller tabt.

S.

S. 187. Dette Bogh.  
er tilstrækkelig i en mindre  
Detailhandel, som ikke  
kræver Nøjagtighed, men  
kan ikke anvendes paa Han-  
delen i det Store.

For ej at vorde alt for vidtløstig maa Recs. forbi-  
gaae, at gjøre opmærksom paa det Utydelige og Ube-  
stemte, som ogsaa her forekommer i Overslædighed f. Ex.  
i §. 117, 123, 134, hvilket var ham saameget mere  
paafaldende, efter nylig at have læst den fortræffelige Frem-  
stilling af Bogholderiet i Leuchs foranførte System,  
den bedste theoretiske Fremstilling heraf, Recs. kender.  
Til Slutning endnu et Par Ord om det engelske Bog-  
holder-System, som Forf. tillægger vigtige For-  
trin for den almindelige Bogholder-Methode. Forf. for-  
tjener Tak af os Danske fordi han har viist, at en danske  
Mand, Johan Christian Gerber, Raadmand og Kjøb-  
mand i Husum allerede i Aaret 1712, i sit Skrift:  
*Wohlunterrichteter Kaufmann*, har foredraget denne  
Methode endog med mere Bestemthed og Tydelighed,  
end selv den nyere engelske indbildte Opsinder. Forf.  
gjennemgaaer denne nye Bogholder Methode paa mindre  
end 3 Bladé, og uden noget ordentligt tilføjeligt Schema,  
og desuagtet fortæller Forleggeren os øste i Aviserne, at  
det er saaledes fremsat, at et ungt Menneske med noget  
Talent kan selv lære sig det heraf. En Vaastand, Forf.  
selv neppe vilde have understrevet. Recs. der for en 4  
Aar siden gjennemgik Jolnes's System, var meget  
utilfreds med den højt ubeskedne Tone, hvormed Forf.  
i Indledningen anpriste sin Opsindelse, og saae med stolt  
Foragt ned paa de ældre brugelige Methoder, saa at han  
endog

S. 188. Dette Boghol-  
derie fordrer ikke Nøjag-  
tighed, og er tilstrækkelig  
til en Handel i det Smaa,  
men ikke ved nogen vidt  
udbredt Handel.

endog udbryder: „Noget skjendigere og listigere udvænkt System end det dobbelte Bogholderie gives der vist ikke.“ Recs. maa og tilstaae, at han ansaae de mangfoldige Rubriker — i hans Dagbog, ej mindre end 14 paa hver Side, og i hans Hovedbog 38 paa hvert Forlio, — let at kunne lede til Vildfarelser. Paa det meget simple Schema, Jones havde anført, kunde hans System rigtig nok anvendes; men, i en, endog ej meget udbredt, Handel forekomme saa mange Affairer af andre Slags, éhenseende til hvilke Recs. ej strax kunde indsee, hvorledes Forf. vilde behandle dem efter sin Methode, uden endnu at gjøre flere Rubriker, f. Ex. naar Personer skulde debiteres eller crediteres i fremmed Valuta. Hvorledes kunne findgerte Conti ganske undgaaes, naar denne Methode skulde levele Røsbmandens Status og Gevinsten? Tilmed vare de Grunde, eller rettere sagt Skjeldsord, Forf. havde anført imod den dobbelte Methode, ikke af den Natur, at de kunde overbevise Recs. Wagner, Jones's tydste Bearbejder, ej blot Oversætter, der baade har Theorie og Praxis, vedkjender sig ligeledes at høre til dem, der forkaste det dobbelte Bogholderies strænge Methode; men, lægger han til, under behørige Modificationer er det visseligen ligesaa godt at bruge, som Jones's System, og vil stedse beholde sit Værd. Wagner tilstaaer ligeledes i en Note imod Jones, at man ved dennes Methode ligesalet kan blønde Jurister, der almindeligen uden tilstrækkelig Kundskab heri revidere en Fallits Bøger, som ved den dobbelte Methode. Den betydeligste Vin ding skulde vel være den østere og lettere Afslutning.

J. Thomsen,  
Controleur ved Bankcomptoirer.

# Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. 15.

Om Dyrenes Elskov og Kjærlighed  
frimstillet under en Række af Aftvaa-  
givelser og Erfaringer. Af Gotfried  
Emmanuel Wenzel, Professor i Linz. Fra  
den tydste Original med Omarbejdelse, En-  
dringer og Tillæg, ved Dr. Odin Wolff. Kjø-  
benhavn 1803. Paa hofboghandler S. Pouls-  
sens Forlag. 8vo. S. 154.

Dette lille Skrift indbefatter meget. Emnet er højst  
mærkværdigt saavel i philosophisk som naturhi-  
storisk Henseende: den blotte Titel vil tillokke, og den  
lette, moerende, hist og her noget tvetydige Fortælling  
overraske Læserne, men vist og hos Mange efterlade Uvis-  
hed, om adskilligt heri er Spøg eller Alvor.

I Fortalen troer Forf. atter at have vovet sig ud  
paa ubanede Veje; han havde nemlig tilforn skrevet over  
Dyrenes Sprog: hvor Talen har været om Dyrenes  
Naturdrifter, har dog nok begge Materier tildeels været  
afhandede; men neppe vover endnu nogen Naturkyndig  
at give Dyrenes Stemme Navn af Sprog i Ordets-  
egentlige Forstand, heller ikke er Spørgsmaalet besvaret,

om Elskov inden Sandselighedens Grænder fortjener Navnet Kjerlighed. Forf. siger selv i Fortalen, at Dyrene savne ganske den Adel, som karakteriserer Menneskets Elskov. Dyret siges her (S. 28) vil elste som det vil spise og drikke, det søger altid fun det, som har Henegnelse paa dets Sandser, i saa Hald blev Dyrets Elskov og Kjerlighed vel neppe andet end Kjønsdrift. Den Sjels Styrke hvormed Mennesket kan foretrække sin Elskedes for sit eget Vel, opriser man intet virkelig Exempel paa blant Dyrene.

Uagtet mange vil indvende mod Navnet Kjerlighed til at betegne Dyrenes Elskov, ligesom mod Benævnelsen Sprog for Dyrenes Stemme, vil dog neppe nogen miskjende Forf. og den lærde Oversætters Hensigt, at give Anledning til nojere Erfaringer om Dyrenes Sjele. Aarsagen at ingen egentlig Naturkyndig vover sig ret ind i denne Moterie er uden Tvivl den, at Dyrenes Følelser ej kan bedømmes uden efter en yderst ufuldkommen Tegnlære. Grunden hvorpaa her bygges er derfor stedse usikker og vaklende.

Oversættelsen har Fortrin for Originalen; adskiligt er udeladt, som kunde og burde undværes og det Hele er oplyst med Anmærkninger; ved mange af de anførte Kjendsgjerninger savnes dog endnu historisk Vissched, og ved nogle Sandsynlighed. Saaledes er (S. 10) Elefantens Længsel efter og Hengivenhed til sin Mage fortalt af en Mand, der havde Begivenheden fra en anseelig Tyrk, om hvem man blot veed at han har været Djovidne; et andet (S. 19) næsten utroligt Exempel af en Bjørns alt for menneskelige Galanterie, i et Menagerie i Spanien, indryffkes fra en Madrider Journal, uden at man veed om det der var Historie eller Satire.

tire. Atter et andet ubegribeligt om en Hane, der tvertimod bekjendte Naturlove levede i Monogamie er uddraget af et anonymt Brev.

Nogle Exempler, hvor der er historisk Vished, manglende oplysende Biomstændigheder. Ved Fortællingen (S. 58) om en Angora-Kat, der erklarede sig offentlig for Ven, Beskytter og Forsvarer for en hæslig, halvblind, halt, tandlös Hunkat; figer Forf. jeg maa anmærke at Begivenheden er bogstavelig sand, at Kjendsgjerningen foregik under mine Øjne o. s. v. Tiden, hvis det nemlig var Brundtid, vilde uden Twivl herved oplyst meget. Ligeledes ved en anden Fortælling (S. 112) om en Soe, der var i høj Grad Rokette, samt den om Hunden Aminator (S. 114) der blev Straajunker for at behage Tæven Melite og naaede derved sin Hensigt.

Mangel af Sandsynlighed føles og ved nogle af disse Fortællinger: naar Møllerens Æsel (S. 54) forsliber sig i en halt Hoppe, og af lutter Galanterie halter, ja bringer det heri virkelig til Illusion, efter hvad en vis Doctor Battisti fortalte Forf. Naar Fasan-Hanen (S. 55) glemmer sine Høns og forgaber sig i en Matugle, som dog efter bekjendte Erfaringer udbreder Skræk og Afsky blant alle Fugle.; naar Forf. iagttog (S. 57) Dødning-Uhret Termos (ikke Ptinus) fatidicum L. at det var en Loppe paa Ryggen og vedblev at bære den; naar han formoder at Dødning-Uhrets Banken har været efter Loppens Smag, saa veed man neppe at forklare sig Forf. enten historiske Smag eller Kundskab, og bisfalder uldkommen Oversætterens Paastand i Fortalen, at Forf. ikke er nogen betydelig Theoretiker, man tør vel tilføje ellers ikke Praktiker i Naturhistorie.

Den 7de Afdeling om det Egne i Elskoven hos

Handyr og ligeledes hos Hundyr forekom Anm. at være en af de best udarbejdede, dog langt fra ikke noje nok prøvet. Fortællingen (S. 71) om Næven, der flygtede men bragte siden en anden Næv, som den havde bidt halt, i sit Sted i Fængselet, er Stof for en Fabeldigter. At Hun-Aben af Moderkjærlighed (S. 81) øste kryster sine Børn ihjel, grunder sig neppe paa nogen troværdig Kjendsgjerning. Vore Husdyr have Mødre, siger Forf. sammestdes, hvis Omhed for sin Familie kunde tjene mangen Menneskemoder til Mønster; vist nok sandt, dette Slags Moral er heller ikke almindelig Mand ubekjendt, men det har og uforklarlige Undtagelser; der er jo Dyrmodre der fortære deres egen Ungel: i vild Tilstand synes dette være sjeldent undtagen blandt Rovdyrene, hos Husdyrene forekommer det øftere, og er maaske blot Følger af ond Bane.

Den 10de Afd. Jo bedre Opdragelse et Dyr, faaer des finere elster det, synes være den meest lærlige. Erfaring viser, at Opdragelsen, som Mennesket giver Dyret, virker de betydeligste Forandringer i dets Physiske, og, om man tillader dette Udtryk, i dets moraliske Forfatning: hvor meget udmarket har ikke de tæmmede afrettede Dyr fremfor det vilde. Om der imod Kjønsdriften, hvorom her egentlig tales, om denne Drift, der tyranniserer over Dyret, lader sig modificere af Opdragelse, om man med Forf. tør an take at Dyret forbedrer sit Skjønheds-Ideal, om de i denne heftige Naturdrift ledes i sit Valg af en vi Fuldkommenheds-Følelse lader sig vanskeligere bekræftend benægte. Forf. har heller ikke nogen egentlig Kjendsgjerning for denne Paastand. Overalt savne

Møjagtighed i de historiske Bevis, og Læserne vil ofte opkaste Twivl mod de ansorte Begivenheder, men alligevel finde Stof nok til Estertanke over Dyrenes næsten menneskelige Adfærd i mange af deres Sysler, samt over Menneskets Evne til at forædele Dyrets Naturanlæg og selv deres indbyrdes Forhold.

Oversætterens Anmærkninger oplyse meget: heri anføres at noget af det meest usandsynlige er udeladt f. Ex. om Tornskaden, der forestede sig i en Sis- gen, om en Hun-Abe, der begik Selvmord, fordi hens Elster en Han-Abe forestede sig i en anden i hens Gelskab o. s. v. Da Anm. ej har den tydste Original ved Haanden kan han ej bestemt angive hvilke Anmærkninger tilhøre Oversætteren. Ved Anmærkn. S. 31 maa erindres at Mattergalen ligesom Gjøgemoderen henregnes til Vipstjertens Slægt. At Grævlingen (S. 32) kunde hensøres under Viverre, som her kaldes Stinkdyrenes Slægt, kan vel ikke bifaldes, da den stinkende Vædske ej anføres som Slægtmærke. Stinkdyrene have heller ikke som her siges Gjemmet for denne Vædske under Bugen men under Halen. Blumenbachs Inddeling (S. 84) af Pattedyr i tolv Klasser er den for danske Læsere meest bekjendte efter Oversættelsen af hans Haandbog. Naar Fuglenes Mede (S. 86) siges at maatte ansees ej som Leje men som et Moderlem, hvori Fosteret erholder Uddannelse, saa synes dette være meget utydelig. At Amphibierenes Lunger (S. 88) ikke have lignende Indflydelse med den hos Pattedyrene, er hidtil ikke oplyst. Efter Linnés Inddeling af Fiske hører Aalen (S. 89) ikke til tredie men første Orden, og Karpen ikke til sjette men fjerde. Alle Fiske aande ved Gæller, kuns at

disse hos de her (S. 90) nævnte Bruskfiske ligge mere skjulte. De nogene Snegle (S. 91) sættes blandt Bløddyr, ikke blandt Indvoldsorme. Ved Oversættelsen (S. 58) maa være indlobbet den Bildelse, at det tydste Floh er oversat Flue.

Anm. ansaaq det for Pligt at være noget udførlig ved denne Anmeldelse; hvis denne Maade at bearbejde Naturhistorie skulde, hvad man neppe maatte ønske, blive Mode, udfordres uden Twivl den meest nsjagtige Strenghed i Valget af Anekdoterne, for ej at overvældes med Romaner af Dyrenes Kjerligheds-Historie.

Rathke.

### Skilderie over Roms Sæder og Kultur.

Udgivet paa Tydsk af C. A. Böttiger. Oversat af O. Horrebov, Decanus. I Gyldendals nye Samling af Rejsebeskrivelser. 6te Bind.

Med sand Fornejelse har Rec. gjennemlæst forestaaende heldige Skildring af Roms Sæder og Kultur, der paa saa mangehaande Maader gjenkalde ham Mindet af noale af hans Livs skjønneste Dage, af hans Ophold i Rom. Det har glødet ham, at see sine egne Jagtagelser bekræftede af Forfatterens, og kan han end ikke overalt være enig med ham om hvert enkelt Træk, han fremstiller, eller om de Resultater, han deraf uddrager, og saae han end stundom Tingene fra en anden, nærmere eller lavere, Synspunkt end Rec., saa fornøjer det ham dog inderligt, at see, at Forfatteren, der ved sit lange Ophold i Rom har havt

Lej-

gighed til at samle de nødvendige Kundskaber og Erfaringer, i det hele taget, dog har ladet det nye Romersfolks Sæder og Karakter vederfares Ret, og damt langt mildere, og just derfor sandeleshom, end mange selv nyere Rejsende, som ved et alt for fort Ophold, og ofte uden at kjenne engang Sproget og endnu langt mindre Folkets Karakter, øste deres ensidige Bemærkninger af meget usikre og ofte urene Kilder. Forfatteren, der saavidt Rec. veed, er Hr. Fernow, som nu lever i Weimar, har med sikkert Øje vidst at fatte de vigtigste enkelte Træk og med øvet Haand at tegne dem, til et treffende og skjønt Heelt. Uden entusiastisk Beundring eller eensidig Dadel seer man overalt den folde rolige Jagttager. Enhver, som har havt den Lykke at leve i Rom, vil sikkert med fornøjelse i dette heldige Panorama gjenkjende en Stad, som hver dannet, følende Mand forlader med Smerte og mindes med veemodig Længsel; de som selv engang komme derhen, ville takke Forfatteren for de Synspunkter, han angiver til en rigtig Udsigt over det hele nyere Rom, og de endelig, som aldrig lære at kjenne denne mørkelige Bye selv, kunde ved Forfatterens Vejledning faae en hemmelig tydelig Forestilling om dens nuværende Tilstand.

Følgende ere de Gjenstande Forfatteren afhandler: — Roms Beliggenhed og lokale Beskaffenhed. — Folkets Karakter. — Religiositet og Sædelighed. — Huslig Levemaade. — Selskabelige Fornøjelser, Folkefester, offentlige Forlystelser. — Romersk Politie og Justits. — Opdragelse. — Mode. — Fremmede, Kjettene, Jøder, Glædespiger. — Paveligt Militær. — Befolning. — Litteraturens Tilstand. — De dans-

nende Konstners Tilstand. — Foruden en Indledning og Slutning. —

For at give Læseren en Forestilling om Forfatterens Tegning og Kolorit, vil jeg anføre hvad han stiger strax i Indledningen om Rom, saa meget mere som det er tressende sandt, og giver et meget rigtigt Begreb om denne Byes nuværende Tilstand.

„Saa meget den Stad, over (af) hvis Sæder og Kultur vi her fremlægge et Skilderie for Publikum, overgaaer Europas fornemste Hovedstæder i historisk og æstetisk Interesse, saa meget staaer den tillige tilbage frem for dem i alt (?) det Interessante, som store Sæders selkæbelige Liv har at fremvise i Henseende til Virksomhed og Nydelse.“

„Ingen blomstrende Handel, ingen nyttig Vindstabeligheds Aand opliver dette kraftløse i almeen Indolents nedsjunkne Statslegemes dorfte Lemmer. Roms Gader ere opfyldte med Lediggjængere, Bettlere (Tigere) og Munke, dets Torve med elendige Høkere og Bissekrammere; vidtomkring vidner frugtbare, men strækkeligt øde, Marker om Industriens dybe Sovn i Rom.“

————— De Hornbøjler og Fester, der give verdslige Fyrsters Residentsstæder deres Glæds og forsamle ved deres Høffer Provindsernes bemedles de Adel, den ødelste Ungdom af begge Kjøn og en Skare af Rejsende fra alle Lande, ere naturligvis forjagede fra et Hof, som bestaaer af udlevede ugifte Præster og Munke, og hvis Fester ere religiøse Ceremoniers stedse eensformigt tilbagevendende tomme Glimmer; hvilke, endog naar de have Nyhedens Unde, ikke med al deres Pragt kunde afværge hin

, Kjeds-

„Rjedsommelighedens quælende Følelse, der ledsager dem. Ligesaa blottet for glad Nydelse er den romerske Adels Levemaade, som vi længer hen udførslig ville skildre. Endelig viser der sig her neppe et Spor af hine paafaldende Oprin, som kjæmpende Interessers og Lidenskabers mangfoldige Sammenstød frembringe i store, folkerige, af Industrie og Velstand oplivede Stæder. Rom er i Forhold til sin Størrelse lidet befolket; mere end de to Tredie-Dele af det Rum, som denne Stads Mure indslutte, ligger ubebuet, og Kirkens vidtløftige Klosterbygninger og halvøde Pallader opfyldt mere end Trediedelen af det beboede Rom. Den fattige Folkeklasses Indslands, der skyer Arbejde, og kun sysselsættes med from Lediggang, indstrækker blot sin Industrie til en kummerlig Erhvervelse af det Nødvendige til Livets dagslige Ophold; dersor danner ogsaa denne Klasse af Folket her ingen saa talrig, urolig, let opbrudsende Pøbel-Masse, som i andre store Hovedstæder.“

Rec. er heri ej overalt ganske enig med Forfatteren og maa gjøre Læseren opmærksom paa, at mange enkelte skarpe Træk samlede til et Helt let kunde give en Art af Karikatur. Hvad Forf. p. 321 siger om Roms maleriske, sortryllende Udsigter er meget sandt, og Rec. bemærker blot at Neapels Omegn overgaer den vel mere i Unde og Rigdom end i Højhed og Afverkling.

Maar Forfatteren p. 324 anfører „at ingen Husvært i den hede Årstdid maa jage sin Lejer ud af Huset“ saa gjelder det naturligvis kun om Lejere, som ej opfyldte deres Kontrakt; thi for at forebygge Husvæternes Ager med Huslejen, maa ingen Vært i Følge

de Rom. Lové udsige sin Lejer, saalænge denne opfyl-  
der sin Kontrakt, naar han ej selv vil afbenytte sine  
Bærelser. Rec. kan ikke være enig med Forfatteren  
naar han p. 329 udleder det quindelige Kjøns Anlæg  
til Fedme i Rom af dets Heng til Lediggang, hos  
mange Damer af den første Rang, der sikkert leve hen  
i fuldkomneste Ørkesløshed, svorer man ej denne Følge  
deraf. Romerinden, saavel som Romeren og overhove-  
det Italieneren og Sydboen, elsker det dolce far nien-  
te, men hendes Aaland er stedse virksom; Romerinden  
arbejder ej, men hun er stedse bestjæstiget, med sine  
egne eller sine Veninders Intriguer, der udgjør Sjelen  
i deres Liv, og mange dyrkede desuden Musik og Sang  
især og Tegning lidenskabelig. Forfatterens Skildring  
af Romerinderne er kjøn og træffende sand. Mæsten  
alle besidde de foruden den ædle tanke Vext, de regel-  
mæssige kjønne Træk, det levende, fyrige, elskovslyste-  
ne Blik og den ædle majestætiske Gang, mere eller  
mindre en klar Forstand og reen ofte dyb Følelse,  
som erstatter deres forsomte Opdragelse; deres Leven-  
hed, deres elskværdige Naivitet og Utrungenhed udbre-  
der et formildende Slor over deres Mangel af Dan-  
nelse; og den Lidenskab hvormed de ganske opofre sig  
deres Elsker, og hvormed de fordre en udelukkende  
Gjenkjærlighed, udmarket vel ej blot de elskværdige  
Romerinder, men overhovedet hver ødel Italienerinde.  
Om de nyere Romeres Religiositet siger Forfatteren  
meget rigtigt: „at Romersfolket hverken er saa over-  
trost, bigot eller fanatisk, som man funde vente af  
en Stad, der er regjeret af Præster.“ De have seet  
disse for nærværd til at blændes af et falsk Skin af  
Hellighed, og deres naturlige sunde Dommekraft for-  
lader

lader dem ej heller her. Ved Opdragelse og af Vane er det, at Folket hænger fast ved sine religiose Skifte, som det iagttager meget mekanisk. Naar derimod Forf. siger: „at Romerne i Gjerningen intet Begreb have om sand Moralitet, om uegennytlig Udsøvelse af det Gode for dets egen Skyld.“ At „for ham er Retfærdighed blot en legal Evang., Ærlighed fun en Klogskabs-Plige, som han opfylder for sin egen Fordels Skyld og gjerne overtræder, saa ofte Vedragerie synes at bringe ham større Nutte, og Veldædigheds-Gjerningers Udsøvelse et Laan, hvorved han tilaagrer sig Paradisets evige Glæder.“ saa kan Rec. ej være enig med ham; det samme gjelder om de fleste andre Mennesker, som ej have nydt en bedre Danselser, i hvad Land og hvad Stad, de end beboe, og Rec. troer derimod, at det rom. Folk, trods sin større Anledning til Fordærvelse, som Forf. selv viser, dog endnu oftere giver Prøver af en ædel Karakter, end mange af de nordlige Landes Beboere af Almuen, hvis Dyder kun alt for ofte ere negative og hidrøre mere af flegmatisk Dorsthed, end af gode Grund sæninger. Forfatterens Malerie af Romernes huslige Liv er for det meste meget heldigt. Det behagelige far' niente, hvortil Klimaet saa meget indbyder, udbreder sig til alle Stænder, og har megen Indflydelse paa det huslige Liv og selv paa Romernes Maadehol-denhed, som foretrækker at hoe, drikke og spise maadesligt, for at arbejde meget, som man meget udtryks-fuldt falder fatica, Slæb.

Om Ciciasbeatet handler Forf. vidtløftigt, og denne Italien ganske egne Skik fortjener ogsaa for sin betydelige Indflydelse paa det borgerlige og huslige Liv og

og paa Sædeligheden en nojere Undersøgelse. Rec. er ganske enig med Forf. i de Aarsager og Resultater, han anfører. De allerfleste Cavalieri serventi (ej servant) ere tillige erklærede lykkelige Elskere; Rec. har selv oftere seet det; og tillige erfaret det af flere italieniske Damer. Dog har han ogsaa kjendt nogle, hvis opvartende Kavalier sikkert blot var en Ven af Huset, der ledsagede Damen overalt uden at nyde noget Kunst for sit mæssomme Arbejd, og som blot var at ansee som en Kammiertjener af Stand; og andre derimod, hvor hver Elskovs-Gnist var slukket, og hvor man kedede sig til Døde over hinanden, uden at ville afbryde Forbindelsen, som ville have gjort mere Opsigt end mangen Skilsmisse hos os. Desuden veed Rec., at om end mangen en Dame ofte kan væxle og vælge efter Lune, uden sin Hr. Gemals Stemme i denne Sag, saa er det dog ofte ej Ulfældet, og der gives Familier, hvor den opvartende Kavalier vælges efter Overlag med Manden og Familien fort før eller strax efter Brylluppet. At der i øvrigt i alle gode Familier bør herske og hersker en god Forstaaelse mellem Manden og hans Kones opvartende Kavalier, er bekjendt; det paaligger ofte denne at besørge endeel af Familiens Fornøjelser, f. Ex. Loge i Skuespilhuset, hvorimod han, naar han ej selv er gift, spiser daglig i Huset, besøger Konen til alle Tider uanmeldt, naar Manden stedse lader sig melde, ledsager Konen overalt, ansees af Børn og Thyende som en Mærpaastrønde, og af Manden som en nsje Ven, uden ringeste Utilfredshed, eller uden at ansee dette Forhold som ham fornærmeligt. Derfor veed ogsaa hele Byen ligesaa bestemt, hvem der er Konens cavaliere servente, som

som hvem der er hendes Mand, og at verle, giver ej det beste Rygte. Ofte er Manden en anden gift Rosnes cavaliere servente, og begge Konerne Veninder.

De selvskabelige Fornøjelser, Folkefester og offentlige Forlystelser afhandler Forfatteren vidtløftigere. — De selvskabelige Fornøjelser uden for Karnavalstiden ere de store Conversazioni i de første adelige Familier, store fedelige Aftenselskaber, hvor enhver Fremmed, der engang er indført, efter eget Behag kan fede sig eller spille sine Penge bort. Først naar man faaer større Damebekjendtskab kunde de begynde at more noget; thi trods deres cavalieri serventi ynde Romerinderne, og man vil sige alle Damer, dog fortrinlig de Fremmede, som sikkert for det meste ogsaa ere mere underholdende end de ofte meget ugalante Romere. Konserverne i privat Husene ere ofte højt underholdende. De bestaae næsten blot i Vokal-Musik, og der gives mange af dem, baade i den første Adels Huse og i Middelstandens, hvor Selskabet er meget blandet, hvor man ofte finder Prindser og Prinsesser i Selskab med Kræmmere og Haandværkere, her har man tillige den beste Lejlighed, til at høre den italieniske Gangs Tryllerie i sin fulde Skønhed. Forf. afhandler derpaa de religiøse Fester, som i Rom ere mange, og hvorf de i Paaske-Ugen, eller i den saakaldte Dimmels-Uge, ere de mærkligste, højtideligste og skønneste. Karnavalet i Rom er nu igjen i fuld Gang, som før Revolutionen, paa de smaa Vorlys nær; og det er her, hvor man best seer det romerske Folks elskværdige Godmodighed, hvor det overslader sig sorgløs til Glæden, uden at fornærme eller at fornærmes; og hvor Magten forener Tiggeren og Prindsen til føllede Glæde.

Det

Det samme Folk, som i Karnavalstiden neppe kan faae  
 Plads i syv temmelig store, fylder siden ej et maadeligt  
 Theater, der ofte er maadeligt nok besat, og hvor man  
 mere kommer for at see sine Venner end Stykket. I  
 Oktobre Maaned begynde de egentlige Landforlystelser.  
 De fornemme tage ud paa deres prægtige Viller, modta-  
 ge og beverke deres Venner der, Middelstanden kjører til  
 Frascati og Tivoli, Almuen smager Vinen ved Monte  
 testaceo og fornøjer sig i nogle Kroer i Nærheden af  
 Rom med deres pyntede Koner og Døttre. Paa Kar-  
 navals Glæderne følger den strenge Fasten, og hele  
 Verden der spøgede, loe og sang og dandsede, sidder nu  
 i Sæk og Askø og hører med Andagt paa de tordnende  
 Guds-Prædikanter, der skrige i alle Kirker og paa Ga-  
 derne; paa Oktobre Forlystelserne følge ogsaa alvorlige  
 Fester, og især alle Sjæles Dag, hvor nogle Kirker ere  
 udpyntede med Dødninge-Been, og Sjælemesser for de  
 arme Sjæle i Skjersilden lyde fra alle Altare. Det  
 romeriske Politie og Justitsvæsen er slet, og Forfatteren  
 kaaner det ej heller. At Folket forsvarer Morderne,  
 troer Rec. at kunde forklare, foruden de gode Grunde  
 Forf. anfører, deraf, at det anseer Knivstik, som den  
 fornemme Verden Dueller, som en nødvendig Selvhævn  
 for Fornærmelser, som Lovene ej kunde beskytte mod,  
 eller give Opredning for. Det er ej allene i Rom, men  
 i alle Italiens Stæder, at man forfolges af en Skare  
 af Tiggere, som Forf. meget rigtig henfører til en Virk-  
 ning af Religionsbegrebene, der betager denne Handling  
 alt det fornedrende, og af Almuens Ladhed, af den slette  
 Regjering, der ej sørger for ataabne Erhvervs-Kilder,  
 og endnu mindre for Ungdommens Undervisning; thi  
 hvor mange tusinde Ulykkelige fødes ej i Italien til at  
 nære

nære sig hele Livet igjennem af at tigge. Mordene have i de to Aar, Rec. tilbragte i Rom, været meget færre end forhen, da den døværende Governator straffede dem alvorligt. Maar Forfatteren mener at den sædvanlige Forbandelse: che sia ammazzato, beviser, hvor fortrolig de ere med Tanken om Mord, kan Rec. ej være af samme Mening; ellers kunde man jo paa samme Grund bevise vores Almues Fortrolighed med Djevelen, som de stedse kalde paa. Om Røverier i Rom selv eller i Kirkes staten hørte Rec. meget lidet i den Tid, han opholdt sig der. Om Opdragelsen siger Forfatteren: „Hvor ufuldkomnen den moralste Opdragelse endogsaa er i de fleste andre Lande, sørger man dog i det mindste for, at der kan blive brugbare og nyttige Borgere opdragne (?) for Staten, i det man forebygger Folkets Lediggang og besfordrer Industrien. Her derimod bliver Borgeren ligesaa forsømt som Mennesket. Her er det nok, naar den Indfødte kun bliver det man kalder en god Kristen, d. e. naar han fra den tidlige Ungdom af bliver afrettet til de udvortes Religionestikkels mekaniske Udsættelse, og driver dem tankeløst. Dette er alle de herværende Opdragelsesanstalters Hovedobjemed, og al anden Undervisning, der ellers bliver givet, er det underordnet.“

(Sortsættelsen følger)

A. C. Gierlen.



I det kongelige medicinste Selskabs Forsamling, den 26de Mars, opførte Hr. Dr. Scheel twende Afhandlinger: den ene om Barselfoners og spæde Børns Behandling i Island, med Hensyn til de Midler, som funne

for

formindskede den store Mortalitet iblandt de sidste, og den anden over tvende i Fødselsstiftelsens anatomiske Samling værende Twilling-Cycloper og et Barn med Spina bifida.

\*\*\*

\*\*\*

\*\*\*

I det kgl. danske Videnskabernes Selskab forelæste Justitsraad og Professor Bugge Fortsættelsen af en forhen fremlagt Afhandling om den terrestriske Refraction og Maaden at beregne Bierges Højde over Havets Horizont. Refractionens Bestemmelse blev bekræftet ved mange af egne og fremmede giorte Observationer. Ved de af Lieutnanterne Ohlsen og Wetlesen efter det Kongelige Rentekamers Befaling foretagne nsiagtige trigonometriske Opmaaslinger blev forskellige Islandiske Bierges Højder over Havet beregnede efter de opgivne Formuler. Bivelfields Højde beregnet fra Stasjonen Ausvarde var  $346\frac{1}{2}$  Favne, men fra Stasjonen Thorlakshavn  $347\frac{2}{3}$  Favne. Højden af Keiler beregnet fra Ausvarde var 204 Favne, men fra Stasjonen paa Apothekernæs 209 Favne. Højden af Langefjeld beregnet fra Ausvarde var 322 Favne, og fra Thorlakshavn ligeledes 322 Favne. Højden af Vester Jokel beregnet fra Stasjonen Akarnæs var 759 Favne, og fra Stasjonen paa Hiorts Ey 764 Favne. Højden af Hækla bestemt igennem tvende Stationer Lopstadahol og Trihyrningen, blev fundet 827 Favne, men ved en enkelt Observation fra Lopstadahol  $826\frac{1}{2}$  Favne. Fra Trihyrningen er observeret Højde Winklen af Eja fiella eller Øster Jokel, hvis Højde over Havet deraf er fundet 921 Favne. Denne gode Overeenstemmelse imellem disse Højder over Havet bestemte fra forskellige Stationer, beviser, at den angivne Bestemmelse af Refractionen og dens Anvendelse til Højdeberegning med Sikkerhed kan anvendes indtil 800 Favnes Højde over Havet.

# Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 16.

Primum Anacreontis odarion denuo illustratum atque cum diversis Horatii ac Ovidii carminibus compositum. Prolusio, qva publ. exam. in schola Othin. a. d. 15 Oct. 1804 instituendi solennia indicit auctor Sev. Nic. Job. Bloch, Sch. Cathed. Othin. Corrector, etc. Othenis 1804. 28 S. 4to.

Saa rigt et kritisk Apparat vi end i vore Tider have til Anakreons Læsning, saa stort et Forraad end de sidste Decennier have frembragt af Oversættelser i alle nyere Sprog af denne Digter, med saas megen Føje kan man dog underskrive Hr. Konrektor Blochs Paastand i dette læseværdige Indbrydelseskrift: at der endnu savnes en for Skoleungdommen passende Udgave af Anakreon. En af Hovedfordringerne ved denne skulde efter Forf. Formening, næst en grundig Ordforklaring (hvortil især ved Fishers og Schneiders Arbejder haves herlige Bidrag), fornemmeligen være en nojagtig og smagfuld Udvikling af Tankegangen i disse Digte, hvorved Følelse for det Yndige i dem opvaktes hos Ynglingen, dog saaledes, at han ikke blev staande ved dunkle Begreber om det Skjonne hos Forfat:

fatteren, men lededes til ved Sammenligninger og Domme-kraftens Øvelse tillige at gjøre sig Regnstaab for sine Følelser.

Nærværende Afhandling er en Prøve, hvorledes sig en Kommentar kunde udføres; dog erindrer Forfatteren udtrykkeligen, at den Vidtløftighed, der ved et enkelt Stykket særskilte Behandling var nødvendig, maatte i en Udgave, der indbefattede alle de Anakreontiske Digte, af sig selv bortfalde. Ann. troer og saa, at Korthed og Præcision maatte ved sligt et Forretagende saameget mere gjøres til Regel, som Tankegangens Lethed hos Anakreon meget ofte forklarer sig selv, og Fortolkeren her tillige har en anden Klippe at undgaae, nemlig overdrevne Føleries Opvækelse, hvorved netop denne Digter saalet kan misbruges.

Den Ode, som i dette Program forklares, er den første i den sædvanlige Samling. Efter at Læseren i Henseende til Digterens Karakteristik er henviist til Manso's Afhandling i Sulzers Nachträge, anføres den græske Text, og derpaa angives korteligt dens Hovedindhold. Forf. bestemte Uttring S. 10, at Accenterne burde udelukkes i alle Skoleudgaver, tør Rec. ikke tiltræde, da de gamle Grammatikere just have indført dem for at løtte den første Læsning, da Accenterne ved mange Lejligheder endog hjelpe til Meningens Udfindelse, og den Forstyrrelse i Metret, som nogle deraf befrygte, lettest og sikkest forebygges ved Kundstab i Metriken, uden hvilken en af Anakreons fornemste Undigheder dog ikke tilfulde kan paaskjønnes. Odens Plan angives S. 9 rigtigere, end den sædvanligent plejer at fremstilles, og S. 11 gjøres Læseren opmærksom paa Overgangen fra Præsens til Præterita

i 5te Vers, hvilket giver hele Tankegangen mere Liv og lyrisk Præg. Men naar S. 9 tilføjes: *apparet sedulus autor, quem demum, cum splendido cuidam epico carmini elaborando frustra studium adhibuerit, ingenui fateri non pudeat: "amphora coepit institui, currente rota cur urceus exit"*, ledes man til at troe, at Anakreon efter Forfatterens Mening virkelig skulde have haft et episk Digt fore, men siden ladet det fare, fordi han mærkede, at han intet Kald havde til saa mæssommeligt et Arbejde. Hvilken Forudsætning, der ikke grunder sig paa nogen historiske Bished, synes at beroeve Digterens Phantasie noget af dens Unde.

S. 10 og 11 angives følgende Digterstedere. Horaz. Od. I, 19. 9, Brev. II, 1. 250, især Od. I, 6. Scriberis Vario o. s. v. og Ovid. Amor. I, 1. *Arma gravi numero o. s. v.* for at vise, hvorledes den samme Tanke, der findes i de 4 første Vers af denne anacreontiske Ode, er af forskjellige Digtere forskjellig behandlet. Naiv Simpelhed er Anakreons, Elegansk Horaz's, og Vittighed Ovid's Særkjende. Sammenligningen med den sidstnævnte Horazianiske Ode udføres videre S. 14, og derpaa udtrykker Forf. sig saaledes: *nulla vero Anacreonis in hujusmodi rebus ars est, nulla rerum copia, nulla in alias urbanitatis officia.* Det lidet, vi have af Anakreons Handsværker, synes unm. utilstrækkeligt til at godtgjøre saa haard en Dom over denne Digter.

S. 15 er Forf. uvis, om *sgwras* i 9de Vers skulde forståes om Eroterne i Almindelighed, eller, som Ramler vilde, om Hercules's Elskovshandler. Denne sidste Fortolkning er vist for lerd. Efter Rec. Me-

ning kan Ingen tvivle om, at ἐρωτας i 9 V. er des samme, som ἐρωτα in 4de V., da hūnt er, saa at sige, fun et Refrain af dette. Ved denne Lesslighed kunde det have været bemærket, hvad til mange Oders rigtige Forstand ikke er uvigtigt, at endeel af disse uden Twivl ere forfattede for at affynges, og at saaledes en vis Allusion ved Tonefaldet ofte bestemmer Meningen med fuldkommen Sikkerhed. At forresten Eroterne, hvor de forekomme, ikke blot bør forstaaes om 2 eller 3, Eros, Himeros, Anteros, eller hvorleds man ellers vil navngive dem, men om Amorernes talrige Hær, kan ikke blot af Skribenterne, men især af Konstmonumenter tilstrækkeligen bevises.

S. 16-17 anføres et vidtløftigt Sted af Wiesland, hvori Tibull karakteriseres i Sammenligning med Horaz. Hr. Konrektoren troer, at man her blot kan sætte Anakreon for Tibull, og at Skildringen da meget vel passer. At Tibulls (Anakreons) Karakter er for det meste, eller ganske, en forfinet Sensualitet, kan vel indrømmes, men Phantasiens høje romantiske Sving, der er Tibull saa egen, kan paa ingen Maade tillægges Anakreon.

De 3 sidste Vers af Odens sammenlignes bequeme med Ovids Amor. 2, I. 35. hvor den Tanke: ausus eram, memini, coelestia dicere bella, endes, ligesom hos Anakreon: heroum clara valete Nomina; non apta est gratia vestra mihi. Om Slutningsordene: η λυγη γαγ μονας ἐρωτας αδει, siger Forf. negligentius re: eti a qvodammodo certe frigere videntur. Er den Bemærkning rigtig, som Ann. nylig har anført, vil den tilsyneladende Mathed i dette 12te V., sammenlignet med det 4de og 9de, uden Twivl bortsfalde,

felde, og hele Oden derved maaſke faae mere Kunſting og Naivitet.

Saare kjærfommen, især for Danske Læſere, maa den af Hr. Konr. tilſøjede Lürdorphſte Oversættelse være, hvilken vi her tillade os at anſøre, saameget mere, som denne vittige og grundige Lærdes *Carminal* ikke synes at være ſaa bekjendte, ſom de burde. Oversættelsen lyder ſaaledes:

*Atridas Cadmumque et bella cruenta parabam,  
Inſonuit ſolo dulcis amore chelys.*

*Error erat. Muto nervos, totamque refingo,*

*Motaque erat pravo diſſona chorda loco.*

*Utque iterum Herculeas tentabam pollice laudes,*

*Ecce! iterum nervis ingeminatur amor.*

*Vincimur. Heroës, bellatrix turba, valete!*

*Materiem poſthac ſuppeditabit amor.*

De hindringer, ſom det elegiske og andre Metra lægge i Vejen for de Anakreontiske Ideers Omklædning i andre Sprog og Verſemaal, ere i Anledning af denne fidſte ellers fortræffelige, og nogle gamle græſke Eftersligninger, S. 10 meget heldigen oplyſte, og med den iſte anakreontiske Ode sammenlignes endnu 16de Ode af samme, Horaz's I, I. og Ovids Amor. I, I. Om begge de Anakreontiske ſiges S. 20, at de, ligesom den anførte af Horaz til Mæcen, vare af Digteren, om ikke ſtrevne, ſaa dog valgte til at ſtaae først og ſom en Fortale i Samlingen. Til denne Paafstand synes i Oderne ingen Grund at ſpores, og om nogen af Anakreon ſelv foranſtaltet Samling, vides, ſaavidt det er Ann. bekjendt, intet med Viſhed.

Afhandlingen endes med at anſøre nogle Forſkelsligheder i Horaz's, Anakreons og Ovids Aand, og

Behandlingsmaaden af deres Digteremner. Vi anføre heraf kun følgende: Anacreontis nativæ dulcedini, foecundiorique Horatii copiæ, opponenda est eximia Nasonis ars et solertius ingenium.

Saa interessant og indholdsriig end Læseren isvrigt vil finde denne Prolusion, tillader Unm. sig dog til Slutning at bemærke, at Anakreon, selv formedelst sin Korthed og Lethed, maastee for Ynglingen er min, dre bequem, som Grundlag for slige Sammenligninger. Disse synes og at ville være nyttigere til Dommekraftens Skjerpelse, naar et enkelt længere Stykke sammenlignes med et lignende hos en anden Forfatter i alle sine Dele, end naar tre, fire eller flere forskjellige Stykker tages med i Sammenligningen, da denne Forkjellighed let kan forrykke den rigtige Synspunkt, og føre til Ubestemthed eller Unsagthed.

B. Thorlacius.

**G**ilderie over Roms Sæder og Kultur.  
Udgivet paa Tydѣ af C. A. Böttiger. Over-  
sat af O. Horrebow, Decanus, &c.

(See forrige No.)

Det er sikkert at især den lavere Klædes og den højere Adels Opdragelse er meget forsomt, og at disse to Stænder dersor meget approximere sig hinanden. Egentlige Haandværker, der fordre stadigt vedholdende Arbejde, elsker Romeren ej, og ingensteds finder man vist saa slette Haandværkere, som i Rom. Desto mere Sands have de for alt, som kan henshores til de skønne Konster, og de mange af disses Produkter, hvormed de fra deres tidlige Barndom ere omgivne, danne uformet

mærkt deres Smag herfor. At Gejstligheden udelukkende besatter sig med Opdragelsen er sikkert af en meget skadelig Virkning; man maatte ej kjende disse Menneskers ensidige, bigotte Pedantisme, for at tvile herom. Denne Mangel af Opdragelse og Dannelse i alle Stænder er meget Skyld i Folkets Lediggang og de deraf følgende Laster; hvoriblandt Spillesygen er meget hyppig; og ingensteds, udenfor Italien, seer man saa mange Dagdrivere og Lediggjængere af den højere Klasse og af Almuen paa Gaderne og i Vertshusene som i Rom.

Moden iudsver sit Tyrannie saavel i Rom som udenfor, saa vel over det hellige som over det profane. Romerinderne klæde sig med Smag, men Herrerne som oftest meget slet, og en romersk Petitmåter, som man meget udtryksfuldt kalder un pasticetto, en lille Postej, er et højt latterligt Syn, som viser, at denne Karakter ligger udenfor National-Karakteren. Husene, selv de første Pallader, ere meget slet moshlerede, og man kjender lidet til sand Luxus der er forenet med en smagfuld Bravemmelighed; nogle gammeldags, ofte slet vedligeholdte, Moshler fylde de store ligesaa gammeldags Værelser. Haandværkerne arbejde saa slet, at man hverken kan faae smagfulde Moshler eller Klæder hos dem. Forf. afhandler Fremmede, Kjettene, Jøder og de sorgelige Glædespiger under en Rubrik. Til en af de sande Behageligheder i Rom, er den Mængde af Fremmede som strømme hen til denne Verdensherreinde, for engang i Livet at skue Ruinerne af den fordums Højhed og Magt. Blandt disse ere ofte fortræffelige Lærde og Konstnere og meget dannede Mennesker, som den fælleds Interesse, for Alder-

dommen, næret ved den tidlige Læsning af Klassikerne, og Kjærlighed for de skjonne Konster, som Italien og især Rom vækker, ofte forener her til den behageligste, mest nydelsesrige Omgang, saa meget mere som de Adspredelser, der omtumle Menneskene i en evig Hvirvel i andre store Stæder, ej finder Sted i Roms højtidelige Stille. Man møder hinanden i Gallerierne, i Kirkerne, imellem Ruinerne, i Vaticanet, og i Villa Borghese, gjensidig Nydelse af Konst, Natur og Alsterdom forener snart Mennesker fra de forskelligste Egne her i Verdens fordums Centralpunkt, og man nyder dobbelt alt det skjonne og høje, naar man kan meddele sig, som her vorder en dobbelt Trang. Derfor kjende ogsaa de fleste Fremmede hinanden, og danne smaa Cirkler imellem sig, søger og finde hinanden, astale Konst- og Landpartier med hinanden. Og saaledes stifter man i Rom ofte Forbindelser og Venstaber for hele Livet, der ere saameget skjonnere, som den Stemning var det, hvori vi slutte dem. De ultramontanske Fremmede ere i Almindelighed meget agtede og Rec. maatte næsten sige elskede i Rom i Almindelighed. De fremmede Italiener og især Neapolitanerne ere langt fra ej elskede af Romeren, der stedse med en Art Stolthed seer ned paa disse, som hans fordum beherskede. Man forstyrrer eller ringeager ingen fordi han er en Kjætter, naar han ej begaaer aabenbare U forsigtigheder mod Landets Religion. Kun naar en elskværdig Romerinde elsker en Kjætter, søger hun tillige at arbejde paa hans Omvendelse, for at redde den elskede Sjel fra Fordommelsen, og den Maade, hvorpaa dette skeer, er kun et nyt Bevis paa deres rene Følelse. Det Pavelige Militær er uselt.

Rom

Roms Folketal udgjorde i Aaret 1800 den Summa 153004 Individuer: Mortaliteten er i Rom meget stærk, i Aaret 1800 beløb Antallet sig af de Døde til 8457 og af de Fødte derimod kun til 5193, altsaa 3264 flere Døde end Fødte, og efter den Liste, som Forf. angiver, har Antallet af de Døde stedse oversteget det af de Fødte i en Række af 15 Aar, snart mere og snart mindre. Det er ikke Roms usunde Lust, som mange troe, der allene er Aarsag i den stærke Mortalitet, men man maa deels beregne Mængden af de ugiste Præster, Munke og Nonner, som allene udgjør hennimod halvfemte Tusind, og som naturligvis ej kunde komme i Betragtning naar man vil sammenligne Antallet af Døde og Fødte, her til kommer de store Hospitaler, som optage ej blot Roms Syge men alle Naboe-Egnenes, hvor altsaa blot de Døde ligeledes beregnes, som skal udgjøre et temmeligt betydeligt Antal. Forf. sammenligner Tilstanden af den romerske Litteraturs Mark med det øde og sorgelige Syn, som Kampagna Romane frembyder, og ej uden Grund. Han skildrer med levende Farver den almindelige Uvisdomhed hos de fleste Lorde om de andre Landes Litteratur og den uvidende Stolthed, hvormed de skeue ned paa disses Fortjenester, i den lykkelige Indbildning, at Italien endnu, som for Aarhundreder siden, er Videnskabernes Hovedsæde. „De betænke ej,” bliver han ved, „at de Børn, som ved denne Ammes Bryst „drak den videnskabelige Kulturs første Melk, ere li „det efter lidet vorer hende over Hovedet, og blevne „kraftfulde Ynglinge og Mænd, medens den, engang „unge og indtagende, Amme er forvandlet til en afs „fældig gammel Kjerling, der endnu stedse vedbliver,

„at synge sine Børne-Eventyrer, og holder dem, hun „fordum diede, endnu for Børn.“ Alderdoms-Biden-skaberne ere, næst den katolske Theologie, de som med største Held dyrkes her. Forf. nævner Vinkelmann, vor lærde fortjente Zoega, der i sit Hoved omfatter hele den gamle Verden, og den berømte Alderdoms-forsker Visconti, Rec. tilføjer den lærde Marini, saa bekjendt ved sit fortjente Værk over de Arvaliske Brødre, og som nu bearbejder et andet over Papyri. Uagtet Nationens og deres Sprogs Digter-Genie har Rom, og man kan sige Italien, siden Alfieri's og den erotisk-satiriske Casti's Død ingen Digter af klassiske Værd at opvise, den eneste Sicilianer Meli maa-kee undtagen. Man spøger med en Mængde Sonner og Staa-Poesi, som med enkelte Dele af Alderdoms-Bidenstabben, uden at leve noget klassiskt stort. Boghandelen er mest med gamle Bøger, og mest Høkerie. Faa af Kardinalerne funne, efter Borgias Død, fortjene selv Navn af Lærde, eller gjøre sig en Fortjeneste af, at være de Lærdes Mæcenater; Adelen er begge Dele endnu mindre. De tre Biblioteker, som findes i Rom, mangl ganske den nyere og især den udenlandiske Litteratur. Det Vatikanske, saa berømt for sine Manuskripter, har mistet mange ved de Frans-kes Invasion.

Mere end i nogen anden Stad blomstrer de dannende Kunster i Rom. „Det er ved det Skjønnes „blide Magt at Rom hersker over de ødelste Øjele, „hos alle Nationer,“ siger Forf., „for hvilke Kultu-rens Lys straaler, og naar fjerne Landes fromme Ps „bel gjør Valsartrejser til Rom, for at bede ved den „hellige Peders Grav, og i hans Efterfølger at heun-  
„dre

„dre Guddommens ufejlbare Drakel, drager en siden  
 „Hob af mere dannede, fornuftige, talentfulde Men-  
 „nester fra disse Lande derhen, for at kjende det Skjøn-  
 „nest og Fuldkomneste, som øldre og nyere Tiders  
 „Kunst har frembragt, og, saa at sige, tilegne sig  
 „det. Kunstneren og Tænkeren, Rosmopoliten og det  
 „Skjønnes og Godes Ven, erkjende i den gamle Kunsts  
 „Værker det Sandes og Skjønnes evige Regler, saa-  
 „ledes som det skabende Genie har øst dem af Natu-  
 „rens uendelige Mangfoldighed, og stillet dem til Skue,  
 „og eenstemmigen hylde de hin rene Humanitetsaand,  
 „som besjeler dem.“

Saa meget Rec. billiger Forf. Mening, naar han siger at Rom uagtet sit anseelige Tab af Kunstmærker, dog stedse vil blive Kunsternes og Smagens Hovedsæde, og at Paris trods alle sine Erobringer aldrig vil vorde de skjønne Kunsters eller den rene høje Smags Sæde, derfor sikrer ej blot National-Karakteren; saa kan Rec. derimod ej saa ganske være af samme Mening med Forf., naar han paastaaer: „At Rom og Kunsten har lidt et betydeligt Tab, uden at hine Lande derved har vundet en væsentlig Fordeel, at Franskmanden er stolt af disse, fra den klassiske Jordsbund hortsrte, Trofæer, maa man holde ham hans eensidige Patriotismus tilgode; men naar man ogsaa andensteds forsvarer Bortførelsen af disse Kunstskatte, da kan ene blind Partiskhed eller Mangel paa Indsigt være Marsag dertil.“

Det vilde være uden for en Recensions Grændser at indlade sig vidtløftigt herover, og Rec. har desuden foresat sig, ved en anden mere passende Lejlighed at afhandle denne Punkt.

At David og hele den franske Skole er overdreven i Udtrykket, at man forgjeves søger den rene høje ædle Natur hos ham, og at hans Publikum gjenfinner i hans Arbejder den franske Skuepladses overdrevne Gesticulation og teatraliske Udtryk, er alt treffende Sandhed. Forgjeves søger man i dem Antikernes blide, rolige og modererte Udtryk, og hin naturlige Bevægelse, der altid viser de handlende Personers sande Affekt, og som rører os saa dybt i Rafaels Værker. Med Smag og Kundskab udfører Forf. siden endnu mere sin Dom over den franske Malerskole, og hvad han siger i denne Anledning hører til noget af det beste, man har sagt herover. Derimod troer Rec!, at Forf. ej med Rette regner Beneventuti og Camonini, hin fra Arrezzo, denne en Romer, til Davids Skole; i det mindste falder mange af dens Fejl ej disse to fortjenstfulde Konstnere til Last, som selv erkjende det overdrevne i den franske Maner. Det er sjældent, naar Forf. siger i denne Anledning: „Maastee „ligger det i Italienerens Karakter og hele Opdragelse, „at han føler naturligere, fordi han i Livet handler na- „turligere, end den alt for fine Franskmand, hvis Hand „fra Ungdommen af bører det Konventionelles og Mo- „dens Lænker.“

Forf. viser nu, hvormeget den Menige-Mands Geberdesprog i Rom, der er saa udtryksfuldt, maa bidrage til at danne Konstneren, og hvilken uudtsommelig Kilde han heri har for sit Studium; at de naive Træk, man beundrer i Rafaels Værker, finder man her i Naturen, og at mange fine Naturtræk først da kunde føles og forståes, naar man kjender den Kilde hvorfra Kunstneren øste; ligesom noget af Horakes Ode, og Rec vorer at tilføje, mange af de klassiske Forfattere, fun ved Anios

Bred-

Gredder ganske føles og forstaaes. Hvad Forf. siger om de forskellige Arter af Malerie, som nu drives i Rom, for det meste af Fremmede og understøttet af Fremmede, er meget rigtigt. Derpaa taler han em Molaierne, om Billedhuggerkonsten og den Konst at skjære i Steen; men som ingen Arbejder har, der kan sættes i Ligning med Regn i Neapel. Om den berømte Canova taler han meget fort, og uden grundig Kritik.

Slutningen udgør en Sammenligning af Roms Tilstand før og efter Revolutionen, af dens gode og slette Folger for Rom. „Andre Stater,” siger han, „arbejsde sig i Fredens Rolighed snart igjen op af de Trængsler, hvori Krigen har skyret dem, og den paa nye opslivede Industrie, opfyldt af Haabet om en bedre Tid, lægger endog de dyreste Saar i faa Aar. Men den romerske Stat vil aldrig komme i Vejret, om endog den evige Fred nedsvævede over den fra Himlen. Kun en anden Regjering kan udrive den fra Fordærvelsen. — — — Dog har hin Periode efterladt, ikke blot i Middelstanden, men, selv i de laveste Folkeklasser, et Glimt af Oplysning, som man ikke saa let igjen vil kunde udslette. Agtelsen for de Store er meget aftaget, fordi man har seet dem i Mygelsens Tilstand. —“ Skilderiet af Rom slutter Alfris Pasquil-Sonnet, hvori han har opholdt al sin Aand, for at mishandle Rom.

Oversættelsen er for det allermeste god, kun enkelte Germanismmer synes at have undgaet Oversætterens Opmærksomhed f. Ex. p. 341 enhver Borger som ingen Betjent holder, for: ingen Tjener holder. 344 Romerinden seer — uden ringeste Undseelighed, for: uden ringeste Undseelse. 346 uden i sine Forældres Tilstædes-

deværelse, for: *Værværelse.* Cavaliere servente oversætter Oversætteren stedse ved tjenende Ridder. Nec. troer det almindelige hos os antagne opvartende Ravalier mere passende. p. 350 Layerne er vel neppe dansk, det maa vel gives ved de Læge eller omstribes. p. 353 *la familla* for *la familia* — *la macia* for *la mancia*. 358 paa de Riddere, som betjene dem, maa vel hedde: paa deres opvartende Ravalerer. 363 Place del Popolo for: *Piazze del Popolo.* p. 378 *Willegiatura*, Landliv paa en Villa, ej: *Gjestebud.* o. s. v. Det er Skade, at Oversætteren ej har fordansket den meget vittige men fejl aftrykte Sonnet over Cicisbeatet, saavel som Affieris bitte Sonnet over Rom.

A. C. Gierler.

\*\*\*

\*\*\*

\*\*\*

In the Philadelphia Medical and Physical Journal, udgiven af Benjamin Smith Barton for 1805 vol. I S. 144-147 findes en Beskrivelse og Afbildning af Professor Herholdts Accoucheurtang, meddeelt Udgiveren af Dr. Frederik Ditlev Meier \*). De ved Tangen anbragte Forbedringer siges at være af megen praktisk Værd. En Note har Udgiveren tilføjet følgende: Dr. Herholdt er endnu (eller var for fort siden) levende og nyder blandt sine Landsmænd stor Agtelse både som praktisk

og

\*) Prof. Herholdt har selv intet bekjendtgjort om denne Tang, hvoraf han i en Række af Aar har betjent sig, heller ikke meddelt Dr. Meier nogen Beskrivelse derover; maaske har denne, som for et Par Aar siden opholdte sig i Kjøbenhavn, set Tangen hos Instrumentwageren.

og filosofisk Læge. Han er Forfatter af en Deel Skrifter eller Afhandlinger af betydeligt Værd. Et af dem er mig vel bekjendt, nemlig hans *commentatio de vita in primis foetus humani o. s. v.* Dette er virkelig et klassiskt Værk i sit Slags, som viser mangfoldige Prøver paa en Aand, der er vel skifket til selvstændige Sagtagelser, og paa den udbredte Læsning, uden hvilken store Forbedringer sjeldent ere gjorte i nogen af Lægevidenskabens Grene.

\*\*

\*\*

\*\*

I det skandinaviske Litteratur-Selskabs Møde, den 5te April, op læste Etatsraad Schlegel en Afhandling om Agerdyrkningens og Landoekonomiens Tilstand i Danmark under Valdemarerne, forsaavidt vore gamle Løve, og især den Skaanske Lovsamling derom give Oplysning.

\*\*

\*\*

\*\*

For Aaret 1805 havde det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab udsat følgende historiske Spørgsmaal: hvori bestaaer Misbrugen af den saa kaldede pragmatiske Historie, som adskillige saavel øldre som nyere Historiestrivere have tilladt sig; og hvilke Forholdsregler skal man iagttagte, at ikke denne Foredragsmaade ved uriktig Anvendelse skal stade istedet for at gavne? Til Besvarelse af dette Spørgsmaal vare indkomne tvende Afhandlinger, begge skrevne i det danske Sprog; den første med

De-

Devise: halv Sandhed er lige saa lidt Sandhed, som et Træk af et Ansigt er et Portrait; og den anden med Devise: In vitium ducit culpx fuga, si caret arte. I sit Møde den 11te April har Selskabet tilkjendt sidste nævnte Afhandling den udsatte Premie, dets Guldmedaille af 100 Rdlr. Værd. Ved den forseglede Seddels Aabning befandtes Forfatteren at være Hr. Jens Möller, Adjunkt og Correctors Vicarius ved Slagelse latinse Skole.

I samme Møde forelæste Hr. Justitsraad og Professor Schow et af ham forfattet Tillæg til denne kronede Afhandling, i hvilket nojagtigt blev bestemt Begrebet om pragmatiske Historier, og i Henseende til dens Mynstre blev især taget Hensyn til den nyere historiske Literatur.

\*\*

\*\*

\*\*

I Hall. allg. Litt. Zeit. Januar 1806 S. 141-42 anmeldes Dr. G. L. Vadens det norske Riges Historie, som en saare hensigtsmæssig og hidtil savnet Haandbog.

Rijshenhavnske

# lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 17.

Rijshenhavns Universitets Annaler fra  
Reformationen af og til 1805, ved R.  
Nyergaard, eller Tredie Binds anden Halvpart  
af Skildringen af Danmarks øldre og  
nyere Tilstand. Kbhavn 1805. Forlagt  
af A. og S. Goldin. 438 S. 8vo.

Dersom Historien af et Folks Cultur er en af de interessanteste, for ikke at sige den vigtigste, Deel af dets Nationalhistorie; dersom ved enhver Cul-  
turenistorie Undervisningsanstalter af alle Arter maae  
komme i særdeles Betragtning, saa fortjener ogsaa de  
højere Skolers, og deriblandt fornemmelig de saa-  
kaldte Universiteters Historie i denne Henseende en for-  
trinlig Opmærksomhed. Universiteterne, saa store end  
Manglerne ved deres Indretning maaatte have været eller  
endnu befindes at være, ophørte aldrig i større eller mindre  
Grad at virke som Videnskabernes Fostermodre, som  
Oplysnings og en højere Culturs Planteskoler, som indre  
Statspropagander, stedse sysselsatte med at opelste, for-  
dele og forplante de Kundskaber og den Forædling, uden  
hvilke Almoeenvellet savner sine vigtigste Støtter. Man

N

har

har derfor og i de senere Tider begyndt med større Omhyggelighed at bearbeide deres Historie.

Vort Fædreland har og havde ikun eet Universitet. Dette var i tre Aarhundreder Middelpunkten for tvende Rigers Videnskabelighed, og de Straaler, som derfra udbredte sig, skinnede ofte indtil højt under Polen, og lyste selv der, hvor man miskjendte deres Kilde. Fra denne Højskole udgik, forberedede til højere Bestemmelser, de fleste Indsøgte, der siden blev store ved Fortjenester og Navn i Videnskabernes, i Religionens, i Statens Ejendomme; her havde deres Talenter udviklet sig, deres Sjæl samlet Kraft, deres Land hævet sig til dristigere Forsøg og højere Fortsætter.

Historien af en saa ørværdig Dannelsesanstalt synes altsaa, endog blot fra denne Side betragtet, ikke at kunne mangle Interesse for Nogen, som har Culstur nok til at bekymre sig om Statsindretninger, der blev mærkværdige ved deres Virkninger. Men overvejer man nu derhos, hvor stort et Lys de afverlende Forandringer ved dette ene Institut kaste paa enhver Tidsalders Beskaffenhed og Charakter, paa enhver Regjerings Oplysning, Land og Virksomhed; hvormange og hvor lærerige Resultater tre Aarhundreders Erfaringer maae føre til; saa vil man end mere føle Interessen og Nytten af en velordnet Udsigt over vort Universitets Historie, og erkjende Fortjenesten i et saadant Foretagende.

Dette var imidlertid hidindtil et uopfyldt Ønske, thi Windingii Academia Hafniensis er, som Forfatteren selv bemærker S. 175, med al dens Fortjeneste, langt fra at tilfredsstille endog de billigste Fordringer, ikke

ikke at tale om, at den nu er 150 Aar gammel; og hvad Forresten til Universitetets Historie haves trykt, er ligesaa ufuldstændigt som adspredt. Heller ikke turde man ansee det for nogen let Sag, paa en syldesta gjørende Maade at afhjælpe denne Mangel, naar man overvejer, med hvilken Skjødesløshed de Universitetet vedkommende Papirer ere blevne behandlede, hvor store Uheld der have truffet Hovedstadens Archiver og hvor adsprede de Materialier ere, som endnu maatte være tilstede. Af alle disse Matsager er man, især naar der tales om ældre Tider, her ikke berettiget til at gjøre uden meget bestedne Fordringer, men snarere forpligtet, med Glæde og Taknemmelighed at modtage de end levhede Fragmenter, som ufortrødten Flid bestræber sig for at redde fra Forglemmelse og Undergang.

Med denne Synspunkt for Øje har Aanm. læst nærværende Arbejde, og, langt fra at gjøre Paastand paa en Fuldstændighed, der ej var mulig, forundret sig over, at dog saa meget kunde tilvejebringes. Og sandelig, selv dette havde ikke været muligt, uden fra en Forfatters Haand, hvis smaalige Flid, i Forening med den frieste Adgang til dg det nojeste Bekjendtskab med alle Hovedstadens Bibliothekers og Archivers Skatte, ikke lettelig nejen vigtig Kjendsgjerning eller noget mærkeligt Document var i stand til at undgaae. Saa meget større Tak fortjener da Forfatteren, at han, der allermeest kunde, vilde paaklage sig at samle til een almindelig Udsigt de hidtil deels adsprede, dels i Mørket begravede Citerretninger om Universitetets indvertes og udvortes Tilstand under de forskellige Epocher af dets Tilværelse, og saaledes i det mind-

ste levere de Materialier, hvoraf i Fremtiden en egentlig pragmatisk Universitetshistorie kunde fremstaae.

Forf. følger nemlig her samme Plan, som ved den foregaaende Historie af de latiniske Skoler, hvoraf nærværende er at ansee som Fortsættelse. Det er ikke saa meget hans Hensigt at fremstille de hidhørende Afvexligner og Forandringer i en ræsonnerende Sammenhæng, som at samle og opbevare de historiske og characteristiske Data, der ved enhver saadan ere conditio sine qua non, og dette var vist nok for Øjeblikket det vigtigste. Disse Data ere hensigtsmæssigen ordnede efter visse Hoved- saavel chronologiske som Sagrubrikker, og indeholde en mærkværdig Samling af Bidrag til Rundskab om offentlige Foranstaltninger, Studeringsernes Indretning, Skjæbne og Gang, Lærere og Læreembeder, Deconomiens Bestyrelse og Forfatning o. s. v. ved Universitetet i ethvert af de tre sidste Aarhundreder. De i alle disse og flere Henseender, til forskjellige Tider og under forskjellige Omstændigheder, gjorte, forkastede, antagne, heelt eller halvt udførte Planer til Forandringer og Forbedringer fortælles, ansøres, eller, hvis allerede andensteds fuldstændigere Efterreninger haves, blot angives med nærmere Henvisning til disse.

Dette maa tjene til at give et almindeligt Begreb om Forf. Hensigt og Fremgangsmaade i nærværende Skrift, og om den nye Fortjeneste af vor Literatur, som han derved har erhvervet sig. At levere noget Udtog af dets Indhold, tillader dettes Rigdom og Mangfoldighed ikke, men Læseren henvises til Boggen selv, hvilken han, forudsat, at den videnstabelige Culturs Historie i vojt Fædreland har nogen Interesse

for ham, og at han er i stand til at dømme om dighørende Gjenstande, ikke vil lægge bort, uden at have fulgt Forf. Blad for Blad, uden med Agtelse at have deelt hans frimodige Varme for Sandhed og Ret og Fornuft, uden med ham at have drælet ved enkelte betydningsfulde Perioder, uden at have beriget sig med nye historiske Kundskaber, uden at have indsamlet nye og mærkelige Bidrag til en vigtig, og stedse med sit eget Præg betegnet, Green af Mennestue- og Verdenskundskab, uden at have fundet mangehaande og saare frugtbart Stof til Eftertanke, uden at føle sig Forf. forbunden for en ligesaa behagelig som lærerig Underholdning.

Til større Bequemmelighed for de Læsere, som ville efterhage enkelte Data, findes foran i Bogen en, efter Hovedrubrikker ordnet, Udsigt over Bogens Indhold. I øvrigt slutter Forfatteren, i det han S. 438 afbryder med Aaret 1804, og, patriotisk glad, seer velgivrende Foranstaltninger ved Universitetet imøde, med det Øfste, at Publicum kan vente yderlige Fortsættelse af disse Annaler, sjønt under en anden Form,

### Engelstoft.

**En lidet Opdragelsesbog for Borger- og Bønderfolk, tilligemed nogle Sangs, forfattet paa Tydsk af Johan Friederich Wildberg, Skoletærer i Ham ved Bochum. Udgivet paa Dansk med nogle Forandringer og Tillæg af Peter Prahl, Sogneprest**

præst til Wittstedt i Haderslev Amt, Haderslev 1804, hos J. Seneberg, 156 S. 8vo.

I Fortalen gjør den danske Forfatter, som ønsker sin Bog anbefalet til mange Læsere, Undskyldning for, at han her leverer et Skrift af samme Indhold, som Salzmanns ved Prof. Guldberg oversatte Conrad Kiefer eller paa Dansk Peder Jensen. Men om end virkelig begge Skrifter havde været af eens Art og Indholdet behandlet i samme Maneer, saa bliver det dog, efter Rec. usforgribelige Mening, umægteligt, at Sandhed og Oplysning altid vinde betydelig ved den Veddefamp, naar flere Lærde eller Sagkyndige, uafhængige af hinanden, undersøge og fremstille een og samme Gjenstand. Saalige meget mindre behøver altsaa den Forfatter Undskyldning, der leverer et ej allene fra Forgængerens Arbejde ganzে forskjelligt, men endog i sig selv godt og brugbart Verk. Thi naar Salzman i en sammenhængende, saare interessant Roman fremstiller en efter en enkelt Opdraglings forudsatte Legems og Sjælstilstand berignet og vel anlagt Opdragelseslære, og saaledes usormærkt underviser ved at fornøje; saa er igjen nærværende Forfatter vissere paa at udtsomme sin Materie og hersre den efter allehaand mulige Forudsætninger fra forskjellige Sider, saa at det, han siger, kan blive anvendeligt i mangfoldige Tilfælde. Hvad Højholdhed man kan tillægge nærværende Bogs Indhold, vil af det ret strax følgende Detail vorde indlysende. Men Behandlingsmaaden og Foredraget karakteriserer sig ved Forståelighed og en passende Grad af Popularitet; gjør de almindelige Regler indlysende ved altid at gaae ind i Detaillet af enkelte

Exempler og enkelte Opdragelsesfejl, virker til sit Øje med ved jævnlige Citationer af saadanne Bibelsteder, som funne stadtæste de foredragne Opdragelsesregler, og undgaaer endelig Læreforedragets Vorhed ved at og til at anføre Smaaanekdoter om Følgerne af en eller anden Opdragelsesfejl, som praktiske Beviser for Sa- gen. Maar nu Forfatteren desuden stedse rørber en lis gesaa renset og sund Kundskab i Opdragelsesvidenska- ben, som god Skjønsomhed i at vælge og fremstille det Vigtigste og især Hornsdne; saa kan man vel neppe uden Ubillighed frakjende Skriftet de Egenskaber, som funne gjøre det til en saare gavnlig og velgjørende Almuelæsning, skjøndt dog ogsaa den mere cultiverede Klasse, som her vil finde de vigtigste, nyttigste og jundeste Regler for Opdragelsen og Omgangen med Børn godt samlede og tydelig fremstillede, nok heller ikke vil i Almindelighed have bragt det saavidt, at den ej skulde have mangen Erindring behov, til hvilken Ende her ogsaa virkelig er berørt en og anden Om- stændighed, der hos de højere Stænder, mere end hos Almuen finder Sted.

Indledningen gaaer ud fra endel Anekdoter om nogle Mennesker, der have baaret ualmindelig Kjerlig- hed til deres Forældre, og om andre, der have begaaet den Forbrydelse at dræbe dem, hvorf da Forf. tager Anledning til at gjøre opmærksom paa hvad Ulykke, der kan komme af en slet, og hvilke heldige Følger af en god Opdragelse. Dette er maaskee noget vidt hen- tet; ej heller er det afgjort, at Opdragelsen i disse Tilfælde ganste har haft Skylden. Imidlertid er For- fatterens Hensigt nok ikke saa meget at bevise, som blot at erindre sine Læsere om den Sandhed, at Eblet

ikke falder langt fra Stammen. Naar der S. 13-14 ankes fortrinlig paa, at Forældre fordærve deres Børn ved ej at straffe dem nok, saa har Forf. nok tænkt meest paa de højere Stænder, hvor Forældrene oftere ere utidig eftergivende mod deres Børns Fejl, end hos Borger- og Bonderfolk, hvor Riset ikke sjeldent er det eneste, som oftest ligesaa utidige Opdragelsesmiddel, og hvor Frygten saa idelig, men gjerne forgjæves, troes at kunne fremtvinge, hvad Kjærligheden ved mindre raae Sæder nok var i Stand til at vinde. Derfore om man end beskylder vor Tidsalder for, at dens ilde-anbragte Lemfældighed paa den ene Side fordærver ligesaa meget som Fortidens Strænghed fordærvede paa den anden; saa vilde Rec. dog troe, hellere at burde advare mod formegen Haardhed, end mod formegen Kjærlighed mod Barndommen. Men Ulykken er: Folk holde saa sjeldent Middelvejen; og Forældre ville saa gjerne forebygge de udvortes fejlende Handlinger uden at rense Kilden til disse, uden at forbedre Sindelaget. I øvrigt vilde Rec. have extenderet sit Argument noget videre: Slet Selskab er det, der meest fordærver Ungdommen; det første Skridt er altsaa at Forældrene selv ere gode; det andet at og den øvrige Krebs er god og ufordærvet.

S. 17-27 omhandles, dog uden nogen stræng Orden, nogle vigtige Fejl i Opdragelsen, saasom Brugen af urigtige Renselsesmidler, Forsommelse af Børnesygdommens rette Helbredelse, Anledninger til at Børn blive skeelsjede, Hovedets alt for varme Indpakning, Tilvoennelse til Slifkerie, den Fejl at lade Børn for tidlig gaae og staae, den slemme Vane at gjøre dem bange, tillade dem at pine Dyr, at man forfører

forsører dem til stærke Drifte, til at bande, til Ukydshed, holder dem til at bede, inden de forstaae hvad de sige; endvidere Forældres Ukjærlighed mod hinanden, Partiskhed for eller imod enkelte af Børnene; o. s. f. lutter bekjendte Ting og udførte med de sædvanlige Grunde; men som desværre ej kunde siges for ofte, især til de Stænder, Forfatteren har tænkt sig som Læsere. Gid hans Advarsler og virkelig maatte der hyppig læses og følges. De mindst tilfredsstillende Artikler ere S. 19 om Børns Skelen og S. 23 om deres Banden.

De øvrige Kapitler S. 27-91 have følgende Overstifter: „Børn ere Herrens Gave;“ (ikke saa indlysende udviklet, som en passende Obergang til det følgende). „Børn trænge til Forældres Hjælp. Hvad forstaaes ved Opdragelse?“ (populært og tydeligt udviklet). Kun naar det i Almindelighed hedder, at Opdragelsen udfordrer Undervisning, Exempel og Tugtelse, er det at befrygte, at det Ord, der, skjønt af vor danske Bibeloversættelse bekjendt nok, gjerne medfører Ideen om Hug og Slag, istedetfor en viis Anvendelse af Handlingernes naturlige Følger til et velsigende Djemeed, kunde af dem, der ej endnu have læst Forfatterens nedenfor anførte gode Ideer om Besønninger og Straffe, lettelig antages som Skingrund for Hevnelystens og de oprørte Lidenskabers Udbrud). „Forældre bør sørge for at deres Børn holdes reenlige. Det er ikke lige meget, hvad for Væringssmidler Børn faae, og hvorledes Stedet, hvor de sove, er beståffent. Børn bør haves under øje Opsigt, for at de funne blive sunde. Barnebogen bør vælges med Vaersomhed og Forsigtig-

tighed;" (altsaa gavnlige Materier, udførte paa en god Maade). „Den megen Vuggen og de mange Vuggeviser ere meget skadelige for Børn.“ (Naar der med Vugningen kun holdes Maade, saa er den gyngende Bevægelse efter kyndige Lægers Mening ej saa utjenlige, som man, ved at gaae over fra en Yderlig- hed til en anden, sædvanlig har troet. Og hvad Viserne angaaer, saa fortjene de nok ej at fordommes, undtagen forsaavidt de ere umoraliske eller og tudes med en skingrende Stemme ind i Barnets Øre). „Forældre bør vægne deres Børn til Opmærksomhed og sige dem Navnene paa Tingene rigtig for.“ (Til den Ende anbefaler Forf. det af nyere Pædagoger jævnlig foreslagne Middel, at tale omstændelig med Barnet om enhver Gjenstands Natur, Bestanddele og Nutte. Men da ikke alle saare saa Forældre af Bonde- og Borgerstanden turde være tilskede til enten selv at sagttage sligt eller holde saadanne Samtaler med deres Børn — til Pestalozzis Læremaaade er intet Hensyn taget; Vilbergs Skrift er ældre; — men da det endog maaske er uafgjort, om ikke det blotte Sammenstod af Omstændigheder er en bedre Læremester, end alt umethodisk og vandet Raissoneren; saa behovedes der her enten en langt mere detailleret og bestemt Anvisning, eller og det funde hærværd ved at blive staande ved den negative Forskrift, at man hverken hindrer Børnenes egen Sagttagelse eller fordærver deres Sprog ved en forkjælet Udtale. Hertil hører unægtelig Ordenes Fordrejelse; men at give Dyrene Navn af deres Lyd er det sandelige Barnesprogs første Udtryk; det er de naturlige Lydstegn, hvorved Barnet gaaer over fra den maalløse Tilstand

til Brugen af de vilkaarlige Benævnelser, som forudsætte mere udviklede Landskraefter og mere uddannet Taleorgan. Sig selv ubevidst følge altsaa vore Ammer og Barnepiger i denne Sprogdannelsse en langt mere psychologisk riktig Lov, end de Filosofer, der her byde os gjøre et Spring. Det forstaaer sig, at det Barn, der kan bruge de rigtige Benævnelser, efterhaanden bør afvænnes fra de Udtryk, der i en modnere Alder vilde være et høsligt Kjælenstab). — „Godde Forældre have bestandig et vaagent Øje med deres Børn;“ et Stykke, der vist ikke vil læses uden Interesse eller Nutte. Det Samme gjælder om de fleste af de paafølgende §§., dem Rec. for at spare Rum blot vil nævne, saasom: at gode Forældre vænne deres Børn tidlig til Flid og Arbejdshed, til Utøjsomhed og til at holde godt Huus med hvad de have, til Trostab og Redelighed, til Høflighed, Artighed og Høvlichkeit; Exempler gavne meer end alt Undervisen og Læren; forstandige Forældre lære deres Børn at lægge Mærke til Guds Gjerninger, see det gjerne at Børn spørge meget, samt svare dem og fortælle dem nyttige Historier.“

Fra S. 91 af anføres endeel meget nyttige Advarsler i Henseende til Børns Skolegang, saasom at Samme aldrig bør gjøres til en Straf for Børnene; at Disse ej bør sendes i Skole imedens de endnu ere alt for smaae; at Lærere bør lønnes tilstrækkelig; at man aldrig bør i Børnenes Nærværelse tale ilde om Skolelæreren; at man flittig bør spørge Børnene om hvad de have lært i Skolen, tale med dem derom, og lade dem skrive noget op deraf; at man ej bør

ber indblande sig i Skoleundervisningen og lægge Hindring i Vejen for dens bedre Indretning; — altsammen Ting, der højligent fortjene at lægges Forældre paa Hjertet, og, naar man kun vil læse vor Forfatter, ventelig ej heller ganste ville forsegle sin Virkning. Maaskee havde det endnu været gavnligt at forudsætte istedetfor Bonnen om Undervisningens Fremme, nogle Erindringer om Nødvendigheden af at lade sine Børn undervise. Hvor ofte maa ikke Forældre ved Lovenes strænge Overholdelse tvinges til at sende deres Børn i Skole, endog paa de Steder, hvor der findes en duelig Lærer? Hvor almindelig er ikke den Tanke, at Håndsannelse eller Forstandsdyrkelse er dem unyttig og sig Undervisning hinderlig for deres øvrige Sysler? Men her maatte, som det saa ofte i denne Bog godt er sket, anvendes idel arguments ad hominem. Det vilde ikke hjelpe at tale om Kundskabers og en dannet Hånds Værd i Almindelighed, naar man ej kunde vise Læserne, hvorledes de i det Praktiske, i deres Sysler og daglige Liv kunne have umiddelbar Nutte af disse Kundskaber; hvorledes de ere ilde farne, naar de ej kunne skrive, ej regne, ej forstaae alt hvad de læse, ej gaae udenfor Katechismus og Lærebogens tankeløse Opramsning. — Men paa den anden Side vilde Rec. ogsaa ved de specielle Regler om Forældrenes Forhold i Henseende til deres Børns Skolegang have herskt en Omstændighed, som, da den ikke forudsætter at Skolemesteren paa ethvert Sted har den fornødne Duelighed eller Hjertes Godhed, maaskee desto hyppigere turde finde Sted: „hvad nemlig Forældre have at gjøre, naar de med Mætte kunne bestrygte eller vel endog med bestemt Wished erfare, at deres Børn blive ikke allene uffelt

uſſelt underviste, men endog ilde medhandlede i Sko-  
len? Thi ligesom det paa den ene Side er Forældres  
Pligt at understøtte en god Lærers retsfærdige Bestriæ-  
beler med al muelig Iver, saaledes er det paa den  
anden Side en ligesaas vigtig Fordring, at Forældre  
ikke skulle aldeles ubekymrede overlade deres Børn til  
en Uværdigs vilkaarlige Behandling. Vist nok hører  
man af den letfærdige og for deres Børns fysiske og  
moraliske Wel lidet bekymrede Almue sjeldent eller al-  
drig denne Indvending; de klage end ydermere oftere  
over den duelige og brave Lærer, naar han afgiver fra  
Slendrianen; men af dem, der med Lyst kunne læse  
saa nyttige og gode Skrifter, som nærværende, kan  
man dog med Føje vente en saadan Eftertanke.

Et andet ikke mindre vigtigt Kapitel er fra S.  
112-126 om Straf og Belønning, tvende Midler,  
der saa hyppigen anvendes (det første fornemmelig af  
Almuen), og i Opdragelsen ere af saa vigtig og nød-  
vendig Indsyndelse, at der ej kan arbejdes nok paa  
rigtige Grundsetningers Udbredelse i denne Henseende.  
Hertil har og vor liberaltænkende Forfatter virket godt,  
hans Forstifter i dette Kapitel ere, som enhver For-  
dring til Forældrene hele Bogen igennem, ligesaas an-  
vendelige og brugbare, som hans Grundsetninger blide  
og retsfærdige. Med Forøjelse havde man læst nogle  
flere Exempler paa de naturlige Straffe S. 120.

Endelig endes Bogen med a) en lille Skildring af  
huslig Lykke og Ulykke, forsaavidt Samme staar  
i Forbindelse med Opdragelsen. b) De gode Foræl-  
dre, en god og her vel anbragt Recapitulation af  
samtlige foregaaende Opdragelsesregler i Form af en  
Fortælling. c) Detinget Svar paa det Spørgsmaal:

om ogsaa alle de Forældre, der søger at opdrage deres Barn godt, kunne være visse paa at opnaae deres Djæmed? Til en mislykket Opdragelse ligger, som til de fleste mislykkede Foretagender, Karsagen gemeenlig hos de handlende Personer selv. d) Nogle passende Sange, der ej saa meget udmaerk sig ved poetisk Aand, som ved det, her er Hovedsagen, Simpelhed, Forstaaelighed, et godt Sprog og en reen moralst Tendenz. No. 3 er en maetist Oversættelse af Holtys Rosen auf den Weg gestreut, og No. 7 Psalmen No. 560 af den evangelist-christelige Psalmebog.

Hvori de paa Titelen angivne Forandringer og Til-læg bestaae, kan Rec., der har forlagt sit Exemplar af den tydss Original, ej med Visshed bestemme. Dog lig- gemedt fra hvem Ideerne komme, naar de kun ere gode. Oversættelsen er i det Hele heldig og Sproget rent. Den Indvending, at Populariteten sommesteds nærmer sig vel meget til den daglige Tale, f. Ex. S. 62-63, forsvinder naar man tænker sig Bogens Bestemmelser og hvem det er, den egentlig skal interessere og gavne.

Maaatke funde man endnu, for selv at dømme, ønske sig en Prove af Forfatterens Foredrag. Rec. afskriver dersor et Sted, ligesom det ved at opslaae Bogen falder ham i Djæ. S. 59 fgg. „Trostab og Nedelighed ere Dyder, som give Mennesket sit sande Værd; som bidrage overmaade meget til vor Lykkes Befordring i Verden, og ere altsaa i denne Henseende aldeles nødvendige. Men de ere ogsaa Dyder, hvorpaa det Heles Welgaaende beroer saa meget, og uden dem maa selv Riget og Lande gaae til Grunde. De bor dersor findes hos eihvert Lem af Staten, hvo han er, i hvad for Stand han lever, hvad Rald han har, hvad Virke-

, kreds

„freds der er ham anviist, og hvad hans Forretning saa  
 „er; — — Ere disse Dyster da saa vigtige, saa kunne  
 „de Unge ikke for tidlig væernes, ikke for alvorlig holdes  
 „dertil; og alt for ofte ere Forældre, om just ikke lige-  
 „frem Skyld i deres Børns Ulykke, (hvilket desværre  
 „dog tids er stædt) saa dog til Hinder for disses Lykke,  
 „derved at de forsømme og forglemme dette; ja ofte i  
 „Ord og Gjerning give dem Exempler paa det Modsatte.  
 „Naar Egtefæller glemme, at de ogsaa udenfor Egte-  
 „sengen bør bevise Trost og Redelighed mod hinanden;  
 „naar de hver paa sin Viis gjøre sig til Eyve i deres  
 „egent Huus, uden at betænke, at hvo der stjæler fra sin  
 „Egtesfælle, han stjæler fra sig selv; da Manden har  
 „intet for sig og Konen har intet for sig; men at alt  
 „hvad de have, er saavel den Enes Ejendom, som den  
 „Andens. Naar Korn, Gryn, Brød, Flesk, Smør,  
 „Hør, Uld o. s. f. stjæles og praktiseres hemmelig ud  
 „af Huset, for derved at bestride en og anden Udgift,  
 „som Manden ej maae vide; naar derimod denne slaaer  
 „en Deel under sig af de Penge (,) han sit for de Heste  
 „eller de Stude, han solgte; (for) det Korn eller over-  
 „alt de Vare, som han bragte til Torvs eller afhændede  
 „ellers, for at have en Haandskilling, som Konen ej  
 „veed af; og naar de nu lade deres Børn ikke alene  
 „være Bidner dertil, men bruge dem endog som Hand-  
 „langere derved; hvor uforvarlig handle da ikke saadan-  
 „ne Forældre; og hvor stadelig og sorgelig maa den  
 „Virking ikke være, som sligt gjør paa de Unge's Ge-  
 „mytter.“ — —

Rec. har allerede for flere Aar siden ved første Gjen-  
 uembladning fundet Wildbergs Skrift brugbar til det  
 Øjemed hvortil Det af nærværende Forfatter heldigen

er bearbejdet. Uden Fordring paa Nyhed eller Dybsindighed, uden enten at binde sig til nogen streng systematisk Sammenhæng eller gaae tilbage til Pædagogikens almindelige Theorie og skarpere Argumentationer, — hvilket alt heller ikke vilde være anbragt hos de Læsere, Forfatteren her tænkte sig, — røber Denne allevegne ligesaa meget Bekjendtskab med Pædagogikens Fordringer baade i fysisk og i moralisk og intellectuell Henseende, som Duse lighed i at fremstille dens Resultater til Gavn for de store Borgerklasser, hvis Oplysning og Forædling, uagtet al derpaa anvendt Bestræbelse, ej vil vinde nogen sand og betydelig Fremvæxt, for der paa deres Opdragelse lige fra den tidligste Ungdom af anvendes en fornuftig og uafsladelig Omhu; til hvilket Djemeeds Opnaaelse Hr. Prahl her har leveret et Middel, som Rec. ikke tager i Betenkning at anbefale.

Søren Lit. Joh. Bloch.



I det Storhertugdøiske Litteraturselskabs Møde, Löverdag den 19de April, forelæste Hr. Committeret Niebuhr en Afhandling, indeholdende Forsøg til at op löse det Problem: hvorvidt havde de af Rømerne undervungne Folk funnet forsvare deres Frihed eller siden igjen forstæffe sig samme?

Rjsbenhabnske

# lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 18.

---

Cato den ældre eller om Alderdommen, af Marcus Tullius Cicero, oversat af det Latiniske ved Peter Nikolai Frost, Doktor i Philosophien og Lærer ved den latinske Skole i Aalborg. Aalborg. 1805. S. 72. 8vo.

Forsætteren af denne Oversættelse er af adskillige i disse Efterretninger fordeelagtigen omtalte Afhandlinger Læserne bekjendt. Nærværende Arbejde, der vidner om samme agtværdige Flid, er en Frugt af Hr. Frost's Stilling, som Lærer ved Aalborg Skole. Oversættelsen, hedder det S. 5, er nærmest bestemt for Humanister og studerende Ynglinge, der maatte have Lyst at gjennemlæse denne Afhandling i Originalen; men kunde behøve Besledning for at forståae den. Anm. maa tilstaae, at han øster at have gjeineingaaet den, mere forestilte sig den, som et nyttigt Hjælpemiddel for den studerende Yngling, til dette Stykkes Læsning under en duelig Lærers Anvisning og Forklaring; thi naar den sidste ikke kommer til, saa savnes de Oplysninger,

ninger, uden hvilke Texten paa mange Steder ikke kan forstaaes.

Til Prove skulle vi nu høre, hvorledes nogle af Originalens herlige tanker her lyde i danske Indkleddning. I Slutningen af 3die Kap. siger Cato: „De beste Midler at væbne sig mod Alderdommen ere Videnskaberne og Dydens Udvælelse. Har man dyrket disse i enhver Alder, har man levet meget og længe, da yde de de meest velgjørende Frugter, ej blot fordi de aldrig forlade os, ikke engang i vor sidste Levetid, ejent dette er saare vigtigt, men og, fordi intet er behageligere end Bevidstheden om et dydigt Liv, og Erindringen om det Gode, man har stiftet i Verden.“ Det noget vanskelige Sted om Alderdyrkning, i det 15de Kap. udtrykkes saaledes: „Jeg kommer nu til Landlivets Glæder, i hvilke jeg selv finder en overvætes Behag. Disse hindres ikke ved Alderdommen; disse synes især at passe for den Vise. De staar i Forhold til Jorden, der aldrig vægrer sig ved at adlyde, der aldrig uden Rente giver tilbage, hvad den har modtaget, undertiden i færre, for det meste i flere Fold. Dog, det er ikke Jordens Afgrøde allene, men selve dens Kraft og Naturen, der glæder mig. Naar denne har modtaget den udspredte Sæd i sit blædgjorte og tilberedte Skjød, holder den først samme skjult, og deraf har Harvningen, hvorfaf dette Steer, sit Navn. Naar Sæden dernæst ved Varmen er blevet ophebet, adspreder den sig ved Sammenpresningen; og derved fremloffes den voxende grønne Spire. Denne, støttet paa Stammernes Trævler, voxer lidt efter lidt, og oprejst paa knudrede Stilk er den nu ligesom blomstrende indsluttet i Skeden; naar den kommer ud deraf, frem-

fremstnyder den et Kornaf af ordentlig Bygning, der bliver ligesom forstandet ved Axene mod de mindre Fugles Bid. See dette er min Alderdoms Rolighed og Glæder. Jeg kan ej møttes af Fryd." Mod Slutningen af sin Tale lægges Cato i 23de Kap. disse værdige Ord i Munden: „Jeg fortryder ej, at jeg har levet; thi jeg hør levet saaledes, at jeg troer, jeg har stiftet Nytte i Verden. Jeg forlader Livet som et Gjæstgiversted, ikke som en fast Vaaning. Thi Naturen har givet os et Opholdsted at leve i nogen Tid, men ej for bestandig. O lyksalige Dag! da jeg skal drage til hin Sjelenes guddommelige Selskab og Forsamling, da jeg skal forlade denne Larm og Sammenstrøm, og komme ej blot til de Mænd, jeg har omtalt, men endog til min Cato, den ædleste og frommeste Mand Verden har frembragt; hvis Legeme jeg har maatte opbrænde; det han burde have gjort ved mit. Men hans Sjel, der ikke forlader mig, men skuer efter mig, er vist henfaren til de Steder, hvor den vidste at ogsaa jeg skulle komme." Af disse ansante Stykker vil man finde, at vel et og andet ensfelt Udttryk kunde behøve meer Politur, men at Oversættelsen i det Hele er flydende og læses med Behag.

Andre Fordringer hos en Oversættelse, at den tro og tydeligen udtrykker sin Original, har Forf. opfyldt paa en tilfredsstillende Maade. Kun paa nogle faa Steder forekom det Anm. at Textens Menning ikke saa heldigen var truffet, eller dog ikke udtømt. Vi hidstætte et par til Ex. i 5te Kap. „Som Augur vovede Maximus at sige: at alt, hvad der blev foretaget til Statens Bel kunde stedse vente et lykkeligt Udfald." Det Latiniske *optimis auspicijs geri* siger

ikke ganste dette. „Hans Ligtales er i Alles Hænder; og naar vi læse denne, hvilken stor Philosoph bør vi da ansee ham for?“ I Texten er: quem Philosophum non contemnimus? en langt stærkere og bestemmere Tanke. I 18de Kap. „Ej enhver Viin taaler Velde, ikke heller enhver Karakter.“ Texten siger med et smukt og meget passende Billedet: ej enhver Viin syrner ved Velde. Mod Slutningen af det 10de Kap. have de Ord: una via naturæ eaque simplex undgaaet Oversætterens Opmærksomhed; ligesom og det Daniske, „hvorpelades Kong Massinissa opfører sig,” neppe vel udtrykker det saa simple, men ødle Latinste: quid faciat hodie.

Da dette Arbejde ifølge det nylig anførte nærmest bestemtes for Ynglinge, der læse denne Afhandling under en Lærers Vejledning, saa er det aldeles hensigtsmæssigt, at alle Anmærkninger ere udelukte, efthersom disse langt fortære og bequemmere kunne meddeles i det mundtlige Foredrag. Kun S. 17 findes en Note i Anledning af Panathenaikus, hvori tilføjes, at Isokrates holdt den paa Minerva's Fest. Saal mindeligen end dette antages, kan det dog neppe være sandt, thi for Isokrates's Læsere er det noksom bekjendt, at en uvilkaarlig og medfødt Frygtshed gjorde ham usikkert til at holde nogen offentlig Tale; hvorover han og selv lidet var bedrovet.

Da Hr. Doktor Frost's Lærerpost ved en offentlig Skole medfører den Nødvændighed for ham at forklare, og saaledes ved gjentaget Studium flere Aar efter hinanden at drøfte og bearbejde den klassiske Litteraturs udmærkede Skribentere, vil vist Læseren, der kjender Forfatterens Flid, Kundskaber og Iver, med Glæde

Glæde nære det Haab, hvortil selv i dette Arbejde gives behagelige Vink, efterhaanden at kunne vente flere af Latiums hos os endnu uoversatte Mesterværker omplantede paa dansk Grund; og (Anm. tillader sig at tilføje dette) at see de Stykker, der allerede flere Gange ere oversatte, oplyste med kritisk Nøjagtighed og selvstændig Erudition.

B. Thorlaciuss.

- 1) Dansk Brevbog, skrevet af Werfel. Tredie forbedrede Oplag. Kbhavn. 1803. Trykt paa Aruzen & Hartiers Forlag hos Geb. Popp. 580 S. 8vo.
- 2) Brevbog for Fruentimmer med et Anhang af Formularer til Ansøgninger &c., af J. Werfel. Kbhavn 1804. Forlagt af Aruzen & Hartier. Trykt hos Morthorst's Enke & Comp. 308 S. 8vo.

Den første Udgave af Nr. I udkom 1795, og anmeldtes med Berømmelse saavel i disse Bladet for 1796 Nr. 27, som i Kritik og Antikritik for 1795 Nr. 29. De to Gange gjentagne Oplag i det korte Tidsrum af 8 Aar vise den gode Modtagelse, Bogen har nydt hos Publicum, og i alle Skriverstuer vil den indtage den Plads, som Nicolai Selvaderi Formularbog var i Besiddelse af i det 17de Aarhundrede, og Placii Brevebog fra Midten af det 18de. Med Werfel begynder altsaa en ny Epoke i den Art af Undervisning, da hverken Gellerts ypperlige, 1762 paa dansk udkomne Breve, og praktisk Afhandling om den gode Smag i Breve, ej heller den af S\*\*\*

1749 udgivne Anvisning til at Skrive Breve synes at have haft den Cours hos menige Mand, som Helsvaderus og Placiust forдум og Werfel i vore Dage. Det vil neppe ansees upassende, ved Fremstillingen af et lignende Stykke af enhver af bemeldte 3 Forfattere at vise Forskjellen i Brevstilen til de forskellige Tider. Saaledes bad man til Bryllup 1625 „Min ganske venlige Hilsen Eder nu og altid forsendt med „Gud vor Herre! Kjære M. M. besynderlige gode Ven! „takker jeg Eder paa det allervenligste for meget beviste „Gode, hvilket af mig udi al Taknemmelighed og „Tjenstvillighed forstyrdes skal, udi hvis Maader jeg „Eder til Tjeneste og Gode være kan. Og kan jeg „Eder hermed venligen ikke forentholde, at jeg af Guds „besynderlige Forhsun og mine Slægts og næste Ven- „ners suidkomne Raad og Bevilling mig med ørlig og „gudfrygtig Pige M. M. ørlig og velagte Mand M. „M's Datter, og agter, næst Guds hjelp, paa den „18de Julii førstkommendes udi Gud den hellige Tre- „foldigheds Navn at holde mit Bryllup med hende „udi M., dertid jeg Eders hæderlige Nørværelse gans- „ske gjerne see og have vilde. Hvorfore er min gans- „ske venlig Begjæring til Eder, at I ville vel gjøre, „og Lovverdagen næst tilforne med Eders kjære Hustru „og Børn forføje Eder hidtil os, og paa bemeldte Tid „vores Kirkegang med Eders hæderlige Nørværelse bes- „pryde, og befale os Gud i Eders christelige Bon til „al Lyksalighed; saa og en Dag, to eller tre, at gjø- „re Eder glade med os og andre gode Venner, som „vi samme Tid til os formode, tagendes tiltakke hvis „Kjøkken og Kjelder formaer. Saadant i slig eller „andre Maader at fortjene og forstyrde vil jeg med „min

„min Hjerte-Kjæreste altid lade os finde velvilligen og  
redebon, det kjende Gud, hvilken jeg Eder til Liv og  
„Sjæls Belfærd altid vil have befalet.“

I Placii Brevbog 2det Oplag, som udkom  
1757, forekommer pag. 389 følgende Bryllupsbrev:  
„Højstærede Svoger! Det er ham allerede tilfyldest  
vitterligt, at jeg for nogen Tid siden har forlovet  
mig med Dømfru M. M. Hans kjære Søster. Es-  
tersom vi nu har bestemt næstkomende 25de Aug.  
til dette vort Egteskabsloftes Fuldførelse; saa har  
jeg herved villet give Min Højstærede Svoger tilber-  
lig Esterretning derom, og tillige venligen bede,  
han vilde paa forbenedekte Dag indfinde sig i min  
Faders Hus, bivaane Wielsen med en andægtig Bon  
til at bede Gud om et lyksaligt og fornøjeligt Eg-  
teskab, og siden bringe et Par Dage fornøjeligen til  
med os. Dette skal jeg altid erkjende med Taknem-  
melighed, og derimod uafladeligen forblive min højt-  
ærede Svogers skyldigste Ejener.“

Nu derimod scriver man saaledes (Werfel pag.  
237): „Højstærede Ven! De veed selv, at Dømfru  
P og jeg have besluttet at øgte hinanden, men De  
veed formodentlig ikke, at vi allerede ere saa vidt,  
at Brylluppet er berammet til næste Löverdag. Det  
forstaaer sig selv, at vi ikke kunne være tilfreds uden  
at have Dem til Bidne paa denne Handling, og  
dersor rente vi at see Dem hos os om Aftenen ved  
fem Slet. De er den første blandt mine Venner,  
og De er ogsaa den første af det lille Antal Bryl-  
lupsgæster, jeg har besluttet at have, jeg beder der-  
til. Kommer De før, saa er det mig kjært, da  
jeg aldrig er mere tilfreds end i Deres Selskab,

„men senere end Klokkens femmaa De ikke indstille (?)  
 „Dem, da Vielsen foregaaer (?) Klokkens sex. Min  
 „Kjæreste paalægger mig at hilse Dem fra hende,  
 „og jeg falder mig nu ligesom altid Deres oprigtige  
 „Ven.“

Samme Held som Forfatteren har haft med Grevbogen for begge Kjøn, det samme kan han vente med No. 2 eller Grevbogen for Fruentimre, da den virkelig godt svarer til sin Bestemmelse, og ved passende og vel udarbejdede Formularer kan tjene til Mynster og Besledning i næsten alle i det daglige Liv forekommende Begivenheder. De Rubriquer, hvorunder Brevene ere rangerte, ere følgende: Venstabelige Breve; Betningsbreve; Lykønsningsbreve; Sørge- og Trøstebreve; Taksigelsesbreve; Afskedsbreve; Indbydelsesbreve; Anmodningsbreve; Tilbudsbreve; Anbefalingsbreve; Forøringsbreve; Raadførselsbreve; Bebrejdelsesbreve; Undskyldningsbreve; Kravsbreve; Ansøgninger.

Uagtet Anmelderen, som sagt, i det Hele taget, ikke kan andet end yde dette med Smag og Flid udarbejdede Skrift udmerket Ros, og anbefale det til Ungdommen som saare gavnlig til Øvelse i Stilen, forekommer det ham dog, at det ved en ny Udgave, som uidentvil snart vil behøves, kunde ved en gjentagen Revision modtage en og anden Forbedring. Thi skundom forekomme dog Brevet, som rohe Affectation og ere alt for flygtige og tilspidsede. Tildels kunde enkelte Udtryk en Smule anderledes modificeres.

Skulde f. Ex. i en ny Udgave det 23de Brev p. 29 ikke rent udelades? Overskriften heder: Fra en givt (gift) Bone til hendes Ven for at spøge Oplysning om

om, hvorvidt Venner have Samfølelse, og Indholdet er noget folsomt Mystik om Sympathie og de Mindelser, den ene Ven skulde have af hvad der foregaaer i den anden.

Pag. 33. hvor et ungt Fruentimmer beretter sin gifte Veninde, at hun har valgt sig en Kjæreste, forekommer den Talemaade: „Vel kunde jeg maastee sætte mig paa Bagbenene endnu“ der er lav og uædel i højeste Maade. S. 44. sidder det Affecterte „Din gode Fader ligger i Dag paa Straa“ Det er en Modder der beretter sin Datter hendes Faders Død, og i den Situation falder det En neppe ind at jage efter Phraser eller rhetoriske Figurer. S. 90 skriver en Søster til en Broder for at gratulere ham til hans Kones Nedkomst: „Men sig mig, hvad gaaer der af „Dig, siden Du aldrig tænker paa at sætte en Dreng „ind i Verden?“ Et Fruentimmers Pen klinger det Spørgsmaal dog alt for naivt. S. 241 skriver et Fruentimmer til sin Kjæreste ved at sende ham sit Portrait: „At det ligner, troer jeg, men næsten vil „de jeg ønske, at det ikke maatte ligne for meget, af „Frygt for at dele Deres Kjærlighed med det.“ Den Frygt er vist unaturlig, og det hele Sted en mislykkes Spidsfindighed.

Paa Sprogcorrecthedens Vegne kunde nok den Talemaade paaankes S. 262: „det er en sand Vel-gjerning mod vort Kjøn at drøvte Verden for saa „danne farlige Væsener som Din Frier.“ At her skulde staae drøfie for drøvte, vil Unm. ikke paatale, da Forf. heri nu engang er falden paa den urigtige Grille, allevegne at sætte v for f, f. Ex. Løvte for Løste, givte for gifte, skrivtlig for skrifstlig o. s. v.

ligesom S. 264 Stedfader, uagtet han veed, det hedder Stivfader. S. 248 „Jeg har meldt mig med min Formynder,” her er med nok en Trykfejl istedenfor ved. S. 211 tales om at love Anlæg; det hedder nok bedre: at røbe Anlæg. For præserende S. 151 løs presserende. S. 5 gaae mig i Forkjøbet, heder nok bedre: Komme mig i Forkjøbet.

En Fejl ved disse Breve i Almindelighed kan Rec. ikke undlade at bable, det er den søgte og konstlede Beslutning hvormed Brevene ende, en Fejl som Recensenten i Kritik og Antikritik ogsaa paaankede hos Brevbogen for begge Kjøn.

R. Nyerup.

Portrætter med Biographier af Danske, Norske og Holstener. 1ste Hefte Abrahamson, 34 S. 2det H. Callisen, 88 S. 3die H. Nordahl Brun, 50 S. 4de H. Fabricius, 35 S. Udgiven af G. L. Zahde, Hoffkobberstikker. Trykt hos Andreas Seidelin, Kbhvn 1805. 8vo.

Med Høje siger Udgiveren i Subskriptions-Planen, At bestue ødle Menneskers veltrufne Afbildninger er unægteligen en reen og behagelig Mydelse; en Mydelse der forhøjes end mere, naar Billedet viser os en Mand, der ved fortrinlige Naturgaver og deres almeengavnlige Anvendelse fortjener at leve i Folkets taknemmelige Erindring. At bevare saadanne Mænds Minde er blandt de dannende Kunsters Formaal ustridigen et af de værdigste, og saalænge intet Pantheon fremviser flige Mænds Byster, saa længe intet Gallerie bevarer deres

deres lignende Billeder, vil en Samling af Portraiter i Kobber nogenledes erstatte hine, og vække Ungdommens Lyst til at betræde deresbane til Dyd og store Hændlinger."

Man har vel indvendt mod dette Foretagende, at Fortællinger om levende Mænds Levnet sjeldent kunde være upartiske og aldrig fuldstændige; men den sidste Vankelighed kunde set ved Supplementer høves, den første Indvending vilde og tildels gjælde efter Mandens Død, saalænge hans Samtidige levede, altsaa indtil en Tid, da øftest hverken Afbildning eller Levnetsbeskrivelse mere kunde erholdes. Denne Samling hvori saa mange Hædersmænd alt ere blevne fremstilte for Læseren, der allerede kendte og skjonne paa deres Værd, maa altsaa have samme Fordring paa den danske Læseverdens Bifald, som de i flere Aar udkommende public characters paa Engellændernes; ja endog en saa meget større Akommenst hertil, som de biographiske Efterretninger, der meddeles i det danske Pantheon overgaae de engelske i Paalidelighed.

De her meddelte Hester ere en Fortynelse af det af Hoffkobberstikker Lahde og Professor Myrup for nogle Aar siden begyndte Foretagende, uden dog at være en egentlig Fortsættelse deraf. De forhen leverede 12 Portraiter udgjøre 3 Bind, hvoraf de tvende første og det tredie Binds trende Hester ere blevne anmeldte i disse Efterretninger for 1802 S. 561-571. Det tredie Bind vil sluttet saasnart Forfatteren erholder Prof. Baggesens ham lovede Biografsie, enten af Professoren selv, eller fra en af hans Venner. For at forebygge de uventede Standsninger, der forhen indtraf formedest Vankeligheden at erholde i rette Tid de Mænds

Biografier, der skulde udgjøre eet Bind, samles Portraithesterne ikke længer til Bind, i det mindste ej saalænge Mændene leve. Udgiveren mener „at det kunde skee mere passende efter deres Fortgang, naar deres Maner opfordre til taknemmelige Erindringer. Da kunne maastekke endog nogle Biografier foregås, eller fortjente Lovtaler tilføjes, hvorved Mandens Beskedenhed i levende Live vilde blevet fornærmet.“ I Format ere disse 4 Hester noget større end de foregaaende og trykte med smukke danske Typer, hvært er saret med et saare veltruffet Portrait, og sælges for den billige Pris af 3 Mark. Det vilde være Fornærrelse for Læserne om Anmelderen først vilde bevise dem disse Mænds Adkomst til at optages i denne Samling, da disse Navne maa være hver Videnskabsmand bekjendte; det var overslodigt at forsikre de meddelte Gjerningssagers Paalidelighed, da Esterretningerne dels ere Selv-Biografier, dels meddelte af Vedkommendes fortrolige Venner. Det maa altsaa være nok her at meddele et Udtog af hver Biografi.

Iste Heste. Abrahamson er fød i Slesvig 1744 af J. B. Abrahamson, Kapitain ved det slesvigholstenske Regiment Landfolk. Til sit trettende Åar levede han i sine Forældres Huns, nad privat Undervisning og havde ingen Omgang med Fevnaldrende. Hans Hornsjelse var rapsodisk Læsning, i sit syvende Åar begyndte han at gjøre Vers, just da han havde lært no genledes at skrive Sammenskrift, i sit 12te Åar trætede han efter at vorde Autor, og gjorde vidtløftige Excerpter. 1758 kom han til Landkabet-Akademiet, 1763 blev han ansat som Sekondlieutenant i Rendsborg; i de trende Åar han der tilbragte vare de bedste

thydste

tydste og engelske Digtene hans Yndlingslæsning. 1767 blev han uventet og usvaret sat til Artilleriet i København, de fornødne Penge førstrakte ham hans Ven Schleppgrell, de manglende Kundskaber erhvervedes snart ved anstrengte Flid. Imidlertid studerte han ogsaa det latinske Sprog, hvortil nogle ovidianiske Vers, skrevne af en Ven i hans Stambog, havde opvakt Lysten, og det danske Sprog, hvori han kun lidet paa Kadetakademiet var bleven øvet, da det endog var forbudet der offentlig at tale dansk. Hans første Forsøg i dansk Poesie var Digtet Landsfaderen og Erobreren, der af Selskabet til de skjonne Videnskabers Fremme fik et overordentligt Accessit. 1771 blev han ansat som Lærer ved den kongelige Artillerieskole i tydste og dansk Sprog og Stil samt i Geografi. Han blev nu Medarbejder i Ugebladet, Bibliothek for nyttige Skrifter, og i kritisk Journal for 1773; fra 1775 var han virksom Medlem af det danske Litteraturselskab, fra 1776 Medredaktør af det almindelige danske Bibliothek, hvor han aflagde Præsver paa sine Kundskaber i det gamle islandiske Sprog, som han fra 1773 havde lagt sig efter. 1779 giftede han sig med sin endnu levende Kone, en Broderdatter af Enge Rothe. 1780 blev han Lærer paa det kongelige Landcadetakademie i Filosofien og de skjonne Videnskaber. I Begyndelsen læste han over Logiken og Sælelæren, men siden allene over Bastholms Filosofi for Ullerde tillige med mathematiske Geografie, Sprog og Stilsøvelser. 1787 tog han sin Afsted fra Artilleriekorpset. 1794:95 udgav han tillige med Prof. Ravert det ny danske Krigsbibliothek, siden har han taget virksom Deel i Ugebladet Borgervennen, skrevet adskillige Af-  
hands-

handlinger i det Skandinaviske Museum samt i flere periodiske Blad, udgivet adskillige Flyveskrifter og omarbejdet Langes danske Sproglære for Sydste. I Anledning af hans Krigssange, der optoges med saa almindeligt Bifald, tilsendtes ham af Kronprinsen en fløj Gulddaaæse 1801. Det er Kapitainen selv der med den ham egne kraeftfulde Simpelhed har meddelt disse biografiske Efterretninger.

2det Heste. Heinrich Callisen er født i Preß 1740, hans Fader var Præst ved Frøkenklosteret samsteds. Efter at have gaaet i den offentlige latinske Skole i Slesvig sendtes han til Kjøbenhavn 1755 for at studere Kirurgi. Under trange Kaar begyndte han den videnskabelige Vane. Efter at have tilbragt et Aar i Justitsraad Krügers Hus maatte han af Mangel paa Understøttelse forlade det og antage en Post som Assistent hos en Kirurg paa Landet for 2 Mark ugentlig, siden blev han Kompagni-Kirurg, som den Gang betragtedes at være ens med Underofficer i Værdighed. I en Samtale med en Løjtenant paa Kongens Nytorv vovede han engang at sætte sin Hat paa Hovedet, forhaanet for denne Frihed af Løjtenanten og truet med Arrest, blev hans Stilling ham saa ubehagelig, at han til Held for sig og Videnskaberne fordrede sin Afsted. Han ansattes derpaa efter udfanden Tentamen som Overkirurg paa en Fregat, og blev to Aar efter kongelig Pensionair ved det anatomske-Kirurgiske Amtssetheater samt Reservekirurg ved Frederiks-Hospital 1767, og paafølgende Aar rejste han udenlands understøttet af et kongeligt Stipendium, og af det som han selv i London vidste at erhverve sig, indtil han 1771 faldtes til at være kongelig Overkirurg

rurg for den danske Flaade og Søe-Quæsthuset og første Kirurg for den anden Divisions Søfolk. 1792 blev han General-Direktein ved det kirurgiske Akademii. Hvor saare meget godt han stiftede baade ved sin borgerslige og videnskabelige Virksomhed, hvor højligent han bidrog til Kirurgiens Flor i Danmark, maa efterlæses i Biografien selv, hvor baade Æmne og Fordrag vækker endog hos den ej lægekyndige Læser en høj Grad af Interesse. Efter at dens Forfatter Professor Herholdt saaledes har gjort os bekjendt med sin Lærers Levnet, skildrer han ham 1) som Skribent, 2) som Docent og 3) som praktisk Læge. Maaskee ville adskillige Læsere ved den første Afdeling savne, hvad en Herholdt saa let kunde have givet, en bestemt Fremstilling af hvad Callisen havde gavnnet sin Videnskab, saaledes som f. Ex. Echhorn har skildret Michaelis, men Forfatteren frygtede maaskee for at synes Lovtaler, naar han blot fulgte sin Overbevisning, og lob det derfor være nok at anføre en Række af inden- og udenlandiske Bedømmelser over Callisens mange Skrifter. For Fuldstændigheds Skyld kunde til det deri anførte endnu føjes tvende Recensioner af den kritiske Journal, en i Aargangen 1778 S. 394 af Prof. Jak. Baden over Skriften über die Mittel die See-fahrenden und insbesonder die Besatzungen der dāni-schen Kriegsschiffe gesund zu erhalten, hvor der siges, at Forfatteren har derved gjort ikke allene Bundlægerne men og alle Søfarende en væsentlig Tjeneste, og at enhver Skibskirurg burde ansee denne Afhandling, Resultatet af lang Erfaring, som sit Bademekum. En anden Recension findes i Aargangen 1779 S. 164 over Institutiones chirurgiæ hodiernæ, hvor sam-

samme af Dr. Mangor fremstilles som et Mestersyfke.

(Fortsættelsen følger)

P. E. Müller.

\* \*

\* \*

\* \*

I Hall. allg. Litt. Zeit. Januar 1806 S. 143-144 anmeldes de angaaende Morderne Herzlein, Nissen og Dam udkomne Skrifter. Rec. misbilliger at Hr. Pastor Brodersen ikke i det han bekjendtgjorde, viste sig mere som egentlig Gjelesørger som den der havde arbejdet paa Delinqventernes Omvendelse.

\* \*

\* \*

\* \*

I det kongl. medicinske Selskabs Forsamling, den 1ode April, forelæste Hospitals-Lægen Hr. Jacobsen tvende Tagtagelser, den ene om en Beenhævelse, som blev helbredet ved Compression, og den anden om en skjult Fejl i Desophago, som blev hævet ved passende Diæt.

# Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1806.

---

No. 19.

---

Familiehistorier af August Lafontaine,  
oversatte af N. T. Bruun. XI og XII Bind.  
Barnebog og Saldors. 1ste og 2den Del.  
Kbhavn 1805. Trykt paa den Gyldendalske  
Boghandlings Forlag hos Høsbogtrykker N.  
Christensen. Hver Del 320 S. 8vo.

Nu er da det første Døsin fuldt af den Svite Fortællinger, Forfatteren har fundet for godt at tillegge det Familienavn, uden at man saa lige strax indseer, hvorfør de fleste andre hans Romaner ikke ogsaa kunne kaldes Familiehistorier. De skildre jo ogsaa huslige Scener, det daglige Livs Begivenheder, Familielanliggender, og først og fremmest altid Kjærlighed og efter Kjærlighed, og have, fort sagt, alle saadant et Phisiognomie, at man strax kan see at de hørte til een og samme Familie. For en Forlægger kan det imidlertid være en ganske god Speculation, at naar de Romaner, som hændeltevis sik det Udhænges stilt Familiehistorier, gif mere hurtig af end de andre Lafontainiske Arbejder, da at stemple en hel Svite med denne Benævnelse.

Ungatelig gjelder det om Lafontaine, hvad ofte er erindret, og som en Recensent i Jenaische Litteraturzeitung for 13 Dec. 1805 atter gjentager: at han udskriver sig selv, at Hovedkaraktererne med saa Forandringer forekomme i den ene Roman som i den anden, og at han overhovedet skriver alt for meget til, at han skulde kunne skrive ypperlig. Men — svaret bemeldte jenensiske Recensent sig selv — da vort Publicums umættelige Graadighed efter sligt Læserie giver saa mange elendige Bogmagere Anledning til at komme frem med deres ofte saare skadelige Producter, kan man ikke lægge en Mand som Lafontaine det til Last, at han saaledes bliver ved at skrive fort. Hvad han giver, morer dog ved sin levende Fremstillelse, belærer ogsaa for en stor Del, rører sit Publicum, opvækker flumrende Hølelser for det Gode, og undergraver aldrig Sædeligheden. „Men den evige Forliebelse!“ indvensder man. Denne Indvending er let besvaret. For Børn imellem 6-10 Aar kan man nok skrive interessant, uden at tage Kjærlighed til Thema; men kan man ogsaa det for Vorne i deres blomstrende Alder? Og komme de ikke til at lære at kjende Kjærlighed — maaesse da desto farligere for dem — om de end ikke læste det Slags Bøger?

Hovedømnet i nærværende to Bind er det ædelste og uroffeligste Vensteb imellem Barnek og Saldorf, der, som Damon og Pythias, ere hinanden saa aldelles med Liv og Sjæl hengivne. Deres Vensteb sættes paa mangehaande Prøver i mange forskellige Situationer, og luttres derved som Guldet i Gilden. Det forstaaer sig selv, at Beretningerne om disse Venners Forliebesser ogsaa optage en stor Plads i Bogen. Forresten

resten er her det Sædvanlige om Cabaler og Intriguer ved et lille Fyrsteligt Hof, og om en Fyrstes afveplende Favoriter og Maitresser.

At Oversættelsen er overmaade god, derfor er Hr. **L. T. Bruuns** Navn tilstrækkelig Borgen. De Fejl mod en fuldkommen Sprogrigtighed, Anm. ved Gjens nemlæsningen har antegnet i sit Exemplar, ere af saas re liden Betydenhed, som f. Ex. i 1ste Del S. 5 „vendte sit bedrøvede Blit op mod Himmelten.“

S. 7 „en stjøn Høstdag“ for: Efteraarsdag. En Høstdag betyder paa dansk en Dag da man høster. S. 8 „Skrækken havde lemlestet hende.“ S. 11 „Uvidenhed om alle Selstabets forhold.“

R. Nyerup.

Portrætter med Biographier af Danske, Norske og Holstenere. Udgiven af G. L. Lahde, Hoffkobberstikker.

(See forrige No.)

3) Biskop Nordahl Bruns Biografi er skrevet af Digteren Jens Zetliz, Sognepræst i Vigedahl. Jen Forerindring angiver han sin Hjemmel og sine Kilder, ved at fremlægge et Brev fra Bisshoppen, hvori denne opfordrer ham som mangeaarig Ven til at skrive, og tillige sender ham bidhrende Bidrag. Nordahl Brun er fød 1745, hans fromme Moder gjorde ham tidligent fortrolig med Bibelen, hans Fader, en Landmand i Trondhjems Stift, bude Sønnen til

hans tolvtte Aar i de landlige Sysler. 1763 dimittertes han fra Trondhiems Skole til Universitetet, tog der de twende første Examina, og blev derpaa Huslærer i Trondhiem i Kammerraad Meinchens Huus. Hans Stilling nødte ham til kun at anvende 3 Maaneder til at forberede sig paa den theologiske Attestats (maastee burde Biografen have sagt tydeligere, at Brun maatte lade sig nøje med ringeste Karakter, at ej unge Theologer, stolende paa deres hurtige Nemme, skulde fristes til at troe saa fort et Ophold ved Akademiet at være tilstrækkeligt) 1771 fulgte Brun Biskop Gunnerus som Amanuensis til Kjøbenhavn, men blev dog ej hos ham, fordi han ikke havde Styrke nok i det tydste Sprog, hvori Alt i den Periode maatte skrives. Han grundede nu sin Digterhæder ved at skrive Sørgespillene Zarine og Einar Tambeskielver (Om alt hvad der skreves om det sidste Stykke i Tidens Journaler fortjente at kaldes Smørerier, veed Anmelderen ej, maastee er dette Udtryk, saavel som den paa et Par Steder forekommende Modsetning af Dansk og Norsk, der især i litterair Henseende er heel besynderlig, blot Følger af en hos Biografen endnu ej udslættet Erindring om nogle ellers forglemte Stridigheder). 1772 fik Brun Bynæssets Kapellani ved Trondhiem, og giftede sig nu med den Pige, med hvilken han for 12 Aar siden allerede i sin Skolegang havde forlovet sig. 1774 blev han kaldet til Korskirken i Bergen, i denne By blev han Stiftsprovst 1793, constitueret Biskop 1797, virkelig Biskop 1804.

4) Fabricius er fød 1745 i Tondern, hvor hans Fader den Gang var Stadsfysikus. Ved Information i afmaalte Skoletimer læste han intet, derimod sysselalte

satte han sig meget med et gammelt Herbarium, samlede flittigen Omegnens Vexter og Insekter, og i sit fjortende Aar gjorde han et vidtløftigt Udtog af Pontoppidans Norges Naturhistorie. 1762 rejste han til Kjøbenhavn for at optages i de akademiske Borgeres Tal, og samme Efteraar i Selskab med Zoega til Upsal, hvor han hos Linné levede tvende lykkelige Aar. Efter at have opholdt sig Vinteren 1764 i Kjøbenhavn, tiltraadte han en udenlands Rejse, der varede i fire Aar. 1771 blev han ansat som overordentlig Professor ved Akademiet i Kjøbenhavn. Sommerne fra 1772 til 75 tilbragte han i London. 1772 udkom hans første Skrift Anfangsgrunde der økonomischen Wissenschaften, 1775 hans systema entomologiae, samme Aar blev han kaldt til Kiel som Professor i Naturhistorie, Økonomie og Kameralvidenskaben. Denne af Hr. Professoren selv forfattede Biografie slutter saaledes:

„Vel lidt af mine Medborgere, om end Nogle blandt de Store stodte sig over mine Policy-Schriften, yndet af udenlandstke Lærde, nôd jeg paa mine Rejser baade i og udenfor Fædrelandet, den venstebeligste Modtagelse. Et sundt Legeme, let Blod, og et ikke ringe Portion af et let Sind, satte mig ud over mange Ubehageligheder, og bestandig Sysselsættelse med en uudtsommelig mig behagelig Videnskab, som jeg ikke uden Held bearbejdede, vedligeholdt min Driftighed og udbredte Ro og Lyksalighed over min hele Bane.“

P. E. Müller.

Levnets beskrivelse over den dobbelte Snigmorder, Peter Johan Schäffer, Sognepræst i Sennheim og Uffhollz (i det forrige Elsass siden i Cöln). Oversat efter det andet forøgede Oplag af O. Wolff. Dr. Kjøbenhavn 1805. Trykt paa Høsboghandler G. Poulsens Forlag hos J. Breinholm. S. 223. 8.

Begivenheden er rædsom. En Mand af videnstabelig Dannelsse, der var Religionslærer, en temmelig yndet Prædikant, en ikke ubekjendt Digter, begaær efter modent Overlæg, uden at være i nogen fortvivlet Tilstand, et længe forberedet Mord paa tvende Fruentimmer, som i flere Aar med Omhyggelighed og Selvopoffrelse havde plejet ham. Paalideligheden af hvad fortælles er ikke at omtvivle. Her meddeles først et Fragment af Schäffers Levnetsbeskrivelse, skrevet af ham selv i de sidste Dage af hans Arrest i Cöln, og overleveret til Arrestforvalteren Lammerz af Taktmælighed for han havde søgt at formilde ham hans Tilstand; dernæst en Fortælling af selve Mordet, dets Opdagelse og Schäffers Proces, hvor der fremføres saa mange i Rhinegnene levende Mænd, og Process-akterne saa nøjagtigen citeres, at Opdigtsel herved ikke bliver mulig. Schäffers Selvbiografi er blevet rettet i Udgaven, men der angives ikke bestemt hvor meget. Det havde været at ønske at samme paa Skjødesløsheds-Fejlene nær, var blevet aftrykt uforandret. Udgiverens Fremstilling af Mordet og Processen er vel stundom lidt deklamatorisk og vidtsvævende, men tilsig live-lig og velskikket til at vedligeholde den Opmærksomhed, det Skrækkelige i Tildragelsen selv maa vække hos Læseren.

P. E. Müller.

CATA-

CATALOGUS PRAELECTIONUM IN UNIVER-  
SITATE REGIA HAVNIENSI INQUE SEMI-  
NARIO PÆDAGOGICO PER SEMESTRE  
AESTIVUM A KALEND. MAJI MDCCCVI HA-  
BENDARUM.

*Lectiones Theologorum.*

**C. F. HORNEMAN**, Theol. D. & Prof. P. O. diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora V-VII pomer. publice, 1) sermonum Christi, qui apud Matthaeum & Lucam leguntur, partem ultimam, 2) epistolae ad Ebraeos partem priorem, explicabit; privatim 3) conamina, quibus Christus & Paulus doctrinam Mosis & Prophetarum, a Pharisaeis corruptam, ad pristinam puritatem revocarunt, illustrare allaborabit.

**FRIDERICUS MÜNTER**, Theol. D. & Prof. P. O. publice diebus Lunæ, Mercurii & Veneris hora VIII Geneseos capita XV ultima interpretabitur; privatim Introductionem in libros sacros Novi Testamenti dabit diebus Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora X; & Historiæ Ecclesiasticæ partem priorem enarrabit in eisdem diebus hora XI.

**PETRUS ERASMUS MÜLLER**, Theol. & Philos. Dr. Theol. P. P. E. publice diebus Martis, Jovis & Saturni hora XII theologiam dogmaticam Moro præunte docebit, privatim eadem hora diebus Lunæ & Veneris, nec non hora I diebus Mercurii & Saturni, theologiam naturalem tradet, hora I cæteris septimanæ diebus ethices christianæ partem posteriorem exponet. Hora IX diebus Lunæ & Saturni, qvæ

proposita fuerint, examinando repetet. Hora X die Saturni scribendi disputandique exercitia moderabitur.

*Lectiones Jurisconsultorum.*

JO. FRID. GUIL. SCHLEGEL, J. U. D. & Prof. P. O. quatuor prioribus septimanæ diebus jus naturæ hypotheticum h. XI - XII tradet; diebusqve Lunæ, Martis, Mercurii & Veneris h. XII - I historiam juris patrii & principia legum antiquarum cum Danicarum tum Norvegicarum exponet; die Jovis h. XII - I & Veneris h. XI - XII commentationes commilitonum pro more solito examinabit. Collegia quoqve examinatoria habebit.

FRID. THEOD. HURTIGKARL, J. P. P. O. diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora IX - X jus ad rem & criminale Romanum exponet: singulis autem septimanæ diebus hora X - XI, absoluto processu ordinario, extraordinarium & criminalem processum secundum jus patrium explicabit. Aliis quoqve auditoribus commodis horis, ea, quæ in jure cum Romano tum Danico-Norvegico tradidit, examinando repetet.

CHRISTIANUS BRORSON, J. U. P. P. E., singulis diebus hora III - IV jus Personarum Danico-Norvegicum explicabit; diebus quatuor hebdomadis prioribus hora IV - V jus criminale patrium docebit. Collegia quoqve examinatoria habebit.

MATHIAS HASTRUP BORNEMANN, J. U. P. P. E., singulis diebus, hora VIII - IX jus in re romanum, & hora IX - X jus in re patrium exponet, & quæ in utroque jure tradidit examinando repetet.

CAROLUS JOHANNES MÖLLER, Summi Judicij Secretarius, hora matutina VII-VIII quatuor prioribus septimanæ diebus jus ad rem patrium explicabit; eademque hora, sequentibus diebus, hermeneuticam juris tradet. Diebus horisque, auditoribus commodis, principia juris publici universalis exponet.

*Lectiones Medicorum.*

FRIDERICUS LUDOVICUS BANG, Profes. Medic. P. O. diebus Lunæ, Mercurii, Jovis & Veneris hora IVta pomeridiana Therapiam specialem, & die Saturni horâ eâdem *casus medicos doctrinæ therapeuticae accommodatos* docebit, tradetqve.

JOH. SYLVESTER SAXTORPH, P. P. O. Chirurg. & Art. Obstetr., diebus Mercurii & Saturni hor. XII-II *Operationes Chirurgicas* publice explicabit. Privatum, diebus & horis Auditoribus commodis, ter hebdomadim *Operationes Obstetricias* in machina monstrabit, & doctrinam de *Morbis Oculorum* tradet.

OLAUS HIERON. MYNSTER, M. D. & P. P. E. quotidie horis matutinis VII-VIII, diebus quoque Mercurii & Saturni horis post meridiem V-VII *Medicinam practicam ad lectos ægrotorum in Nosocomio Regio Fridericiano* publice docebit; & horis auditoribus commodis *Pharmacologiam specialem* tradet.

JOH. DANIEL HERHOLDT, M. D. & P. P. E. diebus Lunæ, Martis, Jovis Venerisque hora XII-I specialiora Physiologiæ principia publice exponet; Privatum vero iis se ducem præbebit, qui in formulis medicis conscribendis vires suas experiti cupient.

MICHAEL SKJELDERUP, M. D. & P. P. E.  
diebus Lunæ, Martis & Mercurii hora XI-XII Östeo-  
logiam corporis humani publice demonstrabit. Die-  
bus, vero Jovis, Veneris & Saturni eadem hora pri-  
mam Physiologiæ partem, qvæ vitam complectetur  
vegetativam, privatim explicabit.

JOH. CHRIST. ÖRSTED, Dr. Philos. & Adj.  
Fac. Med., publice pharmacologiam generalem tradet.  
Privatim naturam chemicam corporum organicorum  
explicabit. Nec iis deerit, qui expositionem totius  
physices experimentalis desiderabunt.

JANUS WILKEN HORNEMANN, Lector  
Botanices, hora X XI fundamenta botanica, & hora  
pomeridiana IV-V plantas hoiti botanici explicabit.

*Lectiones Philosophorum.*

M. ABRAH. KALL, Hist. Prof. publ. diebus  
Martis, Jovis, Veneris & Saturni hora anteimerid.  
XI - XII historiam patriæ tradet, eademque hora  
diebus Lunae & Mercurii, aut alia auditoribus com-  
modiori, priscam Noruegiae historiam. Pomeridiana  
hora IV-V præcipua recentioris historiae momenta,  
præeunte Büschio, exponet.

THOMAS BUGGE, Mathem. & Astronomiæ  
Prof. Publ. Ordin. publice diebus Lunæ, Martis &  
Jovis hora XII-I trigonometriam planam, formulas  
trigonometricas, nec non trigonometriam sphæricam  
docebit; privatim philosophiam experimentalem sin-  
gulis septimanæ diebus exponet hora III-IV; aliis &  
auditoribus commidis horis, qvæ explicata fuerunt,  
examinando repetet.

M. NICOLAUS CHRISTOPHORUS KALL, L. L. O. O. Prof. Publ. Ord. *publice* diebus Lunae, Martis & Mercurii hora III-IV *lingvam* docebit, *vel* *Arabicam* *vel* *Syriacam*; *privatim* diebus Lunae, Martis, Mercurii & Veneris hora X-XI *Vaticinia Michae, Nabumi & Habakuki* interpretabitur; nec non horas, pro lubitu auditorum eligendas, examinatoriis destinabit.

M. JEREM. WÖLDIKE Mathes. Prof. P. O. *publice* diebus Martis, Mercurii atque Jovis hor. IV-V, docebit principia *Algebrae*; *priuatim* prioribus quinque septimanæ diebus, horâ XII-I, *Mathesin puram*, ad ductum compendii Kaestneri, quae per septimanam fuerint tradita, die Saturni, eâdem horâ, examinando repetitur. Operam quoque offert, si qui fuerint, qui aut *Mathesin applicatam*, aut unam aliquam *Matheseos* partem, voluerint explicatam.

JACOBUS WOLF, Math. Prof. P. O., tribus hebdomadæ diebus, hora matutina VIII, ad ductum compendii Karstenii *publice* *Arithmetican & Algebraam*, cæteris tribus eadem hora, nec non hora XII diebus Martis & Saturni *Geometriam theoreticam & Trigonometriam planam* *privatim* docebit. Diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris hora XI *Elementa Astronomiae sphæricæ & theoreticæ* explicabit, nisi Collega Warberg ex itinere redux has in se suscepereit partes. Quæ in singulis tradita fuerint, subinde examinando repetet.

GEORGIUS KIERULF, Hist. & Geogr. Prof. P. O., *publice* horâ post meridiem I, diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris, gentium septentrionalium; *priuatim* autem horâ matutina VII, iisdem hebdomadis

domidis diebus, reliquorum Europæ regnum renumque publicarum historiam tradet. Præsentem regnum Europæ statum horâ auditoribus commodâ describere perget.

GREGORIUS WAD, Hist. Natural. Prof. P. Ord. *publice* diebus Lunæ, Mercurii & Veneris horâ matutina VIII *Ornithologiam* explicabit; *privatim* omnibus diebus hebdomadis, horâ auditoribus commoda, *Oryctognosiam* ad *systema Wernerianum* demonstrabit.

D. NICOLAUS TRESHOW, Philosophiæ Prof. P. O. hora IX-X duas priores psychologiæ empiricæ partes diebus Lunæ, Martis & Mercurii, tertiam s. thelematologiam hora X-XI diebus Jovis & Veneris *publice* explicabit; *privatim* Metaphysicam tradet diebus Jovis, Veneris & Saturni hora IX-X. Hora VII-IX vel alia antemeridiana auditoribus commoda, religionis naturalis præcipua capita, aphorismis latine dictatis, si quibus audire voluere est, tractabit. Tradita subinde examinando repetet,

M. BIRGERUS THORLACIUS, Prof. Ling. Lat. Ord. *publice* hora XII-I, diebus Lunæ, Martis, Jovis & Saturni, Antiquitates Romanas duce Eschenburg latine explicabit, horâque commoda examinando repetet; *privatim* d. Mercurii & Veneris eadem horâ, nec non d. Jovis & Saturni h. X-XI Satirarum Juvenalis libros priores interpretabitur; d. Lunæ & Saturni h. I-II exercitia stili Latini cupientibus offert.

STEPHANUS FUMARS, Litt. Gall. Prof. diebus Martis, Jovis & Veneris hora XII-I Linguæ Gallicæ præcepta tradet, Fabulasque la Fontaine explicare perget; hora I-II Gallice etiam scribendi cupientibus ducem se præbiturus.

NICO-

NICOLAUS SCHOW, A. L. M. & Archaeologiae Professor P. E. publice antiquiores Graecorum mythos ex tertio Apollodori Bibliothecae libro, ratione operum artis ubique habita, duobus hebdomadis diebus, Lunae nempe & Jovis, hora IX-X, tradet, commentationeque critica & literaria illustrabit; privatim historiam artis elegantioris apud Aegyptios, Phoenices, Persas, Etruscos & Graecos exponet; harum praelectionum dies & horas locis solitis indicabit.

M. ERASMUS NYERUP, Prof. Histor. Litterar. & Bibliothecarius Universitatis, publice diebus Martis & Jovis hora III IV prælectiones isagogico-litterarias ad ductum Encyclopædiæ Krugianæ (*Versuch einer systematischen Enzyklopädie der Wissenschaften*) habebit.

GREGORIUS BEGTRUP, Oeconomiæ Prof. E., ex itinere redux lectiones indicabit.

TH. BRUUN, Prof. Ling. Angl., diebus Martis & Veneris hora III IV lingvæ anglicæ recte pronuntiandæ & accurate scribendæ rationem privatim tradet.

M. LAUR. ENGELSTOFT, Hist. & Geogr. Prof. P. E. publice tribus per hebdomadem diebus hora utrinque commoda Propædia historicæ lineamenta describet; privatim diebus Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora VIII-IX historiam Galliæ ab auspiciis inde imperii gentis Bourbonicæ usque ad pacem secundam Parisiensem (1783) ita exponet, ut simul præcipuos vicinorum regnum eventus complectatur. Quæ tradita fuerint, singulis Saturni diebus eadem horâ examinando repetet.

P. E. MÜLLER., Philos. & Theol. Dr. Theol. P. P. E. diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris ethicam docebit. Hora auditoribus commoda, qvæ tradita fuerint, examinando repetet.

GEORGIUS SVERDRUP, L. G. P. P E. publice ternis septimanæ horis Historiæ Græcæ capita præcipua ab Aug. Matthiæ V. C. collecta explicabit; privatim diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris h. IV-V Poëmata Hesiodea enarrabit.

*Lectiones in Seminario Pædagogico.*

D. G. MOLDENHAWER, Seminarii Directør, binis septimanæ horis Classis Theologicae exercitia moderabitur.

JACOBUS WOLF, Classis Mathematicæ Inspector, diebus Jovis & Saturni hora IX-X, Geometriæ, tironibus & provectionibus exponendæ methodum tradet, & propria sodalium in eadem docenda exercitia moderabitur.

GREG. WAD, Physicæ Classis Inspector, horâ VII matutina diebus Martis & Jovis metallorum proprietates & usum explicabit; eâdem horâ die Saturni methodum Mineralogiæ in scholis docendæ tradet, & exercitia in animalibus describendis & determinandis dabit.

L. C. SANDER, diebus Lunæ & Martis, hora X-XI, linguae germanicae grammaticam docebit, sodaliumque & bene scribendi & recte exponendi exercitia moderabitur. Diebus Mercurii, Jovis & Veneris eadem hora scientiae pædagogicae præcepta, duce Niemeyero, tradere perget. Die Saturni eadem hora

hora opera sua aderit Civibus Academicis, si qui ea in arte declamatoria exercenda uti cupient.

TH. BRUUN, Prof. & L. et. Sem. hora XII-I, diebus Lunæ & Jovis gallice, & diebus Mercurii & Veneris anglice recte scribendi præcepta dabit, sodaliumque exercitia moderabitur.

M. BIRG. THORLACIUS, P. L. L., h. XI-XII diebus Mercurii & Saturni Commentationes Alumnorum Latinas examinabit; dd. Martis et Veneris exercitia Philologorum exegistica moderabitur; dd. Lunæ & Jovis lectiones hermeneuticas & archæologicas absolvet.

M. NIC. L. NISSEN, Insp. cl. dan., methodum lingvæ vernaculæ in scholis docendæ exponere, sodaliumque exercitia & bene scribendi & recte pronuntiandi regere perget.

G. SVERDRUP, G. L. P. & Hist. Class. Insp. diebus Martis & Saturni hora IX historiæ in scholis tradendæ viæ & rationis præcepta dare, præcipuoque maxime scriptores historiæ populorum antiquiorum breviter recensendo privatis sodalium studiis consulere perget.



I der Greymythige for 1806 No. 55 anmeldes forstigen det sidste Universitetaprogram i Kjøbenhavn, der handlede om Ærens og Dydens Tempel hos Romerne.

De

De for 1806 udsatte akademiske Priisspørgsmaale anføres som interessante, og ved det historiske om Hansestædersnes skadelige Indflydelse i Morden i det 14de - 16de Aarhundrede, tilføjes et (!) som viser, at det har tildraget sig særdeles Opmærksomhed. Anm. efter foredeelagtigen at have omtalt Indbydelsesskriftet, tilføjer, at et par Punkter endnu ej ganske ere afgjorte: nemlig de Spørgsmaale: 1) om Marcellis Tempel har været enkelt eller dobbelt, om det eene foran eller ved Siden af det andet. 2) Hvorledes de her omtalte Geniers Afbildning egentligen har været. Han mener, at Vitruvs Text kunde fra en Hirt eller Genelli i Berlin, som Architekturkyndige, vente en tilstrækkelig Berigtigelse. Opfordret herved har Hirt i samme Blad No. 74 og 75 beskjendtgjort sine Ideer om de anførte Templer. Disse ere næsten ganske de samme, som de i det Kjøbenhavnske Program meddeelte, (hvilket han erkører ej at have seet) dog med mindre Fuldstændighed. Han foreslaer adskillige Lesemaaders Forandring i Vitruv 3 B. 1, og 7 B. Fort. men forkaster, ligesom Pr. Therlacius, den af Rode paa første Sted indførte Forverling af Marcellus for Marius. Mogle Formodninger anføres om, at en saakaldet August's Genius i det Pis. Clementiniske Museum, og en formeent Antinous i den nye Have i Potsdam skulde være en Hōnos, men disse udgiver han selv blot som Conjecturer. De i det Kjøbenhavnske Program anførte oplysende Steder af Cicero, Plutarch, Augustin, Symmachus, Asconius, Festus og Claudian, synes ganske at have undgaaet hans Opmærksomhed. I øvrigt vil man ved den tilfældige Lighed i begge Undersøgelsers Gang, maaske finde flere Grunde til at tvivle, om hine af den første Anm. opkastede Spørgsmaale fuldstændigere lade sig besvare, end det i Programmet er skeet.

# Øjebenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 20.

---

Den romerske Keisers Mark. Aurel. Antonins Leveregler for sig selv; oversat af det Græske og forsynede med oplysende Anmærkninger af C. Bastholm, Doktor i Theologien og Kongelig Confessionarius. Kbhavn 1805. S. 556. 8vo. 9 M. Tryk. hos Gyldendal.

**D**ådtiden kjender ingen Fyrste, der, som Menneske, som Tænker, og som Regent, fortjener saa uindskrænket Højagtelse, som Kejser Mark Aurel, og af alle den gamle Litteraturs ærværdige Skatte, er neppe noget, som, skjnt allene bestemt til Forfatterens Privatbrug, og nedstrevet i et philosophisk Sprog, dog ved sit ødle, ophøjede og almeenvelgjørende Indhold, aftvinger hver tænkende og følende Læser saa ubetinget et Bisald, som disse hans Leveregler. Ikke kan man læse, begrunde og lægge disse paa Hjertet, uden efter Læsningen at føle sig bedre, uden at ønske, at de ved hældige Oversættelser maatte vringes i Omlob, maatte læses af Mange, og bidrage til reen-moralske Grundsætningers Udbredelse.

Som man overalt og til alle Tider har erkjende

dette Skrifts Værd, saa have vi hos os ogsaa allerede siden 1752 haft en dansk Oversættelse deraf, som udkom i Odense; men da denne var udarbejdet ikke efter den græske Original, men efter Hofmanns tydelse af 1723, funde den ikke tilfredsstille Nutidens Fordringer. I Skandinavisk Museum for A. 1800 findes i fjerde Hefte S. 1478 endeel Stykker af Antonin heldigen oversatte af Hr. Conrecht. S. M. J. Bloch med denne Lærdes sædvanlige Nejagtighed, og ledsgede med kritiske og philosophiske Bemærkninger. Men Antonin fortjente ganste paa ny at fordanske, og vi bør ønske vor Fædrenelands Litteratur til Lykke, at Skriften erholdt denne klassiske Bearbejdelse under en Mands Haand, hvis hederlige Otium gav ham Tid til at udføre Arbejdet med tilbørlig Fuldkommenshed, hvis grundige Bekjendtskab med de gamle Philosophiers og Religioners Historie rakte ham den Fakkel, som aldrig mislede, hvis danske Udtryks Man-dighed, Styrke, Correkthed og Ynde, i alle Henseender var Originalen værdig, og hvis Tænkemaades Sam-stemning med den Forfatter han fortolkede, allevegne gjorde ham det muligt at trænge ind i dennes virkelige Aand.

De Steder, hvor Aurel skildrer sine Velgjørere, og især hans Forgjænger og udkaerne Fader, Antonin den Gode, bære Præg af en Hjertelighed og inderlig Blidhed, der gjør ham, ogsaa som Skribent, saa meget elseværdig. Anm. bør strax give Læseren For-smag paa disse Bøger, ved at nedskrive et af disse, og vælger dertil 6te Bogs 30te §., hvilket fortære Sted er saa at sige en Karakteristik af begge Antoninerne, og bør læses ved Siden af 1ste Bogs 16de §., som

som er for vidtloftig til her at ansøres. „Vogt dig, heder det, at du ikke antager Kejsernes Ænke- og Handlemaade, og ikke smittes af dem, skjønt det plejer at skee. Vedligehold dig dersor oprigtig, god, usordervet, ærbar, pragtlos, som en Ven af hvad Det er, gudelig, velvillig, ejerligsinde, standhaftig i anstændige Handlinger. Stræb, at du kan vedblive at være saadan, som Philosophien vilde danne dig. Er Guderne. Ophold Menneskene. Kort er Livet. Den ærenste Frugt af det jordiske Liv er et gudeligt Sindeslag og almeenuyttige Handlinger. I alle Ting vær, som en Antonin (den Godes) Lærling, i Henseende til hans Kraftfuldhed i de Forretninger, som ere overeenstemmende med Fornuften, den Sinedejvnhed, som han viste allevegne, det Gudelige og Rolige i hans Ansigt, den Mildhed, den Friheds for forfængelig Eresyge, og Flid for at fatte Forretningerne. Han lod aldeles intet fare, uden først at have meget nsje gjennemtænkt, og tydeligen forstaet det. Han talde dem, hvilke uretfærdigen dadlede ham, uden igjen at dadle dem. Han var ikke uifærdig i noget. Han gav ikke Bagvæsker Gehør. Nøagtigen undersøgte han sine Sæder og Handlinger. Han bestjemmede ikke Nogen. Han var ikke øngstelig, ikke mistænklig, ikke en Sophist. Han var fornøjet med saa Ting i Henseende til Boelig, Sengeleje, Klæder, Føde, Opvarming. Han var arbejdsmægtig og langmodig. I hans Venstebab var han bestandig og eensindet. Han talde dem, som med Frimodighed imodsatte sig hans Menninger, og glædede sig, om Nogen viisde ham noget Bedre. Han var gudeligsindet uden Overtroe. — Maatte dog den sidste Time overraske dig med saa god

en Samvittighed, som ham!" Dette skjonne Kap. har afsløket Dr. Bastholm følgende Anm. ved Hphens Ende. S. 243 „Hvilket et rørende Ønske! Til saa-danne Mennesker har Philosophien funnet denne disse twende Antoniner og mange flere, hvilke vi ere dristige nok til at benævne med det foragtelige Navn af Hedninger, fordi de i Meninger om Gud, Forsyn og Uds-delighed ere forskellige fra os. Levede de, og saae de Christnes Sæder, vilde de maastee ogsaa ansee os for Hedninger, og det med mere Ret.“

Da Mark Aurels forte, afbrudte, ofte sammen-knuede og knudrede Skrivemaade gjør ham paa mange Steder i høj Grad vanskelig at oversætte, have ad-skillige af hans nyere Fortolkere lettet sig Arbejdet ved at paraphrasere ham. Hr. Doktoren erklører med fuldkommen Ret denne Verteremaade for urigtig. At ville (siger han) ved Oversættelsen forståsne eller modernisere de Gamle, det er ofte at udvande dem. Forfatternes Aand taber sig i dette Vand. Han vågte dersor en Middelvej imellem en fuldkommen ordret, og en ganske fri Oversættelse, hvor den første ikke var gjørlig uden at forsynde sig enten mod det danske Sprogs eller Tydelighedens Love.

Bed at anføre nogle deels kortere, deels længere Steder af Levereglerne, som Præver paa, hvor sam-vittighedsfuldt Oversætteren har fulgt de af ham selv fremstillede Grundsetninger, skulle vi tillige tage Hensyn til disse Stykkers særdeles Interesse og deres Indholds Fortreffelighed.

4 B. §. 33. De fordum bekjendte Ord behøve nu Forklaring. Saaledes behøve ogsaa paa en vis Maade de fordum hersmtesse Mænds Navne at for-flaree,

flares, f. Ex. Camillus, Cæso, Bolesus, Leonnatus. Om fort Tid vil det med Scipio og Cato, derefter med Augustus, og derefter med Hadrianus og Antoninus blive det samme Tilsælde. Thi alle Efterretninger ere forgængelige, hastigen blive de fabelagtige, hastigen og ganske opsluger Forglemmelsen dem. Og dette siger jeg om dem, som paa en beundringsværdig Maade have gjort sig berømte. Thi de øvrige have ikke opgivet Aanden, hvorend de ere ubekjendte, endog ubekjendte af Nygtet. Og, i Alm. at blive altid i Erindring, hvad er det? Luther Forfængelighed. — Hvad er det da, som man bør anvende Flid paa? Paa dette eene: en retsindig Tænkemaade, almeennytige Handlinger, Sanddruhed i sin Tale, og et Sindelag, der Kjærligen modtager alt, hvad der hændes, som det, der er nødvendigt, som det, der er alminderligt, som det, der flyder af samme Princip og Kilde.

7de B. §. 46 See, du Lykkelige! om det Edle og det Retskafne ikke er noget andet end det at holde sig, og at holdes ved Live. Thi, mon dette ikke er ønskeligt, at leve, saalænge det skal være, som den, der virkelig er en Mand, ikke som den, der meget elsker Livet, men som den, der overlader disse Ting til Gud, og troer Kjærlingesnak, at ingen kan undslippe Skjæbnen. Men dette maa overvejes, hørledes man paa den bedste Maade kan henleve den Tid, som man skal leve. [uuxapie træede Anm. lettere at kunne forstaaes blot som et Uldraab eller en Tiltale, qvæso. πισευς. τ. γυναιζι vilde han hellere overs. troer med de Ensfoldige, for at formilde det ubehagelige Begreb saameget muligt.]

8de B. 54 §. Man dræbe, sonderlide, forfolge

dig med Herbandesser, hvad hindrer det dig i, at din  
Sjel bliver reen, klog, maadelig, retfærdig? Ligesom  
en stod ved en klar og først Kilde, og bespottede den,  
den derfor ikke ophører at udvælde et drikkeligt Vand.  
Om man end fassede Dynd i den, skulle den meget  
hastigt udsprede og bortskylle det, og ingenlunde faae  
Farven af det: — Hvorledes skal du da eje en stedse  
rindende Kilde, og ikke en Brend? Dersom du altid  
vedligeholder dig frie med et vevilligt, og oprigtigt og  
bestedent Sind.

7de B. §. 59. Skue ind i dig selv. Inden i  
dig er Kilden til det Gode, og den kan altid frems-  
qvælde, dersom du altid graver.

10de B. §. 10. Edderkoppen tænker stort om sig,  
naar den haver fanget en Flue: En, naar han haver  
fanget en Hare; en anden, naar han med et Net ha-  
ver taget en Smerling: En naar han haver fanget  
Bildsvin; en anden, naar han haver fanget Bjørne,  
og en anden, naar han haver taget Sarmater fang-  
ne. — Ere disse dog ikke Røvere, naar du undersø-  
ger deres Meninger?

10de B. §. 35. Det sunde Øje bør kunne see  
alle de Ting, som kunne sees, og ikke sige: jeg øns-  
ker helst grønt; thi dette tilkommer den, som har  
svage Øyne. Ogsaa den sunde Hørelse og Lugt bør  
kunne modtage alle de Ting, som kunne høres og lug-  
tes. Og den sunde Mare bør paa samme Maade  
forholde sig til alle Fødevarer, som Møllen til alle de  
Ting, hvilke den efter sin Indretning skal male; og  
altsaa bør den sunde Forstand kunne modtage alt,  
hvad der morder. Men den, som siger: mine Barn  
maa holdes i Live; alle maa rose, hvad jeg vil gjøre,

den er et Øje, som søger det Grønne, eller Tænder, som søger det Bløde.

At Dr. Baethholm paa mange Steder har oversat ganske forskjelligen fra sine Forfængere, vil ingen Sagkyndig finde forunderligt. Anm. har ved at gjen- nemgaae hele Oversættelsen ved Siden af Originalen, og hilst og her at sammenholde den med den latiniske Version, der findes i Schulz's Udgave, ofte forundret sig over den sidstes Skjædesløshed, da den danske Oversætter derimod altid robede dyb Tænkning og Studium af sin Forfatter. Enkelte Steder tilstader Rec. at han ved at følge det første Indtryk, Originalens Læsning gjorde paa ham, vilde have oversat noget anderledes, men med disse Formodningers Opregnelse bør han ej opholde Læseren; kun et Par Exempler. Ved at læse Ordene *μητε διωκων*, *μητε θευγων* 3 B. §. 7. i hvis Begyndelse tales om: at være troldss, hade, forbande, saldt det ham ind, om disse ikke skulde tages i den Bemærkelse, hvori de findes i den attiske Jurisprudens, med Underforstaelse af *δινη*, og altsaa oversættes: hverken anklage, eller anklages. I 4 B. 12 §. troede han, at *λογος* bekvemmere kunde gives ved Forhold. Slutningen af den 23de §. i 12te B., hvis Vanstelliged omtales S. 534. Anm. d. synes atlettes ved at forbinde *κατὰ τὰ δικτά θεῶν* efter den sædvanlige Græcisme; altsaa: der figter til samme Djæmed, som Guddommen, ej ledes af sin Sjel til samme Maal, d. e. til at bidrage til Alnaturens Vel.

Mark Aurel har haft den samme Skjæbne, som andre concise og tankefulde Skribentere, at Afskrivere, der ej forstode eller kunde følge disse forte, elliptiske og ikke sjeldent noget afbrudte Tankers Gang, paabyr-

dede ham endel Urigtigheder. Mange berømte Lærde, en Gataker, Salmassus, Menage, Casaubonus, og af nyere en Reiske, Morus, Schulz og Reche have hver paa sin Maade søgt at restituere Texten og bestemme de rimeligste Læsemaader. Dr. Bastholm har i sin Oversættelse fulgt en eklektisk Text, og paa hver Sted valgt den, der gav den letteste og med Sammenhængen mest passende Mening. Anm. har i Almindelighed troet at have fundet, at de grundigste og med deres Forfattere mest fortroelige Fortolkere vare sædvanligens de sparsomste i at foreslaae Forandringer, da deres dybe Bekjendtskab med Skribenten gjorde dem mueligt at finde sund Mening der, hvor andre mistvivlede; og det glædede ham i Aurels danske Oversættelse at see denne Erfaring paa flere Steder bestyrket. 7de Bogs §. 24 lyder f. Ex. saaledes: „Det vredladne i Ansigtet strider aldeles mod Naturen, naar det Døende i Ansigtet [herimod] ofte er en Skjonhed, eller den sidste Gnist er udstukket, saa at den aldeles ikke kan antændes. Stræb efter at forstaae dette, at det strider mod Fornuften; thi dersom ogsaa Følelsen af Synden er borte, hvad Aarsag er der da mere at leve?” Om denne §. mistvivlede den seneste Udgiver J. W. Schulz. „Jeg troer dog, siger Hr. Doktoren i Anmærkn. c. §. 289, at Texten, som den er, med en ganske ubetydelig Forandring, giver en god Mening. Antonin vil uden Tvivl sige dette, at Vrede, naar den tegner sig i Ansigtet, er saa stridende mod Naturen og Fornuften, saa modbydelig, at Dødens Træk i den Døendes Ansigt, endog efter at Livets sidste Gnist er aldeles udstukket, ere en Skjonhed i Sammenligning med Vredens Træk. Den Døende og den Døde kunne ofte ses smukke

smukke ud; men den Vrede ikke. Den, som heraf ikke kan indsee, hvor meget Vreden strider imod Fornuftsen, og ikke engang kan føle, hvilken Synd Vreden er, han er saa fordærvet, at der ingen Aarsag er hvorfor han længere skulde leve, da hans Liv maa for hans Medmennesker være mere skadeligt end mytligt." 7de B. §. 56 „Ligesom Du var død, og havde levet indtil denne Tid, bør Du henleve det øvrige af den overblevne Tid overeenstemmende med Naturen." Ogsaa her beholder Doktor B. den sædvanlige Text, og forklarer den i Noten c. S. 311 saaledes: Betragt Dig selv, som om Du nu var død, efterat Du havde levet til denne Tid, hvilket var aldeles muligt, saa er den Tid, Du nu fremdeles lever, at ansee som en Tilgift til Dine Leveaar; Du bør derfor saameget mere stræbe at bruge denne Tid, der er Dig skjænket, overeenstemmende med Naturen, eller med Fornuftsen." Num. forekom det og, at den almindelige Læsemaade meget vel kan beholdes, men ved første Gang at læse Originalen forestillede han sig Meningen at være: begynd for Fremtiden et ganzt nyt og fornuftmæssigt Liv, og ansee det hidtil førte, mindre naturlige, som om Du ikke havde levet; *βεβιωκοτα* blev da, som det latinske *vixi*, sive, identisk med *αποτελυνησαι*, og kunde oversættes: „og Dit hidtil førte Liv var aldeles til Ende." Dog denne Formodning henstilles ganzt til den værdige danske Oversætters og den kyndige Læzers Bedømmelse. De fulgte Læsemaader ere ved Bogens Ende paa et særskilt Ark bestemt angivne med Tilføjelse af de Lærdes Navne, fra hvem de ere. I Anmærkningerne under Oversættelsen ere de blot antydede, da Bogens Bestemmelse

til Almuesæning maatte fraraade at indføre græsse Ord, der let kunde afstrække den oplyste, ejont ulæste, Læser fra at gaae videre i disse Betragtninger.

Den hele Maade, hvorpaa disse Leveregler ere forfattede, viser, at Mark Aurel eene havde bestaet dem til privat Brug. Heraf de jævnlige Tilstæller til sig selv, de ikke sjeldne Hentydninger til individuelle Stillinger, Bemærkningerne over Hoslivets Værd, og endel Selvbekjendelser, der gjøre Forfatteren megen Ære; heraf ogsaa i Henseende til Formen den ofte forekommende Mangel paa Sammenhæng imellem Sætninger, der staae ved Siden af hinanden. Den danske Oversæters bestandige Opmærksomhed paa hvad der i Aurels private Stilling og Liv kunde have foranlediget en eller anden af de nedstrevne Bemærkninger har paa mange Steder udbredet et nyt Lys over Forfattersens Ytringer. Naar Læseren hist og her erindres om, at Aurel snart maa tænkes i sine Hoscirkler, snart i Feldten, paa Rejser, i Provindserne, paa sine Viller, snart i muntrene, eller atter i mørkere Luner, saa oplives derved Læsningen, og hvor gjerne følger man ikke den dydige Keiser igjennem alle disse forskjellige Scener? Gde B. §. 8 heder det: „Jeg kan ikke læse; men jeg kan afvende Skjendsel fra mig. Jeg kan sejre over Vellyst og Smerte. Jeg kan hæve mig over den lidne Ære. Jeg kan lade være at vredes paa de Ufølsomme og Utaknemmelige; ja jeg kan endog drage Omsorg for dem.“ Her tilsvær Doktor B. denne Anmærkning S. 337 a. „Hvorledes Antonin kunde skrive, at han ikke kunde læse, kan jeg ikke forklare, uden ved den Formodning, at han paa den Tid maastee haver været syg, da han skrev disse

faa Linier, og derved har følt sig for svag til en vedholdende Læsning. Har opsatte derfor disse Tanker for at trøste sig ved dette Savn." Rec. forekom, det overeenstemmende med Antonins græske Skrivemaade, at tænke sig ει underforstaaet, og da oversatte: Sæt, jeg ikke kunde læse. Maaskee Meningen derved noget kunde lettes. I mange Hpher var Dunkelhed opkommet allene derved, at Fortolkerne betragtede, som sammenhørende, de Sætninger, hvilke M. Aurel uden Twivl havde tænkt sig ganzke adskilte. Den danske Oversætter har paa endee Steder assondret een ή i flere, og paa denne Maade afhjulpet adskillige Vansteligheder; paa andre Steder har han givet Vink til, at det efter Meningens Medfør kunde skee. Dette simple Tydeligheds-Middel er vist nok enhver Fortolker tilladt; men for ej at forstyrre dem, der vilde cister saadanne Stykker, var det maaskee bedst at beholde den eengang antagne ή - Inddeling, men begynde hver ny Sætnin; med en ny Linie.

Evende Slags Anmærkninger findes Oversættelsen tilføjede. Det ene Slags tjener til at oplyse Forfatterens Mening. I disse fordrede Oversættelsens Bestemmelse temmelig Udfornighed; thi her havde den ogsaa Hensyn til de Læsere, der ikke have Taalmodighed til at gruble længe nok paa et Sted for at faae en Mening ud af samme, og efter lang Grublen dog maaskee ikke vare faldne paa den rigtige. Disse ere og forfattede saaledes, at de vække og nære Opmærksomheden for det Sande, Fornuftige og Ædle i Antonins Selvbetrægtninger; ligesom de og stundom rette eller modificere de enkelte Vildfarelser, som hos Forfatteren kunde findes. Enhver gjenkjender i saadanne

en øvet Morallærers værdige, varme og fjernefulde Sprog. Det andet Slags Anmærkninger indeholde Sammenligninger med de andre stoiske Philosophers Lærdomme. Disse ere hentede fra de gamle Kilder, fornemmelig Epiktet, Arrian og Seneca. For den Mængde især af den sidstes Skrifter anførte ypperlige Steder vil enhver Læser uden Tvivl være Hr. Doktoren takskyldig, da allene de her indrykkede Sentenser, om de samledes, kunde udgjøre en ypperlig Morallære. Hvorledes den danske Udgiver har vist at benytte slige Steder til stoiske Begrebers Bestemmelse, vil man f. Ex. overbevises om ved at efterlæse hvad i Anmærk. til S. 114 og 115 er sagt om Senekas og Antonins Ideer om Noes.

Dog det vilde være for vidtstående at anføre var det endog nogle saa Prøver af begge Slags Anmærkninger. Vi slutte med at tilføje Antonins tanker om den Pligt at bidrage til andres Oplysning. 9de B. § 30 heder det: „Hvor ringe ere de menneskelige Ting, haade de politiske og de philosophiske-praktiske. De ere fulde af Pralerie. Hvad da, Menneske! Gjør, Hvad Naturen nu fordrer. Begynd derpaa, om Du kan, (at forbedre Menneskene) og see ikke omkring, om nogen skulde mærke det. Vent ikke heller en platonisk Republik; men vær fornøjet, om Sagen end gaaer frem med forte Skridt, og ansee ikke Udfaldet deraf, som noget ubetydeligt. Thi hvo kan forandre Menneskernes Meninger, og hvad kan man uden Meningernes Forandring, andet vente, end en Trældomstilstand, i hvilken de sukke, og paa Skræmt adlyde.“ — Anm. dertil S. 413-14 sætter Ideerne i denne § tydelig ud fra hinanden, og gjør opmærksom

som paa følgende vigtige Leveregel: man skal virke til sine Medmenneskers Oplysning og Forbedring alt det Gode, man kan, og ikke tage Modet, fordi man ikke virker alt det Gode, man vil. Endog, om der kommer kun lidet ud af alle vore Bestræbelsler, er dette lidet dog altid betydeligt.

### B. Thorlacius.

*Evelina, eller et ungts Fruentimmers Indtrædelse i Verden, af Miss Burney;* oversat af det engelske ved H. W. Lundbye, Litteratus. 1ste Del. Kbhavn 1805. Paa Hofboghandler J. H. Schubothes Forlag; trykt hos E. Gruner & Comp. i Helsingør. 268 S. 8vo.

Originalen til denne bekjendte og meget undede Roman udkom 1778 i London under Titel af: *Evelina or The History of a Young Lady's Entrance into the World*, og blev snart oversat baade paa fransk og paa tydsk. Forfatterinden, hvis Levnetsomstændigheder Hr. Lundbye (som nu er Consulatsecretair i Tunis) i en Note til Fortalen beklager, han ikke har funnet saae Noget at vide om, er en Datter af Charles Burney, Forfatter til de musicaliske Rejser og til en Historie om Musiken. Hun var, da hun udgav denne Roman, kun sytten Aar gammel; siden skrev hun Cecilia, der holdes for hendes Mesterstykke, og Camilla. Bersmt herved blev hun ansat ved Dronningens Hof (keeper of the robes to her majesty) siden giftede hun sig med en Hr. D'Arblay, en fransk Emigrant, med hvem hun nu lever i Frankerig.

ferig. Et Udtog af hendes Biografi findes i englische Miscellen 22 B. 3 St. S. 163-67.

Det summariske Indhold af denne Historie vil Anm. fremsætte med Forfatterindens egne Ord i Fortalen: „Her fremtræder et ungt Fruentimmer, der har været opdraget i den meest affondrede Eensemhed, i en Alder af sytten Aar for første Gang i den store og virksomme Verden. Med en dydig Tænkemaade, en dannet Forstand og et følsomt Hjerte, foraarsager hendes Uvidenhed i de selvstabelige Manerer og hendes Uersarenhed i Verdens Sæder alle de smaa Tilsælde, som her blive fortalte, og som danne den naturlige Gang i et ungt Fruentimmers Liv, som er af ukjendt Herkomst men fortrinlig Skjønhed, i de første sex Maaneder efter hendes Indtrædelse i Verden.“

Bogen giver en meget behagelig Læsning, adskilige Karakterer ere tegnede med stærke og blivende Træk, og nogle Scener udmaledte til Fuldkommenhed. Vist nok maa man sætte sig ind i de engelske Sæder, og tildels i den fornemme Verdens Manerer og Levemaaade, om man skal interessere sig for Adskilligt hvis Virrende ene heroer paa, hvorvidt det enten strider imod eller kommer overeens med den saa kaldte gode Tone. Da denne nu ikke altid er eens, heller ikke altid er den samme i Kjøbenhavn som i London, funde man vel have ønsket, at Hr. Oversætteren stundom i en lille Note havde gjort opmærksom paa Forskjellen.

I det Hele er Oversættelsen god; dog synes Sproget ikke altid flydende nok, og adskillige Steder burde Udtryk og Talemaader nok have været ombyttede ved andre mere passende. Saaledes f. Ex. naar det Side 3 i Fortalen heder: „Den unge, simple og uersarde

, Helte

„Heltinde i disse Bladet er intet fejlfrit Uhype,” havde Vidunder været det rigtige. S. 2 „Hun fortalte mig, at hun i en Deel Aar idelig har ventet at gjøre en Rejse til Engeland, hvilket har hindret hende fra at skrive om nogen Underretning, angaaende denne sorgelige Gjenstand, ved at give hende Haab om, selv at kunne gjøre Efterspørgsel“ er en alt for langtrukken og angliserende Periode. Originalens Expectation of making a journey to England, which prevented her writing for information concerning this melancholy subject, by giving her hopes of making personal inquiries — burde have været oplost i Dansken, f. Ex. saaledes: at der blev sat Punctum ved Gjenstand, og at Haabet om personlig at kunne anstille Undersøgelse udgjorde en aparte Periode. S. 15 „Der er Intet, jeg frygter mere for, end at spende hendes Haab og hennes Udsigter for højt, som hendes levende Gemyts-Beskaffenhed Fun alt for let vilde iværksætte“ — would render but too easy to effect o. vilde foreslille sig alt for let iværksættelige. S. 18 L. 11 „den nærmeste By“ bedre: nærmeste Bjøbsted. S. 69 er det engelske during the dance blevet oversat „medens Dansen varede“ istedenfor det simplere under Dansen. Sammistede staer „han opirrede mig i højeste Grad angaaende min Cavaleer“ som nok rigtigere kunde hede: tirrede mig med min Cavaleer, ell. lod mig høre min Cavaleer. S. 208 er det engelske I would give half I am worth blevet oversat ved: , jeg vil give det halve af hvad jeg er værd, idenfor: Halvparten af hvad jeg ejer.

R. Nyerup.

\*\*

\*\*

\*\*

I allg. Hall. Litt. Zeit. Novbr. 1805 S. 273-276 findes en Recension over Samlingen af Prof. Baggesens tydste Digte, der begynder saaledes: Forfatteren, der alt ved sine Digte i det danske Sprog, hans Modersmaalet, har erhvervet sig Hæder, viser nu her ogsaa i det Tydste, at han, fortrolig med vore bedste Digttere, søger og veed at finde i deres Værker passende Udtryk for Fremstillingen af sine Føleller, og at han af indsamlede Billeder forstaar ikke uden Haand at sammensætte et nyt Heelt, endfjant med en mere kraftig end sirlig Haand — Klopstok og Woss synes meest at have virket paa Forfatteren, og det baade velgjørende og skadeligen; velgjørende forsaavidt han har dem at tække for en saare prælig Omhyggelighed for Velklang og Tonefald og en heldig Dristighed i Ordfojninger og Bendinger; skadelig, for saavidt den alt for store Opmærksomhed paa det tekniske i Poesiens stundom synes at gjøre ham ligegeyldig mod det Haandige.

\*\*

\*\*

\*\*

Lørdagen den 3die Maj forelæste Hr. Assessor Bærens i det skandinaviske Litteraturselskabs Møde en Afhandling, hvori han udklede de Betingelser uden hvilke ingen kan være duelig Embedsmann, og hvad afdsæde Doktor og Stadsfysikus Kristian Elevius Mangor har været i saa Henseende.

Røjebenhavnske

# Iærde Efterretninger for Aar 1806.

No. 21.

- 
- 1) Om Egteskabs-Skilsmisse. Et For-  
søg til Udvikling af Lovgivnings-Grundætnin-  
ger herom. Ved Andreas Bjørn Rothe,  
Justitsraad, Assessor i den Kongelige Lands-  
Overret, samt Hof- og Stads-Ret, og Medlem  
af Kjøbenhavns Forligelses-Commission. Kjø-  
benhavn 1805. Trykt og forlagt af Directeur  
Joh. Fred. Schulz. 318 S. 8vo. 5 M. Trykp.
  - 2) Hvor Egteskabs-Skilemisserne i den senere Tid  
taget Overhaand i sae høj en Grad, som der  
jevnligent flages over? Af Berner, Justits-  
raad og Assessor i det danske Cancellie. Nr.  
No. 5, 6 og 7 af Borgervennen for 1806.
  - 3) Uttringer foranledigede ved Hr. Justitsraad A.  
B. Rothes Bog, om Egteskabs-Skilsmisser. Af  
Jens Lønborg Paludan, Præst ved run-  
de Kirke i Kjøbenhavn. Findes i Fallesens  
theologiske Maanedskrift for Marts 1806 S.  
263 til 294.
  - 4) Bidrag til Materien om Egteskabs-Skilsmisse,  
ved Justitsraad A. B. Rothe. Ny Minerva  
for Marts 1806. S. 233 til 271.

Forfatteren af det vigtige Skrift om Egteskabs-  
Skilsmisse, ytrer i Noten Side 105 og 6, at In-  
gen burde blive Medlem af en Matrimonial Commission,

uden den som enten var gift eller Enkemand. Det kunde derfor synes, at Undertegnede, der ikke ved saadan Erfaring er i stand til at bedømme det ægtestabelige Livs forskellige Stillinger, ej heller burde vove en offentlig Bedømmelse af det anmeldte Værk. Men, hvorledes kunde han modstaae det Tilbud af den agt værdige Redacteur for disse Bladet, at recensere et Skrift, der ved Gjenstandens ejendommelige Vigtighed, ved Indholbets Rigdom, og ved sit ædle Formaal har For dring paa en mere end almindelig Opmærksomhed, men ligesom overtaler dertil, ved at forene et lyst og behageligt Foredrag med umiskjendelige Præg af God modighed og Humanitet. Desuden er der stor For støj mellem at bedømme Skilsmissens Theorie, og at dømme om dens Tilladelighed i givne Tilfælde. Sym pathiserende med Forfatteren i Ømhed og Iver for Skrifstets Anliggende, haaber Anmelderen, at disse Følelser, der opmuntrede ham til at reflektere over Skrifrets Indhold, ville blive hans Bistand i den følgende Betragtning, og ikke have forledet ham til at paataage sig det hvortil hans Kræfter ikke svarede.

Værkets „Indledning,” eller rettere Fortale, indeholder enkelte Penselstrøg til dets Grundtegning: et Blik paa Ægteskabs Uadskillelighed fra Stat, paa Mæsagerne til Skilsmisser, paa Nødvendigheden af disses Indskrenkning og det vanskelige, herom at give fuldestgjørende Lovbestemmelser. „Jo mere det blev vanskeligt at erholde Skilsmisse, jo større blev Antallet af ulykkelige Ægteskaber; jo mere man derimod gjorde det let at ophæve Ægteskaberne, jo friere Spil havde Letsindighed og Umoralitet.” S. 5 (Her see vi de ethisk-politiske Hovedgrunde mod og for Skilsmisser.)

misser. Paa den ene Side, en Mængde for altid ulykkelige Ægteskaber, paa den anden, et langt større Antal af upaalidelige, en forøget Kilde til ulykkelige, og et almindeligt Tab af Agtelse for det Samfund hvilket Naturen og Religionen helligede. Sorgelige Balg mellem stedsevarende Onder! gives der da ingen Middelvej eller kan en forbedret Moralitet, hvilken vi ønske, allene, ved at ophæve det første, fjerne Tanken om det andet Onde?)

Forfatteren angiver end videre Skrifstets Formaal: „at udkaste nogle Ideer om denne Sag, som stedse bliver mere og mere vigtig, fordi Dagens lette Tone synes at føre, som en Strom, hen til Ringeagt for de Ting, hvilke Religion og Moral eengang omgave med en hellig Ærværdighed.“ (Uimodsigeligt viser Historien, at der i Nationernes Liv gives Tidsaldere, da Godt og Ondt ere i en levende Strid; andre Tidsaldere, udmarkede ved Sædelighedens Vanmagt; og etter andre, da Højmodighed og Velvillie give det Gode overhaand.)

„Det var — derimod — ikke Skrifstets Formaal at fremsette Historien om Ægteskabs-Skilsmisser;“ ikke dets Formaal „at fremsette vor nuværende Lovgivnings Grundsætninger og Forstifter om Skilsmissemæsenet.“ Ej heller, „at leve Samlinger af Dokumenter og Auktstykker til Bevis om Nødvendigheden af en Reformation i denne Del af Lovgivningen.“ Forfatteren nøjes med at ansøre dette: at Antallet af de Skilsmissergænde Ægtepar i Kjøbenhavn og dens Forstæder, har i Aaret 1804 forholdt sig til Antallet af de i Staden og Forstæderne i sam-

me Aarslos indgangne Egtekaber, som 291 til 937, eller omtrent som  $\frac{1}{3}$  til 1.

Forfatteren anseer altsaa det Spørgsmaal, om Skilsmissernes Antal i Sammenligning med Vielernes, er uforholdsmæssigen stort, eller truende Egtekabets Sikkerhed? som meget let at besvare, og ved Kjendsgjerningernes Evidents, næsten overflodigt. Dog, da Spørgsmaalet er vigtigt, ikke blot med Hensyn til Lovgivningens Forbedring — thi, er denne mulig er den ogsaa ønskelig, — men ogsaa med Hensyn til den offentlige Mening om vor Nations Sædelighed, skal det nærmere betragtes, i Anledning af Hr. Justitsraad Berners ovensør anmeldte Afhandling.

At vore Journalister paa hint simple Datum grundede den urigtige Slutning: at af hvert tredie Egtekab i Hovedstaden et maatte ansees som ulykkeligt; og at dette fandt Afsætning i tydste og franske Skrifter (Borgerv. S. 35) var Anledningen; og dec Ønske: „at berigtige disse og flere Domme, der saa „letteligen faste en Skygge over en heel Nations Cul-tur-Tilstand:“ var Motivet til denne Afhandling. Kan Recensenten end ikke være enig med Forfatteren i dens Resultater, maa han derimod erkjende, at dens Motiv er agtværdigt, og at Forfatteren fortjener Tak, fordi han først gjorde Publikum opmærksomt paa et saa betydnende Spørgsmaal, og foranledigede, at ogsaa andre tænkende Mænd toge det i Overvejelse.

I den under No. 3 anmeldte Afhandling anmelder Hr. Pastor Paludan, at hint Faktum dog ikke er afbeviist; at selv de af Hr. Justitsraad Berner angivne Data vise, hvor frygteligen Skilsmissernes Antal er steget; hvortil Hr. Fallesen i Noten siger: at enhver Skilsmisse er et sorgeligt Bevis paa vilde

Lidenstabs Herredømme, hvor saare sorgeligt da ikke et saadant Antal i et Aar? (Maanedskriften S. 266, 67)

Endvidere har Hr. Justitsraad Rothe i Afhandlingen No. 4 meget nsje betragtet de Grunde paa hvilke Hr. Justitsraad Berner holder for at Skilsmissernes Antal ikke er saa frygteligen stort; og tilslige leveret nye Data til Spørgsmaalets Besvarelse. Disse bestaae fornemmelig i tvende Tabeller: Den første „over Antallet af de til Kjøbenhavns Magistrat indkomne Klager over ægtestabelige Uenigheder, for de Aar fra 1775 til 1794 incl.; hvoraf ses, at der i det sidste af de tvende Decennier, ere „indkomne 564 Klager“ (altsaa  $\frac{2}{3}$  mere end i det første Decennium.) Den anden „over de til Kjøbenhavn Magistrat indkomne Klager over ægtestabelige Uenigheder, for de Aar fra 1795 til 1804 incl.“ (Af denne Tabell erfarer man: at der i dette Decennium ere indkomne 2289 Klager flere end i det næstforegaaende, og 2853 flere end i det første — altsaa lidt mere end  $2\frac{1}{2}$  Gang saamange som i det andet Decennium, og henved  $4\frac{1}{2}$  Gang saamange som i det første; end videre: at Klagernes Antal i de sidste fem Aar af tredie Decennium er næsten dobbelt saa stort som Antallet i dens første Halvdel. I de to første Decennier udgjøre Mændenes Klager lidet over  $\frac{1}{2}$  og Konernes næsten  $\frac{1}{2}$  af det hele Antal; men i det tredie Decennium udgjøre Mændenes Klager lidet over  $\frac{1}{3}$  og Konernes henimod  $\frac{2}{3}$ ). Hr. Justitsraad Berners Afhandling forklarer, at Separationernes Antal i Kjøbenhavn i de 12 Aar fra 1788 til 1799 incl. har været 309 (hvilket Hr. Pastor Paludan ogsaa anmærker). Altsaa har Separationernes Antal i

Naret 1804 været lige saa stort som i hine 12 Aar, thi endskjont Hr. Justitsraad Rothe ikke anslaaer hint højere end til 291, sees dog af Anmærkningen under Texten, at Summen strængt beregnet bliver større. Vist er det følgelig, at de ægtefæbelige Uenigheders og Separationernes Antal i Hovedstaden er steget overmaade. Vel ere Separationerne i begge Riger udenfor Hovedstaden forholdsmaessigen langt færre, ja maaske var Summen for et Aar af alle disse Separationer tilsammenlagte neppe saa stor som Summen af et Aars Separationer i Kjøbenhavn — hvilket den af Hr. Justitsraad Berner meddelte Tabell, over de Personer, der i Aarene 1800, 1801 og 1802 ved Kongelig Bevilling have faaet deres Egteskaber aldeles ophøvede, lader formode; — men, hvilke ere Aarsaferne til Skilsmissernes Mængde i Hovedstaden? hvor meget virker ej dennes Exempel? Sandelig, det store Antal af Skilsmisser i Kjøbenhavn synes i mere end een Henseende at true Egteskabets Sikkerhed. Spørges der om Graden i Skilsmissernes Forøgelse, besøer Svaret naturligvis ikke paa deres Mængde, men paa Forholdet mellem deres Antal i forskellige Aarsløb. Ved at beregne dette Antal mod Antallet af de tilværende Egteskaber, hvilken Maalestok Hr. Justitsraad Berner foreslaaer, finder man vel, at hint Onde kunde meget forsøges, men ved at sammenligne Skilsmissernes Summer i flere Aarsløb, maa man dog, i det mindste hvad Kjøbenhavn angaaer, erkjenne, at de have faaet en Tilvæxt, der fordrer Opmærksomhed. Jo større og bestandigere saadan Tilvæxt visser sig, jo mere stridende mod Egteskabs-Pagtens religieuse, moraliske og politiske Natur, jo mere uforholds-

holdsmæssig til den Sikkerhed Staten bør give denne Forening, maa Skilsmissernes Mængde altsaa betragtes at være.

Vi vende tilbage til Skriftet om Egteskabs Skilsmisse. De „almindelige Betragtninger over det øgteskabelige Selskabs Formaal, og over Skilsmisserne,” (S. 13 til 34) ere dets egentlige Indledning. For at bane sig Vejen til at bevise Egteskabets Hellighed, undersøger Forfatteren, hvori dets Formaal bestaaer. Efter en kort Sammenligning mellem den kantiske og wolffiske Theorie, svarer han: at Børneavlning og føles Medhjelp i Livet maae antages at være Egteskabets Hjemeed; ikke fordi Egtesællerne have indgaaet Foreningen med dette Formaal, men, fordi Egteskabets Vigtighed for Staten, først og fornemmeligen „beroer derpaa, at Børn bringes til Verden” (S. 16) og, „berøest paa gjensidig føles Medhjelp” (S. 17). Dog, „hvorledes man end betragter Sagen, er det „naar Egteskabet betragtes i Forbindelse med Staten) en væsentlig Betingelse ved det øgteskabelige Liv, „at de to Personer, som udgjøre Selskabet, skal for „deres Livstid leve i Samvæm med hverandre” (S. 21). „Hvorfaf følger, at Egteskab ikke bør funne „indgaaes uden paa Livstid, og saaledes efter sin Natur og Væsen er et uoploseligt Forbund” (S. 22).

Herved maa Recensenten bemærke: at, saavidt han kan kjenne, har Kant ikke bestemt erklæret Kjønstdriftens Tilsfredsstillelse for Egteskabets Formaal. Og, at det vel i denne Materie egentlig maatte være blevet undersøgt: hvilket Egteskabets Formaal bør være, eller: hvilket det af Dydige indgangne Egteskabs Hjemmed er? Det er sand Kjærligheds Fyldestgjørelse,

det er den ømmeste blideste Enhed af tvende hinanden evig hengivne Væsner. Pligtloven hyder, at Egteskaberne skulle indgaaes med dette Formaal, eller i det mindste at Egtesællerne skulle stræbe at næae det. Kun et saadant Samliv, der ikke er udvortes stridende mod dette Formaal, kan have gjensidige Rettigheder i Følge. Lovgiveren, hvis høje Pligt det er at beskytte Dyden, og at bortfjerne Lasten, kan og bør følgelig allene grunde Lovene om Egteskabet paa dets sande Formaal, af hvilket det øgteskabelige Samliv og de fælles Børns Opdragelse ere nødvendige Følger.

Forfatteren spørger derpaa: om det for Livstid indgaaede Egteskab bør kunne hæves ved Skilsmisse. „Egteskabet er, foruden at være en religieus Indretning, tillige efter dets Natur og Væsen en borgerlig Contract.“ Har enten Egteskabspagten, som Forbund, væsentlige Mangler, eller den brydes i det væsentlige, er det klart, at Egteskabet maa kunne hæves; men Spørgsmaalet, om en af begge Egtesæller samtykket Skilsmisse paa Grund af Uforligelighed bør tilstedes, er vanskeligere at besvare, fordi Egteskabets Indflydelse paa Borgersamfundet, og fordi de fælles Børns Rettigheder, medføre, at den almindelige Regel, ifølge hvilken et Forbund kan hæves ved gjensidigt Samtykke, ej synes anvendelig paa Egteskabs-Forbundet (S. 27, 28). Om Grundene mod og for saadanne Skilsisser, der af Forfatteren kaldes godvillige, handler den første Afsæting.

Efterat have forelsbigen bebudet Indholdet af de følgende Undersøgelser, betragtet Forfatteren Betenkelsighederne og Farerne ved at tillade saadanne Skilsisser (Kap. 2), først i Almindelighed, og dernæst med

med særdeles Hensyn til Egtesællerne, Børnene og Staten (S. 40-47). At „Skilsmisserne forvirre Familiernes Orden, at de have den vanheldigste Indflydelse paa Kvindesognets borgerlige Forfatning, som blev forandret til det bedre ved den christelige Religionens Indførelse, der bragte det derhen at Lovene erkendte Egteskabet som et uopløseligt og for Livstid gjeldende Forbund;“ at „jo lettere Skilsmisser blive, jo mere vil Mændenes Egensindighed, Haardhed og Usædelighed have Indflydelse paa Kvindesognets borgerlige Forfatning“ — Disse ere de almindelige Grunde mod Skilsmisserne af denne Klasse (S. 38-40). De særdeles Grunde ere: med Hensyn til Egtesællerne. Den Kummer Skilsmissen nødvendig maa finde hos enhver, hvis Hjerte endnu ikke er lukket for gode Følelser; videre: Tab af Formue, uhederlig Omstale, og, at Konerne, naar Egteskabsbaandet let kan løses, nedværdiges til Handelsvarer. Med Hensyn til Børnene: Enten de ere i den spædere Barndom eller ældre, bliver deres Stilling uvis og farlig. S. 40-45. „Endelig — hvori bestaaer Borgereselskabets Held? hvor ved bevares dets Sammenhold og Værdighed? er det ikke først og fornemmelig ved Sædernes Renhed? Men hvor let gjør ikke Egteskabs-Skilsmissen Brud paa Sædeligheden; hvilken Anledning til Uorden og Vildskab, hvor let gaaer ikke Egteskabet, formedelst Skilsmissernes Lethed, over til at være det farlige Concubinat, med alle dets vanheldige Følger for Stats-selskabet“ (S. 45).

Forsatteren gaaer nu til at betragte Sagen fra den anden Side, han fremstiller Betænkelighederne og

Farerne ved at nægte saadanne Skilsmisser (K. 3, S. 47-56). Disse, de ulykkelige Egteskabers sorgelige Virkninger, ere: for Egtesællerne, huslig Elendighed, bestandig Marter — „hvert Menneske erkjender „Rigtigheden af den Sætning, at Riv og Trætte gjør „ulykkelig.“ For Børnene: deres Opdragelse forsommes, de vænnes til at ringeagte Forældrene, enten begge, eller den ene. For Tjenestefolkene: de forsølde til Norden, til Foragt mod deres Foresatte, og „Exemplet af Herstabenres Uforligelighed indprenter „sig dybt hos disse Mennesker, som dog eengang selv „skulle blive Husfædre og Husmødre.“ For Stats-  
selkabet: „Er ikke dets væsentligste Formaal at Bor- „gerne skulle være lykkelige og lide vel?“ Men ere ikke de ansorte fordærvelige Folger, „er det ikke alt sammen Slag i Slag paa Statslegemet?“ Hvortil endnu kommer: „Cælibaternes større Mængde, og „Skjændlers Opdagelse for hvilke Sædelighed og Blues „færdighed fordre Skjul.“

„Hvor er da Faren størst, enten ved at tillade, eller ved at nægte den af begge Egtesæller bes- „gjærté Skilsmisse?“ (K. 4, S. 56-63). Hvilket er det største Onde? „Ulagtet de fleste bekjendte Lov- „givninger have antaget Egteskabets Uopløselighed, „have dog gjennem alle Tidsalderes Skilsmisser fundet „Sted, som Dispensationer; eller og, hvor disse ej „have været indførte, der har Statsbestyrelsen seet „gjennem Fingre med en endnu farligere Misbrug: „at Egtesællerne egenmægtigen ophævede deres Forbin- „delse.“ Erfaring synes altsaa at henvise til den Ned- vendighed at tillade slige Skilsmisser. Dog, Forf. erkjender selv dette Argument for ikke tilstrækkeligt, og sam-

sammenligner derfor Farerne paa begge Sider. „De skadelige Folger af Skilsmisserne vore kun Staten ved en indirekt og middelbar Paavirkning.“ (Men dette gjelder lige saameget om ulykkelige Egteskabers skadelige Folger) „De ere“ derfor „i langt mindre Grad indviklede og langt mindre vanskelige at behandle end om de stode i et mere direkt Forhold til Staten.“ (Beviset for denne Paastand savnes, saameget mere, som det synes, at jo nærmere det Onde virker paa Staten, jo kraftigere og heldigere bør og kan dennes virke til dets Tilintetgørelse). „Der gives Midler ved hvilke disse Vanheld for en stor Del kunne afs hjelpes, i det mindste gjøres mindre farlige for Staten.“ „Derimod gives intet Middel til at afs værge de sorgelige Folger af nægtede Skilsmisser. Ethvert Middel som anvendes, virker enten aldeles ikke, eller maaskee til det værre“ (S. 59, 60) Resultatet bliver altsaa: „at Motiverne for Skilsmissernes Tilladelighed faae Overhaand over det ubetingede Forbud;“ og at de følgelig „bør tillades under bestemte Regler og Indskräfninger“ (S. 61-63).

Forfatteren har fornemmelig betragtet Sagen om Skilsmissers Tilladelighed fra den politiske Synspunkt og de afgjørende Grunde (rationes decidendi) der bestemme ham til at antage Skilsmissernes Tilladelse som det mindre Onde, ere blot politiske. Efter Recensionens Overbevisning burde Sagen ogsaa været betragtet fra Pligtlærrens og Retslærrens Synspunkter, ja, fornemmelig fra disse. Ved den blotte Beregning af udvortes Gavn og Skade, kan man i Anliggender hvor det gjelder om Pligters og Drettigheders Haandhævelse umueligen komme til et fast Resultat. Daade for

for og mod Forsatterens Mening kunne end flere politiske Grunde anføres. For denne Mening tale følgende: At ingen blandt de nævnte Virkninger af tilsladte Skilsmisser altid indtresser, og, at nogle kun finde Sted dersom Skilsmisserne ere hyppige. At Skilsmissernes Hyppighed ikke er en nødvendig Folge af deres Tilladelighed. At derimod de anførte Folger af ulykkelige Egteskaber altid indtresse, endskjont i højst forskellig Grad. At Umueligheden af Egteskabers mindre Ophævelse kunde drive een og anden til, ved aabenbar Fornærmelse at afvinge sin Egteskælle Søgsmål til Skilsmisse-Dom. Men, der gives ogsaa højst betydelige politiske Modgrunde. Man bør skjelne mellem Folgerne af Skilsmissers Tilladelse i enkelte Tilfælde, og Folgerne af den almindelige Tilladelse, eller af et Lovbud der hjemler hin; med andre Ord: man bør skjelne mellem Folgerne for de fraskildte Individer, og Folgerne for det hele Borgerstamfund. Hine Folger kunne snart være gode, snart onde, enten for begge Egtesæller, eller for den ene; men den almindelige Tilladelses Indflydelse paa Sædeligheden og Egteskabernes Agtelse kan, saa synes det, enten aldeles ikke bestemmes med nogenlunde Visshed, eller den maa antages, stedse at være den samme, endskjont under forskellige Omstændigheder af større eller mindre Styrke. Den maa enten være almeengavnende eller det modsatte. Men hvilket? herpaa beroer det unægteligen, om Klogstab kan tilraade eller fraraade Skilsmisse-Tilladelser. Kan den tilraade dem, dersom Lethed i at kunne løse det helligste Vaand bidrager meget til at formere ulykkelige Egteskaber? Hvilket er rimeligere: at denne lette

Muellsghed befejrer Letſindighed i at indgaae Egteskab, og i en højere Grad formindſter Egtefællernes Omhyggelighed for at blive hinandens Venner, eller at den virker det modsatte? Det synes, at Agtelsen for det øgteskabelige Forhold, at Bevidstheden om dets Hellighed, maa formindſtes hos de fleſte Mennesker, naar de vide, at det kan ophæves uden at nogent af de fraskeſte Egtefæller anſees som Lovens Overtræder. Egteskabet maa, ordentligviis, være ulykkeligt i en vis Grad, for Egtefællerne eenes om, at høve det: er det nu ſaa, at Skilsmiſſernes Tilladelighed forſtrørreſ ſaadanne Egteskabers Antal) følger heraf, at de onde Virkninger den enkelte Skilsmiſſe høver, og de gode følger den ſtundom aarsager, blive opvejede af den almindelige Tilladelses ſkadelige Følger. Det er ſandt, jo flere byrdefulde Betingelſer og indſtrænklede Besſtemmelſer Lovene have forenet med Tilladelsen, jo mindre gjelde hine Grunde imod den; men heldnere aſværgeſ da ogsaa de uſorligelige Egteskabers Virkninger, og Erfaringen lører tilligemed Sagens Natur, at der udfordres omhyggelig Varsomhed til at hindre tilladte Skilsmiſſers idelige Forvælſe\*). Grunden for og mod Skilsmiſſer paa Grund af Uſorligelighed efter begge Egtefællers Begjæring tale ogsaa for og mod ſaadanne Skilsmiſſer efter den Enes Begjæring, og ihenseende til de ſidste twivler dog Ingen om Modgrundenes Overvægt.

Men hvad fordrer Pligt i dette vigtige Anliggende? Det er Egtefællernes Pligt, at holde det religiøſe

\*) Endog de Midler Hr. Jusſitsraad Rothe foreslaer, synes utilſtrækkelige, især med Hensyn til fattige Egtefæller og Folk af Almoe-Stand.

gieus-højtidelige Lofte de have indgaaet for altid. Til et uadskilleligt Samliv paaligger dem altsaa gjensidig en Pligt, som den ene Ægtefælle ikke kan opføre at skynde den anden, uden, naar denne enten har brudt Forbundet (ved Utroæstab, Mishandling p. s. v.) eller har gjort det umueligt for sin Ægtefælle, at opfylde Pligten (ved en grov Forbrydelse, ved Laster). Kun i disse toende Tilfælde, der indebefatte alle gyldige Skilsmisseaarsager, er det ikke pligtstridigt, at Ægtefællerne forene sig om Skilsmisse, men da handler ogsaa den uskyldige, som imod den andens Willie paastruer Skilsmisse, ikke mod sin ægteskabelige Pligt, der ej mere existerer. Vaar derimod intet af de anførte Tilfælde finder Sted, er en gjensidig Eftergivelse (mindelig Forening om Skilsmisse) moralst umuelig (sgavidt Undertegnede kan fjerne). Thi de Pligter Ægtefæbs-Løftet medfører, ere ej allene Pligter imod den Ægtefælle til hvem Løftet gives, men ogsaa Pligter med Hensyn til den Lovende selv, eller til dennes Moralitet; enhver Handling der tilkendegiver Ringetragt for dette Løftes Hellighed, strider derimod — er altsaa ikke den gjensidige Eftergivelse en gjensidig Erklæring om at ville handle mod Pligt? Men heraf folger, at Staten ej heller bør tillade godvillige Skilsmisser blot paa Grund af Uforligelighed. Thi ved at sanctionere Handlinger af saadan Natur, maatte Staten handle mod et af sine høje Formaalt: at værne om den offentlige Sædelighed. Vel er det mueligt, at ethist-lovlige Skilsmisseaarsager kunne være forhaanden, endkjønt de ej kunne bevises, og at Ægtefællerne, endkjønt de ej angive eller bevise en saadan, dog ikke handle pligtstridende ved at begjære Skils-

Skilsmisse \*). Men det modsatte er ogsaa muligt. Staten bør ikke handle uden tilstrækkelig Grund, leægteskabelige Pligter bør antages at eksistere, indtil det modsatte er vist. Ligesaaliidet som ægtefællerne bør fritages for Pligter de højtideligen underkastede sig, ligesaaliidet bør de fængsles ved Vaaand de ej ere skyldige at bære. En Lovgivning der ikke giver hine Skilsmisser Sted, bør derfor indeholde alle i sig selv gyldige Skilsmisseaarsager. Men saatenge Loven ikke er saadan, blive Skilsmisse-Bevillinger mindre gaaelige.

(Fortsættelsen følger)

M. H. Bornemann

Tavnkundige Krøblingers Gallerie, et historisk Forsøg, af Pouł Mathias Lüdskov, Student og Krøbling. Iste Optegnelse. Solamen miseris socios habuisse malorum. Virgil: Kbhavn 1805. Trykt paa Hosboghandler S. Poulsens Forlag hos Joh. Breinholm. 34 S. 8vo.

Efter en kort Forerindring, hvori Forfatteren, der især er fordelagtig bekjendt af sin i Aaret 1787 udgivne Beskrivelse over Thim-Gaard og Thim-Sogn, gjør Nede for sin Plan, opstilles i dette Galerie

\* Recens. der blot har tilkjendegivet sin Overbevisning, uden at ansee den for ufejlbar, antager altsaa ikke, at den Skilsmisse der efter begges Begjæring blev hevilget var uoverensstemmende med Moralloven. Han veed desuden, at man kan handle uoverensstemmende med P.igt, uden at ville handle derimod.

lerie Følgende: Agesilaus, Ole Bork, Epiktet, Svend Esthrithson, den tydste Kejser Henrik den hellige, Ole Hælteson Biskop i Holm, Patriarken Jakob, den heimhøitse Missionair Christian Gottlieb Israel, Karl Biskop i Hammer, Tabba Amphions Datter, Prindsen af Lichtenstein, Josias Rantzov, Lieutenant Speerring, Hans Swaning den Ældre, Tamerlan, Tyraeus. De om hver især af de her Opregnede anførte Levnetskondigheder robe en Autor af Aand og Kundskaber, hvis Dod man maatte beklage som et Tab for Litteraturen, hvis ikke hans Raar her i Verden havde været saa overordentlig trange. Det han i Slutningen af dette Iste Hæfte af Galleriet anfører om sit eget Levnet, ansaae Anm. for passende at udvide ved en i Maanedsskriftet Iris og Hebe for Februar 1806 indrykket fort Necrologie.

R. Nyerup.



I det skandinaviske Litteraturselskabs Møde, Lovverdagen den 17de Maj, forelæste Hr. Prof. Treschov philosophiske-politiske Betragtninger over Rangs og Titlers Værd og Anvendelse i monarkiske Stater.

---



---

Redigeret af Peter Brasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Bevling.

Kjøbenhavnske  
Lærde Efterretninger  
for Åar 1806.

---

No. 22.



- 1) Om Egteskabs-Skilsmisse. Ved A. B.  
Mothe, Justitsraad. Kbhv. 1805. 318 S. 8vo.
- 2) Mitringer foranledigede ved Hr. Justitsraad A.  
B. Rothes Bog, om Egteskabs-Skilsmisser. Af  
J. L. Paludan, Præst ved runde Kirke i Kbhv.  
(Fortsættelse. See No. 21.)

**D**et staaer tilbage, at betragte Sagen fra den juridiske Synspunkt. Er et Forbund mellem Egtesæller om Egteskabets Ophævelse uden lovlige Skilsmisse-Aarsag, naar det betragtes for sig selv uden Hensyn til Stat, juridisk gyldigt? har det Retsvirkning eller ikke? Som en Forening om Ophævelsen af Pligter, hvis Tilværelse er de Kontraherende bekjendt, som en Handling altsaa, hvis Pligtstridighed (hvis moraliske Umuelighed) enten var, eller ved Eftertanke kunde bleven, dem vitterlig, synes Skilsmisse-Kontrakten uden lovlige Aarsag (dersom det i Slutningen af forrige No. fremsatte er Sandhed) ingen Retsvirkning at kunne medføre, og ikke at kunne betage nogen af Parterne de øgteskabelige Rettigheder. Hertil kommer, at Egtesællernes Hovedfordringer til hinanden ikke ere Retsfordringer i egentlig Betydning; eller, at den for-

nemste og bedste Del af Gjenstanden for det ægteskabelige Forbund, ikke kan være Evangelsrettigheders men allene Pligters \*) Gjenstand. Thi hine Fordringers Gjenstænde ere Kjærligheds Tilkjendegivelser, de kunne altsaa ej astvinges; da deres Aand, eller den indvortes Handling der bessjeler den udvortes, forudsætter Hengivenhed og Velbehag, og da de udvortes Handlings Fremtvinsgelse er absolut nedværdigende, eller ubetinget stridende mod Pligt og Ret. Det er vel saa, at Egteskabs-Forbundet medfører andre Fordringer der kunne opfylles uden Kjærlighed, saasom: Troskab og fælles Medhjælp, og, at saadanne Fordringer ere Retsfordringer, fordi Forbund virker Ret til det hvortil man har forbundet sig, naar dette kun ikke ved sin Natur er udelukket af Retsgjenstandenes Klasse. Men disse Fordringers Afstaelse er i Skilsmisse-Kontrakten dog en Bisag, der enten ej engang emhandles i denne, eller, dersom den udtrykkelig bestemmes, er, som en væsentlig Folge af det gjensidige Samtykke om aldeles at frigjøre sig for de ægteskabelige Pligter, uadstillelsen betinget ved, og forbunden med dette. Hvoraf følger, at en saadan Afstaelse efter sin Natur (uden positiv Stadfestelse) er ugyldig, de Tilfælde undtagne, da den, som havde givet sin Egtesfælle ethisk-lovlig Skilsmisse-Barsag ved Forbundet fritages af denne. Forudsættes det, at Skilsmisse-Kontrakterne i andre Tilfælde

\*) Det er Egtesællernes Pligt at elskje hinanden. Vore Tilbojeligheder ere Pligtloven undergivne, thi denne Lov byder for det indvortes Menneske, byder for vort Sindelag. Svaghed kan ej fritage for Pligterns Opfyldelse. Enhver Tilbojelighed, der ikke er pligtsstridende, kan ved Fornuftens Bræst opvækkes og fremmes.

de ere uoverensstemmende med Moralloven, (men henviser ikke den ethiske Nødvendighed og politiske Fornsynsdenhed for Staten, at værne om Ægteskabernes Helslighed ligefrem til denne Forudsætning?) kan ingen betydelig Indvending mod det anførte fremsættes, uden denne: At de om Skilsmissen Kontraherende i Almindelighed selv maae mene, at de ej handle pligtstridende, og at Andre dog maae supponere dette; hvorfaf synes at følge, at de Kontraherende indbyrdes ikke ere berettigede at fravige Foreningen, da denne ikke bærer noget udvortes Præg af Ulovlighed. Men egentlig følger heraf, at de Kontraherende selv kunne være af denne Mening, og at Andre maae ansee Kontrakten Lovlighed og Gyldighed for problematisk, saalænge de ej ere underrettede om Sagens Sammenhæng.

Om denne bor Staten, ifølge de forhen anførte Grunde, (see forrige No.) være underrettet, før den tilsteder Skilsmisse. Thi forudsat, ot den uden ethisk lovlig Marsag kontraherede Skilsmisse ikke stemmer overens med Pligt, kan Sagens Natur ej medføre nogen Retsgrund, ej engang nogen tilstrækkelig politisk Grund, hvorfor Staten skulde give en Kontrakt, der i sig selv er juridisk ugyldig, Retsvirkning. Der kan ikke tænkes nogen almennyldig Grund, fordi Pligtlæren, dersom hin Forudsætning er rigtig, indeholder en forbrydende Modgrund, og Klogskabslærens Resultat, dersom saadant bestemt kan gives, maa stemme overens med Pligtlærens — da Hornstenen naar den raisonneerer uafhængig af Lidenstab, forsynet med de fornødne Indsigter, og uden at handle mod Tænknings-Neglerne, ikke kan modsigte sig selv. Indeholder derimod den positive Lovgivning ej alle ethisk-lovlige Skilsmisse-Marsager —

thi disse ere i Overeensstemmelse med det foranførte de eneste og altid gyldige; da fordrer Retfærdighed, at Staten ved Skilsmisse-Bevilgninger supplerer det manglende, og den paa gode Grunde byggede Formodning maa — indtil Lovgivningen faaer den Fuldkomstenhed, der ej lettelig opnaaes uden ved Tildragelsernes Fremkriden og ved vorende Kundstab — træde i Stedet for Beviser, der ej lettelig kunne føres uden for Domstolene.

At Egtesællernes gjensidige og vedholdende Erklæring om Skilsmisse, ikke — som den nyere franske Civillovbog bestemmer — bør ansees „som tilstrækkeligt „Beviis for, at det ægteæbelige Samliv er dem „utaaleligt, og at en peremtorisk Grund til Skilsmisse er forhaanden“ (Civillovbogens 1ste Del 6te Til, tel., Art. 227) folger af de foranførte Grunde. Enten er en saadan Erklæring eller Skilsmisse-Forening, i sig selv gyldig, og derfor competent til at sanctioneres af Staten, eller den er det modsatte. I første Tilfælde er det ligegyldigt, om det ægteæbelige Samliv er de Skilsmissessøgende utaaleligt eller ikke, og Spørgsmaal om Beviser for hint er da upassende; behøves derimod Beviser til at godtgjøre Aarsager som hjemle Skilsmissen, da kan — efter Sagens Natur — det der trænger til Beviis ikke bevise sig selv, da kan en Erklæring, hvis Lovmæssighed er tvivlsom, ej antages som Grund for denne Lovmæssighed. At en Skilsmisse der havde lovlig Aarsag, saaledes, af Mangel paa Beviis, stundom ikke kunde tilstaaes, og Egtesællerne i saadant Tilfælde ej nyde Ret: er en Indvending som gjendrives uden Vanskelighed. Ikke bør Staten ville haandhæve en Ret den ikke kjender, eller øve Retfærdighed

bighed naar det er uvist om den Kan øves — thi om Udfaldet af saadanne Forsøg kan dette altid forudsæes, at de bidrage til at formindské Sikkerheden for et eller flere af de Almeengoder Staten med al sin Kraft skal fremme og beskytte. Ligesaalidet som den ene Egtesælle der ikke beviser sin Klage er berettiget til Skilsmisse, ligesaa lidet ere begge Egtesæller berettigede hertil, naar de enten samtykke en Aarsag, hvis Virkelighed, eller en Skilsmisse hvis Lovlighed, de ej kunne bevise.

I den anmeldte Afhandling er Hr. Pastor Paludan af den Mening, at Skilsmisser, der paa Grund af Uforligelighed begjæres af begge Egtesæller, ikke bør finde Sted, „uden at denne bevises ved visse bestemte Handlinger;“ hvilket synes at være, det samme som: ikke uden saadanne beviste Handlinger der efter deres Natur ere Skilsmisse-Aarsager. Blant de Grunde han med Skarpsindighed fremsætter, bør Recens. anføre de mærkeligste, og i øvrigt henvise til den meget læseværdige Afhandling. Forfatteren bemærker, at Matrimonial-Commissionerne, der skulle undersøge og bedømme, om der er Grund til at bevilge saadanne Skilsmisser, bør have bestemte Regler efter hvilke de skulle indrette deres Dom. At, dersom Facta til Beviser for Skilsmisse-Begjæringen ej kunne opgives, kan Egtesællernes Stilling ikke formodes saa sørgetlig, at Skilsmisse skulde være nødvendig. At Gytternes Uoverensstemmelse er en utilstrækkelig Grund; „dersom det tilstaaes, at Lidenskaberne ere stærkere end Fornuften, saa tilstaaes alle uordentlige Begjærligheder frit Raaderum, thi til Umueligheder er ingen Forpligtelse.“ „Naar Egtesælf som begjære det kunne

„blive adskilte paa Grund af Uforligelighed, begunstige „Lovene den Skyldige mere end den Uskyldige;“ fordi den sidste, som idelig plages af den uforligelige, der dog ej vil have Ægteskabet hævet, maa lide, men hine Skyldige opnaae deres Ønske. „Begrebet om Kam-pensation (see Hr. Justitsraad Rothes Skrift S. 262) kan ikke bestaae med Skilsmisser paa Grund af Uforligelighed; da lige Brøde ogsaa i dette Tilfælde gaaer op mod hinanden.“ Det er ogsaa Hr. Paludans Mening, at en vigtig Aarsag „hvorför saadan Skilsmisse er tilladt, vilde bortfalde, naar den gjeldende Lovgivning om Skilsmisse Aarsager blev forandret efter de i Bogen om Ægteskabs-Skilsmisser gjorte Forslag,“ og „verbale Injurier bleve tilføjede som Skilsmisse-Aarsag.“

I Anledning af disse interessante bemærkninger maa Rec. erindre: At der vist nok kunne gives Tilfælde, da lovlige Skilsmisse-Aarsager manglende Bevis, og da det derfor med Hensyn til Ægtefællerne selv var ønskeligt, om Skilsmisse kunde erholdes paa Grund af Uforligelighed — men, dersom det almindelige Vel blev tilsidesat til Enkeltes Beste, kunde Staten endnu mindre afhjelpe det Onde. Da det ikke er juridisk-vist, at den som klager over sin Ægtefællers Uforligelighed uden tillige at ansøre og bevise nogen berettigende Skilsmisse Grund, var den Uskyldige, kan den Lovgivning der tillader Skilsmisser paa Grund af Uforligelighed efter begge Ægtefællers, men ikke efter den enes Begjæring, i den Henseende ikke siges at begunstige den Skyldige mere end den Uskyldige; men vel i en anden Henseende, thi den ildesindede og fornemmelig Manden — kunde astringe sin Ægtefælle et

Sam-

**Gamtykke til Skilsmisse.** Da Uforligelighed, i og for sig, ikke er Fornærmelse, og derfor ej heller berettigende til Skilsmisse, kan dennes Tilladelse efter begge Egtefællers Begjæring gjerne bestaae med den Kompenstation, hvorom i det følgende nærmere skal handles. At verbale Injurier ogsaa kunne være gyldige Skilsmisse-Aarsager, følger af deres Natur; men i at bestemme: naar de ere dette, bør hensees til Egtefællernes Stand, Injuriernes Beskaffenhed, deres Gjen>tagelse, og de Omstændigheder under hvilke de have fundet Sted.

Af vores Betragtninger fra Rets-Synspunkten blirer Resultatet, overeensstemmende med de foregaende Synspunkter, dette: at, dersom Lovgivningen tilsteder Egteskabets Ophævelse paa Grund af enhver Aarsag der efter sin Natur er gyldig og kan bevises, bør Skilsmisse aldrig bevilges, men allene tilkjendes ved Dom; og følgelig ej finde Sted efter begge Parters Begjæring, uden i de Tilfælde, da enten begge, eller den ene, have lovlig Aarsag. At en saadan Lovgivning langt bedre værner om Egteskabernes Fred, end den, der ved at forbyde Skilsmisser som uden bestemte gyldige Aarsager begjøres af den ene Egtefælle, men tillade saadanne naar de begjøres af begge, indeholder det Contrasterende Hr. Paludan henviser til, kan Recensenten ikke undlade at mene.

I det femte Kapitel (S. 64-74) ansører Hr. Justitsraad Rothe de Grunde ifølge hvilke „Skilsmisser der af begge Egtefæller begjøres paa Grund af en i almindelige Udtrykke anmeldt Uforligelighed,“ (S. 65) ikke bør dekreteres ved Dom, men ved Privigheds Resolution. Mod de Grunde paa hvilke den

indsigtsfulde Forfatter anseer den sidste Form som den eneste med Sagens Natur overeensstemmende, kan Den der antager at saadanne Skilsmisser bør finde Sted, neppe indvende noget betydeligt.

Herefter følger Betragtningen over det Spørgsmaal: om „Tilladelsen til Skilsmisse for Uforligelighed skal være total Skilsmisse, eller en blot Separation.“ R. 6. S. 75-85. Da Skandalet ved Separationen ikke er mindre end ved den egentlige Skilsmisse, ja stundom større, fordi de samme Egtesæller flere Gangen kunne separeres; da der er lidet Grund til at have varig Gjenforening, hvilket mangfoldige Erfaringer stadtæste: „da Egteskabets Hensigt og Virkning ophører med Samlivet, da Egtesællernes Stilling bliver uvis,“ og Børnenes mislig, fordi Staten ikke kan sørge for disse, som for de fraskiltz Egtesællers Børn; og, da Lysten til Skilsmisse opmuntres ved Separationen, fordi Tilladelse til denne lettere kan erholdes; antager Forfatteren, at Separationer ikke bør finde Sted. Dette Resultat gjelder ligesom Grundene, ikke blot mod den omspurgte, men mod al Separation\*) — forsaavidt den ikke er en midlertidig Foranstaltning indtil den for Netten svævende Sag afgjøres ved endelig Dom. — Dog er det egentlig de ved den canoniske

\*) Dette stemmer overeens med den preussiske Lov (2den Del §. 733-35). Efter den nye franske Civillovgivning har derimod den Egtesælle, der paa lovlig Grund anlægger Søgsmaal til Skilsmisse, Valget mellem Egteskabets fuldkomne Ophævelse og Separation. Men den skyldige Egtesælle kan efter tre Aars Separation søge fuldkommen Skilsmisse, der tilstaaes, dersom den uskyldige ikke forlanger Egteskabet fornyet (sie Del 6te Titel 5te Kapitel).

ste Ret indførte Separationer, der paa hine Grunde bør forkastes. Derimod ere de Separationer som, efter en vis Tids Forløb, efter Ansgning fra den ene Part kunne forvandles til Skilsmisser, nødvendige saalænge Skilsmissebevillinger paa Grund af Uforligelighed ikke kunne undgaaes, formedelst Lovgivningens Ufuldstændighed i Henseende til Skilsmisse-Aarsagerne. Ebi det er dog klart, at disse Bevillinger ikke saa ligefrem kunne tilstaaes, og at Separationerne her ere det mindre Onde.

For at udfinde „Midlerne til, saameget muligt, „at afværge de vanheldige Folger af Skilsmisserne, er „det nødvendigt, først at undersøge de Aarsager, som „frembringe Ønsket om Skilsmisse, og da dette for- „udsætter Tanken om et ulykkeligt Egteskab,”“ handler Forf. først om disse Egteskabers Aarsager. Som saadan anføres: Lysten til Forandring, den Indskrænkning for Tilbøjelighederne Egteskabsbaandet medfører, den Letsindighed med hvilken det ofte knyttes, psychologisk og physisk Evang fra Forældres og andre Slægtningers Side, en saadan Ulighed i Alder der kunde gjøre det tvivlsomt om Egteskabet burde tilstedes, Overdaadighed og slet Husholdning, Ungdommens stedse vorende Hæng til Uafhængighed, den Lethed hvormed Skilsmisserne hidtil ofte bevilges, Belyst, Jalouzie (S. 85-92). See her, hvorledes Egoisme, eller sandselig Egenkjærlighed, under forskellige Skikkeller og Omstændigheder, enten forhindrer Egtekjærligheden eller virker dens Tilintetgørelse. Men ogsaa uden nogen af disse Skikkeller bliver Egoismen, der stedse er forenet med Mangel af Selvagtelse og Omhed, men gjerne viser sig som Forsængelighed og som Forsomme-

lighed mod Andre, en farlig Fiende af Egteskabets Fred. De Kjærligheds Bevidnelser Trolovede give hinanden, burde altid være Følger af sand Kjærlighed, og Egtesællerne burde stedse behandle sig indbyrdes som Elkende, fordi de stedse bør elsker hinanden. I Trolovelses — eller, som den med en uheldig Germanisme kaldes, Forlovelses — Dagene, burde den ene Trolovede elsker den anden for dennes egen Skyld, hvorfra man ikke selv eller denne som Midler til Fornøjelse, men lade sin hele Afsærd være Udttrykket af den uegennytige Kjærlighed, som allene er, og allene ønsker og stræber efter Harmonie. I Egteskabet selv burde dette Forhold ikke forandres uden ved en sjælens Uddannelse; Overdrivelse burde aldrig foregaae Egteskabet, og i denne Forening burde Tilsidesættelse aldrig finde Sted; Egtesællerne burde ikke skille sig ved den Glæde der bestaaer i at give og modtage en fin og smuk Opmærksomheds blide Præsver \*); de burde ingenfinde forsvimme, at pryde det uopløselige Egteskabsbaand med saamange og saadanne Blomster, at Kramden saalønge de leve med hinanden aldrig taber sig.

Vi'd at betragte Aarsagerne til ulykkelige Egteskaber, er tillige fastet et Blik paa de Motiver der frembringe Attraa ester Skilsmisse, uden at nogen betydelig For nærmelse er foregaaet mellem Egtesællerne. Om Midlerne til at standse saadan Attraa, eller om Neglerne for Egteskabs Skilsmisser, som bevilges af

„Dvrigs-

\* Heri bestaaer just Fartrinsheden af Samfundet mellem Egtesæller, og Samfundet mellem Forældre og Barn, især det første, at deres Natur selv indhylder og henleder til denne Lyksalighed.

„Ovrigheden, efter begge Ægtefællers Begjæring, paa „Grund af Uforligelighed,” handler forelsbigen det omtende, og udførlichen det niende Kapitel (S. 93-98 og S. 99-156). Forfatteren begynder det sidste med den Bemærkning, at private Skilsmisser, eller saadanne som skee uden Dom eller Øvrigheds Tilladelse, bør ansees som en Forstyrrelse af den borgerlige Orden. Han viser derpaa, at den Akt, hvorved Ægteskab adskilles, ikke bør skee uden Ceremonie og med muligste Korthed (S. 102). Paa Grund af den sædvanlige Øvrigheds mangfoldige specielle Forretninger, og Ægteskabets Beskaffenhed som religieus Indretning, foreslaaes Matrimonial-Commissioner, der skulle bestaae af udmarkede Mænd af gejstlig og verdslig Stand (S. 103-6). Blandt de Forholdsregler der i Henseende til disse Commissioners Forhandlinger nøjagtigen bestemmes, ere de mærkværdigste: „De Skilsmissegende Ægtefæller bør møde personligen, og enhver medbringe to af sine nærmeste Slægtninge, eller, om saadanne ej findes, to Mænd af deres Venner, som ikke maae være under 40 Aar. Commissionen bør søge at nægle Forlig, men hvis dette ej kan tilvejebringes, bestemme en Betenketid, i hvis Mellemrum den søger at faae Bished om der er en virkelig og varig Misforståelse mellem Ægtefællerne. Maar disse anden Gang møde for Commissionen og denne forgjøves hør gjentaget sine Advarsler, men finder, at Ægtefællernes Samleven vilde blive dem utaaleligt, eller deres Gjenforening af siden Varighed, resloverer Commissionen at der er grundet Aarsag til Skilsmissens Bevilgelse. Dog bestemmes før Resolutionen, det til Børnenes Underholdning og Oprædragelse

„gragelse fornødne, i Forhold til Forældrenes Stand „og Formue; dets Udredelse paalægges de Skilsmisser „søgende i lige Dele, og Skilsmissen dekreteres om „de ere villige dertil, men aflaaes i modsat Tilfælde. „Skilsmissen, hvorom et Dokument i Aktsform udstæs „des, bliver bekjendtgjort i Aviserne“ (S. 106-17).

Dersom Skilsmisser burde bevilges blot paa Grund af Uforligelighed, synes ifolge de Grunde Forfatteren har ansørt, Matrimonial-Commissioners Indførelse meget hensigtsmæssig; men dersom Skilsmisse ikke bør finde Sted uden paa Grund af beviist Fornørmelse, er det vanskeligere at bestemme: om Sagen bør paakjendes ved den almindelige Ret, eller ved en særdeles Ret, der var organiseret som hine Commissioner. Det første, hvilket Hr. Paludan holder for meest passende, maatte antages, dersom Skilsmissesagerne alle vare af den Natur, at det sædvanlige juridiske Bevis i dem burde fordres. Men dette er ikke saa, dersom enhver efter sin Natur gyldig Aarsag til Skilsmisse skal give positiv Ret til denne. De Fakta der skulle bevises ere da ofte forbipaaende, og, fordi de ere stætte i Huset, ikke bevislige paa almindelig Maade; — dette er tilfældet med reelle og verbale Injurier, forsaavidt de ikke uden jevnlig Gjentagelse kunne ansees for gyldige Skilsmisseaarsager. Her bør da Staten nøjes med den moraliske Overbevisning et Samfund af sindige, indsigtfulde og agtværdige Mænd, paa Grund af de befundne Omstændigheder tør bevidne om, at et saadant Faktum er foregaaet som berettiger til Skilsmisse. Det maa vel ogsaa indrømmes, at dette Sandemønds-Udsagn ej har mindre Fordring paa Tild til end de fuldkomne juridiske Beviser i Almindelighed.

Com-

Commissionernes Personale burde maaßke dog, for ikke at have Udseende af Partisched, om muligt, tilhørs bestaae af Ugifte der ikke vare Enkemand. I Hensende til Forholdsreglerne førend Skilsmissen, synes det, som Hr. Paludan bemærker, at den lige Fordeling af Udgifterne til de fælles Børns Beste, ikke burde bestemmes som almindelig Norm, især nuar Skilsmisser ej finde Sted uden Retsgrunde.

Vi henvende os til „Forholdsmaaden efterat Skilsmisse er bevilget. Samejen af det fælles Boe maa da opheves, der maa ufortøvet foranstaltes en lovfærmelig Deling mellem Forældrene og Børnene, saaledes at  $\frac{1}{2}$  af Boet tilfølger disse, og de  $\frac{2}{3}$  Dele tilfølde Manden og Hustruen hver i lige Dele. Herved ere Børnenes Rettigheder sikrede, og een af Bevæggrundene til Ønsket om Skilsmisse, Ægtefællerenes Haab, om at blive i rolig Besiddelse af den fælles Formue," er hævet (S. 117. 23). Boets lige Deling mellem de Frakomite er en retlig Folge af Fællesskabets og de bevilgede Skilsmissers Natur, da Ingen af de frakomite har forbrudt de ægteskabelige Rettigheder; men at Udsigten til en saadan Deling saa ofte kan fremme Ønsket om Skilsmisse hos Konen, som dæmpe det hos Manden, at denne, derimod, naar Boet er ringe, gjerne kan ville miste dets halve Del, naar han derved kan affinde sig med Konen og fritages for at forsørge hende, indsees let. I Hensende til Konens Forsorgelse burde Forfatteren altsaa have foreslaet flere Regler, med Hensyn til de forskellige Tilfælde. Han gaaer videre frem til at betrakte „Børnenes Opdragelse og Forsorgelse. Det Haab, som Ægtefællerne gjøre sig, om at kunne efter Skilsmissen

„missen beholde enten alle eller nogle af Børnene hos „sig, er ogsaa blant de Bevæggrunde der frembringe „Ønsket om Skilsmisse. Efter almindelige Retsgrund- „sætninger paaligger Forældrene en Retspligt til at op- „drage Børnene, med hvilken Fædremagten (Forældre- „magten) „er uadskillelig forenet. Hvis Pligt er uaf- „hændelig, alsaas ligeledes denne Rettighed, som er „lige for begge Forældre, og maa udøves af begge „i Samvæm. Det øgtefælelige Samvæm er folgelig „en væsentlig Betingelse for Fædremagtens Udvælelse. „Bud at opnæve Øgtefælabet miste Forældrene altsaa „denne Rettighed; og den kan, som uafhændelig, hver- „ken af den ene Øgtefælle, eller af den offentlige Be- „styrelse overdrages til den anden Øgtefælle. Kan nu „dette ikke skee, er det klart, at ingen af Forældrene „kan efter Skilsmissen blive ved nogen lovlige Adkomst „sat i Besiddelse af denne Rettighed“ (S. 123:39). Af disse Retsgrunde, hvortil ere føjede nogle politiske, udleder Forfatteren den Følge: at „Staten bør påata- „ge sig Omsorgen for de uopdragne Børn, og er be- „rettiget hertil, at disse dersor, strax, naar Skilsmis- „sen er iværksat, bør borttages fra Forældrene, og over- „leveres til den offentlige Bestyrelsес Omsorg.“ (S. 140:43) Mod dette med megen Omhu og Klarhed udførte Maisonnement maa Recensenten tillade sig fol- gende Indvendinger. Dersom det bliver de omhandles- de Skilsmissers Følge, at Rettigheden til Børnenes Opdragelse gaaer over til Staten fra Forældrene, er da ikke disses Forening om Skilsmisse tillige en indirekt Forening om Rettighedens Afhændelse, eller, indehols- der den ej en saadan Afhændelse? For fattige Øgte- fæller kunde det Ønske, at befries fra Børnenes For- sorgelse

sørgelse, ofte blive et Motiv til at forene sig om Skilsmisse; for andre Ægtefæller, der havde uopdragne, Børn, maatte derimod den Nodvendighed, at skilles fra disse, i Almindelighed gjøre Ægteskabets Op-hævelse umuelig. Saaledes synes da denne Forholds-regel, i de førstnævnte Tilfælde at fremme det der skulde forekommes, og i de sidstnævnte Tilfælde at udsukke dem, der dog, efter Hensigten, ikke skulde udsukkes. Den Lære om Forældremagtens Uafhændelighed synes virkelig at indeholde et Argument mod Theorien om de godvillige Skilsmisser, og derimod at henvise til den Paastand, at en nye Lovgivning om Skilsmisser ej burde lade andre Skilsmisser finde Sted end saadanne der have Grund i de ægteskabelige Fordringers og Rettigheders Forbrydelse \*), ved hvilken Forældremagten tillige mistes.

(Slutningen følger.)

M. H. Bornemann.

Gutman oder der Sächsische Kinderfreund. Ein Lesebuch für Bürger- und Land-Schulen, von M. Karl Traugott Thieme, Rector der Schule zu Löbau. Mit einer Deutsch-Dänischen Wörterbuche, von J. Wersfel. Ladenpreis 1 Rthlr Kop. 1806; gedruckt og verlagt von G. Popp. 784 S. 8vo

Dette agtede og almindeligen bekjendte Øgrneskrifts Værd er udførligen blevet omtalt i disse Bladé for

1799

\*) Men at en saadan Lovgivning burde i nogen Henseende have tilbagevirkende Kraft for de i Forvejen berilgede Separationer, eller beroeve de separerede Ægtefæller nogen af Separationens Virkninger: kan naturligvis ikke være Recensentens Mening.

1799 No. 52 i Anledning af den da udkomne danske Oversættelse hvis andet Oplag anmeldtes i forrige Aar-gang No. 15. Da ogsaa Originalen brugtes her i Landet som tydsk Læsebog i mange Skoler, foranstalte den virksomme Forlægger nærværende Aftryk af Bogen, som ved at forbindes med en tydsk-dansk Haandordbog blev mere end et blot Eftertryk. Papir og Tryk ere rigtig nok ikke sirlige, men det Hele sælges og saare billigen, Text og Ordbog ikke dyrere end den blotte Text i de tydsk Exemplarer.

P. E. Müller.



Allg. Hall. Litt. Zeit. Novb. 1805 S. 285-286 siges om den ny evangelist-kristelige Psalmebog „Bogen har sin store Værd, Versarterne ere lette og ukunstlede, Sangene have en ubekvem Længde, de ejedsmæligste og sletterste Melodier af den gamle Psalmebog ere for det meste udelukte; den Aand og Tone, som hersker i hele Bogen, er hjertelig Hengivenhed til Gud og oprigtig Kjerlighed til kristelig Dyd og Retstaffenhed.“ Til Prøve paa fortrefelige Ómarbejdelsser af gamle Sange nævnes Num. 1 og 120. Der ønskes at Melodierne havde været høstrykte, som et vigtigt Middel til at forbedre den i de fleste danske Kirker saa usle Sang.

Kjøbenhavnske

# Lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 23.

~~~~~

Om Egteskabs-Skilemisse. Ved A. B.
Rothe, Justitsraad. Kbhv. 1805. 318 S. 8vo.
(Hørtættelse. See No. 21 og 22.)

Dersom Egtesæller ved at indgaae Forening om Egteskabets Ophævelse og erholde denne Forening stadsfæstet af Staten, miste deres naturlige Ret til at opdrage de fælles Børn, opstaaer naturligvis det Spørgsmaal: „paa hvilken Maade Staten skal foranstalte disses Pleje og Opdragelse?“ Hørfatteren, som i det foregaaende har stræbt at bevise, at Staten ikke kan overlade Børnenes Opdragelse til nogen af de fraskilte Forældre, begynder Betragtningen over dette Spørgsmaal, med at anføre Grundene, hvorför det aligevel er Forældrenes Pligt at bære Opdragelsens Omkostning, der bør paalægges dem i lige Dele. Børnenes Pleje og Opdragelse mener han, „betroes rettest til en Familie af Mandens eller Konens Slægt,“ findes derimod ingen Beslægtede, som kunne og ville paaatge sig dette, maae „Børn under sex Åar udsættes til Pleje hos Andre, og de som ere over denne Alder, enten hensættes i offentlige Opdragelses-Anstalter, og Institutter, eller hos anstændige Familier, hos skikkelige

„felige og velhavende Landboere, alt mod Betaling,”
 og i Forhold til Børnenes Stand (S. 147-50). „Statens Kasse maa paa ingen Maade faae nogen Ud-
 gift i denne Henseende, med mindre Forældrene be-
 findes aldeles ude af Stand til at udrede Opdragel-
 ses-Omkostningerne.” „Naar Børnene af Mand-
 ejornet have fyldt det attende Aar, gaae de ud fra
 „Statens umiddelbare Forsorgelse. Men for de quin-
 delige Børn, som have opnaaet det femtende Aar,
 „da det maa antages at den egentlige Opdragelse er
 tilendebragt, bør Statens Omhu vedvare, indtil de
 enten giftes eller faae Ejendom hos anständige Fami-
 lier. Ønskeligt var det om der gaves saadanne of-
 fentlige Stiftelser, hvor de imidlertid kunde opholde
 sig” (S. 150-51). I Anledning heraf, kan spør-
 ges: hvorfor Staten ej ligesaavel kunde overdrage Bør-
 nenes Opdragelse til de fraskilte Forældre selv, som
 til andre Beslægtede? At Forældremagtens Uafhændes-
 lighed, ifolge hvilken Forfatteren benægter dette, ikke
 indeholder nogen tilstrækkelig Grund til at udelukke For-
 ældrene, indsees af ovenstaende; thi Børnenes Opdra-
 gelse maa dog middelbart besørges af Staten. Den
 ene tilstrækkelige Grund synes at være, at Staten er
 berettiget til at anvende denne Udelukkelse som
 Motiv til at afholde fra saadanne Skilsmisser.
 Men Betænkelighederne ved dette Motivs Unvendelse
 ere, som i det foregaaende blev godtgjort, af den Be-
 skaffenhed, at de henvise til de politiske og ethiske
 Grunde mod godvillige Skilsmisser. Den Indvending,
 at Bidragene til Børneopdragelsen kunde medføre: „at
 „de fattigere bleve utsatte for, ikke at erholde Skil-
 misse,” er, som Forfatteren viser, „mindre betyde-
 lig,

„lig, naar Tilstuddet bestemmes i Forhold til Forældrenes Formue, Indkomst, og borgerlige Stilling“ (Noten S. 145); men dette medfører igjen den af Recensenten fremsatte Indvending (See Slutningen af forrige No.), hvilken Forfatteren ogsaa har berørt: „at „Ilbesindede, især blandt de ringere Folkeklasser, funde „tage Anledning til at begjøre Skilsmisse“ (S 144).

Til Slutning omhandles Tilsælde, i hvilke de hidtil betragtede Skilsmisser ikke bør tilstedes. Foruden den Regel: „at godvillig Skilsmisse ej bør tilstedes, uden Egteskabet er ulykkeligt,“ gives endnu andre, som nærmere bestemme: naar der kan antages at være tilstrækkelig Grund til saadan Tilladelse. „Der bør,“ nemlig, „haves Vished om, at Egtesællerne have besæt sig for at overvinde deres Utilbøjelighed; at de have lært noje nok, at kjende hverandre; at deres Ønske om Skilsmisse ikke er Frugten af ungdommelig Ubefindighed og U erfarenhed“ (S. 152). Disse Bestemmelser henvise til den Tanke, at Egtesællernes Forening om Skilsmisse kan være pligtsridende; men hvorledes skal den Vished, her forlanges, hvorledes overalt Beviset for en saadan Forenings Overensstemmelse med Moralloven, kunne erholdes, uden ved et til Sagens Beskaffenhed svarende Bevis, som godt gjør Tilværelsen af et bestemt Faktum, der i og for sig betragtet — uden Hensyn til, om een eller begge Egtesæller ere uforligelige i Omgang med hinanden — indeholder tilstrækkelig Grund for Skilsmisse. Hvo bestemmer Grænden mellem den „saaledes som Velanständighed og god Orden fordrer det anvendte Bestræbelse for at forene de modstridende Temperamenter,“ og den Bestræbelse der var for

ringe til at syldestgjøre hine Fordringer? Hvad den Orden fordrer, som Pligtloven og Moralitetens Haandhævelse gjøre nødvendig, det maa naturligvis bestemmes ifolge selve Pligtloven; men ligesom den pligtstridende Tilbøjelighed, der stundom gjør det umueligt for Individet at opfylde sin Pligt, ikke kan fritage for Pligten, saaledes kan Staten ikke haandhæve Pligt og Ret uden ved at haandhæve de almindelige Pligtloves, og de almindelige Retsloves Esterlevelse. Det er i Overeensstemmelse med disse Grunde Forfatteren antager, at „Skilsmisse ej bør tilstaaes Ægtefolk som have „voret sammen i Ægteskab sexten Aar. Det kunde „maa ske — siger han — ansees som ubilligt, at den „Ægtefælle, som i lang Tid taalmodig havde baaret „den andens Mishandling, skulde ved dette Forbud „paalægges en større Byrde, end den som strax efter „Ægteskabets Indgaaelse begjører Skilsmisse. Forfateren indrømmer gjerne denne Indverdings Vægt, „og tilstaaer aabenhjertig, at det blot er en indvortes „Følelse af det der syntes ham ansændigt, som har „bestemt det her gjorte Forslag“ (S. 154). Dette Sted forekommer Recensenten at kaste et Lys over den inderlig velmenende Forfatters Tænkemaade i denne vigtige Sag. Medlidenhed med de Ægtefæller som forbritte hinanden Livet, har bevæget ham til at anstuge, at Skilsmisse-Bevillinger ikke bør nægtes uforligelige Ægtefolk naar de begge begjære dem, men ikke har den funnet afholde ham fra, at forkaste saadanne Skilsmisser, hvis Pligtstridighed er i Øjne faldende. Derfor antager han ogsaa, at „een og samme Person „ikke oftere end een Gang i sin Livstid bør kunne erholde Skilsmisse paa Grund af Uforligelighed; esterdi

„det er uanständigt og forargeligt, at et og samme „Menneske løber fra een Skilsmisse til en anden“ (S. 155). For den offentlige Sædeligheds Skyld vil Forfatteren altsaa, at Skilsmisse paa Grund af Uforligelighed og efter begge Ægtefællers Begjæring ikke bør finde Sted i nærværende Tilfælde. Saa rigtige som Grundene for disse Undtagelser efter Recensentens Tanker ere, saa stridende synes de mod en Regel der udsiger disse Skilsmisseres Tilladelighed. Dertil imod er det overeensstemmende med en saadan Regel, at tilstede de brak tilte nye Ægteskabers Indgaarelse „naar tolv Maaneder fra Skilsmissens Bevilgelse“ ere forløbne (R. II S. 177), og dog kunde Udsigten til et saa hastigt paafølgende nyt Ægteskab ofte være en virksom Bevæggrund til at søge det nærværende ophævet. Denne Bevæggrund maatte i Almindelighed være stærkere end de mod Skilsmissen foreslaade Motiver, naar et undtages, nemlig Tabet af Børnene. Men dette Motiv finder ikke Sted hvor Børn ej ere til, og maa desuden efter det ovenfor anførte (see forrige No. i Slutningen) i Almindelighed, enten ved en altfor ringe eller ved en alt for stor Virksomhed, medføre, at Hensigten med en Lovgivning om godvillige Skilsmisser blev forsejlet. Forfatteren betager desuden ej heller Forældrene alt Haab om, i Tilfælde af et andet Ægteskab, ved Øvrigheds Dispensation at faae Børnene tilbage (S. 176).

At „Ægteskabs Skilsmisse eller Separation iværksat af Ægtefællerne selv, uden den offentlige Autorisets Tilladelse, ej allene bør være aldeles ugyldig, men tillige som Overtrædelse af Lovene paadrage en „Straf“ (S. 159, 60) antager Forfatteren; deels

„fordi de saaledes bryde det Staten givne Lovste,” dels
 „fordi de finde en sikker og ufejlbar Vej til at erhols-
 „de Skilsmisse uden Dom, og deres egenmægtige
 „Adskillelse rober paa det bestemteste den Hensigt,
 „modtvilligen at overtræde gjeldende Love.” „Skulde
 „Egtesællernes øconomiske Forfatning, Næringsvej o.
 „s. v. gjøre det nødvendigt, for en Tid at vælge sær-
 „skilte Boeliger, bør Øvrighedens specielle Bevilling
 „hertil erhverves” (S. 163). Endskjont Egteskabs-
 Forkundet er af største Vigtighed for Staten, inde-
 holder det dog, saavidt Recens. kan sejonne, i sin
 nærværende Form intet Lovste til Staten, og bør, iføl-
 ge sin Natur ej heller indeholde et saadant Lovste. Men,
 dersom Staten ikke bør tilstede Skilsmisse uden paa
 Grund af bevist lovlig Aarsag, ser det klart at egen-
 mægtige Skilsmisser bør være forbudne under pass-
 sende Straf. Heraf følger ogsaa at private Forenin-
 ger om Separationer der indgaaes for bestemt Tid,
 ikke kunne forbinde, ja endog under Straf burde for-
 bydes forsaavidt de aabenbart give Egtesællernes Ufor-
 ligelighed tilkjende — til Exempel, naar Egtesællers-
 ne vælge forskjellige Bopæle og holde forskjellige Hus-
 holdninger i samme Bye —, at Øvrigheden kunde være
 bemyndiget til at forbyde enhver længe vedvarende Ad-
 skillelse, hvis Aarsag ikke havde Lovens Medhold;
 dette, men ej mere, synes Haandhævelsen af Egteska-
 bets Værdighed og af Lovens Herredømme, at med-
 fore. Om desertio non localis anmærker Forfatte-
 ren, i Anledning af det nylig omhandlede Emne, at
 „det vilde være betenklig at ansætte den blant Skil-
 „smisse Aarsagerne, fordi dette nødvendigen vilde have
 „til Følge, at den offentlige Bestyrelse maatte inde-
 „blande

„blande sig i Familiernes indvortes Forbindelse og Des „conomie.“ Enten er denne Desertion grundet i en Fornærmelse fra den anden Egtesælles Side, eller ikke. — I sidste Tilfælde er den, som Analogon af Desertion i egentlig Betydning, et Brud af Egteskabs-Forbundet, og medfører følgelig for den anden Egtesælle en Ret til Skilsmisse, hvilken Ret jo bør haandhæves — forsaavidt Vansteligheden i at bevise dens Aarsag ej forhindrer dette. Den ansørte Grund for den modsatte Mening synes blot at medføre, at disse Tilfælde ere alleine Gjenstande for privat Eggスマal og ikke bør henhøre under Øvrighedens Opsyn.

I Skrifstets anden Afdeling vises at „de Skilsmisser ej bør tillades, som ikun begjøres af den ene „Egtesælle paa Grund af Uforligelighed, og uden Beviis om nogen bestemt Handling af de Slags, hvilke „Lovenes fassætte som Skilsmisse-Aarsager.“ Grunden hertil er: „at Egteskabet efter sin Natur og Væsen „er en borgerlig Contract, der som saadan ikke kan „hæves mod den ene Contraherendes Samtykke, med „mindre denne har gjort sig skyldig i saadanne Overtrædelser, som Lovenes have belagt med Straf af Egteskabs-Rettighedernes Fortabelse.“ Forgjøerves vilde man altsaa indvende, at en uforkyldt haard Skjebne saaledes kan blive en plaget Egtesælles tunge, langvarige Ærde; og de forhen anførte politiske Grunde ere her ligesom ugyldende. Den Retsgrund: at Forbundet ikke er hævet, og at Staten ikke kan antage den ubeviste Brodes Tilværelse, tilintetgjør nødvendigen alle Twivl. Men af disse samme Grunde har Recensenten stræbt at bevise de godvillige Skilsmissers Utiladelighed, under den Forudsætning, at Lovenes

give Egtefællerne al mulig Beskyttelse mod, og Fyldestgjørelse for, indbyrdes Fornærmelser.

Den tredie Afdeling handler om Skilsmisser paa Grund af saadanne bestemt angivne og beviste Handlinger, der ere lovlige Skilsmisse-Aarsager. Mellem disse Aarsager, og Egtefællers Uforligelighed skjælner Forfatteren i Forerindringen saaledes: „For Tænkemaade og Temperament, for Handlinger som ej ere at henføre til noget vist og bestemt Slags, kunne Lovvene ikke give Regler; ikkun de Handlinger, som funne bestemmes, enten under en generisk eller speciel Benævnelse, kunne blive Gjenstande for Lovgivningen“ (S. 188:89). Men, om ogsaa de først nævnte Handlinger kunde henføres til visse Klasser og indbefattes under bestemte Benævnelser, hvilket ikke synes umueligt, kunde de dog ikke blive lovgylde Skilsmisse-Aarsager, forsaavidt de ej bevisligen ophæve de ægtefæbelige Pligter hos den Egtefælle mod hvem de foretages. Handlinger som have denne Virkning, rejse sig dels af Uforligelighed, hvilken de da ogsaa tilkjendes give, dels af andre Aarsager. Grænden mellem de gyldige Skilsmisse-Aarsager, og andre Handlinger der enten forudsætte Uenighed mellem Egtefællerne, eller frembringe den, maa bestemt funne angives. Den Lovgivning der bestemmer hine, maa, for hverken at blive usuldstændig eller ubestemt, være bygget paa et Princip, der indeholder den fælles væsentlige eller fælles characteristiske Beskaffenhed hos alle gyldige Skilsmisse-Aarsager, ifølge hvilken alle de Fakta hos hvilke denne Beskaffenhed findes bør have saadan Netsvirkning. Dette Kjendemærke kan, efter Sagens Natur og de foregaaende Betragtninger, ej være noget andet end følgende:

gende: Ethvert Faktum der aarsager, at en Ægtefælles Pligter som saadan ophøre, er gyldig Skilsmissemarsag; eller: ethvert Faktum der tilintetgjør Opsyldelsen af Ægteskabs-Forbundets Formaal, er for den Ægtefælle mod hvilken Forbundet ikke opfyldes gyldig Skilsmisse-Marsag. Der gives følgelig, som forhen anført, (See No. 21 S. 334) tvende Hoved-Klasser af gyldige Skilsmisse-Marsager. Enten brydes umiddelbart og ligefrem det ægteskabelige Forbund, eller dets Formaal tilintetgjøres middelbart ved et Faktum der, med eller uden Brøde hos den ene Ægtefælle, tilkjendegiver dennes fuldkomne Uduelighed til at vise og nyde sand Kjærlighed, og saaledes tilintetgjør Mueligheden af sand gjensidig Kjærlighed mellem Ægtefællerne.

Efter disse Grundsætninger, der ogsaa ere overensstemmende med Forsatterens Theorie om de enkelte Skilsmisse-Marsager, er det klart, at det først og forsæmmelig heroer paa Handlingernes egen Beskaffenhed, om de berettige til Skilsmisse eller ikke, og, at det er ligegyldigt, om deres Tilværelse begyndte før eller efter Ægteskabet, uden forsaavidt det første var bekjendt for den anden Ægtefælle, der da, i det mindste for en Tid, maatte være uberettiget til paa denne Grund at søge Skilsmisse. At Systemerne indele de Marsager, som medføre Ægteskabets Ophævelse, i foregående og efterfølgende, synes derfor ikke passende, men at de kalde hine Nullitets-Marsager, synes endog stridende mod Sagens Natur. Thi, naar det kommer ar. paa den ene Ægtefælle, om Ægteskabet skal vedblive eller ikke, er dette ingen Nullitet, men et lovlige Ægteskab, saalænge det ikke er blevet hævet ved

Dom. Blant de Omstændigheder hvilke Forfatteren i Overeensstemmelse med Systemerne ansører som Nullitetss-Aarsager, henhøre altsaa Polygamie, Slægtskab og Svogerskab i forbundne Grader, og Mangel af Bekjendelse til den christelige Religion, allene til denne Klasse, men de øvrige til Skilsmisses-Aarsagerne. En Distinction, der i Henseende til Børnene, til Voets Deling naar det ægteskabelige Samliv ophæves, fernemmelig ved Døden, og i andre Henseender, ikke er af ringe Vigtighed.

(Slutningen følger.)

M. H. Bornemann.

1) Kleiner Religionskatechismus für Kinder christlicher Eltern aus allen Confessionen. Zum Gebrauche in der unteren Classe der deutschreformirten Gemeindeschule in Kopenhagen, von C. Christian von Gehren. Kopenhagen 1806, bey C. G. Prost. 50 S. i 8vo.

2) Christlicher Religionskatechismus, zum Gebrauche beym Unterrichte der Confirmanden, von C. Christian von Gehren, Prediger der evangelischreformirten deutschen Gemeinde zu Kopenhagen, dritte verbesserte Auflage. Kop. 1806, bey Prost. S. 99. 8vo.

At skrive Lærebøger til Ledetraad ved Skole-Børns Undervisning i Kristendom er et ligesaa vankeligt som fortjenstligt Foretagende. Der maa følges en nogenledes systematisk Orden i det der skrives for Børn,

ab-

abstrakte Sætninger maa fremsættes paa et for Almuen forstaaeligt Sprog, Religionsfilosofiens Resultater maa bringes i Forening med Troessærrens Dogmer. Jo større i vore Tider Meningsforståelligheden er, om hvad der udgjør det Væsentlige ved Kristendommen, jo mere de Mheres Undersøgelse har angrebet adskillige af Dogmatikens Sætninger; desto vanskeligere er det at lægge den Grundvold, hvis Udstrekning kan tilfredsstille den Troendes Tarv, i det Tænkeren finder dens Piller at være faste.

Med Høje har Forfatteren anset det Nyttigt at udarbejde en dobbelt Lærebog, en for sin Skoles lavere Klasse, en anden for Konfirmanderne. Vist nok kan paa denne Maade Fattelighed lettest blive forenet med Fuldstændighed, og den Kjedsomhed og Slovhed hindret, som det sammes idelige Gjentagelse ikke sjeldent bevirker. Men et saadant dobbelt Kursus forudsætter ogsaa ej allene udmarket Omhyggelighed hos Lærerne, men og en Skolegang, flittigere og længere, end sædvanligent finder Sted. Da disse Lærebøger i saa meget fjerne sig fra de sædvanlige, mener Anmelderen det kan være passende med disse Blades Hensigt, noget udforsligere at drøfte dem. Deres skarpsindige Forfatter anse det som et Bevis paa hans Agtelse.

Gangen i den første Lærebog er følgende: Indledning. Om Hensigten af at meddele Barn Undervisning i Religionen. Hvad Hensigt er; Vorneundervisningens Hensigt; naar et Barn dannes til Religion; hvo der har Religion; hvorpaa Religion beroer; forståellige Religioner; Kristendommens Fortrin og Vigtighed. 1ste Kap. Om Jesus Kristus, hans virksomme Levnet, Skjebne, Død, Gjenoplivelse fra de Døde, vor Tillid til ham. 2det Kap.

Kap. Jesu Lære, Dyd, sand Dyd, hvori dydig Selv-fjerlighed og Menneskefjerlighed bestaaer, Anvendelsen paa enkelte Pligter, affattet i korte Sætninger, dydig Kjerlighed til Gud, Tillid, Lydighed, Bon, Gudstil-hedelse, Menneskets Udødelighed, nærværende Livs For-bindelse med et tilkommende. 3die Kap. De kristelige Religionsstikke eller om Jesu Christi og hans Læres of-sentlige Bekjendelse. Et Anhang indeholder en Angivelse af Bibelens Øsger, de 10 Bud, de 3 Artikler.

Den kyndige Læser vil let erkjende det karakteristi-
ske i denne Plan, og hvor hensigtsmæssigt dette for
største Delen er. Anm. vil blot tilføje nogle Bemærk-
ninger. Det synes ikke passende (S. 4) i en Katekismus
at adskille Troen paa Gud som Skaber, og paa Gud, som
den hellige Verdensregjerer, eller at ned sætte den fysikotheo-
logiske Bevismaade mod den moralske; den ene Synspunkt
kan ligesaa vel urigtigen bestemt lede til Mistydning,
som den anden, og begge kunne de godt forenes. Indi-
vendingerne mod det fysikothologiske Bevis høre ene
hen til Filosofernes Skoler. Desuden savnes Udvik-
lingen af Begrebene om Gud, som Skaber, Opholder
og Bestyrer, der uden at indlade sig i filosofiske Di-
stinktioner, vel kunde bleven antydet; thi hvorledes
skulde uden saadanne Forestillinger om et Forhold mel-
lem Gud og Verden, Born tilbede Gud som Fader
S. 30. Jesu velgjorende Virksomhed og Gjenoplivelse
nævnes, men ikke alt det overordentlige, der besøjer
os til at ansee ham ophojet over alle Mennesker, der
have levet paa Jorden. Der bliver derfor et Spring
naar Forfatteren efter at have fremstillet Jesus, blot
som Lærer, taler om ham S. 16; som den der, sid-
dende ved Faderens højre Haand, deltager i Verdens
Re-

Negjering. S. 34 synes Kristendommens Grunde for Uddelighed at blive fremstilte paa en for Børn alt for indviklet Maade.

Planen i Lærebogen for de ældre er følgende: Indledning. Om den hellige Skrift, dens guddommelige og indvortes Værd: 1 Kap. om Menneskets moralske Verdighed, Anlæg, Bestemmelse til Dyd. 2 Kap. om Mennesket som fejlende og dets ved Sandelighed aarsagede Syndighed. 3-4 Kap. Retfærdigheds- og Godheds-Pligterne. 5 Kap. At Mennesket ved Dyd ledes til Religion og til at betragte sig selv som en Borger i Guds Rige. 6 Kap. Om Troen paa Gud, som Menneskenes Skaber, Opholder, Lovgiver og Styrer. 7 Kap. Om Troen paa Jesus Christus, som Menneskenes Lærer, Monster og Frelser. 8 Kap. Om Troen paa den hellige Aand, Sandhedens, Menneskelighedens, Visdommens, Modets og gudelig Tillids Aand. 9 Kap. Om den kristelige Religions Bekjendelse og de dermed forbundne Skifte.

Af det ejendommelige i denne Plan, at bygge Religionslæren paa Dydslæren, at afhandle hin efter denne, synes adskillige Mangler at følge. Hørst forekommer det synderligt at begynde med at fremsette Bibelens Lære som en Aabenbaring, og siden af Moralprincippet deducere Pligterne med tilhøjede Bibelsleder, hvilke alle foredrage en religieus Moral, og altsaa i en langt anden Aand ere skrevne. Dernæst faaer hele Pligtlærens Foredrag Ensidighed og Tørhed, fordi alle religieuse Bevæggrunde ere bortfjernede fra samme, og omendkjønt de enkelte Forpligtelser kunde gjøres indlysende for Enhver, allene af Fornuftens Selvmodsigelse, vilde det dog nok falde vanskeligt at tydeliggøre for den

den ikke til dyb Estertanke vante Ungdom, Pligtbudets Hellighed i Almindelighed, naar samme ej betragtedes tillige som den Uendeliges Billie. Skal fremdeles Barnets Overbevisning om at der er en Gud, allene grunnes paa den moraliske Naturs Betragtning, maatte vel Sammenhængen mellem Tro paa Dyd og Tro paa Gud fuldstændigen og tydeligen være blevet udviklet. Men at Mennesket er bestemt til Religion bevises kun ved følgende §. 63 „ogsaa det bedste Menneske er ikke fejlfrit, (§. 23) det kan ej altid hvad det vil, og bliver ofte uvis om den sidste Hensigt af dets eget Forhold. Imidlertid er det dets Bestemmelse at vorde dydig (§. 21) og ved Dyd værdig til Lyksalighed. (§. 22) Skal det nu ikke komme i Modsigelse med sig selv, er Erkendelsen af en Gud, som en hellig, almægtig, alviedende Mand, hvem ikkun Redelighed og Godgjørenhed tækkes, og hvis ubedragelige Dom det ydmygen maa underkaste sit Forhold, uundværlig for det.“ Konsekvensen i disse Sætninger er ikke tydelig, Forfatteren har sagt §. 21, at Mennesket var bestemt til Dyd ∵ til at beslutte sig paa det Gode til at udøve Pligten for dens egen Skyld; §. 22 at Mennesket kan opnaae denne dets Bestemmelse naar det selv vil; sammesteds blev Lyksalighed kun betragtet fra de Synspunkter: at den enten var Dydens nødvendige Følge, eller noget som for Dydens Skyld maatte oposfres; her er da intet som kunde besøje den Lænkende til at antage nogen kommende Tid, hvor andre Forhold skulde indtræde. Mennesket formaer alt dette i denne Verden. Vel hedder det §. 23 at det bedste Menneske er fejlfuld t ∵ kan ej opnaae fuldkommen Dyd, men deri ligger endnu ej nogen umiddelbar Modsigelse med hvad der §. 21 angaves at være Menneskets Bestemmelse, altsaa ingen Nødvendighed i at antage en Gud, som det Væsen, der skulde gjøre muligt hvad Fornuften maatte erkjende nødvendigt. Sætningen: at Mennesket ofte bliver uvis om den sidste Hensigt af sit eget Forhold, der egentlig skulde udgjøre Hovedsætningen i hele Fremstillingen, bliver ingensteds tydeligen forklaret, heller ikke

ikke hvorledes da deraf kunde udledes Troen paa en Verdens Regjerer.

Anmelderen twivler ingenlunde paa, at jo den skarsindige Forfatter ved sit mundtige Foredrag af-hjelper disse Mangler, ligesom og at denne Lærebog bruges med Held i den til hans Omsorg betroede Skole. Men fordi Manden med udmarkede Gaver kan med Held følge en vis Undervisnings-Plan er sammes ej- endommelige Værd dermed endnu ikke beviist, ved Læ- rerens Kunst kan Lærebogens Plan blive hjulpen.

I Henseende til de enkelte Gjenstandes Behandling er der og adskilligt, hvor Anmelderen ej kan være enig med Forfatteren. Pligterne afhandles dels som Rets- færdigheds-Pligter, dels som Godheds-Pligter. Denne Inddeling har det ubeqvemme, at meget, hvad der hører sammen, bliver adskilt. Først afhandles f. Ex. Retsfærdigheds-Pligter med sig selv, og derpaa et Stykke længere ned Godheds-Pligterne mod sig selv. Retsfærdigheds Pligter falder Forfatt. dem, til hvis Udsvelse Mennesket ved udvortes Love kan tvinges (altsaa Retspligterne), men alligevel henføres hertil almindelig Menneskekjærlighed, S. 34, Omhyggaelighed for sin Sundhed, Arbejdsmøth, S. 36, Belænsta- dighed, Undseelighed, Forsonlighed, Skaansmøth med Dyr og Planter, S. 43, hvilket alt neppe ved udvortes Lov kan bydes. Forfatteren deducerer rigtig nok ikke disse Pligter af Retsbegrebet, men af den med Agtelse for os selv nødvendigen forbundne Agtelse for andre S. 32. Dog antyder han S. 45:46 at ved disses Udsvelsen af en Retsfærdigheds Pligt, ligesaa- vel forudsætter Moralitet som den af en Godheds Pligt, naar den foretages af Agtelse for Menneskets oprindelige Værd, uden Hensyn paa hvad borgerlige Love monne byde?

S. 64 hedder det „Religionen er dels den udvortes (eine äussere) dels den indvortes (eine innere) hin bestaaer i den Maade, hvorpaa Mennesket forestiller sig Gud og sin Forbindelse med ham, denne i den Indflydelse som de reli- gieuse

gieuse Forestillinger have paa hans Stemning og Vandet" Forfatteren har uden Twivl tænkt paa Forstjellen mellem den objektive Religion (Religionslæren) og den subjektive Religion (Fromhed). Men de paa Sindelaget virkende Forestillinger om Gud kunne ligesaa lidet siges at være noget udvortes, som det ved disse bevirkede Sindelag. Ved udvortes Religion synes snarere at betegnes de religieuse Begrebers og Hølelsers udvortes Udtvrf, med et Ord Kultus.

S. 79 Siges Troen paa Gud og Troen paa Jesus Kristus at beroe paa samme faste og gode Grund. Her kan Troen paa Kristus hverken tages i kirkelig eller bibelske Betydning. Thi ellers maatte til dens Gyldighed kræves ikke allene philosophiske men og historiske Grunde. Hvad Anm. bemærkede i Henseende til Læren om Jesus i den mindre Lærebog gjelder end mere om sammes Behandling i den større; at der ej angives nogen Grund, hvorfor den, der fremstilles blot som Lærer, skal tillægges højere Værdighed. Forfatteren siger vel S. 84,,hvo som troer paa Jesum, som Lærer, Mønster og Førgjænger, vil taknemmelig og villsig antage Skriftens Lære, at Jesus er opstanden fra de Døde, ophøjet til Guds højre Haand, de Levendes og Dødes Herre og Dommer, og anvende disse Sætninger til Beroligelse og Forædling." Men alt dette følger jo slet ikke af Begrebet om en Lærer eller en Dydig; disse Sætningers Gyldighed forudsætter altsaa andre Grunde.

Foredraget er simpelt og kraftfuldt. Synes end et Par Steder for meget at røbe Homiletten (f. Ex. S. 85-91 der mere ligner Dispositionen til en Præken end et Kapitel i en Lærebog) spores hyppigere den heldige Virkning; af at Forfatterens Blik stedse var henvendt til Dogmernes praktiske Behandling. At fremme uegennytlig Stræben efter Dyd, og en paa Overbevisning bygget Agtelse for Kristen-dommen, er disse Lærebøgers umiskjendelige Øjemed.

P. E. Müller.

Kjøbenhavn'ske

Iærde Esterretninger

for Aar 1806.

No. 24.



Om Egteskabs-Skilsmisse. Ved A. B.
Rothe, Justitsraad. Kbhn. 1805. 318S. 8vo.

(Slutning. See No. 21, 22 og 23.)

Eoruden de tvende Hoved-Klasser til hvilke Skilsmisse-Aarsagerne henhøre, ligesom de enten bestaae i Brydelsen af det ægteskabelige Forbund, eller, i dets Gjenstands Tilintetgjørelse paa anden Maade, gives der en forelselig Kлasse af Aarsager til Egteskabets Ophævelse, som ikke ere grundede i Egteskabs-Forbundets særregne Natur, men i det generiske Begreb om Forbund, eller i det alle Forbund have fælles. Foregaaende Svig og ulovlig Evang, der gjøre ethvert Forbund ikke forbindende for den fornærmede, medføre baade dersor, og i Overensstemmelse med Egteskabets Væsen, at den fornærmede Egtesælle bliver berettiget til at paastaae den udvortes Forbindelse tilintetgjort. Om begge, fornemmelig om Evangen der i Henseende til dette Forbund altid er ulovlig, handles under Betragtningen af de foregaaende Skilsmisse-Aarsager. „Et vist Tiderum“ — siger Forfatteren — „bør bestemmes, inden hvis Udløb Exceptionen paa Grund

af physisk Evang bør fremsættes. Den Evungne bør „derfor indgive sin Saasnart den bliver sat i saadan Friheds-Tilstand, at den kan anbringe Klagen paa vedkommende Sted. Horsommer den dette, maae „det, saavel formedelst, Mueligheden af Fruentimmerets Frugtsommelighed, som ogsaa paa Grund af Formodningen om et stiltiende Samtykke, antages, at Exceptionen er frafaldet.“ (S. 202, 4) Ester Recens. Tanker bryde Prescriptions-Termen — paa Grund af de agtværdige Motiver der kunne afholde den Evungne fra saasnart mueligt at faae en saa noje Forbindelse hævet — ikke være kortere, maaesse endog, efter Omstændighedernes Bestaffenhed, længere end 1 Aar, og ej regnes fra Egteskabets, men fra hin Friheds-Tilstands Begyndelse. Af den physiologiske Mening Forfatteren anfører følger ikke, at Fruentimmerets Frugtsommelighed er et Bevis paa hendes Kjærlighed. „Den moraliske eller psychologiske Evang, ved Overtalelser fra andre end Egteskellen, ved Tilskokkelser, Frygt o. s. v., kan, fordi det er saa overmaade vanskeligt at udfinde de rigtige Regler for hvad der skal kaldes moralist Evang, ikke ved Lovene henføres blandt de lovbekræmte Skilsmisse-Marsager; men da det dog stundom kunde være uretfærdigt, at lade Egteskabet vedblive mod den Evungnes Villie, saa er uden Twivl her Aaledning til at dispensere og lade Skilsmisse finde Sted ved Regentens eller den beskikkede Øvrigheds Resolution“ (S. 205, 6). Forudsættes det, at Lovgivningen indeholder alle i sig selv gyldige Skilsmisse-Marsager, og at de godvillige Skilsmisser da burde bortfalde, kan det neppe antages, at Dispensation i noget Tilfælde bør finde Sted. Ogsaa synes det,

at haarde Trudsler og skuffende Rænker ere de eneste lovlige Skilsmisse-Aarsager af dette Slags, og at det ikke kan være meget vanskeligt, at bestemme hvilke Trudsler og hvilke Rænker hine Prædikater med Ret kan tillægges. End videre mener Recens., at enhver Twang der for Prescriptions-Terminalens Udløb var gyldig Grund til Ægteskabets Ophævelse, kunde medføre, at visse andre Fakta, saasom vnd Behandling ved Ord eller Gjerning, lettere end ellers maatte ansees som gyldige Skilsmisse-Aarsager.

En „uovervindelig Wildfarelse i Henseende til det væsentlige af Ægteskabs-Forbundet“ kan neppe tønes, uden Svig fra den Andens Side; overalt synes det, at den ægteskabelige Forbindelse, fordi den ikke er grundet paa Kontrakt allene, ligesaalidet burde kunne hæves paa Grund af en uovervindelig Wildfarelse som paa Grund af en overvindelig. Ifølge samme Grund kan „Mangel af saadan Alder, som medfører Forstands-Evnernes rette Brug og modent Overlæg“ (S. 201) der efter vor Lovgivning ikke er Skilsmisse-Aarsag, ikke, saavidt Recensenten sejoner, være gyldig Aarsag til Ægteskabets Ophævelse.

De øvrige Fakta der af Forfatteren ere henførte til de foregaaende Skilsmisse-Aarsagers Klasse, unne, dersom den foranførte almindelige Regel (see forrige No. S. 361) er den sande, ligesaavel naar de saae Tilværelse efter Ægteskabet, som naar de vare til førend dette, være Skilsmisse-Aarsager. For i Iværensstemmelse med hin Grundsætning med Korthed og Bestemthed at betragte Skilsmisse-Aarsagerne, naa Recensenten altsaa tillade sig, ikke aldeles at føje Bogens Orden; men først omtale de Handlinger

der ved at bryde det ægteskabelige Forbund, og der efter dem der uden at bryde dette Forbund, vrit Tilintetgørelsen af dets Gjenstand eller Øjemeer som — endstjønt i meget forskjellig Grad — bør ai sees at være, og stedse burde være: sand Kjærlighed Syldestgørelse. Da Skilsmisse-Aarsagerne af begge Slags have denne ethisk-juridiske Beskaffenhed fælles at de øpheve dette Øjemed ikke blot i Virkeligheden men endog i Mueligheden, enten aldeles, eller i di mindste saavidt at den ene Ægtefælles Paastand hemaa maa antages: bør det med Hensyn til begge Slags forelsbigen bestemmes: hvilken naturlig Beskaffenhed et Faktum maa have for at frembringe e saadan Virkning. Det indsees let, at Talen her ikkfan være, om den særdeles Virkning, en eller ande Begivenhed kan have, formedelst særdeles Omstændigheders og Individuers sregne Gemytsbeskaffenhed i Sindsstemming, men kun om Fakta som i og for sig betrakte kunne medføre den ægteskabelige Kjærlighed Ophør, uden at dette forudsætter et med Pligt uove eensstemmende Sindelag hos den Ægtefælle, der på Grund af et saadant Faktum paastaaer Skilsmisse Den natrulige Beskaffenhed et Faktum maa have si at være saadant, sluttet uden Vankelighed af Ægtkjærlighedens Natur og Pligtens som byder den. Sar Kjærlighed er blid og taalmodig, men fordrer, ell har i det mindste Fordring paa Deltagelse. Altse kunne blot saadaanne Fakta, der berettige, eller medfø en tilstrækkelig Grund, til ikke at haabe sand Ægtkjærlighed i Fremtiden, medføre en Fordring paa Skilsmisse der kan bestaae for Pligtens og Retfærdighedens Domstole, det er: en lovlig Fordring paa Skilsmisse

Kun saadanne Begivenheder som enten tilkjendegive Uværdighed eller en bestandig Uduelighed til at vise og gjengelde sand Egtækjærlighed, ere lovlige Skilsmisse-Aarsager.

Ikke enhver Handling, altsaa, der strider imod egteskabelig Kjærlighed, men allene saadanne Handlinger, der tilkjendegive et denne Kjærlighed aldeles modsat, eller til dens bestandige Fornægtelse hengivent Sindelag, kunne saaledes bryde det for Livstid indgaaede Forbund, at den Fornærmedes Pligter ophøre. Skilsmisse-Aarsagerne af denne Klasse dele sig deraf i to Slags. Det første indbefatter enkelte Handlinger, som ved eengang sat foretages tilkjendegive en total Fornægtelse af Egtækjærligheden; disse ere: Utroskab (Ordet taget i den daglige Tales indskrænkede Betydning), grusom Behandling og nedrig Behandling*). Det andet Slags indbefatter derimod de Handlinger, der ikke paa eengang, men enten ved Fortsættelse eller ved Gjentagelse, vise, at det Forhold der ifølge Egteskabs-Forbundet burde finde Sted mellem Egteskellerne, er aldeles hævet. Herhen høre: Desertion, verbale og reelle Insjurier i Almindelighed, idelig Trette der tilkjendegiver rodfæstet Uvenskab, modvillig Vægring fra Mandens Side, at staffe det fornødne til Konens og Familiens Forsorgelse.

Foruden disse Forerindringer har Recensenten fundet at anføre, i Henseende til de af Forfatteren med Omhu og Klarhed fremsatte Betragtninger over de Egteskabs-Forbundet brydende Skilsmisse-Aarsager. I Anledning af Betragtningen over „Mishandling — Haard

A a 3

og

*) See danske Lov 3 B. 16 §., Norske Lov 3 B. 18 §.

15 Art. 6. 1. No. 2.

„og voldsom Medfart — grum, thyrannisk Behandling“ (S. 234-243) bemærkes meget passende, at „det ikke er som Egtemand, men som Familiens Beskytter og Forsørger, Manden har sin Myndighed.“ „De Mishandlinger som skulle virke Skilsmisse, inddeltes i reelle og verbale Injurier.“ Disse nævngs blot, men hine betragtes under tre Synspunkter, af hvilke den første, om Slag og Prygl, er mest udførligen omhandlet. Forfatteren viser det ugrundede og upassende i den Tolv ældre Lovforklarere have yttret; om „det ifølge vor gjeldende Lovgivning er en Mand tilladt at revse sin Hustrue med Slag“ — fordi Loven ej udtrykkeligt forbryder dette; et Argument der, ikke allene for den Sag det skulde forsvare, men ogsaa for Sagens Forsvarere, var meget uheldigt, da Lovenes 6 — 5 — 4 ikke forbryder Hustruen at slaae Manden, men kun omtaler det Tilfælde, da hun herved tilfører ham Skade. At enhver Fornærmelse ved Slag skulde være Skilsmisse-Aarsag, kan Recens. paa Grund af foranførte, ikke antage. Det beroer, saavidt han kan sejonne, paa disse Handlings Betydning, om een saadan enkelt Tildragelse, eller om og hvorvidt den østere Gjenstagelse, er Skilsmisse-Aarsag; og denne Betydning bestemmes, efter Egtefællernes Stand og Kultur, efter de Omstændigheder, under hvilke, og den Maade paa hvilken Fornærmelsen blev begaact, og efter dens Grad. Det samme gælder om verbale Injurier. Der gives endvidere en Handlemaade, som endstjont den ikke kan tillegges det Prædikat injurierende, dog ligesaameget, ja ofte langt mere, er Frugten af et ondt og fiendtligt Sindelag, hvilket den ogsaa tilkjendegiver. Men for at en saadan Handlemaade, der viser sig i Bitterheder,

heder, uoverlagte og overlagte Krænkelser, kan være Skilsmisse-Aarsag, maa det være bevist, at den har eksisteret, og dette i saa lang Tid, at det fiendtlige Sindelag bør ansees som bestandigt, eller i det mindste saa ondt, at den anden Egtesælle ikke kan være pligtig at vise Den der handlede saaledes Kjærlighed. Endstjent denne Håndlemaade har meget tilfælles med Desertio malitiosa, især med Desertio non localis, kan dog som man let indseer, Tidsrummets minimum og maximum ikke noje bestemmes. Og ligesaalidet som Bevisets Vanskelighed indeholder en gyldig Grund for godvillige Skilsmisser paa Grund af Uforligelighed, (hvilket er blevet godt gjort i Betragtningerne over dette Skrifts første og anden Afdeling) ligesaalidet kan denne Vanskelighed være en gyldig Grund til at udelukke saadan Håndlemaade af Skilsmisse-Aarsagernes Tal. Thi Staten, der bør haandhæve Ret, og ikke tilstede Uret, bør ligesaalidet forhindre, som estergive Besvisførelser. Bevisets Vanskelighed i nærværende Tilfælde maa ogsaa for en Del bortfalde, dersom saadanne Besviser antages, som ere tilstrækkelige ifølge Saagens Natur, naar de føres for en i Overeensstemmelse med denne organiseret Domstol.

I Henseende til Mandens „modtvillige Vægring, „at skaffe det fornødne til Konens og Hustruelægtens „Underholdning“ (S. 258. 60) skal Recens. allene gjentage sin forhen fremsatte Bemærkning: at saadan Vægring i eet enkelt Tilfælde, vel stundom, men ikke altid, kan være Skilsmisse-Aarsag. En saa „slet Bestyrelse af den fælles Formue, at Manden derved om „skader vil sættes ud af Stand til at skaffe det Nødvendige til Familiens Underholdning,“ synes derimod

ikke at være en gyldig Skilsmisse-Aarsag, naar Sagen betragtes in abstracto, det er, under den Forudsætning, at Lovgivningen ellers, saavidt muligt, har sørget for Konens Betryggelse. Om „Rømning eller Desertion“ (S. 216-34) handler Forfatteren mest udførligen; af de Pligter Egtefællerne skyldte hinanden, udleder han Lovgivnings-Grund sætninger for denne Gjenstand, og betragter derpaa først den simple, dernæst den svigagtige Desertion. For hin antages „det Tidsrum af syv Aar, efter hvis Udlob den Forladte ifolge vore Love kan erholde Dom til Skilsmisse“, at være vedborligt. For den svigagtige Desertion ansæer han det derimod passende, „at fastsætte Skilsmisse-Terminen til to Aar; fordi Formodningen om den saaledes bortrejsendes Forsæt at forlade sin Egtefælle finder Sted strax ved Bortrejsen“ — hvoraf unægteligt følger, at den forladte Egtefælle maa ansee sig forladt for stedse, og haardelig fornærmet. Den i Noten (S. 223) anførte Grund, at „jo fortære Tiden ansættes, jo besværligere gjøres det Deserteuren, ved idelige Rejser fra hvilke han fort før Tidens Udlob kommer tilbage, at fortrædige den Anden,“ synes ikke passende; thi saa lange, uden lovlig Aarsag flere Gange gjentagne Rejser ere, ogsaa i Følge Forfatterens Grund sætninger, i sig selv lovlig Skilsmisse-Aarsag. Her var derimod Anledning til at opkaste det interessante Spørgsmaaß: hvilken Indflydelse den Omsændighed, naar Hustruen efterlades uden Forsegelse, i begge Slags Desertions-Fallfælde bor have paa Tidens Forkortelse? Ogsaa for Bevisførelsen i disse Sager kunde denne Omsændighed i flere Henseender være vigtig. I Overensstemmelse med den almindelige Mening og vor gjeldende

bende Lovgivning, antager Forfatteren, at naar den tilbagekomne simple Deserter bevisende sin Skyldfrihed tilbagefordrer sin Ægtefælle, der efter at have erhvervet Skilsmisse-Dom har indgaaet nyt Ægteskab, bør dette hæves (S. 225). Men, at denne Mening forekommer Recensenten uoverensstemmende med Ægtekjærlighedens og de ægteskabelige Pligters Natur, kan han ikke undlade at ytre. Hent Ægteskab blev tilintetgjort, den Kjærlighed hvis Gjenstand den Vortrejste tilforn var, blev udslættet, det Baand der tilforn forenede ham med den Forladte blev, endeløst begge vare uden Brode, dog sonderstaaret; den Forladtes ægteskabelige Pligter ophørte virkelig, et nyt Ægteskab blev lovligen stiftet, og de i dette forenede skynde hinanden gjensidigen al Kjærlighed og for altid. Den øldre Pligt der har ophørt at være til, kan ikke ophæve den yngre, som er til; og den Pligt som faaer Tilværelse ved Handling, kan ikke faae Tilværelse uden Handling. Den forladte Ægtefælle kan følgelig ikke paa nye blive ægteskabeligen forpligtet mod den tilbagekomne, aden ved et nyt Forbund, hvilket i nærværende Tilfælde strider mod en med Pligt og Lov overensstemmende Forening. Af det anførte (hvilket Recensenten allene har fremsat som sin uforegrindende Mening) følger endvidere, at den forladte Ægtefælle som efter Skilsmisse-Dommens Erhvervelse ikke har indgaaet noget nyt Ægteskab, ligesaa lidet burde ansees ægteskabeligen forpligtet mod den tilbagekomne der beviser sin Skyldfrihed, som denne ansees ægteskabeligen forpligtet mod hin. Hvorseldest i denne Henseende juridisk Utlighed mellem de omtalte Personer kan antages, indseer Recensenten ej hel-

ler, da Ingen af begge have foretaget noget til hin-
andens Hornermelse.

De øvrige Skilsmisse-Aarsager, der af Forfatteren henføres dels til de foregaaendes og dels til de efterfølgendes Classe, ere alle af den Bestaffenhed, at de uden at bryde Egteskabs-Forbundet ophøve Mue-
ligheden af sand gjensidig Kjærlighed. Ifølge denne Bestaffenhed ere Afstandighed, smitsom Sygdom og Im-
potents, naar de maae ansees som ulægelige, det er,
naar Hælbredelse ej mere kan ventes, Skilsmisse-Aars-
ager, lige saavel naar de blive til efter, som naar de
vare til før, Egteskabet, Kun bør den peremtoriske
Termin efter hvilken Skilsmisse kan erholdes være for-
skjelligen bestemt, med Hensyn til disse og andre Oms-
tændigheder, saasom; Egtefællernes Alder, Egteska-
bets Alder, og flere. Dersom hine Tilstande, naar
de ere opkomne efter Egteskabet, ikke burde være Skil-
smisse-Aarsager, maatte det være ifølge den af Forfateren
ansorte Grund: „at Egtefællerne skulle taalmos-
digen bære og dele med hverandre de Lidelser som tils-
støde dem — at fælles Medhjælp er en ægteskabelig
„Plicht“ (S. 197 og 257). Men enhver ægteskabelig
Plicht er, som saadan, en følge af Pligten til
ægteskabelig Kjærlighed, hvilken Pligt ikke kan finde
Sted i de ansorte Tilfælde. Det kan derimod ikke
vere Tvivl underkastet, at den Egtefælle der i et af
disse Tilfælde har begjært Skilsmisse, er forpligtet og
bør være forbunden, til efter Evne at sørge for den an-
den, saavidt denne behøver saadan Omsorg. Forfatterens
nyelig ansorte Mæning disse Tilfælde og Deser-
tion angaaende, synes ej heller at stemme overeens med
det han antager om Fængsels- og Arbejds-Straffe: at
disse nemlig, naar de ere paalagte paa længere Tid end
to Aar, endstjont uden Erens Tab (thi dette bør
ifølge Sagens Natur altid være Skilsmisse-Aarsag,
hvilket Forfatteren ogsaa paastaaer) „maatte berettige
„den Uskyldige til at erholde Skilsmisse; paa Grund
„af, at denne bør tilstedes. naar Straffen er fastsat
„til saa lang Tid, at det maaz ansees utsaaleligt for den
„Uskyldige, at oppebie Straffetidens Udløb“ (S. 248).

Recensj.

Recens. kan af flere Aarsager hverken finde denne Grund tilstrækkelig, ej heller være enig i dens Folge; efter Forbrydelsens Natur bør det egentlig bestemmes, om den ene Ægtefælle bør kunne erholde Skilsmisse, naar den anden er domt til temporair Friheds-Straf, og saaledes vil den Uskyldige altid blive berettiget til Skilsmisse, naar Straffen er saa langvarig, at den afsondrer Ægtefællerne fra hinanden for en betydelig Del af deres Levetid.

At den fornærmede Ægtefælle „som selv har gjort sig skyldig i en Overtrædelse der virker Skilsmisse,“ er uberettiget hertil, „paa Grund af det juridiske Begreb om Compensation (hvorom handles i 3 R. S. 262. 65) at lige Brøde maa gaae op mod hinanden,“ synes ikke overeensstemmende med den ægteskabelige Kjærligheds Natur, paa hvilken Ægtefællernes ved positiv Lovgivning bestemte Pligter og Rettigheder bør være grundede. Efter Sagens Natur forudsætter ægteskabelig Ret ægteskabelig Pligt som Betingelse. Hint Begreb om Compensation maa derimod have Indflydelse i Henseende til Voets Deling, til Børnenes Ophold og Forældremagten.

Forfatteren betragter derpaa Skilmissens borgerlige Virkninger, „med Hensyn til den fælles Formue, til Børnene, og Ægtefællernes egen Stilling“ (S. 268-87). De Forslag han i Henseende til den første Punkt fremsætter, ere saa nojagtig udførte, og saa vel grundede i Retsfærdighedens Fordringer til den uskyldige Ægtefælles Fordel, at Recens. allene har følgende Anmærkning at tilføje: I Henseende til Godsets Deling burde der skjernes mellem disse trenende Tilfælde, at Ægteskabs-Forbundet enten har en væsentlig Mangel, eller er brudt, eller, formedelst en anden Skilmisses Aarsag ugyldende naar den til Skilsmisse berettigede paastaaer det. I de tvende første Tilfælde bør det staae til den Uskyldige, dersom Fællesskab i Godset fandt Sted, enten at tage sin Aapart af Voet ifolge Fællesskabet, eller at tage sit Indsørte; fordi den Skyldige ved sin Brøde har forbrudt al ægteskabelig Ret, folelig ogsaa den, at nyde Godt af sin Ægtefælles Formue.

mue. I det tredie Tilfælde synes efter denne Grund det samme at burde gælde, dersom Skilsmisse-Aarsagen ikke blev til uden Dens Brøde, mod hvem Skilsmissen sagges (see ovenfor S. 378). Forfatteren synes paa flere Steder at helde til denne for den uskyldige Egtesfælle fordelagtige Mening, men anfører som Modgrund, Vanskeligheden af at bevise, hvad der er blevet indført, og „hvad der er medgaaet medens Egteskabet varede“ (S. 272). Paa denne Grunds Utilstrekkelighed har Rec. flere Gange søgt at gjøre opmærksom. Det i Egteskabstiden medgaaede kan erfares ved Sammens Subtraction fra det begge Egtesfæller have indført; Voets Tab og Voets Tilvæxt bør deles lige mellem begge. Øfste bør ogsaa den skyldige Egtesfælle, enten ved „at udbetale en Del af sin Lod,“ eller ved aarligt Bidrag, saavidt muligt, erstatte den uskyldige, det Formue-Tab denne lider ved Egteskabets Ophævelse.

At „Hustruen medens Skilsmisse-Processen varer, maa være berettiget at forlade den fælles Oeconomie“ (S. 287-91) kan ikke omtvivles; men Manden maa have samme Ret, saavidt denne kan bestaae med Familiens Forsorgelse.

I henseende til det „om Rettergangsmaaden for Skilsmisse-Sager“ anførte (S. 291-98) maa Rec. bemærke, at disse Sager synes at fordele særdeles Domstole (hvorom tilforn er talt i No. 22 S. 348) især paa Grund af Bevisførelsen, for hvilken det er vanskeligt, og i denne Recension upassende, at foreslaae Regler.

Om den historiske Udsigt der indeholdes i Skriflets fjerde Afdeeling (S. 299-318) kan intet være at erindre.

Undertegnede har øfste været af anden Mening end den indsigtfulde og agtværdige Forfatter, men denne Uoverensstemmelse rejser sig for en stor Del af deres forskellige Meninger om godvillige Skilsmissers Tilladelighed, et Spørgsmaal der har været saamegen Twivl underkastet.

M. H. Bornemann.

Dinsdagen den 4de Juni holdtes paa Studiigaardens store Auditorium en latinist Tale af den afgaaende Rektor

tor Magnis. Prof. C. F. Horneman. Anledningen til Dagens Højtidelighed var dobbelt, dels Rektoratets Omstiftelse, dels de akademiske Præmiers Uddeling. Med Hensyn til begge Dele valgtes det Emne at vise: at Videnskaberne Dyrkelse er nyttig for det almindelige, og for de Studerende selv ørefuld og behagelig.

1) Nyten vistes først i to Henseender i Almindelighed a) ikke blot for det borgelige Selskabs første Indretning, men fornemmelig derved, at Videnskaberne Dyrkere ivrigen arbejde paa at bevare, ikke blot for Borger- men ogsaa for Menneske-Samfundet den Humanitet, den Agtelse for Menneskeværd, uden udelukkende Hensyn til noget blot udvortes Forhold, hvilken der fra saa mange Sider have været gjorte saa idelige og saa voldsomme Brud paa. b) Videnskaberne vigtigste Nytte har viist sig ved Overtroens Svækelse, som onskedes at maatte kunne ustandset vedvare. Der næst i det borgelige Samfunds enkelte Grene, for Agerdyrkning, for Handel, for Kunstslid, for Krigskunst m. v.

2) Ordet „Ere“ kildrer Menneskets Dre, og vækker i dets Bryst en Attraa, som, ofte dunkel, dog virker med uimodstaaelig Kraft. Jo almindeligere og hestigere denne Attraa er, og jo stadeligere dens Følger ere for Samfundet naar den styres urigtigt til tom Forfængelighed; desto nødvendigere er det, at de Visere blandt Menneskene stræbe at give Erefølelsen hos deres Medmennesker den rigtigste Retning. Dyden alene er det fornuftige Menneskes sande og højeste Ere; hvad som asviger deraf kan aldrig stemme med sand Ere. Saameget som Menneskets aandige Natur er vigtigere end den sandselige, som det har tilfælles med Dyret, saa meget vissere er hins Dyrkelse for det forståndige Menneske meest vigtig og meest ørefuld, og dens Dyrkelse befordres ved Videnskaberne, og kan ikke befordres, uden ved deres Hjelp.

3) Ved Overgangen til den tredie Del rettedes Talen tillige til dem især, som skulde modtage Præmierne, hvis egen Erfaring allerede tidlig havde lært dem at kjende, og agte, og nyde de ustatterlige Belønninger

ger som Videnskabernes ødle Dyrkere finde i Forstans-
dens Oplysning, i Sandhedens Ovbagelse efter megen
Grandstning, ofte under tunce Raar, ikke sjeldnen un-
der megen Esterstræbelse, og hvilke naturlige Belønnin-
ger det staer i vor egen Magt at give os selv. Ders-
med forbandtes nu Præmiernes Uddeling til de 5, hvis
Afhandlinger vare blevne kronede (See lærde Eft. for
i Aar S. 104). Det ansaaes dernæst overensstemmende
med Indretningens vise Øjemed at fremsætte et almin-
deligt Oversyn af de velgjørende Folger, den har havt
i de 14 Aar, den i sin fornyede Skikkelse nu har ved-
varet. En og tredindstyve Guldmedailler, af Commu-
nitetet bekostede, ere vundne af 55 Studerende. da een
er belønnet 3 og tre 2 Gange. Af disse 55 ere 3
døde, if Kun 10 endnu ubefordrede, blandt hvilke de
sidste 5; de øvrige 42 ere alle i det ikke meget lange
Tidsrum af 14 Aar blevne befordrede til Embeder, og
6 af dem ere blevne optagne blandt Professorernes Tal.
Som saadan almindelig Overstuelse af denne saa nyt-
tige Indretnings heldige Fremgang maatte formodes at
være behagelig for dens Gjenoprettere, saa funde den
heller ikke være det mindre for Universitetets samtlige
Lærere ældre og yngre, for saavidt disse med forenet
Flid havt bidraget hver sin Skjerv til de Belønnedes
fra Skolerne medbragte literære Dannelses videre Udvil-
ling ved Universiteket; ligesom den og maatte opmuntre
de øvrige unge Studerende, som vare tilstede, til
Esterligning og ødel Kappelyst. Efterat Professor Nor-
bergs theologiske Doctorpromotion ved Kjøbenhavns Uni-
versitet og tvende Befordringer i det theologiske Facul-
tet vare annoncerede, foretages Rektoratets Omverxling
paa sædvanlig Maade, og Professor Medicinæ F. L.
Bang proklamertes til Rector magnificus for det fol-
gende Aar.

Indbydelsesskriftet, forfattet af Prof. B. Thoro-
lacijs, indeholdt en Skildring af Lærernes Tilstand
ved Højskolen i Bordeaux i det 4de Aarhundrede
e. Chr. F., i hvilken Digteren Ausonius's Værk de
professoribus Burdigalensisibus er lagt til Grund. Da
denne Forfatter levede fra 309 til 394, og selv til-
staer

staer ikke at have forbigaet nogen af sin Fædrenebys Lærere i hans Tidsalder, synes hans Esterretninger fuldkommen troeværdige. Digteren selv iberegnet, havde denne Skole i det 4de Aarh. tre og tredive Lærere. Blant dem vare 21 Grammatikere og 13 Rhetorer, af hvilke den ene henregnes til begge Klasser. Grammatikerne underviste Ungdommen i Historie og Mythologie, Veltalenhed, Digternes Fortolkning, og Metriken; dog gjør Ausonius Forskjel mellem Sproggrandskerne af en højere og dem af en ringere Orden. Af det første Slags synes han kun at tælle fire, fornemmeligen Citarius, der som Digter sammenlignes med Simonides, og som Critiker med Aristark. De ringere Grammatikere underviste Børn i de lærde Sprogs Elementer, og disses Lærestole ansaaes i Alm. for mindre betydelige; dog vare ogsaa de ikke sjeldent besatte med Mænd af de udsøgteste Oldkundskaber. Mere agtede end Grammatikerne vare Rhetorerne, hos hvilke især udfordredes Veltalenhed og Øvelse i Panegyrikers og juridiske Talers Forfærdigelse, Lærdom, og Lethed saavel i det prosaiske som metriske Udtryk, en flydende Tunge, en god Hukommelse, Færdighed i at disputere. Foruden denne Inddeling af Lærere, gjør Ausonius ogsaa Forskjel imellem de Grammatikere og Rhetorer, der underviste i det Latiniske og dem, der gjorde Ungdommen bekjendte med det Græske Sprog og Litteratur. I det 4de Aarh. havde Bordeaux fjorten Grammatikere og ti Rhetorer i det latiniske Sprog, derimod kun sex græske Grammatikere og een græske Rhetor, foruden tvende, der som Rhetorer gave sig af med begge Sprog. De græske Lærere vare i Alm. mere agtede end de latiniske; og det er mørkeligt, at Digteren Ausons' Fader havde liden Øvelse i det Latiniske, da han ansaae det Græske som mere nødvendigt for en Mand af Cultur. Hvor berømt Bordeaux's Højskole til den Tid har været, kan sluttes deraf, at ikke blot Poitou, Narbonne, Toulouse, men endog Stæderne i Sicilien og Spanien, selv Rom og Constantinopel hente sine Lærere fra hin galliske By. Bordeaux's Rhetorer talte Rejsere, Konsuler og andre vigtige romerske Embedsmænd blandt deres

deres Elever; og Lærernes Forbindelser med Kejserhøfet gjorde, ikke blot, at de blev ansatte som Hof-Talere, men endog, at Konsulater og Präfecturer blev dem ansættes. Blant de ved Højskolen antagne Grammatikere nævner Ausonius en af Druidisk Et, der havde været den Galliske Guddom Belenus's Præst; men da dette Embede ej kunne underholde ham, gav han sig af med Språkundervisning, og erholdt i Betragtning af sin Son Patera's Talenter og Anseelse, en grammatiske Lærerstol. Ingen af de tre og tredive Lærere i dette 4de Aarh. nævnes af Auson som Christen; kun een, Delphidius, prises lykkelig, fordi Døden hindrede ham at være Bidne til sin Kones og Datters Bildfarelser; om disse fortælle nemlig nogle Kirkehistorikere, at de faldt som Offere for de Priscillianistiske Stridigheder.

Det theologiske Fakultet i Kjøbenhavn har ved dets Dekanus Prof. Münter den 1ste Juni tildelt den lærde Matthias Norberg, Professor i den græske og orientalske Litteratur ved Universitetet i Lund, en ved sine store Fortjenester af den græske Filologi og hele orientalske Litteratur navnkundig Mand, den theologiske Doktorværdighed.

Den 30te Maj er hidtilværende Professor extarordinarius i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, P. E. Müller, bestillet til Professor ordinarius og Assessor i Consistoriet sammesteds; Professor G. Svædrup er, efter Ansigning, i Maade entlediget fra sit Embed som Overlærer i Historie og Geografi ved Kjøbenhavns Cathedralskole, og forhenværende Overlærer ved Christiania Cathedralskole, P. Krog Meyer, bestillet til Professor extraordinarius i Theologien ved Universitetet i Kjøbenhavn, samt Overlærer i Religion og Anthropologie ved Cathedralskolen sammesteds.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Åar 1806.

No. 25.

Theologiske Maanedsskrift for Sædres-
landets Religionslærere. Udgivet af Lorenz
Nikolai Fallesen, første residerende
Kapellan ved Frue Menighed i Kjøbenhavn.
Januari til Juni 1805 femte Bind med Motto
2 Cor. 3, 6. Kbhavn; trykt paa den Gylden-
dalske Boghandlings Forlag hos Morthorst's
Enke & Comp. 712 S. 6te Bind 708 S. i 8vo.

Dette Maanedskrifts gavnlige Plan og sammes hen-
sigtsmæssige Udførelse vil fra dets forrige Aars-
gange være disse Efterretningers Læsere bekjendt. An-
melderen kan altsaa strax begynde paa at gjennemgaae
de originale Afhandlinger, denne Aargang indeholder.
Af Oversættelserne blive de vigtigere, tilsidst ikun
nævnte.

Januarheftet indeholder: syv danske Theologers
til Kristian den Siette indsendte Betænkning over
nogle fanatiske Separatister og deres Børns Daab,
meddelt Udgiveren af Hr. Malthe Møller. Følgende
tvende Spørgsmål vare blevne opkastede:

1) Om Summus Imperans per mandatum ex-
pressum salva conscientia kan lade et Barn døde,

hvis begge Forældre sig for nogen Tid siden virkelig have separeret fra vores evangeliske Kirke og det mundtligt deklareret (men ikke endnu bekjendt sig til nogen Sekt) og ellers forkaste Daaben som noget Unsadværdigt og Unyttigt, og om den end skulde ske, foregive at den først kunde have Sted, naar Børnene vare komne til Skjelsalder. 2) Hvad Summus Imperans salva conscientia med disse Folk selv eller de saakaldede Separatister, som ere indfødte Undersætter, skal anfange for at forebygge Forargelse og andre onde Svinster." I Erklæringen har enhver af de syv givet sit særegne Votum. Angaaende første Spørgsmaal vare de theologiske Professorer Hans Stenbuch, J. F. Neuss, P. Holmius, C. L. Leth og E. Pontoppidan, enige i at man ej burde tvinge separatistiske Forældre til at lade deres Børn døbe, men Leth mente tillige, at de som haardnakket protesterede mod deres Børns Daab tillige burde henvises til et Sted i Kongens Lande, hvor flere vildfarende tolereres. Holm og Pontoppidan have endog givet deres Erklæringer et filosofiskt Anstrøg. Derimod formente den tydiske Høvpræst Seideliz og den theologiske Professor M. Voldike „at en Separatists Barn skal døbes endog mod Forældrenes Willie, og tillige et saaledes døbt Barn tages fra Forældrene og opdrages i den evangeliske Kirkes Samfund, paa det samme ikke i Fremtiden skal af Forældrene føres til Ordets og Sakramenternes Foragt og Forsommelse.“ Iblandt de synderlige Grunde, de anføre for denne ukristelige Mening, er ogsaa følgende smukke argumentum a tuto „posito“, at det ikke var Øvrighedens Pligt at lade Barnet døbe, og den deg gjorde det, saa gjorde den dog ikke Synd derudi, og der

der stedte ingen Skade: men posito, at det var Øvrighedens Pligt, og den dog ikke besorgede det, saa blev det Øvrigheden til Synd, og der stedte Skade." For at man nu ej skulde indvende mod dem, hvilke følger der kunde uddrag-s af den Rettighed, de her tilsagde Reajeringen, for protestantiske Forældres Børn i katolske Lande, paastode de ligefrem „at en vrangtroende Kirke ikke havde samme Rettighed, thi et Samfund, hvorudi man er enig i at troe anderledes om Gud og de guddommelige Ting, end Guds Ord lærer, og at bruge Sakramenterne anderledes end deres Indstiftelse lyder, er ulovligt og intet ret Samfund, som ikke med Rette er til, end sige at deri kunde haves Rettigheder."

I Meanedsskriftets forrige Aargange er det Haugestke Sværmeri oftere blevet omtalt, ogsaa her findes adskillige vigtige Bidrag til dets Historie og Bedømmelse. I Januarheftet fortæller Hr. H. H. Thaulow, Sognepræst til Stadsholdens Præstegjeld i Trondhjems Stift, at den første Aarsag til Sværmeriet maae søges i Gerhard Seebergs Befordring til Sognepræst for Thuns Præstegjeld i Aggershus Stift. Denne Mand, selv forvirret i Hovedet, fik et Anhang der kaldtes Seebergianere, men hans Opførel opvakte alle veltænkende Mennskers Uwillie, og omisider blev han ved Højesteret fradsmt Embedet. Imidlertid havde han baade umiddelbar og middelbar forvirret Hovederne paa Mange. I denne Egn fremstod nu Bondekarlen Hans Nielsen, født 1771 paa Gaarden Hauge; ifølge egen Tilstaælse tænkte han i sit 7de og 8de Aar paa at forkorte sit Liv, siden havde han grundet meget paa Himmeriges og Helvedes Tilstand, og i

sit ellevte og tolvte Aar været meget forvirret. Af Aandens Drift begyndte han at præke og holde Foreslæsninger omtrent 1795. „Jeg maae tale Guds Ord, skriver han selv, og udbrede Guds Villie, da jeg dertil bliver dreven, og ellers ikke i min Aand har nogen Ro“ 1796 udkom hans første Skrift: Betragtning over Verdens Daarlighed. Almuen forbausedes over at høre Bondedrengen kunde præke, ja udgive Bøger, troede villigen hans egen Forsikring at Hrren havde sendt ham „til at indbyde fra alle Sider til det store Madvere“ og laante Dret til alle de Skieldssord han udøste over Præsterne. Da han 1797 udbredte sig med sine Forsamlinger til Frederiksads Omegn lod Fogden Hr. Radich ham efter foregaaende Advarsel arrestere; dog, Amtmanden bifaldt ej Arresten, og hans Lossladelse blev Hauge et talende Bevis paa Guds Velbehag med hans Apostolembede. 1798 kom han til Egnen ved Moss, hvor Forfatteren den Sid var Præst, og selv hørte engang en Præken af Hauge, det usleste Væv, fremsagt med en pibende Stemme, der af Tilhørerne ansaas at være et Bevis paa Aandens Virkning. Ikke bedre ere hans Skrifter, og dog har ve de oplevet mange Oplag. I et af dem et Sendes brev fra Kjøbenhavn 1800 bydes Fælledskab i Ejendomme. „Ellers er vor Bestemmelse at alle tro Guds Skende i Herren have Fælledskab endog i de legemlige Ting, at alle ere lige formuende“ o. s. v. Den med dette Fælledskab forbundne fri Beværtning af de i Forsamlingerne mødende Personer har, tilligemed hans efter raae Menneskers Indbildningskraft beregnede Skildringer af Himmerig og Helvede, støffet ham mange Tilhængere. Disse, bemærker Forfatteren, have maastee vundet

vundet i udvortes Stilhed, men have tabt i indvortes Forædling. Den øvrige Almue klager almindelig over, at disse Hellige ere uhjelpsomme mod Fattige, der ikke ere af deres Samfund, mere egennyttige og mere upaa-lidelige end de fleste andre Mennesker. I Stedet for den Raskhed i Sind og Færd, som før udmarkede den norske Bonde, seer man nogle usle krybende Stakler, som ikke tør ytre den mindste Munterhed ja ikke engang tale anderledes end en Døende" S. 88-106.

I samme Hefte findes en Betænkning af Dr. Neuman, residerende Kapellan (nu Sogneprest) til Aafer, i Anledning af Circulairet fra Bisshop Schmidt om at meddele Oplysning om Niels Hauges Lære, Fremgang og Tilhængere samt bringe i Fortrag den hensigtsmæs-sigste Maade, ved hvilken dette Onde kunde hemmes. Forfatteren fortæller, hvorledes han havde konfirmeret en ung Bondepige med det bedste Hjerte og et saare opvakt Hoved, som ved Læsningen af Hauges Skrifter var saaledes bleven bragt til at twivle om sin Salig-hed, at hun en heel Sommer var forrykt, og nær havde begaet Selvmord. At dette Sværmerie har udbredt sig ogsaa til Jylland, sees af det følgende Stykke i samme Hefte, meddelt af Studiosus Theologie J. Friis. En Jens Andersen af Vierre Herred, Nebbs-ager Sogn i Jylland, indfandt sig ved de Dødsyges Leje og foruroligede dem ved sit Præf, da han des-aarsag var blevet indkaldet af Kapellanen Hr. Friis, svarede han, at den hellig Land havde kaldet ham dertil, og at Kapellanen derimod var uomvendt, thi han holdt med Synden, nemlig Dands og Kortspil, og var et Irugbart Redskab i Satans Haand. Hr. Friis anlagde nu Sag imod ham, og han sogde i et Ind-

læg, som meddeles heelt, af en Deel fordrejede Skrifstsprog at bevise, at hvo som holder med Kortspil og Dands, ikke kan drives af Guds Land. Stilen er i dette Indlæg bedre end i Hauge's Piecer, og Egesen ikke ulig den i mange gamle Theologers Skrifter. Jens Andersen blev formedelst sine Sygebesøg og ærerørende Beskyldninger mod Menighedens Lærer idømt en Mulkt af 31 Adlr. Disse udredte han ikke, men vilde, som han sagde, heller lide for Kristi Skyld, og blev da hensat til Arbejde paa Nyborg Fæstning.

Endnu et Bidrag til Fanatismens Historie i samme Herred findes i August Heftet S. 121-138 i en Skrivelse fra Provst Bröchner, Sognepræst for Raarup Sogn. Hans Hauge havde i August 1804 været i hans Sogn og holdt hemmelige Forsamlinger, en anden norsk Bonde Ole Læsen havde ogsaa læst og besøgt med Bønderne, desuden var af deres eget Tal en Profet fremstaet, Gaardmand Peder Laursen, der ligesom Sektens Stifter deklamerede mod Præstestanden; især havde han gjort Beskyldninger mod Provst Bröchner, og da han derfor stevnedes, fremførte han mange Vidner, hvis U sagn blandt andet gif ud paa: at Provsten prædikede Pligter og Dyder, istedet for Gjensfødsel og Omvendelse, at han formanede Menigheden at vogte sig for Forargelse, at han havde sagt nogle af Vidnerne udenfor Prædikestolen, at de skulde afholde sig fra Peder Laursens Forsamlinger, at en Pige i Præstegaarden en Helligdag havde syet paa sine gamle Klæder, og en Nøgter repareret nogle Klaubaand o. s. v. Naturligvis blev disse Beskyldninger ved Nettens Kjendelse erklærede at være døde og magtesløse, og Laursen domt til Bøder og Procesomkostninger.

En Piece af samme Laursen omtales i Juniheftet S. 703 = 709. Den hedder: et ufuldkomment Sangoffer i nogle visse Tilsæerde. Publiceret for de af Zions Piligrime, som maatte befinde sig under lige aandelig Førelse, som og for andre, der maatte attraae at underkaste sig den tugtende, drivende og led-sagende Hånds Bejledning, Haderslev 1804. Som Prøve paa Sangen ansøres blandt andet følgende Kraftsted:

Min Brud er indtegnet i Hjerte og Hænder,
Hvis Mure af Djnene aldrig forsvinder.

Dyd og gode Gjerninger udstjeldes som en Hinder for Selvkundskab og sand Tro. Bogen er dediceret den treenige Gud.

Hr. Pastor Fallesen havde i Oktoberheftet for 1804 opkastet det Spørgsmaal: hvorledes det gaaer til at en Niels Hauge kan i en saa oplyst Tidsalder gjøre saa stærke Fremstridt, og om dit vel er Præsternes Skyld? Til at besvare dette findes tvende Bidrag i Novemberheftet. Hr. Pastor C. F. Teilmann, residerende Capellan for Ramnæs Præstegjeld i Carlsberg Grevskab, fortæller i et Brev til Udgiveren ny Exempler fra sin Egn paa Virkningerne af Hauges Lære. I Grevskabet havde han for det meste opholdt sig i Annebo Præstegjeld, hvor han havde vundet adskillige Tilhængere, og forsøgt at indføre Uskyldighedsstanden. „Et Exempel herpaa havde man nylig hos en velhavende Bonde. Da denne var bortrejst for nogle Dage, indfandt sig i hans Huus tvende af Hauges Emissarier, der talte saa vel for Konen i Huset, at de sik hende omvendt, en ellers anstændig og agtet Kone. Manden kommer om Aftenen sildig hjem, og finder sin Kone liggende

nogen mellem tvende nogene unge Karle. Han bliver naturligvis allameret herover, og spørger, hvad dette skal betyde; Konen svarer ham med en Stemme, der lod formode baade Bedrøvelse og Glæde „Giv dig tilfreds, jeg ligger mellem to Frelsere“ den stakkels Mand gav sig tilfreds og blev omvendt.“ Brevskriveren forklarer Mårsagen til Hauges Fremstridt ene at være Mangel paa Oplysning hos den norske Almoe, hvis Uvidenhed bevises af den megen Overtro, der indfuget ved Moders Melk viser sig ved hver en Lejlighed. Der anføres adskillige Exempler paa Egnens Overtro. Maar et Barn er født til Verden brændes Lys i Huset hver Nat, enten det er Sommer eller Vinter, indtil Barnet har været i Kirke. Maar en Fremmed kommer ind til en Barselkone, maae han ej gleimme at gaae lige hen til Ilden, for derover at holde sine Hænder, førend ham tilstædes at berøre det nyfodte Barn. Skranter det nu, eller lærer filde at bruge sine Been, troes, at et usynligt Væsen har faaet Magt over det, og nu maae det vejes paa en Bismer tre Torsdag Aftener efter hinanden af en fremmed Person, imens dette skeer og den hele Aften maae intet Menneske lukke Munden op. Maar et Par Brudefolk reise til Kirken for at vies, bruge de aldrig samme Vej frem og tilbage, paa det ingen skal kaste Svig i Vejen for dem. Man lukker aldrig for sit Høe og Korn, endkjønt deraf ofte stjæles, thi det hedder „Tyven har nok den der hjälper ham, der ej holdes ude ved Laase“ o. s. v. Denne Uvidenhed, bemærker Forfatteren saare rigtigen, i. l ikke kunne afhjelpes ved Præsternes Bestræbelser, saalænge Skolevæsenet paa de fleste Steder paa Landet i Norge er i sin nærværende

slette Forfatning. Skoleholderne i hans Egn forbinde med neppe at kunne læse rent og forstaaeligt i en Bog den samme frasie Overtrs, som den øvrige Almue, og bedre Subjekter kunne heller ikke erholdes for den elendige Løn, 12 a 14 Rdlr. aarlig, som de endog skillingsvis maae tiltrygle sig. Han mener at intet Sted var mere passende til et Skoleholderseminariums Oprettelse for Grevskabet end Kapellanens Bolig i Ramnæs Præstegjeld, der er tæt omringet af Bøndergaarde, hvor Lærlingerne næsten ligesaa bekvemt kunde indlogeres som i en By, og kun have ubetydelig Vej til Undervisningsstedet. Selv har han tilbudt sig gratis at paataage sig Skoleholdernes Undervisning, hvis Kapellaniet, som ved Restriptet af 9 Septbr. 1803 er anset for overslodigt, igjen maatte oprettes.

Endnu mere omfattende ere de Bemærkninger over Aarsagerne til Hauges Fremstridt, som Hr. Pastor Elieser Gad, da værende Sognepræst til Rose Sogn paa Bornholm, nu Sognepræst for Hirschholms Menighed i Sjælland, har meddelt. Med Føje bemærker han saavelsom den ovennævnte Forfatter, at naar vor Tidsalder kaldes oplyst, maae dette ikke hentydes paa den landlige Almue, hos hvilken rigtig nok paa enkelte Steder en vis Tænksomhed begynder at udbrede sig, og en forbedret Prækemethode hist og her har vakt nogen Opmærksomhed for praktisk Kristendom, men hvoraf Mængden dog endnu ligger i dyb Slummer. Den Gjæring i religieuze Meninger, som den tiltagende Oplysning har frembragt hos de mere dannede Stænder, er for en Deel, men meest ved det alting forstørrende Rygte, kommen til Almuen Kundskab, har let funnet vække ængstelig Twivlaadighed, og saa-

ledes forberede Sværmeren. „Denne indfinder sig, han fræver som det synes ingen ken for sin Opooffrelse, det er for Guds Sag allene at han arbejder, han er af Almuens egen Klasse, han omgaaes dem uophørslig, sover iblandt dem, æder og drikker med dem, han har intet lært, det glemmer han ikke at fortælle, men taler dog om Guds hemmelige Ting i konvulsivisk Besejstring, og gjør det derved saa uimodsigeligt, at det er Alanden, som taler af ham, at den tvivlsomme, den øngstede Almue, der saa gjerne vil være rolig, men saa nødig vil være fornuftig, saa gjerne vil blive salig, men saa nødig høre at Sædelighed, Selvbeherfelse, Orden og Dyd er dertil nødvendig, modtager Sværmeren med aabne Arme, og overgiver ham med Henrykkelse baade sin timelige og evige Belfærd.“

Til denne saa sandt og kraftfuldt tegnede Skildring af Landalmuens Forfatning paa mange Steder ses nu nogle andre almindelige Mærsager. Først Bibelens Misbrug, hvorved samme har i flere Aarhundrede været en af de kraftige Mærsager til Sværmeriets lette Fiemgang iblandt Folket. Saal sandt det end er, hvad nu bemærkes, om hvorledes Sværmere bekræfte deres Meninger med Bibelens Bogstav, hvorledes Almuen just mest lægger Mærke til Bibelens dunkleste Steder, som den af Mangel paa exegetiske Kundskaber nødvendigen maae misforstaas, især i vore almindelige Bibeloversættelser, saa onskeligt det end var, at hensigtsmæssige Udtog af Bibelen i de forstaaeligere Fordanskninger kunde bringes Almuen i Hænder; saa er det dog nok overdrevent, naar det hedder S. 548 „Efter min Mening har dersor Overtro og Sværmeri aldrig erholdt nogen mere glimrende Triumph end da Bibelen,

Bibelen, urigtig, dunkel, uforståelig oversat, blev givet den raae uvidende, uforberedte Almoe til almindelig Læsebog." Kirkehistorien gjendriver dette. Just i de Tider har Overtroens Herredømme været meest rofæstet, hvori Bibelens Læsning har været meest forsømt. Naar Teologernes aandsfortærrende Fejder bortvendte Almenopmærksomheden fra praktisk Kristendom, glemtes Bibelen over selvopfundne Bestemmelser. Da Præstevælde underkuede den menneskelige Aand og afgudisk Helgendyrkelse hævdede alkens Overtro, var Bibelen næsten for alle en tillukt Bog. Men for igjen at henvende Kristnes Opmærksomhed paa Religionens sande Aand, maatte Tilbøjelighed for Bibelstudium atter vækkes, og for at kunne bryde Hierarkiets Aag maatte Luther i Modsatning af de ved Aarhundredes Anseelse højtideliggjorte Fordomme, ideligen beraabe sig paa det Guds Ord, han ved sin Bibeloversættelse havde bragt i Mængdens Hænder. Nejve vil heller Nutidens Erfaring bekræfte Forfatterens Utrig S. 548, at Bibelen i sin nærværende Forfatning, saaledes som den af Almuen bruges, ikke kan andet end dræbe dens Forstandsbrug og Moralsfølelse." Han anfører vel som Erfaringssætninger, at de blandt Almuen som meest læse Bibelen meget ofte ere de hovmodigste, dovneste og udueligste Mennesker, samt at de blandt Almuen saakaldte Bibelfloge, lettest gaae over paa Sværmernes Side. Men dette beviser ikun saa meget: at i vor Tidsalder, hvor Bibellæsning selv blandt Almuen er taget af, især de pleje at hengive sig dertil, som have Hang til at sysselsætte sig med et ørkesløst Phantastspil, eller med Augen over dunkle Ideer om det Oversandselige. Deres Anlæg til Sværmery er da just en

Aarsag til, ikke en Virkning af, den hyppige Bibellæsning. At der ogsaa, især blandt de ældre, findes mange Exempler paa flittige Bibellæsere, der ere retsindige og efter Stand tænksomme Mænd, er vist nok ligesaa unøgteligt, som at saare meget af Bibelen endog i dens almindelige Oversættelse kan vække religieuse Føleller, og meddele moraliske Leveregler, hvilke gjøre et desto dybere Indtryk, just fordi de findes i den Samling, som Almuen er vant til at betragte med hellig Verbsdighed. Lad end være at denne Verbsdighed hos Sværmeren bidrager til at grundfæste Overtro, gjør den det tillige muligt for ham af den kyndigere Bibellæser at funne overbevises; thi neppe vil den religieuse, Menneskefornuftens haanende Sværmer, lade sig nogensinde giendrive, uden ved at gjøres opmærksom paa Modsigelsen mod en guddommelig Lære. Anmelderen mener derfor, at man ej behøver at frygte for, Forfatterens Spaadom skal gaae i Opsyldelse „at hvis man ej tilvejebringer en Bibel, hvoraf alle de Steder, som ere uforstaelige, som kun have lokal, personel og temporair Hensigt, eller blot dogmatisk Værd, ere udelukte, hvis Oversættelse er rent tydeligt Danse, hvis Fortale i populær Korthed giver Vejledning til at læse og anvende Bibelen rigtigt; og hvis man ikke sørger for at faae en saadan Bibel autoriseret og udbredt; saa vil den Tid snart komme, da selve Almuen vil enten aldeles tilsidesætte og haane den Bibel, de have, og Religiositet ogsaa hos den i det mindste en Tid lang ubodeligen tabe sig, eller og den vil som al Nationalismens svorne Fiende overgive sig til det foræreligste Sværmeri.“ Saalænge Religionslærerne, selv fortrolige med de hellige Bøger, i deres offentlige Foredrag

drag tage Hensyn til disse, og ved passende Lejligheder give Anvisning til hvorledes denne Samling af Oldskrifter med Forstand og til Opbyggelse kunde læses, vil nok disses fornuftmæssige Anseelse blive hævdet. Selv fra den supernaturalistiske Standpunkt kan Begrebenes gradvise Udvikling i en fortsædende Abenbaring gjøres begribelig, og det vil neppe falde vanskeligt: at gjøre endog Almuesmanden opmærksom paa, at i Bøger, der for mange Aartusinde ere affattede, ikke alt kan være skrevet med nærmest Hensyn til os, fremdeles efter Pauli Erempel indskjerpe, at i Menneskehedens Barndom maatte de religieuze Dannelsesmidler være barnlige, at det er ikke Moses Love men Kristi Forkrister, der gjelde for de Kristne. Men disse Religionslærernes Bestræbeler vilde meget lettes, naar den almindelige Vaisenhus-Oversættelse sik de Verigtigelser, hvortil den saa højligent trænger, og som i vore Dage, da saa meget i dette Fag er forarbejdet, uden Vankelighed kunde ske; naar populære Anvisninger til fornuftig Bibellæsen (som Rosenmüllers Anweisung zum erbaulichen Lesen der Bibel) bleve udbredte, og for den yngre Alder en bibelsk Lærebog blev foranstaltet, der foruden Evangelierne, Apostlernes Gjerninger og enkelte Stykker af Brevene, indeholdt et Udvalg af det gamle Testamentes Skrifter.

(Fortsættelsen følger)

P. E. Müller.

Barselstuen hos Peder Knudsen Nijs;
udgivet af Frid. Næsch, Præst. Aarhus 1806;
trykt paa Forsatierens Forlag hos C. Lund.

22 S. 8vo. (Sælges, til Beste for Harrizlev og Albeck Skolebibliothek, heftet for 6 $\text{f}.$)

Det er egentlig et Capitel af Diætetiken — om spæde og nysodte Børns beste Pleje — sat paa Rim, og Forf. har indtil Aekelhed udtomt sin Materie. Man læse engang:

De Koner nu til Sengen strømme;
Forundret seer man Barnet svømme
Udi en Blee, hvor hver en Traad
Var gjennembladt og gandstæ vaad.

Forf. udmales Scenen endnu videre, og siger blandt andet:

De saae, den Die gevæltig drev,
Saa nok til hele Flokken blev —
At tale om —

en Vending, som uidentvist er laant af den bekjendte Vise om Fruen i Skaane, der hed Fru Merthe, &c.

Men Apollo i Maade bevare os fra, saalunde atter at sættes tilbage i sal. Herredsoqod Jacob Knudsen Schandrups Tid, da rimet Skjemt af den Art kunde gjøre en Slags Lykke!

Alle disse grove Forsyndelser mod Smag og Decorum uagtet, kan man dog ikke andet end tilstaae Pjecen nogen Værd; den viser nemlig, at Forf. ikke mangler Anlæg til Satire, og Fremstillingen af Unoderne i en Bonde-Barselstue kunde ogsaa forresten nok gaae an, hvis Forf. ved at skildre det lave Comiske, ikke, saaledes som vi har seet, faldt i det Gemene, Platte og Væmmelige.

R. Nyerup.

**

**

**

I allg. Hall. Litt. Zeit. Novbr. 1805 S. 423-424, findes en Anmeldelse og Udtog af Versuche mit Bronze in Ansehung des Gebrauchs desselben um Kanonen und Mörsern daraus zu gießen, von Justitsrath Müller, aus dem Dänischen von. J. C. Marcussen.

**

**

**

I det Rgl. danske Videnskabernes Selskabs Møde den 9de og 23de Maji blevne følgende Sager foretagne: Der blev fremlagt et meget nitid Exemplar af den nye bataviske Pharmacopoe, hvilket den bataviske Regierung har behaget at indsende til Selskabet.

Efter Forslag fra Revisions-Commissionen ved Redaktionen af den danske Ordbog, besluttede Selskabet, at Redacteurerne herefter ikke lønnes årligen, men betales efter Arbeidet med 15 Rdlr. for hvert trykt Ark, alt under de Vilkaar og Bestemmelser, som bemeldte Commission fastsat ter, og at enhver Redacteur nævnes for det Bogstav, som han har udarbeidet.

Til Svar paa det udsatte physiske Priis-Spørgsmaal for 1805, om Aarsagerne til Aandedrættet, var indkommet en Afhandling i det tydste Sprog med Devise: Multa quidem & magna sunt mala o. s. v. Man fandt at Forfatteren ikke havde besvaret Spørgsmaalet paa en syldestigrende Maade. Selskabet agter imidlertid Forfatterens Talenter og Kundskaber, og finder at Afhandlingen indeholder sindrige Hypotheser, som dog ikke ere understøttede ved egne Erfaringer.

Til Svar paa det philosophiske Spørgsmaal for 1805, om Spinozismens Skiebne og Indflydelse, var indkommet

et

et Skrift med Devise: Ce n'est qu'a Dieu, que convient la gloire o. s. v. Selskabet tilkiendte denne Af-handling den udlovede Belønning, dets Guldmedaile af 100 Rdlrs. Værdie. Ved den forseglede Seddels Åbning befandtes Forfatteren at være Hr. G. S. Franck, Sogne-præst i Sønderborg paa Den Als.

Selskabet bestemte endvidere Priisopgaverne i det physiske, mathematiske, philosophiske og historiske Fag for Året 1807, hvilke nærmere blive bekendtgjorte i et særligt derom trykt Program.

Da efter Selskabets Vedtægter Secretairens Embedstid er bestemt til 5 Aar, saa nedlagde Justitsraad og Professor Bugge dette Embede, hvilket han havde forrettet fra 1801, men blev af Selskabet igien valgt paa nye for de paafølgende 5 Aar.

* * *

* * *

* * *

Dr. Ørsted er blevet optaget til Medlem af Société d'emulation i Antwerpen.

†

†

†

Den 3^e Maj døde Etatsraad og Livmedikus Urban Bruun Nastov i sit 65 Aar. I flere Decennier havde han været een af Hovedstadens mest agtede Læger. Hans Skrifter findes i Verms Lexikon 1^{ste} D. S. 8, 3^{die} D. S. 2.

Kjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 26.

Theologisk Maanedsskrift for Sæder-
landets Religionslærere. Udgivet af Lo-
renz Nikolai Fallesen, femte Bind 712
S., sjette Bind 708 S. i 8vo.

(See forrige No.)

En anden vigtig Grund til Landstiuens Tilbøjelighed til Sværmeri finder Forfatteren deri „at lige fra de ældste Tider af den kristelige Kirke har ladet det være sig højt magtpaalgende, ved alle Slags, efter Tider og Omstændigheder fornyede og forandrede Love og Edikter at hæmme for Nationalismens Indbrud i Kristenheten; men derimod ladet det være sig højt ligegyldigt paa saadan Maade at værne mod Fanatisme.“ Hvad der forstaaes ved Nationalisme bestemmes ej, men i enhver Betydning dette Ord i Almindelighed tages, er denne Sætning historisk uriktig. Betygner Nationalisme det samme, som Andre med et ubesvaret Udtryk kalde Naturalisme, har denne ingensinde tydeligen viist sig i den kristelige Kirke, for efter Videnskabernes Gjenblomstren, og da kun hos enkelte; at af disse i nogle Lande adskillige ere blevne forfulgte,

og deres Skrifter undertiden brændte, er ej nok til at bevise hin Uttring. Forstaes ved Rationalisme Dogmernes filosofiske Behandling kan det heller ikke siges, at umiddelbar mod denne, naar maaske undtages et Par Tilfælde i de Aarhundrede der nærmest gik for Reformationen, Lovbestemmelser skulde være givne. See vi til de Fejder, som have forårsaget de fleste symboliske Bestemmelser, f. Ex. om Kristi Person, Naturer, Villier, kan intet af Partierne kaldes rationalistisk. Derimod ere fra de første kristelige Aarhundrede, lige henimod vore Tider, mangfoldige Love givne mod Sværmere af alle Slags. Montanisterne foranledigede de første Konciler, og den saa kaldte katholiske Kirkes Dannelse. Mod Novatianer, Donatister og Manikær blevne tagne hyppige Synodalbeslutninger. Igjennem hele Middelalderen gaves mangfoldige Love mod Paulicianer, Begharder, Messalianer, Katharer, Stedinger, Flagellanter o. s. v. I Reformationens Tid vakte Anabaptisterne ligesaavel protestantiske som katolske Øvrigheders Opmærksomhed. Med Hensyn til vore Tider funde endog siges med nogen Føje, at den rationalistiske Maade, hvorpaa Dogmerne af mange Religionslærere behandles, middelbar foranlediger Almuens Sværmeri. I ældre Dage tilsidesattes ved Folkeundervisningen Moral for Dogmelære, i vore Dage denne for hin. Forstaes ved Dogmelære Indbegrebet af de heel spidsfindige kirkelige Bestemmelser, som i Fejdetider blevne givne, maatte disse forglemme ansees for en Vinding; men ej saa, hvis derved Indbegrebet af de positive Sætninger betegnes, som Jesus og hans Apostles Lære indeholder. Ved aldeles at forbigaar disse nøgter Folkelæreren sig selv. Brugen

af Sætninger, der have' havt, og endnu kunne have en faare velgjørende Indflydelse paa mange; der ved deres længe hævdede Anseelse ligesom tiltvinge sig endog den Dørskes Opmærksomhed; der trænge ind til Hjertet, ogsaa sysselsætte Indbildungen, og kunne saaledes paa Følelsens Vej frembringe en Harmoni mellem det Hornoftige og det Sandelige, selv hos den mindre Dannede. Ved Taushed herom hindres tillige Folkeslæreren fra at berigtige de mange vrangte Begreber, som fra Katekismusundervisningen af just om disse Sætninger have rodfæstet sig, og Almuen, rugende over disse, mistænksom mod en Lærers Foredrag, hvis Synspunkter ere saa forskjellige fra hans, åabner allene Dret for Sværmeren, der taler med Bibelens Ord, og derfor synes at føre en guddommelig Tale.

Saare rigtigt er det i øvrigt hvad Forfatteren bemærker om Fanatismens Skade, at der findes Prester, som ere dens Medskaber, og om hvor vigtigt det er at tresse Midler derimod. Til Slutning peger han hen paa nogle Fejl, som han troer man i Almindelighed har begaaet: a) at man i Undervisningen har behandlet Almuen alt for meget som Børn; b) at man har grundet dens Belærelse alt for meget paa blind Autoritet; c) at Undervisningen ofte indrettes saaledes, som det var Religionens eneste Hensigt at trøste Mennesket.

I Februarheftet findes et Bevis: at det ingenlunde er ligeegyldigt for Mennesket hvad han troer, hvilke Religionsbegreber han har, af Kand. J. Walther. Forfatteren søger at godtgjøre, at Mennesket ofte raader for hvad han vil troe (vi kunne rigtig nok stræbe efter at næae Overbevisning om noget, men umiddelbart beroer denne

aldrig paa vor Villie) at Forstandens Begreber ere Aarsag til Villiens Uttringer, og at urettige Begreber lede Menneskene vild. Her afbrydes Undersøgelsen hvor altsaa det Vigtigste mangler — Beviset for rigtige Religionsbegrebets velgjørende Indflydelse paa Menneskenes moralske Forædling og Menneskenes Trang til disse.

I Martsheftet findes en Fortegnelse over de offentlige Stiftelsers Capitaler i Sjællands Stift under Bisshop Valles umiddelbare Bestyrelse til 31te Decbr. 1804. Denne Fortegnelse er et af de mange Beviser paa Sjællands Bisshops Nidkjærhed i sit vidstofte Embeds Forvaltning og paa hans Agtelse for Publicitet. Den gejstlige Enkekasse havde ved hans Tiltrædelse Capital 208,494 Rdlr. nu har den 279,564 Rdlr., den pensionerer 214 Enker. Prinsesse Charlottes Stiftelse til Pigebørns Opdragelse, hvis Fond var 100000 Rd. er i de sidste 22 Aar blevnen forsøgt med 11000 Rd. I hans Embeds Tid er desuden stiftet en Hjelpekasse for Præste-Enker, der nu har 22000 Rdlr., og en Skoleholder-Enkekasse der ejer 26000 Rdlr. Samtlige Kapitaler udgjøre den Sum 550000 Rdlr.

Hvorfor bestøges vore Kirker saa lidet? af J. H. Larsen, residerende Kapellan for Kjobelov og Vindeby Menigheder i Lolland. Med megen Skarpsind og en sjeldent Upartisched er dette Spørgsmaal her besvaret. Forfatteren hører ikke til dem, der blot udtryde i Klager over Tidernes Ugudelighed, og glemme at søge de dybere liggende Aarsager til Kirkegjængernes formindskede Tal. Han begynder med den rigtige bemærkning, at Ningaagt for den offentlige Gudstjeneste ikke altid er Ningaagt for Religiositet og Moralitet.

Man

Man kunde maastee endnu gaae videre, og sige at den offentlige Gudstjenestes Forsommelse heller ikke altid er et Bevis for Ringeagt mod samme, men ikkun robede en ved subjektive Grunde bevirket Mening om sammes Undværlighed for Individet. Aarsagerne til at den offentlige Gudstjenestes Besøgelse saa meget har aftaget iblandt os, finder han 1) i Overtroens Astagelse. I fordom Dage besøgte man Kirkerne i den Tanke at gjøre Gud en Tjeneste dermed, man troede sig derved et Skridt nærmere Himlen. Intet velopdraget Menneske kunde forsømme den offentlige Guds-tjeneste uden at udsette sig for offentlig Skam. 2) Vanstroens Tiltagelse bevirket ved de mange Angreb haade paa Systemet og selve Kristendommen, der fandt Sted i de sidste Decennier, og som hos dem, der kun havde nydt sædvanlig Katekismus-Undervisning, maatte bringe Overtroen til at vige for den modsatte Yderlighed. (Maar Forfatteren her siger S. 333 „altsaa ikkunde, som endnu holde ved deres gamle Tro og sætte en Slags Fortjeneste i at besøge Kirkerne, og de Oplyste, som staane den mindre oplyste Mængde, see vi da der endnu“ synes han at glemme den agtværdigste Deel af Nutidens Kirkegjengere, som bivaane de Kristnes Gudstjeneste, fordi de i samme finde Næring for Aand og Hjerte.) 3) At Kirkegang ikke nu kan have samme Vigtighed for Landmandoen, som fordom da de fleste af Almuen slet ikke kunde læse, sif i Ungdommen ingen Undervisning i Religionen, og Kirkerne altsaa vare de Steder, hvorfra al Kundskab skulde erholdes om den Tro, der var saa vigtig og uden hvilken ingen Redning var at vente. 4) De aandelige Taler selv have tabt megen Interesse for den store Hob, fordi

de ej længere ere polemiske; fordi de heller ikke mere blot bestjæftige sig med Troessager, hvor man trygt kunde høre paa Præstens Deduktioner, men ere moraliske, hvor Menneskene maae see deres Laster og Uddyder fremstillede til Skue; (Den dogmatiserende Prædikant kunde lettere foredrage noget, der var nyt for Tilhørerne end den Moraliserende. Talede hin om Mysterierne maatte Menneskenes naturlige Hang til at udgrunde det Hemmelighedsfulde aabne ham Mængdens Øren), fordi Bibelen i de nyere Prækener saa lidet benyttes, uagtet sammes skjonsomme Brug, som endog for den aldeles rationalistiske Mand ej kunde være uvelkommen, vilde hos Mængden forhøje Talens egen Fynd. 5) Tidsalderens Aand, ifølge hvilken man seer paa det umiddelbar Nyttige, samt den store Hang til Sandselighed virke og. Ved den offentlige Gudstjeneste er intet Umiddebart at fortjene, den dertil bestemte Tid troer man at kunne udfylde med noget mere interessant mere fordeelagtigt. (Hang til Sandselighed kan man neppe sige at findes mere til en Tid end til en anden, og i den øldre Tid vilde samme ogsaa have yttret sig ved Ligegyldighed mod den offentlige Gudstjeneste, hvis ej denne dens Uttring ved andre sandselige Bevæggrunde, Overtro og den herkende Tone, var blevet standset) 6) Kirkernes Lokale, deres Fugtighed, skjørende Kulde om Vinteren, tykke Luft om Sommeren o. s. v. Saare rigtigen bemærker Forfatteren, at dette vel ogsaa fandt Sted i den øldre Tid, da Kirkerne var fulde, men at Klædedragten da var mere passende for Landets Klima, Legemet var mere hørdet, Kjøbstedindvaanerne ikke vante til skjonne, lyse, smagfulde Værelser. 7) Den til Forbedring saa højlingen

højligent trængende Liturgies Monotoni og Mekanisme bortkyser mange oplyste Mennesker fra Kirken. Der tilføjes adskillige gode Bink om hvorledes Liturgiens Forbedring sikkerst funde sættes i Værk.

Theologiske og litterariske Bemærkninger af blandet Indhold, samlede af Hr. Malthe Møller. Her meddeles Anecdoter om Geistlige samt mærkelige Uttringer om theologiske Gjenstande fra øldre og nyere Tider. S. 445-466.

I Majheftet S. 481-527 og Septemberheftet S. 253-288 findes en Fortsettelse af Pastor Larsens kritisk exegetiske Forsøg over Koheleth der gaaer fra det 4de Kap. til det 7de Kaps. 18de B. (See disse Efterretn. for 1805 S. 378 følg.) Forfatteren vedbliver at følge den Nachfigaliske Hypothese, men avisger dog adskillige Steder fra hans alt for vilkaarlige Fortolkninger. Det Afsnit Kap. 4, 7-16 hvis sidste Deel især meget har sysselsat Fortolkerne, forklares paa en egen Maade: at være „en temmelig bitter Kritik, dels over det Filosofem, som var fremsagt i Salomons Navn, dels over Salomon selv, dels endelig at Sangeren i Salomons Person vilde fremstille en stor og udmaerket Filosof.“ Herimod funde gjøres mange Indvendinger. B. 7-12 indeholder en Beskrivelse om hvor slemt det er for Mennesket at leve Ene i Verden, modsat den fort ovenfor givne Skildring af den børnløse menneskefiendte Gjerrige. Hvorledes funde denne Anprisning af Samlivets Fordele være Gjendrisvelse af Salomons Sætning om Daarligheden af at samle for Efterslægten? Ved at anvende de følgende Vers om den gamle daarlige Konge paa Salomon, og bemærke at Digteren har af Forsigtighed, for ej at

udsætte sig for at forfolges af Salomon, udtrykt sig forblummet, synes Forfatteren at glemme sin egen Hypothese om Rimeligheden af disse Stykkers senere Alder; det er desuden set ikke overenstemmende med den orientalske Aaland, at de Bise skulde i saa foragtelige Udtryk omtale den regjerende Konge. Nightigall forklarer Stedet langt mere utvunget og efter den jødiske Aaland, om en Anvendelse af Josephs Historie til at vise hvor forgjængelig endog den største og meest fortjente Hæder er.

I Junihæftet har Hr. Pastor T. M. B. Galstier, Sogneprest for Hyllested, Vendsløb og Holsteinborg i Sjælland, undersøgt det Fornuftige og Rette i at paalægge Presterne i Danmark 4 Timers ugentlige Læsning i Skolerne S. 662-696, og i Augusthæftet S. 154-167 tilføjet yderligere Oplysning og Berigtigelse i Anledning af nogle Twivl, Udgiveren i tilføjede Anmærkninger havde opført. Forst søger Forfatteren at godtgjøre Prestens mange Forretninger. Til at udarbejde Søndags-Prækenen udfordres tvende Dages Tid, desforuden ere der Ligpræker, Brudevielser, Kirkekoners Introduktion, Konfirmationstaler, Katekisationer, hvis Udarbejdelse ogsaa anslaaes tilsammen at kræve en Prækens Tid altsaa tvende Dage ugentlig; hertil kommer fra Paasketil Mikkelsdag tvende Dage ugentlig til Konfirmations-Ungdommens Undervisning, foruden hvad Tid der medgaaer til Husbesøg, Sygebesøg, Berettelser, Skudsmaal, Præstes Attester o. s. v.; endelig alle Præsternes extraordinaire Forretninger: ved Nytaar, Generalextraktats-Tabeller, Mandtal, der som oftest maae affskrives fire Gange; for Januarqvartal Oprævningslister over alle i Sognene,

nene, som skulle yde til Distrikts Fattigkasse firedobbelts, saa Fattigregnskabet tredobbelts, hver Maaned Extraskats-Lister, næsten evende General Mandtaller, 1ste Maj og 1ste November, foruden det generale Extraskats-Mandtal til Nytaar, Fattigforsorgelses Forlaget tredobbelts o. s. v., endnu behovedes Tid til at vedligeholde og forøge sin Duellighed som Folkelærer, til at gaae frem med Tiderne i sit eget Fag, og ej staae tilbage i almindelig Videnskabelighed. Dernæst vises det usornuftige i at paalægge Præsten fire Timers ugentlige Læsning i hver Skole. De fleste Præster have nu trenede Skoler, tvende af disse ere langt, undertiden en Muil fra Præstegaarden, flere Timer måtte formedesst Vintersføret opføres, for at kunne læse een, flere Dage af Ugen vilde dertil medgaae. Skulde der fun keses en Time ugentlig i hver Skole, da vilde dette ej stiske megen Nutte, Præsten vilde kun ved sit Komme forstyre den sædvanlige Undervisning. Forfatteren twivler endog paa at Præsternes Skolevisitation stifter synderlig Gavn; men mener, at hvis Præsterne havde nogen Tid tilovers, kunde de anvende denne, dels til at forberede Konfirmanterne omhyggeligen, dels til at udgive almennyttige Øsger.

Forfatteren har lettet sig sin Opgave ved ikke at spørge i Almindelighed: om Præsterne mere end nu ikke burde bestjæstiges med Skolerne, men i Særlighed om fire Timers ugentlige Læsning i selve Skolerne med øje kunde fordres, dette sidste benægtes nu vist nok med megen Grund. Deraf følger imidlertid ej, at jo Præsterne kunde hjemme, eller i nærmeste Skole bestjæstige sig med de Mindres Religionsundervisning; Forfatteren antyder selv noget lignende med

Hensyn paa Konfirmander; heller ikke at jo Skolebesøg, betragtede som Visitationer, funde gavne; thi virke disse end ikke alt, funde de dog virke noget. Hvad Beregningerne angaaer over Præstens Forretninger, da er det vel saare vanskeligt at bestemme den dertil fornødne Tid, thi hvad een gjør hurtigt, gjør en anden langsomt. Adskillige Indvendinger funde opfastes mod samme, f. Ex. at naar alle disse Mandtals- og Skattelister og Forsørgelsesplaner engang ere i Orden, udkræve neppe deres Fortsættelse megen Tid, at den blotte Afskriven kan ofte besørges af Degnen, at de 4 Dage ugentligen til Prækeners og andre Talers Aftattelse i det højeste fun maae forstaaes om 6-7 Timer af Dagens bedste Tid, hvorved endnu Tid levnedes til mindre anstrengende Forretninger, til Listenes Forfærdigelse, ja ogsaa en Time eller to til Ungdommens Undervisning. Undertiden er og Tiden vel rundeligen udmaalt, der regnes f. Ex. en heel Time for Præsten, naar han om Vinteren vil tage i Skole, til at klæde sig paa, staae i og af Vognen. Gjerne indrømmer Anmelderen, at den samvitighedsfulde Landsbypræst har ej lidet at bestille; at overalt Religionslæreren ej bør betragtes, som en Daglejer, hvem Timerne beregnes, men som et Medlem af den lærde Stand, der ej heldigen kan fuldføre sit Arbejde, uden det skeer med Fyrighed og Lyst; at det kun vilde være et slet Middel til at befordre Standens Nytte, saaledes at forsøge dens Arbejde, at selv den Duelige ej mere funde forrette det med Held, og den Efterladne sit en grundet Undskyldning. Men han finder det og saars naturligt, at Mængden taler om Landsbypræsternes faae Beskjeftigelser; man kan ej mærke, ved at see mange

mange Landsbypræsters Levemaade, at de nogensinde mangle Tid, eller ved at høre deres Foredrag, at de have behovet den.

I Juniheftet ere ogsaa indrykkede nogle Bemærkninger af Hr. Pastor Ole Werk over det Ubekvemme ved Kirketavlerne og om forsiktig Behandling af religieuse Fordomme. Forfatteren mener, at fun de moralst skadelige religieuse Fordomme burde bestrides, at der gives nogle religieuse Fordomme, hvis moralste Nutte overvejer deres Skadelighed f. Ex. at Ordsproget, hvad med Synden kommer med Sorgen bortgaaer, er uden Indskräning sandt; at Gjerrighed og visse Arter af Uretfærdigheder ej lade Mennesket No i selve Graven; at slige ej allene burde taales, men endog betragtes som Gjenveje, paa hvilke Sædeløren nemmest vil kunne føre den mindre Oplyste frem, om ej til positiv saa dog til negativ Dyd (der menes vel til Legelitet om ej til Moralitet.) Anmelderen erkjender, at slige Fordomme ej direkte, maaßke undertiden slet ikke bør bestrides, men troer tillige, at det er saare urigtigt, hvis Religionslæreren selv betjener sig af dem som Bevæggrunde. Det er ikke allene uklogt, thi disse Fordomme er ofte saadanne, hvilket just de anførte Exempler vise, at deres Ugylsdighed bevises enten ved Erfaring, eller ved en noget tiltagende Oplysning. Det er ogsaa pligtstridigt at foredrage det for Andre som hellig Sandhed, om hvis Umulighed jeg selv er overbevist. Forfatteren antager det rigtig nok for afgjort, at Moralen holder det endog for Pligt at sige en Usandhed, hvor gavnlig Hensigt kan opnaaes, og intet Individ skades eller fornærmes. Men forstaaes ved Usandhed en fornuftige Væsener misledende : urigtige

tige Forestillinger bibringende Fordrejelse af Sandhed, er samme ikke tænklig uden Andre derved skades og fornærmes. De skades, thi Vildfarelse i Begreber foranlediger Vildfarelse i Domme, hindrer Oplysning; de fornærmes, thi deres Selvstændighed som fornuftige Wesener kan ligesaa lidt bestaae, naar de ved List bringes til at handle mod egne Hensigter, som naar de ved Vold vertil blive trungne.

Septemberheftet. Forsøg til Fortolkning over de Steder af det gamle Testamente, som anføres i det N. T., af Peter Nikolai Frost, Doktor i Filosofien og Lærer ved Aalborg latinske Skole. Som en Indledning hertil var i Aprilheftet bleven indrykt et Forsøg til Apologi for Orthodore og Heterodore, der egentlig var en hist og her forkortet Oversættelse af en Recension i neues theologisches Journal. 1801 S. 59-89. Denne stod vel ikke i nogen nær Forbindelse med det her afhandlede Emne, men skulde kun tjene som et Slags Forsvar, for at Forfatteren folger de Myeres friere Exegese. Til Brug for unge ved Akademiet studerende Theologer vilde den flittige og gavnelystne Forfatter gjennemgaae, ved Hjelp af de nyeste og bedste litteraire Subsidier, de Citationer af det G. T., som findes i det N. T. For Begyndere, der ej kunde betjene sig af Bauers messiansche Weissagungen, vilde vist nok et saadant Arbejde være saare nyttigt, da i Forelæsningerne over det n. T. Citationerne af det g. T. oftest kun i Forbigaaende kunne forklares, og selv i de udgivne Fortolkninger over det n. T., naar man undteger Paulus's Commentar over Evangelierne, disse kun sjeldent omstændeligen vorde oplyste. Men det var at ønske at disse Fortolkninger, af hvilke

ke desuden den Religionslærer, der var gaaet frem med sin Tidsalder, ej burde kunne lære synderligt nyt maatte særligt udgives; da de ved at udgjøre endeels af en vildloftig Samling, kun af faa unge Studerende ville blive læste. Her gjennemgaaes Matth. I, 22-28. 2, 5-6, 15, 17-18, 23. 3, 3. 4, 1-10 efter en sund Hermeneutiks Neglet. Nogle Steder kunde maastee en større Forsigtighed i Uttringerne været ønskelig især med Hensyn paa Afhandlings egentlige Læsere, f. Ex. S. 228, 245-249. Even-de Excuser ere tilføjede om de messianske Spaadomme og om Fristelsen i Ørken. Til den første burde flere Hjelpemidler været benyttede end den Ziegleriske i et andet Djemed skrevne Afhandling, som derfor kun løs-seligen fremstiller Oprindelsen af de messianske Forhaabninger og Bestaffenheten af de messianske Spaadomme.

(Slutningen følger)

P. E. Müller.

Edvard og Stellina, eller den indianske Folkestamme, ved Lucien Bouaparte; oversat af det Franske ved Andreas Christian Alstrup, Kongelig Translateur. København 1805. Trykt og forlagt af M. J. Sebbelow. 1ste Del 96, 2den Del 126 S. 8.

Denne Roman lader sig godt læse, og de deri anbragte Skildringer af Østerlandsk Naturscener og de Wildes Sæder og Levemaade fængsle Agtsomheden. Forfatteren har ogsaa forsaaet at gjøre sin Heltinde Stellina saa interessant, at man længes efter at erfare hennes Skjernes endelige Udvikling. Man

Man har bemærket i Recensioner, at denne Fortælling var en Esterligning af Attala, og da den ogsaa haves paa dansk, kan den danske Læser selv anstille Sammenligning. Underskrevne paaankter ikke denne Lighed saa meget som en anden Omstændighed i Planen, hvorved der heelt igjennem gjøres Brud paa Interessen, man ellers kunde have følt i langt højere Grad ved Bestrivelsen af de to Elstendes Hændelser. Det er Edwards Karakter som mishager. Han er nemlig „en rig Kjøbmandssøn; opvoret inden et Contoirs „snævre Skranker, omgivet af Faktorer og Mæglere, „vare fra hans Barndom af uhyre Baller og Pakkasser, Rister og Pengetønder, Gjenstænder, hvorved „han blev moret, hans hele Opmærksomhed fængslet, „hans Hoved og Hjerte tillukket for enhver anden, „der ikke lovede rige Procenter. Naturens Skjønaber, Konstens Frembringelser, de skjonne Videnskaber, og Lidenskabernes blide Storme, vare fremmede „for ham, han havde ingen Følelse for dem.“ — „Hans Fader vilde hverken danne ham til en behagelig, omgjængelig, retskaffen Mand eller til en god Borger, men blot til en øgte Kjøbmand; han havde ogsaa fuldkommen Ret til at være stolt af sin Gjerning.“ Saaledes lærer man strax i Begyndelsen af Romanen at kjende Eduard, og den endes med, at han med sin snævre Kjøbmandssjæl, der fun tørster efter Guld, sælger sin Kone og Barn, og lader Stetlina, hvis Omhu og Belvillie i hans forladte Tilstand

stand havde reddet hans Liv, blive et Offer for Rummer, Elendighed og Fortvivlelse!. At Nemesis ikke lader slig Udaad uhævnet, det er nu ret godt; men man er under Bogens Læsning bestandig utilfreds med, at den blide elskværdige Stellinas Elskov falder paa en aldeles Uværdig.

At denne Nedrige er en Engelslænder, det maa man tilgive en Frankmands Nationalisme. At der forekomme Oprin, f. Ex. i 1ste Del S. 93, og 2den Del S. 61-63, som man ikke godt kan forelæse højt for unge Fruentimre, det er et Vink, som Rec. ikke anseer for overflødigt her at hidsætte.

Oversættelsen er, hedder det paa Titelbladet; gjort efter det Franske. Gud maa altsaa vide, hvorfra de forekommende Germanismer have deres Herkomst; saadanne f. Ex. som i 1ste Del S. 45 „Deres Nærverelse vilde endnu mere høbe Fornørmedlerne imod Guiderne.“ S. 95 „Ikke det ringeste Spor af hendes Nedlag kunde mere sees.“ I 2den Del S. 105 „Grev Arpos ansorte Fortravet.“

R. Nyerup.



I allg. Halt. Litt. Zeit. Febr. 1806 S. 343-344 anmeldes Bislop Valles Lærebog i den evangelisk-kristelige Religion. Rec. bemærker, at i samme findes en til

til Angstelighed grændende Omhyggelighed for ei at bortgive noget Ord af den lutheriske Kirkes hævdede Lærebegreb. Det billiges, at Bogen ei er assattet i Spørgsmaal og Gjinsvar; misbilliges, at den samme Bog bruges saavel til de første Begynderes som til den modnere Ungdoms Undervisning. De meddelte Vink til Lærebogens nyttige Brug anprises som vigtige.

Professor G. Becker er, efter Ansøgning, i Maade entlediget fra sit Embede som Prof. extraordinarius i Chemien ved Kjøbenhavns Universitet, med Tilkjendegivelse af Hs. Majestæts allerhøieste Welbehag med hans flittige og uegennytte elleve Aars Embedsførelse.

I det stendinaviske Litteraturselskabs Møde, den 31te Maj, forelæste Dr. Ørsted Betragtninger over Chamiens Historie i nyere Tider. Sammesteds den 21de Juni forelæste Prof. Nyerup en Afhandling om Perioderne i Dovstumme-Undervisningens Historie.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Teologien ved Kjøbenhavns Universit trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Øjebenhavnske lærde Efterretninger for Åar 1806.

No. 27.



Dannemarks Rjøbstæder og Slotte i Robbere af Bruun, historisk-topographisk beskrevne og udgivne af Sander, Nyerup og Lahde. 60 Robbere i 10 Hester i Nodeformat; trykt hos Kristensen, Cohn, A. Sidelin, 1799-1806. 10 Rdlr.; sælges hos Mr. Lahde og adskillige af Byens Boghandlere.

For billigen at bedømme denne Samling, maa man tage Hensyn til dens Historie. Egentlig er samme kun en ny, forsøgt, og med Beskrivelser forsynet Udgave af Novus Atlas Daniae eller Prospektet af alle Hoved- og Rjøbstæderne af alle kongelige Slotte o. s. v. i begge Kongerigerne Danmark og Norge og underliggende Fyrstendømme, tegnede og udgivne af kongelig Kabinets-Skilder J. J. Brun, i Robbere stukne af Hans Qvist og J. Haas. Kun den første Del udkom af dette Værk 1761, indeholdende Prospektet af Sjælland, forsynet med en kort Fortale af Langebek men uden videre Text. De hertil hørende halvtredindstyve Kobberplader tilligemed 10 andre, der var bestemte til følgende Deel, tilkjøbte Hofkobberstik-

ker lade sig og blev derved ikke som Kunstner men som Forlægger i Stand til at udgive nærværende Samling. De 10 Blad, hvormed anden Udgave er forøget, indeholde Prospektene af Nykøbing, Assens, Koldinghuus, Odense, Odense Slot, Middelfart, Skanderborg, Faaborg, Nyborg, Svendborg. Maa-
lerst Virkning maa ej søges i disse Prospektter, thi
hvor endog de afbildede Egne frembode skjonne Lands-
skaber, var Tegneren mere omhyggelig for et Stands-
punkt, fra hvilket ret mange af Byernes Tage og store
Bygninger kunde antydes, end for at udhæve det Un-
dige i Beliggenheden. Prisen er og saa lav, at den
ej besøjer Kjøberen til at vente sig Kunststykker. Ders-
imod giver den Trofak, hvormed Prospektene ere op-
tagne, dem deres Værd, og gjør dem vigtige for dem,
som enten her gjenkjende Steder, der ved Minde ble-
ve dem dyrebare, eller ønske at vide, hvorledes disse
Egne for et halvt Aarhundrede siden saa ud. Paa ad-
skillige af de her afbildede Steder f. Ex. Frederiksberg
Slot, Rosenborg Slot og flere af de gamle kongelige
Lystslotte har Tiden medført saa store Forandringer,
at man først ved Hukommelsens og Indbildningskrafs-
tens Hjelp formaaer at kjende dem igjen. De paa
tydse og dansk tilføjede Beskrivelser ere saare hensigts-
mæssige og læseværdige, kun synes ikke deres Forfattere
altid at have haft de dertil svarende Robbere for Øjne,
thi ikke enhver neden under Robberet nævnt Bygning
eller anden Mærkværdighed, findes omtalt i Beskrivelsen,
heller ikke anmerkes altid, hvilket især for Frem-
mede havde været nyttigt, hvor meget Stedet i vor
Tid afgiver fra Prospektten. Beskrivelserne i de første
Hefter ere forfattede af de paa Titelbladet nævnte Med-
udgivere,

udgivere, Professorerne Myerup og Sander. Odense er blevet af dens Følgeren vidtloftigen og med For- kjerlighed behandlet. Man bemærker let Forskjellen mellem Digterens og Antikvarens Udarbejdelses. I de følgende Hester har Hr. Kandidat Stenbloch udarbejs det Beskrivelserne over Frederiksberg, Sophienberg, Kultorvet, Kjøge, Roskilde, Højbrokanal, Vordingborg, Søegersborg, Gammeltorv, Nytorv, Eremitagen, Hirschholm. Kapitain Abrahamson bestrev Nykøbing Slot, Odense Slot, Assens, Middelfart, Valls Slot, Ringsted, Svendborg, Antvortskov, Fredensborg, Faaborg, Næstved, Skanderborg, Sorgenfri og Vordingborg Slchte, Kjøbenhavn, Præsts og Skieffier. Til en Prøve paa Beskrivelserne vælger Aumelder'en et Stykke af den Førfatter hvil Stil er Læserne mindst bekjendt. Hr. Stenbloch siger om Højbrokanalen: „Dette (denne) Prospekt forestiller een af Kjøbenhavns skjønneste og ældste og i Historien mærkværdigste Regis- oner. Her stode forдум de Straahytter der gave An- ledning til Kongestadens Anlæg, her begyndte nogle Fiskere den Handel, der engang i Tiden skulde om- fatte alle Verdensdele; her var det at den navnkundige Absalon, Byens Stifter, lagde ind med sin Flode, naar han sejerrig kom hjem fra de vendiske Toge; her fandt de Handlende mellem Absalons Skibe og under det Kastel, han til Havnens Forsvar havde byg- get, et trygt Tilflugtssted mod Sørsvernes Grum- hed — Nu ere disse Hytter blevet til Paladser; disse Bunde ere omstiftede til indpelede Kanaler, og Ga- der anlagt der, hvor forдум Floder bjergede sig. Ab- salons lille Kastel forvandledes til een af de stolteste Kongeborge, hvis Pragt Europa indtil for kort Tid

beundrede. Nu er denne Slottenes Dronning ikke mere; Luerne fortærede i nogle Timer, hvad tusinde Hænder i mange Aar havde bygget; men Ruinerne vise endnu, hvad Kristiansborg har været, og allerede ses vi det rejse sig igjen som før af sit Gruus. Men lader os opholde os nogle Djebliske ved dtsse vigtige Forandringer, der gjennem de henfarne Aarhundrede fra Absalons Tid indtil vore Dage saa gandstæ have omstæbt denne Egn o. s. v."

Trykfejl maa have indsneget sig i en Note til Beskrivelsen over Kongens Nytorv hvor Pladsens Størrelse siges, paa tydsk og dansk, at være 70 til 80 Qvardratalen. Til Læsernes Bekvemmelighed, som ville estersee eller citere noget, havde det været at ønske at Kobberne havde været forsynede med Nummer, Bladene med Sidelal, og at Datum baade ved Tegningernes og Beskrivelsernes Udarbejdelse var tilføjet. Savnet af almindeligt Titelblad og Register kan Udgiveren endnu afhjelpe.

P. E. Müller.

Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere. Udgivet af Lorenz Nikolai Fallesen, femte Bind 712 S., sjette Bind 708 S. i 8vo.

(See No. 25 og 26.)

Oktoberheftet. Nogle Ideer den offentlige Guds-dyrkelses Mundværlighed fornemmelig angaaende, det højkongelige danske Ranselli helligede af Hr. Hans Gram Bechman, Sognepræst for Hvirring og Hornborg Menigheder udi Aarhuus Stift S. 393-434.

S

Et smukt Sprog søger Forfatteren at vise, at den offentlige Gudstjeneste er uundværlig som almindelig Undervisningsanstalt, som følleds Opbyggelsesmiddel, som almeen Foreningspunkt, for det private og offentlige Vel. Med Føje opholder han sig især ved at forestille, at den offentlige Gudstjeneste er nødvendig til blandt den store Mængde at udbrede, gjenkalde og berigtige religieuse Ideer, at en nok saa forbedret Skoleindretning uden denne lidet vilde hjelpe. Om hvorledes gode Følelser i Kirken vækkes og Tanken om Menneskestøgten som et moralskt Samfund der vorde levende, gjøres en Deel sande Bemærkninger. Dybe eller vidtomfattende ere Undersøgellerne ej, Forfattersens Hensigt var vel kun at give enkelte Betragtninger. Stundom forleder hans Iver ham til Ensidiighed i sine Domme, naar han f. Ex. allene finder Aarsagen til den offentlige Gudstjenestes ringere Agtelse i Tidsalderens store Fordærvelse, og overseer de mange andre samvirkende Aarsager, naar han S. 415 saa ganste ligefrem paastaaer, at alt hvad Fornuften ene kan lære om Samfund og Enighed med Gud er ganste uvist og utilstrækkeligt; naar der i Almindelighed deklameres S. 413 imod den Oplysning, nyere Filosofer og Opdragere udbrede, naar Hestekjødets Spisning (en fornuftig Skif, der var almindelig i det gamle Norden, og kun af misforstaet Kristelig Iver med Moje blev udryddet) skildres som et rødsomt Besvis paa, at den ved Forlystelsessygen vakte Graadighed iler med at fortære, opsluge, ødelægge Alt. Historisk urigtig er den Paastand, at man fra den offentlige Gudsdyrkelses Haandthævelse kan gjøre sikre Beregninger over en Stats Konsistents. Det bysantin-

ße Riges Historie kan tjene til Eksempel paa, at den meest øengstelige Overholdelse af hvad der hører til den udvortes Gudsdyrkelse kan være forbunden med den største. baade politiske og moraliske Utmagt. Religionsen var vist nok i Forfald hos Jøderne paa Kristi Tid, men den offentlige Gudstjeneste langt fra ikke. At Duekræmmernes og Bereleternes Vorde taaltes i Templet, beviser neppe, som Forfatteren mener, Rin-geagt for samme, men for Heduingene, thi det var just i den til deres Andagt bestemte Forgaard, at disse fandtes.

Maa Maanedskriften indeholde Prækener? Dette Spørgsmåls Besvarelse gjelder egentlig Anmels-deren, som forhen har ytret det Onske, at Prækener maatte udelukkes. Indsenderen tilstaaer, at Religions-lærere ej kunne lære meget af Prækener, men mener at det dog er vigtigt for dem at see, hvorledes Landets første Prædikantere (o: de hvis Prækener læses i Maan-edskriften) behandle religiøse Emner, og at i vore irreligiøse Tider Opbyggelse er vigtigere end Grundig-hed. Udgiverens tilføjede Noter vise, at selv han ikke er tilfredsstillet ved disse Grunde, skjønt han maae være enig i Resultatet. Der udgives jo hele Prækensamlinger og mange enkelte Taler, ville nu Landets Gejstlige ej læse og opbygges ved dem, funne de faa, det theologiske Maanedskrift indeholder, vist heller ikke hjelpe. See vi hen til den danske theologiske Littera-turs Beskaffenhed, bemærke vi et forholdsmaessigt langt større Antal af Prækener end af andre theologiske Skrifter; Maanedskriften burde da helst indeholde det som vanskeligst af Landsbypræsterne kunde overkommes. Taget vi Hensyn til Præsternes Tarv, behøve disse ikke
saar

saa meget ny Mynstre paa Veltalenhed, thi dens Regsler blive usoranderlige, nogle-faa af de bedste Prækens samlinger, som taale at studeres, er vel i denne Henscende nok; men vist behøve de at gjøre sig bekjendte med den menneskelige Aands Fremstridt i Theologiens forskellige Dele. Jo lettere Præsten ved den hyppige Præken, den idelige Stræben efter at nedlade sig til Almuens Hatte-Egne, til at betragte enhver Sætning fra den laveste Standpunkt, staar Fare for at falde til Trivialitet i Foredraget, desto omhyggeligere bør han stræbe efter at nære sin Aand med kraftig Føde, enten med Tænksomhedens ejernefulde Produkter eller med Frugterne af langvarig Forskning eller med Digttekunstens og den verdslige Veltalenheds heldigste Frembringelser. Hvad endelig den værdige Udgiver selv ansgaaer, vilde han uden Twivl hjelpes af mangen en Forlegenhed, og befries fra at give et ubehageligt Aflag, naar Reglen engang var fastsat at ingen Prækener bleve indrykte. Imidlertid være dette sagt uden al Hensyn til de Prækener, Maanedskriften hidindtil har indeholdt, dem Anm. for første Delen ikke har læst, og ej heller paataget sig at bedømme.

I Novemberheftet læses en velskrevet Afhandling af H. N. Bergeland, den Gang Alumnus ved det pædagogiske Seminarium, nu Adjunkt ved Christiansands Skole. Den indeholder et nyt Forsøg til at forklare den tilsyneladende Modsigelse i Apostlernes Ideer om Opstandelse, en yderste Dom og Udsodeligheden. I Thess. 1 Cor. 15 henføres Opstandelsen til Kristi højtidelige Komme; 2 Cor. 5, 1-10 forudsættes den Troendes Salighed strax ved hans Død at skulle begynde. Han bemærker med Foje at man ved at an-

tage paa nogle af disse Steder en Akommenation efter jodiske Meninger ikke udredet sig af Vankeligheden paa nogen tilfredsstillende Maade. Han foreslaer derfor at forklare den Opstandelse, der i de apostoliske Breve ved Herrens Akommenst siges at skulle skee saaledes.

„De som leve, som ikke ere døde paa hin Dag skulle forvandles eller faae det fuldkommere Legeme, for at kunne modtage den himmelske Salighed; men de Døde skulle opstaee uforkænkelige : paa hin Dag skal det blive bevist at de, som vi troe ere i Graven, ikke ere der, men ere blevne udodelige, iforte et uforkænkeligt Legeme. De vi have nedlagt i Jorden skulle pludselig lade sig tilsyn, ligesom om de i det Øjeblik stode op af Gravene igjen (*εγερθονται*).“ Man kunde vel indvende herimod dels at den paaankede Modsigelse forsvinder, naar man stilner den lykkelige Tilstand som Paulus falder „at være hos Kristus“ hvori den Fromme skulde komme strax efter Legemets Død, fra den ved Kristi højtidelige Komme paafølgnoe Opstandelse, hvilken Forstjel kunde oplyses af Rabinernes Ekstatologi; dels at *αναστονται πρωτον* I Thess. 4, 16, der siges at følge Dommedagens Forkyndelse, neppe uden Evang kan forklares om at lade sig tilsyn som opstandne, især da de, af hvilke de skulle sees, først derefter forestilles at vorde forklarede. Men imidlertid maae man tilstaae, at heller ikke alle Vankelighederne ved andre Forklaringsmaader falde bort, og erkjende saa vel Skarpsindigheden af den foreslagne Fortolkning, som dens praktiske Anwendelighed.

Decemberhestet. Er det rigtigt i sig selv og tillige gavnligt for Staten, at de nuværende latinske Skoler omdannes til Realskoler; undersøgt

af. T. M. B. Galstist, Sognepræst for Hyllested, Vendsløb og Holsteinborg. Forfatteren mener, at de lærde Skoler ere blevne omdannede til Realskoler, og forudsætter at deres Kapitaler for det meste bestaae i private Gaver, skænkede til lærde Skolers Tarv, hvilke altsaa ej burde anvendes til Realskoler med mindre den første Bestemmelse var aldeles unyttig eller skadelig. Han søger derpaa at vise, at Legaterne til Disciplernes fri Skolegang, som ved senere Forandringer skulle være dem aldeles betagne (Forfatteren gjenkalder dog dette tildels selv i en siden tilføjet Anmærkning S. 610) ej vare unyttige og skadelige, da i vores Tider mange militaire, verdslige og geistlige Embeds mænd, som boede uden for de Kjøbstæder, der hande Skoler, neppe havde Maad til at anvende 200 Rdlr. aarlig paa et Barns Opdragelse, og følgeligen uden offentlig Understøttelse vilde hindres, fra at kunne give deres Børn videnskabelig Dannelse. Da nu de lærde Skolers Omdannelse til Realskoler synes efter Forfs Mening at medføre Stipendiernes Ophør, ansæs samme for skadelig. I en Realskole troer Forfatteren, læres alle mulige Ting, hvorved der kan levnes lidt Tid til hver, og alt bliver et Chaos i Disciplenes Hoveder; der skulle desuden Alle lære Alt paa samme Maade, og der kan da ej tages vedbørlig Hensyn paa hver Stands særegne Tarv, hver Videnskab foredrages i en Time af Gangen, hvorved der spildes Tid med at gaae og komme, opslaae Bøgerne o. s. v. At Realskolerne i Kjøbenhavn have god Fremgang, menes, intet at bevise, fordi man der let kan faae de bedste Lærere. Endeligen foreslaaes at oprette BorgerSkoler ved frivillige Sammenstud; naar af

10 Familier hver gav 10 Rdlr. aarlig til en Student, desuden de 7 Mand hver en Dags Kost, den 8de frit Logie, den 9de Lys og Brændsel, den 10de en Douceur i Nytaar, naar hermed forbandtes kongeligt Lovste om Besordring lige med andre Skolelærere; mener Forf, der kunde faaes en duelig Lærer, og Forældrene betalte ej mere end for et Barn i en BorgerSkole. Der foreslaaes ogsaa, at de inddragne Kapellanier kunde anvendes til at lønne ordinerede Skolelærere, og hermed forbindes tillige en Plan hvorledes Bornene kunde tilhørsdes at gaae i Skole, og Examina anstilles, naar nogen gjorde Svendestykke.

Det er vist nok saare onskeligt at her Indvener mod Skolevæsenets Forbedringer ere blevne fremsatte paa Tryk, som ikke sjeldent høres, og som, mundtlig forplantede, ej saa let eller fuldstændigen kunne gjendrives, og derfor kunde bidrage til at vække Mistillid til gavnlige Foranstaltninger. Den velmenende Forfatter har foranlediget, at sagkyndige Mænd, Prof. Rahbek i Januarheftet af ny Minerva og Rektor Heiberg i Martshestet af theologisk Maanedsskrift for dette Aar, have drøftet de ansorte Indvendinger, og ved at vise de mange Bildfarelser, Misforstaelse og Ensidighed have fremavlet, derved faae Lejlighed til at adsprede Manges Fordomme. Prof. Rahbek beviser ved de oftentlige Skolereglementer, at de lærde Skoler ej ere blevne omdannede til RealSkoler ÷: saadanne, der var bestemte haade for de Studerende og for Ikkestudende, og Undervisningen især læmpet efter de Sidstes Tarv; at der stedse især tages Hensyn til den lærde Undervisning, og at den Udvidelse, Skolestudierne ved seneste Forordning have faaet, kun bestaaer i Geometri,

tri, Arithmetik, Tydse og Fransé, hvis Undværlighed for den Studerende synes indlysende; fremdeles at alle Skolernes private Legater ere blevne hellige, at Disciplenes Stipendia langt fra ikke kunne siges at være ophørte, naar f. Ex. af 100 Disciple 40 have fri Skolegang og 30 Understøttelse; at Elementarundervisning kan og bør være ens for alle, da Videnskabens Elementer ere de samme, at den timevise Undervisning er nyttig baade for Lærere og Lærlinge.

Rektor Heiberg henfører sine Berigtigesser til trende Punkter: 1) De for Disciplene stiftede Legaters nærværende Anvendelse. Skolernes betydeligste Indkomster have ej deres Oprindelse fra private Folks Donationer, heller ikke fra Kongernes private Gaver, men fra de Godser og Tiender, som i Reformationstiden og siden ere som Statens Ejendom af Kongerne blevne anvendte til Skolevæsenets Forbedring. Ved Odense Skoles Reform blevne 30 bestemte til Stipendiariier og Gratister, hvoraf 7 nyde aarlig hver 50 Rd., 7 hver 35 Rd., og 7 hver 20 Rd., 9 hverken faae af eller betale til Skolekassen. For maatte ingen Discipel uden ganste særdeles og meget sjeldent mædende Aarsfager oppebære mere end 30 Rd. aarlig i det højeste, og det endda fun i den øverste Klasse, i de andre Klasser fra 10 til 24 Rd. aarlig. Stipendiariii faae altsaa betydeligt mere nu end forhen. 2) Sammenblandinger af lærde Skoler og Borgerskoler. Denne nøgtes albeles, uden for saavidt de formedelst Specialklassernes Inddeling Ikkestuderende kunne besøge blot Læretimerne i de nyere Sprog og videnskabelige Klasser, eller vælge enkelte Undervisninger uden at være forbundne til at søge de øvrige. Men dette er kun en

Bihensigt, der ikke maae stade Hovedhensigten, den studerende Ungdoms Dannelse. For de ikke studerende finder ingen Fritagelse for de bestemte Skolepenge Sted, Antallet af disse maae ikke udgjøre mere i nogen Klasse, end Trediedelen af det hele Amtal Disciple. 3) Undervisnings - Methoden og Læretimernes Inddeling. Her berigtiges adskillige af de specielle Indvendinger, og der vises at de lærde Skoler endnu efter den sidste Forordning ere mere Sprogskoler end Videnskabs-Skoler.

I samme Hefte findes et hidtil utrykt Bidrag til den danske Litterairhistorie: 1) Det theologiske Fakultets Ansgning til fjerde Frederik om at en Bog under Titel: *observationes sacrae in N. T.*, som Sognepresten til Aurnarks Menighed, Caspar Wolfsburg havde ladet trykke i Leipzig, indeholdende mange grove Bildfareller, urigtige, fremmede og ubetenkommelige Meningar, maatte sekvestreres, indtil Forfatterens offentlige Retraktion kunde, til at forekomme Forargelse, vedtrykkes Bogen. 2) En latin^e Fortegnelse paa Forfatterens dogmatiske og exegetiske Bildfareller og Underligheder (Mogle af de upegede Meningar ere vist hel føre, andre lede til den i hin Tid saa afstydede Kryptokalvinisme, enkelte Uttringer, der venteligen har ve vakt meest Forargelse antyde et lysere Blik, f. Ex. at dersom Daaben skal ansees tjenlig til Salighed, maae Troen gaae foran; at Treenighedslæren ej tydeligen er fremsat i det gamle Testamente &c. Denne Fortegnelse, hvoraf ikun læres hin Tids noksom bekjendte Hang til unyttige Spidsfindigheder, slette Exegese og Intolerance fortjente neppe at aftrykkes heel). 3) Den Kongelige Resolution, ifølge hvilken alle Bøgens

gens Exemplarer, der vare komne til Danmark skulde konfiskeres, og det theologiske Fakultet lade udgaae en offentlig Refutation mod dens Wildfarelser „paa det at i fremmede Lande kan vides, at Theologi her i Nigrene ej have Deel derudi.“

Foruden disse her anmeldte originale Afhandlinger indeholder Maanedsskriftet adskillige Prækener, en paa Nytaarsdag 1805, holden i Vordingborg Kirke i Væcancen af P. C. Cramer, Sognepræst for Mehren Menighed i Sjælland; en Konfirmationshandling, en Reformationsspræken, og en Præken om hvad Religionen minder os om og fordrer af os, naar vi troe at have mørke eller lyse Udsigter for Fremtiden, ved Udgiveren; en Præken af J. Paludan, Sognepræst i Phansfjord paa Møn; Bispevielsen i Fruekirke den 18de August 1805. Fremdeles findes her Efterretninger om hvad der er foregaaet ved Universitetet, Lektionskataloger, Examina og deres Udfald, Fortegnelse paa forskellige Kollegiers Alumner, akademiske Højtideligheder, Forordningerne angaaende examen articium og det lærde Skolevæsens Forandring o. s. v. De mærkelige oversatte Stykker ere: om det frie Foredrag eller Extemporeringen af Kottmeiers Materialien zu Religionsvorträgen, Leipzig 1798. C. Bittes Brev til Udgiveren af den allg. Litt. Zeit. angaaende det Pestalozziske Institut i Burgdorff af Allg. Litt. Zeit. 1804 No. 173. Prof. Justis Livl om Salomos Apostasi til Afguderiet med en Efterskrift indeholdende litterariske Bemærkninger af Oversætteren Malthe Molles; historiske Efterretninger om de Reformerte i Danmark og Skildring af deres nu værende Forfatning af Samling kleiner Schriften vermischten Inhalts. von E.

C. C. von Gehren med nogle af Forfatteren til Oversætteren Hr. Pastor Meden meddelte Tillæg; Petiscus om hvad det er at præke praktisk af Löfflers Magazin får Prediger &c B. 1 St.; Justis Forsøg til en nye Forklaring af 1 Korinth. 12, 28-29 oversat af sammes vermischte Abhandlung ved Malthe Möller; om den stærke Skoletro og den svage Kirketro i det nittende Aarhundrede af Memorabilien den Predigern der 19ten Jahrhundert gewidmet &c B. 2 St.

P. E. Müller.

Lord Nelsons Levnet. Fra (af) Tydsk, med Tillæg, af Andreas Petrus Höst, Candidatus Philosophiae. Kbhavn. Trykt og forlagt af M. J. Sebbelow. 42 S. 8vo. 1 Mk.

Denne Biographie er blot en Compilation af Aviser og offentlige Blad, og indeholder en stor Opregnelse af de Bedrifter, hvorved Helden fra Milen og Trafalgar har foreviget sit Minde i den nyere Søkrigshistorie. Hvor i Hr. Oversætterens Tillæg bestaae, kan Anmelderen ikke gjøre Nede for, da han ikke har den tydste Original ved Haanden, og Tillæggene ikke ere udmarkede fra det Oversatte.

S. 10 heder det om Slaget ved Kjøbenhavn: „Medens Admiral Parker iagt tog de Danskes venstre Fløj, angreb Nelson med 12 Linieskibe og 6 Fregatter, den 2den April, den højre Fløj saa hæftig, at det

det kom til et blodigt Slag, i hvilket Kun de Danskes Tapperhed reddede deres Stad fra den truende Fare, og Nelson først foreslog dem en Vaabenstilstand, og siden ogsaa forstakkede dem en ærefuld Fred." Her er nogen Forvirring i Periodes bygningen; thi, saaledes som Ordene staae, skulde det være Nelson, der stakkede de Danske en ærefuld Fred, hvilket neppe kan være Meningen.

Strax ovenpaa følger denne Periode: „Saa hæftig Nelsons Angreb denne Dag end var, saa forfjede han dog sin Hensigt, ganske at belejre (!) de Danske, og endskjont disse mistede flere Bloksibe (end Engellænderne?), saa våre dog alle de mistede i en saadan Tilstand, at de enten maatte sænkes eller opbrændes, undtage Holsten, som man havde gjort til et Hospitalstib." Det skulde da vil hede: som man gjorde.

Saaledes er ogsaa „Saa meget mere føleligt var det hans Landsmænd" S. 24, og „at kunne benytte den engelske Flaades Svaghed." S. 26, smaa Sproguorrectheder, som Oversætteren ved mere Øvelse let vil kunne tage sig iagt for.

R. Nyerup.

General Julie eller Dyd og Hætemod. En sand Historie, bestreven af Baron O. Cahill, Kongelig sardinsk Oberst og General-Adjutant; oversat af det Tyske ved J. C. B. Nissen, Præm.

Prem. Lieutenant ved det holsteniske Infanterie-
Regiment. Kbhavn 1806; trykt hos og for-
lagt af A. Seidelin. 260 S. 8vo. indb. 7 M.

Den store Mængde Subskribentere paa denne Bog —
deres Antal beløber sig til henimod 400 — stikker be-
synderlig af mod Bogens Værdie, som er aldeles Nul.
Mage til Flauhed og Ubetydelighed er længe ikke kom-
men Rec. for Øje, og han beklager, at vor Littera-
tur saaledes skal bebyrdes med Udfordret af det som
vore Naboer føre til Torvs. Jeg veed ikke, at Bo-
gen kan bruges til andet end til i Skolerne at frem-
sættes som Mynster paa, hvorledes man skal skrive,
naar Hensigten er, ikke at opvække Deltagelse; thi
saa aldeles uinteressant er Fremstillingen, at uagtet
Forfatteren vil sætte os midt ind i den franske Revo-
lutions Oprin, og lader de mørkeligste Hæver og Uhy-
rer fra hine Tider komme frem med deres Motioner
og Taler, gør det dog ikke større Indtryk paa Læser-
ren end Verset hos Claudio:

„Meine Mutter hat Gänse —
Fünf blaue, fünf graue.
Sind es nicht Gänse?“

R. Nyerup.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theolo-
gien ved Kjøbenhavns Universitet trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Åar 1806.

No. 28.

Uogle af Ciceros Breve til hans Venner,
oversatte i det danske Sprog; et Forsøg af Al-
bert Lassen, Candidatus Theologizæ & Mine-
ralogizæ. Christiania 1805. S. 136. Lid. 8.

Den første Fordring til enhver Oversætter, at han bør gaae ud fra en, saavidt muligt, berigtede Text af sin Auctor, har den smagfulde Forfatter af nærværende Forsøg, som det synes, ikke ganste fyldest gjort. Grævius's, Midletons, Melmoths, Guthries, og Mongaults Arbejder har han med heldig Skjonsomhed benyttet; men de seneste Aars temmelig vigtige Bidrag til de Ciceronianiske Breves Bearbejdelse, f. Ex. Vorheks efter Tidsfolgen indrettede Udgave og for nemmeligen Martin — Lagunas klassiske Accension, samt de Oplysninger, der ere foranledigede ved den lærde Strid om Talen for Marcellus, havde Anmælderen saameget mere ventet her at finde brugte, som ikke faa Breve af den 4de og 6te Bog, og et Par i Anledning af den Marcelliske Sag, have faaet Plads i denne Samling. Hr. Lassens for Anm. ubekendte Ops holdsted, kan maastee undskyde ham i denne Henseende.

Valget af de oversatte Breve, er interessant og af-
værlende, skjønt Udgiveren ikke har angivet de Grunde,
der have ledet ham i dets Bestemmelse. Brevene ere
efter Grævius's Udgavé følgende: IV, 4. 5. 9. V,
21. VI, 3. 7. 14. VII, 8. 10. 12. 18. 23. 24.
27. IX, 15. 20. X, 1. 32. 33. XI, 1. 2. 3.
16. 20. 23. 24. 27. 28. XII, 1. 30. XIII, 16.
XIV, 3. og til Attikus XIV, 13. Af disse fire og
tredive er intet, som man jo læser med fornøjelse;
men en tredie Deel af dem ere ikke af Cicero, og af
de sidste er Halvdeelen ikke engang skrevet til ham.
Det ligesaa mærkværdige, som sjonne Brev til Luc-
ceius V, 13. sovnes ugerne i sligt et Udvalg. Sul-
pitius's Brev om Tullias Død er her det 2de, Ci-
cero's Skrivelse til Terentia og Tullia det 3de. Jo
mindre Samlingen er, des hellere synes den kronolo-
giske Orden, som den naturligste, at kunne været
fulgt. Læserens Nygjerrighed efter at høre den af
Kummer nedtrykte Faders Svar paa huint Trøstebrev
i Anledning af Datterens Død har Udgiveren opvakt,
men burde han ikke have tilfredsstillet den ved ogsaa
at meddele det sidste?

I Oversættelsen gjorde Forfatteren sig Cicero's
egne Ord til Regel: non verbum pro verbo necesse
habui reddere, sed genus omnium verborum vimque
servavi; non enim ea me annumerare lectori putavi
oportere, sed tanquam appendere (S. Fortalen).
Med ualmindeligt Held har han truffet en rigtig Mid-
delvej imellem for stor Frihed paa den ene, og over-
dreven Engstelighed paa den anden Side; og den
ulærde Læser vil med samme Behag underholde sig med
den i et godt Sprog fordanskede Cicero, som den Lærde
vil

vil gjenfinde Originalens Aand. Til Prove anføre vi
tvende Breve, af ganste forskjellig Art, det ene i en
venskabelig og lunefuld, det andet i en konstlet og for-
siglig Tone. En af Skrivelserne til Trebah lyder saa-
ledes: „Jeg har paa eengang faaet 2 eller 3 af De-
res Breve, som De paa forskjellige Tider har skrevet
mig til. Jeg har læst dem med fornøjelse; thi jeg
seer af dem, at De nu godt kan finde Dem i at leve
i Heldten; og at De har taget Mod og Mandshjerte
til Dem, som jeg tilforn syntes at savne hos Dem,
ikke just fordi jeg troede om Dem, at De manglede
Kourage, men fordi De længtes for meget efter at
komme tilbage til Rom; jeg beder Dem dersore ved-
blive i Deres nærværende Sindelag og gaae Heldto-
gets Besværigheder med Kjækhed i Møde, som i mere
end een Henseende vil blive Dem til Fordeel, da jeg
imidlertid ikke skal forglemme at anbefale Dem til Cæ-
sar, saa ofte Lejlighed gives. Thi De maae være for-
visset om, at det er mig ligesaa angelegt som Dem,
at De af denne vor Skilsmisse kan høste saa stor
Nytte som mueligt; og da al Deres Lovkyndighed ikke
kan være Dem til synderlig hjælp der, hvor De nu
er, sender jeg Dem herved et græst Brev til Cæsar;
derimod maae De til Vederlag give mig en fuldstændig
Esterretning om den galliske Krig; thi jeg har alto-
tid meest Tillid til de Esterretninger, jeg faaer fra
dem, som ere mindst med i Slaget. Men for igjen
at komme tilbage til Deres Brev, maae jeg sige Dem,
at, da jeg veed De holder ingen Haandskriver, falde
det mig heel underligt, at De vilde gjøre Dem den
Ulejlighed, at sende mig flere, og med Deres egen
Haand skrevne Afskrifter af de samme Breve; derimod

maae jeg priſe Deres Økonomie, at De havde ſkrevet et af Deres Breve til mig paa et Pergamentblad, ſom tilforn havde været benyttet til dette Brug. Men jeg gad nok vide, hvad det har været for et ulykkeligt Skrift, ſom maatte udslettes, for at gjøre Plads til de Linier, De sendte mig. Jeg flutter det har været en Koncept til et af Deres Indleg eller Stevninger; thi jeg kan dog aldrig forestille mig, at De har villet faaledes forhaane et af mine vittige Breve, for at ſætte noget af Deres eget toſſede Toj i Stedet. Men har det været Deres Mening, dermed at ville vise mig, hvor ſlet Deres Sager gaae, og hvorlidet der falder at fortjene for Dem, ſaa De ikke engang har Raad til at anſtaffe dem et Stykke Papir, nu ſaa maae det være Deres egen Skyld; thi hvorfor tog De Deres Beskedenhed med Dem, og lod den ikke blive hjemme, da de fulgte Cæſar? — Naar Balbus rejſer til Gallien, ſkal jeg paa god ørlig Romersk Viis anbefale Dem til ham; men ſkulle De nu paa nogen Tid ikke ſaa ofte faae Brev fra mig, ſom ellers, maae De ikke forundre Dem derover; thi jeg kommer til at være borte hele April Maaned. Dette Brev ſkriver jeg fra Pomptin paa Metriliis Philemens Lystgaard, hvor jeg har taget ind, og allerede her hører jeg mine Klienters Quækken, ſom De har anbefalet mig; thi en ſkækkelig Mængde af de Ulubriske Frøer har ſamlet sig for at opvarte mig ved min Ankunft. Lev vel."

Langt anderledes er Stemningen i følgende Brev til Antonius, ſom er en Svarſkrivelse paa dennes Anmodning om Cicero's Samtykke til den unge Clodius's Tilbagekomſt: „Der er een Karsag, hvorfor jeg ønsker, at De heller muntlig end Skriftlig havde handlet med

med mig om den Sag, hvorom De har tilskrevet mig; thi da skulde ej allene hvert Udtryk af mine Læber, men mine Øjne, mit Hæsyn, og hver Mine i mit Ansigt have overbevist Dem om, hvor højt jeg elsker Dem. Jeg fattede først Godhed for Dem formedelst den Hengivenhed, som de ved alle Lejligheder lod see imod mig, siden gjorde De mig Dem forbunden ved adskillige Tjenester, som De bevisede mig, og i den senere Tid har Deres Aldfærd som Statsmand saaledes indtaget mig, at jeg elsker ingen højere end Dem. Deres Brev, som er forfattet i de meest ærbdighedsfulde og venstabelige Udtryk, har rørt mig saaledes, at jeg ikke synes at bevise, men at modtage en Velgjerning af Dem, thi De har ledsgaget Deres Begjæring med den Forsikring, at De uder mit Samtykke ikke engang vilde frælse Deres gamle Ven, blot fordi han er min Uven, da De dog ikke vovede det mindste ved at gøre det. — Hvad mig angaaer, kære Antonius! da tilgiver jeg gjerne for Deres Skyld Clodius, og erkjender mig tillige Dem forbunden for Deres overmaade høflige og ærbdighedsfulde Skrivelse. Endog om Sagen havde været af langt større Vigtighed, skulde jeg have anset mig forbunden til ganse at føje mig efter Deres Ønsker, men i nærværende Begivenhed syldestgør jeg tillige min Tilbøjelighed og mit naturlige Temperament. Jeg har aldrig næret nogen Hævngjerrighed i mit Bryst, og aldrig ladet min Uwillie eller Fortrydelse gaae videre end Statens Bedste nødvændig fordrede, ikke engang mod Clodius selv har jeg viist noget mærkeligt Had; thi det har stedse været min Grund sætning, at man ikke burde forfolge sine Fienders Venner, især dem af den ringere Klasse,

af Frygt for at børve os selv saadanne Understøttelser. — Hvad den unge Clodius angaaer, da holder jeg for, at det, som De rigtig nok anmærker, paaliggere Dem, at indprænte i hans Sind, medens det endnu kan tage mod Indtryk, saadanne Grundsætninger, som ikke tillade ham at troe at der nu længer er nogen Ueenighed mellem vore Familier. I den Twistighed, jeg havde med hans Fader, forsvarede jeg mit Hædrenelands, men han sin private Sag. Publikum har længe siden domt os imellem, og dersom han nu levede, skulde jeg ikke længer ansee ham som min Uven. Siden De derfor erklærer, at De uden mit Samtykke ikke vil gjøre noget i denne Sag, uagtet De har Magt til at gjøre det uden at spørge mig derom, beder jeg at De, ifald Dem saa synes, vil antage dette mit Samtykke, som en Kompliment, jeg ved denne Lejlighed tillige gjør den unge Clodius. Jeg er allerede for gammel, og han endnu for ung til, at jeg skulde kunne befrygte mig nogen Fare af ham; og af samme Aarsag kan jeg heller ikke være bange for, at vi skulde komme i nogen Collision med hverandre til Eress Embeder i Staten, men jeg gjør det, for at knytte vort Venstabsbaand, endnu fastere, end det hidtil har været; thi al den Tid, hine Misforstaaelser varede, var Deres Hjerte mere aabnet for mig end Deres Øre. Men nok herom. Jeg afbryder med den Forsikring, at jeg med Dædebonhed og Iver skal gjøre enhver Ting, som jeg troer kan give Dem Fornøjelse, eller være Dem til Ejeneste."

Hvor Meningen fordrede det, har Oversætteren hist og her tilføjet forte oplysende Anmærkninger, dels af historisk, dels af æsthetisk Indhold. Ogsaa disse gjøre

giøre Udgiverens Smag og Skjønsomhed Være. Men Anm. kan ikke andet end misbillige de Udsald mod Cicero's Karakter, som paa flere Steder findes. Da dog disse Noters Korthed gjorde det umuligt at fremstille denne saa omtvistede Sag i al sin Omfang, synes Billighed mod en stor og ædel Mands Fortjenester at fordre, i det mindste at man med Skaansomhed bedømmede hans Forhold, især da det, en Middleton, en Meiners, og hos os Jac. Baden har ansørt til hans Retfærdiggjørelse ikke kunde formodes at være Forf. ubekjendt. I øvrigt vil Læseren af det Anførte uden Twivl have overbevist sig om denne Proeveoversættel-ses Værd, og med Anmelderen istemme det Ønske, at hele Samlingen af Tullius's Breve fra samme Haand snart måtte udkomme.

B. Thorlacius.

Fontanges eller Moderens og Datterens Skjæbne. En Tildragelse fra Ludvig den Hjortendes Tidsalder, af Forfatteren til Walther von Montbarry, Thekla von Thurn, Herman von Unna, o. fl.; oversat fra Tysk ved Dr. Frankenau. Med et Robber af Penzel. Kbhavn 1806; trykt paa F. Brammers Forlag hos J. Breum. 210 S. 8vo. 5 Mk.

Denne Roman, uagtet man ikke kan andet end misbillige et og andet deri, f. Ex. den Snak om Spaabomme og Nativitetstilken, lader sig dog ret godt læse, og Forfatteren har forsøgt at vedligeholde Interessen hos Læseren lige til Slutningen. Forresten udfordres til dens Læsning nogen Forkundskab om de mærkværdigste Per-

souer ved det franſke Hof under Ludvig den XIII og XIVde, og det er især den ſaa meget omſtrevne Ube- kjendte med Jernmæſten, der her udgives for Ludvig den 14des ældre Broder, ſom alle Romanens Begivenheder dreje ſig om. Menige Børn og den med Versailler-Hoffets Personale ubekjendte Kjøbenhavnske Ungdom vil neppe finde Regning ved denne Lecture, men ſnarere, naar den ſendes dem fra et Lejebibliothek, ſtrax ombytte den mod en Roverhistorie eller i Mangel deraf mod Noget af Lafontaine.

S. 5 heder det: han vil aldrig være andet" Det hed uidentvil bedre: han bliver aldrig andet. S. 6 „at jeg ikke tør elſte Dig" for: at jeg ikke mac. S. 44 „opdage En og Anden Hemmeligheden" og ſigeledes S. 151 „at opdage dem deres Møders lønlige Rummer" iſtedenfor aabenbare. S. 205 „Dets Søgning" for: Søgningen derefter.

Dette er, ſom man ſeer, Smaafejl, qvos incuria fudit; thi forreſten er Oversættelsen ſaare god, og ſaaledes ſom man kan vente den af en Frankenau. Til Bevis paa den ſærdeles Flid, Hr. Doctoren har anvendt, hidsætte vi det Brev S. 196, ſom Hertuginden af Orleans, der var født tydſt, og ikke det franſke Sprog fuldkommen mægtig, ſkrev til Hortensie la Fayette. En Anmærkning erindres, at „Sproget i Originalen er hvad man falder Fauterwelsch, men næften Ord til andet den ødle Prindſesses egne Ord, hun der ſkrev ligesaa ſlet Tydſt ſom Franſe, men tenkte desto rigtigere. Oversætteren har forsøgt, ſaa nær ſom muligt at give det Originalens Sving i det danske Sprog." Det lyder da ſaaledes:

„Min hjertelſkende Jomſru, la Fayette, De har
der

der gjort mig en behagelig Skjænk med deres lille Fontange. Hun er en smuk Menneske fra Top til Taa, og har en gar got Hjerte; men hun er saa yderst ensoldig, at Jeg den mangen Gang ikke veed hvorlund Jeg skal vejlede hende gjennem et, lad mig sige det reent ud, lastefuldt Hofs Fare. Der gaae Ting for sig her, som man denne Uskyldige ikke kan sige, og som dog gjøre farlige ethvert hendes Skridt.

„Da vi begge, Jeg og De min hjertelkende Gomfru la Fayette, maa for den stakkels Piges Dyd og Held vaage, saa er det nødvendigt at melde, at Konungen kun har for den smukke Skabning alt for mange Djne. Min Heloise Beauvois, har ham heltemodigt modstaet; men hvad er ogsaa hun mod vort stakkels uerfarne Barn?

„Ugjerne stiller Jeg mig ved denne fjære, fromme uskyldige Sjæl, men for at hun dette kan blive maa hun bort. For Opsigt at undgaae, og for ikke hans Majestæt saa aldeles at fortørne, maa Fontange, en eller to Hosdage medgjøre, og derpaa Adjeus! Jeg bringer hende da selv i Deres Kloster, og lører min hjertelkende Gomfru la Fayette personligt at fjende. Hun skal i Hjemsgøldens Kloster, der leve Damerne decent, og De selv er der. Den Gamle — af Gud forlade mig! — Maintenon vil Jeg sige, vil have hende til St. Cyr; nu Jeg vil ikke sige at man til St. Cyr ikke ogsaa lever decent; men den Gamle skal hendes Villie ikke have. Jeg forstaaer hende paa en Haar. Hun mærker hvad Konen med Fontange har i Sindet, og vil den skjonne Medbejlerinde have i sin Magte. Saaledes ogsaa Montespan — Gode Gud! hvilken et Kloverblad! Den hykkelste Gamle, den frakke Montespan,

span, og min uskyldige Fontange! Bevare Gud hende for, at hun aldrig kommer til at faae sammen med dem. Til Ørens og Dydens Tab, vilde vel snart Tab af Livet komme; Jeg kjender begge Farer, og forebygge vil Jeg hvad Jeg kan. Men begge Hovedagene maa Barnet endnu gjøre med, om det saa blot var for at ørgre den Gamle, der stormer og truer, for at faae hende til St. Cyr, og dette hellere i Dag end i Morgen. Jeg forbliver min elskede, hjertelæstede Jomfru la Fayette, sin velaffectionerede Elisabeth Charlotte."

R. Nyerup.

Velmeente Raad til giftefærdige Piger, ugitte Røner, Frugtsommelige og Barselkoner, af Dr. G. W. Becker, udøvende Læge, samt Fødselshjelper i Leipzig. Oversatte ved Joh. Clemens Tode, ældste Professor i Medicinen, Kongelig Hofs- og Plejemedicus, samit Medlem af det Kongelige medicinskt-chirurgiske Sundheds-Collegio o. s. v. Kbhavn 1804. Paa Schubothes Forlag; trykt hos Joh. Rud. Thiele. S. 244. 8vo. 5 Mk.

Forsatteren af dette Skrift begynder sin Fortale til Bogen med en ujsendrivelig Sandhed, denne nemlig: „Antallet paa Skrifterne over den i dette lille Verk afhandlede Materie, er ikke ringe.” — Dog hjemler han sig Nærfærdiggjørelsesgrunde for sit Arbejde; Disse ere: Frugtsommeliges og Barselkoners Forhold og de i denne Stilling gjængse Mangler paa Orden, slet Foredrag (?) eller Anledning til Selvquæsalverie,

salverie, hvilket alt han har sporet i hans Forgjængers Skrifter, og paa denne Grund troer han i Bogenes to sidste Afdelinger, at have skrevet lyst og tydeligt, uden at have paa nogen Maade indladt sig i hin Anvisning til de i begge Forfatninger forekommende Ulfælde at hjelpe sig selv. Men om det er saa rigtigt, at hellige giftefærdige Piger, hvis Tas desværre! i Folge Staternes overspændte politiske Stilling, den deraf flydende Levemaadens Forfinelse, og heraf igjen udspringende de fleste giftefærdige Mænds Uformuenhed til at forsørge dem selv med Familie i disse den gamle ægyptiske Dyrtids gjengaaende yderst magre Aar, er et saare vigtigt Spørgsmaal, et Kapitel i Bogen der synes mig temmeligt farligt. Forfattere i Naturhistorie og især Læger, bør mindes at Pigebørn ere nysgerrige; et videløftigt og kostbart Werk over Verdens, og følgeligt altsaa Menneskets Naturhistorie, tillades at gaae nærmere ind i Detaillen, thi dette læses blot af faa, og altsaa af hvad Forfatteren i Fortalen falder et dannet Publiko. Meget rigtigt anmelder Forfatteren i Fortalen til sit Skrift, Rinaldo Rinaldini, og Consorter som en Pestilenz af Skrifter for Middelstandens Køner og Døtre, thi her sættes den ungdommelige Indbildningskraft i lys Lue; her fremstilles de simple Naturdrifter under de meest forsvriske Billeder, omtrent som naar man paa Theatret opfører et øldgammelt nordisk Drama i Costume af grædest og romerst Overdaad hvor de handlende Personer ere iførte baldyrede Silkeklaeder, besaaede med glimrende Stene, i Stedet for at enhver Oldgræske, og Historiens Randsager veed at vore Forfædre klaeder sig for det meeste i Huder, og, til højeste Overs

daad

daad i finere Pelsverk. Forresten, er dette kun en Betenkelsighed som Anmelderen har fundet ved dette Skrif. Hovedhensigten af den hele Plan miskjender han i det hele ikke, blot tillade man ham at sige sin individuelle Mening om et og andet Sted i Bogens Indhold! — Oversætteren, vor af dyde af sine populære Lægestrifter, saa fortjente Tode, siger, lige saa rigtigt som beskedent, i sin Forerindring til Oversættersen: „Vel sandt, at Bogen hist og her synes lidt anstødelig, naar den skulde komme for visse Læseres Øjne. Dekaarsag har jeg og mangengang heller udeladt et saadant Sted, end villet give Anledning til Dadel;” — Nu til selve Bogens Indhold:

Indledning; Egteskabets Øjemed. Her anmærkes at den saa kaldede Kjøndrivt er nedlagt hos alle levende Skabninger, at blandt Menneskeslægten saavel Staten, som selve Individerne kunne høste de herligste Frugter af denne Drift, naar den forædles ved varig gjensidig Følelse, og Krones med en stadig paa fornuftige Love grundet Forbindelse, eller saa kaldet Egtesforening; men desværre! udstører Mennesket i Følge mangehaande Omstændigheder, ofte fra dette Maal, og bereder altsaa Rummer og Ubehagelighed, saavel for sig selv som og sit Afskom.

Første Afdeling: For Gistefærdige. 1) Hensyn paa Duelighed til Egteskab. Almindeligt Oversyn over den gjensidige Tilbøjelighed og Evne til at opfylde Egtestandens Pligter. 2) Undersøgelsen af denne Duelighed hos sig selv. 3) Den alt for høje Alder. Her fremstilles Urigtigheden, og det umoralste i at en gammel grunkestast Kjerling ægter en ung blomstrende men paa Mammon uformuende Mand, blot

blot for ved Hjelp af hans legemlige Formuenhed at
see en hende værende, hendes Alderdoms Hæder ud-
slettende Drift tilfredsstillet. Ogsaa de ulykkelige Føl-
ger af et tilfældigt Svangerstab over denne Naturens
for fligt afstukne Grændse, vises. 4) Den alt for
unge Alder. Her advares mod at bortgiste Piger for
over det femtende Åar. Anmelderen vilde have lagt
tre Åar til, og bestemt det attende, hvilket er fuld-
kommen betimeligt. 5) Moderstedens Sneverhed eller
Indknibning; Sammes alt for store Bidde; andre
Føjl. — Her advares de som ere tilbøjelige til Blods-
styrting, og Krampetilfælde mod Egteskab. 6) Et
alt for snevert Bækken. Middel til at faae dets Bidde
at vide. — Her anføres de forskellige Aarsager til denne
Sneverhed, blandt andre den forдум saa almindelige,
og yderst skadelige Grisbning, strax efter Fødselen.
Vanen stedse at bære Børnene i en og samme Arm.
Derefter følger Undervisning i hos unge Fruentimmere
at opdage Mærkerne paa Vel- eller Misdannelse i Bæk-
kenet. 7) Mandens alt for høje, usorholdsindesige
Alder. — Et saare vigtigt, og for den tilstundende Brud
det modneste Overlæg værdigt Afsnit i Skriften, vel
at mærke for den tænkende Pige, men ikke for Flanen.
8) Mandens alt for unge Alder; hans Uformuenhed,
som en Følge af Bellyst. — Den sidste Omstændighed,
kan under nærværende Tidsalders Leveviis, i de fleste
Egteskaber neppe undgaaes, altsaa er det bedre at
være opmærksom derpaa for tidligt end for sildigt.
9) Mandens Uformuenhed af den hemmelige Synd,
eller Selvbesmittelse. 10) Arvesygdomme; Vanvittig-
hed; Somnambulisme; Epilepsie eller Faldehyge. 11)
Svindsot. — Denne Sygdom har saa tydelige Sær-
fjender,

kjender, at den tilstundende Egtefælle temmeligt vel kan vogte sig for en med den beladt Mage. Dog angives her alle dens Mærker saare omstændeligt. Forfatteren regner, ikke denne Sygdom, lige saa lidet som Steen, Podagra, og Skrofelsygdom blant Arvesygdomme, skjønt der gives mange forskellige Meninger blandt Lægerne desangaaende. 12) En fyrettyveaarig Mandes Svagelighed. Nervesygdomme. — Man skalde ved første Øjekast troe, at Forfatteren vilde her paasnække det smukke Kjøn, at enhver fyrettyveaarig Mand allerede var for svagelig til Egteskab, hvilket jeg heller ikke nægter, vist nok ofte kan være Tilfældet; men Meningen her skal nok være, at man skal vogte sig for en Frier, der i denne Alder er svagelig, thi han volder da især med en ung Brud vist nok svagligere, og Skaber derved dagligt en Pind til sin Liigfiste.

Auden Afdeling: For Nygiste. 1) Forsigtighed under Nydelsen af øgtefæbelige Glæder. Anton Wall har saare skjønt indklædt denne Lære i følgende lille Fortælling: „For mange hundrede Aar siden“ laa der han en ni Aar gitt Kone fortalte: „Kom engang til en herskt persisk Philosoph, hundrede Koner — som bade ham, at meddele sig noget af hans Viisdom. Viismanen gav dem nu til Svar: Lægger Mærke til I unge Koner hvad Jeg siger Eder! Det halve er mere værdt end det hele, og med det hele holder man ikke saa længe ud som det halve“ — *). 2) Physiske Grunde for den maadelige Nydelse af Samlejet. De af Forfatteren opgivne Grunde ere saare rigtige, men vist nok for sterkt udmaledede ikke for Konen, thi hun veed sikkert alt hvad Bogen lærer, men for Pigen der endnu

* Murad et persisk Eventyr.

endnu ikke er indviet i disse Mysterier, og desuagtet overkommer et Exemplar af dette Skrif. 3) Fortsettelse. — Her omtales at alt hvad der virker paa Fruentimmeret pirrer i langt højere Grad; samt at jo længere og hyppigere Buen spedes, desto snarere slappes den; altsammen unægtelig Sandhed. 4) Tiden til Samlejets Nydelse. — Her fordømmes den øgtefælslige Elskov som skadelig, saavel strax efter Middags- som Aftensmaaltidet; hvis disse Maaltider ere hvad man kalder frugale, da troer Anmelderen ikke at hin Færd kan medføre saa betydelig Skade, men hvis Manden hylder et godt Bord, da bør han vist nok være forsiktig med slig Spog, ejent han dog for det meste snart bekommer den saa kaldede Fordøjelsesfeber og derpaa følgende Døsighed, der snart endes med en sød Sovn, og altsaa forekommes herved alle skadelige Folger af hin Vane. 5) Nydelsesmaaden. Hvor ofte det bør gjentages. Den første Artikels Udvikling forekommer Anmelderen noget pedantisk; Udskejelser heri, ere vel neppe synderligt almindelige. Den sidste Omstændighed er forhen børst. 6) Neenligheden ved sammes Nydelse. — Kan ikke noksom indprentes, og er det her ogsaa fuldeligen stætt. Hvor forskellige Meninger kunne være i denne foranderlige Verden, sees af to Parallelsteder angaaende Egtefolks Leje i en fælles, eller i hver sin Seng, som Forfatteren anfører. Den ene Forfatter siger: „For at holde en folsom og stolt Mand i en vis Hrastand, og forhindre at han ikke ogsaa skal udstrække sin Hærkessyge til Elskovens Nydelse, vil jeg tilraade enhver Kone, lige indtil Livets Høst at skyde den saa modbydelige, og desuden usunde Skif, at sove To i en Seng.“

Den

Den anden Philosoph siger derimod: „Det sidste, og unægteligt stærkeste Kjendetegn paa ægteskabelig Fællesskab er den fælles Seng, helliget sôd No, og ægteskabelig Kjærligheds skjulte Glæder. Ogsaa her har Moder og Fornemhed fortængt Forfædrenes skjonne oprindelige Skik, at sove i en Seng med sin Kone, fra de højere Stænder; har berset dem den egentlige sande Ægteseng og blot overladt den til de lavere Klasser.“ — — Forfatteren afhandler denne Materie alt for vidtstigt moralst; Anmelderens uforebegrivelige Mening er: Lad Mand og Koner om det! — (Fortsættelsen følger.)

R. Frankenau.

* *

* *

* *

I allg. Hall. Litt. 1806 Febr. No. 42:43 findes en vidtstigt Recension over Pharmacopoea Danica. Rec. mener, at denne Pharmacopoe, som var blevet ventet med nogen Længsel, da den ældre fra 1772 havde med Hensyn paa Lægevidenskabens og Remiens døværende Tilstand fordeelagtigen udmarket sig, neppe har tilfredsstillet Publikums Forhaabninger. Ved Exempler søger Rec. at godtgjøre at Valget af Lægemidler ikke er heldigt, Beskrivelsen over Planterne hverken fuldstændig eller treffende, Nomenklaturen en synderlig Blanding af Gammelt og Nyt o. s. v.

* *

* *

* *

Etatsraab og Kancellie-Deputeret Heinzelman er udnævnt til Landsfoged i Landstabet Sønder-Ditmarsten.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Røjbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1806.

No. 29.

Naturhistorie om Dyrene. Et Udtog til
Uytte for Begyndere og Menigmand. Forsy-
net med 155 Afbildninger over Dyrene; ved
Anton Grantz Just, Forligelses-Rommisair
og Boghandler. Andet forbedrede Oplag. (Dyr-
figurerne ere Maarne af Thomas Pauli Harder)
Viborg 1805; trykt hos P. S. Sønss. (8vo.
29 Ark). i Ndlr. 24 kr.

Forfatteren er allerede bekjendt og kendt for adskillige Almoe-Skrifter; nærværende vil upaaativlelig
stadsfeste ham denne Undest, maaske endog forøge den,
da han heri har været mere heldig i at uddrage og
samle, end man synes kunne vente af en Forfatter,
der dog neppe har haft Lejlighed til at dyrke Natur-
historien videnskabelig.

I Fortalen siges, at Helmuths Naturhistorie for
Menigmand er raadført ogsaa i dette Skrift, og at
hvad mærkværdigt Dyrenes Naturhistorie indeholder er
ansørt efter de nyeste paalideligste Forfattere. Dette
skal uden Tvivl forklare den resværdige Beskedenhed
at Skriften blot sit Titel af Udtog. Forf. Plan var
at fortsætte sine (1801) begyndte naturhistoriske Tas-
heller,

beller. Uagtet siges her, Assessor C. G. Rafns Om-
arbejdelse af Helmuths Naturhistorie for Menigmand
anmeldtes og udkom under Arbejdet, ansaaes nærvæ-
rende nye og forbedrede Oplag ikke overflodigt, især
da hin større og omstændeligere Naturhistorie er uden
Figurer.

Skriftet indbefatter: Indholdsregisteret efter Slæg-
ternes Orden i Bogen med Dyrenes latinske systema-
tiske Navne tilligemed de danske, Indledningen til Na-
turhistorien, og den første Bog om Dyreriget, nem-
lig om Pattedyr, Fugle, Amphibier og Fiske. Pla-
nen, siger Forf. tillod ham ej at gjennemgaae Insecter-
nes og Ormenes interessante Naturhistorie, men han
vil være betænkt paa at fortsætte de manglende Dele,
hvis nærværende Forsøg vinder Bifald.

I Henseende til den systematiske Orden siger Forf.
at han har fulgt Cuvier, og at han for at venne
Begyndere til at erindre ved den bloite Gjennemlæs-
ning under hvilken Classe og Slægt Dyrene anføres,
har aldeles udeladt alfabetisk Register: men er ikke
dette at fordre af Begyndere hvad man neppe tør vente
selv af Lærde? Cuvier skrev en Lærebog og forklarede
i Fortalen hvad Plan og Grundvold han havde fulgt
i Maaden at ordne Dyrene; uden denne Forklaring
forstaaes neppe Indholdsregisteret, og selv ved denne
vilde et alfabetisk Register været nødvendigt for Be-
gyndere, fordi mange af de her brugte danske Navne
ere vilkaarlige, og den systematiske Orden ikke fri for
betydelige Afsigelser. Manati (*Trichechus Manatus*)
staar blant Sælhunde, Nordkaperen (*Delphinus Orca*)
mellem Nørhval og Narhval, de almindelige Høns
(*Phasianus Gallus*) ganske særligt fra de øvrige Fasan-

Arter

Arter (Phasianus); ved abfillige er det latinste Slægtsnavn afsørt uden Artnavnet, og ved nogle ere begge udeladte. Nogle af de danske Navne funne mistydes og forvirre Begyndere f. Ex. Klippegrævling, det østindiske Svin (S. 82). Havhest (S. 39). Søhest (S. 349). Strandfugle (Grallæ). Søepapegøje else Lundtalle istedet for Lunde. Rødspetten (Picus-major) for den almindelige Hafkespet. Aftenbakte, (S. 302) for Matteravne. Basigle (Petromyzon branchialis). Klipfisk (Chætodon. S. 83). Flyveronne (S. 174 ?). Krybdyr (Amphibia). Søpatedyr (Amphibia?).

Indledningen forklarer Naturhistorien som den værdigste og nyttigste Videnskab: den værdigste maa den være, fordi den bestjæftiger sig med at udfinde Skabningens sande Forhold; den nyttigste er den, fordi enhver Alder, enhver Stand idelig anvender og bygger sit Velbefindende paa dens meer eller mindre rigtige Anwendunge. At alle endog de vildeste Dyr have, som her siges, Frygt for Mennesket, har ueppe Sted uden hvor Mennesket i Selskab vidste ved følles Anwendunge af højere Forstands-Eyner at gjøre sig frygtet. Heller ikke kan det ganske bifaldes (S. 10) at de nordlige Egne af Norge og Sverrig hvor Lapperne boe, synes ved første Øjekest være ret elendige Opholdssteder, tvertimod, de fleste Øjevidner ere enige, at ved rigtig Husholdning har Naturen ogsaa der særegen Skønhed. De nordligste bland dem mangler ikke, som her siges, Rør, Heste, Faar og Kornavl, skjønt denne er ubetydelig og ikke aarlig. Lapperne foretrække maastee ikke ganske uden Grund deres

Hyrdelevnet for ethvert andet, og tye neppe, førend de ere aldeles udarmede, til Naboernes Landhusholdning.

Efter fort og tydelig Fremstillelse af Dyrerigets Inddeling efter Linné i sex Classer anføres Pattedyre, ne inddelte i sexten Underafdelinger eller Classer. Mennesket regnes til den første Classe eller Pattedyr med Hænder. — De fleste Naturkyndige synes nu med megen Ret at være enige i at behandle Menneskets Naturhistorie særligt; selv det udvortes Forhold i Lemmehygning udmarkirer Menneskeslægten tydelig nok fra Dyrene, og Overgangen er altid i høj Grad unaturlig. Forf. afsviger desuden heri fra Cuvier, som afhandler Menneskets Naturhistorie i et særligt Capitel. Den hele første Paragraph om Mennesket vilde vundet ved at gjennemsees (for den blev trykt) af en Anatom. Venene ere ikke heftede til hinanden ved Brusker (S. 17) men ved Ligamenter. Beskrivelsen over Hjernen (S. 22) at den ligger i Hjerneskallens Huulhed og ligner en Grød er dog alt for ufuldstændig; naar der (S. 26) siges om Mellemgulvet at det ventelig tjener til at forplante Luften til Indvoldene, ligeledes (S. 24) hvor Labyrinten beskrives som et staa Rør, dannet som en Trompet der gaaer henad mod Næsen og endes ved Ganen, da lader den herved opkomme Missforstand sig vanskelig forklare.

Hvad der siges om Markatten eller den indianste Djævel (S. 35), at den har ingen Fingre paa Forbenene, maa forandres derhen at dens Forfodder har fire Tær og mangler Tommeltaa.

At Næven (S. 48) stikker Halen i Vandet for at fange Krebs, som knibe sig fast til denne, er for-

mødentlig mere Spøg end Alvor, ligesom og samme
Udsagn om Væstebjørnen (S. 54).

Dovendyret, siger Forf. (S. 107) behøver en
heel lang Dag for at krybe en Fjerdingvej, man siger
de bruge 8 til 9 Minuter til at flytte en Fod; det
sidste er uden Tvivl det rigtige, ved det første maa
være indsløben en Skrivfejl, da Dovendyret neppe til-
bagelægger en Fjerdingvej i en heel Maaned eller i
færre Maaneder.

Reensdyret løber ikke 20 til 30 Mil om Dagen
(S. 124); brugt til Færsel for Pulk eller Lappens
Slæde, med Byrde af 150 til 200 Pd. udholder den
neppe længere Dagsrejse end 10 til 12 danske Mil,
og maa imidlertid hvile adskillige Gange, samt enten
selv opsgøe eller gives Foder. Reen-Hinden giver nep-
pe nogensinde en Rande Melk daglig, ikke engang det
halve; Østen er god, men kan neppe haves i nogen
Mængde. Ingen Lap kan føre Hyrdelivet med sin Fa-
milie, uden han i det mindste er Ejer af hundrede
Reen; han maa jo næsten i hele Året slagte af sin
Reen-Hjord for at have Kjød til Spise. Foruden
den Skade som Reensbremsen tilføjer Hjorden er Uls-
ven dens farlige Fiende; foruden den mangfoldige Nyttte
Lapperne have af Reenshuderne i deres huslige Deco-
nomie maa tillige erindres, at disse afgive en betydelig
Handels-Artikel. Overalt er vel Forfs. og fleres An-
mærkning rigtig at Reensdyret er for de allernordligste
Lande baade Hest, Ko og næsten Alt, dog er den
neppe nogen af Delene til den Fuldkommenhed at det
jo bør vige for disse nyttigere Husdyr, hvis Nøgt
neppe udfordrer saa megen Tid og Møje.

Geden (S. 130) er saa skadelig for Skovplant-
ning

ning og Skovens Vært, at den store Mængde af disse Dyr neppe kan undskyldes uden med dens Nødvendighed, da Huden er uundværlig til Skindklæder for de nordiske Fiskere, og afgiver tillige en betydelig Handelsartikel, da den forbruges, som ogsaa her anmærkes, i stor Mængde til Karduan og Saffian.

Faaret, siges her (S. 134) føler sin Svaghed og holder sig til Mennesket, dette er dog kun i dets tamme Tilstand; hensat og overladt til sig selv f. Ex. paa Udsør ved det nordlige Norges Kyster bliver det saa vildt at det flyer Mennesket, og maa jages og fanges for at klippes, det har i denne vilde Tilstand meget mere Styrke end i den tamme.

Bed Sælhunden (S. 154) anmærker Forf. at Grønlænderne ej have anden Kjødmat, eller Smør eller Flest; herved maa erindres, at Grønlænderne spise næsten alle Slags Dyr, at Hvalfangsten giver dem meget Spek, og at de som anført (S. 163) dræbe Norhvalen, især fordi de finde deres Kjød mere velsmagende end det almindelige Hvalkjød. Sælhundekjødet ligner neppe i Smag Vildsvinekjød, det er tvertimod for de fleste der ej ere vante dertil, yderst ubehageligt.

Om Fuglene anmærkes (S. 167) at de have kun en Lunge, og nedenfor at Fuglenes Indvolde indsluttes af to med Luft fyldte Sække (Luftkar) som letter deres Flugt o. s. v.; dette Sted trænger uden Twivl til nojere Forklaring, ligeledes hvad her fortelles (S. 170), at nogle have proppet Glas, Maale, ja endog Sharpe Lancetter i Høns, og fundet 24 Timer efter, at de Sharpe Kanter vare afbrudte og nogle allerede gaaet bort med Urenligheden.

Duen stod uden Twivl bedre, som Forf. anmærker

ter (S. 219), blant de spurreartede end blant de hønseartede fugle. Linné forandrede ogsaa i sin 12te Udgave af Natursystemet dens Plads derhen, uagtet den efter det kunstige System, hvor Nebbet er Skjelne-mærke, med nogen Ret stod blant de Hønseartede. — Besynderlig nok, at systematiske Naturkyndige, som synes at tilfidesætte det kunstige for det naturlige, etter har anviist den Plads efter Linnés ældre Inddeling uden at have hans Grunde. Stokandens Kjendemærke (S. 255) at den er stor graaspraglet som vor tamme er neppe tilstrækkeligt; i Registeret er det latinske Navn udeladt, men nedenfor anføres Skuffelanden (*A. clypeata*). Da det nysnævnte Navn Stokand ofte tillegges denne Art ere de formodentlig her uden Grund adskilte. Den spidsnebbede Alk (S. 261) er uden Tvivl den hos os kaldte Boefsjær (*Alca Alle*).

At Amphibierne, som her kaldes Krybduer, ej bære Omsorg for Ægene maa forstaes, at de ej udruge som Fugle, da de i øvrigt ikke ganske forsømme Omhyggelighed i Valget af Stedet for Ægenes Udklæning. Forf. anmelder ogsaa ved Pipa-Tudsen at Hannen gnider Ægene ind i de paa Hunnens Ryg siddeende mange Vorter og at de saaledes udruges. Hvad der siges (S. 310) om Skildpaddens Liv i nogle Maaneder efterat Hjernen er dem berovet, samt at de afhugne Lemmer af Slanger og Firbeen vedblive i nogle Timer at bevæge sig, vilde uden Tvivl været tydeligere om der var tilføjet, at dette ikke er noget egentlig dyrisk Liv, men blot uvilkaarlig Muskelbevægelse. Ligeledes maa hvad der siges (S. 318) om Skildpadden i Almindelighed at det ikke stader den, om en læsset Vogn kører over den, kuns forstaes om enkelte

Arter f. Ex. den grønne Skildpadde. Udtrykket om Haj, Havkat og Stør, at Munden sidder paa tvers, kunde maa ske mistydes, som om Mundens Stilling hos disse Fiske afveeg i andet fra den almindelige end at den fremstaende forlængede Gaude rager frem over Overkjøben, og at Munden derved kommer paa Hovedets Underflade. Regaleken eller Silbetusten (*Regaleucus Glesne Asc.*) beskrives (S. 358) som en lang rund aaleformig Småfisk; da den saavidt vides ej er funden under 8 til 12 Fods Længde, kan den neppe regnes blant Småfiske. De her omtalte Pigge paa Hovedet ere vel egentlig Straaler af Nygfinnen og de øde lange Traade under Brystfinnerne dens Bugfinner. Hvorfor Smelt eller Stint (*S. Eperlanus*) med meget hiden Grund regnes til Loxeslægten indsees neppe, da den har dette Slægts Mærke; den kaldes ogsaa i Norge Fjorde-Lodde af dens Lighed med den egentlige eller Hav-Lodeen (*Clupea* egentlig *Salmo villosus*) af hvis Ankomst til Kysten nogle Egnes Fiskerie for stor Deel ahhænger. Polypen (S. 430) er ikke et Slags levende Plante, men ligner kuns Planterne i Udspring og tildeels i Fremavling.

Naar Fors. slutter Skrifstet med den bekendte kjonne Lighed mellem Insectets Forvandling og vor Troe paa et bedre Liv, uevider han tillige Tanken til Ormenes Evne at fremavle tabte Lemmer; dette sidste har alligevel endnu saa meget dunkelt at mange uden Twivl heller ønskede det udeladt, da den omtalte sejonsne Lignelse herved taber mere end den vinder.

Til Naturbeskrivelserne er hist og her føjet historiske og mange økonomiske bemærkninger i hvis Samling Fors. synes have været heldig nok at treffen

Slags Middelvej; vidtloftige vekonomiske Bemærknings ere neppe paa deris rette Sted i Naturhistorier, hvor de optage Pladsen for Verkets egentlige Materie. Man vil ved første Blikast overbevises om hvad Forf. siger i Fortalen, at der ikke er sparet paa ved oplysende Afbildninger at gjøre Bogen nyttigere og bestueligere; hvor den omstændeligere Beskrivelse flettes, erstattes dette, siger han, ved den tilføjede Figur; dette er dog nok vel meget, der er saa Robbere hvorom dette kan figes. Ved naturhistoriske Afbildninger sagtages at Skygge og fremmede Gjenstande ej maa gjøre Gjenstandens Hovedmærker utydelige, ved adskillige her afbildede Pattedyr og Fugle er dette ikke iagttaget; de her givne Figurer af Amphibier og Fiske ere i den Henseende bedre. Ved Figuren af Narhvalen (164) burde for ukyndige Læsere været anmærket at den kun forestiller Hovedet og Tanden af Dyret. Forholdet af Størrelse kunde næppe ønskes bedre angivet i en Maalestok f. Ex. blot en Streg med Tal af Godmaal vilde, anbragt ved Siden eller under Figuren, afhjulpet meget. Leguanen omtrent 5 Hod lang falder her større i Øjne end Crocodilen der er 25, og den frygtsomme mindre farlige Alligator der neppe nærer Crocodilens halve Størrelse, seer her ud som det største og frygteligste Uhyre. At Figurerne overhoved ere ualmindelig vel copierede, vil enhver let tilstaae ved at sammenholde dem med andre Afbildninger af dette Slags, og til saa yderst billig Pris. Mod Beviset som Forf. anfører, at han nemlig har seet Børn navngive enhver Figur i Bogen, endog før de havde lært at læse eller kjende Bogstaver, vil uden Tvivl mange indvende, at dette Slags Billedkundskab neppe er den gavnligste for

den egentlige Videnskab. Naturhistorien bør give de tydeligste Begreb om Legemerne, den bør inddæle og ordne dem efter bestemte Forhold; ingen Videnskab udfordrer dersor mere Opmærksomhed og egen Erfaring; dens Dyrkere maa tidlig indpræntes, at den er en af de mæssommeligste, og at dette at kjende en Figur, udbrage og afstrive andre Jagttagelser uden at gjentage dem, langt fra ikke er Videnskaben, men Nodhjælp, hvor Omstændigheder gør bestuelig Naturkundskab umulig. Er man fra tidlig Alder vant til at troe sin Kundskab tilstrækkelig, fordi man benævner en Figur rigtig, og veed hvad der er sagt om den, forsmaes ofte i den mere modne de uudtæmmelige Glæder af selv at opsgøge og øse af Kilden. Ved Undervisningen føstrækkes dersor hidtil uden Twivl med Det Læredøger i et fort noget vanskeligt men tydeligt Sprog, for at vænne den Unge til egen Eftertanke og den Møje, at affondre fra Legemernes almindelige Egenskaber de særegne, hvorved de adskilles fra hinanden. Brugen af Kobbere er sparsom, om muligt ere de nok udsøgt gode og anvendes kun til bestuelig Forklaring og for at splive Foredraget. Hvorvidt derimod Naturhistorien, afhandlet paa denne Maade, funde benyttes ved Undervisningen i de danske Skoler, som Forf. synes haabe i Slutningen af Fortalen, maa overlades til Kyndiges res Bedømmelse. Enhver vil derimod af Hjertet lykkenste Forf. til Opnaaelse af sit ødle Djemeed, ligesom ved sine forhen udgivne naturhistoriske Tabeller at bidrage til at fortrænge de smagløse Billeder af Almuens Vægge, saa ved nærværende Arbejde maa ske forbedre deres Smag for Læsning, uagtet den Tid synes endnu være langt borte, at Menigmand med Letehed

hed og Indsigt skulle kunne læse dette Slags Skrifter, som selv Kyndige ikke uden Møje forklare, fordi den hyppige nødvendige Blanding af populært og videnskabeligt Sprog idelig forandrer Tankernes Udvikling.

J. Rathke.

Archiv for Synderligheder eller Samling af det Mærkværdige, Overordentlige og Forunderlige i Naturen, Konsten og det menneskelige Liv. Et Tidskrift for Hvermand til Underholdning og Nutte. Samlet og udgiver af H. C. Lund, Dyrker af Naturvidenskaben især dens legevidenskabelige Dele. Iste Aargang 6 Hester, 568 S. Kbhavn 1806; trykt og forlagt hos Sebbelov. 9 Mk. Trykp.

Det hedder i Fortalen S. 3 „Begivenheder, som udstykke skjulte og beundringsværdige Virkninger af Naturen og Menneskene, som lade os ske dybt i begge, som ved første Øjekast forene det Ubegrifelige med det Usædvanlige, som ere paafaldende Afvigelser fra de almindelige Synsting, skal samles og gjemmes i dette Archiv; vi ville leve den Videlystne Materialier til Eftertanke, den Nysgjerrige Stof til at sætte hans Virke-Evner i Bevægelse, Physiologen, Naturforskeren o. s. v. mærkværdige Begivenheder til Oplysning af hele Naturen. Bidrag passende til dette Øjemed, og som

som ikke forhen have været trykte, modtages med For-
nøjelse, naar de fremstille Tingene tydelig og uden
mange Raisonnements."

Udgiveren burde have tilføjet, at naar han ikke
havde saadanne Bidrag, agtede han at oversætte af
Museum des Wundervollen, der siden 1803 udgives i
Leipzig af Bergk og Baumgartner. Ved Sammen-
ligning har Anmelderen overbevist sig om at mange
Artikler f. Ex. i andet H. om Ahneller; om nogle
Aarsager til paafaldende Handlinger hos Mennesker;
om Indbildningskraftens drebende Virkning; om et
formentligt Spøgelse; om at heftig Glæde er ikke sjel-
den dødende o. s. v. ere saa ordret oversatte af bemeldte
Museum, at naar den tydße Forfatter siger „Jeg
har fjendt een som o. s. v. hedder det ligeledes i Over-
sættelsen, og ingen Citation underretter os om, hvo
denne Jeg egentligen er, ligesom og hint Museum al-
drig nævnes. Anmelderen har ikke havt Taalmodighed
til at eftersege enhver enkelt Artikel i Originalens 5
Bind, men har Grund til at formode, at det meste
om ikke alt er opsamlet af den ene Kilde. Uagtet
Samleren saaledes har gjort sig Arbejdet temmelig let,
taber Bogens Værd intet herved, thi det Hele er
blot en Compilation, hvis Hensigtsmæssighed allene,
og ej dens Originalitet kommer i Betragtning.

Gaade de tydße Udgivere og den Danske have
troet, at deres Foretagende havde videnskabeligt Værd,
og kunde blive et Middel til bedre Kundskab om Mens-
nesket

nestet og Verden, ved at vække og anspænde Tænksomheden til at tydeliggjøre sig alt det Gaadefulde i disse Synderligheder. Men det synes at man ved at læse disse vidunderlige Historier af de forskelligste Slags efter hinanden, kommer i samme Stemning, som ved at læse mange mørke Taler; man taber snart Interessen for at udfinde deres Betydning. Saare mange Historier ere desuden fortalte uden Hjemmel, saa at man vel er besøjet til at spørge om det er Sandt, før man undersøger hvorledes det er Muligt. Imidlertid gjelde disse Bemærkninger ej om den store Mængde af Læsere, den er ikke øengstlig for en Fortællings Sandhed, den vil gjerne undre sig, og tilstaaer villigen sin Uvidenhed om Tingenes Marsag, ja maaske endog den Samling af Synderligheder og tildels af Ubegribeligheder har en egen Interesse, ved at vise hvor meget selv de Lærde neppe kunne forklare. Man kan endelig ej heller nægte at adskillige mærkelige Phænomener herved vorde mere bekjendte, som vel ere stikkede til at tiltrække sig den almindelige Opmærksomhed. I Tydkland har derfor og Museumet fundet megen Afsetning, de tvende første Bind ere tvende Gange blevne oplagte. Oversætteren synes i Artiklernes Valg ikke uden Grund at have givet de physiologiske Synderligheder Fortrinet for de naturhistoriske, hvilke dog heller ikke ganske udelukkes, da hine snarere vække Almenopmærksomhed, og disse ej med Kobbere kunde vorde oplyste. Nogle Stykker ere blevne oversatte, der snarere

henhøre

henhøre til Samlinger af Anekdoter og lystige Indsald, f. Ex. i fjerde Hefte om Præsten Arlotto; i 5te H. om Hofnarren Brusqvæt. Nogle f. Ex. i 2det H. om Ahnelser; i 3die H. om en Kone der i Drømme opdager sin Mands Morder, kunne bidrage til at stadsfæste Overtro. For at give Læseren en Prøve paa det afværlende Indhold af denne Samling hidsættes Indholdslisten af sjette Hefte: Fordybelse i Tanke; Mattevandreren Negretti; om Sildædningskonsten; Mirafelkuren med Tunestricks Balsom; Melankolie, forplantet fra Moder til Datter; Blindhed, en Følge af Rummer; Aarstider og Orkaner paa Den Frankrig; En Hund stjæler om Natten de Haar som hans Herre havde viist ham; Underlige Drømme; Om Landgangen i Engeland; Mord og Selvmord af Erekjærhed; En hensigtsmæssig Behandling bringer en Banvittig igjen til Forstanden; Exempler paa Fruentimmere med flere end to Bryste; Humoristisk Udsigt over Naturen; Et mandbart Barn; Et levende begravet Fruentimmer; Et underligt Misfoster; Engelske Spilleraserie; Regne Geniet; En Vager holder sig for en Hane; Overordentlige Legemskræfter; Mærkværdig Kamp med en Bjørn; Gjæstebudet i Olkarret; Slægtskab paa en egen Maade; Besynderligt Motiv til Religionsforandring; Thomas Parr, en Olding paa 152 Aar; Hundesformyndere; Sjeldens Graasdighed; Tidlig Modenhed; Negernes Uskyldighedsprøve.

P. E. Müller.

**

**

**

I allg. Hall. Litt. Zeit. Maj 1806 S. 281, 284, findes en fordeelagtig Recension over Bisshop Bøisens Plan til Forbedring ved den offentlige Gudsdyrkelse. Planen har fundet Recensentens Bisald i saa høj en Grad, at han foreslaer, den oversattes paa tydse, enten fuldstændig eller i Udtog, overbevist om, at man, uagtet den tydse Litteraturs Rigdom paa fortrefelige Skrifter af dette Slags, ikke vilde læse det uden Nutte og Fornøjelse. Ved at anføre Indholdet bemærkes, at Kirkebønnerne forholdsmæssigen intage for megen Plads, Rituallet for Ministerialforretningerne for liden. I Forbønnerne, særdeles i dem for særegne Tilfælde, havde han ugjerne hist og her savnet den Forfatteren ejendommelige Kraft og virkeligen opbyggelige Sprog, og derimod fundet snart en fortæslende (S. 137), snart en øngstelig (S. 139) Tone, snart et Sprog som ej syntes at passe med den Besædenhed (S. 141) og Underdanighed der sommede Mennesket. Af Formularerne fandt Rec. de fleste fortrefelige; men savnede dem til Præster og Bispevielser. Det misbilliges at Forfatteren foreslaer, at under Kommunionen Eysene skulde brænde og Messesærken beholdes. Tilsidst ønskes, at denne Plan, uagtet den indeholdt saa meget Gødt og Fortrefligt, dog ej maatte verde indført som et uforanderligt Ritual for Danmarks og Norges Præster, men at disse ikkun

maatte

maatte ganske befries fra det gamle Ritual, og dem tilstædes afværlende at betjene sig dels af deres egne Arbejder, dels af det Bedste, hvad en Bøiesen og andre havde skrevet.

Sammesteds April 1806 S. 109-112 recenseres den af Dr. Schulz forfattede, med Tilsætninger ledsagede Oversættelse af Professor Engelstofts Philip August og Dronning Ingeborg. Rec. er enig med de alt i flere Journales fældede Domme, at Skrifstet har ved Tilsætningerne tabt i Interesse. I det han erkjender, at saavel Original som Oversættelse indeholde fuldvægtige Beviser paa deres Forfatteres Flid, Lærdom og store Belæsenhed, mener han at Oversætteren snarere burde have forkortet Originalen end forsøget den.

Ranselliedeputeret Overprokureur og Legationsraad H. D. Eggers er af den romerske Keiser udnevnt til tydse Friherre. Kongen af Danmark har tilladt ham at modtage denne Titel, dog uden at han derved erholder nogen Forret i Kongens Riger og Lande.

Øjebenhavnske lærde Esterretninger

for Åar 1806.

No. 30.

Bidrag til den græsk poetiske Antholo-
gies Fortolkning; ved Anthologiens Udgiver
Dr. M. Lang Nissen, Rektor ved Rjø-
benhavns Cathedralskole og Inspektor over det
pedagogiske Seminariums danske Sprogklasse.
Rjøbenhavn 1805 hos Schulz. XVI, og 646
S. 8vo.

Det vilde være overslodigt her at iggentage nogen
Anmældelse af den græsk-poetiske Anthologie,
som vor indsigtfulde og af den græske Sprogundervis-
ning saa fortjente Rector Nissen i Året 1799 udgav
til Brug for Disciplene i den da omformede Frue Skole.
Sin Menning om denne smukke Samling af græske
Digterstykker har desuden Referenten forlængst yttert i
lærde Esterretninger for 1800 No. 33 og 34; og
iovrigt vil det neppe være nogen Skolemand, hvis Fag
er Filologie, ubekjendt, at bemeldte Anthologie ikun
indeholder den blotte græske Text med en høfsøjet als
fabetisk Fortegnelse og Forklaring af de vanskeligste i
Samlingen forekommende græske Ord. Herved forudsaa

saae Hr. Rectoren da tillige, hvad baade Ref. og Andre ogsaa have erindret, at denne Anthologie „ej allese ne for Disciplenes Skyld, hvis forberedende Flid, til Undervisningens heldigere og hurtigere Fremgang, kre- vede Hjelp, men ogsaa for de Læreres Skyld, som selv ej (ej selv) besadde eller havde Adgang til et godt philologisk Bibliothek, vilde behove et Tillæg af oply- sende Anmærkninger, litteraire Notizer om Forfatterne, deres Arbejder og vigtigste Commentatorer og Udgaver, Indledninger til de af større Digte uddragne Bruds- stykker og Angivelse af de betydeligste til Textens Krit- tik hørende Varianter og Emendationer.“ Haabet om et saadant Hjelphemiddel opfyldes paa en meget tilfreds- stillende Maade ved nærværende Commentar, der ej alle- ne leverer, samlet og saare hensigtsret bearbejdet, de bedste Interpreters og Udgiverens egne Bidrag til Tex- tens Kritik og smagfulde Fortolkning; men endog raa- der Bod paa enkelte Mangler ved Anthologien selv, i det Den baade paa sine Steder emenderer Texten, saa og meddeler passende Literærnotizer og omhyggelig ind- ledet Læseren i Indholdet og Connexionen af de i Sam- singen optagne Digte.

Dette sidste var fornemmelig af Vigtighed ved de i Anthologien forekommende Brudstykker af større Digte, i hvis Plan og Sammenhæng Hr. Dr. M. ved fulds- stændige Indholdsfortegnelser har søgt at indlede Læse- ren. Vist nok vil og den Hensigtsræthed, Tydelighed og Smag, hvormed disse Indholde ers fremstillede, kunne for en stor Deel erstatte Savnet af den øvrige Sammenhæng; ligesom det maaske og er unægteligt, at enkelte Stykker af den græske Litteraturs mange Præ- delser kan baade udvide Discipelens Literaturfondskab

og opvække Lusten hos ham til siden paa egen Haand at læse videre i det, som den indskrænkte Lid forbød Skoleundervisningen at fuldføre. Men til Hr. Ms. øvrige Forsvar for Brudstykkernes Valg være det Nef. blot tilladt at svare Følgende: a) En Episode af Iliaden kan ikke med samme Grund, som en enkelt Bog af Digtet, faldes et Heelt, fordi man savner Anledningen til Episoden og derimod enkelte Bøger jo virkelig af Rhapsoderne blevne affjungne som et Heelt. Og om end ej saa var, saa vil man i vore lærde Skoler, hvor Homer med Føje har faaet den højerste Plads i den græske poetiske Læsning, heller neppe blive staande ved en enkelt Bog af Homer allene. Træder Lærlingen ikkun vel forberedt ind i den øverste Klasse', vil der, foruden den prosaiske Leciture, nok kunne aarligen expederes en 3 a 4 Bøger af Odysseen, dette for Skolelæsningen saa sørdeles passende Verk. b) Endnu mere maa Nef. erkære sig med de enkelte udvalgte Scener af Tragikerne og af Aristofanes. Thi om endog saa var, at een eneste heel læst Tragoedie gav et alt for eensidigt Begreb om Grækernes Sørgespildigtere, hvilket Nef. dog heller ej saa ganske kan indrømme, saa bestaaer dog nok et Skuespils største Interesse i det egentlige Dramatiske, i Anlegget, i Forventningens Spændelse, i Forviklingen og Oplossningen, i de mangehaande Situationer og netop derved frembragte Charakteerytringer; — men dette Interesse kan intet fort Recit af det foregaaende og Efterfølgende, ingen historisk Fremstilling af Indholdet erstatte, allene fordi Denne, om end nok saa god, dog ikke er dramatisk eller oratio directa. Hvor langt anderledes kan derimod en heel Tragoedie, læst

fra Ende til Anden, henriue den unge Læser; man forsøge f. Ex. at læse Scenen hvor Elektra favnen Urnen med Orests formeente Aske, baade allene og i Sammenhæng, og bemærke da Forstjellen i Disciplenes Interesse for dette dejlige Sted! Bliver Lærlingen altsaa end ikke ved een Tragoedies Læsning bekjendt med flere forskjelligartede Sørgespil, med det fameuse aliquid ex omnibus, saa faaer han derimod det, som er vigtigere: en fuldstændig og sammenhængende Kundskab om Sørgespillets Natur. — Endelig c) troer Ref. at, naar det kommer an paa at økonomisere med Tiden, burde man hellere reent udelade Skribenter af anden Rang, saasom Apollonius Rhodius, Museus og Orfeus, end berøve Homer og Tragikerne den Tid der skulle anvendes paa disse, især da Bokolikerne, samt Callimachus o. a. kan give Læseren Begreb nok om den alexandriniske Tidsalders Smag.

Dog det er Tid, at ile fra Fortalens Ideer til det, Bogen selv leverer. Dens Indretning er følgende: Ihenseendetil enhver Digter, som har afgivet Bidrag til Anthologien, gives hvergang først i en hensigtsret og lærerig Indledning de fornødne Underretninger om Forfatterens Fødested, Alder, Levnetsomstædheder, Charakteer som Skribent, om hans vigtigste Digterverker, om disses fortrinligste Udgaver, Oversættelser, Commentairer, samt andre gode over dem skrevne Afhandlinger, hvad enten de ere for sig selv udgivne eller findes i periodisk udkomne Samlinger. Det eneste, der herved kunde, efter Ref. Tanker, være tilovers at ønske, er, at de anførte Udgavers og Hjelpemidlers Værd tillige var blevne korteligen charakteriseret. Hvad enkelte vigtige Skrifter Ref. her har savnet,

net, skal nedenfor, hver Gang paa sit Sted, vorde anført. Efter denne almindelige Indledning om Skribenten og hans Arbejder følger, hvor det behøves, en Indledning til det af samme Forfatter i Anthologien indrykkede Digt eller Stykke af et Digt. Ædetmindste angives altid dets Indhold og Plan. Nu følge fortlæbende filologiske og kritiske Anmærkninger til Samme, ved hvis Afsatning Forf. ganske har seet paa de Læseres Fornødenhed, for hvilke han udgav Bogen og godt benyttet de bedste Commentairer, man over enhver Autor har. Den eneste Inconvenienz, der af denne Fremgangsmaade maa ske kunde flyde, var lidt Ulighed i Commentationsmaaden, eftersom af Kilderne til Anmærkningerne ved forskellige Digterstykker Somme ere mere Meningsfortolkende, Andre mere Ordforklarende, Somme see meer paa Kritik, Andre meer paa Eregese, o. s. f. Dog er denne Forståelighed her af saameget mindre Betydenhed, som Anmærkningerne bog i Almindelighed vedligeholde een og samme Tendenz, lige Plan, lige Grad af Udførlichkeit og Fuldstændighed. I sidste Henseende er det virkelig ikke saa let at bestemme, hvad der er nok, efterdi det, der for en Læser er ganske indlysende, ønskes af en Anden omstændeligere forklaret; hvorfore Ref. ej heller har troet at burde, selv der hvor Dr. M. ej ester Refsrentens Mening har benyttet alle de bedste Hjælpemidler, supplere Commentaren eller forvære denne Anmældelse med Tilsætning af egne Anmærkninger, et Arbejde, hvilket ingen Grændse vilde have og desuden være saa meget mere unyttigt, som baade Adskilligt maa være Læseren overladt at tilføje, og Lærlingen derimod kan af de tilføjede Oversættelser hvergang hente sig de

Oplysninger, han maaſkee i Noterne kunde savne. Ej heller findes her Fortolkaing af de Ord, der allerede vare anførte i Anthologiens Ordregister, skjondt dette herved kunde været gjort reent uforståendt, og Disciplene altsaa have haft al Oplysning samlet paa eet Sted. Næst efter de filologiske og kritiske Anmærkninger findes da, som sagt, hvergang en tydſt Oversættelse, udvalgt med megen Skjønsomhed af det Bedste, der hvergang var at finde. Om Gavnigheden af dette Tillæg er Ref. saa aldeles enig med Anthologiens værdige Udgiver, at han endog, da metriske Oversættelser af Digterne neppe kan for Ungdommens Selvstudium have de ſadelige Falzer, som Brugen af (især middelmaadige) Versioner ved Prozaſternes Læſning, onskede at Hr. Rector N. havde forſyнет mangt et Digterſtykke med flere af de fortrinlige Oversættelser der maaſkee gaves af Samme; en Sammenligning imellem Difſe funde for den fine Smags Dannelse være af uendelig Nutte og undertiden tjene til en passende Opſage for Disciplene til Skriftlig Bearbejdelse. Hvad for latinſke Omklædninger der her havde fortjent Pladsen, skal nedenfor vorde anmærket. Danſke Oversættelſer, hvor Samme existerede, har Hr. Doctoren omhyggelig angivet i Indledningen, men i øvrigt ej ladet aſtrykke, fordi han troede „at burde spare det Rum, „de vilde fylde, og fordi, ſiger han, de periodiſke „Skrifter og Samlinger, hvori de findes, og hvortil „jeg, saavidt min Kundſtab om dem ſtrakde, har henviift, ej ere vankelige at overkomme.“ Ref. kan dog ej a. det, end vedblive ſit forhen yttrede Ønske om Opſtagelsen af danſke Oversættelſer ved Siden af de tydſke; thi om end det Rum, der ved hines Udeladelse sparet

sparedes, virkelig var betydeligere, end det ved vor Litteraturs Fattigdom paa klassiske Oversættelser kan være, saa vilde dog Aftrykket af de enkelte gode Stykker, vi af den Art have, nok ved sin Værd tilfulde kunne holde Læseren stadesløs for de par Skillinger, han for nogle faa, maaßke fun for eet eneste Aar mere, kom til at give ud. Dernæst er det netop for Provindsbeboere og dem, der ingen Adgang have til et godt Bibliothek, heller ikke saa let at overkomme alle de periodiske Skristers samtlige Hefter, hvori vore bedste poetiske Oversættelser af de Gamle findes omspredte. Hvor faa ere ikke de, som eje hele Samlingen af neget saadant Verks samtlige Aargange. Gemenlig holdes De i Læseselskaber, og splittes derved saaledes ad, at Ingen efter Circulationen kan gjøre sikkert Regning paa at kunne faae alle Hefterne til Brug; ikke at tale om de ældre Aargange, hvilke udenfor Kjøbenhavn som oftest ere sjeldne. Og at man selv i Hovedstaden ikke er sikret for al Mangel i denne Henseende, seer man af Hr. Dr. Nissens egen Indholdsliste, der pag. XIV ansører Prof. Rahbeks Oversættelse af Moschus's Klagesang over Bion, som ham blot af Hr. Sagens Anmærkning bekjendt, sjøndt den dog siden 1790 har, som allerførste Stykke i „Poesier, fjerde Samling,” været i Publikums Hænder.

I typografisk Henseende maa Ref. endelig endnu tilføje det ene Desiderat, at Opkastning i Bogen kunde være Læseren lettere, om der oven over hver Side stedse havde været trykt, hvilken Forfatter og hvad Digt de nedenstaende Anmærkninger angik.

Saa meget om Verket i Almindelighed. De gjorte Jagttagelser og Referentens Meniug om nærværende

rende Commentars Værd, vil nærmere stadfæstes ved følgende Detail, som tillige vil indeholde de saa Erringer, Ref. maatte ved enkelte Steder have at gjøre.

Bed Indledningen og Anmærkningerne til Anacreon har Forfatteren fornemmelig betjent sig af Fischers og Bors Udgaver, samt af den smagfulde Charakteristik af Manso i Nachträge zu Sulzers Theor. d. sch. R. 6te Deel. I Literærnotizerne savner man Anacreons auserlesene Oden, und die zwey Oden der Sappho mit Anm. v. R. W. Ramler, Berlin 1801. At i 1ste Ode *τελω* neppe er istedetfor *τελον*, og at *Ἄργειδαι* og *Καδμος* hellere betegner i Almindelighed episke og tragiske Emner, end i Sørdeleshed den trojaniske og thebaniske Krig, m. m. har Ref. sagt at vise i sin Fortolkning af dette Digt, udgivet som Program 1804. Od. 4, II, vilde Ref. ikke henvøre os paa nogen bestemt Person. Ideen er nok denne: „vil Noget efter min Død spendere Salve og Offer paa følesløs Gravsteen eller Gravhøj, da bringe han mig det hellere selv medens jeg endnu lever og bedre kan nyde disse Ting;“ endstjønt jeg ikke vil nægte at hvis Digteren her apostroferer Eros, saa giver det en smuk Continuation af Ideen, naar han v. 15 beder Denne: *καλού δέ ταίγεν*. Ester Anmærkningerne er aftrykt Overbecks tydste Oversættelse; Ref. vilde af de ovenangivne Grunde enten have tilføjet eller i det mindste afvexlet med Ramlers, der baade fordi den stedse holder sig til Originalens Metrum, og fornemmelig for mangen fin og smagfuld Anmærknings Skyld, fortjener at erindres. Af Øderne 1 og 2 vilde Ref. og have meddeelt Luxdorffs latiniske Oversættelse. Den 2den Ode er oversat af Rahbek i den ovennævnte Hjerde Samling af Poesi-

sier pag. 80. De i Minerva, Tilsueren og For Sandhed befindtlige danske Oversættelser er i øvrigt omhyg-
elig angivne. I Indholdslisten p. XIV er nævnt,
hvad man af Hr. Sagen kan vente.

Bed *Commentationen til Bællinos og Tyrtaeos*
have Kloz og Køppen (i griech Blumenlese) været Hr.
Ms. Forængere. Ikke anført er Afstrykket af Krigs-
sangene i Brunk's Gnomiker, der især er at anbefale,
fordi Det meddeler Hugo Grotius's fortreffelige latin-
ske Oversættelse, hvilken man her med Fornøjelse hav-
de læst og ved Undervisningen godt funnet benytte.
Ogsaa Weisses skjonne tydiske Oversættelse, uagtet den
ej, som Cludius's af Koeppen, Brieger og Nissen an-
førte følger Originalens Metrum, vilde Ref. have med-
taget, som et herligt Mønster paa, hvorledes græs
Poesie kan vinde de nyere Sprogs ejendommelige Skjons-
hed, og med Originalens Ild forbinde en for vort Dre-
dog langt behageligere Velklang, end selv de meest ud-
dannede Hexametre og Pentametre nogensinde ville være
i Stand til.

Åmærkningerne til Minnemus forbedre strax
Texten i den første Elegie ved at forøge den med even-
de Linier, som Brunk riktigent henter fra Theognis.
I de gode Oplysninger, hvormed isvrigt disse Ele-
gier, tildels efter Køppen ere forsynede, vil Ref. ik-
ken gjøre et par Småerindringer: III, 6, forklares
τελος γηραιος og *Γαρατς* som en blot Omstrivning af
γηραιος og *Γαρατος*. Men skulde *τελος* ikke ogsaa her
efter sin sædvanlige Bemærkelse tilkjendegive, at enten
Alderdom eller Død ere Enden af det menneskelige Liv?
Saare tvungen og sagt er IV, 8, Køppens Forklaring
af *αρπαλεως*, raptim. Sammesteds v. II er *ετερων*

unsvindigen forklaret ved ἔτερως og dette ved παλιν, da Minnerns Forestilling, som Hr. M. selv pag. 50 anmærker, ventelig var den, at Solen i Østen besteeg en anden Vogn. — Ved denne Digter er Bruncks Gnomiker anført, men ej, uden etseds i Anmærknin- gerne, Grotius's latinske Oversættelse; heller ikke Hr. Sagens Polyhorda, hvor de tre første Elegier findes frit og smukt oversatte. De her meddelte tydste Oversættelser ere til den 1ste og 3die Elegie af Herder (og at dette ej er sket uden Valg, sees af Anmærkningen pag. 49 som laaner en Oplysning fra Starkes troere, men mindre skjonne Oversættelse); til den 2den af Stolberg, og til den 4de, som ej havdes i nyere Sprog, en smuk Fordanskning i elegiske Vers af Udgiveren selv.

Til en meget vel oplysende Commentar over de Pythagoras tillagte χρυσα επη gav Glandorss udførslige Bearbejdelse af dette lille moraliske Digt, Forraad nok. Tilføjet er en ret smuk metrisk Oversættelse af Hørstel. Maar der S. 68, til Beviis for at de gamle Filosofer skal have benævnt Sjælen (ψυχη) med det Navn δαιμον, anføres Xenokrates's Ord hos Aristoteles: ψυχην εκαστη είναι δαιμονα, saa bliver dette neppe noget bedre Beviis, end det vilde være, om Een i vort Modersmaal vilde sige, at Ordet Skytsaand ogsaa kunde betyde Forstand fordi een Skribent funde have sagt: at vor Forstand bør være vor Skytsaand.

(Fortsættelsen følger.)

S. 27. J. Bloch.

Beckers velmeente Raad til giftefærdige
Piger, ugitte Koner, Frugtsommelige
og Barselfoner. &c.

(See No. 28.)

Tredie Afdeling: For Frugtsommelige. 1) Viss-
hed om Frugtsommeligheden. — Her gjøres Læserne
opmærksomme paa hvor uvisse disse Tegn ere i de første
Maaneder. 2) Her opregnes de almindelige Svanger-
skabstegn, der dog som Forfatteren bemærker blot have
Sandsynlighed men ej fuldkommen Vished. 3) Viss-
hed. — Her opgives Underlivets tiltagende Kundhed,
og de første Bevægelser hos Fosteren. 4) Hvorlænge
Svangerkabet varer. — Forfatteren raader, for nogen-
lunde sikkert at kunde bestemme Forlossningens Tid-
punkt, at sammenligne Tiden naar det Maanedlige op-
hører med den Tidspunkt da man sporer Barnets før-
ste Bevægelser, der gjerne indtrefter ved Midten af
Svangerkabet, berigtige disse vexels, og forresten
ikke lade det falde sig ind, at viide bestemme Forloss-
ningen til Dag og Time. 5) Tegn om Twillingsvans-
gerkabet og deslige. — Dette forekommer Anmelderen
at være saare ligegyldigt, thi hvis Fostrene ere to, da
maa der sørges for dem, som for en enkelt, og Fader-
ren har endda oven i Kjøbet den Glæde at kunde ho-
vere over sin physiske Duelighed. Meget rigtigt advar-
rer Forfatteren de Taaber, der troe under Svanger-
skabet at kunne bestemme enten det er en Dreng eller
en Pige de skulle bringe til Verden, for sligt Charla-
tanerie, der endog gaaer saa vidt at man strax under
Parringen skal kunde bestemme det vordende Fosters
Kjon, hvilken Dumhed, har, som Forfatteren meget
rigtigt

rigtigt anmelder, for drejet Hovederne i mange Families. Konernes Væv angaaende denne Omstændighed, er ej værd at lægge Mærke til, da den for det meste indprentes dem ved Kaffebordet, eller Snusdaasen. Imidlertid ansører Struve to mærkelige Exempler i denne Sag: „En Dame“ — fortæller han — „var ved sit første Svangerstab meget plaget af Forstopspelse, og kunde ofte i to til tre Dage ingen Abning faae. Hun blev til rette Tid forløst med en Datter. Samme Tilfælde indtraf og hos hende ved hendes andet Svangerstab, og hun fik efter en Pige. Men da hun tredie Gang var frugtsommelig, havde hun bestandigt god Abning, saa at hun ofte to Gange om Dagen havde Stolegang, og der kom nu en Dreng for Lyset. Hun forudsagde derfor ved hendes fjerde Svangerstab, da hun igjen havde meget hyppig Stolgang, at hun vilde blive forløst med en Dreng, som og indfandt sig, og endelig fik hun efter sjette Svangerstab, hvori hun var tilbøjelig til Forstopspesse, en Datter.“ —

„En Kone draf gjerne Kaffe, saa ofte hun var frugtsommelig med et Drengebarn; var det derimod med et Pigebarn, funde hun paa ingen Maade for drage Kaffen.“ —

Efter Anmelderens Menning ere disse Exempler alt for individuelle og sjeldne for at afgive noget endog svagt Bevis for hin Paastand. 6) Tilfælde under Svangerstabet. — Disse ers lige saa mangfoldige som de forskellige Temperamenter og Livsstillinger, og have i det hele lidet eller intet at betyde. 7) Blodsamlinger. — Her opgives simple Maad mod dette Tilfælde, især naar Blodet, som endda ikke er saa sjeldent, stiger

ger stærkt til Hovedet; Forfatteren advarer her saare alvorligt, og rigtigt fra, uden netop i højeste Nedsælfede, at gibe til den saa mange tusinde, og atter tusinde Gange misbrugte Kareladning. Han tilraader i Begyndelsen af disse Tilfælde, de saakaldede kjølende, eller blodfortyndende, d. e. astheniske Midler, saasom syrlige, kjølende Frugter, o. s. v. Mod Hovedpine under Svangerkabet anbefaler Forfatteren som et probat Huusraad, raa Kartofler, to til tre Stykker revne til Grød, der indlægges i et Linklæde, og svøbes omkring Hovedet. Forf. giver til sidst Kareladningen endnu en Rap ved meget oprigtigt og indlysende at sige: „At aftappe mere Blod, lader sig altid lettere gjøre, „end igjen at erstatte det aftappede.“ —

8) Brækning. — Herimod anbefales Cameelblomsterhee, og Hofmannsdraaber paa Sukker. Selszervand med Citronsaft, drukket strax efter Blandingen, o. s. v. Maadelighed i alle Nydelser anbefales ligesledes, hvis ellers de gode Damer formaae at holde den. 9) Buglob og Mavepine. — Her anbefales Buxer, eller om man saa behager Brenkæder, om Vinteren af Flonel, og ved Sommertid af Olmedug, der i vort ustelige og kolde Klima ej noksom funne anprises. 10) Samling af Tarmeureenligheder. — Her anbefaler Forf. den af sig selv udbasunede Charlatans Lehnhart's Drik, der af de Rettroende maa hentes frg Manden selv mod fuldvægtige Louisdører; men han giver tillige til Anmelderens største Tilfredshed denne Mirakelmand, og reent ud talt, Bedrager, en Snert i følgende Replik: „Denne Drik „er ikke andet end en Sammensætning af flere Middel- „salte, med bittere Extrakter, eller Afkogninger af saa- „,danne

„danne Planter som afgive dem, med nogen rød Blin.
 „Dr. Lehnhart søger vel at gjendrive og tilintetgøre
 „denne af en hersmt Chemiker gjorte Undersøgelse, og
 „det deraf uddragne Resultat, i det han paastaaer, at
 „det egentligt virksomme derved endnu ikke er opdaget;
 „men, saa længe enten Voigt og Maal gjelde, maa
 „han kun ville binde en leetroende Kjerling og ingen
 „tænkende Mand sligt paa Werme.“ — Kostelig is-
 landst Rapeé! — Det hele vidunderlige ved denne Gu-
 dedrif, er altsaa at den skaffer jevnlig beneficium ven-
 tris, det er udlagt: aabent Liv. For at forebygge Udg-
 givten til den saa kostbars Lehnhartske Drif, raader
 altsaa Forfatteren meget rigtigt: ej at fylde sin Bug
 med Meeklumper, Bølgfrugter, saasom Bonner, Er-
 ter, Lindser, og alt hvad disse Windgudinder heerde,
 lige indtil Kaal, Rødder, samt den velsignede Kaal-
 rabi baade oven og under Jorden, der allenfals kunne
 passe for en Bondekonemave, men ikke for Hovedsta-
 dernes Konemaver, der deeltage i alle mulige Livets
 Lykspil. Derimod tilraades under slige Omstændighes-
 dee, ungt, saftigt Rød, megen Suppe (?), frisk og
 surret, koat Frugt, især Ebler og Blommer, af hvilke
 sidste Artiklers Nydelse, Theden og Struve ville have
 bemærket at frugtsommelige Koner havde lettere For-
 løsning. Fremdeles anbefales de fine stuvede Netter,
 saasom Blomkaal, Sukker- eller Skorzoners Rødder, unge
 Erter, gule Rødder, samt den med Sukker blandede
 Agurksaft; ligeledes tilraades at tygge langsomt hvad
 man nyder, og spise langsomt. I Stedet for den,
 for Gudernes Skatkammer taxerede Lehnhardtske Gu-
 dedrif, anbefaler Forfatteren en borgerlig og efter Ans-
 melderens individuelle Mening lige saa kraftig, om ej
 i Grun-

i Grunde. hensigtsmæssigere Drif, nemlig: „Lad en Haandfuld Lovetandrod, (*leontodon taraxacum*) foges med en Pot Vand, indtil der bliver en Pot Vædste tilovers; nu lader man det affjøles, og sætter til denne Portion et Lod tartariseret Viinsteen (*tartarus tarataricus*) hvorfra man dagligt drifker en eller to smaa Kopper fulde. 11) Hæmorrhoider; Krampaarer; hovne Been. — Alle disse Omstændigheder ere Følger af Fosterets Trykning paa de Kar der føre Blodet fra Uns derlivet tilbage til Hjertet. Ogsaa mod disse Tilfælde giver Forfatteren fornuftige og læseværdige Huusraad. 12) Besværlighed ved at lade Vandet. Døvhed; Krampe i Fodderne. 13) Trækninger. Krampe. Blodlob. At være i Lysten. — I Anledning af de Svangres mange og forskellige Lyster, siger Forfatteren, vist nok meget sandt, at blandt hundrede sige Tilfælde kunne de ni og ha'vfemindstyve vel gjerne være et Produkt af Forkjæling, heel forvendt Levemaade, eller af Overtrø. 14-15) Diætetiske Regler. 16-17) Bevægelse og Paasklædning. 18) God Luft. Forebyggelse af megen Barme. Bad. Fodbad. 19) Sovn. 20) Lidenstaber. Kummer. Ærgrelse. Skræk. Frygt at forsee sig paa noget. Haard Forloesning. — I Anledning af hin Frygt for at forsee sig, anføres her fornuftige Grunde mod denne Overtrø, der dog endog bland Læger og Philosopher har haft, og endnu har tilhængere. 21) Midler til at forebygge haard Forloesning, og formindste dens Følger. 22) Misfødsel. Utidig, for tidlig Fødsel. Aarsager. 23) Forebyggelse. At svække Aarsagerne. 24) Forberedelse til selv at amme.

Fjerde Afdeling: For Barselfoner. 1) At Forloesningen nærmer sig, og Tegn derpaa. 2-3) Mid-

ler som lette Forløsningen. 4) Fødselshandlingens Mærmelse. Fødselsleje. — Forfatteren gjennemgaaer her de i forskjellige Lande brugelige forskjellige Stillinger for den Fødende, der vist nok hist og her ere saare absurde. 5) At føde. — Her beskrives den hele Proces. 6) Sovn efter Forløsningen. 8) Livbind til at bewirke en lige og eensformig Trykning efter Forløsningen. 9) Barselkoners Diæt. Almindelige Grundsatninger i Henseende til deris Mæring. 10) Lusten i Barselstuen. 11) Sammes Temperatur. 12) Barselkoners Paaklædning. Reenlighed. 13) Bevægelse. Første Udflygt. 14) Smertelige Tilfælde i Barselsengen. Forstoppelse. Durkloss. 15) Mast- eller Endetarmens Udfald. Alt for sterk Barselrensning. 16) Stardest Barselrensning. 17) Efterveer. Melkesøber. 18) Selv at amme. 19) Hindringer for samme. 20) Fare ved ikke selv at amme, og Midler derimod. 21) Tilfælder ved selv at amme. Efterskrivt. — Alle disse Artikler ere saare udforsligt og fatteligt udviklede, saaledes at Bogen i det hele er en nyttig Læsning for Vedkommende, naar de blot ville tage efter dens Formaninger. Oversættelsen er som man kunde vente den af en Tode, upaaklazelig.

R. Frankenau.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Verling.

Kjøbenhavn'ske
lærde Efterretninger
for Åar 1806.

No. 31.

Geografisk Haandlexikon &c., af Brunn
Juul, Candidat i Lovkynigheden. Tredie
Bind. K. O. Kbhavn 1805, 645 S. 8. Paa
A. og S. Soldins Forlag.

Med dette Bind sluttes denne nyttige Haandbog,
hvis to første Dele ere anmeldte i disse Efter-
retningers No. 50 1803 og No. 27 1805.

Den synes under den fremtridende Udarbejdelse
stedse at være blevet hensigtsmæssigere, fuldstændigere
og nojagtigere. Med temmelig Omstændelighed og dog
stræng Deconomie i Foredraget angiver Forf. det Mær-
kelige ved enhver Stat, Provinds eller vigtig Bye,
tildeels i saadan Orden og under saadanne Hovedrubri-
ker, at Kundskaben derved gjøres baade lettere og ty-
deligere; ligesom de historiske Efterretninger, der paa
passende Steder tilføjes, deels for øge Bogens Brug-
barhed, deels i nogen Grad formindsker den i alle slige
Skrifter uundgaaelige Vorhed. Man eftersee f. Ex.
Artiklerne: Rom, Romsdal, Rusland, Schweiz,
Scotland, Sjælland, Spanien, Sverrig, Tydskland,
Tyrkiet, Ungarn. Overalt viser det sig ogsaa, at Forf.
har fjendt og benyttet de nyeste og beste hjelpemidler,

H b

for

forsaaavidt disse ikke senere ere udkomne, ligesom den stadige Proportion, han, i Overeensstemmelse med den eengang lagte Plan, har vedligeholdt mellem Esterretningernes Udførslighed, er en Huldkommenhed ved dette Lexicon, som ofte savnes i tydste Arbejder af lignende Art.

At imidlertid i et Værk af denne Bestaffenhed, hvor Artiklerne ere saa mangfoldige og Kilderne saa forskellige, en og anden Urigtighed let kunde indsløbe, er lige saa naturligt som tilgivelig.

Anm. er blevet opmærksom paa nogle. Saaledes hede Medlemmerne af det mindre Raad i Ragusa ikke Pregodi, men Pregadi (af pregare, at bede, indbyde). Ved Randers er det derværende Nørrejyllands Tøjhuis ej omtalt; denne Bye ligger heller ikke $7\frac{1}{2}$ men 10 Mile fra Aalborg. Latineskolen i Reitavvig er henlagt til Bessestad. Ribe Stift grændser mod Østen ikke blot til Viborg og Aarhuus Stifter, men og til det lille Belt; det tydste Kjøbmandshuus i Venet heder ikke Pondaco del Tedeschi, men Fondaco dei Tedeschi (de Tydskes Oplag); i Wörlitz er ikke længere noget Skolelærerseminarium; det er forflyttet til Dessau og bragt i Forbindelse med den derværende Realskole. Wien, som vor Forf. tillægger 28 Forstæder, har egentlig kun 8 som fortjene dette Navn, med mindre man vil udstrække dette til samtlige mellemstræde By- og Herstsabsgrunde, i hvilket Tilfælde man teller 35, som dog tilsammen udgjøre kun 19 Sogne. Ved Sorese (Sorèze) fortjente den derværende, længe før Revolutionen berymte, Opdragelsessanstalt at nævnes, ligesom ved Rombouillet dets fortæsselige Schæfferie eller Planteskole af spanske Faare-racer.

racer. Den Kärntiske Bye Villach er to Gange anført, under V. S. 530 og under W. S. 587. Radicofans, Saluzzo, Sangerhausen, Sulpice, Tette de Bech, Ventioniglia skal hede Radicofani, Saluzzo, Sangershausen, Sulpice, la Tête de Buch, Ventimiglia. 1447 S. 274 er en Tryffel for 1747.

Saa lange Statistiken ikke har opnaat større Paaslidelighed, end den, hvortil den hidtil er kommen, tor man ikke forundre sig over, at see Skribenterne endog betydeligen afvige fra hinanden, selv i den europæiske Statistik. Denne Uovereensstemmelse finder man ogsaa Lejlighed til at bemærke, ved at sammenligne adskillige af Forf. Opgivender, med dem, som læses hos andre nyere Statistikere, blandt hvilke Hassel er den næste. Saaledes er Ungarn efter Meusel 3610, efter Hassel 5244, efter vor Forf. 4033 □ Mile stort; Walliser-Landet har efter Gaspari 92, efter Hassel 86, efter vor Forf. kun 62 □ Mile. Østerrigs Statsgjeld er efter Meusel 1000 Mill. Gyld., efter Hassel 7 a 800, efter vor Forf. 400 Mill. og Indtægterne efter Hassel 110 Mill., efter vor Forf. kun 59 o. s. v.

I Øvrigt bestyrker den gunstige Modtagelse, som denne Haandbog har fundet, tilstrækkeligen, hvad allerede ved Anmeldelsen af de forrige Dele blev sagt om dens Fornødenhed og Brugbarhed.

Som Anm. erfarer, kan snart et nyt Oplag venses. Derved vil da ogsaa Forf. have Lejlighed til at rette indsbne Fejl, gjøre et og andet fuldstændigere, især i de første Bogstaver, og anbringe de Forandringer, Besivenhedernes Lsb imidlertid har indført. Maastee vilde da og Forlæggeren vælge et andet Slags Typer, da den nærværende Stil, ejendt tydelig og reen, dog er alt

for liden til ikke at falde de fleste Øjne besværlig. Et vel stukket Verdenskort foran, saaledes som i Guthries Geographical Grammar eller i Mentesles lille Geographie for Primærskoler, vilde upaatvivleligen være Plusraliteten af Kjøberne meget kjærkommen, og forøge Bøgens Værd i en højere Grad end Prisen, under saa betydelig en Afsætning, derved kunde eller burde stige.

Engelstoft.

Bidrag til den græsk poetiske Anthologies Fortolkning; ved Anthologiens Udgiver Dr. L. Lang Niissen, &c.

(See forrige No.

Homer charakteriseres generelt efter Køppen, følgelig med Smag, Rigtighed og Maadehold. De bedste Udgaver og Hjælpemidler anføres; kun havde det været gavnligt at gjøre den studerende Ungdom opmærksom paa den ihenseendetil Textens Kritik og sine Prolegomena saa fortreffelige Wolsiske Edition af Iliaden. Ved Hymnerne kunde og Igens Udgave været nævnet. Af disse er leveret Stollbergs tydste Oversættelse. En del af Matthiae's Conjecturer, der her ere anførte, kunne, sjældent stundom vel driftige, søgte eller uformidlene, dog tjene til at skærpe Ungdommens Domme-kraft. At forklare $\chiαιρετε$, i Hymne 24, 6, med understaaet $\alphaιδη ευη$ ved „fryder Eder ved min Sang,” istedetfor den sædvanlige Slutningshelsen, er nok uforståeligt. — Foran Episoden om Hektor og Andromache meddeles, ifølge de i Fortalen angivne Grunde, Indholdet af hele Iliaden. At Heyne og Køppen her, saavelsom og ved den følgende Episode om Achilles's

Skjold,

Skjold, blev benyttet, var naturligt og rigtigt. Over dette sidste Emne er desuden S. 131 anført de Monografier, man har af Mast, Hesler, Schlichtegrell, Hartmann, samt hvad der forekommer i Lessings Laokoon og Heynes Excurser. Ogsaa af Odysseen meddeles, som Indledning til det deraf forekommende Stykke, et fuldstændigt Indhold. Til Slutning Oversættelser af Voss og Hartmann.

Hesiodus charakteriseres omrent som hos Manso i Nachträge zur Gulzerschen Theorie 3 Th. men ganske forteligen. Af ἔργα angives, ligesom af Homers Digte, det fuldstændige Indhold. I Indledningen til Herkules's Skjold tages Hensyn paa de Lærdes, Køppens, Schlichtegrolls og Hartmans forskellige Meninger om dette Digt. Af sidstnævnte Forfatter leveres og til Slutning en metrisk tydste Oversættelse af de anførte Stykker.

Om Musæus dommer Hr. Dr. N. saaledes: „Digtet erber ej just et meget smagfuldt og stort poetisk Genie; men det udmærker sig dog ved Spoer af en levende Indbildungskraft, ligesom det heller ikke mangler mesterlige Steder i den malende Poesie, og har en i hoi Grad ypperlig Versification. Usædeligt synes man dog ej besvjet til at kalde det: dem Reinest ist alles rein.“ Udgaven af Heinrich er benyttet og Fuldas tydste Oversættelse vedføjet. De, som ej besidde Forøgene i de skjonne Videnskaber, havde vist gjerne ønsket, her og at kunne læse Justitsraad Prams i Dr. Nissens Indledning med fortjent Versmimesse omtalte danske Oversættelse.

Af Orphei Argonautika anføres næstefter Indledningen, som forteligen indeholder de forskellige Menin-

ger om Versets Elde tilligemed de fornødne Litterær-notizer, (blandt hvilke der kun flettes Hermanns *Orphica*, der først udkom ifjor, altsaa dengang nok ikke funde være kommet Hr. N. tilhænde), en fuldstændig Fortegnelse af hele Digtets Indhold, og endelig efter de philologiskkritiske Anmærkninger Toblers Oversættelse af det i Anthologien forekommende Stykke. — Samme Fremgangsmaade er fulgt ved Apollonius fra Rhodus, hvortil er aftrykt Bodmers tydste Oversættelse.

Herfra kommer man til de bukoliske Digte. Om Theokrit, hvorvidt han er bukolisk Digter, dømmes i Indledningen saare rigtigt, og Begrebet af Grækernes Idyll betragtes fra sin rette Synspunkt. Dahls Edition er ikke omtalt, thi Gails observations littéraires & critiques sur les idylles de Theocrite, som udkom ifjor, men Ref. først har erholdt i Aar, tilliges med samme Forsatters eclogues de Virgile, der udkom Aaret før og indeholder en bestandig Sammenligning af Virgil og Theokrit, kunde endnu ej være kommen til Hr. Rector N's Kundskab, da nærværende Bidrag til Anthologiens Fortolkning blev trykt. Derimod er det vel blot en forglemmelse, naar her ej findes anført den smagfulde Charakteristik i Nachtråge, 1ste Bind, Valckenaers højsterudite Decem eidyllia Theocriti, og Heynes berømte Afhandling de genio seculi Ptolemaeorum i Opusc. Academ. I, der ved at bedømme Tidsalderens Vand og Smag er den herligste Vejledning til at betragte Theokrit fra sin rette Synspunkt. Imidlertid charakteriserer Hr. Dr. Nissen selv i sin Indledning til Kallimachos forteligt, men treffende nok, den alexandrinske Tidsalders Smag. Efter de veluds arbejdede filologiskkritiske Anmærkninger, hvori blandt andet

andet hver Idylls Argument angives paa Græst efter Scholiasterne, folger Bindemans tydste Oversættelse af de i Anthologien indrykkede Idyller. Oversættelserne af Stollberg, Voss, Finkenstein (i Arethusa), samt af vore Digtere Bruun, Pram og Lund (af hvis mange fløjenne Digte en fuldstændig Samling vilde være en Prydelse for vor Literatur) ere nævnte i Indledningen, og den sidstes Ideer snart benyttede, snart børste i Anmærkningerne. F. Ex. Idyll. I v. 6 og v. 96 hvor Conjecturerne om disse Liniers Uægthed er velgrundet og smagfuld. — Men samme. v. 51 lader Hr. M. det staae uomtalt, hvorledes *ανράτιος* af den ansorte Etymologie kan faae samme Betydning, som *αναρίτος*, da der dog i hūnt savnes et a priv. — V. 62 vilde Ref. hellere have beholdt Læsemaaden $\pi\pi$ τοι τι φορεω (i futuro) og underforstaae Objectet το κισσυβιον, το δεκας. I Anledning af Læsemaaden ζαλοισα v. 85 kunde dens Overensstemmelse med Fortellingen i Elis ans var. hist. 10, 18, været anført som Grund for Conjecturen. — At Bindeman skulde urigtigere, end Finkenstein, have oversat v. 103, er vel ikke saa ganzke afgjort, da Ordene *αλγος ερωτος*, Kjerligheds Qual, vel ligefrem, uden at tage Egws som Egetnavn, kunne betyde: „et Offer for en ulykkelig Kjerlighed;“ Meningen blev følgelig: „ogsaa i Underverdenen vil Dafnis føle sin Smerte, sin Græmmelse.“ — Hvorfore v. 120-121, Δαφνις εγω ὁδε τηνος κ. τ. λ. skulde, som Hr. M. mener, afbryde Sammenhængen og altsaa være at ansee som et Slags Gravskrift, hvilken Dafnis sætter sig selv, indseer Ref. saa meget mindre, som det ved Afsæden fra Arethusa og Thymbris's Vand er vel passende at sige: „jeg er Dafnis, den Hyrde,

der her ved eders Bredder græssede min Hjord, med eders Vande lædskede mit Kvæg." — III, 27, forklares τεον ved det samme som τι, da det dog nok snarere, ligesom v. 13, er d. s. s. σον, dit. — X, 14, forbigaaes reent den hidtil kun lidet heldig oploste Vanstelighed, som ligger i Ordene απο σπορω, „fra Sædetiden af," efterdi Aarsagen til Battos's Skjødesløshed to Linier foran angives at være ikun elleve Dage gammel, og man nu allerede havde Høsten. Reiske indsaae rigtig nok Vansteligheden: men hans Conjectur for at hæve Samme føder ikun en ny, da αυκαλα απο σπορω nok hverken er rigtigt Græst eller i Almindelighed giver nogen god Mening. — I samme Idyll behøvede Meningen af v. 40 udentvivl og nogen Oplysning.

Ihenseendetil Bion og Moschus gaves der i Mansos Afhandling over disse twende Digteres Levnet og Skrifter Stof nok til en passende Indledning. Dette har nærværende Commentars Udgiver ej heller ladet ubenyttet, ligesom han og citerer Manso og Jacobs, som sine twende Hjelpefilder. Af Harles anføres Varianter, men Udgaven nævnes ikke blandt de øvrige. Ligesom Manso, sætter Dr. Nissen Moschus's Europa langt over hans Bions Minde. Men de Grunde, hvorpaa dette står, ere kun svage; at Digteren et par Steder efterligner Bion (thi ethvert tilfældigen lignende Udtryk rober endnu ingen Imitation), at Beskrivelsen over den hele Naturs Sorg ved Bions Død fylder saa stor en Deel af Digtet, og at endelig der et par Steder forekommer Gjentagelser, der desuden for Klagen ere saa naturlige, kan umulig nedsætte et Digits Værd, der i saa høj Grad henriver ved sin

Fylde

Fylde af de ymmeste Skildringer, af veemodige Følelser og smeltende Klager, stjonne selv der, hvor de falde lidt for meget i det Spillende, Kunstlede og Sammensogte. I Europa ligger derimod en væsentlig Fejl i Emnet selv, nemlig den plumpe Idee om Tyren som Elster, hvilken, i hvad man end til Forsvar for Samme kan sige om den Agtelse, de Gamle bare for, og den Fortrolighed, hvori de levede med Kvæget, dog for vor Følelse er alt for anstødelig til, at Digtet længere, end til V. 79, hvor Zeus kommer paa Scenen, kunde behage Læseren, og ikke endydermere i den derpaa følgende Beskrivelse af baade Tyrens og Europas Adfærd blive heel væmmelig. Mansos sogte Forsvarsgrunde (i hans Udg. pag. 302) vil neppe bortraisonnere de Indvendinger, som Læserens Smag og Følelse uvilkaarlig vil gjøre naar han lader sin Indbildningskraft følge Digteren i VV. 94-98, hvis to sidste Linier endog falde i det Latterlige. Dog, for at komme tilbage til vort nærværende Verk, saa kan her endnu berettes, at af Bion og Moschus er leveret Mansos Fortydsning. Til de danske Oversættelser, der endnu kunde nævnes, kan man henføre ikke allene den 6te men i alt 7 Smaadigte af Bion og 3 af Moschus, som forekommer i Hr. Adjunkt Sagens smukke Polychorda eller Digte efter det Græske og Latiniske, der i Indholdslisten fleresteds anføres af Hr. Rektor Nissen.

Bed Anmærkningerne til Sappho har Forf. kendetiligen fulgt Fischers nyeste Udgave af Anakreon og vor Digterinde. I Indledningen er Barthelemys Anacharsis, som og anføres, benyttet. Angaaende begge Oderne gjøres Læseren opmærksom paa Dionysios fra

Halkernas *πέρι συνθ. οὐοῦ.* og paa Longin; dog nævnes blot disse. II, 9, funde den neutrale eller passive Be- mærkelse af *κατεύθυντος* været bemærket. Af Oversættelser er allene citeret og astrykt Overbecks, endskjønt de tvende latinske af den første Ode og den franske af Boileau, som Wolff alle ansører, samt endelig Ram- lers tydste, hvormed Biester ogsaa slutter sin Artikel om Sappho i Anacharsis Resse, idetmindste havde for- tjent at nævnes.

Pallimachus, hvis Værd Hr. M. i Indledningen treffende vurderer, og deri ogsaa funde af Charakteris- stiken i Nachträge zu Sulzers Theorie have god hjælp, forener her, hvad den 6te i Anthologien anførte Hym- ne angaaer, en udførlig Fortolkning med Astrykket af Ahlwardts tydste Oversættelse.

Vi komme nu til Tragiferne, om hvis Levnets- omstændigheder og Skribentcharakteer Hr. M. i Ind- ledningen ej allene siger det Fornsdne; men endog, for at lede Læseren til et nogenledes rigtigt Begreb om de her anførte Scener, meddeler, ligesom ovenfor ved de episke Digte, et fuldstændigt Indhold af hver vedkom- mende Tragoedie; saa at Læseren, om end ikke endnu kan vinde Interesse for Stykket, dog ej bliver uviden- de om dets Gang eller om Scenens Sammenhæng med det Øvrige. At Hr. Doctor M.ellers og i et Hag, der, efter hvad hans Skrifter robe, saa fortrin- lig har sysselsat ham, vilde leve Disciple samt unge Filologer og Skolemænd god Bevisning, maatte man formode; og Forventningen vil, saavidt Dief. af de undersøgte Steder kan domme, her ej heller vorde skuffet. Efter Anmærkningerne meddeles til Eschylos: Oversættelser af Stollberg, Jenisch og Udgiveren selv;

til Sofokles: af Aſt (Mansos Oedip er og nævnet i Indledningen); til Euripides: af Bothe. I Literærnotizerne savner man Hermanns vigtige Bidrag til Tertens Kritik i *Eschylos*, og den derved foranledigede nyere Recension, med tilføjet latinſe Version, som Schluß siden udgav, thi den af Hr. M. citerede classiske Udgave er den fra 1782-97 (urigtig staaer her 94, thi Commentarens sidste Bind udkom først 1797), som indeholder Texten, Lectionsvarieteten og den oplysende Commentar. Såwerns Sieben gegen Thebe, der med en metrisk Oversættelse forbinder adskillige gode Smaaafhandlinger, dette Skuespil vedkommende, fortjende og at erindres; ligesom og ved Sofokles: Warbys meget brugbare Philoctetes, græce cum commen-tario perpetuo, og Meinekes Oedipus coloneus. Såwern har til en Prøve paa en metrisk Oversættelse af hele Sofokles udgivet Trachinierinderne, Berlin 1802. Endelig burde og fortrinlig anmærkes de i Wielands attisches Museum forekommende tydſke Oversættelser og skjonne Behandlinger af Eschyls Prometheus og Perser, samt af Euripides's Ion.

Ogsaa om Aristofanes's Komoezier giver den her meddelte Indledning Læseren et rigtigt Begreb. I Literærnotizerne kunde ved Wielands Oversættelser af Aristof. i det attiske Museum tillige være nævnet hans fortreffelige Indledninger og oplysende Anmærkninger. Man ejender fra Horaz og Lucian hans smagfulde Maneer; hvor mesterlig han altid, uden just at give nogen fortſbende Commentar, veed at indlede Læseren i hvert Stykkets Aand. Af enkelte Udgaver fortjente med Udmærkelse at nævnes Herrmanns Edition af Skyerne, som indeholder en ualmindelig Skat af nye og in-

interessante filologiske kritiske Bemærkninger. Nu følger Indholdet af *Plutus*, tilsigemed fortolksberede Fortolkning over det af samme Skuespil i Anthologien indrykkede Stykke; og endelig Goldhagens Oversættelse af samme Fragment.

Samlingen sluttes med Pindars 1ste olympiske Ode. Efterat Digteren er karakteriseret og Anledningen til hans Ode samt disses 4 Afdelinger ere angivne, fornemmelig efter Biesters Anacharsis og Funkes Realschulleriken, (Nachträge zu Sulzer I pag. 49 fgg. er ikke anført), følger Indledning og Anm. til ovennævnte Ode, næsten ganste efter Heyne, og til sidst Gedikes Oversættelse. Saa god denne er, saa dog, da en stor Deel af det lyriske Digits Charakter og Behagelighed ligger i dets Versification, vilde Ref., idet mindste tillige, have anført Fähses Oversættelse af hin Sævershymne. V. 30 er τιδεναι νοον ρλυκυραταυς Φροντις vel næppe rigtigen forklaret ved νοον ευφραινειν, da Φροντидes her nok ere den lyriske Digits Meditationer, der af Olympias Kampe og Terenikos's Sejrfik et saa stjænt Stof at befatte sig med.

Udendviol vil Skolelærere, hvis Fag er den græske Literatur, ved Brugen af nærværende Commentar være enig med Ref. deri: at den, langt fra at fordre, saaledes som f. Ex. de sammenrapslade Büchlinge'se Commentarer, enten for Meget eller for Lidet af Lærlingen, tvertimod forbinder nyttig Oplysning med henfigtsret Besledning til Smagens Dannelse, og, da den følger de bedste Hjelpemidler, fortrinliggen er skikket til at indlede den unge Læser i den Interpretationsmaade, vore Tider medrette kræve af Humanisten. Det er derfor at ønske, at saa godt et Hjelpemiddel hyppigen
maa

maa benyttes af Disciple; hvilket vel heller ikke vil feje, da der ihenseendetil de her commenterede, men hidtil i Skolerne ikkun lidet læse Digte, gives enten ingen, eller dog kun faa slette Hjelpermidler, som det bedre vilde have ondt ved at fortrænge.

Odense i Julii 1806.

S. L. J. Bloch.

Immanuel Kants Logik. En Haandbog til Forelæsninger. Til Trykken besordret af Dr. Gotlib Benjamin Jätsche, og oversat i det danske Sprog af Christ. Carl Pflueg, Major. Kbhavn 1803. 310 S., foruden en dobbelt Fortale.

Efter Kants udtrykkelige Anmodning er dette tilligemed andre Verker, Frugter af hans mangeaarige Forelæsninger, af hans Haandskrift udgivet. Den diplomatiske Møjagtighed, som en anden Udgiver af hans physiske Geographie har brugt, har denne alligevel ikke bunden sig til, og, som man af hūnt Arbejde kan slutte, vel heller ikke funnet og burdet, uden at sætte den tilbørslige Agtelse saavel for Publicum som Forfatteren tilsidé. Stiil og Indkleðning maae derfor ofte strives paa Udgiverens Regning; og sammenligner man dette Verk med det andet, kan man vel ikke nægte, at det derved har vundet i en vis Henseende, da de mange Skjødesløsheds og Hukommelless Fejl, der vanzire den physiske Geographie, her langt sjeldnere forekomme. Alligevel kan denne Logik ej sættes i Ligning med de af Kant selv til Trykken udarbeidede Verker. Udtrykket er paa adskillige Steder ej nok som klart og bestemt, Udførelsen af mange vigtige Materier alt for compendiarisk og uufredsstillende. Dette hindrer

hindrer alligevel ikke, at jo Bogen kan læses med Nutte, og for saavidt fortjener en Oversættelse. — Da Logiken efter Kants Idee intet bør indeholde uden Reglerne for den rene Forskands Brug a priori, uden Anvendelse paa bestemte Gjenstande og uden Hensyn til de Hindringer og Vanskælheder, som derved maaðe, men det sidste i Praxis netop er det vigtigste, og derfor i dens Foredrag ej ganske kan forbrigaas; saa bliver alt dette afhandlet i en vidt-løstig Indledning, der indtager 182 Sider, og altsaa udgjør mere end Halvdelen af det Hele. Her bestemmes først udførlig Begrebet om Logik, dernæst anføres de sædvanlige Delinger med deres Kritik og en meget fort Udsigt over Videnskabernes Historie, hvorved Forfatteren naturligvis ej tager de Fremstridt i Betragtning, som den Lærdom om Sandsynlighed og dens Anvendelse paa historiske og physiske Videnskaber i nyere Tider har gjort. Logiken er en i sig selv fuldendt Videnskab, hvori efter Aristoteles ingen væsentlige Forbedringer ere mulige. Nec. er i dette, som i meget andet, af en langt anden Mening, hvilken han haaber snart at finde Lejlighed til paa et andet Sted at bevise. Fremdeles handles her om Philosophie overhovedet saavel efter Verdensbegrebet som Skolebegrebet, samt Philosophiens Historie; hvorved den Dom er mærkelig om den Epicureiske Skole, at de blandt alle Grækenlands Tænkere vare de bedste Naturphilosopher. Alligevel var deres System i den Henseende det modsatte af det dynamiske. Ligesaa mærkelig er den Tilstaaelse, at vi ej — engang ved Kants egne Bestræbeller? — ere komne videre i Moralphilosophien end de Gamle. — Vidtløstigt handles om Erkjendelsens, især logiske, Fuldkommenhed, hvorved man føres gjennem alle Kategorierne. I Anledning af dens Vished eller Uvished tales ogsaa om Fordomme, Wildfarelser, begges Kilder og Sandsynlighed; hvorved, som overalt, artige Bemærkninger forekomme, der, om end ej altid maastee ganske rigtige, dog ere nye og fremstille Sagen fra en Side, der giver Anledning til vigtige eller interessante Betragtninger. Jeg vil til Exempel blot anføre følgende Steder: S. 48 Hvorfor Philosophien ej kan læres.

S. 86 At det af vore Kundstabers Udvidelser ej er at besyngte, at de, som D'Alembert har troet, omsider ville blive alt for vidløftige i en Materie, der ej er udført, men hvortil her kun gives nogle Vink. S. 90 Polyhistorie er en cyclopisk Lærdom, der mangler det ene Hje, nemlig Philosophie. S. 91 Forskjellen mellem Humanist og Belleletrist: denne er Humanistens Abekat; mellem Philolog og Humanist: den første er cultiveret, den anden civiliseret o. s. v. S. 113 De fleste Philosopher have søgt at gjendrive Wildfareller, uden at angive det Skin af Sandhed, hvorfaf Wildfarellen oprinder. S. 121 Der kan vel være et højeste genus, men intet nederste species. S. 170 Sandsynligheds-Momenter kan være ligeartede eller uligeartede. Det første ere de i Matematiken: det andet i Philosophien, og derfor gives her ingen Logica probabilitum. — (Det er vel rigtigt, at, hvor Momenterne ej ere bestemte Størrelser og dessuden uligeartede, gives der ingen Regler, hvorefter Graden af Sandsynlighed nsjagtig kan bestemmes, men dog nogle, hvorfaf man kan dømme hvilke Grunde i Almindelighed ere overvægtige. Hvorfor billiger Kant selv Hypotheser, Slutninger af Induction og Analogie, der dog ingen apodiktisk Visshed give, dersom det ej er muligt efter Regler at veje Grunde mod hverandre ?). — Logiken selv deles i den almindelige Elementarlære og den almindelige Methodolære. I den første Deel handles alene om Begreber, Domme og Slutninger. Ved Begreber forbigaaes her Forskjellen paa klare, dunkle, tydelige o. s. v., hvorom er handlet i Indledningen, da denne Forstjel er blot empirisk, og ej henhører til Forstandens rene Form eller Spontaneitet; hvorved meget var at erindre, hvis Rummet tillod denne Vidløftighed. Den Kantiske Lærdom om Domme og dens Inddeling er almindelig beskjeftigt. Om Sætninger tales ikke, ligesaa lidet som om Ord og Tegn i Almindelighed, hverken her eller i Indledningen, hvor det dog ligesaa vel, ja bedre, havde passet sig end meget andet, der baade i sig selv er af mindre Vigtighed og Logiken mere uvedkommende. Sylogistiken har Kant ved tre Slags Slutninger, nemlig

For-

Forstandens, Fornuftens og Dommekraftens, gjort endnu mere indviklet og vidtløftig end den tilforn var. Derimod fremstilles de almindelige og besynderlige Regler for alle Slutningsarter mest paa den sædvanlige Maade. Efter mine Tanker er dog just her meget at reformere, især ved at bringe alt under en simplere Form, og opdage den Væv af tomme Spidsfindigheder, som Kant selv meget vel fulgte, da han skrev sin Afhandling om de fire Figurers falske Spidsfindighed, men hindret af andre Bestættelser ej gav sig Tid til at udvikle. Højden ligger efter mine Tanker ej blot i disse Figurer, men i selve Syllogismens Form, og grunder sig paa et urigtigt Begreb om hvad der væsentlig hører til en Slutning, og paa visse uvæsentlige Uilsætninger, hvorved denne Lærdom har faaet en saa vanstelig og unyttig Vidtløftighed. — I Methodøren handles først om Definitioner, Delinger &c. s. v., hvorved det var mig paafaldende, at han, og som jeg mødte med Rette, erklærer Dichotomie for den eneste mulige Inddeling efter Principet a priori, og al Polytomie for empirisk. Alligevel forsvarer han dog Trichotomie efter en synthetisk Sætning a priori dermed, at den indeholder 1) Begrebet som Betringelse, 2) det Betingede, 3) det sidstes Afledning af det første. Man sammenligne de i den Kantiske Philosophie saa hyppige Trichotomier med denne Theorie, og undersøge, hvorvidt de dermed stemme overeens. Kategoriernes Tanke begynder endog med en Tetrachotomie. — Oversættelsen synes, saavidt jeg uden Sammenligning med Originalen kan dømme, rigtig og nojagtig, med Flid og Sagkunstlab udarbejdet. Nogle Skriv- og Trykfejl ere dog indslabne, der ej ere bemærkede, f. Ex. Metaphysik, Schellers l. Schellings transcendental Idealismus, Kataciticon l. Katarticon.

Treschow.

Kjøbenhavnske

Iærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 32.

Over syn over Sædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i et tilkommende National Museum. Et forsøg af R. Nyerup. Eller fjerde Bind af Skildringen af Danmarks ældre og nyere Tilstand. Kbhavn 1806; foerlagt af A. & S. Goldin, trykt hos B. R. Horrebow. 328 S. i 8vo, og LII S. Indledning.

Den i gavnlig Flid utrettelige Forfatter gav os ifjor et Verk, som gjør det let at overstue, hvad som til vor Tid er arbejdet i den danske Retskrivningslære, saa, hvis man faldt paa at gjøre Alvor af en grundig Undersøgelse og Bestemmelse i denne vigtige Sag, man har en sikker Ledetraad og fuldstændig Henvisning til alt det Fornødne *); det samme hvad dette er i Orthographiesagen, det samme er det her anmeldte Verk Antik

* Det danske Sprogs Retskrivningstheori er fremstillede i Chronologisk Orden ved Prof. R. Nyerup. Kjøbenhavn 1805; trykt paa A. & S. Goldins Forlag hos Andr. Seidelin. 7 Aar i 8.

Antiquitetfaget. Grundigt og ordentligt opregner, anviser og kjendeliggør det det Vigtigste, vi endnu have tilbage af Oldsager, og opgiver, for at spare unyttig Efterspørgsel, de Monumenter, som ved Grundejernes Vandalsmas ere ødelagte. Værket er da som sagt, ligesom hin Orthographies Litteratur, en onskelig Beslæder, naar engang, som forдум i det syttende Aarhundrede, en lykkelig Stjerne for Oldgranskningen opstandt, da enten Regjeringen ved flækkelig Understøtelse, eller Millionerer ved at anvende en Tiendedeel af hvad de yde Uppighedens aldrig mættede Krav, fremmede Oldsagers Samling, Undersøgelse, Beskrivelse, Granskning, og derved gave øgte og vel afvejet Nasionalshed een af dens mægtigste Støtter.

Før enhver, der har, jeg vil ikke sige Lust til Oldgranskning, men ikun endnu nogen Sands for Alderdomsminders Erværdighed, og nationale Ting overalt, vil da nærværende Skrift være velkommen, og det bør vist ikke savnes i hans Bogsamling, da det tilfælde øste vil være, at Bogen maa raadspørges.

At dette ikke skal troes paa Anmeldelsens Ord allene, bør her korteligt tilføjes Bogens Indhold.

Indledningen fortæller os paa en meget underhobende Maade Hr. Professorens antiquariske Fodrejse i Syen, i afgigte Aar. Denne Rejse gik fra Nyborg, til Vindinge, Gulskov, Svindinge, Skaarup og Flemlse, og derfra over Odense tilbage; altsaa tvert gennem Syens sondre Deel. Han sandt hos Slægt og Ungdomsvenner ejerlig Modtagelse allevegne, men blev sorgelig skuffet i sine antiquariske Forventninger, just i de betydeligste Formaal, baade i Gulskov og i Flemlse, og ikke mindre i Ollerup og Skaarup. Det i

sin Art prægtige Gulskovs Monument, som den vind-
stabelige, og vist hver Hordeel noje paagtende Fredr.
Bagger, dog ikke nændte at røre, blev af hans At-
ving og Estermand paa Godset, sprengt og kløvet, for
at deraf kunde faaes et par Læs Stene til en Bro,
og en Dams Indsatning. End ikke et Fragment deraf
er tilbage; og det er en Lykke, at vi have et par Teg-
ninger af det, hvoraf een kan holdes for meget paal-
delig; imidlertid hvad vilde saa nidsker en Forskars Au-
topsie ikke maastee have opdaget til Oplysning i den
usædvanlige Paaskrits. Læsning, der endnu har dog be-
holder endret Vankelighed. Hvor man kan harmes
over saadan Odleggelse! og harmes dobbelt, at der
kan være Folk til, der ikke kunne begribe, man kan
harmes over sligt. Flemløse Stenen, der vel ikke var
saal prægtig som hin, men dog mærkelig, da den var
af de just ikke overhaands mange, som paa en Maade
i deres Art ere, hvad Codices rescripti ere i deres;
og da Worm unægtelig har begyndt Læsningen fra den
urette Ende; ogsaa denne Steen fandt Hr. Professo-
ren kløvet, og et par sorgelige Levninger af den brugte
til at flikke Kirkegaardsmuren med. I Ollerup sogte
han forgives efter den Ollers Gravminde, Stedet
ifolge Sagnet har Navn efter. Dette Mindes Stene
staar nu ogsaa i Steengjerde. I Skaarups Klokket-
taarn læste han og sik kopieret den Munkestils Paaskrits
paa den ene Klokket, men opgiver Haabet om at faae
den læst. Han har leveret denne Inskription i et godt
Træsnit, og det er sandelig ikke let at finde ud af
den, sjønt man just ikke vilde tillægge den den haab-
de Benævnelse, Forfatteren har givet den i sin Har-
me. Noget Haab om at faae en rimelig Læsning ud

af Skriften kan tages deraf: at paa to Steder staer, som et Ord for sig, det Tegn, som i gamle Skrifter og paa Mynter betegnede et; at eet af Ordene sees grangivelig som Abbreviaturen af omnia; at et andet Ord synes at kunne uden Evang læses for pars; og at det sidste vel ikke kan være andet end xcii eller 91. Gjentagne Undersøgelser paa Stedet, og taalmodig Sammenligning af disse Karakterer med anden gammel Munkeskrift, kunde da vel ogsaa finde Oplosning til denne Gaade.

Det var Skade, Hr. Pr. paa sin forte Tur til Taasinge ikke sik Lidt at see den hos Worm ej anførte Runesteen paa Bregninge Kirkegaard, saa Afbildingen i Marmora Danica kunde blevet verificeert eller rettet, da den synes at være ganste mærklig, og nok bør læses anderledes, end Birkerod, efter hvad Pontoppidan anfører, har læst den, eller som den er læst paa en Antegning, Hr. Prof. Lt. sik blandt andre af Hr. Dr. Wedel i Skaarup, hvilken Antegnelse skriver sig fra den flittige Samler, Christian Brandt, som var ved Kongens Bibliothek. I det mindste kunde man faaet at vide Stenens Figur, for deraf at slutte, om den fra først af havde været bestemt til at staae eller til at ligge, hvilket giver Lys til de fornødne Konjekturen, naar man forsøger at forklare Paaskriften.

I Odense tog Professoren Aasted med Graabro-drekirken, og dens manae, for endeeel meget interessante, Gravminder. Kirken nedbrydes, og det er uvist, om noget af Mindesmærkerne vil spares, hvilket endeeel fuld vel fortjente, hvad enten man toa Oldanskerens, eller Historieselskabetens eller Heraldikerens og Genealogens Larv i Betragtning. Møgle af de mærligste

eligste findes her emtalte, hvori blandt en Ligsteen over en Niels Friis og hans Kone Tove fra 1385, saa det var bitterlig Skade, om den blev til Brosteen.

Mange flere interessante Efterretninger findes i denne Indledning, saa man neppe lægger den hen, inden der er udlæst, endog ved anden Gjennemlæsning.

Bogen selv har den Form, at Forfatt. tænker sig som alt virkelig eksisterende; hvad endnu fun er, og vel en Stund endnu maastee forbliver, et Ønske. Et Gjemmested nemlig, indretter paa offentlig Bekostning, hvor alt, hvad endnu af Oldsager er reddet, hensettes, og af Forsteren kunde bestues, undersøges og afbenyttes, og det, uden at hvert Besøg kostede just en Specielsdukat, men var lige saa frit, som Adgangen nu er til de tre offentlige Bogsamlinger. At saadan Anstalt engang vil findes i Hovedstaden, berom kan ingen Tvivl haves af den, der vil see den unøgtelige Fremgang hos os, i hvad godt og nyttigt er, fast det ikke skeer ved Spring, eller saaledes, at man vil gjøre paa eengang Alt, og da maa standse midvejs. Vi gaae unøgtelig frem, og det vil omsider ogsaa kendes i Oldgrænplings Fremme, og hvad omtrent vil skee og være, naar den Tid kommer, det seer vor Forf. her i Aanden, og forestiller det som nærværende, hvor ved hans Anvisninger om, hvad endnu haves af Oldsager, faaer Orden, Lys og Interesse, og Vorhed forebygges.

Hør findes da trende Afdelinger: Hedenold, Mellemalderen, og saa Forbindelse mellem disse, Rusnesteensalen. Den første Afdeling er igjen deelt i tvende, i Fortid og Oldtid. Hün indeholder saadan Mindesmærker, om hvis Alder og Bestemmelse al-

deles ikke kan angives. Noget, end ikke med rimelig Vished. Her opregnes da en stor Deel af disse Grav-, Graphsje og Bautastene, efter de Autorer, som have mere eller mindre udførligt omtalt eller beskrevet dem. Stedet, hvor de ere at finde, samt hvad Levninger af Mennesker eller menneskelige Ting, man har fundet i dem. Nødig savner man her de mange Altere, der ved deres eensformige Dannelse vise at have været bestemte til eens Brug. Disse Altere herer man, tidt blandes med de prægtigere Begravelser, som her omtales paa flere Steder og med tilstrækkelig Udførlighed. Da Hr. Prof. uægtelig fjender den himmelhøje Forfjel mellem sig en Begravelse og bemeldte Altere, saa kunde man ønsket, han havde opholdt sig noget ved disse, for at ordne Begrebet om dem, der nu, som sagt, er forvirret hos Mange, og det fordi de høreste om en stor Steen liggende paa tre andre. Antiquaren siger saaledes uden videre Forklaring, da han hvergang ved hvad han taler om, men dette veed Lægmanden ikke altid saa lige; ved ikke, at denaabnedede Prægegrav viser tre Steen af næsten parallelipipedisk Form, hvilke med den uhyre Overligger danne et firsantet, allevegne hukket Rum, paa Forsiden nær hvor den lukkende Steen nu er borttagen; at et Alter derimod viser tre meget smærrre koniske Stene, som paa deres Toppe bære den store Overligger, saaledes, at Rummet under denne har brede Nabninger paa tre Steder. At saadanne Altere undertiden findes ovenpaa en Gravhøj, gør dem ikke til Grave. Et andet er det, om Nogen vilde paastaae saadanne Steenreisninger vare ikke Altere, men if Kun Bautastene. *)

Dette
*) Vi burde nu vel ogsaa begynde at skrive Bødesteen,
da

Dette kunde man lade staae ved sit Bærd, stjont den almindelige paa Sagnet grundede Mening holder dem for Altere; alligevel staarer det dog fast, at de ere ikke Grave, ligesaaledt, som de enkelt oprejste Bautasteene ere det, fast de ere Minder paa Grave. Da disse Altere maaskee stige op over den odinianse Epoke, saa havde de nok fortjent at omtales her især, saa meget mere, da vel flere Steder kunde findes saa synderligt set, som endnu for nogle og tyve Åar saaes tæt ved den, for sine i Sirkel opkastede stolte Gravhøje, saa meget mærkelige Ringsed Mark (Aae Marken). Det var et dobbelt Alter, da nemlig to overhaands store Stene meget tæt sammen (saa de i deres hele Længde rørte ved hinanden), saaledes laae paa fem oprejste mindre, at hver af de overliggende hvilede paa sine to, men begge tilsammen paa den femte, altsaa hver, som sædvanlig, pag tre. Denne Synderlighed kan give Anledning til mange Konjekturer; havde maaskee to Nabodistrikter paa Grændsejellet oprettet et fælles Øfsersted; eller var det opsat ved en Fredsforhandling

Ji 4

mellem

da det gamle au, som udsagdes (og i det islandiske endnu udfiges) oi, for længe siden er blevet til ø. Gaa er Naut, Graut, rauder, Braud, Hanke ic. blevet til Nod, Grød, rød, Brod, Hog ic. — At Bautastein bemærker en Steen, der skulde høde paa en Mands Hæder, naar han ikke mere kunde vedligeholde den ved sine Bedrivster, bliver antagelig, ved Ordet Bot (af Verba Vata) som bemærkede: en Go andring til det Bedre. Saaledes Navnbot ø: højere Titel. Øhypres Tilmavn siger ligesaa intet uden: Danskes større Gavn. Hvad altsaa Døden stansede og truede at tilintetgjøre, hæderlig Amin-delse, det skulde Gravstenen høde paa.

mellem to krigførende Høvdinger; eller ofredes her, da den odiniske Dyrkelse endnu ikke havde fortrængt den forrige, men antuges af Nogle, medens Andre blev ved Fædrenes Religion; dog levende fredelig med de odiniske Proselyter; eller har maastee dette geminerede Alter endog Sammenhæng med Haburs og Signes Historie? Det vilde maastee lette Undersøgelserne, hvis man fandt flere Steder saadanne dobbelte Altere, og herfor funde man ønsket, at her i Bogen Opmærksomheden paa Alterne var blevet opvakt paa ny. De gravelsessteder ere nu Hovedformaalet for denne Afdeling. Det mærkligste er eet i Jylland, som Hr. Prof. Engelstoft har undersøgt. Det bestaaer af tre Pragtgrave, forenede under en fælles Jordhøj. Fra den ene kan kommes ind i den anden, og rimelig have ingen Urner men hele Legemer været bevaret i dem. Af de kolossaliske Masser, disse tre Steenstuer ere sammensatte af, kan sluttet, at den der lod rejse dem, maa haft sette en uhyre Mængde Arme i Bevægelse.

Denne første Afdeling af det her forestillede idéalstæ Antiquitetskabinet indeholder da især Afbildinger af saadanne Gravsteder, men tillige hvad Alderdomslevninger ere fundne i dem, der ere undersøgte. Ved at erindre disse, er det da allerede man maa sørge over saadan offentlig Samlings Assavn. Her nævnes nemlig de fremfarne Tiders private Kabinetter, som vi have Esterretning om, tildeels ogsaa Fortegnelser over, og hvis kostelige Samlinger nu ere adsprettet og borte for stedse. Ogsaa nogle Nulevendes Samlinger, man her ligesaa underrettes om, vil det være saaledes med, da intet offentligt Sted er, som, ene bestemt til

Oldsagers Bevaring, funde opvække Tanken om at give eller testamente flige Samlinger dertil, eller formaae Vedkommende til at øjore Forestilling om, at de kisbtes dertil af offentlige Penge. Ogaa ejte Mange en to tre Stykker af stundom mærkelige Oldsager, og forkomme i Ejerens levende Live eller efter hans Død, hvorimod, hvis saadant offentligt Sted fandtes, de fleste vilde gjøre sig en Glæde af at forære sligt dertil.

Blandt disse i Graven fundne Ting udmarkede sig frem for alt Andet, de Flinter, der med mere eller mindre Konst ere tilpikkede eller tilslebne i Figur af et Knivsblad eller Spyd. Od. Der er hertad ingen Grav, som jo een, ofte flere af disse findes i, hvad enten det er simple Gravhøje, eller Pragtgrave med Steensuer. Hr. Just. R. Thorsælius har i en højsta interessant Afhandling i Skandinav. Museum, bragt des saa godt som til Evidens, at disse Steene ere intet andet end Symboler af Thor, som den personifiseerte Torden, ligesom de ogsaa saa levlig fundne Steens ører, Symboler paa den samme Guddom, som Styrkens og Kraftens Gud. Disse Symboler lagdes i Graven for derfra at bortskæmme Trollene, ligesom de Kristne gave og give Gravene Korsets Symbol eller Billed til at beskytte deres Hensovede for Djævelens Overlast. Denne Hr. J. R. Th's saa rimelige Hypothes bestyrkes meget ved disse Tordenstenes Leje i Graven. Saaledes stode i det af Hr. Prof. Engelskost undersøgte Grav, i Indgangen fra den ydre Steensue til den indre, tvende saadanne Steene satte oprette i Jorden. Saaledes spurgte jeg for endeel Aar siden paa Falster, at i en der asgravet Høj havde fire desslige ligget i en Hjørnemst omkring Legemets Lejested.

Hedenolds anden Afdeling har Benævnelsen: Oldtid, og indbefatter de Oldsager, hvorved allerede er mere eller mindre nogen historisk Henviisning. Her omtales da først Runemo Klippe, som Harald Hyldetand siges at have ladet ved indhuggen Runestrikt gjøre et sandt Kongeligt Monument af for sin Fader. Disse Runer fandtes allerede i Saxon Tid ulæselige, og ere nu næsten aldeles ukjendelige. Monumentets Egthed tages her i Forsvar mod Brocmanns løse Indvendinger, og Runernes Existens paa samme mod Hr. Arents synderlige Idee, at gjøre dem til blot tilfældige Steensprekker *). At virkelig Steensprekker kan ansees for Runer, af flygtige, eller med Runer ubekjendte Tagtagere, viser den her omtalte jemtelandiske Steen i gronne Dal **). Saa følger Rivike Monumentet, om hvilket de forskellige Konjektruer kortelig anføres; og dernæst den dermed endel Lighed havende synderlige Figursamling paa Brættesbjerget i den nordre Deel af Bahus Læn, som faldes Biken, ikke langt fra Brætte Kirke. — Nu om Guldhornene og deres Historie, hvorved dog anmærkes, at det nu efter Hr. Prof. Nielslers saa rimelige Hypothes, er meget tvivlsomt om de høre her hid blandt nordiske Oldsager. Efter en fort

*) Hr. Arent har overalt sin egen Maade, at gjøre Monumenter tvivlsomme. Saaledes, som jeg har hørt af ham selv, holder han for, at det markelige Tryggevelde Monument, som en Rægehild satte efter sin Broder, er gjort i nyere Tider, for at drive Gjæk med Oldsøffere, og at de i den haarde tykke Granit gjennemarbejdede Huller have været bestemt til at binde Heste fast.

**) Den jydske Grondals Steen er unøgtelig runist, fun Worm har begyndt at læse i den urette Ende.

men ejernesfuld Historie om Dannevirk, slutter Afdeelingen med Esterretning om Herlaugs Hvi. Denne undersøges for tredive Aar siden, og hvad man fandt, er meget lærerigt. Det er blevet upaatvivleligt, at denne er den samme Hvi, Snorre fortæller om, og at denne Fortælling, der er heel eventyrlig, dog er sand. Dernæst sees her, at et Folkesagn kan vedligeholde sig utrolig længe, ej allene i Tider, da Skrift mangler og Fortælling er Hovedsyssel for Kundskabssyntne, men endog i kultiveerte Tider. Sagnet om Herlaugs Indgang i Hvien havde ej allene vedligeholdt sig de firehundrede Aar indtil Snorro, men lever endnu over de femhundrede Aar efter ham. Saadan Erfaring kan da tjene meget til at sætte Grændser for en Skeptismus i Historien, som, hvor nødvendig den er for den grundige Daadforsker, dog lettelig drives forvidt, helst naar en Begivenhed eller Handling afviger meget fra de nyere Tiders Tanke; og Handlemaade. Ogsaa det leres her, at Oldsagers Undersøgelse ingensunde er blot Tidkort for den Lærde, men at derved nu een nu anden Post i Historien kan oplyses, rettes, bekræftes; hvilket endnu drages i Twivl af Somme.

Bed at omtale Dannevirk, har Hr. Pr. ogsaa anført tre Stropher af den Vise, som derom findes i P. Gyvs Samling (S. 545) og siger i Noten, at den just ikke har poetisk Verdi og neppe er ældre en Begyndelsen af 17de Aarh. Havde Bisen ikke uden de tre Stropher, saa kunde man finde Dommen saa haard, og undres, at den angivne Tid, der ellers ikke frembragte uden fattigt Rimeri, havde leveert denne Sang. Men rigtig nok ere de udeladte elleve Stropher under de anførte, sejont ogsaa i de fleste af dem findes

findes Gnister af Digterskæd, som savnes i saa saare mange rimede Produkter af end senere Tider.

Overgangen fra Hedenolds Oldtid til Mellemalderens Mindesmærker er Runestenesalen, hvor Forfættenker sig hensatte de med Runer betegnede Mindet ensom selv eller i Tegninger. Begyndelsen gøres her rettelig med de kongelige Yellinge Stene. Her anføres de forskellige Forklaringsmaader, som endnu alle behøve megen Revision. Gram som nedsatte saa gjørne alt det fædrelandstek, havde bifaldet Torfæt Mænding, at Stenen var ej sat af Harald; men her anføres Langebeks Forsvar for Stenens Egthed, som ogsaa neppe kan røffes ved en noget fejlagtig Orthographie, da ellers alle Runestene maatte blive mistænkte for at være nyere Tiders Vaafund. Øsjerligt synes det at ville påastaae, Nogen havde gjort sig den Umagte at stæbe saa store Stene til, resse dem, mæssomelig indhugge Runer i dem, blot for at binde Efterkommerne noget paa Ermet. Saa vidt drives vel ikke lettelig Spøgen. Antages endog, at nogen senere Efterkommer havde af Pietat sat Mindet for Gorm og Thyre, saa er det etter ingenlunde rimeligt, han skulle sat paa Stenen den Usandhed, at Kong Harald havde sat Mindet. Rimeligere er den Indvending mod den ene af disse Stene, som siger, at Gorm lod den sætte efter sin Dronning, som dog overlevede ham; men Suhm, seer vi her, har allerede troet den Indvending havde mere Skin end Grund; og man kunde legge til, den faldt gandske bort, naar man læser paa nogle Stene at En rejste Mindet (ej allene for sig men) efter (eftir) sig i levende Live *). Og saaledes

funde

kunde Gorm gjerne bevistne sin Agtelse for sin ædle Gemalinde, ved i hendes levende Liv at lade rejse den prægtige Gravhøj og legge Stenen med Paaskriften, at den var bestemt til et Minde efter hende.

Nu omtales Tryggevelde Monument, der saa tids er læst galt, og indtil nu ikkun læst rigtig hvad den halve Deel angaaer, skjont den anden Deel ender meget forstaelig, kun hat Begyndelsen af den er endnu endeel Tvivl underfastet. Da følger Assum, Tirsted, Toten, Tingvold og Oddersnes Monumenter. Efter disse gives her Esterretning om de 13 Runestene, som fra forskellige Steder førtes til Kjøbenhavn, og sattes indtil videre paa Trinitatis Kirkegaard, og hvoraf nu kun fire ere i Behold. Da om de af Pontoppidan i Marmora og danske Atlas og af Thura i Bornholms Beskrivelse anførte, og saa om to mærkelige ved Slesvig fundne Stene, som vi have den gode (dog ikke ganske fejlfrie) Beskrivelse om i et eget lidet tydlig Skrift.

Efter disse Runestene tænker Forf. sig i denne Sal endnu opbevarede, hvad andre Oldsager findes tilovers, betegnede med Runer. Altcaa det af Worm anførte Alterklæde, her med forbedret Læsemaade; de to ogsaa hos Worm, der efter rigtigere Læsemaade opgive den Helligdag, da den Afdødes Minde blev ihu, kommet ved en Sjælemesse; og saa de mærkelige Indskrivter fra Vinje Kirkedør i Telemarken. Den ene af dem, som er megest læselig, findes beskrevet i Skandinavisk Museum for 1803, den anden, som har lidt endeel af Tidens Land, er endnu ikke beskrevet, og har Vankeligheder, som hidtil have hindret dens Læsning. Nu omtales de Nøgelsekar, som endnu opba-

510 Kjøbenhavn'ske Lærde Efterretninger

vares hist og her i Kirkerne, og hvortaf nogle have Runepaaskrivt. Den største hidtil bekendte Inskription er den i Stændingsav. Museum for 1803 beskrevne. Efter dem følger den Kobberløpe, som var Suhms og nu er i Hr. Just. R. Thorlacius Eje. Paaskriften nævner to upaatvivlelig historiske Personer, og Stykket er da en af de kostbareste Oldsager. Det er fra Begyndelsen af det 13de Aarh. Slutningen af denne Afdeling gjøre først Runekalenderne eller Primstave i deres forskellige Former, og dernæst Runemynsterne. I Anledning af hine faae vi her et Udtog af Hr. Prof. Ramus's lærde Afhandling om de syv Runearmanakker, som vare blandt afdøde Kardinals Borgias store og kostbare Samlinger. Desværre er Afhandlingen ikke kommet i Trykken, den kunde ellers, som af dette Udtog klarligen sees, være en herlig Bejleder for hvo der overkom en Primstav, og vilde bestemme dens Alder eller Stedet den var fra.

(Slutningen følger.)

W. S. S. Abrahamson.

Mr. Jameson, en ung engelsk gejstlig Mand, som opholder sig i Riga, fik under sit korte Ophold her i forrige Aar et Exemplar af Peder Syvs Bjæmpeviser. Med utrolig Flid har han erhvervet sig megen Kunstsak i det danske Sprog, og med særdeles Hæld har

har han begyndt at oversætte disse vigtige Levninger af vojt Fædrenelands gamle Sange. Disse blive i den gamle Østscotske Dialect eller Balladesproget trykte hos Scott i Edinborg. En Probe af sit Arbejde har han i Manuscript sendt til Hr. Justitsraad Thorselin; den indeholdt blandt andet Oversættelse af: Jeg lagde mit Hoved til Elverhøj &c.; De Røvere vilde stjæle gaae &c.; og Rør Moder! J strax fjender mig Raad &c.

R. Nyerup.

I allg. Hall. Litt. 3. Intellig. Bl. Maj 1806 S. 514 fortelles at i det Erfurtiske nyttige Videnskabers Akademies Msde den 2den Jan. 1806 har Hr. J. R. Büchner fortsat Forelæsningen af sin Afhandling saavel om de naturlige Koppers Indpodning som den første Vaccinations Skjebne i Bergen i Norge.

Gammelsteds S. 523 - 525 findes Prof. Todes Levnetsbeskrivelse, et Udtog udaf Werfels nyeste Skildelse af Kjøbenhavn.

* * * * *

Den 18de Juli er Bisshoppen over Aalborg Stift, Doktor Theologie C. B. Studsgaard, efter Anstgning i Maade og med Pension, entlediget fra sit Embede. Doktor Medicinæ L. Monrad er udnævnt til Stadphysikus i Bergen i den i Maade entledigede Justitsraad Büchners Sted; Doktor Medicinæ Hallager til Læge ved Bergens Byes almindelige Syge- og Manufakturhus samt ved Korskirkens Fattigskole samme steds. Landphysikus i Busteruds Amt Doktor Medicinæ H. Munk til Landphysikus i Smaalehnenes Amt. Den 4de Juli er Doktor G. P. Schmidt udnævnt til 2den Direktør ved Fisserie- og Handelstitutet i Altona.

* * * * *

I det Skandinaviske Litteraturselskabs Møde den 19de Juli forelæste Hr. Justitsraad Rierulf Fortsættelsen af sine i Skandinavisk Museum for 1802 astrykte breve om Moral i Skuespil.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Åar 1806.

No. 33.

Spuren Aegyptischer Religionsbegriffe in Sicilien und den benachbarten Inseln, von D. Friedrich Münster, Prof. der Theol. in Kopenhagen und Mitglied des Kgl. Dänischen Missions-Collegii. Prag 1806. S. 36 med 2 Robbertavler. 8vo.

Dette indholdsrike lidet Skrift er af Hr. Forfatteren udarbejdet for Det hødmøste Videnskabers-Selskab, blandt hvis Afhandlinger det og uden Tivs vil findes aftrykt. Man gjenkender deri vor Prof. Münters dybe og vidt omfattende Bekjendtskab med Oldtidens Konst- og litterære Værker, og beundrer den sjeldne Combinationsgave, der af Monumenternes skjulteste Spor veed at fremlokke Bidrag til de øldste Nationers Forbindelseshistorie, og byder hine Værker at tale, der hvor Skribenterne tie. I det Tidssrum fra den egyptiske Konge Psammetichus til de første Ptolemaeer, som er den Epoke, hvortil Hr. Forf. i denne Undersøgelse indskräcker sig, synes Egypternes Religion at have udbredet sig til de vestlige Lande. Til dette Faktum, hvorom Historien intet melder, give nogle gamle Konstminder og Indskrifter mærkværdige

R F

Vinf.

Vink. De synes at vise, at paa de af phoeniciske eller farthaginieniske Kolonister befolkede Øer ved Siciliens Kyst, Melita, Gaulos og Rossura, dyrkedes i de ældste Tider ægyptiske Guder ved Siden af de indenlandiske; og at ligeledes ægyptiske Religionsbegreber have fundet Indgang paa Sicilien, fornemmeligen i Byen Katana ved Hoden af Etna.

Fra Malta haves mange Kobbermynter, hvor paa findes et Kvindehoved med ægyptisk Hovedsmykke og Lotosblomsten. Andre have paa den ene Side en Figur paa Knæ med fire Vinger og Mitra paa Hovedet. Kobbermynter fra Den Gozo ved Malta forestille paa den ene Side Osiris's Billedet mellem tvende kvindelige Figurer, der gaae ham i Møde med Stave og Offerstaaler. Paa andre sees et Væderhoved, og efter andre have den mærkelige Indskrift *Gaoiliosus q. Alisidios*. Paa Mynten fra Rossura med punisk Skrift forekommer den i de ægyptiske Oldsager bekjendte Dværg, hvortil snart en Sistrum, snart en Øre sees tilføjet. Paa Kobbermynter fra Katana ere ægyptiske Gudomme ganske sædvanlige, f. Ex. Iisis med Lotoskrands og i Haanden en Stav; foran hende en Dreng (Horus) prydet med Lotos, i bedende Stilling, og paa Myntens Area en Sistrum; andre forestille Osiris's og Iisis's Hoveder jævnfides (*capita jugata*) i Profil.

Dog er det ikke blot Mynter, der tilbyde Data til dette Emne; ogsaa andre Monumenter fra samme Steder laane Grandsteren vejledende Glimt. G. F. Abela omtaler i sin italienske Beskrivelse over Malta en i Aar 1624 i et underjordisk Begravelseskammer fundet Sarkophag, hvis udvortes Form temmelig meget ligner en Mumie; i det mindste er Hovedpynten i ægyp-

tist Smag. Vil man end opfaste Tvivl om Sarkophagens ægte ægyptiske Oprindelse, saa er dog en paa Den opgravet Harpokrates i Bronze ustridigen ægyptiske, maaskee fra en senere Periode. Om det paa Malta 1693 fundne langagtige Stykke Guldblek i en gylden Kapsel, med 2 Rader af besynderlige Afbildninger, (hos Torremuzza), hvorpaa man har vildet gjenkjende Anubis, den ægyptiske Thau, Apis, den mendisiske Buk o. s. v., er Doct. Münters Mening: at det har hørt til en hemmelig phoenicisk Slangekultus, der maaskee oprindeligen kan have været ægyptisk, men er gaaet igjennem phoeniciske Hænder, og har derved tabt sin første Karakter; og Bogstaverne indeholde da et hieratisk, fra det sædvanlige forstjelligt, phoenicisk Alphabet. Med større Sikkerhed ansees en Vase fra samme Sted, med indgravet Skrift og nogle andre Steenskrifter, for ægyptiske, hvilke Torremuzza, der har bekjendtgjort dem, udgiver for phoeniciske. Ved en morsommelig Sammenligning af de berømte Inscriptioner paa Bjerget Sinai hos Vocock, Montagu, og Niebuhr, af Mumietegningerne hos Caylus, af det Hüttneriske Alphabet, og især af de ved Denon bekjendtgjorte ægyptiske Haandskrifter, samt den Rosettiske Steenskrift, hvis Resultater 2de, Afhandlingen tilføjede, Kobbertavler fremstille, har vor lærde Forf. gjort det meer end sandsynligt, at disse Torremuzziske Indskrifter virkelig ere ægyptiske.

Paa Sicilien var Ceres's og Dens indenlandiske Heroers Cultus for rodfæstet, til at ægyptiske Religionssideer der i Almindelighed kunde slaae dybe Rødder. Des mærkværdigere er det, at Byen Katana herfra gjorde en Undtagelse; hvortil maaskee Maltas Nabos-

stab og den tilsyneladende Lighed mellem den ægyptiske Isis og de græske Gudinder Ceres og Cybele kunde have givet Anledning. Foruden de nylig anførte Mysterier, har man i Katana fundet mange Spor til ægyptiske Oldsager, f. Ex. en Byste af Jupiter Ammon og Isis, en Anubis, en Afbildning af Ibis, hvilke alle ere i Fyrsten Biscaris Cabinet, en Mængde ægyptiske Skarne Stene, og nogle Amuleter og Abraxasgjemmer. Desuden haves og nogle meget mærkværdige Granitsøjler der ansees for ægyptiske, en ottesidig Obelisk, som nu pryder Pladsen foran Kathedralkirken, og et Stykke af en anden Obelisk i Fyrsten Biscaris Kabinet, hvilke begge sandsynligvis have været metz i Katana's Circus; om de sidste har dog vor store ægyptiske Oldforstørre Zoëga yttræt den Mening, at de i Figurernes Tegning og Anordning have noget Uægyptisk, og følgeligen ikke ere komne fra Egypten, men udhuggede af en punisk, græsk eller romersk Kunstner.

Disse ere de Konst- og litterære Værker, der ligge til Grund ved nærværende Undersøgelse, og som Anm. har troet under eet at burde fremstille for Læserens Dje. Ved hver især har Forf. indblandet man gehaande lærerige Bemærkninger, som det vilde være for vidtløftigt her at anføre. Kun disse Monuments Tidsbestemmelse efter Hr. Professorens Angivende hør vi forteligen berset. De sicilianiske Mynter med ægyptiske Forestillinger anseer Han for ældre end vor Tidsregning, da de italienske og sicilianiske Stæders Myntret ikke synes at have varet længere end til August's Regjering. Obeliskernes Tidsalder lader sig ders imod ikke med Visshed bestemme; vel var Hadrians Tid Egyptomaniens Epoke, men i Pompeji havde deg

Isis

Isis allerede tidligent sit Tempel, og selv før Romers-Républikens Undergang begyndte Egyptens Religion og Mysterier at udbrede sig i Italien.

I henseende til Monumenternes Alder fra Malta og dens forhen nævnte Nabo-Der lader sig vanskeligere noget afgjøre. Hr. Prof. begynder med Mynten fra Gaulos, hvorpaa findes den mærkelige Legende: *Bacchus Quidasidios*. Er Mynten ægte, hvorom dog Echel har tvivlet, maae denne i Historien ubekjendte Fyrstinde have levet i den syrakusaniske Stats meest blomstrende Periode, da de dannende Konster der havde opnaaet den højeste Grad af Fuldkommenhed. Hendes Navn findes, ligesom en anden Fyrstinde Nervis's, paa en af det store Theaters Vægge, der allerede var til i Gelo's Tid. Hun maae længe have regjeret; thi man har en Række af Mynter med hendes Billede. Gelo kom 478 til Regieringen; kort før eller efter denne Konges Tid funde da Philistis, hvis Mynter have omtrent samme Konstfuldkommenhed, som Gelo's og Hieros Iistes, have hersket over Syrakus og de sydenfor beliggende Der; og dette kronologiske Datum funde da bestemme de ægyptiske Religionsbegrebers Udbredelsestid paa de omtalte Der, til det 4de Aarh. før Chr. F., altsaa omtrent i Artaxerxes Mnemons Dage. — De Maltesiske Mynter med græske Indskrifter ere øjensynligen fra den Tid, da den skønne Konst begyndte at hæve sig; skjønt de have noget Barbarisk hos sig, saa seer man dog, at Konstneren havde Grifflen aldeles i sin Magt. Paa Gaulos's Mynter med phoenicisk Skrift, og paa de fleste af Rossura's er Arbejdet noget raaere; disse ere altsaa maastee ældre. For dem kan da den Epoke, i hvilken Karthaginenser-

ne fæstede Hod paa Sicilien, med Sandsynlighed ansvises. Ved at gaae ud fra det Factum, at de senere Pharaoner fra Psammetichus af gjorde alt muligt for at ophjelpe Egypternes Handel ved Forbindelse med det fjernehste Orient, og at deres Flaader beseglede, tildeels beheriske, det middellandiske Hav; at de ydmygede de phoeniciske Søestæder, og udmarkede sig under den persiske Regjering, ligesom og siden under Ptolemærne, som duelige Søefolk; finder Forf. det rimeligt, at de tidligen [have henvendt deres Opmærksomhed paa Malta's og dens Nabo-Ders Vigtighed for Handelen, at de i en opkommen Krig maaßkee have frataget Karthaginenserne disse Besiddelser, beholdt dem nogen Tid under deres Herredømme, men tilsidst dog igjen maattet give Slip paa samme.

Resultatet af denne Undersøgelse vilde omrent være dette: Da man i Katana paa Sicilien finder hyppige Spor til øgyptiske Guders Dyrkelse, maaæ Egypterne til en Tid have haft fast Hod paa denne Ø; og da man paa Malta, Gozo, Gaulos og Rossura erfarer, at Jupiter Ammon, Osiris, Isis, Ptahs og den hellige Ore, have været Gjenstand for den offentlige Cultus, maaæ Egypterne en Tid lang, og rimeligt i den nys bestemte Periode, have herstet over disse Øer, eller i det mindste have haft saa stor Indflydelse, at de selv kunde virke paa Landets Religion. Herfra kunde vigtige Slutninger drages om Egypternes udstrakte Forbindelse med de meest kultiverede Folkeslag i det gamle Italien; og tilsidst vilde man maaßkee finde, at Egypterne tidligere, end man hidtil har villet tilstaae, have haft en udbredt Søehandel,

handel, og staet i Forbindelse med Oldtidens meest dannede Nationer.

Anm. bør ikke opholde Læseren med at anføre Bemærkninger, som denne interessante Undersøgelse kunde foranledige; blot et par tillader han sig at hidsatte. Paa nogle Steder synes Forf. at have lagt for megen Vægt paa visse Monumenter, eller dog til-lagt dem større Beviskraft, end de, strængt bedømte, kunne have. Fordi øgyptiske Forestillinger forekomme paa et Steds Mynter, følger deraf uimodsigeligen, at Øgypterne have haft Gud derpaa, eller endog behersket det? Er det ikke ved Mynterne saa ofte Tilfaldet at Capricer og vilkaarlige Griller have bestemt Præget Valg? Om Athen siger Aristophanes, at man ej kunde gjøre et Skridt uden at støde paa en øgyptisk Guddom, og dog mindes Anm. ikke at have sporet dette paa Athens ældre Mynter, hvor disse Guder dog maae have været autoriserede. Paa Malta findes Sarkophager, Baser o. s. v. der robe øgyptisk Smag, men kunde disse ikke være komne did, ligesom vores Guldhorn til os? og dog kan man af hine ligesaa lidt med Visshed slutte øgyptisk umiddelbar Handel eller Herstæb, som af disse (efter den nyeste Hypothes) en celtiberisk. Dette uagtet tilstaar Anm. villigen, at af Numismatiken, naar den behandles efter det i denne Afh. givne Exempel, vilde vist nok kunne udledes en Skat af de ypperligste Bemærkninger og Oplysninger til den ældre endnu saa lidet bearbejdede Kolonie-Historie.

S. 15 anfører Forf., at paa øgyptiske Monumenter findes ikke sjeldent bevingede Guddomme, især Osirisbilleder, dog erindrer han sig ikke at have fundet nogen bevinget Osiris. Mod det følgende Tillæg:

„men i Naboskabet af Siciliens græske Indbyggere, paa hvis Mynter bevingede Guddomme undertiden afbildes, kunde Osiris let erholde denne Tilsætning i sine Attributer,“ synes denne Indrending at kunne gjøres: Enten er den Skif, at forestille Figurerne bevingede, tilfælles for enhver Nations ældste Konstværker, eller man maa deri antage at være noget, Egypterne maaske og Etruskerne eget; i begge Tilsæerde er det neppe rimeligt, at Egypterne, et tidligere kultiverte Folk, skulde have lært af Malteserne at give deres Osiris fire Vinger, saameget mindre, som denne Ides er, efter Dr. Münters eget Udtryk, øgte øgyptisk.

De i Noten S. 28 givne Oplysninger om Væverierne paa Malta, og Spor til Væverspoler paa Dens Mynter, ere interessante for den gamle Tech-nologie; men Stedet hos Diodor forekommer Anm. ikke tilstrækkelig bevisende; thi han synes ikke at tale om nogen ældre karthaginensisk Foranstaltning, men blot om de i hans Tid der værende Væverier, og nævner først noget efter Maltas Bebyggelse af Phoenicer. Deraf følger da ikke videre, end det Cicero et par Steder i de Verrinske Taler udtrykkeligen erindrer, at paa Malta varer Væverier, der dreves for den romerske Prætors Regning paa Sicilien. Lejlighedsvis være det og Anm. tilladt at tilføje, som ganske mærligt, at endskjont denne romerske Prætor i tre Aar samlede allehaande Gjeldenheder og Oldsager fra Sicilien og dens Omegn, og endskjont Malta og Kata-na virkelig anføres, som Gjenstande for Verres's Rånerier, saa nævnes dog paa ingen af disse Steder noget øgyptisk Idol eller Konstværk, som han derfra havde horttaget.

Paa de tvende Afhandlingen tilføjede Rodbertavser findes foruden den forhen omtalte Sammenligning af flere Indskrift-Alphabeter, 6 Mynter afbildede, neml.: 1) Den fra Malta med Indskrift MEAI og et lotosprydet Isishoved paa den ene Side, og med den firevingede Osiris paa den anden, efter Torremuzza. 2) Mynten fra Gozo, mærkværdig ved Osiris Billede imellem tvende kvindelige Figurer. 3) En fra Rossura, af Hr. Professorens egen Samling, der har den ægyptiske Dværg med Lotossmykke og Krumstav paa den ene, og en Ore paa den anden Side; denne Mynt var hidtil ubekjendt. 4) Nok en numus anecdotus af Hr. Professorens Samling fra Katane, hvorpaas Anubis forekommer. 5 og 6) Tvende fra Malta, den sidste af Hr. Pr. Cabinet; paa den ene Side af No. 5 troer Forf. at finde det enkelte Væverskib, og paa No. 6 en med Garn halv omvundet Spole, staende mellem to maaneformede Instrumenter, hvilke forbundne ogsaa have Lighed med Væverskibet.

B. Thorlacius.

Over syn over Fædrenelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i et tilkommende National-Museum. Et forsøg af R. Lyerup. &c.

(See forrige No.

Middelalderens Levninger, det er, den Tid fra Krisztendommens Begyndelse til Katholismens Afkastelse, (thi kun denne Periode gives her Navnet: Middelalder) omtales her efter Aarhundrederne, hvorved det

bliver mageligere at opfaste i Bogen hvad man muligt kan søge Underretning om. Her begyndes folgelig med det elleve Aarhundrede. Det mørkeligste Stykke her er det Kors af Nordhvaletand, som er paa det Kongl. Konstkammer og som en Datter af Svend Estridsen har ladet forfærdige. Man seer deraf, at denne Prindsesse har eksisteret, uagtet ingen Historie eller noget Slægtregister taler om hende. Man funde falde paa at slutte, hun meget ung var Klostergiven, og derved ganske skilt fra al verdelig Handel. Korset, hvis meget nojagtige Afbildning findes i Suhms Danmarks Hist. IV D. synes at give Grunde for saadan Formodning. Et af Emblemerne paa samme, forestillende Livet, viser et smukt Fruentimmerbillede med hine Tiders Perlekrone paa Hovedet og et Kors med Cirater paa i højre Haand. Et andet som har Overskrift: Døden, forestiller ogsaa et Fruentimmer liggende i en aaben Grav i Nunnedragt. Fødsel og Andagtighed kan have høvet hende til Abbedis i Klosteret, og disse to Emblemer funde da forestille hende selv. Meest bestyrkes Konjecturen derved, at hende tillægges to Navne, da den ene Paaskrift siger „hun hedte Helena og ellers Gunhild.“ Det sidste var venselig hendes rette og det andet hendes Klosternavn, formodentlig efter Kristi Korses Opdagerinde, Helena. Næsten til Bisshed bliver saadan Mening, da i den ene Ende af Korset staer indgravet med (ikke utydelige, som Suhm siger) Runer Gunhilt. At dette Navn er skrevet med de profane Runer medens alt det øvrige er med de helligede latinste Bogstaver, kan vel antages for at bemærke, hun havde Gunhilds Navn kun saalsenge hun var verdsdig. En lidet Grund fun-

de ogsaa tages endnu deraf, at blandt dem der forestille de Benaadede, sees foruden den kronede Mand og Kvinde, med Biskoppen forop, tre Figurer der kan forestille det kongelige Pars Børn, hvorfaf den bagste har Sloer paa Hovedet. Havde Suhm havt denne Idee, havde han, med sin dybe Kundskab i Historien, maaske bragt Konjekturen til Bished; thi muligen kunde i Optegnelsen af eet eller andet Klosters Abbedisser findes saadan Helena der rimelig kunde erkendes for den her omgjeldende Gunhild. Til dette Aarhundrede henføres da og Mindet som saaes paa det Sted hellig Oluf faldt. Ventelig fort efter hans Død oprejstes paa Stedet et Trækors, som fornyedes efter haanden som det forfaldt, men for hundrede Aar siden ombyttedes med en Steenpilar, som en Oberst Lem fort lod opmure. I Hjor er af Hr. Rammerh. Baron Fr. Adeler bekostet istedenfor denne sidste faldefærdige, een i Nutids Smag. Endelig omtales her de til denne Periode henhørende Reliquier af danske Helgen.

Tolvte Aarhundred giver til denne Samling foruden nogle flere Helgen og deres Levninger, de mange da byggede Kirker og Klostre, hvorfaf dog endnu nogle Spor hist og her findes, og som her gives meget interessante Esterretninger om. Helst vil dog Oldforstærens Opmærksomhed opvækkes ved den Mindesteen Roskilde Kaniker satte i deres Kapitelstue til taknemmelig Erindring efter een af Kong Nielses Mænd, der skafede dem store Friheder. Suhm troede Stenen var ikke mere til, men Hr. Prof. Nyerup opdagede den paa Universitets-Bibliotheket, og gav dem her gjentagne Esterretning derom, i Skandinavisk Museum for

1803, 2 B. i h. Saa følger her endnu Kong Nielses Billede, som staaer i Breklum Kirke i Bredsted; den af danske Magasin bekjendte Stubberup tavle, med den vidunderlig abbrevierede men dog om sider læste Indskrift, og det ringstediske Pergament der nævner de i Ringsted Kirke begravne kongelige Personer.

Af det trettende Aarh. Levninger, erindres her, som det hør sig, allerførst det der endnu opbevares af Erkebispe Absalons, og dernæst de Gravminder over kongelige Personer af denne Periode, samt de i samme Tid byggede mækelige Kirker.

Det mækeligste, blandt det 14de Aarhundredes her omtalte ikke saa Gravminder, er det over Erik Menved og hans Dronning, i Ringsted Kirke.

Af det 15de Aarh. er Indskriptionen paa Antvorskov Slot. Den ypperlige Tegner Søren Abildgaard har med sand antiquarisk Kritik faaet den læst, og derved opdaget de mange grove Fejltagelser i de Afskrifter man før hans Tid havde om denne mækelige Indskrift. Af samme Sekulum ere ogsaa endnu tilovers endeel kirkelige Kar med Indskriptioner der vidne om deres Elde. For Resten omtales her Dronning Margrethes, af Erik Pommer opførte Gravminde, og nogle Andres. Her nævnes da naturlig ogsaa det oldenborgske Horn, som man har givet den romantiske Fortælling om, men her (ester Langebek) menes at være forfærdiget paa Kristian den førstes Befaling, og denne Mening har unægtelig største Rimelighed. Ligesaa erindres her det elsenbeens Rejssealtar samme Konge sit forært af Paven. Denne Afdeling ender med en retfærdig Klage over at saa mange norske Oldsager ere barte, eller dog saa ubekjendte, at Ingen nu veed hvor de ere henne. Dog siges tillige,

(lige-

(ligesom herovenfor erindredes) at saasnart det skeer, at det her i Bogen supponerede Museum kom til Virkelighed, vilde vel ogsaa fra alle Landets Egne deri samles de nu skjult henliggende Oldsager. Man kan vel ikke andet end bifalde denne Hr. Professorens Formodning. Det er vel ikke det sædvanlige Skufferi, da Hnste virker som Haab, naar man troer, hvis kun saadant offentligt Sted fandtes, hvor Oldsager ubeblandede med, og udruknede i alskens heterogene Ting, opbevaredes i systematisk Orden, saa vilde mange ret mange Enkelte, der nu eje et eller et par Stykker til Oldtiden henhørende, glædes ved at kunne med dem berige sligt nasionalt Museum; ogsaa for at give dem et blivende Sted; da nu saadanne enkelte Stykker enten bortsænges eller sælges af Ejemandens uvidende Arving. Paa denne Maade ere vist de fleste nogenledes flotelige Antiquiteter forkommel. Da i vore Dage gjøres saa mange i det Store gaaende Anstalter til Videnskabernes Fremme, saa er vel det Haab ikke for sangvinst, at ogsaa noget Klækkeligt vil gjøres for Oldgranskingen, den Videnskab, der bidrager saa meget (om ikke det meste) til Almeenaands Opslivelse.

Efter Hr. Plan høre fun de første 36 Aar af sextende Sekulum herhid, og de have især frembragt de tre kostbare Altartavler i Ringsager Kirke, i den nu nedbrudte Graabroddre Kirke i Odense, og i Slesvigs pragsfulde Domkirke. Endnu anføres her endeel Ligstene og Malerier af da levende Personer, hvori blandt Dyverkes, i hvilken Anledning ogsaa hendes (formeente) Ligsteen omtales, der først droges for Lyset af salig Mødkov, og snart kan ventes noget nærmere undersøgt efter den af ham besorgede Tegning.

Man vil nok ikke finde det upassende at dette Verk her er omtalt med nogen Udførslighed. Materiens Vigtighed der vel ikke miskjendes uden af dem, der ere fortsynede nok at holde det Fag, de studere, allene for nyttigt eller interessant, kræver allerebde en omstændeligere Bekjendtgørelse, meget mindre vil den synes ilde anbragt ved et Verk hvis saa overvættet rige Indhold og gode

Fores-

Foredrag udmærker det saa fordeelagtigen. Thi som her ovenfor sagdes, man behøver ikke at være Oldgranster for at mores ved denne Bogs Læsning.

Et par Trykfejl kunde man ønske anførte til Rettsels; saasom: S. 182 Lin. 6 fra neden hvor, isteden for: paa den anden Side af Byen; nok maatte læses: paa den anden Side af Glisjord. Ligesaa maatte nok S. 203 Lin. 3 fra neden, og S. 205 Lin. 5 fra oven, læses: Isefjorden, istedenfor: Østerrøen.

Bogen har foruden den anførte Titel, ogsaa følgende: Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider, ved Rasmus Meyerup, Professor i Litterairhistorien og Bibliothekar ved Kjøbenhavns Universitet. Fjerde Bind, indeholdende Oversyn over Fædrelandets Mindesmærker, saaledes som de kan tænkes opstillede i et tilkominende National-Museum. Kjøbenhavn 1806, forlagt af A. & S. Soldin. Trykt hos B. B. Horrebøe.

W. S. S. Abrahamson.

Den 28de Juni erholdt Hr. G. H. C. Roes Doktorværdigheden i Filosofien ved offentligen i Akademiets underste Høresal at forsvare sin af det filosofiske Fakultet med Verommelse antagne Inauguraldissertation, indeholdende specimen observationum in Odysseam criticarum neenon commentationem de discrepantiis in Odyssea occurribus. De ordentlige Opponentere vare efter Direktionens Anmodning Prof. Thorlacius, Justitsraad Schov og Prof. Sverdrup.

Den 18de Juli erholdt Hr. P. O. Grøndsted candidatus theologiae et seminarii pædagogici Doktorværdigheden i Filosofien, ved offentligen i Akademiets underste Høresal at forsvare sin af det filosofiske Fakultet med Verommelse antagne Inauguraldissertation under Titel: opus

opusculorum philosophici et philologici argumenti specimen primum. De ordentlige Opponentere vare efter Direktionens Anmodning Professor Thorlacius og Instittsraad Schov.

Den 9de Aug. forsvarede Hr. N. Raben, Kandidat i Medicin og Kirurgi, paa Akademiets øverste Høresal sin af det medicinske Fakultet med Berømmelse antagne Inauguraldissertation de Diabete mellito, hvorpaa Fakultetets Dekanus Hr. Prof. J. S. Saxtorph med de sædvanlige Højtideligheder freerede og proklamerede ham som Doctor Medicinae.

Indbydelsesskriftet, forfattet af Professor Thorlacius, indeholdt en Beskrivelse af de Skifte, hvorved de philosophiske Videnskabers Dyrkere hos Grækerne blevne indviede.

Saavel i Grækenlands blomstrende Tidsalder, som i dets Afmagtsperiode, findes denne Indvielse at have haft ikke blot noget Symbolist, men tillige noget Mysteriost, og en fra Religionen hentet Erværdighed hos sig. De derved brugte Skifte og Bedtægter kunne ikke ganske sammenlignes hverken med den lige til det 18de Aarhundres Midte ogsaa hos os sædvanlige Depositionstitus, eller med den akademiske Doktorgrads Meddelelse, da Studermaaden hos Grækerne var saavel i Henseende til Videnskabsdyrkerens Alder og foregaaende Dannelse, som hans hele Behandling ganske forskellig fra de nyere Nationers; men det er dog højest rimeligt, at begge hine oprindeligt ere laante af disse eller dog af dem foranledigede.

Det mærkelige Sted hos Aristophanes i Komoeien: Skyerne, hvor Oldingen Strepsiades indvies af Sokrates til Philosophiens Dyrkelse bærer umiskjendeligen et mysteriost Præg. Det hellige Sæde, hvorpaa Lærlingen bydes at sætte sig; Offerkransen, de højtidelige Formler og Bonner, de der omtalte haarde Præsvelser, den fordrede Blottelse m. v. peger, selv efter den græske Scholiasts Vidnessbyrd, påa, at man ved at anvende religiøse Skifte, sogte at opvække og nære hos den Indviede en hellig og mysteriøs Andagt. At noget lignende har haft Sted hos Pythagoræernt, er noksom bekjendt.

Steder

Steder af Skribenterne Gregor fra Nazianz, Hs-
torikeren Olympiodor, og Sardineren Eunapius, vise,
at endnu i det 4de og 5te Aarhundrede efter Chr. f.
have flige Indvielsesskifte i Athen været brugte; og
fjønt det Andagtsfulde og Højtidelige noget havde taft
sig ved Mysteriernes Forfald, var det dog kun christelige
Skribenter, der omtalte dem med Foragt. Indvielsen
bestod nu fornemmeligen i følgende Vedtægter: 1) En
Ordverel, hvis Hensigt var at prøve Lærlingens Aands-
nærværelse. Troede man at spore Raahed eller Ubojelig-
hed hos ham, tillode de Eldre sig saameget større Stræng-
hed, undertiden endog Haardhed mod Adspiranten. 2)
Højtidelig Ledsagelse til et offentligt Bad. De Studie-
rende opstillede sig i Høbe med den nys Ankomne imellem
sig. Maar man nærmede sig til Badet, begyndte de
Bageste at støde og trænge paa de Forangaende; disse
stødte tilbage, støjede og raabte til Lærlingen: Stands,
stands, Badet modtager dig ikke. Efter megen Omtum-
len blev Adspiranten endeligen indladt. 3) Nu var Pro-
ven tilende. Lærlingen blev badet, og isærtes derpaa
den hædersfulde Kappe (Pallium); hvorefter han af alle
blev erkjendt og agtet som Sophias Yndling.

Trykfejl i N:o. 32:

- S. 500 l. 6 istedenfor xci, læs: xci.
 - 501 — 4 fra neden, istedenf. saa, l. som.
 - 503 — 11 fra neden, istedenf. rauder, l. raudr.
og istedenf. Hauke, l. Haukr.
 - — — 6 fra neden, istedenf. Verba, l. Verbo.
 - 505 — 5 istedenf. stundom, l. stundum.
— og, l. og som.
 - — — 9 istedenf. Graven, l. Gravene.
 - 505 — 7 fra neden istedenf. Ragehild, l. Ragnhild.
 - 507 — 5 fra neden istedenf. saa, l. for.
 - 508 — 3 fra neden istedenf. for sig, l. for (at) sig.
-

Øjebenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 34.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møn. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoeconomien. 2 Bind 8vo. Kbhavn 1803. Trykt paa A & S. Soldins Forlag, hos E. M. Cohen. Med et Landkort og 3 Kobbere. Iste B. 248 S. 2det B. 546 S. 2Rd. 4 ME. 8 ff.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Syen, Langeland, Erø, Loland og Falster. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoeconomien. 2 Bind 8vo. Kbhavn 1806. Trykt paa A. & S. Soldins Forlag, hos E. M. Cohen. Med Landkort og Kobbere. Begge Bind 916 S. 4 Rd.

Danmark hører til de få lykkelige Stater af Europa, som i den senere Omvæltningsperiode har beholdt deres øldre Grændser, deres hævdede Regjering og Nationalforsatning. Maar de mægtigste Riger tabellarisk regne mod hinanden, hvad det ene har vundet, og det andet har tabt i Flademaal, Folketal og

Stats-Indtægter; naar mindre Staters Borgere maae bukke under fremmed Veld og selvtaetig Herredomme, og neppe vide, om den Regent, hvis Navn de havde lært inden de lagde sig til Hvile den ene Dag, endnu vil være det naar de vogne den anden Morgen: Saa kan danske Mænd med roeligt og taknemmeligt Blik overstue hvad Tilvaert af indfødte Borgere, hvilke Forbedringer i deres Vilkaar, og hvilken Fremgang i gavnlig Flid og dermed forbundet lovlig Velstand hver uforandret Provinds af Riget har naaet, under den gamle, elskede Kongestammes faderlige Regjering.

Et Værk, som udvikler disse Fædrelandets stadige Fremskridt i Statskraft, i Borgertarv og høslig Velstand, kan ikke andet end fortjene alvorlige, tønsomme Læseres Opmærksomhed, Gransking og Bifald.

I Aaret 1803 udgav Hr. Professor Begtrup sin Beskrivelse over Algerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Nørøen, i tvende Oktavbind. Han har nu beriget vor statistisk-economiske Litteratur med den første Fortsættelse over Syen og Lolland, ligeledes i to Oktavbind. Det vides ogsaa, at han allerede har samlet betydelige Materialier til en lignende Beskrivelse over Jylland; og denne stræbsomme, værdige Dekonom vil have den Fortjeneste af Fædrelandet, at gjøre den ene Provinds nærmere bekjendt med den anden, at lette Indsørensen af nyttige Brugsmaader, fra en Egn i den anden, hvor locale Omstændigheder gjøre dem lige anvendelige. Saa grundet den praktiske Landmands Mistanke er mod blotte theoretiske Anbefalinger; saa rigtig han indvinder Forstjellen i Clima og Jordbund m. m. mod fjerne Landes særegne Dyrkning, i det Hele eller i enkelte Dele, som man vilde opmunstre

muntre ham til at efterligne; ligesaa overtalende bli-
ve derimod nationale, nærliggende, i Himmelsgn og
Jordlag ej forskellige Provindsers Exempler. Paa des-
lige prisværdige Mønstre til Efterligning ere disse Pro-
fessorens Skrifter rige. Han hædrer med billig Røes
de Mænd, hvis Indsigter, Virksomhed, og velanvendte
Udleg have hævet deres Ejendomme til værdige Fors-
maal for andre lige ivrige Jordbrugeres Bestræbelse.
Med besteden Daddel bemærker han de Mangler og
Fejl, som Jordom og Sædvane have hævdet i flere
Egne, og som efter Haanden forsvinde, alt som al-
mindelig Kunstdæk og Erfaring om en bedre, til det
Locale passende Brugsmaade mere og mere trænger
frem fra en Provinds til den anden, fra Amt til Amt,
fra Herred til Herred, fra Sogn til Sogn, ja endes-
lig fra Naboe til Naboe. Dette er blandt Bondestan-
den næsten den eneste Maade, hvorpaa Forbedringer
have deres sikre, skjont langsomme Fremgang. Øs-
ger kunne alene virke blandt den oplystere Klasse, som
harer Tid og Evne til at læse og forståe. Ingen
ringe Held er det for Danmarks forbedrede Ågerdyrk-
ning, at denne Klasse af læsende Jordbrugere betydelig
har tiltaget, siden flere og flere Mænd af Cultur ha-
ve valgt større og mindre, til enhvers Hensigt passen-
de, Aalessteders Dyrkning til deres Cyssel eller Moer-
stab. For disse vil de Begtrupste Beskrivelser over
Sjællands og Møgens, over Syens og Lollands Åger-
dyrknings Tilstand, ikke være mindre lærerige og unders-
holdende, end hans forte, kjernefulde Besledning til
det Engelske Jordbrug.

Dog ikke alene for Landmænd og Økonomer ere
disse Skrifter interessante. De ere det i lige høj Grad

for Statistikere, for Embedsmænd, og for hver Patriot, som ønsker at hjælpe Fædrelandet i sin mest uroffelige Grundvold til Uafhængighed og Velstand. Det Land er velsignet af Forsyntet, som, ved det værdigste Arbejde for den fribaarne Mand, Jordens Dyrkning, kan af eget Skjæd forsyne sig med alle Livets sande Hjernedenheder; og som kun behøvede at gaae tilbage til ældre Fædrenesæder for at undvære andre Landes Produkter og Konflikt, dersom endog alle Handelsforbindelser vare afbrudte. Dobbelt lykkelig er dette Land, naar dets Fyrste, af arvet Kjærlighed til troe og erkendtlig Undersætter, ikke attræer større Flademaal af fremmed Jordbund, men sætter sin hele Ere og Lyksalighed i de Provindsers stigende Befolkning og tiltagende Flid og Rigdom for hvilke han fødtes til Beskytter og Styrer.

Forfatteren selv har meget heldig, under denne Synspunkt, sammendraget de Kjendsgjerninger, sem udmærke Syvende Kristians Regjering. Jeg vil anføre hans egne Ord. Hvad Sjælland og Møn angaaer, siger han, S. XII-XIV af Forerindringen til 1ste Bind af disse Vers Beskrivelse:

„I Aaret 1769 var Sjællands og Møens Folkmængde 268,366 Sjæle, i Aaret 1787, 304,200, „og i Aaret 1803 rimeligvis over 324,000 Sjæle. „Sjælland og Møn, hvis Fladeindhold er 131 geometriske Quadratmile, har altsaa i denne Konges Tid erholdt en Tilvæxt i sin Folkemængde over 50,000 Mennesker. I samme Tidsperiode ere Jordernes Værd og Pris med en utrolig Hurtighed fremilet til det dobbelte og tredobbelte, og Landets Produkter af Gæd og Fedevare forøgede i samme Forhold. I dette Tids-

„Ish er Landet blevet udskiftet, over 5000 Høn-
 „gaarde ere udflyttede og af ny opbyggede, og flere
 „Millioner Rigsdaaler ere af Regjeringen og Landers
 „Færdbrugere blevne anvendte til Udstiftninger, Uds-
 „flytninger, Indhegninger og Grundforbedringer. Til
 „samme Tid ere Landets Overdreve og udyrkede Stæk-
 „ninger forsvundne; en ukjende Hær af Colonister,
 „Huusmænd med Jord, ere ligesom ved en magist
 „Kraft traadte frem, have udbredt sig over Landet,
 „og givet dets indere Økonomie en ny Spændekraft.
 „Landets Marv, Bondestanden, tilforn en hjelpeless
 „Stand, til Byrde for sig, og dens Kjøbere *), er
 „befriet fra sine Baand, og nyder nu borgerlig Frihed.
 „Af dens Midte, er næsten den halve Deel blevet
 „Ejere af deres Steder og Gorder, og af de tilbage-
 „blevne Fæstere, den halve Deel hovningsfrei, og kun
 „omtrent Brugerne af 25000 Edr. Hartkorn, ere
 „endnu hovriegjsrende. Ved Selvejendom, Frihed
 „fra vilkaarlig Evang, og uhindret Benyttelse af sin
 „udskiftede Jordslod, er en hidtil ukjendt Bindstabelig-
 „hed og Welstand vendt tilbage i Bondestandens Bolis-
 „ger. Deres Produkters Transport er desuden lettet
 „ved ypperlige Chauseer til Landets nordlige, vestlige
 „og sydlige Grændesteder.“

*) Har Bondestanden nogensinde funnet kjøbes i Dan-
 mark? dette Almueproprietair-Udtryk har sneget sig
 paa Forfatteren; ligesom han i Beskrivelsen over
 Even p. 37 siger, sælge Hønderne til sig selv, og
 p. 40 at de ere villige til at kjøbe dem selv. En
 Varø have de aldrig været; saalidet som de hov-
 ninggsrende Hønder derfor ere Livegne, som Her-
 tugen af Holsteen-Beck indbilder sig i Beskrivelsen
 over Thorsenge i Thaers Annaler.

I samme Bidragtning, siger Forsatteren om Byen og Lolland, i Forerindringen til 1ste Bind af disse twende Stifters Beskrivelse, fra p. XIV.-XVI.:

„Mærværende Der have vundet fra 1769 til 1801 „en forsøgt Folkmængde af 32422 Sjæle; de ere „blevne overalt speciel udskifte, paa lidet nær i Lol- „land og Falster; større Velstand, i Foreening med hel- „dige Conjuncturer, har gjort, at Beboerne paa 18000 „Dr. Hartkorn ere blevne Ejere af deres Gaarde og „Steder, enten med fuld Ejendom, eller paa Arvesæ- „ste, saa at nu en Fjerdedeel af disse Der beboes og „dyrkes af fri og uafhængige Jordbrugere. Priis paa „Jord er avanceret frem til det sex og ottedobbelte, „ligeledes Tiendens Værd beregnet til Penge.“

„Men og fra andre Synspunkter have disse Der „vundet. Odense har erholdt en sejlbart Kanal, som „er til stor Gavn saavel for Byen som de tilgrænd- „sende Herreder. I afgigte Aar kom op af Kanalen „til Odense og Skibshusene 154 Skibe, og Indtægten „af Kanalafgivten var 3000 Rdlr., uagtet Afgivten „paa Sand og Bygningsmaterialier i samme Aar blev „nedsat til det Halve. For bedre Veje er meget ud- „rettet. Af den ny Chausee mellem Nyborg og Mid- „delfart er omtrent den halve Deel færdig, og med „den mellem Nyborg og Bøfonden er gjort en god „Begyndels. Lollands og Falsters Forbindelse med „Hovedstaden og Holstein er, med den sidste, lettet „ved et Færgeslæb fra Nysted og bliver, med den „første, lettet ved en god Chausee. Vejen er afsat og „paa Arbejdet er lagt Haand.“

„Lyft til Fabrikflid er opvakt. Middelfart har en ypperlig Klædefabrik *), og i Odense forarbejdes rigtigt Klæde, Gulvtæpper, Hestedækken, Skabrafeker. Paa samme Sted haves et stort Garveri og udbredt Assætning paa Hanster. I Egnen af Svendborg gives Bomulds-, Strompe- og Olmerdugs-Fabrikker. Ved Brahetrolleborg et betydeligt Hørselvingerie. Leer, Uldsare og andet Jerntøj forarbejdes paa flere Steder. Til Fabrikflid synes Fyen ej at være usikkert. Folket er allerede dannet dertil ved sin roesværdige Huusflid. Landets betydelige Folkmængde og gode Beliggenhed beforderer desuden Fabrikflid og letter Assætningen.“

„Disse Kjendsgjerninger m. m. vil forsikre Tidsalderen om Esterlægtens hædrende Bidnesbyrd, om Syvende Kristians og Tronarvingens vise Negjering, og de Mænds Daad, og det Collegiums Virksomhed og Aand, til hvilken nærmest er overdraget Landets økonomiske Anliggender. Kjøbenhavn, den 20de Maji 1803, og den 1ste Marts 1806.

G. Begtrup.“

Jeg har ordlig fremsat denne af Forfatteren drage statistiske-økonomiske Charakteristik, om jeg saaledes ikke kalde det, af vor nu regjerende Konges Virketid; da den saa højlig bør interessere hver Danst. Ej mindre vigtig i vor Lovgivnings Historie, i den nationale og energiske Forfatning Landets Forsvarsvæsen har erholdt, og endelig maastee endnu mærkværdigere bli-

L 1 4

ver

* Denne Fabrik er vel et nyt Anlæg for Fyen og for Middelfart; men ikke for Staten. Den er forflyttet fra Frederiks til Middelfart, og hører til Blaagaaards Manufaktur.

ver denne Periode ved den klog, rolige og faste politiske Fremgang i Forholdene med fremmede Magter.

Som Anmelder af de Begtrupste Beskrivelser over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland, Møn, Fyen og Lolland, har jeg ved denne Udskrift af Forerindringerne tillige villet gjøre Læserne bekendte med den patriotiske Land hvori disse Skrifter ere affattede, og med det usogte, jævne Sprog Forfatteren har valgt, for at lade de afhandlede Materier beholde deres fulde indre Værd.

Bel er det sædvanligt, i Anmeldelser af nye Skrifter, at indføre et kort Udtog af deres Indhold: Deraf fra afholdes jeg dog ved denne Lejlighed af to Aarsager. Først fordi Forfatteren selv, i den 62de §. af det Iste Bind over Sjælland og Møn, fra S. 66-74, og ligeledes i det Iste Bind over Fyen og Lolland, fra S. 119-138 har leveret saadanne concentrerede Udsigter over Provindernes statistiske-økonomiske Tilstand, som jeg maatte laane af ham. Og da Hensigten med gode Bøgers Anmeldelse er den, at vække Lyst til deres Læsning; saa frygter jeg, for det andet, at fuldstændige Udtoge i vore Tider hindre, i stedet for at befordre, nogenledes store Værkers Læsning. Blandt det meget Onde, som den fordærvelige Bladestitteratur har virket, er ogsaa en almindelig Superficialitet, som skyler grundig Læsning, og en dristig Unmasselse at domme om alt, efter de løseste Begreb af et og andet i en Materie. I Hensyn til disse twende Omstændigheder, indstrækker jeg mig til at anføre Kapiternes afhandlede Gjenstande, og vælger i øvrigt den Frihed at yttre mine Bemærkninger ved enkelte Ting af Vigtighed.

Beskrivelsen over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møn er inddelte i 34 Kapitler, hvorf 15 udgjør det første Bind, og 19, med et Tillæg, det andet Bind. Følgende Materier afhandles i disse 34 Afsnit.

1ste Bind: 1ste Kap. Statistisk-økonomisk Udsigt over Sjælland og Møn. 2det Kap. Landets Klima. 3die Kap. Jordbundens Beskaffenhed. 4de Kap. De virkende Marsager til Agerdyrkningens Opkomst i Landet. 5te Kap. Hovedgaard. 6te Kap. Fæstegaarde. 7de Kap. Arvesætsgaarde. 8de Kap. Selvejergaarde. 9de Kap. Huusmændslodder. 10de Kap. Kjøbstædjorder. 11te Kap. Geistlighedens frie Jorder. 12te Kap. Forpagtninger. 13de Kap. Udlejning og Udslytning. 14de Kap. Indhegning. 15de Kap. Folkelon.

2det Bind: 16de Kap. Vaaningshuse og Udhuse paa Landet. 17de Kap. Agerdyrkningsredskaber. 18de Kap. Jordens Forarbejdelse til Sæd. 19de Kap. Om Agerjordens Inddeling, den herstende Driytsmaade, og Sædefolge. 20de Kap. Kornarternes og Bælgfrugternes Dyrkning og Indhostning. 21de Kap. Dyrkningsmaaden af Handelsplanterne. 22de Kap. Om Foderrødder. 23de Kap. Om Engene og Høvæosten. 24de Kap. Om Foderurter og Sommer-Staldføring. 25de Kap. Om Tørveemoser, Soers Udgavning, og Fiskedamme. 26de Kap. Overdreve, Lyngheder og udyrket Land. 27de Kap. Frugt-Kjøkkenhaver. 28de Kap. Om Skovene. 29de Kap. Om Huusdyrene. Hesten. 30te Kap. Om Huusdyrene. Hornqvæget. 31te Kap. Huusdyrene. Faaret. 32te Kap. Om Huusdyrene. Svinet. 33te Kap. Om skadeligt Utøj og Ulcrud. 34te Kap. Sætgne Industrigrene i Bondestanden.

Tillæg. Økonomisk Beregning over Fordelen ved Tørstning med Maskine; — Præliminaire Conditioner til Huuslodders Afhændelse paa Efferums Kloster-Mark; — Avisbruget paa Sophienberg; — Forslag angaaende Fattigvæsenet; — Liste over de fra 1769 til 1774 solgte Kongl. Godser i Sjælland og Møn; — om Jægerspris Gaard og Gods; — Communitetets Gods og Tiender i Sjælland; — Kjøbenhavns Universitets Gods i Sjælland; — Fortegnelse paa Hovedgaardene i Sjælland og Møn; — Bonder i Sjælland, som i de sidste 10 Aar ere blevne Selvædere, nemlig af 9 Godser; — Arvesæstere i Sjælland, af 3 Amter, 19 Godser og nogle flere; — høveriefrie paa 31 Gedser; — hønninggjærende paa 107 Godser, med 25000 Edr. Hartkorn, eller omtrent den Fjerdedeel af Provindens Bondesland. Sag-Register.

Beskrivelsen over Fyen og Lolland er inddelte i 24 Kapitler, hvorfaf 17 sylder det første Bind, og 7 det andet.

1ste Bind: 1ste Kap. Statistisk-økonomisk Udsigt over Fyen og Langeland. 2det Kap. Kjøbstæderne i Fyen. 3de Kap. Bends Herred. 4de Kap. Baag dito. 5te Kap. Skoubye dito. 6te Kap. Skam dito. 7de Kap. Lunde dito. 8de Kap. Odense dito. 9de Kap. Nasum dito. 10de Kap. Øsinge dito. 11te Kap. Vindinge dito. 12te Kap. Gudme dito. 13de Kap. Sallinge dito. 14de Kap. Sunds dito. 15de Kap. Herne Thorsenge og Strynæ. 16de Kap. Ørse. 17de Kap. Langeland.

2det Bind: 18de Kap. Statistisk-økonomisk Udsigt over Lolland. 19de Kap. Kjøbstæderne i Lolland.

20de Kap. Lollands Jordbrug. 21de Kap. Falster.
 22de Kap. Falsters Jordbrug. 23de Kap. Anhang til
 Falster. 24de Kap. Anhang til Fyen og Langeland.

Sag-Register. Navne-Register.

Denne Forklaring af Kapitlernes Indhold viser,
 at Forfatteren i sine to Beskrivelser har fulgt en for-
 skellig Maade at ordne de afhandlede Gjenstande. Mes-
 thoden i det første synes mere udelukkende økonomisk,
 og i det andet mere statistisk. Begge have deres For-
 tjeneste, og det kan endog være, at den i det ene og
 i det andet Skrift valgte Afhandlingsmaade bedst pas-
 sedede til hver af de beskrevne Provindser. I flere Egne
 af Sjælland behøver man ikke Landmanden endnu mest
 at gjøres bekjendt med rigtige Agerdyrkningsregler og
 Grundsætninger; og dertil har Inddelingen efter Mas-
 terier givet Forfatteren nærmest Anledning. Hans Værk
 over Sjælland er, i visse Maader, en udførlig local
 Anvendelse af hans Skrift over det engelske Jordbrug.
 Fra Fyens tidlige forbedrede Agerdyrkning vare man-
 ge nyttige Exempler at anføre, og det var behageligt
 for Læseren at følge med Forfatteren, fra Herred til
 andet, gjennem disse læserige og opmunrende Efterret-
 ninger. Endelig kan det hele første Bind over Sjel-
 land virkelig ansees som et Slags almindelig Indled-
 ning til Danmarks Landboe- og Agerdyrknings-Forsat-
 ning, som i flere Henseender er anvendelig paa de øv-
 rige Provindser.

De af Forfatteren benyttede Hjelpemidler, haver
 han selv nævnt i Forerindringerne til begge Værker.
 De bevise, at han har øst Oplysning af de bedste Kil-
 der, hvor Paalidelighed og nogenlunde Fuldständighed
 kunde ventes. At disse Skrifter, i statistisk Betragte-
 ning,

ning, skulde have naæt den strængeste Nøjagtighed; det vil Forfatteren selv vist ikke paastaae, skjønt de fra Embedsmænd, under deres Hænder meddeelte Efterretninger, og de af et offentlig Collegii Samling uddragne Data dog vel lede til den nærmeste Grad af Ørligtighed, som i disse Materier kan erholdes. Endnu mindre er saadan stræng Nøjagtighed mulig i økonomisk Hensigt, især for Bondernes Bedrift. Foruden at de selv, med den bedste Willie, ikke vilde være i Stand til at meddele ganste rigtige Beretninger; saa er en vis frygt som Tilbageholdenhed, og en Mistanke om skjulte Hensigter hos Spørgeren, saa almindelig og overvejende hos denne Klasse, at en fuldkommen Bestemthed aldrig kan aflokkes dem. Den Unke altsaa, om Urigtigheder, som i begge Henseender findes i dette Værk, synes mindre at betage det af sin sannde Værd end det maaske ved første flygtige Tanke kunde være en og anden vranten Kritiker paafaldende. Det hvortil Forfatteren fornemmelig har sigtet med disse Beskrivelser over Agerdyrkningens Tilstand i de danske Provindser, har han temmelig opfyldt, nemlig at leve en „et Magazin af praktiske Erfaringssætninger, samlede i Landet selv, og hvori Jorddyrkeren kunde søger Oplysning, og tillige finde gavnlige Exempler, tagne fra hans eget Land.“ See Forerindringen til Beskriv. over Sjælland Iste Bind, p. V. Endog ved mange Ting, hvori Læseren ikke maatte være eenig med Forfatteren, vil han være ham Tak skyldig for den givne gode Anledning til nærmere Granskning og Overvejelse fra flere Sider. Det tor ej heller forties, at Forfatteren i saa fort Tid allerede har gjort saa betydelig Fremgang i et Arbejde af denne Vidklaftighed og Vankelighed.

Kan

Kan disse Beskrivelser, i Nøjagtighed, Udførlighed og Elegants ikke sættes ved Siden af de Reports om nogle Grevskaber af England, som Board of Agriculture har udgivet; saa er det dog unægtelig, at de Begtrukste Beskrivelser bruges nærmere, forvilde ikke ved en alt for yderlig og gjentagen Detail, og at de have et Fortrin i de almindelige Oversigter af hele Provindser, som han sammendrager af de enkelte Undersøgelses. Endelig kan vi vente at see dette Værk sluttet og complet, hvilket neppe står med høint.

En Bemærkning maa Forfatteren tilgive, som Sammenligningen af begge Skrifter afnoder Anmelderen. Det synes, at han i det første sætter Sjellands Agerdyrkning, taget under Eet over hele Provindsen, paa et alt for lavt, og Fyens, i det andet, paa et alt for højt Trin; at han ikke nofsom har erkjendt det kraftige Swing, som den første Provindses senere fødte Brugsmaader tage over den anden, som maa ske længe vil finde Hindringer, i sin ældre forbedrede Bedrift, for at hæve sig til nye Fremstridt. Derimod kan ingen nægte ham, med Retfærdighed at have vejet mod hinanden den Fyenske og Sjellandiske Bondestands indre huslige Beskyrelse, moraliske Forhold og Familielivnet.

Efter denne almindelige Bedømmelse af de tvende benævnte Skrifter, ønsker Anmelderen at drage Læserens Opmærksomhed til flere enkelte Steder i Famine. Ved nogle, især af de første Kapitler i begge Værker, vover han at gjøre sine Erindringer og at fremsette sine individuelle Tanker; andre, i de følgende Afsnit, vil han blot anbefale til Læserens egen nærmere Overvejelse,

vejelse, og fornemmelig til praktiske Defonomers noj-agtigste Prøvning og muelig nyttigste Anwendunge.

Fra §. 16-26 i 1ste Kap. over Sjælland handler Forfatteren om den nu gjeldende Matrikul, som blev sluttet 1690. Hvor liberal den danske Regjering forholdt sig ved denne Jordernes Ansættelse til Skat, det beviser den Bemærkning S. 14, „at Kongen ikke vandt „i sine Indtægter ved Matrikulens Forandring; i Sjælland alene tabtes 23873 Tdr. contribuerende Hartkorn, derimod bleve de skattefrie Hovedgaardstaxters „Hartkorn fortget i Sjælland med 989 Tønder.“

Betænkes det, at denne ny Ansættelse fandt Sted efter at langvarige, uheldige Krige havde hærget Landet, hvor hele Strækninger vare øde fra Beboere og laae udyrkede, hvorfør en Lettelse i Skattepligten maatte ansees af Regjeringen, som det virksomste Middel til Agerdyrkningens Gjenopmuntring og de øde Bondergaardes Besættelse med nye Beboere; saa forsjente denne Fremgang allermindst en af vore nyere Tiders satyriske Skribenters umodne Daddel, og frænkende Udsald paa ødle Mænds Minde.

Prof. B. tilstaaer S. 23, „at Matrikulen, eller „Bestemmelsen af Jord ejendommernes Hartkorn, i det „Hele betragtet, (endnu) er passende efter Provindsers „bedre eller ringere Jordbund; i det Enkelte der-„imod meget upassende, en Folge af Jordernes bedre „eller slettere Opdyrkning o. s. v.“ Denne Sandhed, som enhver mere og mere maa erkjende, der har haft Lejlighed at prøve Tinget i flere Egne, er en ikke ubetydelig Hæder for Fædrenes Arbejde i en af de vanskeligste Dele af almindelige Stats-Anordninger.

Med en tvivlsom Tone om Meningens Rigtighed,

hed, siger Prof. B., S. 16, „I de sidste tredive Aar synes man at have betragtet Matrikulen som en Slags Helligdom, og anseet dens Uroffelighed at være af yderste Vigtighed, naar Landets Jordbrug skulde ventes at gaae frem til Forbedring.“ Jeg tilstaer frimodigen, at ogsaa jeg er af denne Formening. Intet vilde afskrække Vendestanden mere fra Udløg til Forbedring af sine Jorder, end den Tanke, at han ved sin besparede Fermnes Anvendelse, ved sin Flid og sit Arbejde ikkun forberedede sig større Afgifters Præbud. Dertil kommer, at de senere Tiders Handelsaand med Jorder har ladet den største Deel af Landet feste Ejere. De sidste Råsbere have almindelig betalt Jorderne, i Forhold af Tillægget til Hartkornet, stolende paa Matrikulens Fasthed. Mange af disse Råsbere kunde ødelægges, alle vilde fornærmes ved en ny Ansættelse, som fordeleste alle Skatter efter de Forbedringer Jorden har modtaget siden den øldre Beslutning. Det var, i Hensyn til erholdende retfærdig Lighed i Afgifterne, for den Trænne som for den Stræbsomme, et heldigt Øjeblik at satte Jorderne i Landet, da de ved alle ellers saa ulykkelige forudgangne Conjecturer næsten laae i Naturens raa Tilstand. Det synes derfor ogsaa at Willighed og Statskonst ere forenede i den Beslutning, som ved Forordningen af 1ste Octbr. 1802, kun har lagt den svagere Forregelse af Skatter, hvortil Staten trængte, paa Jorderne i deres nærværende forbedrede Tilstand, og har derimod ladet det almindelige Skattekøsen urørt.

I §§. 42 og 43 af samme Bind har Forfatteren fremsat sine Ideer til et andet Skattevæsen, enten efter en ny Opmaaling og Bonitering, det er med andre Ord, efter en ny Matrikul; eller til visse Procento efter Jordafgivten. Jeg har ovenfor tilstaet min Menning om en ny Matrikuls stadelige Virkninger. Forfatteren har selv, S. 43 og 44, oplyst alle med en Matrikuls retfærdige Sættelse forbundne Vanskeligheder*); og han troer,

at

*) Det vore mig tilladt endnu at vove et Vinck, som maa ikke fortjente en fuldstændig Uhandling, nemlig at

at den sidste foreslagne almindelige Procento-Afgift skulde have store Fortrin. Jeg er ikke ganske overtydet ved Forfatterens anførte Grunde, og jeg anseer derimod Controllen for saa umuelig, de idelige Forandringer i Skateregisterne for saa forvildende, baade for Ydere og Oppebørselsmænd, og endelig enhver total Omvælning i en saa vigtig Sag, som en Stats Skattevæsen, for saa farlig, at jeg aldrig torde vove at anbefale dette Forslag som gavnlig og udførbar.

(Slutningen følger.)

Helfried.

at den emphyriske Taxations- eller Boniterings-Maade, som anvendes til Jorders Udstiftning mellem Ejere eller Brugere, ikke med Nærværdighed kan lægges til Grund for en Matrikuls Gættelje. Til det første bemærkes høres sommelmig ogsaa den opdyrkede Overflade, eller som Normanden siger Madjorden, som umisktes mellem de Lodtagende. Den deri blandede foranderlige Muld, som levningen af rigere Gjodning og øffere samt dybere Dyrlung frembringer, i større Quantum, hos den stræbsomme Jordbruger, end hos den efterladne, sjont begge have haft Eens oprindelige Jordbund, kan ikke, bor ikke være Gjenstand for Skattpaaleg. De blev ellers i visse Maasder Straf for Algersid, og Ekaansel for Dovenstab. Alene Jordbundens oprindelige og varige Bestanddele, assondrede fra Konstens Tillæg af Avlings-Muld, (Dammererde, Muddererde, Humus) og sine Underlag, maatte nemlig udskindes; derimod blev saa meget mere taget Hensyn til Jordernes Bending mod Soel og Vinde, til deres højere og lavere Beliggenghed, og til alle de klimatiske Omstændigheder, som, ved lige Flid, dog gjøre Jordbunden mere og mindre indbringende. Eldre eller tilkommende Dyrlung maatte aldeles ikke komme i Betragtning.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. 35.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møn. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoeconomien. &c.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Syen, Langeland, Brøe, Loland og Falster. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoekonomien. &c.

(See No. 34.)

Forfatteren synes ved den foregaaende §. 41 ligesom at have villet forberede den Mening, at Skatterne ikke hidtil ere stegne i Danniark i Forhold til Jordernes Værd og Indbringende. Det er ej i Forhold til Jordens Værd, men alene til dens overskydende rene Indbringende at deraf egentlig kan skattes. Jordens voxende Pris er en forhøjet Byrde for Brugeren ved den større svarende Rente; altsaa burde denne Omstændighed ikke anføres som en Grund til Misforhold mellem de ældre og nyere Tiders Skatter. År der skulde avles tre Gange saa meget som forhen, af samme Jordstrækning, finder jeg ikke bevisst, og det

M m

lader

lader sig ikke bevise; derimod ere unøgtelig alle Dyrknings Omkostninger stegne i Forhold til dens rigere Produkt; og den højere pris af Produkterne staer, deels i Forhold med den lige saa meget tiltagne Dyrhed af alle Hornsdenheder Landmanden dermed skal anskaffe sig, deels er den afhængende af tilfældige Omstændigheder, som nødvendig forandres.

Med denne alt for smigrende § om Jordbrugets vorende Fordeelagtighed paa det contribuable Hartkorn, sammenholdes billigen §. 341., som er en almindelig Udsigt over Fordeel eller Tab ved Jordbrug. Forfatteren antager i denne sidste §. det 6te Korn for et passende Middelfold, efter den almindelige Drivtsmaade. Det vil dog vel ikke være ganzt almindeligt; og i §. 60, p. 65, antager han selv kun 5 Fold for Bondejordens Afgrøde.

Til Jordafgiften (Landgilde og Hovetie *) , regner han	.	.	I Fold.
Udsæd	.	.	I —
Dyrkningsomkostningerne	.	.	I —
Rgl. Skatter og Tiender	.	.	I —
Eget Forbrug af Kornvare	.	.	I —
			5 Fold.

Denne Gevinst af I —

til alle andre Hornsdenheder og tilfældige Udgifter, bliver dog kun tilovers under Forudsætningen af 6 Folds Høst. Han tilføjer: haver Landmanden af al Slags Sæd kun det 5te Korn, da bliver intet tilovers; avler Bonden kun det 4de Korn, maa han af sit Ungqvæg, Saar,

*) Selvejerens Rente af Jordens Indkjøbs-Capital, else Arvefæsterens Canou, er i det mindste lig disse tvende Poser.

Faar, Svin, Gjæs med videre løse de Penge, som udfordres til Landgilde, Folkelon og andre nødvendige Udgifter. Denne sidste Oplysning vil retfærdiggøre mine Erindringer mod de to første §§, og hæve al Twivl i Meninger, om Brugerne af det stattepligtige Hartkorn kunne bære større Afgiftsbyrder.

Fra §. 44-58 handler Forfatteren om Tienden. Efter at have forklaret, hvorledes og hvoraf den svarer, dens Tilvært med Jordbyrkningens Fremgang, siger han i §. 56, S. 60: „Af sine Afgifter til Staten nyder Landmanden alle de Fordele, som følge med at leve i en civiliseret Stat. Af sin Afgift til „Tiendetageren nyder han, hvilke Fordele? Sin Kirke „vedligeholdt, hvortil han dog uden Betaling maa føre „Materialierne til dens Vedligeholdning; fri Religions- „Undervisning, som han dog næsten stykkevis maa bes- „tale *). Uden Overdrivelse kan man sige: at Tien- „den er den største, stadeligste, mest trykkende „meest nærgaende, og mindst hensigtsmæssige „Skat i Staten.“

I den foregaaende §. 55 har Forfatteren beregnet Forholdet af Tienden til Skatterne af Hartkornet saaledes: „Gives 4 Skpr. Byg af Tonden Hartkorn i „enkelt, eller 12 Skpr. for de 3 Tiender; saa have „Tiendetagerne 3 Rd. mod Staten, som nyder 5 Rd.; „gives 5, eller 15 Skpr. Byg, da er Tiendetagernes „Indtegt mod Statens 3 Rd. 72 §., og gives 6, else- „ler 18 Skpr. Byg, da erholde Tiendetagerne 4 Rd. „48 §. mod Statens 5 Rd.; gives over 6 Skpr. Byg
M m 2 „af

*) Jevnsøres §. 50 med denne Uttring, saa synes begge Steder ikke skrevne i Eend Aand og af samme Forfatter.

548 Kjøbenhavnske lærde Esterretninger

„af enkelt Tiende, da er Tiendetagernes Indtægt større end Statens.“ Dette er Forholdet under Forudsætning, at Byggets Pris er kun 2 Rdsl. Tønden. Hvilken nu derimod i de 3 seneste Aar holdet sig nærmest 4 Rd, og derover; hvorimod Statens Indtægter Penge have været usforandrede; saa bliver Forholdet dette

Afringeste Hartkorn har Tiendetagerne . . . 6 Rd. Stat. 5 Rd.

Af det midlere Hartkorn Tiendetagerne . . . 7 Rd. 3 Skr. Stat. 5 Rd.

Af det rigere — — — 8 Rd. Stat. 5 Rd.

Hør endelig Byggets Middelpriis i Sandsynlig hed ansees for, i Fremtiden at ville blive 3 Rd.; saa var det rette proportionelle Forhold mellem Tiendetagernes og Statens Indtægter af Hartkornet følgende

Af ringeste Hartkorn have

Tiendetagerne	4½ Rd.	Staten	5 Rd.
---------------	--------	--------	-------

Middel	—	5 Rd. 60 Skr.	—	5 Rd.
--------	---	---------------	---	-------

rigeste	—	6 Rd. 72 Skr.	—	5 Rd.
---------	---	---------------	---	-------

Jeg forbigaer, at nogle Egne svare indtil 7 og 8 Skpr. Byg af enkelt Tiende, og drager Mellemtalle blot af de anførte trende Klasser Tiendejord *). Der efter er den samlede Tiendes Værd i Gjennemsnit 5 Rd. 44 Skr. mod Statens øldre Skatter 5 Rdsl. og mod 6 Rdsl. som samme udgjøre med alle de senere Forhøjelser, og Extraskatten for Bondens Familie og Æthen der indbefattet. Lægges hertil Oppebørselens mangfoldige Fortrædeligheder og Hindringer i Bondens egen Høst, naar den svares i Æget, hvormed tillige følge

de

*) Forsætteren selv ansetter den bedste Tiende i Fyrt til 8 Skpr. Byg af enkelt Tiende. Beskrivelse over Æten p. 90.

det ubodelige Afsavn af Foderhalm til Bondejordens nødvendige aarlige Forringelse: Saa maaatte man troe, at denne Afgift var opfundet af en Erobrer, som havde villet holde Landet i bestandig Dalen og udstorre den sikreste Kilde til dens Indrægters Forbegelse. Det er altsaa ikke alene Omhue for Bondestandens Velserd og Agerfidens Befordring; men det er tillige Statskens almindelige Tarv, hvis voxende Fornødenheder for nemmelig maae erholdes fra den skattende Jord, som paalægger Regenten den Pligt, at gjøre billige Bestemmelser og Indskrenkninger i Tiendevæsenet.

Bed Reformationen undergik Tiendens Oppebbrsel i alle protestantiske Lande en Forandring. Havde Tidernes Aand været saa oplyst i Landboeanliggender, som den er det nu, vilde disse Lande draget tifold større Fordeel af denne store Revolution.

De protestantiske Cantoner i Sveits benyttede Lejligheden bedst. De omdannede Tienden til en Statsindtægt og ansatte den til Penge. Borgerne lettedes i deres øvrige Afgifter, hvorfaf disse forhen lykkelige Smagstater næsten ingen svarede. De begik alene den Fejl, at lade Navnet Tiende vedblive; og da Revolucionen i den store Naboestat ved en tumultuarisk Nattebeslutning, (den 14de Julii 1789) uden Hensyn til billig Erstatning, fradsmitte alle Tiendeejere deres hædede Rettighed; saa blev denne uheldige Benævnelse af Tiende siden en Anledning til de voldsommeste Oprin i Sveits ved Revolutionsaandens Udbredelse.

I Danmark blev Tienden, efter den Tids Forfatning, deelt med temmelig Skønsomhed. En Tredie-deel tilfaldt Kongen til Statens Bedste, som strax, og siden efter Haanden, har henlagt meget af sin Andeel

550 Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger

til offentlige Stiftelser; den andre tredie Deel skulde tjene til Kirkernes Vedligeholdelse, og den tredie til Gejstlighedens Lønning.

I England beholdt Gejstligheden hele Tiender; men dette Lands vise Parlament antog tidlig den Sætning, at Tiendetagerens Ret er indskrænket til Jordbrugets Forfatning den Tid samme blev ham fundt, nemlig under Fælledstabet. Det er i Følge heraf at de Commissarier, som udnørnes ved hver Parlaments Bill til et Distriks Udstiftning, altid tilslige bemyndiges til Tiendens Ansettelse til fast Afgift i Penge. Har Danmark Fortcinnet for England i Fælledstabets almindeligere Ophævelse gjennem alle Provinderne; saa har Englands endnu ej saa udstrakte Udstiftning den betydelige Fordeel frem for den danske, at den med Det giver Agerbrugerden den fuldkomneste Opmuntring til at anvende Udlæg og Arbejde paa den Jordes Forbedring, hvorfra ingen Fremmed mere skal høste Frugten.

I Danmark havde Regenter, efter Reformationens Bestemmelse, den lykkeligeste Raadighed over Tienden til den offentlige Statstarys Befordring. De to Trediedele vare Regalier, og den sidste Deel var tillagt en Klasse af Statens Embedsmænd, som Kongen bestikkede, og altsaa bestemte deres Vilkaar.

Har de Kongl. Godsers Salg havt den heldige Virkning, over en stor Deel af Landet, igjen at oprejse Selvejerbondestanden, og at udbrede Lyst til samme heldige Forfatning hos den øvrige Deel af denne Klasse; saa er derimod Kirkernes og Kongetiendens Afhændelse fra Kronen en lige saa vanheldig Begivenhed, baade for Jorddyrkeren og for Statens Rasse. Den

første

første kunde ventet fra Regjeringen en liberal Afsindelse, hvorimod han nu almindelig har at kjæmpe mod mægtige Overmønds Egennytte; den anden lidet større og dobbelt Tab; ikke alene i det usforholdsmaessige ringe Vedertag den har erholdet af Kjøberne, men især ved den stattepligtige Jordbrugers Uformuenhed til at udsrede saa meget større Afgifter, som Statens Trang udfordrer, naar Tiendetageren affskummer Landets Fedme.

Det være langt fra mig, her at fremsette de i andre Lande hævdede jura fisci, hvorefter intet Regale kan afhændes, og hvorefter Kronen ejede forbeholden Ret til Gjenfjøb af Kirker og Kongetiender for den første Salgs-Priis. Man har under den, i et vist Land, af saa mange hundrede energiske Regjering gjort disse Grundsætninger gjeldende paa en endnu haarsdere Maade end ved Gjenfjøb; man har uden videre erklæret for uafhændelige alle Domainer, især Skovene, som saaledes igjen ere blevne Statens Ejendom. Derimod kan jeg ikke tvivle paa, at jo Regjeringen har uimodsigelig Ret til at bestemme Maalet af hvad, som samme har afhændet. Under Fælledskabet skede Afsindelsen; fastsattes altsaa hver enkelt Tiende til Korn i Skeppen mod det, som samme, i et godt Aar under Fælledskabet; har indbragt i Korn og Halm tilsammen; saa var allerede al Villighed tagtaget mod Tiendetageren, som aldrig har havt Ret til at fordre af Jordbrugeren, at han skulde anvende Omkostninger og Arbejde paa sin Jord's Udstiftning, Indhegning, og Forbedring i alle øvrige Dele. Hün skulde blot nyde Tieden af den Sæd Jorden i sin raaere Tilstand kunde frembringe: til Tiende af Dyrkerens anvendte Formue

og større Arbejde paa Jordene har han aldrig haft Net; og denne tager han dog nu virkelig.

Endnu mindre havde Tiendetagerne at klage, naar Mellemtallet for de tyve sidste Aar af hver Tiendes Værd i reent Korn blev udledet, og fastsat som urofelig for Fremtiden. De nosd saaledes godt af de hidtil gjorte Forbedringer i Agerbruget, og de vide alle hvor mærklig Tienden har tiltaget siden Udstiftningen og Hoveriets Bestemmelse; men de bør ogsaa vide, at de aldrig have haft nogen erhvervet Net til idelig fremstridende Indtægt af den stattepligtige Jord til Bondestandens og hele Statens Forarmelse. Unægtelig bør Gejstligheden, ved denne Bestemmelse af Tiendens faste Værdi for det tilkommende, tages i den mest skaanende Betragtning, siden Tienden er den bedste Deel af deres Embedsløn. Dog maa det ikke glemmes, at den sande og væsentlige Fordeel, som er forsikret denne Stand, frem for alle andre Statens Ejere, bestaaer deri, at saavel Tiendekornets, som deres egne Præstjorders Afgrødes Priis lader dem forblive i en uforandret proportionerlig Welstand under alle Tiernes Afverlinger. Ikke et altid med Jordforbedringen vorende rigere Indkomme har Staten tiltænkt dem i deres Tiender. Tilvært skal de erhverve sig af deres Jorder ved en vindstibelig Brug, og i øvrigt alene nyde en uforandret Gævnhed i deres Forfatning. (Lykke nok mod alle andre lønnede Embedsmænd!). Denne vedligeholdes, saasnart den billige Mellem-Værd af Tienden fastsættes bestandigen at skulle ydes i Skjeppen. Hvorledes Kornets Priis beregnes efter Mårenes Forstjællighed, eller om Kornet leveres in natura; det kunde uden hinder overlades til Tiendetagernes og

Ydere

nes egen nærmere Overeenskommende, naar kun det visse Quantum var for bestandig bestemt. At derimod de frivillige Foreninger, hvortil Regjeringen har indbudet begge Parter, hidtil ikke have havt den ønskelige Fremgang, det viser nu Li Mars Erfaring. Det er derfor alle Agerdyrkningens og Fædrelands-Venners varme Ønske, at denne vigtige Sag endelig maatte komme i Danmark til en lige saa eftertrykkelig og hastig Afgjørelse, som det er skeet i Norge, efter Forordningen af 31te Julii 1801.

Jeg føler, at jeg bør ile gjennem de øvrige Afsnit af disse interessante Skrifter, dersom jeg ikke ved en kjedende Vidtløftighed i Anmeldelsen skal stade Værket selv. Ikke mindre skylder jeg dog Læserne at retfærdiggjøre det forud vovede almindelige Omdømme ved nærmere Henviisning til enkelte vigtige Steder, og ved en og anden Anmærkning. Jeg vil forsøge i begge Henseender at fyldesgjøre Anmelderens Pligt med mueligste Korthed.

I det fjerde Kapitel har Forfatteren anført de virkende Marsager til Agerdyrkningens Opkomst. Man kunde heri maaßee endnu savne Bemærkningen af en almindelig Hand og Undest for Agerdyrkningens Forbedring, som vaagnede imod Midten af det forrige Aarhundrede, og som yttrede sin Kraft fortrinlig i Fyen, hvorom Forfatteren handler i §. 24 af denne Provindses Beskrivelse, hvilken Afhandling fortjener særdeles Opmærksomhed. Nogle den Tids økonomiske Autorer, især den skarpsindige, kraftige Rothe og den sindigpatriotiske Lytken have virket meget til Almeenyndest for Landbrugets Tær; ligesom Landvæsens-

Kommisionen heldigen forberedede mange af de senere store Foranstaltninger *).

Før saavidt Hjuuslidens Udbredelse hos Bondestanden i Sjælland maa være et vigtigt Ønske, siden Provindsen deri staar saa meget tilbage for Fyen og Jylland; saa fortjente Vestveds patriotiske Selskab at nævnes med billig Agtelse. Men som en medvirkende Aarsag til den egentlige Fremgang i Landbrugets Forbedring synes det lige saa lidet som Kalundborgs velmeente patriotiske Selskab, at kunne anføres; og Danmark savner endnu overalt saadanne Provincial-Agers dyrknings-Societeter, som næsten hvert Grevskab i England ejer.

§§. 114 og 115 i det 5te Kap. stille de striden-de Meninger om Hovedgaardenes Nutte og deres Med-legnings større Fordelagtighed meget rigtigen mod hinanden. Ævnøres dermed den 120de §. om Hovedgaardenes Oprindelse; saa vil ingen undre sig over, at Tidernes totale Forandring indfører en lige saa forandret Mening om deres nyttigste Omdannelse og Brugs-maade efter alle Omstændigheder. Ved §. 124. om Aarsagerne til Jordegodsernes stigende Værd, kunde der vel opkastes Twivl imod den Mening, at deres større Indbringende skulde ganske svare til deres hastig stigende Pris. Rigtigere anføres Jordebogens sikrere Indtægt efter Bondens forbedrede Tilstand, og den antagne Værd af alle Jordegodssets Dele, som forhen næsten ikke på-agtedes, som Grunde til en nødvendig højere Betaling. Ikke desmindre bliver det dog vel sandt, at den Bes-regning, hvortil Bondergodset ved Salg, og Skoven ved Forhugning, kan udbringes, ligger til Grund for de fleste seneste Kjøb; og at Omsætningen af Jordegods-

*) Neverdil og Geder bør ej mindre nævnes, som Forbere-dere af disse Foranstaltninger.

er blev en Speculation, som man haaber at være forbigaaende. Til en stadigere og sikrere Fremgang i saa vigtige Mutationer, som Jordegods, vilde det i §. 126 gjorte Forslag, om udførlige Hypothek-Bøgers Indførelse, meget bidrage, og i denne Henseende funde nytig Vejledning søges i Holsteen og Meklenborg.

Siden saa mange Personer i den senere Tid besatte sig med Jordegods, som ikke før have havt Kunnskab om Landbobestyrelsen, kan den i §. 127 indførte Forvalter-Instrux være en nyttig Vejledning for disse temporaire Herremænd, ligesom det hele 12te Kap. om Forpagtninger.

Kapitlerne 6, 7, 8 og 9 oplyse meget vel de forskellige Klasser af Bondestanden og enhvers særegne Forsfatning.

I det 10de Kap., som handler om Kjøbstædsjord, har Forfatteren §. 194 fremsat et almindeligt Forslag til disse Jorders bedre Afbenyttelse. Derved vilde blive for meget at erindre, dersom Materien skulle nøjagtig udvikles. Kun dette tør ikke forties, at locale Omstændigheder kræve i denne hidtil næsten overalt højst vrangle Bestyrelse saa mangfoldige Modificationer, at en almindelig Plan er umuelig. Den §. 256 yttrede Menning, om de længstortiggende Kjøbstædjorders Udlejelse til de nærmeste Bonderbyer, strider mod Forordningen af 14de Aug. 1741. Den i § 195 prisede Virkning af Spølgjødningen kan Anmelderen ej bekræfte. Naar denne Gjødning ikke er vel halmblandet, som næsten aldrig skeer, forvildes Jordenderaf særdeles med Ukrud. Den maa derfor længe ligge til Sammenbrænding, og da bliver den uvirksom. Den er i alle Henseender mindre god end af tørforede Kreaturer.

turer. Det spølfedede Kvægs slette Kjød, den af Dranken faldende Melks ringe Fedme, og dens Skadelighed for spøde Born, er bekjendt. Hvor fordeelagtig endog denne Næringsvej kan være for Individet, kan den ikke andet end ønskes indskrænket for Statens Almæenvel.

Det 16de Kap. viser i Almindelighed, at Bondens Bygningsmaade i Sjælland er langt slettere end i Fyen og i Jylland. I den sydvestlige Deel af den sidste Provinds blive grundmurede Huse almindelige blandt Bondestanden; paa den østre Side af Landet ere Husene af godt Egetommer og Muurbinding. Klinede Bægge ere yderst sjeldne. Kun i den nordligste Deel af Jylland ere Bønderhusene usle. Kunde de engelske Hæsse indføres, Staldhusene gjøres paa svensk Maade, og Baaningshusene bygges af brændte Steen, var maastee, med lige Bekostning, den bedste Baaning for Bonden i vort Klima vundet.

§. 313 handler om Mergelens Anvendelse. Brugen deraf er nu saare stærk i Holsteen, og Omgangsmaaden med denne Hoved-Jord-Forbedring er blevet af Thaer udførlig indrykket i hans Annaler, efter Skoleholder Rixens Beskrivelse, hvorfra denne Sag er blevet overført i Hr. Lærer Olufssens Annaler. Denne sidste fuldstændige Beskrivelse fortjener højlig at sammenholdes med denne §.

Hvorvidt den i §. 339 fremsatte comparative Beregning over Indtægten af 1 Tonde muldeered Jord, efter Brug i 3 Marker, — ved Holsteenst Drift, — og efter det flanderiske eller engelske Jordbrug, kunde sikkert antages, det tor jeg hverken sande eller bestride. Lige saa lidet vil jeg indvende mod den §. 340 forsøgte Beregning over et bestemt Areals Dyrknings-Omkost-

kostninger. Kun dette maa være mig tilladt at bemærke, at Bekostningerne ved den samlede Bedrift i alle Grene langt overstige de enkelte Beregninger som udkastes for en og anden Dyrkning, og derfor maae disse sidste ikke forlede til overilede Slutninger af sikker Binding ved en eller anden Drugsmaade. Med den i efterfølgende §. 341 givne Udfigt over Fordel eller Tab ved Jordbrug, bør endnu nødvendig jævnføres §§. 173, 174 og 175, som særdeles lærerige i denne Materie.

Saaledes troer jeg end videre ved §. 423, angaaende Jordelen af Kartoffelavl mod Korn, at burde bemærke, at dersom Jorden derefter skal befinde sig lige saa reen, som efter Brak, maa paa Dyrkningen anvendes saa betydelige Udgifter; og naar den dernest skal være lige saa kraftfuld for den efterfølgende Sæd, maa dertil gjødes saa meget sterkere, at det alt for smigrende Forhold af 66 Rd. 4 Mk. mod 24 Rd. 1 Mk. 8 B., virkelig ikke kan finde Sted. Gjelder endelig Tønden af Rug kun 3 Rd.; saa kan Tønden af Kartofler højest anslaaes til 4 Mk. og vilde neppe erholde denne Pris, saafremt Dyrkningen var saa almindelig som den burde være det: Men lad Tønden Kartofler i fornrigt Aar endog kun gjelde 3 Mk.; saa bliver Forholdet af 40 Rd. mod 24 Rd., dog altid fordeelagtigt; ja endog ved 30 Rd. mod 24 Rd., antaget at Tønden Land har kostet 10 Rd. mere at dyrke og gjøde end det fornædede Land, bliver endnu den højere Binding 25 pro Cent. Er Kartoffelavlen indført istedet for reen Brak; saa er Jordelen ved denne Dyrkning, til den laveste Salgs Pris, endnu altid indlysende nok for dertil at opmuntre hver tænksom Jordbruger, uden at overspænde hans Forventning.

Bed §. 456 bemærkes, at Hovedegenstaben af den Jordbund, som Lucernen udkræver, nemlig en eensformig fløjet Jordart i en Dybde til 2 a 2½ Fod, er vel saa sjeldent i Danmark, at denne fortrinlige Foderurt ej med megen Held kan ventes at blive dyrket hos os. Dens forberedende og vedholdende Behandling i de første Aar afgiver saa meget fra vort gængse Ågerbrug, at ingen maa undres over, at denne Dyrkning ikke udbreder sig. Ved Nyon, Rolle og Yverdun i Pays de Vaud, hvor Lucernen er meget yndet, fuldgraves Jorden dertil 2 a 3 Fod dybt, opdyrkedes dernæst med behagelige Foderrødder og Kaal, som stærkt gjødes 2 til 3 Aar i Rød; og da først saaes Lucernen efter Linie, luges, vandes og rygtes i de første Aar med sand Gartneromhyggelighed, og naar den endeg har naaet fuld Kraft, bliver den alligevel holdt reen for Ukrud, aabne Steder tilplantes, og Lucernelykken overgjødes hvert andet Aar.

Mere Fremgang burde Hr. Inspecteur Trøjels nyttige Erfaring lade haabe med Esparcettens Dyrkning, som er forklaret i §. 457, S. 243 og 244.

Af Spørgsel, hvorom handles i §. 458, gives to Sorter. Den mindre, som vojer frivillig i sandige Egne, og som under Navn af Gjør dyrkes meget i Ringkjøbing-Amt; og den større Darmstadtiske, om hvis gode Egenskaber Thær har givet Underretning i sine økonomiske Skrifter. Den sidste alene fortjener at dyrkes i gode Jorder; og efter et gjort Forsøg med dertil forstrenven Sæd fra Altona, kan Anmelderen forsikre, at den lønner Dyrkningen overmaade vel, og er behageligere og melrigere for Rør end nogen anden Foderurt.

(Slutningen følger.)

Hellsfried.

**

**

**

I allg. Hall. Litt. Zeit. Apr. 1806 S. 143 siges om Biskop Boisens Kateketik, at Forfatteren derved havde erhvervet sig Fortjenester af den danske Litteratur, som hidtil i dette Fag kun havde saare lidet originalt at fremvise. Rec. bemærker, at han i meget ej kan billige Forfatterens Uttringer f. Ex. om Kateketiks Definition, Bestemmelsen af Begrebet Overtro, Forklaringerne over Sjæleevnerne; at Skriften ej indeholder nogen fuldstændig eller systematisk Bearbejdelse af Kateketiken; han undrer sig paa at Forfatteren taler i 4de Kap. om Gud, Forsyn, Abenbaring, som man plejede før den ved Kant i Filosofien bevirkede Revolution; men indrømmer tillige, at Forfatteren kender Ungdommens moraliske og religiøse Lær, fremstiller stedse Religionen fra dens praktiske Side, meddeles Læreren en Mængde fortrefelige Regler, og veed at gjøre Foredraget fælligt, gjennemtrængende og nyttigt.

Sammesteds roses Pastor Holms Oversættelse af Danbs Kateketik, de mange tilføjede Anmærkninger siges at geraade Forfatterens Kateketiske Kunstdækker og varme Sver for sand Religiositet til Vore.

†

†

†

Le 23 Avril dernier, dans sa 79 année, décéda à Séligny près Genève (où il était retiré depuis 32 ans) Mr. Jean George Mourier, bourgeois de Genève & de Rolle,

Rolle, homme de lettres, père du Pasteur prim. de notre église réformée d'ici. Au reste, ce n'est pas seulement à raison de cette circonstance, que nous faisons mention de ce décès. Le Défunt, quoi qu'il n'eut jamais mis le pied dans ce pays, avait toujours été extrêmement attaché au Danemark, & le témoignait dans toutes les occasions. En outre, il était d'une famille établie & naturalisée en ce royaume depuis l'an 1721, dont plusieurs individus y occupent des postes honorables, & qui a fourni plusieurs Ministres à l'église française. Enfin, pour ne rien dire d'autres compositions du Défunt, nous pouvons citer un fragment de lettre à son fils sur la politique & les affaires du temps, qui, sur la proposition du judicieux & savant A. G. Carstens, à qui le Past. M. l'avait communiquée, fut traduite en danois & insérée (mais à l'insu de l'auteur) dans la Minerve de Mars 1792, avec le texte français au bas, sous le titre : *Udtog af et Brev* &c. p. 398-401. Le respectable Citoyen, qui avait vu d'abord avec plaisir les mouvements pour une grande réforme politique, s'exprime avec force dans cette lettre sur les exagérations & les excès de la Révolution, qui allèrent, hélas ! bien plus loin encore les deux & trois années suivantes.

Rigsbankens

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 36.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møn. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoeconomien. &c.

Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Syen, Langeland, Brøe, Lolland og Falster. Af Gr. Begtrup, Professor i Landoekonomien. &c.

(See No. 34 og 35.)

§. 572, §. 437. Forfatteren fremsætter i en Anmærknings-Note til det tredie Spørgsmaal for Landmænd, der søger spanske Haar fra Skæferiet paa Esse-rum, det Haab, „at Direktionen ikke med streng „Undersøgelse vil pacsee Forbudet om Haar og Væderes Slagtning, Gilding og Udbødning af den rene „eller blandede spanske Race.“ Jeg skulde derimod yttre det Hnste, at dersom Forbudet findes upassende, samme da maatte hæves, eller formildes; men at saa lidet i denne, som i nogen anden offentlig Bestyrelses-den udøvende Embedsmann nogensinde maatte ansee sig

N n

selv,

selv, eller troes af andre, bemyndiget til at rette og lempe Love og Anordninger. Denne Moderations-Aand, og den Raadighed Øvrigheder tiltroes, eller som de tage sig, i det Executive, er maastee den største og skaseligste Fejl i et Lands Administration.

§. 593. Om Fiskerierne, kan ikke andet end aftenvinge Patrioten et dybt Suk. Det hele Kap. om særegne Industrigrene hos den sjællandske Bondes-stand, er kun Bevis paa hvormeget der savnes, og at den alt for ringe Folkemænade lader, endog den Dovne, for lettelig finde Livets Ophold i denne Provinds. Overhovedet er Fiskeriet over hele Danmark ikke drevet med Kraft, og ikke til fuld Fordeel. Mangel paa Hænder, paa rigtige Redskaber, og Lethed at nære sig paa mindre besværlig Maade, ere Hovedhindringer.

I den ovenfor gjorte Sammenligning mellem de Begtrupiske Beskrivelser over Sjælland og Fyen, har jeg bemærket, at den sidste er mest statistisk. Hvert Herred betragtes efter Hartkorn og Folketal sogneviis; Jordbunden, Tilsæg til Hartkornet og Tienden undersøges; Selvejer-Strægodset og Hovedgaardene beskrives særlidte; om Udstiftning og Indhegning, om det almindeligste Jordbrug, og særegne Grene for enkelte Egne, om Skove og Torvemoser, om Huusdyr, handles i afsondrede §§. Hvert Herreds mærkeligste Huusflid anføres, og endelig udkaster Forfatteren en økonomisk Karakteristik af Herredet. Til Exempel af saadanne Skildringer, afskriver jeg her den første, som Hr. Profesoren meddeler, over Vends-Herred §. 57.

„Ved at kaste et samlet Blik over Vends-Herreier, erfares med Forståelse, at samme er det bedste, frugtbareste og meest velhavende i Fyen. Øjet glæder

„sig ved at see de smukke Bøndergaarde, den yppige „Græsvæxt, den gode Quægbesætning og de skjonne „Frugt- og Humle-haver. Den betydeligste Deel af „Herredet har en fortrinlig og leermuldet Jordbund, „tjenlig til Hvede, graa Ærter og Byg, som her er „Hovedsæden, og har desuden til Hartkornet et meget „godt Tillæg. I sit gode Opdræt af Heste og Quæg „har Egnen en betydelig Mæringsgreen. I de Skarpe- „re Egne haves overflodig Skov, fortræffelige haver „og godt Quæg. Omtrænt en Trediedeel af Herredet „er Selvejergods, det øvrige beboes af Fæstebønder. „Af 430 Fæstebønder ere 140 hovningsfrie, for en „yderlig billig Betaling. Hovningsbønderne staae sig „næsten alle meget vel, og bedre end andensteds, da „de ere mange om at forrette lidet Arbejde, og deres „Landgilde er lav. Desto højere er Indfæstningen, „især paa nogle Godser. Herredet tæller en talrig „Mængde Huusmænd, ikke mindre end 540 med Jord „og 300 uden Jord, foruden Boelsmænd. De fleste „Boelsmænd og Huusmænd, saavel med som uden Jord, „findes paa Selvejergodset, og mange kan ansees som „nye Colonister eller Parcellister af udstykkede Bønder- „gaarder. Det eeneste som fejler dette skjonne Herred, „er en bedre Udstiftning, thi samme er yderlig slet, „saavel paa Selvejær som Proprietairgodserne. Disse „Førdele tilsammentagne: god Jordbund, et godt Tillæg til Hartkornet, ualmindelig god Velstand og Folke- „mængde, bidrager til Jordernes høje Priis paa denne „Egn, at der gives for en Tonde tiendepligtig „Hartkorn 7 = 800 Rdlr.”

Ligesom Forfatteren i Beskrivelsen over Sjælland i §§. 114 og 115 har stillet mod hinanden de stri-

vende Meninger om Hovedgaardenes Nutte og deres Nedlægning; i §. 119 Midlerne til og Hindringerne ved Hoveriets Afkaffelse; i §§. 173 og 174 Fordeel og Skade ved Bondgaardene nærmest Kjøbenhavn; i §. 175 en saadan Bondegårds forskellige Indbringende i Bondens, eller Kjøbstædmands Eje; i §§. 323 til 329 Fordelene og Manglerne ved den holstenske Robbelbedrift: Saa har han ligeledes i Beskrivelsen over Syen §§. 17 og 18 sat Fortrin og Mangler ved de syeniske Hovedgaarde mod hinanden; fra S. 67 til 90 concentreret alt det som siges for og imod Udparscellering i det Mindre til Voels- og Huemænd. Disse Samstilleller af de ulige Meninger over vigtige Gjenstande af Landboevæsenet, give Læseren den bedste Besleddning til disse Materiers Gransening og sin egen Doms Bestemmelse, som Forfatteren overlader til ham. Mange andre vigtige Vink funde endog fortjene Regjerings Opmærksomhed. Saaledes har Autor §. 189, og paa flere Steder, bemærket Vankeligheden for mindre Jord ejere at erholde Laan paa deres Ejendomme. Denne Vankelighed vorer daglig med Omsætningens Tilstagende, og den er størst for de betydeligste behovende Laan. Er den circulerende Penge-Massa under Forholdet af Omsætningerne; eller kræver den totale Forandring i Circulationsvæsenet ogsaa en Forandring i Lovgivningen for Laansmaaderne og Rentefoden, efter Sikkerheds-Graderne? Disse Problemer synes i vore Dage at trænge til en hastig og grundig Oplossning ved nye Lov.

Endelig skylder jeg endnu Læserne at henvise til følgende interessante Gjenstande i Beskrivelsen over Syens Agerdyrkning: Kjønens forrige Godser i denne Provinds og deres Afhændelse, fra S. 131-137; Bil-
lebølle:

lesbølle - Hovedgaards fuldstændige Udbarcellering i det Mindre, som et sjeldent Exempel §. 47, S. 195; Inddæmningerne ved Einstiedelsborg, hvormed 606 Tdr. Land geometrisk er vundet til Græsning, §. 91, S. 273-274; Hunderup under St. Knuds Sogn, er den meest udmarkede Bondebøye i Fyen; Den bestaaer af lutter Selvejere. P. 293. Den fynske Bondes store Fordeel af Kjøkken- og Frugt-haver mod den Sjællandske, som almindelig forsvinder begge. S. 324. Heel eller fuld Bræk paa Gaarden Hindemae, som ualmindelig i Fyen. Omgangsmaaden. S. 372. Afgangne Etatsraad Baggers Bylov for Refsvindinge Bye af Juulstous Gods S. 385-395. Baroniet Brahetrolleborgs hele mærkværdige Forfatning, og Skovenes mynsterlige Indretning, tilligemed Høravlingen paa Lykkenssæde. S. 422 indtil 447. Udsigt over Steenstrup og Lunde Sogne af Præsten Hr. Fog S. 475-493. Det 15de Kap. over Verne Thor-senge og Strynøe. Ikke blot den første Hovedgaards udmarkede Agerbrug, og den §. 201, S. 522 o. v. anførte Politie-Indretning for Vændergodset, men det Hele fortjener største Opmærksomhed. Erøes og Langelands Beskrivelser i 16de og 17de Kapitler vil ej mindre lønne Læseren for den derpaa anvendte Agtomhed.

Jeg tor ikke opholde mig med ordentlig at gjen-
iemgaae Lollands og Falsters Beskrivelse; jeg bemær-
ker blot følgende særegne Træk i Landets Brugsmæde,
og anfører de vigtigste §§., som meest vil fæste Læser-
ies Opmærksomhed.

Den lollandiske Bonde hegner omhyggeligere ud- og
indvendig; inddeler sin Lod almindeligere i ordentlige

Marker; braker sin Jord og plojer den oftere end no-
gen anden danske Bonde. Her det hele lollandiske Jord-
brug henviser jeg til §§. 264, 265 og 266, som me-
get interessante. Hvor rigt et Kornland Lolland er,
beviser den høje Tiende. I de bedste Egne, nær Nak-
skov, svares i enkelt Tiende 2 Skpr. Hvede og 3 Skpr.
Byg; eller 2 Skpr. Hvede, 2 Skpr. Byg og 2 Skpr.
Havre.

En i §. 251 anført Forpagtningsmaade af Prä-
stejorder, som nærmer sig temmelig den i de sydlige Lande
af Europa brugelige Indretning mellem Ejere og Dyr-
kere af Jord, fortjener Læsernes Estertanke, og kan
maaske blive mere almindelig i Danmark for Fremtiden.

De i §. 288 meddelte Esterretninger om den ved
Grevskabet Christianssæde udførte økonomiske Plan,
og den i §. 289 anmeldte store og kraftige Beslutning
af nærværende Ejer til Grevskabet Knuthenborgs nye
Dannelse og Oprejsning fra det yderste Forfald, ere sær-
deles Opmærksomhed værdige.

Falster, Danmarks store Have, som dog i Jord-
bund og Klima nærmest ligner Lolland, har Fortrin
for det sidste i Dyrkning og Drift. Den ved S. 786
givne Tegning over et Udflytterstuehuus paa det Kongl.
Gods i Falster, synes at forene saa heldigen Bequem-
melighed og en vis Konst-Smag, som lader Anmelder-
ren ønske, at den noje maatte betragtes af alle, som
ere i det Tilfælde at bygge for Bønder.

Hvormeget jeg end har beslittet mig paa Korthed;
frygter jeg dog for, at det Ønske at gjøre Læseren
forud bekjendt med det meget Nyttige og Interessante
hän vilde finde i disse Skrifter, har henrebet mig over
Grændsen af en blot Anmeldelse. Jeg haaber Læseren
vil finde min Undskyldning i Værket selv. Jeg

Jeg slutter med et comparativt Øjekast paa Sjællands og Fyens statistiske Forhold mod hinanden, efter de Begtrupste Data.

Synspunkter	Sjælland og Møn	Fyen og Langeland.
Flademaal	131 Quadratmile	56 Quadratmile.
Pisjeland.	1,018,224 Edr. Land à 14000 Alen	471,224 Edr. Land geometrisk.
Folketal paa Landet	212,343 Sjæle, pr □ Miil 1629	95,384 Sjæle, pr □ Miil 1969.
Kornavl	2,336,063 Tønder	1,165,877 Tønder.
Hestetal	120,000	42,000.
Kør og Tyre	120,000	81,000.
Faar	160,000	184,000.
Sviin	60,000	20,000.
Rjsbstæder	20	9.
Rjsbstædernes Folketal	111,857 Mennester	14,918 Personer.

Et beviist Faktum, til Oplysning af Fyens og Langelands Vigtighed for Staten, og Rigdom for sine Indbyggere, er den, i Forerindringen til disse Vers Bestrisvelse, anførte authentiske Extrakt af Toldbsgerne for 1802, 1803 og 1804, hvorefter Udførselens Værd i Mellemtallet for disse tre Aar har været:

Af Korn og Fedevare	1,140,976 Rd. 93 f.
Før Heste og andet Dvæg, samt Talg, Huder og Uld	150,000 — : —
Før Industrievare af fyenske Til- vitkning	70,000 — : —
Favnebrænde og Egetsmmer	50,000 — : —
	1,410,976 Rd. 93 f.

ansættes de ej børste Artikler af
Humble, Kleverfræ, Kommen
og Frugt, tørret og raa, ikun til
10,000 Rd. ;
saa udgjør Fyens Udførsel i Et Aar over Halvanden Mil-
lion Rigsdaaler. Anmels-

Anmelderen haaber, at alle Læsere af de Begtruppe statistiske oekonomiske Beskrivelser ville forene deres Ønsker med hans, at Fædrelandet, hvert 25de Aar, maatte erholde saadanne Oversigter af Provindernes Fremgang i Folkemængde, Agerflid, Velstand og forbedrede Indretninger. De vilde ligesom være en Overlevering fra Slægt til Slægt, og en Opfordring til den kommende, at overgaae dens Forgængere i Anstrengelse til Borgersamfundets Forædling.

Friderichsberg, den 21de Julii 1806. Hellsried.

Rette I se:

G. 550, L. 4 fra neden, staaer: samme heldige Forsatning, læs samme uafhængige Forsatning.

Berigtigelser til Hr. Prof. Müllers Recension af Præsten Galstjøts Bidrag i Hr. Fallesens Theologiske Maanedsskrift for Juni. Om det fornuftige og Rette i at paalægge Præsterne i Danmark 4 Timers ugentlige Læsning i Skolerne, ved T. M. B. Galstjøt. a)

Hr. Prof. siger Pag. 409 lærde Esterretninger Aar 1806 No. 26. „Forsatteren har løttet sig sin Opgave ved ikke at spørge i Almindelighed: Om Præsterne mere end nu skeer, burde bestætiges med Skolerne?“ —

Jeg

a) Medakteuren, der her er den angrebne Deel, har saa meget mindre villet nægte disse formentlige Berigtigelser en Plads, som deres Forsatter maae have anset dem for saare vigtige; da han, der, som Landsbypræst, efter eget Sigende er overvældet med Forretninger har saa vidtloftigen villet besvare en saa kort Recension. Imidlertid har dog Ned. taget sig den Frihed at udelukke en Ekspedition om Skoleholdere, der efter Forsatterens egen Uttring ikke stod i øgen noje Forbindelse med Antikrisien.

(Rec.)

Geg maa tilstaae, at denne Hr. Recensentens Uttring var mig paafaldende. Jeg har altid troet, og troer endnu, at en Mand, som selv har Frihed til at skrive Noget eller ikke, har og Frihed til at skrive om Det eller noget Andet, at fremsette sig selv Opgave, enten Dette eller Hiint, uden at 3die Mand har Retstighed til at spørge: Hvi gjør Du det? b) Med mindre Han handler daarsligt og uformuftigt. — Da nu Skolerne ere denne Tids Mode-Tone; da Præsterne baade i et og andet Stykke synes saa Manges Maal; da det Tydste ofte saa meget roses og efterfolges; og en tydste Fyrste just saaledes havde huet i sine Stæder; saa troede jeg det baade formuftigt og gavnligt at foretage mig denne Opgave. — Imidlertid formoder jeg at Enhver som agtsom læser, hvad jeg har anført, og, som ikke vil see hen til, hvad een og anden Præst muligen kan gjøre (Ere der ikke dog brogne Potter i alle Land, og frembyder ikke hver Stand Ufuldkommeheder? Selv de enkelte Professorer, ere de vel alle, til alle Tider, lige lærde, lige gode, lige retfærdige, lige uegennyttige?) Men, til hvad hver Præst bør gjøre, vil i mit Bidrag, som en Bihensigt finde ikke alene min Menning i Henseende til Hr. Professorens Opgave, men endog Samme nocksom stadsæstet: At nemlig hver Præst, naar Han nogensledes vil stige i Kundskab og gaae frem med Tiderne; naar Han vil forrette nogensledes sit Embete, som Han bør, kan ikke paalægges mere i Henseende til Skolerne end Ham er paalagt; at derved ikkun vilde hindres den gode og

N n 5

duelige

b) Rec. har ikke dadlet ifkun fortalt, at Forfatteren havde lettet sig sin Opgave, og til at fortælle dette, mener ogsaa han at have Frihed. (Rec.)

duelige Præst at vedblive saadan, og den Esterladne vilde gives Undskyldninger nok for sin Uduelighed og Embeds-Forsommelse i det Enkelte og Hele, sota uoverskommeligt; tillige vilde hindres Skolelæreren i hans Forretning, hans Orden overbrydes, Børnenes Tid spildes, og Skolelæreren i Præstens Nærværelse maa agere den stumme Person i Comedier; hver Præst nemlig, som ikke er et udmarket Hoved, eller allerede udrustet med usædvanlige Kundskaber, men er, som Mennesker i Almindelighed gives i Verden, ikke slette, men middelmaadige i Forstand, i Kundskaber, i Færdighed og Øvelse, som dog nok i Almindelighed alles vegne maa tages Maal efter. — Det jeg ellers har sagt om Confirmandere, der skulde gaae 2de Vintere til Præsten, kan ingen ny Tids-Anwendung være for Præsten, da han har dem fra første og anden Vinter paa een Gang i de samme Hold; c) men Erfaring har lært og lærer daglig, at hos Saadanne, som 2de Vintere gaaer til Præsten, ere Sandhederne langt mere vedhængende og viksommere end hos dem, sjeldne Exempler undtagne, som gaae kun een Vinter.

Hvad Hr. Prof siger om Beregningerne synes at rosse enten Mangel paa Kundskab om Landsby-Præstens Forretninger eller en hurtigere Giennemlæsning. —

At

c) Forf. har sagt i sin Afsb. S. 691 „kan nogen endnu troe at Præster have Tid nok ti overs, saa synes det fornuftigere, at den anvendtes til noget Edlere end til at gjøre det som Andre ere satte til, og Andre kunne gjøre. Og det er: deels at lade Confirmantere gaae toende ha've Var o. s. v.;“ her hentegner jo Forfatteren selv den forlængede Confirmationsgang til det, som kunde udfylde Religionslærerens formeentligen ledige Timer.

(Rec.)

At Mandtals- og Skole-Lister og Forsørgelses-Planer eengang i Orden bragte skulde fremdeles ikkun behove en blot Afskrivning, som Degnen funde besørge'; er heel urigtigt. (d) Det er et nyt Mandtal, som skal gjøres hvert Nytaar (ligesom lige saa nye aatlige Forandringer hver i Maj og i November) saa aldeles nyt, at det gamle gjerne, forinden det nye gjøres, funde fastes paa Ilden; var det ikke for adskillige bag efter ved Opkrævelsen kommende Anker, hvilket alt Præsten, som Mandtals Forsatter, overløbes med, naar indsbne Feil ere seete enten af Mandtals Mændene, som skal opgive til Mandtal og disses maanedlige Forandring, eller af Amtstuens eller Hertskabets Betjente; og en eller flere Mænd i Sognet bliver
frævet

d) Det sones snarere, som Forsatterens mange Forretninger maae have hindret ham fra noje at gjennemlæse Recensionen; thi der yttres ikkun den Formening S. 410 at naar alle disse Lister og Forsørgelsesplaner engang ere i Orden, udkræve deres Fortsættelse neppe megen Tid (>): langt mindre, end naar de første Gang udkastes af den Præst, der hverken er bekjendt med dette Arbejde eller dette Sogn) at den blotte Afskriven (altsaa noget forskjelligt fra Fortsættelsen, men som Forsatteren vidtlostigen havde omtalt) funde ofte besørges af Degnen. Rec. vidste ret vel, at det ikke er Degnen paalagt i Almindelighed at være Præstens Skriver, men at han dog i Saerdeleshed hvad Extraskattelisterne angaaer, er forpligtet til at være Præsten behjelpelig; og troede desuden, at hvor Forholdet mellem Præst og Degn var som det burde være, vilde denne ej tage i Betenkning, enten godvilligen eller mod en lidet Betaling med en eller anden Copi at hjelpe hin. Forsatteren forsikrer vel, at al slig Hjelp er forbudet; men Rec. kan ikke andet end yttre Sviel med sligt et Kengebuds Silværelse.

(Rec.)

frævet enten for Meget eller for lidet. Men til nyt Mandtol at gjøre kan det gamle aldeles intet hjelpe ham. Det beroer paa ny Angivelse, som deraf af hver Gaard og Huusmand skal gjøres. Og ligeledes gaaer det med Forsørgelses-Planer. Intet Aar gaaer forbi, at jo nogle Fattige ere døde, eller deres Tilstand har forandret sig, ligesom og Beboernes i Sognene; og ikke saasnart forandres en eeneste Fattiges Raar, forinden det Heele fra forrige Aar gældte skal omgjøres. Dersom en eeneste Fattig dør, saa maa hver Mand i Sognene give mindre. Dersom en Fattig tilkommer maa igjen hver Mand give mere; og dette skal beregnes meget smaaeligt i Vægt og Maal; ligesom og hver Gang en Fattig dør, af eller tilgaaer, saa bliver og Beboerne, som skal yde, at omgjøre; thi det var jo ubilligt, at Beboer og Fattig skulle leve og modtage indbyrdes, som boede langt fra hinanden. Rærhed og Bequemhed paa begge Sider maa altid, saa meget muligt, finde Sted. Der bliver altsaa intet Aar gjort Forsørgelses-Plan, med mindre Planen i det Heele maa omgjøres, og fordrer ganske nye Forandring over Alt. — Det kunde og synes rimeligt, naar Præsten selv har maattet maaßsomelig forfattet Planen, at da Afskrifter deraf bleve besørgede af Degnen eller Kirkesangeren, hvis aarlige Læsning, ligesom Professorernes, Aar ud og Aar ind, bliver altid det samme, (e) nogle Tillæg undtagne, som

e) Da Torf. synes aldeles at have glemt de akademiske Læseres Gylder, gjør Ric. sig en Forsonjelse af at underrette ham om, at der ogsaa i Henseende til Gyldernes Afverkling virkelig hører mere Aandsanstrængelse til at

som ved nojere Eftertanke, nye udkomne Skrifter og deres Lesning maa gjøres; imod at hver Præstens Prædiken maa være nye, i det ringeste det ansees for Forbrydelse, saasnart noget høres af Præsten, som man har hørt endog noget Fjernt om af ham tilført. Men denne Rimelighed af Kirkesangerens Medhielp i Skriveriet er forbudet, saa jeg, saavelsom andre mine Medorsdre, maa forrette alt Skriveriet selv. — De 4 Dage ugentligen til Prædikenens og andre Tiders Aftattelse ere heller slet ikke at forstaae om 6 til 7 Timer af Dagens bedste Tid; men gandst ligefrem om 12 Timer daglig, enten Sommer eller Vinter. Jeg har gjort denne Beregning: Til omtrent $\frac{1}{2}$ eller lidt mere end en halv Times Prædiken behøres et Ark Papir, ikke stort, heller ikke gnidrende smaat, men maadelig fint skrevet. Til et saadant Ark behøver en middelmaadig (og saadanne hør man dog nok i Almindelighed gjøre Beregning efter) Skriver en Dag af 12 Timer. Det veed jeg, Studerende har behøvet, naar de formedelst en eller anden Omstændighed har maattet omsskrive eller reenstrive deres Prædiken; men vil man nu til den simple Skrivning endog blot kurregne nio Timer, saa har jeg deraf, som et bekjendt Datum vildet lade hver baade Lærd og Ulærd slutte: f)

At

være Professor end til at være Kirkesanger; thi hvis endog en Professor er nødt til at gjentage een elleranden Forelesning, fordi samme indeholder Begyndelsesgrunde, hvem Cursus; vil dog Omfanget af hans Videnskab være saa stort, at han med sine øvrige Forelesninger ikke i flere Aar vil kunne gjennemlaa dens Kreds, og naar han da var fuldendt sin Cyklus, ville de første Forelesninger tænge til en ny Omarbejdelse. (Rec.)

O Rec. mener at baade Lærde og Ulærde, som ikke maae kunne

At der ej kunde tænkes mindre Tid rimelig til det øvrige, til Prædikens Valg, Ordning, Udtænkning og udenads Læren end de tilovers blevne 15 Timer af de 2 angivne Dage. — At en Præst i Almindelighed kan behøve mere end saadanne angivne 2 Dage, kan jeg godt forstaae, men at han behøver mindre, forstaaer jeg ikke, naar han ei allerede er svæt Taler, og efter vel anvendt Ungdom er i sin Manddoms største Fuldkommenhed. —

I Henseende til Paaklædnings-Tiden, som for lang, gjør og uden Tvivl Hr. Prof. Beregning paa den kjøbenhavnske Præst, som strax om Morgen maa saaledes være pyntelig ifort, at han, om behoves, kan i Øjeblikket præsentere sig for hver kommende Fornem eller Ringe som behøver hans Samtale. Men saaledes har det sig ikke med Landsbye-præsten. Han maa være hver Morgen saa ifort, at han kan gjøre en Rund til sine Folk, se om de ere oppe, om alle Ting ere i Orden, i Mark og Stald, og overalt i Husene. Jeg vil ikke sige: Han gjør eller bør gjøre sliig Tour hver Morgen; men han bør dog strax være saaledes ifort, at han om fornødiges, kan gjøre den, saa hans Folk altid kan vente ham. Han bør saaledes være ifort, at, dersom han seer ubegribelig Dumhed hos sine Folk, (som ingen kan forestille sig saa stor, uden den, der forstaaer noget af Landsbye-Sager, og saa seer sine Folk handle) at han da strax kan give Anvisning. Uden derfor at være
pjaltet

Funne vide, at ingen, der har lært at skrive, bruger en-
ten 12 eller 9 Timer til at reenskrive et Ark, heraf
ville slutte, at Forsatteren ikke er heldig i sine Berig-
ninger over Arbejdstid.

(Rec.)

pialtet og uanständig paaflædt, kan han dog ikke, som han er, rejse paa Skole-Besøg. De grove Mark- eller Gaard-Støvle, Beenklæder, Linøj, fort Alt maa ombyttes hos ham, naar han skal reise ud; og denne Udrejse kan han end ikke foresætte sig, og derefter paa- klæde sig strax om Morgenen formedelst det ustadige Vejr, indsbende Embeds-Skriverier, mødende huus- lige Hindringer, kommende Fremmede. Blot en Bonde fra anden Bye eller Annexet, hrem det var ubilligt at lade forgjeves gjøre Reise til Præsten, kan komme og enten ved noget Virkeligt, eller noget reent Brævl hindre ham saa lang Tid, at Reisen maa op- sættes for den Dag. Maar da Præsten fra Top til Taa skal iføre sig, og ligeledes, naar han kommer hjem, afføre sig, saa gaaer nok Timen bort fuldkom- men g). Og skal saa Præsten, som saa øste er Til- fældet, bie efter sin Karl, inden han faaer Vognen smurt og sig ifort, Hestene forspændt, Rejsse-Løjet paalagt, saa kan endnu en god halv Time til gaae i Løbet. Den som troer, at Ejendomme paa Landet ere som Soldaten, der til bestemt Tid er færdig, og øj- bliklig forandrer sin Stilling efter hver mindste Lyd, tager meget Fejl. Den samme Bondekarl, som nsj- agtig har fundet agere Soldat, vanner sig for det meste til sin forrige Magelighed, Langsomhed, Osle- rie og Ligegyldighed, saasnart han kommer hjem.

Angaaende Recensionen over mit Bidrag om Reals- Skoler tillægger Hr. Prof. som Recensent ikun dette

Pag.

g) Hvis mellemkommende Forretninger forsinke Landsby- præsten i hans Paakladning, da er det disse ikke denne, som have medtaget hans Tid. Ubryds han ej, kan Nec. ej begribe at der hører mere Tid til at tage Kiole, Vest og Bufer paa i en Landsby eud i Kjøbenhavn.
(Rec.)

Pag. 425 i en Parenthes. "Forfatteren gjenkalder dog dette, (at Legaterne til Disciplenes frie Skolegang skalde være dem betaane) til Deels selv i en siden tilføjet Anmærkning Side 610." Det erindres her: At det, jeg har sagt begge Steder er nok Sardhed, og at det Gene neppe opnører det Undet. For kom Disciplene i hver latin Skole strax uden al Beskating; derimod maa nu enhver i Real-Skolen, eller den omdannede Latin-Skole kommende Discipel jo betale en vis Tid; og det, saavidt jeg veed, uden al Undtagelse. Er da ikke her saaledes den frie Skolegang til en vis Tid i det ringeste opnørt for Alle uden Forstjel? — Siden efter kan vel nogle Studerende erholde frie Skolegang. Men mon alle kan have den? 20 af 50, eller 40 af 100 er dog ikke Alle h). Overalt inden man saa ganske anseer mig gjendrevet ved Hr. Prof. Rahbeks og Hr. Rector Heibergs Bidrage, var det nok bedst, som Hr. Doctor Baden i ny Minerva April 1806 Pag. 16 raader: At veje og prøve mit Bidrag om Realskoler, og end videre med Opmærksomhed prøve det, som jeg i Henseende til Hr. Prof. Rahbeks og Hr. Rector Heibergs saa kaldede Igjendrivelse har skrevet, og enten er trykt, eller ventelig bliver trykt.

b) Maar Forfatteren siger i ovenanførte Afhandling S. 593 „Disciplenes Legater skulle være dem betagne saa aldeles (i Realskolerne) at endog den tilforn fri Skolegang nu maae betales“ og S. 610 „(i Realskolerne) er ikke alene fri Skolegang for en Deel men ogsaa Stipendier“ er dette vist nok Modsigelse; thi den forste Uttring fremført uden al Indskränkning, maae jo va saaledes fortæxes. Rec. mener dersor at det, som fulde misbilliges i hans Ord, var, at han kun lader Forfatteren tilført gjenkalde sin Sætning, istedet for at denne aldeles modstiger sig selv. P. E. Müller.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 37.



Plan til Forbedring ved den offentlige Gudsdyrkelse. Et forsøg af P. O. Boisen, Bisshop over Lolland og Falster, Sogneprest for Vesterborg og Birkets Menigheder, og Lærer ved det Vesterborgste Skolelæser-Seminarium. Kbhavn 1806, paa Thorings og Coldings Forlag, hos Sebastian Popp. 246 S. 8vo. 5 Mk. 8 ß.

Aldrig var nogen Bog mere velkommen for Recensenten end denne. Aldrig tog han et Skrift i Haanden, om hvilket han inderligere ønskede, at det maatte svare aldeles til sin Hensigt, og være saa foretræffeligt som muligt.

Stor, saare stor er vor Kirkes Trang til forbedrede Formularer, det maa bekjendes af hver tænkende Mand, der har dyrket Smag, og der elsker vor Religion og vor offentlige Gudsdyrkelse. Men den, der kjender end bet mindste til Tinget, vil og indromme, at Arbejdet er i sig selv meget vanskeligt, og at Tidens Aand legger Hindringer i Vejen, som Fortiden

ikke engang anede at kunne nogensinde blive til i det kristne Religionssamfund.

Bel skal Sandhedens ærlige og trofaste Talsmand hverken i denne eller i nogen anden Sag vige et eneste Skridt til Højre eller Venstre, eller opgive et eneste Kristendomsord, for at lokke, fire eller smigre for dem, der have kastet Brag paa Alt, hvad deres sindigere Brødre ansee for Helligt og Ærværdigt i Guds-dyrkelsen. Men her, som andensteds i Embedskredsen, skal han handle viseligen. Han skal ikke alene undgaae at give noget Partie forsæligt Anstød; men han skal forstaae at udbrede Sandhedens naturlige Unde over ethvert sit Arbejde. Han skal ikke alene vide at fremsette Tingene i et smukt og forstaaeligt Foredrag; men han skal have Kraft til at tænke og skrive saaledes, at Religionens Ære haandhæves, at det der læses og bedes har sand Interesse, at der tales til Forstand og Hjerte tillige, og at det Hele har vor ødle Kristendoms umiskjendelige Præg.

Før vore Forfædre, som blev Kirkebonner, var Sagen ulige lettere. De behøvede kun at give deres Formularer det levende Anstryg af Bibelens Kraftsprog og Billedforedrag, som de virkeligen have, og da funde de være fuldstændig forvissede om, at de paa den Tid fik et almindeligt Bifald og et udeelt Samtykke. Det vilde nu vist nok ikke gaae an i vore Dage paa den samme Maade, som forдум. Det skal det sandeligen ej heller. Thi vel maa eg bør der være Bibel og Kristendom i vore Kirkeformularer, ja Recensenten er klarer endog høitideligen, at der, efter hans inderligste Overbevisning, ikke skal være Andet end Bibel og Kristendom i dem; men det er derhos aabenbare, at

det

det bør kunne sees og føles og erkjendes at vi have fættet Bibel og Kristendom bedre end Hine, hvis Arbejder vi ville rette og forbedre, eller forjage og erstatte. Fædrene vaagede med ørekjær Omhu for at fremstille Bon og Kirkelaesning i en ærværdig Form. Vi bør ikke overse Formen, men vort Hovedøjemærke maa blive, at lærerig Sandhed kan opstilles i tækkelig Skikkelse og opbygge Alle. Fædrene gave, hvad der efter deres Overbevisning passede for Almuen, altsaa det Paulus kalder το γάλα eller τὰ σοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τῇ θεῷ. Vi bør ikke glemme, at Alt hvad der skal bruges ved Gudsdyrkelsen maa være simpelt og naturligt, men derhos sørge for, at der kan findes sund og nærsom Føde, Pauli σέρπετο γοφήν, for dem, som kunne fortjene Navn af τελειος. Fædrene holdt sig mere til Bogstavet. Vi maa have Nanden. Det Jesu Evangelium, der er δύναμις θεοῦ καὶ σωτηρία θεοῦ, maa da ikke blot være mærkeligt, men det bør være Sjelen i alle kristne Formularer.

Efterat have forudsendt disse ligesaa billige som retfærdige Fordringer til den, der vil skrive noget Nyt, som skal afløse vore vist nok paa mange Steder mørke og til den stigende Kultur upassende, men dog mandsje og kraftfulde Bonner og Formularer, tager Recen, tenten nu fat paa Hans Højværdigheds Liturgie og vil igjennemgaae den med al den Møjagtighed, som de Grændser, der ere fastsatte for en offentlig Anmeldelse i disse Blad, paa nogen Maade ville tillade ham.

Resultatet vil da vise sig af sig selv og Dommen ikke falde vanskelig at affige over et Skrift, der unægteligen er blevet modtaget af de Allerflest med spendt Forventning og med det trostigste Haab om, at her

vilde findes en fast og paalidelig Grundvold for det Verk, der nu skulde opføres til Hæder og Prydelse for vor offentlige Gudsdyrkelse.

Om Indledningen, der indeholder „Noget om den offentlige Gudsdyrkelse i Almindelighed,” bør Recensenten her ikke handle vidtløftigere. Han er enig med Forfatteren i Hovedsagen, at vi behøve Forandringer i det som henhører til den udvortes Gudsdyrkelse. Han er villig til at underskrive saadanne Sætninger som denne: Side 18 „En fornuftig Undervisning i Skolerne begynder hist og her. Bedre Lærere opdrages for vor Ungdom. Burde vi nu, da et bedre Skolevæsen bebuder os en lysere Fremtid, nu da vor ypperlige Psalmebog slet ikke passer til de sædvanlige Bonner og Formularer — burde vi efter disse saa lykkelige Forberedelser blive tilbage i den offentlige Gudsdyrkelse?” Findes der da endog i denne Indledning, som virkelig er Tilfældet, baade Udtryk og Tanker og hele Tiraader, hvilke Recensenten havde ønsket udeladte eller dog anderledes fremsatte; saa anseer han det dog for mindre Vigtigt her at inndlade sig derom, og skynder sig heller til det Følgende, som det Væsentlige i Bogen.

Vi gaae altsaa flux til det første Kapitel: Om den offentlige Gudsdyrkelse i Almindelighed.

Efterat den højerværdiae Forfatter har i §. I anmeldt sin Bog med Beskedenhed, og ytret det værdige Ønske, at hans Skrift maatte tjene til at fremløkke de Kyndigeres Dom og at forberede en Gudsdyrkelse, som kunde vorde opbygagelig for Alle, skriver han i næste §. til at tale om Texten hvorover der skal prædikes. Han fremstætter nogle Grunde for at Præster

bør have Frihed til selv at vælge sin Text af Bibelen. Han henviser imidlertid og baade til den holsteeniske Agende og til Balles Bibellæsning, som brugbare Bejsledninger ved Valget af Texter. Men han siger dog tilsidst i en Note, at vi skulle beholde vore Evangelier, undtagen nogle Faa, og ligeledes vore Epistler; men Præsten skulde dog have Lov til, efterat Dagens Epistel eller Evangelium var oplæst, at bygge sin Tale paa et selv-valgt Sprog af Bibelen. Dette forekommer Recensenten at være hverken Heelt eller Halvt. Enten frie Texter for Alle eller forestrevne for Alle: Det er hans Votum i Sagen, og han lægger til, at han anseer det Første for det eneste Rigtige, naar elvers Forbedring skal finde Sted. Vist nok indvender man herimod, at da vilde ukloge eller sværmeriske Præster vælge upassende Texter eller vel endog lægge idel mørke Steder af Højsangen, Åabenbaringen, og andre Bibelens Bøger til Grund for deres offentlige Foredrag. Men Svaret herpaa falder af sig selv, at nemlig de Mænd, som var i Stand til at gjøre Sligt, ville prædike Mystik og Uforstand, end over den sjonneste, simpleste og frugbareste Bibeltext, som ved Rejgeringsbud var besalet at forelæses. — Har i øvrigt Recensenten forstaet Forfatteren ret i dette Stykke, saa er denne om over at fratauge Almuen Epistler og Evangelier, fordi de hidtil have udgjort en betydelig Deel af Psalmebøger, hvilken Folket saa tidt tager i Hænder til Opbyggelse. Vel! Lad os da ogsaa i denne Henseende gaae fremad! Præsten beholde sin Frihed til at vælge sin Text selv; men lad derimod den gode Almue, som Forfatteren med Føje Falder den Deel af Folket, der end have Werhdighed for de hellige Skrif-

ter, faae og beholde i sin kjære Psalmebog en fort og kjernefuld Bibeltheologie. Man foranstalte nemlig en udvalgt Samling af Bibelens Udsagn, som, fremsatte i en systematisk Orden, kunne give en Oversigt over alle Religionens vigtigste Sandheder og forene denne Samling med Venner og Formularer i Psalmebogen; saa er denne Hensigt paa værdig Maade opnaaet. Dersom Bedkommende, der have at byde og raade, bifaldt dette Forstag og Arbejdet da betroedes i Mændes Hænder, som havde Evne til at udføre det med sund Smag, da vilde Almuen deri finde fuld Oprejsning for de udeladte Epistler og Evangelier. Disse Sprog ville filtrert og læres og vorde hellige for Almuen og bære flere Frugter end Evangeliumbogen nogensinde har funnet. Den Kongelige Commisision, som skal have med denne Bog at bestille, vilde det være ubilligt at paalægge dette Arbejde, da den vil have knap Tid nok til dets egentlige Forhandlinger. Men det var jo ikke heller just fornødent at Bibeltheologien, der skulle afsløse Evangeliumbogen, blev strax tilføjet det nye Ritual. Den kunde altid tilføjes siden, og vilde da, saaledes som Recensenten tænker sig den, tillige vorde en saare brugbar Skolebog for de øverste Klasser i vore Almueskoler.

Den tredie Paragraaf indeholder, hvorledes Førfatteren ønsker Gudstjenesten indrettet for Prædiken. Han vil ikke at Degnen eller Kirkesangeren skal læse i Korsdøren. Recensenten seer dog slet ingen tilstrækkelig Grund til at afskaffe denne ældgamle Skit. Naar kun denne Indledningsbon var hvad den burde være, saa ansier Recens. det for langt mere passende, at begynde Gudstjenesten med en fort Bon, end strax at oploste Røsten i syngende Toner, uden nogen anden

For-

Forberedelse. Derefter skal der synges en kortere eller længere Psalme. Derpaa indledes Kirkegangskoner paa Landet, dog, efter Forfatterens Forslag, ikke, som nu brugeligt er, ved en Tale i den inderste Kirkedor; men ved en Tale for Alteret, foran hvilket den Paas gjeldende imidlertid skulde knæle. Efter sin egen Følelse kunde Recensenten gjerne give dette Forslag Bisald. Men han staer i den Formening, at Almuen, saa vidt han af flere Aars Erfaring känner dens Tænkesmaade, neppe vil finde Behag i denne Forandring. Uden al Twivl vil Kirkegangskoner netop mødes ved Indgangen til Guds Huus, og der efter Bogstaven indledes ved Præstens Tale og modtage af ham Herrens Belsignelse, førend hun selv betræder Kirken. Falder nu dette Sandelige bort ved Handlingen, saa troer Recensenten, at den hele Kirkestik skal tabe det Meste af dens Verværdighed for Almuekonen. Recensenten har desuden flere Twivl angaaende det gjorte Forslag. Mon ikke Mange af de simplere Klasser vilde ganske naturlig mindes om hint aabenbare Skriftemaal, naar de saae den enkelte Kone knæle der for Alteret? Ja kunde ikke og Handlingen, i den foreslagne Form, snart ved Misbrug blive dertil, eller dog ved Misforstaelse letteligen udlægges som et Skriftemaal. Dog nok herom. — Nu træder Præsten atten hen for Alteret og læser eller messer en Kollekt passende til den Materie, han paa Prædikestolen agter at afhandla. Dette er, som det bør være, baade til Afvexling og til Opbyggelse. Men at ikke alene Præsten skulde knæle ved Alteret, medens han læste eller sang; men at endog baade Kirkesangeren og Aarets Konfirmationshorn paa Landet, skulde imidlertid knæle trindt om Alterfo-

den, det vilde efter Recensentens Dom snarere lede til Norden, end bidrage til Højtidelighed. Den knælende Stilling er i sig selv snarere byrdefuld, for Mangen, især Alrende, endog aldeles utaalelig, og hvorledes vilde Man tilhørligen kunne vaage over i de allerfleste Landsbyemenigheder, at Børnene kom frem og tilbage uden Larm eller Sammenstødning, endog af blot Ubehændighed? Dette Forstag maae da vel gaae ind, sem saa mange andre af dem, Forfatteren har gjort, ig hvorved han sikkert har tænkt paa og beregnet, hvad der maaske kunde blive gjørligt i hans eget Vestborg; men glemt at det saa langt anderledes ud i andre Rikcer, og at hvad der blev almindelig forestillet, skulde kunne udføres overalt. Nesten af samme Natur er det næste i samme §., at nemlig et Tanke-sprog skulde skrives paa en sort tavle og hænges op i Kirken lige for Døren hver Søndag. Dette kunde vel i sig selv være ganke uskyldigt og godt; men Udførelsen vilde sikkert medføre flere Vansteligheder, end Sagen selv vilde stifte Nytte. Hvortil desuden saadanne Smaa-ting naar det gjelder om et Lands Liturgie? De Tanke-sprogs, som Ugen igjennem kunne give Anledning til gavnlig Religionsbetragtning og vorde usorglemmelige ved egen Estertanke, dem skal og bør Menigheden høre og samle af sin Lærers offentlige Høredrag. Prædikes stolen er det rette Sted, hvors fra de med undslettelige Træk kunne skrives i Tilhørernes Hjerter. Men her-paa tænker man desværre lidet eller slet intet i vore Dage. — Vi komme siden til at sige et Par Ord herom.

I §. 4 handles især om Prædikenen selv. At Fader Vor fun løses een Gang er rigtigt; men hvorfor

for ikke overlade til Præsten naar han vil bruge den om for eller efter Prædikenen. Meget ofte passer den saare ypperlig lige strax efter Gønnen. At Præsten afvexler sit Foredrag med Sang er intet Nyt, Flere have allerede i lang Tid brugt denne Skif. At Forfatteren vil beholde Fader Vor i den vedtagne bibel, ske Form vil vist og finde de Allerflestes Bisald; derimod troer Recensenten at den største Deel af tankende Kristne ville ønske de figurlige Østerlandiske Talemagder i Velsigelsen omhyttede med forstaelige danske. At de tvende Psalmer, som vælges hver Søndag efter Prædikenens Indhold, affynges umiddelbar for og efter Talen kan ikke andet end vinde Samtykke. Dette skeer og allerede, maa ske paa flere Steder.

Efter §. 5 vil Forfatteren at Tavlerne skulle omhøres under Sangen efter Prædiken. Hvor det lader sig gjøre vil det være meget rigtigt. I Hovedstadens Kirker gaaer det neppe an. — Mod den ved Alter, gangen foreslagne Form har Recensenten Intet at indvende. Men han har derimod desto mere imod det Forstag, at vi skulle have visse fastsatte Kommuniondage om Vaar og Høst. Dette er i sig selv uanlægts; thi Ønster og Føleller lade sig ikke vække hos Mennesket paa bestemte Dage eller tilsige efter Aars-tider. Frihed er Menneskets kjereste Ejendom. Faste Kommuniondage ere derimod et aabenbare Trældoms-haand paa Samvittighederne. Vore Hustruer, som ogsaa i denne Henseende vaage med Omhed over Tugt og Guds frygt og Agt for Religionens Helligdomme, ville i det mindste sikkert med tung Sørgmodighed høre et Bud, der befalede dem at helligholde Madveren, ikke, naar deres huslige Omstændigheder stemte især

deres Sjæle til Andagt, men efter Almanaken. — Endelig vilde dette Forslag og være aldeles uudførligt i Menigheder, der nu have flere Tusinde fordeelt paa hele Aaret, og dog stundom allerede flere Hundrede paa visse Højtidsdage. Hvorledes vilde det her være muligt at indskrænke Altergangen til enkelte bestemte Søndage? — At Præsten efter Prædiken, naar ingen ministerielle Forretninger ere, slutter med at messe en Kollekt er hensigtmæssigt, dog maa den foreslagne Knæfald, efter Recensentens Dom, bortfalde. Kan vilde og tilraade at beholde Slutningsbønnen i Kørsdøren, hvilken heel vel kan følge paa Kollekten.

At der, som §§. 6 og 7 paadrive, vaages med Flid over, at Katekisation holdes om Søndagene er Vel og Ret og Pligt. En god Katekisations Nutte indrømmes af enhver, der kjender noget til Tingens og er Ven af Religion og Dyd. Vel os dersor, at selv Tidens Hand leder til at byrke denne saa vigtige Del af frugtbar Folkeunderviisning! Men naar Forfatteren derhos siger: „Vi prædike for meget“ da maa og bør Recensenten højt og lydeligen tage til Gjenmåle mod denne Paastand, og derimod, som Sandheds Ven, fremsette Tingens som den virkelig forholder sig. Vor Tids offentlige Religionslærere prædike ikke for meget; men de snakke for meget paa Prædikestolen, de kjede Tilhørerne ved deres usammenhængende og ustunderede Foredrag, de jage Folket af Herrens Huus ved deres uinteressante Ordgydere, de gjøre Tilhørerne ligegyldige mod Guds Ord i Stedet for at de skulle vedligeholde og befæste Agtelse for dets dyrebare Sandheder. Heri stikker, efter Recensentens fulde Overbeviisning, en af Hovedaarsagerne til at Landets Kirker

paa saa mange Steder ere komme. Præsten er i Almindelighed ikke gaaet frem med Tiderne, er ikke den Religionens hyndige og duelige og nidkjære Talsmand, som han burde være. Folket er gaaet frem i Kultur, men som Taler, og som offentlig Docent haver Præsten ikke holdt lige Skridt med den stigende Oplysning. De Tider ere for lange siden forbi, da man kunde føngsle sin Menigheds Opmærksomhed og Undest ved ethvert Foredrag, som kun var udfyldt med Bibelsprog. Folket vil end have Kristendommen dem skal fremsættes i et lyst og smukt Foredrag. Der skal være Tankefyldte i Prædikenen og ikke blotte Ord. Prædikenen skal passe til Tilhørernes Tarv, og ikke blot i Systemets Sprog tale om Synd eller Pligt, om Himmerig eller Helvede. Præsten skal med Forstand gaae i det daglige Liv og i de Samfundsfredse, hvori hans Menighed lever, og ikke blot efter det, han forдум hørte hos Professoren, eller endnu finder i sine Kollegier, udtvære en dogmatisk eller moralst Sætning. Præsten skal tale, altsaa foredragte med Liv og Anstand og Lethed det, han forhen har tænkt og ordnet og sammenstrevet. Det danske Folk er ikke Slaver. Selv hos den ringeste Almue er Følelsen vakt ogsaa for det som hører til et blot tækkeligt Udvortes. Det er altsaa langt fra ikke lige gyldigt, hvorledes Præsten fremfiger sit Foredrag. Han kan derved vække og befæste Agtelse for Religion og Gudstjeneste, men han kan og svække og formindsk Indtrykket, som Stedet og Lærdommen ellers vilde og kunde have gjort paa Menigheden. Men nu spørger Recensenten med Alvorlighed, om vel dette Alt vares paa af vore Tids Præster? Ja, han lægger til: Hvorfra skulde vel og den Dannelse i

Almindelighed komme? Studenten hører ikke og kan ikke høre Noget derom paa de almindelige theologiske Koll, gier, hvor Eregetik og Moral og Kirkehistorie og Dogmatik ere og bør være Gjenstandene for Undervisningen. Kandidaten er vel tilfreds, naar han kun har faaet den forønskede Karakter ved sine Examiner; thi saa er han jo moden til flur at imodtage Præstekald, endkjønt han de fleste Gange ikke veed, hvad en god Prædiken er. Har gaae imidlertid bort, og den bedste Tid, i hvilken han skulde lære, hvad han som gejstlig Taler bør vide, gaaer ubrugt hen. Han over sig hverken i at skrive eller at holde Prædikener. Endeligen faaer han et Kald. Som Uovet møder han for sin Menighed med Frygt og Bævelse. Han kommer op paa Talestedet og læser, stundom endog ret nok, sit Forsøg op af Papiret, hvilket da Menigheden sikkert ikke finder Behag udi. Allerede ved Modtagelsen læges der Grund til Kulde mellem ham som Prædikant og Menigheden som Kirkegjængere. I Førstningen gjør han sig dog vel endnu nogen Umage baade med at studere og skrive og memorere. Men, naar han efterhaanden seer, at Menigheden desuagtet ikke strax finder Smag i hans Prædikener, saa kjølnes og hans Sver. Han vover da at holde Prædiken uden vedbørlig Indstudering af hvad den skal indeholde. Derefter skrives ingen Prædiken mere, og endeligen maae Religion og Tempel og Land og Folk nojes med, hvad han optræder paa Stedet efter saa Timers Forberedelse om Løverdagen, eller vel endog om Søndag Morgen. Hvad Under nu, om Kirken fra Tid til anden bliver mere og mere tom? Hvad Under, om Præsten, for at inddyssé sin bedre Overbevisning, tilsidst endog selv iftem-

I stemmer Dagens grundfalske Raisonnement, at Prædikener stifte ingen Nutte, at Almuen ikke kan følge Taleren, og andre deslige Usandheder, der dog kunne tjene til Puder for Ladhed, og til Skjul for den Sovns agtighed, hvormed en af Embedets vigtige og frugtbare Forretninger varetages. — Man vil vel sige, at denne Tale er haard og stræng — Recensenten siger sig det og selv, men han siger sig tillige, at den er sand, og at heri maa og bør skee Forandring og Forbedring, om ellers Standen skal hævde sin Plads og ørligen fortjene at beklæde sin ørværdige Stilling i Staten. Enhver duelig og ærefjær Præst i Fædrelandet samtykker, hvad Recensenten her har skrevet.

(Fortsættelsen følger.)

V. R. Hjorth.



Den 16de August forsvarede Hr. Heiberg, udnævnt til Garnisonskirurg i Frederikstad paa St. Croix, paa Akademiets øverste Høresal sin af det medicinske Fakultet antagne Inauguraldissertation de usu encephali; hvorpaas Fakultetets Dekanus Hr. Prof. J. S. Saxtorph med de sædvanlige Højtideligheder freerede og proklamerede ham som Doctor Medicinæ.

Det af Professor Thorlacius ved denne Lejlighed forsattede Program søger ved Sammenligning af de nyeste Reisebeskrivelser og andre Bemærkninger at oplyse: hvorledes de Ammoniske Gaser i Lybien kunde, som Herodot beretter, af Grækerne kaldes de Saliges Øer, et Spørgsmaal, som hverken af Herodots

Fors-

Hortolker eller de nyeste Mythographher paa en tilfredsstillende Maade er besvaret.

Oaser hedde nogle frugtbare og behoede Stræninger, der allevegne fra ommaives med utilgjængelige Sandørkener. I det til Egypten grændende Lybien omtales trende saadanne, den største mod Syd paa Byen Abydus's Brede, og to mindre mod Nord. Ester Ptolemaeus havde den største Oase en Brede af $26^{\circ} 30'$, den mellemste, af $28^{\circ} 45'$ og den tredie $29^{\circ} 30'$. Den sidste ligger da parallel med Søen Moeris; det var den, hvori Jupiter Ammons Tempel allerede af Savary formodedes at maatte søges. Engländeren Brown sandt virkeligen Levninger af denne Jordums Helligdom, uden selv at være opmærksom derpaa, i Provindsen Siwa, der omkrent har den Brede Ptolemaeus omtaler, og den nyeste Rejsende, Hornemann, bestyrkede denne Opdagelse; ved nyere Undersøgelse er Ammoniums virkelige Sæde i denne Oase godtgjort. Herodot, der i 3 B. 26 R. fortæller om Kambyses's Bestræbeller for at ødelægge Ammons Tempel, taler da om de 2 mindre Oaser, af hvilke den nordligste var Ammoniums Sæde. Da de laae hinanden langt nærmere, end den store Oase mod Sonden, synes han at kalde dem begge de Ammoniske, og give begge Navnet af de Saliges Øer. Men naar han taler om Byen Oasis, da er Aarsagen til denne Angivelse endnu ubekjendt.

Benævnelsen „de Saliges Øer“ kan forklares 1) af den ubeskrivelige Glæde, den i Orient rejsende falder, efter lykkeligen at have overstaet de Missommeligheder og Farer, hvormed han i Sandørkenerne hvert Djeblik seer sig omringet. 2) Af Oasernes virkelige
Ynde

Ynde og henrivende Behagelighed. Forskriftende Kilder, gronne Haver, store Palmelunde og frugtbare Sletter bidrage, ester ældre og nyere Forsatteres Beskrivelser, ligemeget til deres Forstjonnelse. De fremstaae som smilende Der i det ubegrændede Sandoean. 3) Af Ammon-Draklets Nabostab. Strabo's Bemærkning, at i de Gamles religiøse Foranstaltninger laae sædvanligens Handelsoperationer til Grund, finde vi her bestyrket. Ammons Præster indsaae, at dette Tempel var en besvæm Hvilepunkt for Karavanerne der gif fra Abyssien til det Atlantiske Hav. Ligesom da Delphierne udbredte Traditioner om at deres Drakel var Jordens Middelpunkt, saa benyttede Ammonierne sig troligen af det Sagn om de Saliges i Vessen beliggende Der, og anvendte det paa deres af Naturen vndige Oase. 4) Af de hos Herodot mærkværdige Tillæg: „at Byen Oasis var bebygget af Samier.“ Samos var en phoenicisk Kolonie, og Phoenicerne kunne da have gjort Ammonierne bekjendt med det her omtalte mytiske Sagn.

Tilsidst ansøres et oplysende Sted af Olympiodor, en Historiesamler fra det 5te Aarh. Begyndelse, som Photius har bevaret. Skjent denne Forfatter samlede uden Kritik, saa have hans Beretninger dog noget Værd derved, at han selv havde rejst i Afrika, og i Ægypten indhentet sine Bemærkninger.

**

**

**

Den 22de August er Professor Philosophiae J. C. Fabricius og Professor Medicinae Archiater G. H. Weber
i Kiel

i Kiel udnevnt til Etatsraader. Cand. Theologie F. Walther er den 29de Aug. confirmerset til Sognepræst for Asnæs Menighed i Sjælland.

**

**

**

Agerdyrknings-Selskabet i Seine-Departementet havde udsat en Prisopgave, angaaende Evans Tilsæg og Formerelse. Prof. Viborg i Kjøbenhavn indsendte i densne Anledning en Afhandling, som Selskabet i sidste Esteraar tilkjendte det halve af den udsatte Pris. eller 300 Francs. En Skrivelse af 12te Decbr. 1805, hvori Selskabets Secrétaire, Silvestre, tilmelder Prof. Viborg dette, udtrykker han saaledes dets Dom om Afhandlingen: "elle a trouvé dans cet ouvrage de nouvelles preuves du talent, qui Vous a acquis une si juste réputation en Europe; et si cet important mémoire a laissé quelques détails à désirer, elle ne doute pas, que Vous ne Vous empressiez de le compléter et d'en faire, en le rendant public par la voie de l'impression, un monument de Votre gloire." Brevet tilføjer: at Prof. Viborg har deelt Prisen med en særdeles duelig Dyrelæge i Turin.

Nedigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Verling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. 38.

~~~~~  
Plan til Forbedring ved den offentlige  
Gudsdyrkelse. Et Forsøg af P. O. Boi-  
sen, &c.

(See No. 37.)

**R**ecensenten veed ikke rettere, end at Fasteprædikener paa Landet jo allerede paa mangfoldige Steder ere henlagte fra Søgnedagene til Søndagen. Ved For- slaget om, at der skulde holdes Katekisation i Kirkerne i disse Prædikeners Sted, har Recensenten kun dette at erindre, at Udførelsen heraf vilde blive saare van- skelig i vidtloftige Landsbyesogne, og derfor neppe vinde den tilsigtede Indgang, eller stifte den forventede Nutte. Den Tid, Præsten paa Landet faaer tilovers ved disse nedlagte Prædikener vil med ligesaa megen Frugt kunne anvendes til Skolebesøg. Har Forsatteren maaßke ogsaa ved dette Forslag tænkt for meget paa sin egen Kreds?

Naar der i 8de §. foreslaaes, at Hjemmedaab ved Præsten skal afslaffes, men at den dog, naar Barnet var sygt, skulde være tilladt ved Andre; da maa Re-

censenten bekjende, at han ikke tilfulde fatter hans Mening. Hvorfor kan Præsten ikke ligesaa vel dobe i Nødstilfælde? Alt hvad der seer ud, som om det blot skulle tjene til at afvende Embedsarbejde fra Præsten, kan ikke faae Recensentens Medhold. Det er jo desuden tilladt, at Børn maa holdes hjemme, indtil de funne taale Vejrliget.

At Konfirmationen indrettes saa hensigtsmessig og gjøres saa højtidelig for Unge og Gamle, som muligt, er og Recensentens Ønske. Men dog maa han etter her gjøre Indsigelse mod Knæfaldet om Alteret, da den i Menigheder, som hans egen, vilde føre til Vor den i Stedet for til Højtidelighed. Altergangen strax efter Konfirmationen kan vel ej heller finde Sted af mere end een Aarsag. For retsindige Fædre og Mødre er det en af de meest rørende Hjusscener at føre Søn eller Datter til Alteret, hvorfor da hindre eller betage dem denne huslige Glæde? Konfirmationshandlingen selv maa desuden, hvis den ellers har været som den burde, have taget saa meget paa Læreren og Konfirmanderne, at hin neppe med tilbørligt Liv vil kunne administrere, eller disse med stadig Andagt end hellige holde Nadveren. Ogsaa her har Forfatteren neppe beskrukt, at der gives Menigheder, hvor Præsten kan have over 90ve Konfirmander at overhøre i en Kirke, hvor ikke alene alle Stolene, men og Gangene og Korret er aldeles fuldt af Mennesker. Han tænke sig nu sit Forslag prøvet paa saadant et Sted; da vil han sikkert erkjende, at det ikke engang lader sig udføre. At Prædikenen den Dag veeg for de flere Taler til Børnene, kan Recensenten ikke andet end bifalde.

Recensenten har saaledes Skridt for Skridt fulgt den

den højerværdige Forfatter igjennem det første Kapitel. Kun om Anmærkningen Side 30 nævnedes han hidtil Intet. For sin Deel finder han det deri gjorte Forslag om, at Offer ved Barnedaab og Kirkegangskorner skulle bortfalde mod en billig Erstatning, aldeles ukonseqvent i sig selv, da der og gives Bryllupper, som holdes om Søndagen paa Landet, og ved hvilke Forfatteren dog endnu vil have offret; dernæst maa han og bekjende, at paa en Tid, da selv vor vise Regering finder det fornødent, ved Skat til et Seminariesfond, at formindste Præsternes Indkomster, vilde han anse det for en Samvittigheds sag at gjøre noget Forslag, som paa mindste Maade kunde forringe Stands Indkomster. Thi har endog enkelt Præst sit gode og runderlige Udkomme; saa har dog Standen i det Hele og den større Hob af Præsterne set ikke for Mestet, naar de ellers skulle, som hidtil, kunne opdrage deres Børn paa anständig Maade, til Gavn for Fædreland og Borgersamfund.

Vi komme nu til det andet Kapitel, der i syv Afdelinger fremstætter Formulærer til den offentlige Gudsdyrkelse. Her var det da egentlig, at Forfatterens Arbejde skulle tjene til Grund for et nyt Ritual. — Om og hvorvidt dette efter Recensentens usforgribelige Dom lader sig gjøre, det vil deres nojere Ørstning udvise.

I den første Afdeling findes: a) Kirkebønner. Det Forfatteren kalder saa, ere de Kollekter, Præsten skulle læse eller messe, deels for Prædiken, deels til Beslutning. Sorgmodigen tilstaaer Recensenten, at disse Kollekter næsten i ingen Henseende have fyldes gjort hans Forventninger. For det første er det hartad umues-

ligt at fatte noget Synspunkt, som Forfatteren skulde have medet til ved at anlægge og udarbejde dem; for det andet er deres Form langt fra ikke regelret eller takelig, og endeligen er der, hvad Tanker og Sprog og Udtryk angaaer, saa meget at udsætte paa dem, at Recens. maatte skrive en heel Bog for at drøfte dem tilgavns fra alle Sider.

Har Forfatteren virkelig troet, at den duelige Religionslærer kunde i hans fremsatte Samling af Kollektør altid finde een passende til sin Tale; saa maa han i det Øjeblik have tænkt sig den Mark, hvilken Præsten skulde soge at opdyrke, saare snever og indskrænket. Recensenten nævner blot det Kapitel om Pligterne mod Næsten, for at give Vink om, at en retskaffen Præstemand kunde skrive hele Bind af Prædikener herom, uden just at komme ind i den mørke Sygestue, hvori Kollekten No. 12 ene indleder os, som Anvendelse af Jesu store Bud: Hvadsomhelst § ville, at Andre skulle gjøre imod Eder, det Samme gjører ogsaa § mod dem! Men saalidet som Recensent har fra dette Synspunkt funnet gjøre sig selv rede for alle Materiernes Valg; ligesaalidet er det lykkedes for ham at opdage den Plan, hvorefter disse Kollektør ere udarbejdede og fremsatte. Vor Religions Sandheder ere ikke her fremstillede i nogen Orden. Paa Kollekten om, at Jesus bør ester lignes, følger en om hans Opstandelse, derpaa en Bon for Nytaarsdag, og saa en om Jesu Fødsel; atter en paa Høstfesten, derpaa en om Kjærlighed til Jesus, og saaledes ere de næsten alle fastede imellem hinanden uden Orden eller Tankefolge. § et Kirkeritual bør Slight ikke have Sted. — Af de flere Maader, hvorpaa denne her omtalte

talte Orden engang vil kunne indføres, kan Recensenten ikke undlade at nævne een, som maaſkee fra alle Sider vilde snarest vinde almindeligt Bisald. Man følge den samme Orden, som der er i den nye Psalmebog, man give een eller, hvor det gjøres nødvendigt, flere passende Kollektter for hver Hovedafdeling. Til dem føje man egentlige Højtidskollektter for vore Festdage, saa seer i det mindste Recensenten ikke, hvorfra besøjet Klage over Materiens Valg skulde komme.

Vi komme til den anden Ankepost angaaende disse Kollektters Form. Her findes da nu strax det Fremstikkende, at Forfatteren vil, at Chor og Menighed skulle svare med en Sætning eller et Tankesprog i Stedet for det nu brugelige „Amen.“ Saadant har hidindtil alene været brugt ved Litaniet, hvor det og fremdeles maa beholdes, for at udmarke det frem for al anden Chorsang. Men at indføre dette ved hver Søndags Kollekt, vilde Recensenten ingenlunde tilraaide. Dette Svar kunde nu vist nok see ret smukt ud i Bogen; men det er ikke nok: det skal og kunne bruges i Kirken, og der skal det da enten synges eller fremsiges i Taletone. I hint Falder vilde maaſkee Kjøbenhavn og nogle faa Menigheder uden for Staden, som have et ordentligt Chor, inden føje Tid faae disse Melodier indstuderede; men der vilde sikkert gaae flere Decennier hen, inden denne Chorsang blev almindelig bekjendt over Landet, saa den kunde flinge nogenledes taalelig i vore Kirker. I sidste Falder vilde og maatte alt det Ærværdige og Højtidelige, efter Recensentens Følelse, aldeles bortfalde, især da denne eller huin af Menigheden snart vilde stemme i med, og oploſte Rosken over de Andre. Skraal og sturrende Toner vilde

da høres overalt, og forage i Stedet for at opbygge. Recensenten har da det Haab at disse Bavar bortfalde. Skulde der endda ved enkelt Lejlighed prøves paa at beholde nogle, saa maatte dog Forfatterens ikke beholdes, uden efter nojagtigste Drøftning og med de for- nødne Forbedringer. Kollektene selv trænge til begge Dele. Ved en Kollekt har Recensenten stedse tænkt sig en højtidelig Bon i Menighedens Mavn, der bør være fort og ukunstlet, men ogsaa varm og fyrig, og hvori der med særdeles Omhu er sørget for Velklang og Runding og Tonefald saavel i Sætningerne, som i Ord og Udttryk. — Kollektens Gjenstand maa i øvrigt bestemme, om Guddommens Lov og Priis, eller om Bekjendelse af vore Fejltrin og vor Trang skal være Hovedmomentet; men den maa derhos anraabe om den Højestes Bisand til værdigere at bruge de Guds Vel- gjerninger, som bersres, og til redeligen at udøve de Pligter, som omtales. Men naar man nu efter disse Fordringer ville prøve nogen af de her foreslagne Kol- lekter, da er Recensenten fuldeligen overbevist om, at den ej vilde bestaae for en upartisk Domstol. Recen- senten tager den første den beiste f. Ex. No. 14, hvis Overskrift er: Jesus opstod. Ogsaa vi skulle op- staae. Denne Kollekt lyder saaledes: „Saa ere da „alle dine Lidelsir forbi. Sejerrig — dyrebare Jesu! „opstod Du af Din Grav, opstod til Glæde og Sa- „lighed. Vi sorgede ved Din Grav. Vi frydes ved „Din Opstandelse. Thi ogsaa vi skulle opstaae, som „Du. Ej evig skal Graven indslutte os. Ogsaa for „os er Liv, Uodelighed og Opstandelse. For Enhver, „som her var god, er evig Salighed. Du har beseg- „let dette vort Haab, Du har styrket os i denne sa- lige

, liggjørende Tro. Vi takke Dig for Din Opstandelsesdag. Den er for os Haabets og Troens Dag. „Saa kunne vi da nu rolig lufte vort Øje. Graven er ikke meer saa rædselfuld. Den er Fredens Sted, for trættede Vandrer — en stille Bolig, hvor vores Been hvile, indtil Din store Dag — forklarede Frelser! kommer. Det see da, at Dyden lider, at den Stromme lever miskjent og bagtalt, at Sygdom og Fattigdom ofte bleve hans Lod. Det see, at den Edle faldes bort midt paa Virksomhedens Bane, udsaaede, men ikke hostede, begyndte uden at fulde. Vi kalde dog Din Verden ingen Jammerdal, Døden ender al Kummer. Der er en Himmel til, der opklarer for os det Mørke, som her omgiver os. Hist begynder den Edle, hvor han her endte. Her luttredes, ovedes, hist lønnes han. Nu strækkes vi ej ved Tanken om Gravens Rædster. Vi frygte Døden ikke. Den er ikke, den kan jo ikke være strækkelig for os, naar vi ved Enden af Esbebanen ere angerløse. Nu trøste vi de Elste, som græde omkring vort Leje. Der er et Haab, som aftørre de Taarer, Fader, Moder, Son og Datter, Ven og Broder følde ved vort Liig. Døende kunne vi nu række vores sorgende Venner vor matte Haand, kunne sige dem og Verden Farvel med den salige Tro: at vi engang som Du, skulle see igjen vores Kjære. Frelser! styrk os i det Gode. Ere vi fun gode, saa frygte vi Døden ikke. Vi komme jo til Dig. Hist samles vi med dem, som vi elskede hernede.” — Nu spørger Recensenten: Kan eller bør en Bon begynne med en Sætning som denne „Saa ere da alle dine Lidelser forbri.” Man veed jo ikke, hvem der tales

om eller tales til, og dette da hentyder jo aabenbar paa noget Foregaaende. Den løse historiske Tone, som hersker heelt igjennem, er den Bonnens syndige og varme Eprog? Disse korte Sætninger, som matte og forvilde, ved at flytte Tanken fra Jesus til os, derpaa tilbage til ham, saa til Graven, saa til Livet og den Dydiges Kummer, saa til Himmel, saa til Døden, saa til Dødslejet og endelig igjen til en Du, som først nævnes i det næste Punktum. Er det Bon? Disse opkastede Indvendinger: „Det skee da, at Dyden lider o. s. v.“ med deres Folgeslutning: Vi kalde dog Din Jord ingen Hammerdal:“ Er det Bon? Ja, dersom det er Bon, saa forpligter Recensenten sig til at gjøre en Kollekt af hver anden Side i enhver sammenhængende Prædiken. Thi for al Verden seer dinne Kollekt ud, som om den med nogle faa Forandringer var udskrevet af en Paaskeprædiken. Hvad der her er sagt om det løse fortællende Foredrag og de forte trættende Sætninger og Springene i Tænkfægången, lader sig mere eller mindre anvende paa enhver af de øvrige Kollekter. Men dog har ingen af dem alle, hvad Formen angaaer, mere forbavset Recensenten, end Kollekten for Konfirmationsbørnene, Side 110. Efterat der her er bedet i Børnenes og derefter i Slægtningenes Navn, saa gør Forfatteren det til den sidste Gradation i Kraft og Underlighed, at Læren selv skulde læse eller messe: Jeg, deres Lærer, beder for dem. Lad mine Formaninger ikke være spildte o. s. v., og Choret og Børnene skulde svare: Bonhor ham, milde gode Fader! Recensenten føler sig og som Lærer og Præst, men dog vilde han ikke uden med dybeste Unbeelde og med bævende Læbe kunne bære

høre saadan Bon frem for Guddommen, eller høre Menighedens Svar uden Blusel. Efter hans inderlige Følelse strider dette i høj Grad mod decorum.

Recensenten har fremdeles sagt, at her er saare Meget at udsætte paa Tanker, Sprog og Udtryk. Hovedføjslen, som Forfatteren i denne Henseende har gjort sig skyldig i, og hvoraf de andre med Skjel kunne udledes, er denne, at han ved sine Kollekter har alene tænkt paa sin egen Kreds, sit Sogn og sin Landsbye. Om dette ene Punkt dreje sig alle hans Ideer. Han er og bliver i alle sine Kirkebønner ved Husstanden, som den seer ud paa Landet, ved Ager og Eng, og ved de Sorger og Glæder, og de Velsignelser og Genvordigheder, som kunne møde ham og hans Sognes mænd. Sålt vilde nu have Recensentens hjerteligste Bisald, naar Forfatteren havde staet frem som Doctor i sin Menighed; men naar han sætter sig hen at skrive Kollekter, som skulle bruges ved Dannerfolkets Gudsdyrkelse i hele Tyskland, saa bliver jo ved hans Fremgangsmaade Hensigten aldeles forfejlet og den opsatte Kirkebøn ubrugbar. Recensenten vil alene udtegne nogle af de hidhenhørende Steder af Forfattersens Kirkebønner. Det hedder S. 63 „Styrk og velsign vor Tro, at den, som det bedste Træ i Haven, maa vorde riig paa gode Frugter.“ S. 79 „Paa vor Kirkegaard slumrer mangen En, som leed længe og haardt, medens han levede.“ S. 80 „Vore Fornøjelser være sædelige, Vore Sammenkomster være saadanne, at vi aldrig have behov at angre dem. Vi glæde os saaledes, at vi tor være vores Glæder bekjendte for Dig, for vore Forældre og alle Gode. Da Frelser! henleve vi vor Juul, som det

„sommmer sig for Dine igjenløste Krlstne.“ Her er aabenbar taget Hensyn paa de paa Landet brugelige Julestuer. S. 93 „Skulde lang Vinter, Regn og Hagel og Uvejr true vort Korn med Ødelæggelse — „o! da ville vi ikke vorde mismodige. Saa ofte frygte og klagede vi. Men Du hjalp i Nødens Time. „Den lange Vinter svandt — Sneen smelte, og vort Korn stod grønt og haabefuld. Efter mange regnfulde Dage brød Solen atter frem og var mede den lædskede Jord.“ S. 96 hedder det pm Jesu Kjærlighed: „Den lære Sonnen og Datteren at sørge, endog med Oposfrelse at sørge for gamle Morder og Fader.“ S. 102 „Da nyde vi som Venner og Laboer og Sognemænd de Kristelige Glæder, som Du ved Din Lære og Din Død forhervede Dine Bekjendere.“ Hvilken synderlig Kommination af heterogene Ideer!

Af den snevre Kreds, hvori Forfatterens Hand har bestandig omsvævet, er dernæst og fulgt, at han overalt er gaaet ind i den omstændeligste Detail, der vel ligeledes ofte kan være baade hensigtsmessig og gavnlig i Prædikener; men bør derimod aldrig finde Sted i Bønner — Her maa fun flettes store og als mindelige Synspunkter, og disse maa fremstilles med koncentreret Fyrighed og med Aandens hele Kraft. Saa lærte Jesus os selv i sit Fader Vor. Ikke vilde derimod Recensenten lystes ved at staae frem i Bresmerholms eller i nogen anden Kirke, og kollektore som følger: „S. 42 Hjist synger den lille Fugl en Lovsang til sin Skabers Priis. Hvor er den underfuld dansnet! Hvor dens Bygning er indrettet med Viisdom! Vi see Luftens glade Sanger, see Dig i den, og tilbede

„bede Din Almagt.“ Ligesaalidet vilde han finde det passende i en Bon at læse eller messe dette med trættende Omstændelighed, udførte Sted. S. 68 „Fader! „Sygdom er et haardt Kors. Udelukt fra Naturen „og fra de glade Mennesker ligger Broderen paa Syge- „lejet. Han seer ej Din skjonne Soel, han hører ej „Dine jublende Skabninger. Han lider som Fader, „som Ven, og med ham lide de, hvis Forsørger han „er. Han tæller lange sovnlose Nætter, og bittere „vaandefulde Dage hengaae for ham uden Fryd. Da „tenke vi paa Din Sons Lære, da sætte vi os i den „Lidendes Sted. Saa ville vi ikke gaae folde forbi „hans Bolig. Vi træde ind til ham. Vi pleje, vi „troste ham. Fader! da bløde vort Hjerte! Da svins „de al Egennytte! Da ile vi hen til vor Broder med „Trøst og Raad og Hjelp!“ Ethvert Ord til at bes- vise, at Sligt ikke er Bon, anseer Recensenten for overflodigt.

Af den snevre Synskreds, inden hvilken Forfatteren ved sine Kirkebonner har indskrænket sig, er endelig og fremkommet, at hans Sprog er alt for nedstemt, Udtrykkene ikke overalt værdige nok, og det hele Foredrag mat paa mangfoldige Steder. Mange af de forhen anførte Stykker kunne allerede bevise dette. — Nu søger vel den højerværdige Forfatter at vørne om sit løse og nedstemte Sprog ved at sige i Indledningen, at han vil, at hans Bonner skulle være omrent, som et godt Barn taler med sin elste Fader. Men dette gode Barn maatte dog være et myndigt Barn og intet  $\pi\alpha\delta\iota\sigma\tau\alpha\epsilon\pi\sigma\tau\omega$   $\phi\gamma\eta\sigma\tau\omega$ , ingen  $\nu\eta\pi\iota\sigma\tau\omega$   $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\omega$ . Forfatteren kan dog ikke fritages for, at jo hans Kollektør stundom ere stemte i en meget false

Tone

Tone ogsaa fra dette Synspunkt. Man læse: S. 41 „Ingen Spurv falder fra Taget.“ S. 54 „Ingen Synd naae til vort Hjerte“ conf. Math. 7, 21-23. — S. 59 „Saa kom Modgang, saa gjemte jeg i Graven en Ven, saa blev jeg syg.“ S. 60 „Mit Hjerte er ikke nær reent nok.“ S. 63 Om hin store Scene i Urtegaarden: „Ikke omsonst skal du have grædt i Gethsemane.“ S. 66 „Maatte vi ej altid spørge: hvad faae vi derfor?“

I Litaniet, som Forfatteren har foreslaaet, er der meget Godt, men dog maa det nojagtigen revideres baade med Hensyn til Tanke og Udryk, som og med Hensyn til Tonefald og Velklang. blot i disse tvende Linier:

„Naar Kjæd og Blod da drage  
Os hen til grovere Fejl.“

er der paa Prosodiens Vegne et Par Anmærkninger at gjøre ved det, som her er udmarket. Vi beholde dog vel og et lille Litanie, der, i det mindste hvad Musikken angaaer, bliver uforandret det Gamle, om end Ordene skulde forandres? Saare nødig vilde Recensenten, og sikkert Mange med ham, give Slip paa denne sjonne og højtidelige Chorsang ved vore Ugeprædikener.

Med Ideerne, som findes i de almindelige Forbønner, der udgjøre det andet Stykke i den første Afdeling, har Recensenten i det Hele været mere tilfreds end med de foregaaende Kollektter. Naar Synsfredsen udvides, og Tanken drages fra Sogn og Bye til Land og Rige, naar det fortællende Foredrag hæves og Bønnens Aand og Kraft overalt udbredes over det, og naar Udryk og Vendinger derhos faae de behørige

Fors-

Forandringer; da er det vel muligt af dette Forfatterens Arbejde at frembringe et Heelt, som fortjente at afsløse, det vi have. Slutningen af Nytaarsbønnen er Noget af det Bedste i dette Affnit. Bededagsbønnen uden Twivl den mindst heldige. At en saadan Bon efter Prædiken kunde begyndes eller endes med et eller to passende Vers af en Psalme, det kan Recensenten efter Overbevistning samtykke, da det baade kunde vække til Opmærksomhed og oplofte Hjertet og Ejene til behagelig Afverkning. Derimod vilde det sikkert forstyrre at holde, endog flere Gange, op i Bonnen selv, for at synde. Maar man blot betænker den Uviss-hed og Langsomhed, hvormed de Allersieste af Almuen opkaste en Psalme, saa bliver man sikkert enig med Recensenten herom. — Det har ellers ikke lidet forunderet Recensenten at han hverken iblandt Kollekterne, eller iblandt de almindelige Forbønner har fundet no-gen, bestemt til Reformationsfesten. Det kan dog ikke være Forfatterens Mening, at vi skulle affasse Mindet om denne Velgjerning i vort kristne Samfund?

Foruden de almindelige Forbønner har Forfatteren endnu tillagt Bønner i enkelte Tilfælde. Det er ingensteds sagt, om Forfatteren vil, at disse skulle bruges i Kirken eller ved huslig Andagt. Recensenten antager, at det første har været hans Mening og besdimmer dem fra dette Synspunkt. Den første Bon skulde da bruges i vedholdende Tørke, og den anden, naar Vejrliget har forandret sig. I disses Sted vilde Recensenten foreslaae een: om betimeligt Vejrligt. Sikkert vilde Bonden nødig savne en saadan i det nye Kirkeritual, og da Sagen er et Lands-anliggende, er den og passende der, naar den er rigtig affattet.

affattet. Hvad der staaer i No. 2 kommer jo atter paa Bane ved Høstfesten. Den tredie Bon efter et svært Tordenvejr vilde Recensenten uden Betenkning udelade, som alt for speciel. Recensenten fandt det overalt saare besynderligt, at der skulde holdes en offentlig Bon efter et svært Tordenvejr. Sagen selv maatte lede til at bestyrke hos Almuen den overtroiske Frygt for Tordenen. Hvo kan desuden bisalde Udtryk, som disse, i Bonnen selv? „Mys øngstedes vi. Din „Almagts Haand svævede over os“ (Gjør den ikke det altid? og er Billedet af Haand desuden, efter Esthetikens Regler, passende paa Tordenvejr?) „Hvor stor var ikke Faren; som truede vore Agre og „Boliger!“ (Denne Tankefølge er urigtig; thi hvorledes kan der være Fare paa Færde, naar Almagtens Haand svæver over os. Denne Forestilling leder snarere og flug til Begrebet om Bestiermelse og Varetægt.) „Vi øngstedes, vi bad.“ (Hvor Klejnmodigt! Hvor aldeles stridende mod den rigtige Idee, som Bonden synger i No. 14 af den nye Psalmebog:

Til hvilket majestætisk Syn  
Fremfalder os Din Torden,  
Naar rædsomskjonne Lyn paa Lyn  
Forkynde Dig for Jordens?  
Da tænker Støvets ædle Son:  
Din Røst, o store Gud! er skjøn,  
Selv naar den Skræk udbreder.)

Bidere: „Lynilden opklarede den mørke Nat.“ (Det er altsaa vist, a det Tordenvejr, der skal bedes efter, kommer om Natten. Forfatteren har tænkt: det natlige Mørke; men skrevet: den mørke Nat)

27 at) „Dens Flamme svævede omkring vore Boliger.  
 „Forbi er Faren.“ (Hvor afbrudt!) „Du har kun  
 „hørt de Godes Bønner. Ej ruller Tordenen meer.“  
 (Altsaa bede alle Gode, at Tordenen ej maa  
 rulle meer — hvor urigtigt og skjævt fremstet!) —  
 Dog dette være nok til at bevise, at Bønnen selv ikke  
 er heldig, og at der altsaa slet Intet tabes ved at ude-  
 lukke den.

No. 4 kaldes en Bøn efter ødelæggende Ildes-  
 brand. Denne er og skrævet for et alt for enkelt Til-  
 fælde, og kan uden ringeste Skade undværes. No. 5  
 Bøn i Brigstider. Tonen i denne er ej heller saa i  
 alle Henseender, som Recensenten ønsker den og for-  
 mener, at den efter Regel bør være. Ved passende  
 Omdarbejdelse kan den blive brugelig. No. 6 er en  
 Bøn i smitsom Sygdom. Skal den beholdes, som  
 dog Recensenten for sin Deel er uvis om, da maa  
 den underfastes nojagtig Drøftning. Her er ikke Stes-  
 det dertil. Recensenten bør alene tillægge, at hvad  
 han forhen har meldet om Forfatterens Sprog og Fo-  
 redrag, det gjelder i alle Maader og om denne Afde-  
 lling. Inderlig Højagtelse for Religion og Dyd og for  
 Gudstjeneste, som Middel til at værne om hin og at  
 understøtte denne, er overalt fremlagt i den hele Bog.  
 Blid og varm Følelse Skinner frem af Alt, hvad For-  
 fatteren har udarbejdet. Men saa umueligt det der-  
 for vilde være at miskjende den højær værdige Forfatters  
 ødle Hensigt, eller hans redelige Virkelyst; saa lidet  
 kan den ørlige Sandhedsven i et saa vigtigt Anlig-  
 gende tilbageholde sine Ankeposter, eller den øvede  
 Dommer bifalde det asketiske Arbejde, som efter hans  
 tykke mangler det, vore gode Forfædre kaldte Sal-  
 velse,

velse, og hvorved Recensenten forstaaer Kristendoms-aand og religiøs Kraft.

(Fortsættelsen følger.)

V. R. Hjort.

\* \*

\* \*

\* \*

I det skandinaviske Litteraturselskabs Møde den 30te August forelæste Hr. Assessor Høst en Afhandling om Begrebet af Statistik og dens Historie. Professor Sverdrup og Lektor Horneman blevne valgte til Selskabets ordentlige Medlemmer.

### Trykfejl i N:o. 37.

- S. 579 l. 10, *sørgelig* læs *sørgelig*.
- 580 — 6, vidtløftigere l. vidtløftigen.
- 581 — 6 f. n. Psalmebøger l. Psalmebogen.
- 582 — 17, dets l. dens.
- 583 — 11, Kir gegangskoner l. Kir gegangkonen.
- 584 — 3, snarere l. saare.
- 586 — 9, det l. den
- 587 — 10, Kristendommen l. Kristendom; men.
- " — 15, i l. ind i.

# Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 39.

Plan til Forbedring ved den offentlige  
Gudsdyrkelse. Et forsøg af P. O. Bois-  
sen, &c.

(See No. 37 og 38.)

**D**en anden Afseling handler om Skriftemaalet. Af Forfatteren har det rigtige Begreb om denne Kirkeskif, det var ikke mere, end hvad man kunde vente. Men dersor kan Recensenten dog ikke i alle Ting være enig med ham om de Forslag, han gjør angaaende denne Sag. Naar han vil, at Præsten skal ved densne Lejlighed katekisere en Stund med de Ungle, da giver Recensenten af Hjertet sit Bisald dertil, hvad Landsbyemenighederne angaae. Der har han selv forдум brugt denne Skif og glædet sig ved at kunne anvende den. Maaske lod det Samme sig og indføre i de allerflestte af Kjøbstæderne. Dog twivler Recensenten om, at den yle Ungdom der stod frem, og, naar dette ej kunde overholdes, da vilde Recensenten ikke tilraade, at det blev befalet. I Kjøbenhavn er det dersimod bestemt umueligt at faae saadan en Indretning

## 610 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

i Gang. Der fylder Konfidenternes Tal stundom saaledes Kirkegulvet, at Præsten ej vilde kunne komme frem. Der staae de Forrest ved Korsdøren, som ere komne først; og Son eller Datter viger ej fra Faders- eller Moders Side enten i Skriftestolen eller siden ved Alteret. — Her kan ikke katekiseres ved Skriftemaal.

Forfatteren foreslaer i øvrigt, at, efter at have katekiseret paa Kirkegulvet, skulde Præsten gaae for Alteret. Ved det skulde da de Eldre først samles og nedknæle om det. Med dem skulde Præsten, ligeledes knælende, bede en passende Bon, og derpaa staagende sige dem et Trostesprog, f. Ex. Joh. 3, 16. Siden skulde Ungdommen møde og knæle om Altersoden. Ved Bonnen med og for dem vil han ikke, at Præsten skal knæle; men derimod skulde En af de Unge paa en Tiltale svare: Vi ville med Guds Hjelp bli- ve ved at være gode, og Præsten derpaa og sige et Trostens-Ord til dem Alle. — Ved dette Forstag maa Recensenten for det første bekjende, at han forsyves har grublet paa at udfinde nogen Aarsag, hvil Præsten skulde knæle ved Bonnen med de Gamle, men derimod staae oppejst, naar han bad med de Unge. Det er jo dog den samme Gud, der bedes til. Religionen gjør jo ej heller Forstjel paa Personer; ligesaalidet som Ordets Ejener bør i den Henseende søge at tæffes Menneskene. End det blotte Udvortes skulde jo dog bevidne, at Præsten bad lige saa inderlig for den Ene, som for den Anden. Dernæst maa han gjøre opmærksom paa, at hvad han ovenfor har sagt om Skriftemaal i Kjøbenhavn, viser allerede, at Forslaget er her uanvendeligt. Men denne Overbevisning maa endog

hdermere bestyrkes, naar man betænker, at i Hovedstadens Menigheder skulle flere Præster skrifte paa eensgang i samme Kirke.

Haandspaalæggelsen vil Forfatteren have afskaffet som Norm; men dog tilladt ved enkelt Lejlighed. Dette kan Recensenten heller ikke bifalde; thi da vilde den uden Tvivl gjøre Opsigt, vel og stundom fortjene Opmærksomhed formedelst mindre overlagt Anvendelse. Her bør, efter Recens. Dom, være fast Regel, og Haandspaalæggelse enten bruges almindelig med et passende Ønske eller en Velsignelse i Kristi Aand, eller og slet afskaffes for Alle. — Recensenten seer ingen Vej herimellem, paa hvilke han jo tillige ejner flere Anledninger til Misbrug. Ligeledes formener Recensenten, at Ønsket eller Velsignelsen, hvad man vil kalde det, hvormed Skriftemaalet endes, maa være det samme og eens for Alle. Det er ikke i saadanne Ting at Variation nødvendig skal finde Sted ved Gudstjenesten. Her vilde den maastee endog kunne lede til Misforstaelse. Recensenten tager til Exempel endog et Par af dem, som Forfatteren ved denne Lejlighed foreslaaer. Sæt, at Præsten brugte ved at lægge Haanden paa Nogle den Opmuntring: Værer troe indtil Enden, saa skulle I faae Livets Krone! men derimod ved Andre den Formaning: Vender om fra Synden, og Gud vil være Eder naadig! Kunde da ikke det Spørgsmaal: hvorsor mon Præsten just brugte det Sprog til dig? let oprinde i nogen af de Sættes Hjester, og ved rigtige eller falske Hentydninger tjene til at forbritte i Stedet for at opbygge. — Naar der fun er Liv og Aand og Kraft i Skriftekaten selv, saa kan Præsten heel vel bruge det samme Ønske til Alle, endog

naar Haandspaalæggelsen beholdes. — For sin Del ønsker Recensenten ved denne Handling i vore Kirker, at Tilsigelsen af Syndsforsladelse maa forandres til et Ønske — og at Presten paa Landet maa befales at tage Konfitenterne for Alteret, hvor da ikke Forfatterens Bon, men en fort og fyndig Tale skulde holdes for hvert Sæt.

Mod det Ceremonielle ved Altergangen, hvorom foran er talt ved S. 28, havde Recensenten intet Betydeligt at indvende. Han ønsker og, at der maatte være Stilhed og ingen Korsang, men blot dæmpet Orgelspil, hvor det haves, i Kirkerne, medens Menigheden gaaer op til Alteret. Han stemmer og for, at Lysene beholdes. Det har ej heller det mindste Stødende for hans Følelse, om Presten beholder Messekjorte og Messehage. Her, som ellers ved mange andre Lejligheder, er det ikke Tinget selv, men Uordener ved Brugen af den, som forvolder Misfornøjelse. Stadigen troer Recensenten, at ikke Alterflæderne, men deres paa mangfoldsige Steder maadelige Forfatning, støde Sind og Sands. Naar Messehagen er en afbleget, vel endog stundom forrevet, gammel Kaabe, eller, naar Alterdig og Skjorte ere snarere gule og graae, end hvide; saa ønske vist de, som paa saadant et Sted ville gaae til Allters, at de vare borte. Men mon dog ikke de Allerflesteheller vilde have nye og smukke Alterprydelser i Stedet? Om Fader vor skal udelades eller beholdes, vil vist beroe paa, ifald Stemmer derom skulle gives, om disse skulle talles eller vejtes. Skeer det Sidste, da vinder Forfatteren; thi Kun Bedrægt hævder denne Bon Plads ved dette Sakrament.

Saavidt er altsaa Recensenten enig med Bogen. Men hvad han forhen har sagt om flere Formularer,

gjens-

gjentager han ogsaa her. Forfatteren siger vel, at det Eensformige ved Gudstjeneste fjeder. Han har og Ret, naar han derved tænker paa de eensformige, ustuderede og slette Prædikener eller sovnagtige og mørke Katekisationer, hvormed Gudstjenesten alt for ofte vanzires. I sine Prædikener er det i Særdeleshed at man skal give Menigheden den oplivende og frugtbare Variation, der skal drage og lokke Folket til Guds Huus, og glæde og opbygge Menigheden under Tjenesten. Her skal Ordets Tjener, saavidt muligt, altid være nye, uden nogensinde at tage Stedets eller Arbejdets Værdighed af Sigte. — Ved Alteret troer derimod Recensenten, at flere Formularer vilde snarere forvirre end opbygge. Her har den retsindige Kristen sine Tanker fastede paa Madverens Djemed, og naar det, som forelæses, kun er fundt og hensigtsmæssigt, saa falder det ham vist aldrig ind at fordre den ene Gang en og den anden Gang en anden Formular. Sæt desuden at flere Formularer blev antagne; — efter hvilken Regel skulde de da bruges? Hvorledes skulde det forebygges, at ikke den samme Formular blev brugt, naar de, som hørte den sidst, atter gif til Alters? I sidste Tilfælde hvor blev da Variationen? Hvor blev den overalt for dem, som gif om Festdagene, der skulle have særegne Formularer efter Forfatterens Forslag? Maar man saaledes, som man bør, tænker sig Tinget i Udsøvelse, saa fattes det snart, at, end ved flere Formularer, vilde der dog ikke blive den Variation for Altergjesterne, som Forfatteren maaske har formodet, da han udkastede Planen dertil. — Efter sin Overbevisning gav derfor Recensenten gjerne de i denne Afdeling foreslagne Formularer for een eeneste, der indeholdt det Bedste og

Væsentlige af dem alle. — Dette er nu Recensentens uforgrænseelige Mening om denne Sag. Men vil man desvagtet have flere Formularer, saa vil Recensenten dog meget bede om, at de som gives, faae den behørige Form; thi mod dem, denne Afdeling fremstiller, kan der, især hvad Formen angaaer, indvendes saare Meget. Formularen ved Altersgang bør nødvendig heel igjennem være ejernes fuld Tiltale til dem, som bivaane Madveren. Dette have vore Fædre allerede erkjendt, og al grundig Eftertanke over Sagen og Handlingen maa stadtæste denne Mening. Forfatteren har derimod den samme løse fortællende Stil her, som foran i sine Bønner, og oftere apostroferer han Gresseren, end dem, som ved Alteret skulle stemmes til hans andægtige Erindring. — Dette bør ikke saa at være. — Hvad nu endeligen Ordene ved Sakramentets Uddeling angaaer; da er Recensenten naturligvis ogsaa her af den Mening, at de bør være eens for Alle og ved enhver Kommunion. — Forfatterens Forslag om, at Præsten først skalde sig en passende Tiltale til Alle og siden en kortere til enhver; vilde Recensenten gjerne bifalde naar denne Fremgangsmaade var anvendelig overalt. Men Forfatteren selv vil indrømme, at i Menigheder, hvor to Præster administrere, der vilde det forvirre og forstyrre eller dog tage det Højtidelige og Andagt vækkende, naar den sidste Præst skulle fremstige et Tilraab til Alle, medens den første allerede gifte om med Brødet, og i lavere Tone talede til enhver især. — Gjører dette til Jesu Thukommelse! Det er den Tiltale, Recensenten ønsker. Det er Stifterens eget Bud og den er kort og indholdsrig — At der haves en egen Formular for Sygeberettelser er fornødnet. Med pas-

passende Forandringer kan Forfatterens ret vel lægges til Grund. Aldeles at forbyde denne sidste religiøse Skif, som Recensenten af Flere har hørt foreslaet, vilde uomodsigeligen være aandeligt Tyrannie. —

Den fjerde Afdeling handler om Konfirmationen. Forfatterens Forslag om at Børnene skalde afslægge Lovet knælende om Alteret kan neppe udføres overalt paa Landet, da der sikkert paa de allerfleste Steder ere mange flere Børn, end der kan rummes paa Knæfaldet. I de større Steder og frem for Alt i Kjøbenhavn vilde det være aldeles umueligt, som Recensenten og oven for har bevist.

Forfatteren vil ikke, at hver Barn skal tilspørges; men at eet Barn skal svare paa Præstens Tiltaale og den hele Hob lydeligen tilkjendegive, at de bisfalde dette Svar. Trottende er det vist for Religionslæreren at gjentage Spørgsmaalene til hver især, eller, som Skif er paa flere Steder, til hvert Par. Men hverken her eller andensteds kan Menighedens Tarv eller Gudstjenestens Frugt i mindste Maade opføres for at skaane Ordets Ejener. Efter sin hele Overbevisning kan og bør Recensenten erkøre og bevidne at just Konfirmandernes personlige Lovste og det Haandslag, de give paa dets Opfyldelse, er for ham saa hensigtsmæssigt og ørværdigt, at hele Handlingen vilde i hans Øjne tage Meget, om dette blev forandret. Fra denne Side er vor Konfirmationsakt netop i sand Dan-nemands Aand, om Recens. her tør bringe dette Udtryk, og maa derfor have det danske Folks Bisald. Maar altsaa kun de Spørgsmaal, som gives, blive lyse, forte og fyndige og angaae de tre væsentlige Ting. Afhold fra forsærlig Synd, levende Kristentro ved

Pligternes Opfyldelse og Bestandighed i sand Gudsfrigt, — og Belsignelsessonstet derhos bliver, hvad det bør være; saa bortbytter Recensenten, ikke uden smerteligt Savn, vor nærværende Konfirmationsakt med den af Forfatteren foreslaede Fremgangsmæde. Forvirrende Larm, stundom vel endog anstændelig Skurren, vilde neppe være at undgaae, naar alle Børnene, uden at være afrettede dertil, skulde svare et lydeligt: Ja! eller: Vi ville! i Munden paa hinanden. Men vilde Præsten besaarsag i Forvejen øve dem i at fuldføre dette Oprin med sonamelig Anstand, saa nedsank denne værdige Religionshandling til et indstuderet Skuespil, og Indtrykket paa Børnene, som dog er det vigtigste, blev aldeles forseillet. Saare megen Tid vandtes ej heller, naar dog Præsten til Slutning, efter Forfatterens Forslag, skulde velsigne enhver især. Overalt sørge vore Præster kun for, at der er Lys og Orden og Grundighed i deres Overhoring, og Aand og Kraft i de Taler, de holde ved denne Handling, saa er Recensenten fuldeligen forvisset om, at Konfirmationen trænger ikke til Knæfald og end langt mindre til skrevne Pagter, for at have den tilsigtede Indflydelse paa Unge og Gamle. Recensenten vil i øvrigt overlade det til hver Anden, som maatte føle Kald dertil, at gjøre sig tilgode over Forslaget om disse skrevne Pagter, der nu skulde oprettes med vor Herre. Recens. seer alene paa Forfatterens ejerlige Hensigt, ja han troer endog, at hvor der i en lille Menighed er et ret hjerteligt og husfaderligt Forhold imellem Præst og Sognefolk, der kunde de baade være en uskyldig og gavnlig Indretning. Men han maatte fornægte al sin Kundskab om Verden og Menneskene i Almindelighed,

versom han skulde tilraade dem som en forestrenen Deel af Landets Konfirmationsaft. — Ligesaa godmodigt, men og ligesaa uudførligt overalt, er et andet Forstag, som her gives Bink om, at nemlig det forrige Aars Konfirmerede skulde paa den Dag staae oppe ved Alteret. Maar Forfatteren blot et Øjeblik havde tænkt paa, hvorledes dette Forstag skulde kunne bringes i Udførelse, saa havde han enten ikke nedskrevet, eller dog strax igjen udslættet det.

Vi komme nu til Daabens Sakramenter, hvorom Forfatteren handler i den femte Afdeling. Mod Indledningen kan Recensenten ej have noget at erindre, med Hensyn til Daabens Hensigt. Dog savner han Jesu egen Besaling blandt de Grunde, der tale for, at den er en hellig Religionshandling i vor Kirke. Maar Forfatteren videre ønsker, at Fader eller Moder selv skulde bære deres Børn, saa spører man deraf, som overalt af mange andre Ting i Bogen, at han har tænkt paa sit Fødeland, Helstien, og endnu som Mand har Forkjerlighed for det han yndede, eller lærte at ansee for Ret i Barndommen. Recensenten har ej heller noget imod, at Moderen selv bærer sit Barn; men Faderen vilde paa det Sted støde danst Mand af samme Grund, som Forfatteren gjerne saae ham der. I Spørgsmaalene, der affordrer Lovtet, behøver man ej at tage Hensyn paa denne Omstændighed. Maar de affattes saaledes: Love I at dette Barn skal vorde opdraget til o. s. v.; saa kan det fra denne Side være ligegyldigt, hvo der bærer det, naar kun den Bærende er selv en Kristen.

Forfatteren har ogsaa her flere Formularer. Recensenten ønsker kun een. Nogle Grunde herskor har

han allerede anført. Han tillægger her endnu tvende, som efter hans Formening begge ere bindende. Det ligger i Sagens Natur, at den simple Almuesmand, endog ofte blot fordi han er meest samvittighedsfuld, kan snarest falde til at gruble over hvad der er helligt og ærværdigt for ham i Religionssager. Vilde og kunde det nu ikke saare rimeligen indfalde denne eller hin, om hans Barn og var rigtig kristnet, naar han hørte, at der brugtes anden Formular og andre Spørgsmaal ved denne Handling, end de der brugtes ved hans Barns Daab? Her stod Paulus levende for Recensenten med sit alvorlige Bud i Kor. 8, 9. Vær nøje paa, at den Frihed, I bruge, ikke vorde de Svage til Anstød! Men fra en anden Side kunne flere Formularer og vorde το πρόσωπα for en eller anden mindre retsindig Mand i den gejstlige Stand. Trang eller Vindehyge kunne friste til at sætte forskellig Takt paa de forskellige Formularer. Man sige, hvad man vil: Mueligheden heraf drister ingen forsaren Mand sig til at nøgte; og hvorfor da ikke foreshygge dette Anstød? — Ordene ved Daaben selv bør vedblive uforandrede, som de ere paabudne af Daabens Stifter, og som de og findes i vort gamle Ritual. — Endelig anmærker Recensenten endnu alene ved denne Aftanding om Daaben, at det bør paasees, at der vorder den næjeste Enighed mellem Spørgsmaalene ved Daaben og Konfirmationen. Proselyters Daab har Forfatteren glemt, hvilket man let kan forklare sig. Vedkommende maae erindre den.

Den sjælle Afdeling der giver Formularer til Konfirimationer kan Recensenten nu saa meget kortere berøre, da hans Hovedfordring er her den samme som ved

de foregaende. Af Forfatterens flere Formularer, der have Blidhed og Sinderlighed, men mangle Styrke og Bibelaand, ønsker Recensenten een god sammendraget, paa hvilken Kristendommen sætter sit Stempel. — En Formular, der skal fortjene at fremlægges for Danne rkongen og fortjene at bruges af det sindige danske og norske Folk maa hvert Udttryk være vejet, hvert Bes- greb; der fremsættes, lyst og rigtigt, og Ordene være ægte danske, samt hverken sige mere eller mindre end de i den Sammenhæng virkeligen skulle. Om Forfatteren har med tilhørlig Omhu agtet herpaa, maa en lidet kritisk Prøve afgjøre. — Recensenten tager uden Valg den allerførste Formular i denne Afdeling.

Saa lyder det hos Forfatteren: „Guldendt var „Skabelsen. Til den første Mand fôrtes den før- „ste Kvinde. Skaberen havde selv helliget deres „Forbindelse med de Ord: Det er ikke godt, at „Mennesket er ene. Jeg vil gjøre hannem en Med- „hjelp, som skal være hos hannem.“ Denne Be- gyndelse er smuk og højtidelig i sig selv; men kommer den ikke uventet og uforberedet naar en Tale strax til- forn er endt? Thi aldrig kan det dog være Forfatte- tens Mening, at der skulde gjøres saa megen Forstjel paa Brudefolk, at Nogle skulde have denne blotte For- mular ved deres Vielse. Af Bogen kan man hertad ikke dømme andet. Men det blev aabenbar Persons Anseelse, og kunde ikke andet end aabne en vid Mark for selvraadig Egennytte. Skjøndt derfor Recensenten ønsker denne Begyndelse beholdt; maa dog et Par Ind- ledningsord forudsændes. Vi gaae da videre: „For at „skaffe sine Børn rene og sande Glæder, og for „at mindste Livets Sorger, indstiftede Gud den „hellige

„hellige Egtestand.“ Herved har Recensenten flere Anmærkninger at gjøre. Sine Børn forekommer ham ikke bestemt nok. I denne Sammenhæng, hvor Tanken skal holdes ved Baandet mellem Manden og Kvinden, tykkes ham at dette Udtryk strax udvider Synskredsen uden mindste Hornsdenhed. Dernæst formener Recensenten, at rene og sande Glæder ene leder til at tænke paa Dydens Glæder, som dog her hverken er eller kan være Hensigten. Fremdeles er mindste baade et urigtigt og et udanst Ord, som et transitivum. Er det vel og i sig selv sandt, at Egtestab formindsker Livets Sorger? Endeligen savner Recensenten her det store moraliske Øjemed af Egtestanden, at den er et Bærn om Barneopdragelsen. Han læste derfor heller: „For at berede Manden og Kvinden husslige Glæder, for at lindre Jordens Sorger for dem begge og for at betrygge vor Slægts Opdragelse til Pligt og Dyd, haver Gud indstiftet den hellige Egtestand.“ — Det hedder fremdeles: „Men ej Jordens Guld, ej Sundhed, ej Skjønhed, ej Ungdom kan give os varig Fryd, naar vore Hjerter ikke ere rene. Alt svinder. Skjønhed falmer. Skjebnen giver Rrigdom, kan og tage den igjen. Vore Alar heuile og Ungdom varer ej evig. Men naar Ungdom og Sundhed og Rrigdom ej er meer, da varer Fromhed.“ Her finder den alvorlige Kritik meget at sætte i Nette paa. Disse mange ej støde mod Bellyden. Der er desuden baade for Meget og for Lidet i de opregnede jordiske Fortrin. — Jordens Guld leder Tanken strax op til den store Verden; men hvorfor er da ikke jordiske Anseelse sat ved Siden? Sundhed og Ungdom ere nævnedes, hvoraf dog den

den sidste medfører altid Ideen om den første, men Manddommens Styrke som den næste Gradation efter Ungdommen, og den Alder, hvori Uegteskaber mest stiftes, er aldeles forbigaet. Hvo der har Sands for Grundighed og kjender Reglerne for Retskrivning, maa strax føle deslige Savn. Skjønheden ønskede Recensenten slet ikke nævnet i en almindelig Brudeformular, Aarsagen behøver han vel ikke at tilføje. Det fremsatte Vilkaar: „naar vore Hjerter ikke ere rene“ siger ikke, hvad det skulde, tydelig nok. Uden Tvivl læste man heller: „naar vi ej have en ustadt Samvittighed for Gud og Menneskene“ , Alt svinder.“ Begge disse Ord ere urigtige. Tanken selv er det ikke mindre. Alt udelukker Intet, men her skal dog alene tænkes paa det Jordiske. Alt svinde er noget gandstæ andet end at forsvinde og dette igjen noget andet end hensvinde; men et af disse to sidste Ord har Forfatteren meent. „Skjebnen giver Rigdom, kan og tage den igjen.“ Hvor stoist og hvor koldt, som alt, hvad der er puur Filosofie. Jesu Religion kjender ingen Skjebne, der giver eller tager. Der hører vel desuden ikkun øgte danske Følelse til, for at sige sig selv ved Oplæsningen af disse Ord, at dette islende: „kan og tage den igjen“ uden foregaaende Konjunktion, giver Foredraget en lav Stemming, ja hartad et komiskt Udseende. „Vors Aar henile, og Ungdom varer ej evig“ Denne sidste Tanke er mat oven paa den første. „Men naar Ungdom— ej er meer, da varer Fromhed.“ „Ej er meer“ er her neppe det bestemte Udtryk, det afrunder dessuden ikke Sætningen tilbørlig ester de flere Substantiver. „Vater“ er i denne Sammenhæng et upassende Ord;

Ord; thi det medfører, om Recensenten ikke fejler, gemenlig Ideen om at slide paa, er altsaa ej heller ødelt nok. „Fromhed,” et af Forfatterens Yndlingsudtryk, betegner i vort Modersmaal nærmest den Dyd, at være taalig og sagtmødig. I vore nye Formularer bør det ingenfinde bruges for Retskaffenhed eller Gudsfrigt og Dyd, om endog enkelt Bibelsprog kunde ansøres til Hjemmel for, at Fædrene have brugt det i denne urigtige Mening. Saaledes bruges From og Fromhed urigtigen, Matth. 25, 21. Jesai 57, 1. 1 Sam. 2, 9. Psal. 4, 4. Jesai 40, 6 og flere Steder i den gamle Bibeloversættelse.

(Slutningen følger)

V. R. Hjort.



Selskabet for de skjonne Videnskabers Forfremmelse har besluttet, paa nye at udsætte Præis-Opgaver og tildele Præmier, men disse i en anden Form, end til forn. Til den Endelader det forfærdige Stempler til en Medaille, som skal være Selskabet egen. Af saadanne Medailler agter det aarlig at udsætte een eller, efter Omstændighederne, tvende slagne i Guld, hver af syrgetyve Ducaters Værdie, for originale Udarbeidninger i dansk Poesi og Beltalenhed, og tvende i Sølv af lige Størrelse for Oversættelser af saadanne Stykker, som kunne henregnes til Alberdommens Mesterværker.

For nærværende Tid udsættes tvende Guldmailler;

Den Enne, for det bedste Digt i selvvalgt Form over Kærlighed til Fædrelandet;

Den Anden, for Griffenfeldts Levnetsberetning;

Skrivelse, med en Udsigt over Danmarks politiske Stilling i det Tidssrum, da han levede og virkede.

Af Selsv. Medaillerne:

Den Ene, for en poetisk Oversættelse af Euripides's *Phoenicerinder*;

Den Anden, for en Oversættelse af Isocrates's *Panegyrik*.

Priis Skrifterne indsendes uden Navn inden Augusti Maaned's Udgang 1807 til undertegnede.

Forfatterne ville behage, at sætte, enhver paa sit Skrift, en Devise, og derhos at lade følge en forseglet Seddel, som indeholder Forfatterens Navn og Opholdssted, og uden paa er betegnet med samme Devise, som Skriften.

De belønnede Priis Skrifter, og, efter Omstændighederne, de Udarbejdninger, som komme dem nærmest, vil Selskabet lade trykke og udgive i Hæfter under Navn af: Nye Samling af Skrifter, udgivne fra Selskabet til de skinnne Videnskabers Fremmelse.

I disse Hæfter, trykte i samme Format og med samme Stil, som de forhen fra Selskabet udgivne Forsog i de skinnne og nyttige Videnskaber, vil Selskabet og med Forsielse optage andre Udarbejdninger i Poesie og Prosa af Emner, som Forfatterne selv vælge, være sig historiske, eller moraliske, eller anthropologiske, eller henhørende til de skinnne Videnskabers Theorie o. s. v., ligesom og vel udarbeidede Oversættelser af Alderdommens Mynstre, naar disse ikke ere for vidtløftige, til i en Samling, som denne, at indryffes.

Allt, hvad som saaledes indsendes, og af Selskabet antagtes, bliver trykt uden Bekostning for Forfatteren, og hvad

hvad Selskabet ved Forening med en Forlægger kan bringe tilveie som Honorarium, skal blive Forsatterne uden Afsæt tildeelt i Forhold til det Afketal, som enhver Udbudning udfylder.

Selskabets Medlemmer concurrerer ikke til Præmien.

Kjøbenhavn den 15de September 1806.

Torkel Baden,  
Professor og Selskabets Secretair,  
boende paa Charlottenborg.

\* \*

\* \*

\* \*

Den 19de Septbr. er Doktor Philosophiae H. C. Ørsted, Adjunkt ved det mediciniske Fakultet ved Universitetet i Kjøbenhavn, udnævnt til Professor Physices extraordinarius sammesteds. Den 12te Septbr. er Assessor G. B. Niebuhr efter Ansægning i Maade entlediget fra sin Post som Direktør ved Bank- og Bexels-Contoiret i Kjøbenhavn; han gaaer til Berlin, hvor han af Kongen af Preussen er blevet udnævnt til Direktør ved Banken.

\* \*

\* \*

\* \*

I det Skandinaviske Litteraturselskabs Møde den 20de Septbr. foreleste Hr. Capt. Abrahamson en Undersøgelse om Dyvekes Ligsten og en Beskrivelse over en nyligen i Odense Amt Skamby Sogn Glavendrup By opdaget Runesten.

Kjøbenhavnske  
lærde Efterretninger  
for Åar 1806.

---

No. 40.

---

Engelske og Danske Samtaler, først krevne paa engelsk og tydst af Marston; iudrettede til Brug for Danse, ved Fred. Schneider, Translateur og Lærer i det engelske Sprog ved det Kongl. Søefadet-Akademie. Kbhavn 1804, forlagt af Brummer. 236 S. 8. 56 R.

Disse Samtaler, som indeholde de fleste af de Vendinger, der forekomme i det daglige Livs Talebrug, ere tjenlige især for den spædere Alder. Vel maatte de meest læres uden ad, for at fæstes i Huskommelsen; men saameget i Sprog-Rundstab er Udenads-Værk, og fornemmelig i de yngere Åar. De mere tilvorne ville sikkert finde et Skuespil, hvori de ligeledes forekomme i blandede Forhold, langt mere morende, og desbedre erindre dem, som de mere gottede sig med Indholdet. Det er stedse en Binding ogsaa at eje slige Samlinger; men uden Twivl vil Læreren finde det mere behageligt for sig selv, og mere begivent for Discipelen, saa vel under Læsningen som Tilsigelsen at anmærke Idiotismerne og de Talemaader, der afvige

R r

fra

fra de almindelige Regler. Et Tænknings-Arbejde for den første, og et Hukommelses-Middel for den sidste.

**Saandbog i den Engelske Litteratur**, af C. F. Schneider, Lærer ved det Køgl. Søes Fadet-Akademie og Translateur. Kbhavn 1805, paa Brummers Forlag. 338 S. 8. 5 Mk.

Stykkerne i denne Læsebog ere vel valgte, da de ved Materiernes Forstjellighed, frembyde en ligesaa underholdende som lærerig Afverling. Skjønt vi ere nu saa vel forsynede med Læsebøger i det engelske Sprog, at vi ikke som forhen behøve at tage Tilflugt til Fremmede, vil deres Aantal dog ikke være for stort saalænge de samles med Smag og Passelighed. Formerelsen kan tjene til at udvide Bekjendtskabet med de bedste Forfattere; og da dette Sprogs Dyrkelse daglig mere udbreder sig, kunne Lærerne lettere imellem flere vælge de mest hensigtsmæssige efter Lærlingernes Alder og Nemme. Det var ellers at ønske, at nogen paatog sig at udgive endnu til denne Hensigt, en Samling af lette Theater-Stykker; da disse alene kunne bibringe den Samtale-Tone, og de Husligheds-Udtryk, der søges forgjeves i andre Skrifter. Vel indeholde de fleste af Læsebøgerne enkelte Oprin, men denne Deel er ikke tilstrækkelig for at gjøre Begynderne fortrolige med Omgangs-Sproget.

Danish Grammar adapted to the use of Englishmen;  
to which is added a short Description of Copen-  
hagen, and various Extracts from Danish authors,  
by

by Fred. Schneider, Translator and english Lecturer at the Royal naval Academy. Copenhagen, printed for Brummer. 324 S. 8. i Rd.

Vi have mellem vores Medundersaetter saa mange engelske Brødre og Søstre, at det baade var billigt og nødvendigt at lette dem Lærensen af vores Moders-Maal. Vel er deres Antal ikke stort, som lægge sig derefter, da vi selv vise en næsten for stor Føjelighed i at rette os efter Fremmedes Tav; men endog saa disse kan en Grammatica som nærværende tjene til Vejledning.

Begge Sprog nærme sig saameget hinanden, at en fortattet Undervisning er tilstrækkelig til at bibringe sammens Hovedregler. Ved den praktiske Undervisning kan man lettelig donne sig et Slags Grammatica, lempet efter Discipelens Nemme, Fremstridt og Tid, som snarere flettes ved det mundtlige Fordrag end læres af Bogen; men denne indeholder derimod et samlet Heft, som til alle Tider kan raadspørges og følges. Vort Sprog kan nok egentlig siges at have Enheds-Artiklen, en og et; samt den bestemte Artikel, eller disse to Partikler heftede til Enden af Substantivet; f. Ex. en Mand, Manden; et Land, Landet. Vist nok ere Ordene, den og det, ogsaa samme bestemte Artikel; f. Ex. den Mand, den rige Mand; men ved at henregne dem til Pronomina demonstrativa, kunde man spare Begynderne en Vankelighed.

I den engelske Beskrivelse af Kjøbenhavn forekomme nogle Danismere; men Forfatteren siger selv i Forstalten, at han har ikke taget Hensyn dertil, for desmest at lempa Sproget efter det danske og derved gjøre den Fremmede Oversættelsen lettere.

Engelske Stile-Ovelser, udarbejdede af  
Hviding. Kbhavn 1805; paa Brummers  
Forlag. 122 S. 8. 2 Mk.

Disse Ovelser kunne meget vel svare til deres Hensigt, at spare Læreren Tid, og tillige afhjælpe de Læringers Mangel, som ikke have Raad at anstaffe sig Ordbsger. Men det vilde dog nok i slige Tilfælde, være bedst, at lempa Dansk'en saa meget som muligt efter det engelske. Først da, naar Lærlingen ved flere Skrifters Læsning, har bedre bekjendtgjort sig med Sprogets egne Vendinger, kunde han ansøres til at oversætte efter den friere danske Stil; thi ellers bliver især Forståeligheden af Præpositionerne, en Anstands-Sten der ofte vil faae ham til at snuble. F. Ex. Pag. 57 „Den ulykkelige Zemeria fik Underretning herom af den elendige Kadark;“ bogstavelig oversat: The unfortunate Z. received information of this of the wretched K.; eller, of this the unfortunate Z. &c. Efter Noterne derimod maa det omsættes saaledes: Herom bragdes den ulykkelige Z. Esterretninger ved den elendige K. Jeg skal endnu anføre et andet Exempel under Pag. 97. „Nogle af eder ere mankee indjagede Skræk vor den Armee &c.;“ men efter Noten: nogle af eder ha ve mankee været forsædede, (skrækkede) ved den Armee; intimidated by. Pag. 118 forekommer en Urigtighed og Udeladelse, som blot kan henregnes til en Trykfejl.

Engelsk accentueret Læsebog, af Lindgreen. Kbhavn 1804; forlagt af Boghandlerne Soldin. 260 S. 4 Mk. Trykp.

Stykkernes afvæxlende Indhold kan haade mere 'og lære,

lære. Forudstillede ere nogle Regler angaaende Udtalen og Accentueringen. I henseende til første maa anmerkes, at Ordet oblique, udtales obliik, ikke som anført, obleik. Ordene grandeur, indian &c., kunde vel i Omgang udtales indsjæn, grændsjur, ligesom vi Danske sige mei for mig; men den rette Udtale er dog indsjæn, grændjur. Maar th siges at have en haard og skarp Lyd i thin, breath &c., maa det forstaes om ikke i Udtalen at ligne d; thi ellers kunde disse 2 Bogstavers Lyd hellere siges at være blod og læspende.

Engelænderne sætte ingen Accenter over deres Ord; og dog er Tonefaldet i samme yderst forskjelligt. Dette foraarsager en Vankelighed man ikke i Førstningen tager sig Bare for. Man kan forstaae, og skrive Sproget flydende; men da først mærker man rigtig en Besværlighed, som oversaaes næsten medens man var elvers bestjeftiget med Ord og Regler. Virkelig er denne Forskjellighed i Tonefaldet en Særhed; som for Exempel: execute; exécuter; execútion; exámple, éxemplary. Imidlertid maa man søge at hjelpe sig derfra, og næsten ligesaa meget ved Øvelse som ved Regler; thi disse sidste taale mange Undtagelser; skjøndt i Almindelighed fastes Accenten fremad paa de første Stavelser, og sættes i tostavelses Verba gemeenlig paa den sidste, men derimod i Substantiver og Adjectiver paa den første Stavelse; f. Ex. cément.— cement; absent — absént.

I blandt urigtig accentuerede Ord forekomme: cónspiracy for conspiracy; máthematics for mathemá-tics; indústry for índustry; álmost for almóst; accompánied for accómpañied, &c.

T. C. Bruun.

Nr 3

Plan

Plan til Forbedring ved den offentlige  
Gudsdyrkelse. Et forsøg af P. O. Bois-  
sen, &c.

(See No. 37, 38 og 39.)

Vi fortsatte den begyndte Kritik over Formuleren  
ved Brudevielser.

„Den nemlig Guds frygt gjør Oldingen ærværdig,  
som den gjorde Unglingen yndig. Rækfonien i  
de to sidste Ord kan ikke undgaae noget Dre; men  
er yndig desuden det rette Ord? Betegner det ikke  
den Behagelighed for Sandserne, som tækkelig ud-  
trykker for Aanden? Ydermere, hvo savner ikke  
her etter Manden. hvis Alder dog er den vigtigste og  
frugtbareste Deel af Menneskelivet? „Den lærer Væjs-  
somhed i Fattigdom og Viisdom i Overflodighed.“  
Disse Tanker ere sande. Saavel med Hensyn til Sprogs-  
rigtighed, som til Velsklang, læste Recensenten dog hel-  
ler, „i Overflod.“ — Men nu den næste Satning:  
„Den gjør Egtesfolk dyrebare for hinanden, og  
saa da, naar Alt, Alt er tabt, undtagen det gode  
Hjerte“ — hvo vilde saa ligefrem hen underskrive  
dette? En af vores ypperste Digttere sang engang:

„Naar Ungdoms Roser svinde hen,  
Da Hjertet er igjen.“ —

Denne Tanke er sand og skøn. Forsatterens er det  
ikke, om ellers Recensenten skjønner retteligen. Dette  
hyperboliserende Alt, Alt neder os til at tænke, at  
Velsærd, Ere og Sundhed ere tabte for disse Eg-  
tesfolk, og saa skuide endda det blotte gode Hjerte op-  
peje Savnet, eller uden andre Aandsfortrin gjøre dem  
dyre-

byrebare for hinanden? Sandelig, her maa Mere til, efter al Recensentens Erfaring. — Dog vi gaae videre: „I To, som have Faaret hinanden til at dele Livets Glæder og Sorger, lever lykkelig.” Dette To staer her slet ikke smukt. Det hører for meget til det lave Hverdagssprog, for at funne faae Plads i den opsigtede Stiil. „Faaret hinanden til at dele” med eller for hvem? Tanken er her ikke tydelig nok fremsat. „Lever lykkelig” ender Sætningen for afbrudt, og er desuden for lidt sagt i Religionens Navn. „Værer gode og I skulle vorde lykkelige. Bevarer rene Hjerter, og Held skal følge eder paa Baanen. — Ere disse Løster paalidelige? Sommer det, sig saaledes ubetinget at fremsætte dem? Er ikke Godhed her sat for Retskaffenhed, og Lykke og Held nævnedé i Stedet for Lyksalighed? Med Skriften og i Sandhedens hellige Navn tør Religionslæreren love: „Vandrer for Gud i Oprigtighed, saa skal hans Velsignelse følge eder paa alle eders Veje!” Thi ogsaa den Kraft til at bære Jordens Byrder, som letter deres Tyngde og gjør Modgangen til en Dydsskole, er en velsignet Frugt af et gudeligt Sind. — Tilstalten hos Forfatteren ender saaledes: „og i sildig Alder skulle i signe den Time, da I for Herrens Alster, med et helligt Ja knyttede fastere det Baand, som evig skulde forene Eder.” Her støder signe for velsigne, Digteren kan man vel tillade denne Afkortning. Læseren er ikke indskrænket til noget vist Godmaal. End

mere standser man ved „med,” der paa dansk skulde hedde: „ved;” men allermeest standser man ved denne Slutning: „som evig skulde forene Eder.” Det Uvisse og Konditionelle som synes at ligge i dette „skulde” er ikke og kan ikke være Religionens Sprog, og nu dette „evig” foran, der i sig selv siger for meget! Sligt maa ikke finde Sted i Formularer, der skulle bestaae for det danske Folks Domstoe.

Recensenten har ovenfor ved flere Lejligheder givet Vink om, at Sproget i denne Bog, ogsaa med Hensyn til Ord og Udttryk behovede Revision. Nu har han og bevist sin Paastand.

Vi komme da endeligen til den sidste Afdeling, der handler om de Dødes Begravelse. Ogsaa her er Recensenten enig med den højærværdige Forfatter i hans Raisonnement om, at man bør ikke glemme at vise Agtelse for den Døde. Men derfor kan han dog ikke i Et og Alt enten bifalde eller samtykke hvad Forfatteren foreslaaer i Anledning af Jordefærd.

Det gjelder i fuld Maade om den syvende Afdeling, hvad man og kan sige om hele Bogen, at det ikke vel er muligt at gjennemlæse den, uden at erkende Forfatterens gode Hjerte, og deeltage i hans smme Føleller, og højagte hans blide Begejstring for at gjøre Alt huldt og yndefuld og tækkeligt for hans ejere Medkristne. Af denne Forfatterens milde og følsomme Sindstemning, der ligger ligesaa aabenbar, og end sinere nuanceret i hans forhen udgivne Prædikener,

kener, kan Recensenten, med tilstrækkelig Vished for sig selv, endog udlede de allerflest af de Ufuldkommensheder, som han har troet at finde, og derfor ærligen har lastet i denne Bog. Deraf rejste sig den bestandige Higen efter Knæfald og Scener, som under Gudstjenesten skulde sætte Sind og Hjerte i Bevægelse. Deraf den hele Tone i Sprog og Foredrag, der fra Først og til Sidst blot er lagt an paa at vække milde Forestillinger, og derfor næsten overalt mangler den tilbørlige Styrke, Fynd og Kraft. Deraf det hede Ønske, i denne syvende Afsdeling, om at bætage Kirkegaarden Alt, hvad der kunde minde om det ræddelige Beenrad med Leen i den knokkelfulde Haand, som dog en af de blideste Forfattere, Guds Goel Skinner paa, stedse kalder „Freund Hein.“ Der skal ingen Gravhøje være, ingen sorte Kors, ingen Træstykker i Ligkiste-form, ingen Ligsteen. Det Hele skal være en Have med nette Gange og pyntelige Alleeer og Gravpletter omhegnede med Blomster.

Efterat have gjennemstuderet Bogen har derfor Recensenten ei heller noget Øjeblik undret sig over, at saa mange fandt Velbehag i den ved den allerførste Modtagelse. — Men møder en øm og følsom Forfatter, man indtages af hans Blidhed, man sympathiserer med ham, og henrives da let til at ønske, at det overalt maatte vorde, som denne gode og elstelige Mand vil have det. — Men hos Mænd, hvor dette "magis amica veritas" er tilbørligen grundfæstet i Barmen,

der komme Fornuft og Erfaring snart til Orde, og hvor nødig man da endog stundom vil, maa man ikke alene tillukke Øjet for Bogens blide Udsigtsende, men endog paatale og revse dens overdrevne Venlighed, der blot for Øjeblikket indsmigrer sig, uden at gjøre det tilsigtede varige Indtryk, og der i det Hele, naar Alt drøftes og vejes, slet ikke passer til dens Gjenskande: Religion og Gudsdyrkelse.

Tidens Aand leder mere end nok til at slove al Marv og Kraft hos vore Mænd og Kvinder og at udbrede Forkjælelse og Blodagtighed i alle Stænder. Med strængeste Omhu maa Religionen vaage over, at den ikke bidrager end det Mindste til at understøtte denne Blodagtigheds Aand, eller i ringeste Maade giver efter for det Falske i Tidsalderens Tone. Der skal og bør da være helligt Alvor og kraftfuld Mandighed baade i dens Lærdomme og i dens Paamindelser, saavel i de Skikke, den besaler ved Gudstjenesten, som i alle de Indretninger den forordner ved Templets offentlige Handlinger. Som da Recensenten i det Foregaaende har troet sig besøjet til at laste den nedstemte, løse og alt for bløde Tone i Forfatterens Bønner og Formularer, saaledes kan han ikke heller her med Forfatteren stemme for, at alle Minder om Forkrænkelighed og Død skulde forvises af vore Kirkegaarde, og de forvandles til Blomsterhaver. Her, som i saa mange andre Ting, gives der uden Twivl en Middelvej, som man gjør vel i at søge og befinder sig vel ved

ved at træffe. Man frede da om vore Kirkegaardes Udvortes, man bortjage med Strænghed alt Vanærende fra dem, man forsjonne dem ved Alleer og Gange, hvor det kan gaae an for Rummets Skyld og sættes i Værk uden Byrde for Almuen. Men Gravhøje og Kors og Ligstene og Gravtræer vedblive og minde Een og Hver om, at her troner Dødens alvorlige Engel, at her er Forkrænkelighedens Mindesmærker, og at vi skulle og engang samles til vore Fædre.

Om Ordene, der skulle bruges ved Jordspækastelsen, ere, hvis Recensenten ellers skjønner ret, Meningerne aldeles deelte. Ved flere Samtaler med oplyste Mænd og kompetente Dommere, har han bragt i Erfaring, at der end gives nogle vægtige Stemmer for den gamle Formular, men de have dog ikke funnet bringe ham til at ynde den. Denne Formular vækker Hoben for lidet til Eftertanke, og dem, som tanke over den, støder den fra Begyndelsen indtil Enden. — Det store Øjemed for ædel kristelig Gudsdyrkelse, hvilket Jesus selv fremsatte, at tilbede i Aland og Sandhed, det bør desuden og, efter Recensentens fulde Overbevisning, saavidt det paa nogen Maade er muligt, stadigen beholdes i Tanker ved enhver Religionshandling og Kirkeskif. Men den gamle Formular er aldeles legemlig. Den fæster Øjet paa det afsjælede Menneske alene, den bliver ved Liget i Graven, den vender tilbage til den igjen selv paa Dommedagen. Evighedens lyse Haab og den hedenfarne

Aands

Aands høje Flugt peges der end ikke til. Men er den saaledes ikke affattet *av πνευματι*; den er det endnu mindre *av αληγέσια*. — Det er og vitterligt, at flere af Landets Hædersmænd have endog offentlig fordret dens Aftaffelse. Er det da muligt, som Recensenten dog skalde troe, at udfinde en anden Formular, der fremsætter en simpel og værdig Tanke, passende ved et Menneskes Grav; der forener Korthed med Tydelighed og Kraft med Anvendelighed, og der tillige er stemplet med Kristendommens Indsegl, saa seer Recensenten ingen Grund til at beholde den gamle. Han twivler ej heller om, at jo flere af vores tænkende Mænd, der give sig af med at skrive over denne Bog, ville her, som andensteds, forsøge deres Heid til at udfinde noget Bedre, naar de ere misfornøjede med det Gamle, og Forfatteren ej heller fyldestgjør deres Fordringer. Af hvad der saaledes indkommer vil da Kommissionen gøre Valg. Steder af den hellige Skrift, som Præd. 12, 7. 2 Kor. 5, 10. Aabenb. 14, 13 og andre deslige maatte haves for Øjne ved Udarbejdelsen. Her er strax et Forslag, som Tanken om disse nævnte Bispestedder fremkaldte. Man sige ved Jordspækastelsen:

1. Menneske! Dit Stov vender tilbage til Jorden.
2. Din Aand gaaer til Gud at dømmes.
3. Salig er Hver den som dør i Herren!

— Forfatterens Formular holder Tanken for langt borte fra Handlingen. Dette: „Jesus Christus døde“ og „Men han lever“ er her ikke aandrigt nok og endnu mindre No. 3 „Ogsaa

saa vor Broder lever." Den tilføjede Forandring „Ej evig skilles Ven fra Ven. I Himlen sees og samles de igjen" er i sig selv ret smuk, og kunde være og trøste ved enkelt Lejlighed; men den kan aldrig bruges almindelig og er desuden paa Vers.

Saaledes har da Recensenten ogsaa fulgt Forfatteren gjennem det andet Kapitel. Han har, som han burde, seet med egne Øjne og prøvet efter egen Overbevisning. Thi forinden han læste Noget af det, vore andre Mænd have skrevet i denne Sag, var han enig med sig selv om, hvad han vilde sige, ja havde endog, lige indtil Slutningen, nedskrevet denne sin Anmeldelse.

Her er ikke Stedet til at tale noget Ord om de Dele af Rituallet, som Forfatteren, der kun tænkte paa, hvad der skulde nærmest bruges ved den offentlige Gudsdyrkelse, ej har villet børre. Den Kongelige Kommission for denne Sag vil derimod, som Recensenten haaber, ikke lade nogen Deel af vort hele Kirkeritual undgaae sin Opmærksomhed. Den vil og er indre og efter Lejlighed nytte, hvad vor vise Olding Bastholm skrev om Gudstjenesten. —

Til Slutning vil da Recensenten her endnu fun yde den hæderværdige Forfatter broderlig Taf for denne Bog. Forfatterens ødle Hensigt er umiskjendelig; hans gode Willie og hulde Hjerte, og inderlige Kjelighed til Religion og Gudsdyrkelse lyse frem paa hver Side i Bogen. Har da Udførelsen end ikke overalt

svaret enten til hans eget eller til vore Døster; saa er der dog nu grundet Haab om, at Værket sættes i Gang og vorder fuldendt. Men han gav denne Gang det første virksomme Stsd dertil. Ogsaa for sin Deel gjentager derfor Recensenten, hvad han engang med Deeltagelse hørte af sin ørværdige Lærefader Balle: *Virum cordatum, eximia benevolentia per amabilem, qvi normam cultus publici a se adumbratam modestissimus communi subjicit judicio, ut ad metam denique longius remotam properaremus, amore et gratiis, nec non laudibus prómeritis verecundi prosequemur.*

V. K. Hjort.

*Vegweiser für Reisende durch Dänemark, (Dånemarck) Norwegen und Schweden. Kopenhagen, bey C. G. Proft, Kønigl. Universitets-Buchhändler, gedruckt bey dem Director J. S. Schulz. 43 S. 8.; (med tvende Rejsekort, gjennemskudt med rene Bladé, indb. 64 ff.)*

Her findes Rejserouterne med tilhørende Posttarter fra Kjøbenhavn til Hamborg og til Kristiania; fra Kristiania til Trondhjem, Bergen, Kristiansand, Stavanger og Kongsvinger; fra Svinesund til Bafier, Røraas, Trondhjem; fra Kongsvinger til Helsingborg; fra Helgeraaen til Kristiansand; fra Frederikshald til Kongsvinger; fra Trondhjem til Molde til Nordlande,

Dene,

dene, fra Gothenborg til Trolhætten og Rinnekulle, fra Carlstat over Stokholm, Upsala til Geffle, over Falum til Stokholm; fra Stokholm til Nykøping, Morkøping, Carlskrona, Ystad; fra Geffle til Liuf-nedal. Udgiveren vilde endnu bedre have sørget for de Rejsendes Farv, hvis han efter Reichards Exempel havde tilføjet Stædernes Seeværdigheder; nu bliver en anden Vejviser alligevel uundværlig for dem.

P. E. Müller.

\*\*\*

\*\*\*

\*\*\*

I allg. Hall. Litt. Zeit. Mai 1806 S. 351-352, er Vejviseren i Kjøbenhavn for 1804 og 1805 samlet og forlagt af C. G. Prost bleven recensert. Deraf uddrages den Bemærkning, at næsten Halvdelen af Lejere i Kjøbenhavn havde i Aarene 1804-1805 forandret Bopæl.

\*\*\*

\*\*\*

\*\*\*

I Anledning af den den 5te d. M. resolverede Reform af de lærde Skoler i Helsingør, Frederiksborg, Moes-filde, Nykøbing, Nyborg, Viborg, Randers, Hors-sens, Kolding, Fridericia, Bergen og Trondhjem, ere: Rektor ved Nykøbing's Skole Magister Matthias Bast-holm; Rektor ved Viborgs Skole Professor Jørgen Hansen; Rektor ved Fridericias Skole Magister Si-mon

mon Jørgensen; Konrektor ved Helsingørsk Skole Magister Hans Christian Hansen; Konrektor ved Viborgs Skole Jakob Tetens og Konrektor ved Trondhiems Skole Magister Johan Friderich Holst i Maade og med Pension eller Barkpenge entledigede fra deres Embede. Hidtilværende Rektor ved Nakskov Skole Professor Johan Boye, er blevet bestykket til Rektor ved Skolen i Fredericia; Rektor ved Skolen i Kongsgberg Magister Engelbrecht Boye til Rektor ved Skolen i Trondhjem; Konrektor ved Skolen i Randers Magister Lauritz Severin Lund til Rektor sammesteds; Konrektor ved Kathedralskolen i Odense Magister Søren Nikolai Johan Bloch til Rektor ved Skolen i Nykøbing paa Falster; Overlæreren ved Odense Skole Magister Degen til Rektor ved Skolen i Viborg; Adjunkt og Sekretair ved Skoleraadet i Odense J. Suhr til Overlærer ved Skolen i Helsingør; Kandidat Steenbloch til Adjunkt ved Frederiksborg Skole; H. H. Behrman, Lærer ved Højskilde Skole; A. J. Boysen, alumnus seminarii pædagogici til Adjunkt ved Randers Skole. Rektoren i Bergen Magister Frederik Kristian Ahrents er forundt Titel af Professor og Rang med №. 13 i 6te Klasse.

Kjøbenhavnske  
lærde Efterretninger  
for Aar 1806.

---

No. 41.

---

Ledetraad ved den første Religions-Underviisning for Børn af den mindre Alder, ved P. Holst, Ratheket (Rateket) ved Frue Kirke. Kbhavn 1806; trykt og forlagt af Joh. Sebbelov. 47 S. i lid. Oct.

**A**t det at forsatte en i Henseende til Materie og Form god, til sit Djemed svarende Lærebog, ingenlunde hører til de letteste literaire Arbejder, derk ere alle enige, der enten selv have underviist, og saaledes ved Erfaring lært at kjende de Mangler, Arbejder af den Art pleje at være underkastede, eller blot tænkt over Ungdommens Tarv, og de Egenskaber, en efter den indrettet Lærebog bør besidde. Det forudsætter ej allene en fuldstændig Kundskab i den Videnskab, hvori Lærebogen udarbejdes, for at kunne skjelne mellem det Væsentlige og Uvæsentlige, men en uafbrudt Opmærksomhed paa de Personer, for hvilke den udarbejdes, for at kunne vælge det for dem Fattelige og Nyttige, til sidesætte det Uforståelige og Unyttige, forbunden med en Gave at forene Korthed med Tydelighed, Popularitet med Bestemthed, som ikke er alle given. Men næsten turde Recensenten sige, at neppe

foles disse Vankeligheder nogensinde i den Grad, som ved Udarbejdelsen af en Religionslærebog. Thi deels ere her Gjenstandene af saare ulige Bestaffenhed, det Lette og det Vanlige saaledes sammenkjetet, deels Dommene om hvad der maa ansees væsentligt, og uvæsentligt, saa forskellige, at Valget ofte gjøres Forfatteren vankeligt; deels fordrer Religionsforestillingerne vigtige Indflydelse paa Menneskets Moralitet og Sindsroe her mere, end ved noget lignende Arbejde, den strængeste Opmærksomhed paa Udtrykkets Bestemthed og Tydelighed. Og denne Vankelighed tiltager, jo længere man nedstiger, jo yngre, i at tænke usvede, og i det Hele udannede Lærlinge man skriver for. Er et hensigtsmæssigt Valg, Materialiernes naturlige Orden, deres bestemte og tydelige Fremstilling, Hovedddyder ved enhver Lærebog, der gives den modnere Ungdom i Hænde; de ere det sikkertig endnu mere i en Ledetraad for den første Alder. Her maa anvendes en desto større Opmærksomhed paa at intet Begreb kommer uforberedt, jo mindre man kan forudsætte Børnene i Forvejen bekjendt, som kunde tjene til dets Oplysning. Her maa iagttages et desto stregere Valg af Materier, jo mindre den usvede Forstand formaaer at modtage og rumme meget, en desto større Bestemthed og Tydelighed i Udtrykket, jo mindre Evne man kan forudsætte hos den til selv at hæve det utydelig udtrykte Begreb til tydelig Forestilling, jo mere den tidlige Alder, formedelst Hukommeljens næurlige Overvægt over Forstanden, er tilbøjelig til at indprente dunkle, uforstaaede Begreber, uden at attræe eller søge deres Oplysning.

Men jo større Recensenten forestillede sig Vankelighes-

ligheden af dette Arbejde, desmere overrasketes han ved at blive opmærksom paa et Forsøg paa at afhjælpe en Mangel i Literaturen, som ej engang de mangfoldige Religionslærebøger, Tydskland i de sidste Decennier har frembragt, efter Recensentens Dom tilfulde have raadet God paa. De Lærebøger vi have af Schlez og Rosenmüller for din første Alder komme vel Hensigten nærmest; men den første indeholder allerede meget, som er over den første Religionsundervisning, den andens Brugbarhed hindres meget ved det sammenhængende Foredrag, Forfatteren har brugt, hvilket Recensenten altid har fundet ubeqvemt i en Læribog for Børn. At Luthers Katechismus, som endnu hos os bruges i mange Skoler, uagtet dens umiskjendelige store Fuldkommenheder med Hensyn til Tidsalderen og de Omstændigheder, under hvilke den affattedes, ingenlunde er stikket til at bruges som Ledetraad ved den første Undervisning, derom kan vel, som Forfatteren i Forerindringen til nærværende Skrift rigtig anmærker, blandt Ryndige kun være een Mening. Men noget bedre for den første Alder have vi hidintil ikke havt. Roesværdigt er derfor unægtelig Forfatterens Øjemed at afhjælpe en saa vigtig Mangel; at han ikke har været uheldig i at naae det, vil enhver billig Læser overbevise sig om. Overalt fremlyser Iver for sand praktisk Religion, Tolelse for det Væsentlige i Christendommen, et ved Erfaring erhvervet fortroligt Beskjendtskab med deres Larv, for hvilke Forfatteren bestemte sit Arbejde.

Men jo vanskeligere et saadant Arbejde er, desto naturligere, at det ikke kan være aldeles fuldkomment, at det hist og her kunde levne noget at ønske. Re-

## 644 Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger

censenten vil documentere denne sin Dom ved at igjen nemgaae Bogen, med Hensyn til de ovenfor angivne Hovedegenstaber ved enhver god Lærebog: Materiernes Valg — Orden — og Fremstillelsesmaade.

Materialierne har Forfatteren samlet under 8 Afdelinger eller Kapitler, og afhandlet efter følgende Plan. Han gaaer i første Kapitel ud fra Betragtninger over Mennesket, hvilket han karakteriserer som frit og fornuftigt, udvikler Begreberne: Ret — Uret — Dyd — Last — Menneskets Bestemmelse, og angiver endelig Religionen som et Middel, hvorved Mennesket kan naae sin Bestemmelse. I andet Kapitel, som har to Afdelinger, anstiller han først teleologiske Naturbetragtninger, for at lede til det Resultat: der er en viis, god og mægtig Gud, omtaler derpaa Bibelen som Kilde til en fuldstændigere Kundskab om Gud, dens Hoveddele, disses Indhold og Bestemmelse, endelig beviser han Christendommens Sandhed af dens Indhold, og forklarer Ordene: Evangelium, Evangelist og Apostel. Det tredie Kapitel igjennemgaaer i 2 Afdelinger Læren om Guds Egenskaber og Gjerninger, Skabelsen og Forsynet? Denne sidste Lære har især Forfatteren bestræbt sig for at gjøre praktisk. Under Læren om Skabelsen omtales og Menneskets Skabelse efter Guds Villedes. I fjerde Kapitel afandler Forfatteren Læren om det moralste Onde, dets Almindelighed og Aarsag, hvilken han sætter i det ved Vanen erhvervede Hang til at folge de sandelige Tilbøjeligheder, hvorved da og de første Menneskers Synd børres. Endelig udvikles Begrebet: Synd, dens forskjellige Maader at yttres paa, og ulykkelige Folger. Det femte Kapitel angiver Hensigten af Jesu Sendelse, og bescri-

beskriver Jesus som uden Synd, som Guds eenbaarne Søn. Grundlærdommene for hans Religion børres, samt hans Exempel — Lidelse — Død og dens Hensigt — hans Opstandelse — Himmelfart — Ankomst til Dom. I sjette Kapitel anvises Maaden, hvorpaa vi kunne blive lyksalige ved Jesus. Her sættes Troe og Forbedring som Vetingelerne, Guds Bistand loves den, som vil bedre sig, og Religionen beskrives som det Middel, hvorved Gud virker dertil. Endelig nævnes Daaben, som et Sindbillede paa Religionens forbedrende Kraft. Det syvende Kapitel fremstiller i 3 Afdelinger Pligterne mod Gud, os selv og andre Mennesker, efter et, med Hensyn til den Alder, for hvilken Bogen er skrevet, fortresseligt Valg. Det ottende fremsætter Læren om et Liv efter dette, Legemernes Opstandelse, og en tilkommende Løn og Straf. Af denne Oversigt overbevises man om, at man neppe ved Brugen af denne Ledetraad ved Religionsundervisningen vil savne Anledning til at bibringe noget, som man kunde ønske foredraget for den første Alder. Recensen-ten vilde kun have reduceret Alt til 6 Afdelinger. Hvad man her behøver at foredrage om den moraliske Ufuldkommenhed og Synden, kunde ligesaavel anbringes i Kapitlet om Mennesket, som hvad der er sagt om Dyden. Recensen-ten vilde da have indskrænket Materiaslierne noget i Henseende til hin, for at kunne være noget vidtløftigere, end Forfatteren har været, i Henseende til denne. Af Kapitlerne om Maaden at blive lykselig ved Christus og om Pligterne, havde han ligefedes kun gjort eet, og foredraget hvad her var at sige om Forbedringen i en Indledning til Læren om

Pligterne, eller maaſke bedre strax efter Læren om den moraliske Uſuldkommenhed i første Kapitel.

I Henseende til Valget af de enkelte Materier, og deres Omfang er Recensenten for det meste enig med Forfatteren. Kun paa enkelte Steder havde han ønsket noget opsat for modnere Alder. Saaledes forekommer det ham, at, hvad der §. 55 er sagt om Syndſforladelse ved Jesu Død, kommer her for tidlig. Denne Religionsundervisnings Øjemed bør ene være at vække og nære øgte religieuse Følelser af Erbødighed — Taknemmelighed — Lydighed — og Tillid til Gud. Men uagtet han ingenlunde hos den Vorne og modne Alder nægter Læren om Syndſforladelse ved Jesus denne Kraft, tvivler han dog paa, at den kan yttre den hos Børn af den Alder, Recensenten her tænker sig. For at kunne føle Vigtigheden og Storheden af denne Velgjerning, maa man kunne føle Trangen til den. Men hverken kan man hos denne Alder forudsætte en saa tydelig Kundskab om Pligterne, at den kunde bringe det letſindige Barn til ret alvorligen at betragte sine Fejl, eller den angstende Bevidsthed om begangne Forsbrydelser, der gjør Forvisningen om Forladelse saa ejerkommen og fuld af Trost. Ligesaas finder Recensenten ingen Grund til i den første Undervisning at optage Dogmaet om Christi Komme til Dom. Det Praktiske i denne Lære ligger aldeles i Læren om det tilkommende Livs Belønning og Straf, som førſkilt afhandles. At Begrebet Troe, saaledes som det her fremsættes, er medtaget, har Recensenten intet imod; der, imod troer han at hvad der er sagt om Guds Aands Bistand til Forbedringen, hvor vigtigt det end kunde være for den Christen, hvis gode Forsætter ofte af

Man-

Mangel paa Kraft ere blevne uopfyldte, kunde have været utsat. Begrebet: Guds Aaland findes ingensteds oplyst, men her tales dog om en Bistand, som denne Aaland yder os. Og da Bistanden dog modtages fra Gud, kunde Forfatteren have undgaaet dette vanskeligere og usforklarede Begreb, naar han havde sat: „Da vi ere svage, vil Gud, naar vi selv gjøre hvad vi formaae, staae os bie.“ Uagtet Forfatteren har blot berørt Fortællingen om Syndefaldet, og behandlet den saa præktisk, som muligt, havde dog Recensenten heller ønsket den aldeles borte. Thi skal det ansørte Skriftsted forklares, maa Lærenen dog fremsette den hele Fortælling, hvilken unægtelig, fra hvad Synspunkt man end betragter den, er langt over denne Alder. Læren om Legemernes Opstandelse kunde vel og have været forbeholdt et andet Religionssousus. At ikke alt er forbi med Døden, at der er en Gjengjeldelses Tilstand, er jo alt hvad denne Alder behøver at vide om vor tilkommende Forfatning. Derimod kunde man ønske, at Forfatteren havde udbredt sig ligesaa vidtloftig over Dyden, som over Synden, ligesaavel skildret hins salige, som dennes ulyksalige Følger; at han havde forudsædt Afhandlingen om Pligterne en Definition af Ordet Pligt.

Men disse Anmærkninger hæve ikke Forfatterens fortjente Røes, i det Hele at have gjort et hensigtsmæssigt Valg af Materialier. Angaaende deres Orden og Følge har Recensenten under Læsningen tilladt sig følgende Anmærkninger. Allerede i §. I forekommer i Definitionen paa Verden „At hvad Gud har Skabt“ Udtrykkene Gud og Skabe, der endnu bør forudsættes aldeles ubekjendte, da Hensigten af de i første Kapitel

anstillede Naturbetragtninger er, at indlede til en rigtig Forstand af dem. Man kunde have undgaaet denne Ubequemhed ved at bruge den bibelske Definition paa Verden: Himmel, Jord, med Alt hvad de indeholde. Ligesaa synes Udtrykket Gud i Definitionen paa Religion §. 12. „Kundskab om Gud“ at bruges for tidlig. Børnenene forudsættes endnu ikke at vide, hvad Gud er; og dog beskrives et andet ligesaa ubekjendt Begreb ved Kundskab om ham. Bedre kunde maastee Udviklingen af Begrebet „Religion“ have været anbragt mod Slutningen af andet Kapitels anden Afsleling, hvor Udvikling af Begrebet „Gud“ allerede er gaaet i Forvejen, og der desuden forekommer Oplysning om Ordet „Evangelium“ og nogle dermed beslægtede. Forfatterens Definition udtommer ej heller tilhulde Begrebet „Religion,“ men indbefatter blot Religionsløren. Ikke vilde man tillægge Noget Religion, naar han blot havde Kundskab om Gud, uden at denne havde Indflydelse paa hans Tænke- og Handlemæade. At hvad man for denne Alder behøver at foredrage om Synd og moralst Ufuldkommenhed, bequemt kan foredrages i Kapitlet om Mennesket, har Recensenten allerede anmeldt. Han finder denne Plads saameget bequemmere, som Begreberne Synd, moralst Ufuldkommenhed ere paa det nojeste forbundne med Begreberne „Ret, Uret, Godt, Ondt, Dyd, Last, god og ond Samvittighed, som Forfatteren afhåller i første Kapitel. Læren om Guds Hellighed og Retsfærdighed vilde endog vinde i Lys, naar Begrebet moralst Ondt — Synd i Forvejen var udviklet. At man da maatte undgaae Udtrykket „Guds Villie“ i Beskrivelsen paa Synd, hvilket da ikke vilde være forberedt,

beredt, indsees let. Uforberedt har Tilsægget til Beskrivelsen paa Guds Retfærdighed: "det begynder i dette, det fuldendes i det andet Liv, forekommet Recensenten. Vørnene vide jo endnu intet af et Liv efter dette. Ensten bliver disse Ord dem da uthydelige, eller og maa Læreren dele deres Opmærksomhed mellem to Ting paa een Gang ved at forklare dem Læren om det tilkommende Liv. Læren om Menneskets Skabelse efter Guds Billedet har Forfatteren afhandlet under Læren om Skabelsen § 33. Den forekommer mig ej her at staae paa sit rigtige Sted, da den dog egentlig, som Resultatet af hvad der er sagt om Mennesket som frie og fornuftig Skabning, hører til Læren om Mennesket. Men da i dette Kapitel Begrebet "Gud" endnu forudsættes ubekjendt, vilde Recensenten have forbeholdt denne Lære det andet Religionscursus, eller afhandlet den i Form af et Schobion ved Slutningen af Læren om Guds Egenstæber, som et Resultat af hvad der var sagt om Gud og Mennesket, omtrent paa følgende Maade: Da Mennesket som fornuftigt og frit er den eneste Skabning der kan have nogen Lighed med denne vise og hellige Gud, siges det at bære hans Billedet. — Udtrykket „Udødelighed“ vilde Recensenter have undgaaet, som endnu uforberedet. Hvad der i 1ste Kapitel er sagt om Syndens Folger i det tilkommende Liv, troer han, burde udsettes til det sidste Kapitel, thi ellers vilde man og her ved Anticipation af Materierne dele Opmærksomheden og overvælde Forstanden. Det samme gjælder og om, hvad der i Anledning af Jesu Opstandelse er sagt om vor Forvisning om at opstaae.

Endelig har Recensenten lagt Mærke til følgende Steder,

Steder, hvor Forfatteren i Fremstillelsen af enkelte Gjenstande, og Valget af Udtryk forekommer ham at have været mindre heldig. § 2 siger Forfatteren: ogsaa vi høre til Verden og adskilles derved at vi ere Mennesker. Her synes Forfatterens Kortheid at have været Tydeligheden og Correctheden til Hinder. Hans Mening har vel været: vi adskilles fra andre Ting i Verden derved, at vi ere Mennesker — den menneskelige Natur er vort Særfjende; men dette ligger ikke i Ordet "adskilles" absolut sat. Snarere skulde dette da hedde vi adskilles "fra hinanden" hvilket dog ikke er Forfatterens Mening. § 3 hedder det: Mennesker ere vi, fordi vi, have et med Lemmer og Sandser forsynet Legeme og en fornuftig Siel. Forfatteren har herved villet tilkjendegive, hvad vi tænke os ved Begrebet "Menneske." Men Conjunctionen "fordi" synes her ikke heldig valgt i Forbindelse med Ordet "ere." Vi ere Mennesker, fordi Gud vilde, der i Skabningens Rjede skulde være et saadant Led, som det vi udgjøre, men vi Faldes Mennesker, som de der bestaae af et med Lemmer og Sandser forsynet Legeme og en fornuftig Siel. Den fjerde § kunde vel uden Skade være borte; den synes og ligesom at afbryde Idegangen. — § 6 siger Forfatteren "med vor Villie kunne vi vælge hvad vi vil (ville) hvorfor den Faldes frie. Uden Twivl vilde Begrebet "moralisk Frihed" have vundet i Lys naar Forfatteren istedet for denne noget tautologiske Bestristolse af Villie havde sagt: "ved vor Villie kunne vi vælge, det Fornuftens erkjender for Ret, hvorfor den Faldes frie." § 11 hedder det: "vor Bestemmelse

melse — er altsaa at blive forstandige, dydige og ved Dyd lyksalige. Conclusions-Partiklen "altsaa" har her intet, hvortil den kan henføres. Forfatteren har vel tænkt: "da vi have Fornuft og Frihed, „Evner til Dyd, og vi slutte os til enhver Tings Bestemmelse af dens Evner og Anlæg, saa mar vi og ansee os bestemte til at blive dydige." Men Præmisserne til dette Resultat ere dog langtsaa ikke satte i saadan Forbindelse med Conclusionen, at man strax kan indsee Slutningens Rigtighed og Tydelighed. Meget mindre har Tillægget "ved Dyd lyksalige" nogen Præmissie, hvortil det kan henføres. § 13 siger Forfatteren: alt hvad der er omkring os minder os om at der er en Gud til. Her forekommer Udtrykket: "minder os om", som det der egentlig bruges om en allerede bekjendt Ting, som kaldes i Erindring, mindre heldig valgt, da Hensigten af disse Betragtninger er at lede til den første Overbevisning om Guds Tilværelse. — Naar der § 17 siges: "Bibelen kaldes Guds Ord, fordi den indeholder Undervisning fra Gud", venter man noget mere om dens højere Oprindelse end det som siges § 18 "begge Samlinger ere skrevne af indsigtfulde Mænd." — § 20 siges Apostlerne at være „udsendte fra Gud." Her havde vel Præpositionen af været rigtigere brugt, thi den vilde tilkjendegive, hvad Sætningen egentlig her skal sige: "de lærte under guddomelig Autoritet" "efter Guds Foranstaltning, da derimod Præpositionen fra forudsætter et Samvære, som her ikke kan tænkes. § 21 hedder det: Christendommen stadsæster blot en Guds Tilværelse, men den lærer som afgjort at der er ikke een Gud.

Her

Her modsættes Udtrykkene den stadsfæster blot — og den lærer som afgjort; hvilket kunde lede til den Formodning, at stadsfæste her skulde sige noget mindre, end lærer som afgjort, at Christendommen ikke ansaae Guds Tilværelse saa afgjort, som hans Enhed. Bedre havde vel Forfatteren sagt: Christendommen stadsfæster Fornustens Troe paa Guds Tilværelse, og lærer udtrykkelig at der er kun een Gud. §. 27 siger Forfatteren: Gud er retfærdig. Han belønner det Gode og straffer det Onde efter Fortjeneste. Det begynder i dette og fuldendes i det andet Liv. Her synes Kortheden at have været Tydeligheden til Hinder. Relativet „det“ maa man henvøre til den hele foregaaende Sætning; men da seer jeg ikke rettere, end man af Sætningen kunde udede, at Gud begyndte nogensinde at straffe og belønne, og vilde engang høre op dermed; hvilket dog ikke er Forfatterens Mening. For Tydeligheds Skyld maatte man vel have sat: De Godes Løn og de Ondes Straf begynde allerede i dette og fulden- des i det tilkommende Liv. Recensenten vilde for at undgaae Anticipation af Læren om et Liv efter dette blot have sagt: Dette lærer Erfaring os baade i Henseende til os selv og andre. §. 29. Kunde man have undgaaet Anthropomorphismen i Ordet „vælge“ ved at sige: Gud har altid de bedste Hensigter og opnæcer dem ved de bedste Midler. Recensenten vilde have lagt til: han er viis; thi dette Begreb er det jo som egentlig skal forklares, eller rettere, da det allerede er forklaret §. 15, her anføres for at gjøre Læren om Guds Egenskaber fuldstændig. De første Ord i §. 32. „Et Menneske ejendes af hans Gjerning“

ning, og af Guds Gjerninger fremlyse hans Egen-  
skaber" forekomme Recensenten at henhøre mere til  
Læren om Guds Egenskaber, som Indledning dertil,  
end til Læren om Guds Gjerninger. §. 47 staaer maa-  
ske ved en Fejltryk deres for dets, da Relativet maa  
hensøres til „det menneskelige Kjøn.“ §. 50 havde  
Recensenten ombyttet Udtrykket — eenbaarie Søn med  
det i den bibelstte Talebrug aldeles eenstydige — elke-  
lige, som fatteligere. Udtrykket fuldkommen lig  
havde han ikke brugt; da det ikke er bogstavelig bi-  
belst, og Dogmer, der overstige Fornuften, holder han  
for, bør fremsættes med Skriftens egne Ord. §. 59  
forstaaer Recensenten ikke. Efter den bibelstte Forestil-  
ling skal Jesus ved sin Komme til Dom bestemme  
Menneskenes Skjebne efter deres Fortjeneste; de kan  
da ikke siges allerede „at have faaet Vederlag for  
deres Handlinger,“ men da først at faae det. §. 66  
siger Forfatteren om Religionen (thi, uagtet Pronomen  
den bør hensøres til Daaben som Hovedordet i fore-  
gaaende Sætning, seer man dog, at det efter Forfatters-  
rens Mening gaaer paa Religionen) „Den renser,  
lig Vandet, fra det der besmitter Sjelen, fra Vild-  
farelser og Synd. Her funde man fristes til at  
spørge: hvorledes kan Vandet udrette saa store  
Ting? Thi saaledes som Ordene her læses, maa man  
troe, at ogsaa Vandet renser fra det som besmitter  
Sjelen. Forfatteren har uden Twivl tænkt: den ren-  
ser, ligesom Vandet Legemet fra Urenlighed, Sje-  
len fra dens Smitte — Vildfarelse og Synd. Men  
Kortheden har gjort ham utydelig. §. 69 forekommer  
Recensenten at indeholde nogen Dunkelhed i Tanker  
eller Udtryk. Forfatteren siger: Vi skyldte ham Kjer-  
lighed,

lighed, at vi erkjende ham for vor højeste Velgjører, søger at behage ham ved at gjøre det Gode, og vi bør udvise den i sand Taknemmelighed. Her synes Ordene: at vi erkjende ham for vor højeste Velgjører, søger at behage ham ved at gjøre det Gode, at indeholde en Beskrivelse paa Kjærlighed til Gud (hvilken dog passer bedre paa Taknemmelighed mod ham) og Maaden hvorpaa den bør lægges for Dagen. Men i det følgende lægger Forfatteren til: og vi bør udvise den i sand Taknemmelighed, som om dette allene var Maaden at lægge den for Dagen. Ordene vi bør, maatte vel, naar Sætningen skulde have faaet tilbørlig Orden og Tydelighed, have været borte. Recensenten vilde have sagt: Vi skyde Gud Kjærlighed som det beste og elskværdigste Væsen, Taknemmelighed som vor højeste Velgjører. Hin vise vi ved at bestræbe os for at behage ham ved at gjøre det Gode, denne ved rigtig at anvende hans Gaver. Pligterne mod os selv §. 73-77 udles der Forfatteren af Pligten, at elskte os selv, uden dog i Forvejen at fremsette en fornuftig Selvkjærlighed som Pligt. Havde han til §. 67, som indeholder en Indledning til Kapitlet om Pligterne, ssjet Ordene: „I deres Opsyldelse bestaaer den Kjærlighed til os selv og andre, Skriften byder,” saa var Læren om Pligterne mod os selv, saaledes som den her fremstætes, bedre bleven grundet og forberedet. §. 75 hedder det: Vi elskte os selv naar vi søger at forhverve vort Udkomme ved Arbejdsmønster og Sparsomhed, og derved vogte os for Mdselhed og Lediggang. Men, at erhverve ved Sparsomhed, er vel i det ringeste ikke correct sagt. Recensenten vilde have sagt: naar

naar vi ved Arbejdsmød og Sparsomhed sørge for at have vort Udkomme. §. 81 er Udtrykket „yndet“ ikke vel valgt. Agtet kunne vi vel gjøre en anden naar vi gjøre andre opmærksomme paa hans Fuldkommenheder og gode Egenkaber, og dække hans Svagheder, men yndet maa han selv gjøre sig ved sit hos andre anbefalende Forhold i Omgang med dem. Hvad Forfatteren mener ved Trostab mod Fiender §. 85 forstaaer Recensenten ikke. Trostab er en Pligt vi skyldte alle, uanseet det Forhold, hvori vi staae til dem. De Pligter derimod, som i Forholdet mod Fiender foræmmelig komme i Betragtning, ere vel Sagmodighed — Skaansel — ufortrøden Tjenstagtighed og Forsonlighed. Om det kan gjøres til Pligt at omgaaes sine Tjenestetynde med Ydmyghed §. 85. c, veed Recensenten ikke. Høflighed og Blidhed troer han her kan være nok. §. 86 forekomme Argumenterne for Sjelens Uddelighed ikke nojsom fuldstændige og tydelige fremsatte. Det metaphysiske, om Umueligheden af Tilintetgjørelse, er saa utilstrækkeligt til at bevise dens evige Subsistence, at han ønskede det i en Lærebog for den første Alder borte, ligesom og hvad her er sagt i Henseende til Analogien i Naturen, i hvor meget smukt, ej joist ej grundigt, der kan lade sig sage herover. Hvad her er sagt om Menneskets Bestemmelse, som den der gaaer uden for dette Liv, er vel alt for fort til at give en nogenlunde tydelig Forrestilling. Det saare populære og praktiske Bevis for Sjelens Uddelighed, som udledes af Guds Retsærdighed, underer Recensenten sig over, at man har forbis gaaet. I §. 88, hvor det hedder: den Godes Løn eller Himmel efter Døden, og ligesaas i §. 99, hvor

der staer: den Ondes Straf og Hervede efter Døden, maatte vel Ordenes Orden forandres, saa at efter Døden blev nærmest forbundet med Løn og Straf. Recensenten vilde have udeladt Udtrykkene Himmel og Hervede, der for denne Alder ere vanskellige at forklare, og let kunne avle vrang Forestillinger om de Dødes Opholdssted og Straffe i hint Liv.

(Slutningen følger.)

Brog Meyer.

\* \*

\* \*

\* \*

I allg. Hall. Litt. Zeit. Maj 1806 S. 228-230 recenseres Samlingen af Prof. Jakob Badens opusculla latina. Rec. begynder med den bemærkning, at, omendstjøndt denne Samling af Skole- og akademiske Lejlighedsstifter ej kan sættes ved Siden af Heynes eller Wolfs, tilkommer dog samme, formedelst dens indvortes Værd og den Weltalenhed hvormed enkelte Stykker ere affattede, en ørefuld Plads.

Sammesteds Juni S. 432 siges om Werfels Rejse til Kjøbenhavn efter Knigge, at den er fuld af Lunes Vittighed, uskyldig Skjerts og treffende Satire.

---

---

Nedigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

# Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No: 42.



Antikvarisk Undersøgelse over de ved  
Gallehus fundne Guldhorn, af Peter  
Erasmus Müller, Professor i Theologien  
ved Kjøbenhavns Universitet. Et af Videnska-  
ernes Selskab i Kjøbenhavn Fronet Prisstrift.  
Kbhavn 1806. Trykt paa Kongelig Bekostning  
hos A. Seidelin i store Kammekstræde No. 45.  
126 S. i 4. Sem Robbere. 8 M. hos Brummer.

**D**et gamle Ordsprog, „Intet saa Ondt, det jo er  
Aarsag til noget Godt“ sandes atter ved nærs-  
værende Værk, hvis Værd vel neppe miskjendes, af  
hvem endog kun halvveis forstaaer sig paa lerd Olds-  
granskning. Det ublue Ran paa de hersnate Guldhorn  
opvakte med Nette bitter Harme hos hver, der  
havde Sands for Oldsager, og denne Niddingsdaad  
ansaaes vist af Alle, og med største Foje, for meget  
ond; alligevel gav dette dumdristige Roveri Anledning  
til at Videnskaernes Selskab opgav det Priisspsrgs-  
maal om Guldhornene (s. disse Efterretninger for 1803,  
No. 46 S. 734) hvilket besvartes ved Afhandlingen,

T t

som

som her anmeldes, hvori Forfatteren viser saa megen Læsning, antiquarisk Kritik og sund Smag, at Værket nok ikke kan nægtes det Prædikat: godt.

Allersørst gives her med tilstrækkelig Udførslighed Guldhornenes Historie fra den Tid de fandtes indtil de ved Røverhaand tilintetgjordes. Tillige gives i kjernefuldt Udtog Esterretning om hvad en heel Deel lærde Mænd have gjættet og drømt om dem og de paa dem anbragte Figurers Forklaring. Læserligt nok er det, at læse hvorledes en Worm, Licetus, Egard, Randolph, Winstrup, Alnliel, Sorterup, Dippel, forklarte det først fundne Horns Billeder, som en sammenhængende Afhandling om den hele Sædelære, om Statsbestyrelse, om Saliggjørelses Orden, om den hele nordiske Mythologie, og om Guldmagerkonsten, eller som Spaadom om en Krig med Sverrig eller som en fuldstændig Almanak samt Anvisning til Tidsregningen. Det sidst fundne Horn har især ved sin Paaskrift sysselsat endeeel Lærde, som her auføres og hvis Grunde korteleg drovtes, saa man letteligen seer hvor svage de ere. Den uforstannede uvidente Grauer faaer her i Sædeleshed sin velfortjente Berømmelse, og i Anledning af ham ansøres den lille Manuscript-Afhandling af Gram, den Hr. Prof. Müller siger om, at det er det Vigtigste af Alt hvad som hidtil er skrevet om disse Oldsager. Gram blev nemlig paalagt at give sin Betenkning om Grauers desperate Forklaring.

Den anden Afsnelling indeholder Undersøgelser over det Land hvor rimeligen disse kostbare Konstværker ere forfærdigede.

Da Hornene ere fundne paa eet og det samme Sted og især da de ligner hinanden saa meget, saa er

det højstrimeligt, at de have fælles Oprindelse. Undersøgelsen vedkommer da begge under eet. At Hornene ikke ere frembragte i vort Norden, bevises med at i den høje Oldtid Norden var for fattigt paa Guld, at saa meget deraf (det først fundne Horn vog halvsvende, og det sidst fundne endda afbrækkede, saa nær halvottende Pund) kunde tankes anvendt til saadant Brug. Ogsaa synes Slangedyrkelsen tydelig udtrykt paa Hornene, og den vises ikke at have fundet Sted i vort Norden, med mindre det skulde være saa langt tilbage i Tiden, at aldeles intet Spor mere, hverken i Historie eller Fabel findes derom. Endelig ere ogsaa endeligt Figurer, saasom: Sentauren, Mennesker med Dyrhoveder, Mennesker med tre Hoveder ikke standsnisse Billeder, ligesaalidet som de Vaaben og Dragter der sees hist og her paa Hornene ere Nordens, og ligesaalidet som det var Skif ved Menneskevfrene at opskjære Bugen paa Ofrede, hvilket paa det ene Horn sees forestillet. Slet saa bindende som disse Grunde ere, synes den ikke at være som er taget af Skriften paa det sidstfundne Horn. Her siges, at hvis det var gjort paa en Tid da endnu Slangedyrkelse maaske fandtes her, saa var det ikke rimeligt at man da allerede skulde vidst at indgrave Runer. Dette synes ikke at følge. Historie, Sagar, Sagn og Digte bevidne at Runer længe vare en Hemmelighed, som kun meget faa vidste, og som kun kun bruges til at skrive enkelte Ord eller ganske korte Sætninger med. Paa saadant Pragtstykke kunde da vel sættes Runer, uagtet ingen uden de faa Kyndige kunde læse dem. For alle øvrige vare de Figurer uden Menning, saaledes som man kan tanke sig Egyptens Hieroglypher vare for Mængden.

Hvo kan nu sige hvormange Sekler Runerne kan være skrevne ved saadanne enkelte Højtideligheds eller Nodvendigheds Anledninger, før de blevne almindelige, saa de af Mange kunde læses og følgelig nu bruges til Mindeskrifter. For den Sags Skyld kunde da Horsnene gjerne være nordiske og fra meget sjæl Oldtid. Vigtigere er Grunden, at her blandt de bekjendte Runer findes endeaal ubekjendte, af hvilke Gram erklærede de tre for engelske Runer, og tre andre for ganske ubekjendte. Og saaledes blev det da et Bevis at denne Skrift ikke var indgravet i Skandinavien, hvor disse sex Runer ikke brugtes. I midlertid er det dog mørkelt at to af de for engelske angivne findes (som ogsaa her anføres efter den holsteense Anonyms Antegnelser) paa det prægtige Leerager-Monument (hos Worm 215), ja det som mere er, to af dem staae paa en Steen der ligger nu paa Rye Gaard i Sigdal Sogn og for har staaet paa en Høj; een af disse forekommer ogsaa i en betydelig Paaskrift paa en Klokkeder hængte i Sigdal Kirke, men nu er omstøbt; ja den samme sees ogsaa paa den Steen der andensteds fra er flyttet til Jægerspriis; og staaer nu der paa Julianehøj \*). Ikke let forklarligt er det hvorledes engelske Runer vare kommet paa saadanne upaatvivleslig nordiske Monumenter. Den ene af de for ganske ubekjendt angivne Runer, som er fuldkommen det øldgamle græske Sigma, ligner saameget det runiske Knestol, at det vel ogsaa kunde antages for samme. Saaledes vare da egentlig kun tre blandt Hornets Runer der ikke fandtes paa nordiske Monumenter. Endog findes

\* ) Det er nemlig den Figur, der ligner Giirtallet, saaledes som det staves for tre, firehundrede Åar siden.

findes een af disse tre endnu baade paa Leerager Steinen og paa ommeldte Rye Staen. For Skriftenes Skyld var da ikke Nordistheden at negte, men de andre Grunde have desmere Vægt, især ved den Probabilitet Hr. Forfatterens siden fremsatte Hypothes ikke kan nægtes at have.

At Hornene ikke ere græst eller ægyptisk Arbejd vises her sjelligen, af baade de enkelte Figurers og hele Sammensætningens Stil, og hvor den Sentaurslignende Figur og Mennesterne med Dyrhoveder ikke kunne være Indvending imod.

Fra Brittanien kan de ikke være, da før Romertiden Folket var for vildt og for fattigt; da Romerne havde en ganste anden Smag i Billedværker og desuden Menneskeoffer hos dem dengang var forbuden ved Love; da mellem Romernes og Saxernes Herresdømme Forvirringen og Fattigdommen var for stor til at saadanne Pragtverker kunde være tænkt paa, og da Angelsaxerne siden vare Odianer, hvilke de der have gjort eller ladet gjøre Hornene, neppe kan troes at have været. Efter Kristendommens Indførsel kunde enelig disse Billeder ikke mere finde Sted.

Irland kunde Hornene hensøres til, hvis man fæstede Tro til hvad irlandiske Skribenter have fortalt om dette Lands fordums Betydelighed. Men her læse vi kortlig om saadanne Esterretningers Upaalidelighed, og Irland kan da ikke heller være Guldhornenes Fødestavn, ligesaalidet som

de af slaviske Folk beboede Lande. En Professor Ernst i Sorø, da det første Horn fandtes, meente at det havde været blandt de Skatte der gjordes til Bytte ved Arkonas Erobring; men da er der ingen Rimelighed,

hed, hvorledes disse kostbarheder kunde komme til at ligge i Jorden i Sønderjylland. Og saalænge Vennerne besøgte Danmark som frygtede Øverøvere, toge de heller end bragte Guld.

Den rimeligste Formodning kunde endda være, at Hornene var Konstværker af højt ældgamle Folk, hvis Mavn ikke mere vides, men som har i sine Grave efterladt sig Spor nok, hvorfra der sees at det har besøet Sibirien, været meget rigt paa Guld og havt en Slags, endstjont meget raa Konstmag. Da imidlertid alt for lidet vides om dette Folkesærd, og kun faa af deres Oldsager ere bekjendte, saa kan man heller ikke holde sig til denne Formodning, aldenstund en anden kan give flere Data, at slutte noget af.

Endelig gjendrives her endnu den Mening at Bilslederne paa Hornene var af en Konstner sat paa dem uden Hensigt, blot som Sirater, alt som hans Indbildung satet paa den eller hin Forestilling. Højt op i Middelalderen maatte, ifølge Tegningens Stil den Konstner have levet, og kunde som Kristen ikke danne Figurer der ganske unægtelig allevegne pege til Paganismus. Som Hedning maatte han været af eet af de Folk slag, om hvilke det Foregaaende har vilst, de rimelig ikke have seet disse Klenodier frembragte blandt sig.

Er da ingen af de opregnede Folk rimeligen det, hos hvilket man kan antage disse Oldsager ere frembragte, saa maa ester Forfatterens velgrundede Vaarstand et andet opsiges, „som boede i et Land, hvor slige gyldne Klenodier let kunde forfærdiges; hvor slig en Blanding af græske, egyptiske, barbariske Konstideer kunde finde Sted; et Folk, hvis Sæder og Skifte,

„Skifte, Kultur og Religion kunde, ifølge uforkastelige Mindesmærker bevises, at stemme overeens med Hornenes forskellige Figurer; hvis Alphabet havde en fuldkommen Lighed med de paa det ene Horn afbildede Skrifttegn“ og saadant et Folk troer Forfatteren at finde i det gamle Spaniens Celtiberer. Denne Mening undersøges ved mange Omstændigheder, dem Forf. ved megen Læsning har faaet samlet, og som ere samordnede saaledes at af det Hele fremkommer et Resultat, der har saa høj en Grad af Rimelighed, som i slige Tilfælde kan kræves. En meget stærk Grund er den allersørst fremsatte, da nemlig det celtiberiske Alphabet, som den lærde Oldgransker Tychsen har faaet udfundet; vises at stemme mere end noget andet sammen med Hornets Paaskrift \*).

Alt dette udføres ydermere i den følgende Afdeling: „Om Guldhornenes Oprindelse, Bestemmelse, og Indskriftens og Figurernes Fortolkning.“ Oprindelsen og Bestemmelsen sluttet at have været den, at de have været forfærdigede for at forære til et Tempel; da hvert andet Brug, de kunde troes bestemte til, her vises at være mindre rimeligt, saasom Guld var ingenlunde passende Materie til Krigs- eller Jagthorn, der

E t 4

skulle

\* Prof. Tychsen i Roskilde har af saadanne turdiske og celtiberiske Mynter, som have haade celtiberisk og latin Skrift, udfundet det celtiberiske Alphabet, og skrevet derom en egen Afhandling, sendt til Vidensk. Selskab i Stockholm, hvis Samlinger den kan ventes indført i. Prof. Müller har hørt Manuskriptet til Afbetjening, og taget Kopie af Alphabetet, der følger her blandt Kobberne, som høre til dette Verk.

Kulle have Skarp Lyd, og nedentil-aabne kunde Drikkehorn ikke være. Alt dette kan ikke vel modsiges; et andet er, om ikke ogsaa det kunde have nogen Rimelighed, at disse Klenodier havde tjant til Overtræk over Drikkehorn, da de ved høifestlige Gilder vore tagne frem af det Kongelige Liggendeſæ, et stort Horn var stukket i dem, og da saaledes vare gæst omkring, maaſke da naar Gudernes Skaaler bleve (som det kaldtes) indbaaret.

Forf. holder for at Billederne have vel hvert for sig en Betydning, hvilket ved nogle er øjensynlig, men at de ere satte paa Hornene uden Hensigt til et sammenhængende Hælt; at her altsaa er intet System i Billeder, hverken Worms moraliske, eller Egards og Randulfs theologiske, eller Sorterups Almanak elsec Dippels Guldmageri. Denne Mening vil vel neppe finde Modsigelse, af hvem fun nogenledes øgtem har betragtet disse Konſt værker.

Skrivten forklarer efter det celtiberiske Alphabet, og det gjøres rimeligt, at den indeholder fire Navne, af Guddommme, som man enten med Visched veed eller med nogen Grund kan formode at have været dyrkede hos tidtnævnte Folk. Disse Guddommes Billeder funne da ogsaa være de paa det sidstfundne Horns øverste Ring afbildede hornede og væbnede Figurer. Det er interessant at læse ved hvilke Kombinationer Hr. Prof. har vidst at gjøre denne Mening rimelig; og tager man alle her anførte Omstændigheder sammen, og læser det derom sagte med Eftertanke, saa kan man neppe andet end bifalde ham.

Derefter forklarer de andre enkelte Figurer, med stadigt Hensyn til det lidet, der adspredt i mange Bøger,

get, findes om Celtilberernes og deres Stammesædres og Maboers Religion og Skifte. I det Hele troer Forf. at fun de paaloddede og paanittede ophøjede Figurer have Betydning, men at de mange indgravede ere hensatte uden anden Hensigt end at fylde Rummet mellem hine.

Ligesom dette, saa forklares ogsaa derefter det først fundne Horn efter samme Maade; og da gives fra S. 116 af adstillinge rimelige Maader hvorledes disse Kostbarheder kunde være kommet fra Spanien til Sønderjylland.

De fem Kobbertavler som gjøre Hr. Lahdes Konst Vere, forestille begge Hornene i naturlig Størrelse; en Deel Mynter og Amuleter som oplyse enkelte Forestillinger paa Hornene og deres Forklaring, samt den paa Malta fundne Guldblade, paa hvilken den Mængde Mennesker med Dyrhoveder og Slangerue paa Aseret, vise saa meget Slægtstab med Hornenes Figurer. Endelig giver den femte Tavle det celtiberiske Alfabet efter Tycksen, jevnført med Bogstaverne paa Obulko Mynterne og paa Hornet. En kort Forklaring er tilføjet, som ydermere viser, hvorledes de celtiberiske Skrifttegn ere brugte til at forklare Hornets med.

Afhandlingen er oversat i Tydsk af Undertegnede og udkommen til Mikkelsdag paa Boghandler Brummers Forlag.

W. S. S. Abrahamson.

Ledetraad ved den første Religions-Underwiisning for Børn af den midtre Alder, ved P. Holst, &c.

(Se forrige No.)

Skriftstederne ere usædvanlig vel valgte og anvendte med klog Sparsomhed. Kun paa enkelte Steder havde Recensenten ønsket et eller andet anført, eller sat i Stedet for det anførte. Saaledes finder han intet Bevis af Skriften for Læren om Guds Evighed, ejent vi blandt andre have de skjonne Steder Ps. 90, 2. Ps. 102, 28. Ligesaas savner han under Læren om Guds Hellighed Ps. 5, 5. Det som Beviis for Guds Alvidenhed anførte Skriftsted Ps. 139, 7—9 (ved Fejlstykke er sat 94, 19) beviser egentlig Guds Allestedsnærnærelse. Derimod høre Vers 1—4 af samme Ps. og V. 15—16 hidhen. Under §. 30 savner Recensenten ugjerne de barnlig simple Ord Ps. 36, 7. Du hjälper haade Mennesket og Dyret. Maaskee havde han helst valgt Apostl Giern. 14, 17. Under §. 39 havde Recensenten gjerne bortbyttet det misanthropiske Udraab af Prædikeren 7, 20. for det sande til hvort Menneskets Selvbevidsthed talende Johanneiske: dersom vi sige vi ere fri for Synd &c. I Joh. 1, 8. Under §. 40 havde vel Rom. 7, 21. fortjent Plads. Joh. 3, 19. finder Recensenten ikke tjenligt til at bevise, hvori Synden bestaaer, eller hvorledes den ytrer sig; de Mennesker som der siges at have Lyset, fordi deres Gjerninger vare onde, ere vel ikke Menneskene i Almindelighed, men de, som Religionens Lys først blev tilbudet. Det beviser desuden intet af det i Sætningen selv fremsatte. Recensenten havde i det

dets Sted sat i Joh. 3, 4. „Synd er Afvigelse fra Loven.“ Under §. 44 kan vel ikke Math. 26, 75 ansees for passende, med mindre Forfatteren havde lagt til, at det gode men svage Menneske fortryder igjen strax alvorlig sin begangne Fejl. Rom. 6, 21. er under §. 45 anført uforstaaeligt og uden Correcthed. Math. 26, 28. synes under §. 48 at staae overflødigt, da her allerede i Forvejen er anført 3 Skriftsteder, og for tidlig, da Læren om Syndsforladelse ej endnu er fremsat. Håndt Forfatteren det passende at foredrage denne Lære i den første Religionseundervisning, da funde dette Bibelssted have været anbragt under §. 55 istedet 2 Cor. 5, 19. hvor det vanskelige Udtryk: Gud forligte Verden med sig ved Christus forekommer. Maar Forfatteren anfører dette sidste Sted saaledes: han var i Verden og forligte Verden med sig selv, maa han have læst eller skrevet fejl. Thi i Texten staarer, „Gud var forligende Verden med sig i Christus“ Gud forligte ved Christus Verden med sig. Joh. 18, 36 „hører under §. 48 som Bevis for at Hensigten af Jesu Sendelse ved at forjage Bildfarelser og Vanfundighed og udbrede Sandhed og Oplysning, men ikke under §. 51, hvor man havde ventet enten f. Ex. Math. 6, 8. eller Rom. 8, 15. eller Math. 10, 28. eller Math. 7, 21; da her skal bevises, at Jesus lærte, at Gud maa tænkes som en Fader, maa dyrkes ved Dyd, at Øjlen er udødelig. Ved §. 79 vilde Recensenten istedet for det mere almindelige i Pet. 4, 10. have anbragt det just hidsenhørende Math. 5, 16. eller Gal. 6, 1. Hvor vi have set forstaaelige og evidente Bevissteder i det nye Testamente, holder Recensenten for, man bør betjene

sig af dem fremfor det gamle Testamente og de apostoliske Bøger. Han havde dersor under §. 81 iste, det for Sir. 4, 34 og 18, 21 brugt i Thes. 4, 6 og Jak. 4, 11., og under §. 82 heller valgt det hjertelige Johanneiske i Joh. 3, 17., eller 2 Cor. 9, 7., end det anførte ogsaa meget passende Sted af Tobiæ Bøg 4, 8. 9. — Pligterne mod Ejendomstjenesten kunde vel ligesaa vel, som de mod Forældre, have været stedfastet ved Skriftsteder f. Ex. Col. 4, 1. Under §. 86 havde Recensenten ønsket det æquivivoque og omtvistede Sted: Præd. 12, 7. borte, og derfor valgt Joh. 6, 40. Ved §. 88 havde han, for at undgaae i saa stor Overflodighed at anføre samme Skriftsted to Gange, beraabt sig paa i Joh. 3, 2. som Bevis for at vi skulle tiltage i Kundskab og Dyd i vor tilkommende Forsatning.

At Forfatteren har optaget ved enhver vigtigere Lære Vers af den nye Psalmebog, har Recensentens hele Bisfalde. Børnenes Forstand faaer derved nogen Hvile, medens Hukommelsen øves, og mangen vigtig Lære beholdes i Verset, som ellers vilde være blevet glemt. Valget af Versene er i det Hele fortræffeligt.

Til Slutning maa Recensenten undskyldne hos Læserne sin Vidtløftighed. Han troede at skynde saavel Bogen og dens vigtige Djemed, som dens for almeen Oplysning nidsjære og hæderlig virksomme Forfatter, at igjennemgaae den udførlig. Maaskee kunne han have haft det Held, at gjøre Forfatteren opmærksom paa et og andet, som kunde forandres, naar Bogen, hvilket han af Hjertet ønsker og haaber, snart oplever et nyt Oplag.

Brog Meyer.

Sris

Frimodig og beskeden Ytring om Egteskabs-Skilsmisser. Eller: Synes ej Tidens hyppige Egteskabs-Skilsmisser igjen at fremkalde Lovens fordums Strenghed til Værn om dette Samfund? Af Jens Stockholm, Sognepræst for Vammen, Lindum og Sigum Menigheder. Trykt i Viborg 1804 hos P. S. Sønss. 40 S. 8.

Denne Afhandling, der indeholder meget i Rørhed og ikke uden træffende Bemærkninger, fortjener at læses af Enhver der indseer og føler, med hvilken stor og afgjørende Indflydelse Egteskabs Agtelse, som for en væsentlig Deel bestemmer Familielivets Værd og Held, virker paa Borgersamfundets ødelæste Livsprincip, paa Folkets Moralitet, uden hvis gode Tilstand Staterne manglende hin velgjørende, egentlig agraværdige Kraft, som, trofast i Medgang og Modgang, er ene ophøjet over Lykkens Usvæslinger. Forfatteren har skrevet med Overvejelse og Varme, men denne har paa enkelte Steder anlediget Mangel paa bestemte Udtrykke og Tankens grundige Udvikling.

Afhandlingen gaaer først og fornemmelig ud paa, at bevise den Paastand, at: „det kristelige Egteskab bør hævdes i sine Rettigheder (S. 11) og ikke forvandles til en simpel Kontrakt“ (S. 14, 18), eller: „at det ingenlunde er raadeligt at forandre det kristelige Egteskabs uopløselige Indretning“ (S. 24). Dersom det sidstanførte Sted ved Ordet „forandre“ ikke kan antages at forklare de tvende første, bliver man i Uvished, om Forfatteren paastaaer Egteskabsbaandets Uopløselighed i alle Tilfælde, egentlig Ultrokabs

Stabs undtaget, hvilket en Uitring S. 25 giver no-  
gen Anledning til at formode), eller, om han mener,  
at der gives andre lige saa indvortes gyldige Skil-  
misses Aarsager \*).

Boruden vor guddommelige Neggionslæres Udsagn  
i Math. 19 Kap. 2—9, Mark. 10 Kap. 7—12,  
og i Corinth. 7 Kap. 10, 11, hvilke Forfatteren læg-  
ger til Grund for sine Betragtninger, bygger han sin  
ovennævnte Paastand paa følgende Resultater: „at Eg-  
testabets Forandring til en simpel Kontrakt maatte  
medføre at de Biting som ej bør bestemme Valget  
ved Egttestab, at folgelig de slette Egttestabers An-  
tal, overmaade formeres“ (S. 10, 11); at „Skil-  
missens Muelighed er et Motiv til ond Forstaelse i  
„Egttestabet“ (S. 13); at „den Skilmissen paaføl-  
gende Forhindelse, mellem den adskilte Person og  
„den som forsvare hertil, er i dobbelt Henseende sor-  
gelig“ (S. 13 og 17); og, at „Skilmissens Mu-  
elighed maa have sorgelige Folger i Henseende til Bor-  
neopdragelsen (baade i det ved Skilmissen hævede og  
„det siden indgaaede Egttestab) for Nutiden og for  
„Efterslægten“ (S. 23, 24).

Esterat have berset Indvendingen med Hensyn  
til „den indbyrdes Uenighed og den huslige Elendighed“

og

\* ) En Mening der ingenlunde strider med Math. 19,  
9, som allene nævner een gyldig Skilmisses-Aarsag,  
uden at udelukke andre. Hoilst e ej allene Sagens  
Natur, men ogsaa de foregaende Skriftsæder til-  
fulde oplyse.

og ytteret, at „den for Utroskab adfæste aldrig burde tillades at indtræde i nyt Egteskab“ (S. 25), anmærker Forfatteren, at det — „om det ansees for raaseligere, at Egteskaber opheves naar begge Parter synes, samt at nye Forbindelser under Navn af Egteskab indgaaes af saadanne Personer“ — var at anse, at Vielsesformularen blev forandret, eller i det mindste de Ord der tilkjendegive Egteskabets Uoploselighed bleve udeladte (S. 28). Endvidere: at „Erfaring har viist at Skilsmissers Tilladelse virker det modsatte af deres gode Hjemed,“ (S. 28) at, „naar det mægtige, men allerede fordærvede Roms gode Skribentere tale om den driftigste Aarsag til de Laſter der oversvømmede Staten, sege de denne Aarsag i det vanhelligede Egteskab. Sæder og Hjertet danses i Forældrenes Huse“ (S. 31).

I det ceremonielle ved Bryllupshøstidelighederne ønsker Forfatteren Forandringer. „Mennerster — siget han — „ere sandelige; alt hvad der rører dem i vigtige Livets Oprin er ikke saa hastig glemt, som man ge troe.“ Han ønsker derfor, at alle Vieler maatte stee i Kirken; „da Vielsen i Huset betager Handlingen meget om ikke alt det Høstidelige“ (S. 35). Disse Bemærkningers Rigtighed forekommer Recensenten meget indlysende. Kun maa han tillade sig at tilføje, at Vielsens Offentlighed meget formindsker dens Høstidelighed. Egtfællernes Vielse burde ligesom Børnenes Konfirmation altid stee i Kirken, men begge Hånd-

Handlinger ere ifølge deres religiøse Aand og Hensigt, for hellige til at være Skuespil for en nysgjerrig Mængde. Ingen burde derfor være overværende ved nogen af disse vigtige Handlinger, uden saadanne Personer hvis Nær-værelse kunde maastee gjøre den mere kjær og højtidelig i de Paagjeldendes Linje, altsaa Beslægtede, Lærere, og Andre, om hvis Tilstedelse de tilkommende Egtefæller, Forældrene, Opdragerne, maatte være berettigede at anmode Præsten.

Som et bland Midlerne til at forekomme ulykkelige Egteskab og Ønsket om Skilsmisse, forsaavidt de aars-sages af Uenighed i Henseende til fælles og Særkulds Børns Opdragelse, foreslaer Forfatteren, at Egtefæl-lerne og deres Paarørende kunde møde i en Velfærds-kom-mission, for der venstabeligen at afgjøre deres Kvist (S. 37). En velmeent og i ødelt Sprog fremsat Epilog slutter det Hele.

Som Mangler ved denne, meget løseværdige, Af-handling, maa Recensenten bemærke: at den Distinction Forf. i Noten S. 20:22 gjør mellem „Bjærlighed saaledes som den almindelig forstaes, og Vensteb, hvis Baand skal forene Hjerterne for stedse,” hverken synes fornøden til at forsvare den Paastand, at Egteskabs-Kon-trakter ikke bør ansees som en simpel Kontrakt, ej heller hjemlet ved Sprogbrugen; og, at Epilogens Slutning synes ikke svarende til den mandige Tone i hvilken Afhandlin-gen selv og Epilogen ere skrevne.

M. H. Bornemann.

Kjøbenhavnste

# Iærde Efterretninger for Aar 1806.

No. 43.

**T**erentses Skuespil, oversatte og med Anmærkninger oplyste af Stedevik Høegh Guldborg. Åbhavn 1805. 8. Første Del, der indeholder Skuespillene Pigen fra Andros, Gildingen og Selvplagten. 399 S. Anden Del, som indeholder Brødrene Svigermodes ren og Phormio. 388 S. 2 Ad. Tryk. 15 M. Skr. hos Schulz.

**L**erents har til alle Tider vundet smagfulde Kjen-  
deres Bisald og Opmærksomhed. Romerne hørte  
hans Skuespil med Behag, de lærte dem udenad og  
ansørte dem gjerne i deres Skrifter. Ogsaa de nyere  
Tider hove, al Forstjellighed i Smag og Tænkemaade  
uagtet, erkjende deres Værd. Charakterernes Bestemt-  
hed og planriatige Udførelse, den skjonne og viseligen  
beregnede Økonomie i det Hele, de enkelte Akters og  
Sceners psychologicalnajagtige Disposition, Moralteg-  
ninger, der tillige indeholde en rig Skat af Levnets,  
Klogskab og ypperlige Sæntenser, endelig den største  
Finhed og Humanitet i Udtrykket, ere fuldkomm nhe-  
der, der af Fordomsfrie Læsere steds have været og  
ville blive dem indrommede. I vort Modermaal

Uu

havdes

hørdes allerede tvende prosaiske Oversættelser af disse Skuespil, men den ene har alt formegnet Præg af Plumphed til nu at kunne behage; den anden har vel ikke uden Nutte været brugt af unge Studerende til Terentses Læsning, men rigtig Smag for denne Forfatter var den ikke poleret nok til at opvække. Det var de seneste Aar forbeholdt at see Latinernes Mennander saaledes fordansket, at Originalens Værdighed deri aldeles bevaredes, en Værdighed, som allene af en metrisk Oversættelse og af en Oversætter, der selv var Digter, var Dannersprogets Hæder som dets Hævder, og som med nøjagtigt Studium af sin Forfatter forbandt en luttret Smag, med eet Ord, af en Guldborg allene kunde ventes.

Et Arbejde som det nærværende, der har al Forbring paa at kaldes et æsthetisk Produkt, hører til den højere Klasse af Oversættelser, og er en Vinding for Fædrelandets Originalitteratur. Dets Værd fra Smagens Side er i et andet Ugeskrift af den kompetenteste Konstdommer anbefalet til hver dannet Læzers Opmærksomhed. For den philologiske Anm. staaer da blot tilbage, deels at anføre hvad den danske Beachjdelse har bidraget til de Terentsske Skuespils Oplysning, deels ved at hidsætte nogle Prøver at vise, hvorledes Oversætteren har vidst at forbinde Sprogreenhed og Hnde med tro Nøjagtighed i at udtrykke sin Forfatter. For at begynde med det sidste indrykke vi den skønne Scene (her 4 A. 7 Sc.) af Brødrene, hvor Micis med Fader-Omhed viser den sejlende Eschinus til Rette.

Mic. Var det vel Dig,  
som bankede paa denne Dør? (ved sig selv) Ja saa!  
Han tier. Men — og hvorforskulde jeg

nu ikke have mine Løjer med ham?

Jo, det er bedst! For mig han dog ej selv  
har aabnet sig i denne Hjertesag.

(Til ham igjen.)

Du svarer Intet? Esh. Jeg har ikke rart,  
saavidt jeg veed, ved Øren her. Mic. Ja, det  
maa være! Det forundrede mig og,  
Hvad Du vel havde der at gjøre. (ved sig selv)

Xod

fik jeg ham da Saa er han dog endnu  
bevaret mig! Esh. Men vær saa god, min Fader,  
at sige mig, hvad Du gør der! Mic. Jeg selv  
har intet der at støff. Nyligt tog  
en Ven mig hid med sig fra Torvet, for  
at hjelpe i en Sag. Esh. (urolig) det var? Mic.

Jeg skal

fortælle Dig det. Her to Fruentimmer,  
to stakkels Fattige, opholde sig.  
Som jeg formoder. Kjender Du dem ej;  
jeg veed endog det vist thi nyligt er  
de flyttede herhid? Esh. (som mærker Uraad) Og  
videre?

M. Det er en Pige med sin Moder. Esh. Nu?

M. Hun er faderløs. Den Nærmeste  
i Slægt med hende er min Ven. Og han  
skal ægte hende efter Lovens Evang.

E. (der glemmer sig reent) O jeg er Dødsens! M.  
Hvad? E. det intet var.

I Sandhed, Intet. Bliv kun ved! M. Han er  
nu kommen, for at tage hende med;  
thi han er bosat i Miletus. E. (urolig) Hvad!  
er kommen for at tage hende med?

M. Saa har det sig. E. Og til Miletus? men jeg beder Dig! M. Saa bliver det. E. (ved sig selv)

Det gaaer  
mig tungt til Hjerte, (til M. cito) Men de Fru-  
entimmer,

Hvad ſige de vel? M. Ja, hvad mener Du,  
de skulle ſige? Intet ſige det.

Der foregiver Moderen, at Pigen  
en Dreng ſkal have med en anden, men  
jeg veed ej Hvem. Hun lægger ham ej ud.  
Han ſkal da altsaa have første Ret,  
og til min Ven bør Pigen ikke gives.

E. Men hør mig! Synes denne Paafstand Dig  
dog ej retfærdig nu bag efter? M. Nej!

E. Jeg beder Dig! Du ſiger Nej? Han vil  
da altsaa tage hende med, min Fader!

M. Ja, hvorfor ikke? E. Det, I har bestemt  
i denne Sag, er haardt, er ubarmhjertigt,  
er, om jeg her ſkal ſige reent ud hvad  
jeg mener, ikke ædelt, Fader! M. Men,  
hvorfor? E. Og saa du spørger? Nu! hvorledes  
troe I da han vil grænme sig, der først  
har staet i Forbindelse med hende:  
der, jeg veed ikke, elſker hende vel  
endnu saa ganſe, naar han ſeer, at hun  
frarøves ham i hans Mærvoerelse,  
bortføres lige for hans Øjne? Nej,  
det er uvoerdigt handlet! Fader! M. Men  
hvorfor? Hvem har da lovet, og Hvem har  
da givet hende til ham? Maar har hun  
haft Bryllup med ham? Hvor er den, som gav  
jt Minde til det? Hvorfor tog han sig

en andens? **E.** Altsaa, hos Forældrene  
en voren Pige skulde sidde hen  
og vente paa, til dersra eller herfra  
der kom en Slægtning? See, saa burde Du,  
min Fader, have talt i denne Sag  
med rette og forsvar det. **M.** Det var Løjer!  
Deg skulde have talt mod ham, som jeg  
var kaldet at staae bi! Men, **E**schinus!  
vor Sag det ikke er. Hvad have vi  
med Dem at gjøre? Lad os nu gaae bort!

(Han seer **E**schinus torre Taarer af sine Øjne.)

Hvad er paasærde? Hvorfor græde? **E.** (inderlig rort)  
Hør!

Jeg beder Dig, min Fader! **M.** (igesaa beveget) Jeg  
har hørt  
det alt min **E**chinus! og kjender grandt  
den hele Sag. Jeg elsker Dig; og hvad  
Du foretager, ligger desto meer  
mig da paa Hjerte. **E.** O! saa vist jeg ønsker,  
at, mens Du lever, Du maa elsker mig,  
fordi jeg er det værd, saa vist er det  
nu og, min Fader! at den Brode, jeg  
har her begaaet, smerter mig, og ved  
at staae for Dine Øjne blues jeg.

**M.** Det troer jeg suldt og fast. Jeg kjender jo  
Dit redelige Sindelag. Men dog  
jeg frygter, at Du er mig altfor lidt  
Betænksom. S hvad Stat har du formeent  
Du levede? Du har forført en Pige,  
Du ej medrette torde røre. Det  
er alt en Fejl, den første, stor, men dog  
en menneskelig Svaghed. Tidt

har Flere gjort det, og selv gode Folk.  
 Men svær mig! da nu det var hændtes, tog  
 Du altid da i Overvejelse?  
 og sørgede Du for Din Sikkerhed,  
 hvad nu der burde ske, og paa hvad Maade,  
 samt og hvorledes jeg, fordi Du var  
 undseelig ved at sige mig det Selv,  
 dog skulde faae et Vink derom? Imens  
 Du tager dette Alt itvil, forgaae  
 ti Maaneder. Saavidt det stod til Dig,  
 har Du forsøkt Dia selv, den stakkels Pige  
 og Barnet. Hvad! Du meente da, at, mens  
 Dusov, de kjære Guder sagtens sik  
 det bragt i Rigtighed? og at hun vel,  
 foruden mindste Hjælp af big, blev ført  
 Dig hjem i Sovekammeret? Jeg gad  
 ej gjerne seet, at Du i andre Ting  
 var og saa sandseslös. Vær rolig her  
 Du huk! faae til Kone. E. Var det saa!  
 M. Vær rolig, siger jeg. E. Jeg beder Dig,  
 min Fader! Spotter Du mig ikke her?  
 M. Jeg Dig! Hvorfor? E. Jeg veed det ikke selv.  
 Fordi jeg ønsker nu saa inderligt,  
 at det var Alvor, dersor frygter jeg  
 end meer. M. Gaa hjem og heed til Guderne;  
 see Du kan faae Din Kone hentet! Gaa!  
 E. Hvad! strax, som Kone? M. Strax? E. Nej,  
 strax? M. Jo strax!  
 Saasnart Du kan! E. Forsøge Guderne  
 mig og med ders Had min Fader! om  
 jeg ikke elsker Dig selv højere  
 End mine Djæle. M. Hvad! og højere

end Hende? **E.** Dog i samme Grad. **M.** Ih, Du er altfor god! **E.** Men Manden fra Miletus, hvor er vel han? **M.** Ja! han tog bort, forgif; det var til Skibs. Men hvorfor holder Du Dig her nu op? **E.** Gaae hjem, min Fader! Du! og beed for Selv til Guderne! thi Dig, det veed jeg vist de meget snarere vil høre, da Du er langt ødlere end jeg. **M.** Nu gaaer jeg ind o. s. v.

Det Fine og Skaanende, det Passende og Hjertelige i Faderens Tiltale, og den hele Maade, hvorpaa han fører Sonnen paa den rette Vej, er mesterlig; og man vil vist have læst de ansorte Stropher af Oversættelsen med samme Deeltagelse, som i Originalen. Nicio er aldeles de ødle Opdragelsesgrundsatninger troe, som han strax i i A. i Sc. havde fremsat, og, da disse ikke kunne andet end have Almeen-Interesse, tager Anm. ikke i Betenkning, ogsaa at tilfoje dem. Nicio, der havde taget sin Broders Son til sig, indføres saaledes talende:

Jeg har opdraget ham fra lille,  
og holdt og elsket ham, som min. I ham  
jeg glæder mig. Han er mig Eet og Alt.  
Og for at han skal have samme Sind  
til mig, jeg stræber stadigt. Han af mig  
faaer Gaver; gjennem Fingre seer jeg tidt:  
At Alt skal efter mine Planer gaae,  
jeg anseer ej fornødent: endeligt  
jeg dertil og har vant min Son, at han  
ej skjuler mig, hvad andre Sonner helst  
for deres Fædre dølge, og som dog  
kun Følger er af deres Ungdom. Den

der vænner, eller brister sig kun til  
at lyse for og skuffe Faderen,  
vil vove det langt mere mod Andre. Væn-  
man holder før, saa mener jeg, ved Agt  
og Kjærlighed i Orden, end ved Frygt.  
Heti min Broder ej er eens med mig,  
og ikke hører det ham Dervor han  
saar ofte kommer krigende: „men hvad  
er det. Du gjør dog Micio! hvorfor  
fordærver Du os denne Maaling? Hvi  
er han forelsket alt? Hvi svirer han?  
Hvi giver Du ham Pengeertil? Du  
ham lader gaae for prægtigt klædt! Du er  
mig alt for overdreven!“ Men han selv  
er østfor stræng, og det er ikke godt  
ej heller billigt. Meget fejler han,  
det er nu saa min Dio, naar han formener:  
at Herr dommet, Magten gav os, er  
af mere Vægt og Værighed, end det  
vi vandt ved Vensteb. Det er mine Tanker,  
og saa jeg forestiller mig dit: Den,  
der tvinges med det Onde til sin Pligt,  
blet vogter sig den Eid, han troer, at det  
kan aabenbares. Haaber derimod  
han, det kan sejles folger han igjen  
sin gamle Vis. Men Den, man knytter til  
sit Hjerte ved sin Omhed, han gjør alt  
af Lyst, vil vi e sig ej mindre om,  
og er nærværende, fraværende  
den Samme. Altsaa er det Faderligt,  
at vænne Sonnen til, at af sig selv  
han heller handler rigtigt, end af Frygt.

Deri

Deri og Faderen og Herren er  
netop forskjellige. Og Den, der ej  
formaaer det, sige selv, han ej forstaaer  
at lede Børn.

Disse tvende Steder ere tilstrækkelige til at vise  
Oversættelsens Mand. Kortere kunne vi være i enkelte  
Udtryks Sammenligning med Originalen, og i at an-  
føre Prøver paa Hr. Professorens Valg, hvor Læse-  
maaden var omvistet: af begge Slags altsaa et Par  
til Exempel: Naar Myssis i Andria siger: Vii te era-  
dident, ita me mileram territas, oversættes det:  
Nykke Guderne Dig som et vissent Træ med Roden  
op, saa Du forfrækker mig. „Som et vissent Træ“  
havde Ann. heller ønsket udeladt. I Eunuchus i A.  
2 Sc. 43 B. lægges Parmeno, der peger paa Phœ-  
dia, disse Ord i Munden: thi denne Mand har og  
saa bragt Dig ret en Fnuget og en skuddet Deel.  
(nam hic quoque bonam magnamque partem ad te  
adluit). Ere disse egentlig bibelske Udtryk saa al-  
mindelige i Almuesproget, at de paa saadan en Maas-  
de kunde ventes brugte? Gramarbasen Thrasos og  
Snyltekjæsten Gnatho's Sprog ere af Terents meget  
snildeligen forestilt, og i det Danske givet med samme  
Naivitet. Thraso, pralende af sine Bedrifter i Per-  
serkongens Tjeneste, og dennes Fortrolighed, siger:  
3 A. 1 Sc.

Var han stundum træt  
af Folkets Overhæng, hvad heller leed  
af Arbejd, eller naar han havde Lyst  
at hvile ud, som . . . . Du forstaaer mig dog?  
Gn. Jo! jeg forstaaer det. Som for ret engang  
at ryste alt sit Uliv af sig

(quasi ubi illam expueret miseriam ex animo)

Thr. Det

var Meningen. Saa bød han altid mig  
og ene mig tilbords.

Man læse mod Enden af samme A., den XIIte Sc.  
hvor Thraso truer med at løbe Storm, og snappe sin  
Pige bort, for at overbevise sig om, hvorledes Overs-  
fappes med Originalen. Ikke saa Vers i Terents  
Skuespil have foranlediget megen Strid blandt Fortol-  
kerne i Henseende til Læsemåadens Bestemmelse; især  
har i den seneste Tid Partisched for eller imod Bent-  
leys Emendationer haft Indflydelse paa Texten. Da  
dette Arbejdes Hensigt var at leve en dansk Terents,  
som Læsning mere for den dannede Smagens Elster,  
end for den Lærde, ere slige Stridigheder her ganske  
forbigaaede, og Hr. Professoren fulgte paa hvert Sted  
den Læsemåade, der gav den naturligste Mening. I  
Hecyra's 4 A. 4de (efter andre det 1ste) Optin, som  
er Scenen imellem Sostrata og Pamphilus, forsikrer  
den første, at hun aldrig med sit Bidende har fortjent,  
at Sonnens Elsterinde skulde have hende medrette.  
„Selv (heder det) har Du bestyrket fun min gamle  
Tro om at Du elster mig. (v. 5. Teque ante quam  
me amare rebar, ei rei firmasti fidem.) I Overs-  
synes Bentleys, uden Twivl rigtige, ante quod at væ-  
re fulgt. I den pudserlige Scene (3 A. 9) i Eu-  
nuchus, hvor Chærea fortæller, hvorledes han havde  
spillet en Gildings Rolle, for at samles med sin Pige,  
have Kommentatorerne meget tvistet, om de i det 43  
V. (go homuncio hoc non facerem? ego vero illud  
faxim dubens) skulde læse ita feci ac, eller facerem  
eller fecerim ac. Hr. Prof. har og her med Bentley  
fore-

foretrukket den sidste Læsemaade. Dog hvor Fortællingen er saa næt, saa ægte græst, vil en Variant neppe tildrage sig megen Opmærksomhed. Stedet lyder saaledes:

„Jeg gaaer ud at spise nu,”

vor Thais sagde, og tog Pigerne med sig. Faa blev hos min Pige, og endda de Nye, Uerfarne kun.

Alt ordnedes for hende til et Bad.

Jeg bød dem haste. Mens det lavedes istand, hun sad i Bærelset og saae paa Maleriet der, hvor Jupiter,

som man fortæller, sender Guldregn ned i Skjødet paa sin Danae. Men jeg saae og derpaa; og da han havde leegt den samme Leeg tilforn, jeg gif til mi, det glædede mig saare at en Gud

sig havde omstøbt til et Menneske, og, for en Slut at gjække, kommen var igjennem fremmed Tag saa hemmeligt

i Gaarden. Ja! og hvilken Gud. „Han selv, hvis Torden ryster Himlens Tinde! Nu jeg usle Menneske, jeg skulde ej

hans Fodsoor følge? Jo! af Hjertensgrund, o. s. v.

I Henseende til Akters og Sceners Afdeling hersker i Terentses Udgaver en stor Forstjellighed, som let kan forklares af den forskellige Maade, hvorpaa enhver Fortolker eller Udgiver har tænkt sig Stykkernes Disposition. At den danske Oversættelse heri paa mange Steder gik sin egen Vej, var en nødvendig Folge af Oversætterens noje Bekjendtskab med sin Forsatters dramatiske Konst.

Bed hvert Skuespil findes tilføjede forte oplysende Anmerkninger. Disse synes meest bestemte for ulæste Læsere, for hvem et eller andet Udtryk eller Hentydning i Texten kunde være fremmed, og ere snart af historisk, snart af antiquarisk eller mythologisk, snart af æsthetisk Indhold. De af det sidste Slags, som Læseren her finder, opvække det Ønske, at flere saadanne havde været meddelede. I Anledning af 5te A. 14de Scene i Stykket Brodrene, læse vi f. E. denne bemærkning: „al den Urimelighed, Commentatorerne, og selv Kjæmperen Lessing i Dramaturgien, finde sammendynget i det Gistermaalsforslag, der gjøres og antages i denne Scene, vil udentvivl falde bort, naar man tager Folgende i Overvejelse. Hvormed bevises da, at det virkelig er enten Demeas eller Micio's Alvor med et saa himmelfaldent Egteskab? Mon ikke Demea, ved at sætte sin Broders Lust til at gjøre Alt, hvad Andre ville, paa en saa haard, den haardeste Prøve, vil, om det maa lykkes ham, overtyde Micio om, hvorvidt samme Fejl kan lede? Vise ikke de Ord, Denne bryder ud i, da Broderen slaaer til, disse „Hvad skal jeg sige da? Og det gif, som jeg vilde!“ at der virkelig stete langt Mere, end han havde vovet at drømme om? Og mon ikke Micio, der forresten gjør saa kjæk og værdig Modstand, ene og allene indlader sig deri, for at saae Fred for de Andres ham saa kjedsmellede Overhæng? Mon ikke Demea, af Frygt for at hans Broder skal begaae en dum Streg, strax i sit Hjerte beslutter, at saae Sagen ændret, inden Sofrata kommer, og Faren er over Hovedet? Og mon ikke den floge Micio, der af Alt maa troe, at der er kommen en Raptus over hans Broder,

Broder, og vel veed, at en slig Raptus ej kan vore længe; ikke og beslutter i sit Hjerte, at faae det Hjle omgjort inden Gostrata's Ankomst? Hvis det ej var Provesse af den Ene, og en Udvæj, greben i Døden, af den Ander, hvorfør omtales i dette Egteskab ikke med et eeneste Ord fra det Øjeblik af, at det er samtykt? Dersom det ej skulde være blot en Prøve, en Advarsel for Micio, hvorfør skulde da vel Demea iagttage den store Delicatissen, ikke med een Tæddel, siden Sonnen Eschinus er tilstede, at berøre den Post i de Slutningslinier, hvor han gjør Regnskab for Marsagen til sin tilsyneladende pludelige Omvendelse? Og hvorfør skulde Micio vel blive saa aldeles flau efter dette Regnskab, at han end ej har eet Ord at svare, naar han ej af de Vink, Demea giver, sluttede: at ogsaa Egteskabsforslaget havde været en Prøve — en Prøve, hvori han ej havde bestaaet." Saa skarpsinding denne Oplosning af Vanstelighederne ved dette sjonne Stykkets sidste Akt unægteligen er, forekommer det dog Anm., at Terents ikke nok har sørget for, at Micio, hvis Karakter og Grundsætninger fra Begyndelsen af saameget interesser os, ikke mod Stykkets Ende taber sig, eller vises i et tvetydigt Lys.

Et andet Slags Oplysninger, der sætte Leseren i Stand til at tænke sig ind i de paanjeldende Personers Stilling, ere de med mindre Stil trykte historiske Erindringer om de talende eller handlende Personers Gemytsbestæffenhed i Actionens Øjeblik. I de nys indrykkede Oversættelsesprøver ere nogle saadanne anførte. Jo mere de Gamles Theaterwærens, især des res Masters Bestæffenhed ved nyre Undersøgelser udvikles, des større Lys vil der og falde tilbage paa den egente-

egentlige Action, saavelsom den Stilling, de Gebærdér, og den Drog, hvori de Agerende bør forestilles. I Henseende til Gramarbasens Rolle i Gildingen har den berømte Antiquar Gottiger i en Prøveafhandling om Terents viist Nyttet af sine antiquariske Bemærkninger, ligesom han og baade i dette og andre Skrifter har gjort Brug af Malerierne i den berørte gamle Terentianiske Codex, hvoraf en kobberstukken Udgave er udkommet. Disse de seneste Aars Vidrag og Vink til Terentses finere Critik finder Anm. ikke, at Hr. Professoren har benyttet, men des østere har han i dette Arbejde truffet Steder, hvor formeente Dunkelheder ved et Par Ords Tilføjelse om Personens Gebærdér eller Sindsstemning paa det hældigste ere hævede.

I Indledningen leveres en fort, men usjægtig Udsigt over det Romerske Theaters Historie, der slutes med en Sammenligning imellem Plautus og Terents og en smagfuld Skildring af dennes Fortjenesster. Skjønt Udsigten ikke fylder uden 14 Sider, vil Læseren finde denne Skizze ligesaa lærerig, som han vil glæde sig ved det S. 10 givne Øfste, at en Oversættelse af Plautus snart kan ventes fra samme Haand.

B. Thoelacius.

\* \* \* \* \*

I Ergänzungsb. til allg. Hall. Litt. Zeit. 5 Jahrg.  
2 B. No. 103 S. 17-20 hedder det om Christianis  
Oversættelse af Birkners Skrift om Trykkesfriheden og  
dens Love „Dette Skrift hører ustridigen til et af  
de vigtigste, som man besidder over denne, for det  
borgerlige Selskab saa interessante Gjenstand, enten  
man saa tager Hensyn til Grundighed i Undersøgelse,  
Frimodighed i Domme, Fuldstændighed i Behandling,  
eller Hensigtsmæssighed i Fremstilling; og dets Over-  
sættelse paa tydse maae betragtes som en Vinding for  
den tydse Litteratur. Ogsaa i saadanne Punkter,  
hvori vi ej kunne være enige med Forfatteren, fordi  
han synes os at udstrække Pressefrihedens Grænser  
videre, end det borgerlige Selskabs højeste Tær tillæ-  
der det, fører han dog sin Sag med saa megen Maas-  
dehold, og i een saa øjensynsigen god Mening; at det  
bliver enhver ej forud indtaget umuligt, at fortørnes  
paa ham, og at man tvertimod endog da altid gjerne  
hører ham, omendkjønt man er tilbøjelig til at an-  
tage forskjellige Resultater. Foredraget vilde vi holde  
for at være noget for vidtløftigt og ordrigt, men vi  
tilstaae meget gjerne, at een ej saare øvet Skribent  
kunde ved den naturlige Gang af en Undersøgelse, lig-  
den nærværende, saare let falde til denne Fejl. I  
øvrigt maae vi ej lade ubemærkt, at Forfatteren med  
Undtagelse af Stuves Skrift om Oprør, hvilket han  
hjælpe

hifst og her gjendriver, har læst lidet eller intet over sit Emne, og at altsaa hans Meninger og Domme bare et Præg af Originalitet, der give dem her, hvor det mindre kommer an paa at prøve øldre Meninger, en ejendommelig Interesse.

Sammesteds No. 161 S. 485 - 486 anprises Versuch über die peinliche Rechts und Gerichtsverfassung in Hollstein von E. A. von Eggars.

Sammesteds S. 501 - 502 recenseres Pastor Pavels Prækener 2den D. Forfatteren „hedder det“ fortjener at være yndet formedelst den elskværdige Simpelhed, Hjertelighed og Frimodighed, der udmaerkte alle hans Foredrag. Finder end altsaa ikke Rec. nogen stor Overeenstemmelse mellem ham og de i Fortalen nævnte tydiske Mønstre paa gejstlig Beltalenhed, sætter han ham dog uden Betenkning ved Siden af de bedre danske Prædikantere, en L. Smith, Gastholm, Liebenberg, Gutfeld, H. G. Clausen o. s. v. Det misbilliges, at Forf. stundom indlader sig i alt for næje at beskrive sin personlige Stilling og huslige Forfatning, en Fejl, som Rec. troer, er fælleds for flere danske Prædikantere.

Kjøbenhavnste

# lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 44.

Dissertatio inauguralis Anatomica sistens Neurolo-  
giamnsrium internarum. Auctore Nicolao Berner  
Sörensen. Hafniæ 1804.

**B**ed at gjennemlæse nærværende Dissertation, og ved at undersøge de Kilder, hvorfra Forfatteren har fået, ville vi finde, at han har vidst at vælge det Gode, at sammenligne og forene det til et Heelt, og desuden at fremsætte samme i et correct Sprog, saa fort og saa fyndigen, at man, ved at gjennemlæse faa Glade finder her, hvad man ellers mæssommelig maatte søge i store og vidtlostige Værker.

Efterat Forfatteren har berørt Grundene, hvorfor den indvendige Næses Nerver ere saa venskelige at forfolge, giver han os en fort Udsigt over Næsens Indvendige Beenbygning; og allerede denne bebuder en klar og nojagtig Udarbejdelse af hans egentlige Emne. Enhver Sidehuulhed inddeler Forfatteren i 6 Flader og beskrives derpaa de Bren, af hvilke enhver Flade er sammensat. I blant de Been, som danne den udvendige Flade, savner Recensenten det nederste Muslingbeens

Røeveudvæxt (*Processus maxillaris*); thi denne kan ligesaavel henregnes til Indredningen, som Siebenets hækdedannede Udvæxt (*Hamulus labyrinthi*). Den indvendige Flade er vel Næsens egentlige Skillerums-væg; men, at denne ikke altid har en lodret Stilling burde have været ansørt. Efterat Forfattern har forklaret disse Floders Sammensætning, anserer han, hvad der fornemmeligen paa enhver især er at bemærke. Saaledes finde vi ved den forreste Deel af den nederste Flade de 4re Kanaler nøjagtigen bestrevne; nemlig: Stenons og Scarpas, og hvorledes deaabne sig i det forreste Ganeshul (*foramen palatinum anticum*). Paa den indvendige Flade anmærker Forfatteren paa Pløjernebenet (*Vomer*) een Hure, som, underligt nok, er undgaet en Albins, Bertins, Wasters, Mejers, Hildebrandts, Loders, ja selv Scarpas Opmærksomhed. Forfatteren falder denne Sulcus levissimum, hvilket dog ikke altid er tilfældet; thi den er undertiden meget dyb; ja gaaer endog over i en Kanal, førend den forlader Vomer. Autor har sandelig for hastig forladt denne Hure, da den i Hensyn til Nerverne efter Recensentens Menig kommer meget i Betragtning; de lobe ikke parallelle med hinanden; men den ene gemeenlig højere end den anden, hvilket Forfatteren her ligesaaal som der, hvor han beskriver Nerv. nasopalatin. har forglemt at anføre. Ved den øverste Flade finde vi den mest ordnede og fuldstændigste Beskrivelse af Siebenets vandrette Flade. Ved den bageste Flade har Forfatteren intet at anmærke, fordi, som han siger, man i det torrede Hoved intet Spor finder af Nerverne; men man bemærker dog paa den nederste Flade af Flaggermusbenets Legeme Furter, som frem-

frembringes af Græne, der udsøbe af Vidian Nerven. Hvad Recensenten i øvrigt finder mest besynderligt ved denne Beskrivelse er, at Forfatteren, da han har beskrevet Venene for Nervernes Skyld, ikke tillige har ved ethvert mærkværtigt Sted paa Venene anmærket de Nerver, som enten blive optagne eller understøttede af hine. Saaledes finde vi, at Forfatteren ligesom med en øngstelig Omhyggelighed har beskrevet foramen palatinum, sulcus vomeris, foramina cribrosa, ja endog foramen sphænopalatin uden at nævne een Nerve; da dog ingen kan nøgte, at jo Læseren havde fåset mere Opmærksomhed paa disse Steder og værelstet mere Opmærksomhed paa Nerverne, dersom disse i Beskrivelsen over Venene vare blevne anmærkede.

Efterat den osteologiske Deel af Næsen er gjennemgaaet, begynder Forfatteren med Lugtnerver (Nerv. olfactor.). For mere Tydeligheds Skyld havde Recensenten i Forvejen ønsket en almindelig Betragtning over Næsens Nerver og Bestemmelsen af de Steder i Næsen, fra hvilke de udbredte sig. Forfatteren bestemmer nu a) Nervens Oprindelse med 3de Nodder, og vorledes disse i de forskellige Cadavera have et forskelligt Udløb; men her tales intet om Nervens Oprindelse fra Testes, formodentligt, fordi dette, som Doctor Gall selv tilstaaer, hører til Anatomia rationalis. Ved Nervens b) Fremgang beskriver Forfatteren den Fordybning i Hjernen, hvori Nervestammen ptages, og endelig kommer han til dens c) Nervenude (Bulbus cinereus), hvilken, som Forfatteren vereensstemmende med Doctor Galls Lære anmærker, ej gennemstaaren af hvile Striber, som i Nerveknud vige mere fra hinanden, for at give Plads for

den graae Substante. Disse Knuder variere i de forskellige Subjecter i Hensyn til Størrelse; men de variere ogsaa undertiden i eet og det samme Subject, saaledes at Nerveknuden er større paa den ene Side end paa den anden. Derefter kommer Forfatteren til d) Nerveknudens Grene, hvilke udløbe i 3 Rader. Disse ere saa mesterligen beskrevne, at Recensenten ikke uden Glæde kan tænke sig en heel Anatomi i denne Form. Endelig forklarer Forfatteren e) disse Grenes sidste Udbredning i Næsen, og heri benytter han sig som han selv tilstaaer, af Scarpas; ja han anfører denne Lærdes egne Ord. — Derefter kommer Forfatteren til *Nervus nasalis primi rami 5ti paris.* Denne Næsenerve, som er en Green af den første Green af det 5te Par har Forfatteren ikke forfulgt fra dens Oprindelse; men begynder egentlig dens Beskrivelse ved foramen orbitarium internum, gjennem hvilket den passerer ind i Hjerneskallen (gaaer den i lige Gang? fortil eller bagtil?). Forfatteren er af Scarpas Mening: at den nemlig ingen Green giver fra sig, hverken til Pandehulen, eller til Siebenets forreste Huler, førend den er kommen ud af Hjerneskallen ind i Næsen, hvori den deler sig i en indvendig og en udvendig Green. Her anfører Forfatteren ellers en Variation af Haase.

Efterat denne Nerve nu er afhandlet gaaer Forfatteren over til *Nervi nasales e ramo secundi 5t paris.* Den mærkværdigste Nerve af de, der løb ud fra denne anden Green af det 5te Par, eller retere af ganglion iphænoplatinum (hvilken Nerve knude vor Forfatter ikke har beskrivet) er *Nervus nasopalatinus*, om hvis Opdagelse her gives os e fort men net historisk Underretning. Den berømt

Scarp

Scarpa har neml. for mere end 20 Åar siden beskrevet den og oplyst Beskrivelsen ved et skjent Kobber, for hvilket enhver Anatomi skylder ham Tak; dog tilstaaer Scarpa selv, at den har været bekjendt før hans Tid, og at Cotunnius havde allerede besørget den stukket i Kobber, men at dette Kobberstik ikke blev bekjendt før andre end nogle af hans Venner. Men John Hunter fortæller i sit bekjendte Værk under Titel "on certain parts of the animal economy" at han Anno 1754 opdagede denne Nervus nasopalatinus, hvilket dog ej har været bekjendt tilfulde for den lærde Verden, førend det ovenanførte engelske Skrift blev udgivet 1786, hvori endog findes et skjent Kobberstik af samme Nerve. Vor Professor Winslow har, længe førend Scarpa udgav sit Skrift, demonstreret den i sine anatomiske Forelæsninger, efterat han ved sit Ophold i Engeland af Hunter selv havde fået Kundskab om den. Saaledes har vor Forfatter altsaa viist, at Scarpa ikke engang kan tilslægges Eren for først at have beskreven den, og at vi altsaa med mere Ret falder den Nervus Nasopalatinus Hunteri end Scarpæ. Recensenten maae dog her anmærke, at Forfattereu i at beskrive disse Nerver ikke har bestemt deres relative Leje; thi endog alene ved at betragte vomer., vil man finde at den paa den ene Side ligger højere end paa den anden, og at hiin træder frem foran denne, i det den nærmer sig sin bestemte Kanal i Ganehuslet. Recensenten troer i øvrigt at det paaligger den, som skriver en anatomisk Monographie, at ansøre Maaden paa hvilken denne eller hin Deel bequemmest disseceres; da han derved ej alene lægger sine praktiske Kundskaber for

Dagen, men letter endog Vejen for dem, som ønske i det mindste at see det samme som han. Recensenten havde derfor ønsket, at den egne Maade, paa hvilken disse Nerver bør disseceres, havde været anført i Afhandlingen, omendkjøndt han ikke tvivler paa, at jo Forfatteren selv har benyttet den.

Efterat endeligen disse Nervi sphænopalatini ere afhandlede, beskriver Forfatteren de øvrige fine Grens, som udsløbe af det 5te Pors æden Green's Hovednerver, og dermed ender Forfatteren en Afhandling, som hos enhver Naturhistoriker maae opvække det Ønske, at Forfatteren vilde lade see flere af ham udarbejdede anatomiske Emner, og skulde han i Følge sit Kald imidlertid forlade Hovedstaden, tordi vi dog haabe at han stjænker Anatomia comparata sin Opmærksomhed. Lægerne havde vel med Recensenten haft Krav paa physiologiske Anmærkninger, hvorved det intuitive bliver mere interessant og levende; thi ikun for saavidt, at Afhandlingen, som blot anatomisk, udmarkører sig, kunde den ansees passende til det Øjemed, i hvilket den er freven.

M. Skjelderup,  
Professor.

#### Indbydelse til et Institut for tilstundende juridiske Embedemænds pragmatiske Dannelse.

Nogle ved Aulæg, Studier og Iver for deres, saavel videnskabelige som pragmatiske, Dannelse udmarkede unge Jurister, som, under deres Forberedelse til latinistjuridisk Embets Examen, have benyttet dem af min Undervisning, have, efter aflagt Examen, yttret Ønske

ste om min fortsatte Vejledning, saavel i det Theoretiske, som og i den Kunst hensigtsmæssigen at behanle Retssager. — Dette har fornyet min Lyst til at iværksætte en Plan, som længe har sysselsat mig, men for hvis Udførelse jeg ikke tilforn har fundet Omstændighederne saa løjelige som nu, den nemlig: at organisere et til unge Candidates Dannelsse for alle Slags juridiske Forretninger sigtende Institut. De Midler, ved hvilke jeg agter at virke til dette Djemeids Opnæaesse, skulle bestaae deels i Forelæsninger, som jeg er findet at holde over den pragmatiske Retslære i alle sine Artikulationer, deels og fornemmeligen i at opgive Institutets Medlemmer passende Thematæ til praktiske Udarbejdelses, med tilhørende vejledende Vink, samt siden med nøjagtig Critik gjennemgaae det Udarbejdede. Vel have vi allerede i en lang Række af Aar havt et afgærdigt Selskab, der tildeels har havt samme Formaal som det her foreslaaede Institut. Men saa stor en Agtelse og Hengivenhed jeg end nærer for dette Selskab, i hvis Øvelser jeg selv i sin Tid med megen Sver og Frugt har deltaget, saa holder jeg dog for, at en saadan Indretning, som jeg tænker mig, naar den dannes og vedligeholdes med den Omhu, jeg er findet at anvende derpaa, vil kunne forhjelpe de unge Jurister til en langt mere omfattende, sikker og gennemtænkt practisk Færdighed, end den, hvint Selskab, fornemmeligen i sin nærværende lidet blomstrende Tilstand, kan skaffe. Da jeg ikke, uden saadan Overbevisning, burde iværksætte det Foretagende, som jeg herved forkynner, vil heller ingen Formuftig kunne misbillige, at jeg yttrer denne Overbevisning. Kun kan man fordre, at jeg med tilstrækkelige Grunde skal motivere

tivere samme, og, for at syldestgjøre denne Fordring, nødes jeg til fortælgen at udvikle de Fortrin, som jeg troer at kunne give det Institut, jeg vil oprette, fremfor højt ældre.

En Hovedfordeel er, at alle Øvelser udi det Institut jeg agter at anlægge, ville komme til at staae under en øvet Practikers omhyggelige Styrelse, hvorpaa jeg er villig til at opoffre en stor Deel af min Tid, i Stedet for de unge Mænd, der i det juridisch-praktiske Selskab søger at erhverve dem den manglende praktiske Duelighed, for det meeste ere overladte til dem selv. Udi dette Selskab opgive de enkelte Medlemmer selv de Themata, der skulle være Gjenstande for Øvelserne, og efterat disse Themata have faaet Bestyrelsens Approbation, der ikke nægtes, naar de indeholde en nogenlunde rimlig Quæstion, procederes og paakjendes Sagen udi første Instants uden Bestyrelsens Deeltagelse eller Opsigt, hvorefter Sagerne, øftest om eet eller flere Aar, indkomme for Selskabets Overret. En Følge af denne Indretning bliver, at de fleste Themata bestaae udi en eller anden enkelt udi de bekjendteste juridiske Skrifter debateret theoretisk Quæstion, der kun giver liden Lejlighed til den praktiske Kunsthærdigheds Udvikling. En anden er, at Medlemmerne ikke faae tilstrækkelig Vejledning og Rettelse i deres Arbejder; thi der er i bemeldte Selskab intet andet, som kan vejlede Begynderen til at indsee den begaaede Fejl, end den øste ogsaa uøvede Modparts Procedure, eller den stundum ligesaa uerfarne Unddommers Kjendelse og Dom; eller omsider Overrettens Dom. I denne sidste have rigtig nok altid nogle indsigtsfulde og erfarte Jurister Sæde; men den har ingen

gen Lejlighed til at bemærke de ofte meget væsentlige Fejl, der, efter deres Natur, kunde have faaet, men, fordi Vedterparten ej vidste at benytte sig deraf, ej faae Indflydelse paa Sagens Udfald. I Særdeleshed bliver Mangler og Fejl i Foredrag og Fremstillesse-Kunst næsten altid uanmærkede. Ikke at tale om at de, der have behandlet Sagerne i første Instants, ofte, førend Sagen indkommer for Overretten, have forladt Selkfabet, og i al Falb saa godt som aldrig bivaane Overrettens mundtlige Procedure og Votering, altsaa ej kunne føre sig de derunder fremsatte Bemærkninger til Nutte. Udi det practiske Institut, hvortil jeg indbyder, ville derimod saadanne Thematæ blive opgivne, som frembyde størst Lejlighed til at anvende og skærpe den practiske Dommekraft, og sætte mangfoldige practiske Greb i Udvælelse, samt til at debattere saadanne Materier, hverom Systemerne tie, men som jevnlig forekomme, og dybt gribet ind i den virkelige Praxis. Der vil blive sørget for den størst mulige Varietet af Tilsælde. Criminelle og civile Sager, saadanne, der skulle behandles ved ordinair Rettergang, og saadanne, hvorunder en extraordinair Proces-Art finder Sted, Doms-Sager og andre judicielle Forhandlinger, Skifte-, Vidne- og Eed-Sager, Foged-Forretninger o. s. v. skulle afvæxe med hinanden. Endog Forligs-Behandlinger, forsaavidt derved kan være eet og andet sørdeles at tagtage, skulle sysselsætte Institutets Medlemmer. Enhver Udarbejdelse blive strax gjennemgaaede, og de Mangler og Fejl, som deri maatte opdages, enten med Hensyn til Materie eller Form, anmærkede, samt Anvisning givet til sammes Rettselje. Dette vil som oftest ske inden

Stevningerne, Indlæggene eller Documenterne endnu blive fremlagte, eller Dommene affagte. Stundom vil jeg dog lade en og anden enkelt Føjl være urettet, for at give Vederparten Lejlighed til at benytte sig deraf, eller Dommeren til at bruge den Behandling, som en saadan Føjl udkræver. Og iaa uden for de Sessioner, hvori jeg forelægger Themata, og censurerer Udarbejdelses, er jeg redebon til at tjene enhver med Vejledning og Raadgivning, saafremt han, inden han fremkommer med sit Arbejde, skulde altraae dette.

En anden Hovedfordeel, som tildeels skyldes den først angivne, er, at den Form, hvori Udarbejdelserne udi den af mig proponerede Indretning skulle accomoderes den virkelige Praxis, bliver friere end i det øste omtalte Selskab. Dette fixerte Form foraarsager megen unyttig Tvang, meget sterkt Arbejde, hvorfor jeg, ved i ethvert Tilsælde at modificere Formen saaledes som Øjemedet fordrer, kan befrie Medlemmerne af mit Institut. Saaledes maa, for kun at anføre et Exempl., den, der behover et Tingsvidne til sin Sags Oplysning, i hint Selskab først udtage en Størning, og besørge samme forkynbt, derefter compare for en Protocol, tilligemed en Vederpart, og fremstille nogle Personer, der skulle lade sig afhøre som Vidner, men dog maa sige hvad Producenten, der maa sørge for at stælle det fornødne Bevis, vil, at de skulle sige, og derefter tage Utskrift af det Passerede. Denne Omgangemaade kan vel i enkelte Tilsælde være nyttig, men i Almindelighed opnaaes Øjemedet lige saa godt ved at Producenten selv, uden videre Omstændighed, forfatter det fornødne Tingsvidne i lovlige Form. Dette vil desaarsag blive brugt i det Institut

stitut jeg anlægger, uden for de særdeles Tilfælde, hvor det er mig om at gjøre at indskærpe en eller anden practiske Cautel, som ej derved lader sig opnæse. Stundom vil endog Tingsvidnets Forfattelse ganste kunne undværes, naar det nemlig kan vides, at samme, efter den Øvelses Grad, som de, der procedere Sagen, allerede besidde, ej kan tjene til at forsøge eller styrke deres Færdighed. I dette Tilfælde kan det være nok at Tingsvidnet nævnes i Proceduren, som indeholdende det, Sagens Bestaffenhed fordrer. Overalt vil jeg frigate for Documenters Forsædighesse og Formaliteters Jagttagelse, hvor disse, efter den allerede erhvervede practiske Færdighed, ej kunne blive frugtbare; dog maa naturligvis Nødvendigheden af Documentets Fremleggelse og Formalitetens Jagttagelse i den virkelige Praxis aldrig være ubemærket. I øvrigt vil heller ikke nogen i det af mig oprettede Institut være bunden til et vist Embede eller Slags af Forretninger, men han vil blot for denne eller hin enkelte Sag erholde Constitution, som Dommer, Sagfører o. s. v.

Endelig kan det og ansees som en Fordeel ved det proponerede Institut, at dets Virksomhed vedvarer hele Aaret igennem, saa at man ikke, som i det juridiske practiske Selskab, om Sommeren er udelukt fra Letslighed til Øvelse. Overalt har jeg at den, der, forsynet med sund Dommekraft og saa god Theorie, som behøves for at fortjene bedste Charakter ved Examens, med Flid og Midlærhed benytter sig af den Anvisning og Øvelse, dette Institut frembyder, i et Aars Tid ikke vil finde sig fremmed for de egentlige juridiske Forretninger, som maatte foresalde i det Embede,

bede, der maatte betroes ham. Kun i den mundtlige Procedure og Votering, der bruges i det juridiske Selskabs Overret, ter jeg for det første ej love nogen Øvelse udi mit Institut.

De Arbejdere, som jeg helst ønsker at optage, ere de, som ved den essentilige Examen have lagt gode Indsigter, i det mindste i den danske Ret, for Dagen. Dersom imidlertid en eller anden Uexamineret enten skulde være sig beviest, at han besidder saa megen Kundskab i Fædrelandets Love, som udfordres til at erholde bedste Charakter ved offentlig Examen, eller han endog, uden denne Bevidsthed, skulde ønske at bivaane Fællesningerne og Øvelserne, samt selv at deelteage i de mindre vanskelige Arbeider, vil intet være hinderligt i hans Optagelse. For det første agter jeg ikke at bringe noget selskabeligt Evangsmiddel i Forslag, men haaber, at Erfølelse og Midkjærhed for sin Dannelsse hos den Edlere, og hos den mindre Edle, Begjærlighed efter at høste Nutte af de Udgifter, han, som Medlem af Institutet, har at udrede, vil vedligeholde den Flid og Arbejdsmødhet, Øjemedet kræver. Skulde jeg i sin Tid, imod Formodning, faae en anden Overbevisning, skal jeg forelægge det da organiserede Selskab saadanne Forslag til Evangelske Love, som den da erhvervede Kundskab til dets Bestøfning og Tary bringer mig til at finde bequemme.

Bed Indtrædelsen i det projecterte Institut betales 10 Rdlr., og siden erlægges den første i hver Maaned 5 Rdlr. Den Udtredende tilkjendegiver 14 Dage inden Maanedens Forløb sin Villie. I Mangelen deraf er han pligtig at betale den næstfølgende Maas

Maaneds Contingent. Den, som udebliver med Maanedens Contingent til samme er endt, udelukkes.

De Herrer, som ønske at optages i det oven beskrevne Institut, ville behage at tilkjendegive dette Ønske ved at tegne deres Navne og Bopæle paa de udstædte Subskriptionslister. Da det er mig om at gjøre, saasnart som muligt at ivæksætte min Plan, beder jeg, at Listen i det seerneste inden tre Uger maa blive mig tilbagesendte, hvorefter det strax vil blive bekjendtgjort, naar og hvor Forelesningerne og Dværsnerne skulle holdes.

København, den 25 Octbr. 1806.

A. S. Ørsted,

Assessor i den Kongl. Lands-Over- samt  
Hof- og Stads-Ret i København.



Dr. J. V. Neergaard Lector i Dyrlegekonsten, Medlem af den kongel. danske Remonte-Commision, der foretager en Udenlandsrejse paa kongelig Bekostning, har i afgigte Sommer i Göttingen, med meget Bisfald holdt følgende Forelesninger: De varmlodige Dyrers sammenlignende Embryologie, oplyst, saavide muligt, ved Exemplar af Naturen, 2 Timer ugentlig; Dyrlegekonstens Historie i Time ugentlig; Læren om de udvortes Tegn paa Hestens og nogle andre Huus-dyrs Sundhed og Skjenhed, oplyst paa levende Dyr og grundet paa anatomiske, phisiologiske og mekaniske Love, forbundet med en Anvisning til at kjende og bestemme disse Dyrers Alder og vigtigste, Racer 3 Timer

mer ugentlia. Foruden disse i det gøttigste Lektionskatalog anmeldte Forelæsninger har han endnu efter Anmodning holdt i Høfraad Blumenbachs Auditorium en offentlig Forelæsning for en saare talrig Forsamling, om Husdyrenes Landbrud og Landstiftning til Oplysning om deres Alder.

\*\*

\*\*

\*\*

I Stokholm er udkommet en svensk Oversættelse af Abildgaards og Viborgs Unvisning til en forbedret Haareavl ved Prof. A. J. Rezius, forøget med Anmærkninger af Oversætteren.

\*\*

\*\*

\*\*

I det Skandinaviske Litteraturselskabs Møde, den 4de Octbr., forelæste Prof. Mynster Begyndelsen af en Afhandling om Elektriciteten og Magnetismen. Den næst oplæste Prof. Baggesen en poetisk Oversættelse af Episoden om Svends Død i den 8de Sang af Tasses Gerusalemme liberata, under Titel: de Danskes Pris. Seminarlærer Strom blev valgt til Selskabets ordfentlige Medlem.

I samme Selskabs Møde, den 25de Octbr., forelæste Prof. Wad en Afhandling om nogle af Lieutenant Ohlsens i Island samlede Mineralier.

\*\*

\*\*

\*\*

I det kongelige mediciniske Selskabs overordentlige  
Forsamling, den 16de Decbr., valgtes Hr. Overhof-  
marschal Hauch til Præses, Hr. Dr. Strom til Vi-  
cepræses, og Dr. Sørensen paa nye til Secretair.  
Som ordentlige udenlandske Medlemmer blevne optagne  
Professor von Marum i Hatlem og Hofraad Blu-  
menbach i Göttingen.

\*\*

\*\*

\*\*

Kommitteret i General Land-Deconomie- og Kom-  
merse Kollegiet, C. G. Rafn, er udnævnt til virkelig  
Justitsraad. Dekanus i Glückstadt Doktor i Filosof-  
sien A. H. M. Kochen er konfirmeret som valgt Sog-  
nepræst for Stadtkirken i Wilster. Doktor i Medi-  
cinen J. C. Ryge i Kappeln er tillagt Prædikat af  
Fysikus. Regimentskirurg ved det kongelige Artillerie-  
Korps, Professor Gieseman, er udnævnt at være tillige  
Regimentskirurg ved Kjøbenhavns borgerske Arti-  
llerikorps. Professor og Divisionskirurgus J. D. Her-  
holdt er bestykket til at være tillige Admiralitets-Me-  
dikus.

\*\*

\*\*

\*\*

In allg. Hall. Litt. Zeit. Juli 1806 S. 65 folg.  
findes en vidtløftig Recension over Prof. Fabr.ii systema  
antliatorum. De mange ny Tillæg til denne  
Klasse anføres, men der bemærkes at Forfatteren end-

nu kunde have adskilt flere Slægter, og at de enkelte urettige eller usuldstandige Beskrivelser ikke ere blevne berigtede.

**Sammesteds S. 137-141** recenseres Bisshop Birchs auctarium codicis apocryphi N. T. Fabriciani meget fordeelagtigt Rec. tilføjer at han havde ønsket større Udførlighed i Prolegomenerne.]

**Sammesteds S. 145-149** anmeldes Justitsraad Schmidt Phiseldeks Darstellung der dānischen Neutralitetssystems som et saare interessant Værk.

**Sammesteds Aug. S. 260-264** findes en fordeelagtig Anmeldelse af Behrmans Kristian den andens Historie. Der siges at Forfatteren er med prisværdig Flid gaaen tilbage til selve Kilderne, har sammenligget de forskjellige Nationers Skribenter og indbyrdes prøvet deres Udsagn og søgt saa meget muligt at bringe Sandheden for Lyset af de Overdrivelse og forsætlige Fordrejelser, hvori Kristians Fiender havde indhyllet samme. Der bemærkes, at Forfatteren synes at have miskjendt Biografiens Grændser, og snarere givet det skandinaviske Nordens Historie under anden Kristian; at Stilen, som i det Hele er god og naturlig, kunde hist og her have været mere fortsattet og vilde derved være blevet syndigere.

Kjøbenhavnske  
lærde Efterretninger  
for Aar 1806.

---

No. 45.

---

Predigten, von Christian Martin Hundewalter, Hauptprediger an der Kirche des Herrn Zebaoth in Kopenhagen. Koph. 1805; bey F. Brummer. 358 S. 8vo. i R. 16 5.

Fra Systemtheologiens torre Hede og Mysticismens dunkle Igange vendte Religionslærerne i det atende Aarhundredes sidste Halvdeel tilbage til de lyse frugtbare Egne, Religionens guddommelige Stifter selv aabnede Menneskeheden Adgang til. At opklare Forstanden, ikke at paatvinge den lærde Beviser, hvis Kraft den ej formaade at indsee: blideligen at røre Hjertet, ikke voldsomt at ophidse Indbildungskraften, var for enhver gejstlig Taler, der gif frem med Tidsalderen, Djemedet, han stræbte at naae. Dog ogsaa her viste sig snart lokkende Afveje, dem alt for Mange betrædte. Man hyldede Endæmonisternes tvetydige Sædelære, og i den bedste Hensigt gjorde Dydens Vej saa magelig for sine Tilhørere, at dette maaskee meer end noget andet har bidraget til at udbrede den Irreligiositet, man ej uden Foje angiver som vort Oldsæckjende; man erkendte Popularitet som en god Egenstab ved en Tale for Almuen, men vidste ej at

Vy

holde

holde Maade, og snakkede i Templet til Gud og sine Medkristne, som man snakker hjemme i sin Dagligstue til Kone og Børn; man afhandlode alle muelige Æmner fra Kirkens Talestol, prædikede over Aviser og Politieindretninger, over Kleveravl og Kokopper, troede at have gjort det saare vel, naar man lærte Als muen hvad den skulde øde og driske og iføre sig, og overlod til dem selv at søge Guds Rige og den Retfærdighed, som er ham behagelig; endelig begyndte man paa ny at fremføre metaphysiske Subtiliteter og mystiske Sværmerier, kun ved den modernere Indklædningen forskjellige fra hine i Aarhundredets første Decennier. Held og Hæder med hver Religionslærer, der viseligen undgik alle disse Afreje, der overtyder uden Kathederbeviser, rører Hjertet uden først at have løngebundet Forstanden, er populær uden at føre Hverdagsnak, og læmper sig efter sine Brødres Tarv, uden at indlade sig i Husholdningsdetails med dem. Held og Hæder med den værdige Mand, hvis Prædikener Recensenten her anmelder; thi han undgik dem alle. Sandt! blandt Homiletikens Mesterstykker tor man vel ikke regne nærværende Samling. Forfatteren udtsommer ej sin Materie med marezollst Grundighed og Skarpsind; han synker ej sit Foredrag med blomstrende Væltalenheds pragtfulde Ý dr.; han henriver ej med uimodstaelig Kraft, saa man først længe efter at have hørt og beundret spørger sig selv: hvad var det han sagde? var det sandt som det var sjont? Noje-regnende Kritik kunde vel og hist og her opdage en Fejl mod Talekunstens Regler, finde Mangel paa logisk Orden og Bestemthed, finde, at Talen undertiden dog sjeldent indeholder meer eller mindre end hvad der i

The-

Themaet var lovet; men det er kun Kritiken, der lægger Mærke til dem og finder dem at være Fejl: Af hvad der kunde tjene til Opbyggelse for den blandede Hob, hvis Tarv den aandelige Taler egentlig bør have for Øje, savnes her aldeles intet. Sand Kristendomslære, ligelangt fra Fordomssfuld Palæologie og frivol Nyhedssyge, sund, reen, ægte kristelig Moral, et korrekt Sprog og en passende Periodebygning, Popularitet foreenet med Værdighed i Udtrykket; disse Egenstæder kan ingen Upartist frækjende Hr. Hudvalders Religionstaler. Man henlægger hans Bog som man forlader hans Kirke: med stille Bisald, og hvad taber han, hvad tabe hans Læsere og Tilhørere ved det, at hint maaßee aldrig udbryder i højlydende Beundring?

Her findes 16 Prædikener, hvis Hovedsætninger Recensenten vil afskrive: 1) Was kann eine christliche Gemeinde von ihren Prediger erwarten? (Tiltrædelsess-Prædiken i Garnisonskirken). 2) Die traurigen Folgen der Gleichgültigkeit gegen die Religion. 3. Die Seeligkeit derer, die da geistlich arm sind. 4. Wie heilsam der Anblick fremder Leiden für unser Herz sey. 5. Christliche Entschließungen bey dem Anfange eines neuen Kirchenjahres. 6. Ueber die Ungleichheit unter den Menschen. 7. Dass der Glaube an die Vergebung der Sünden zu unser Besserung und Beruhigung unentbehrlich sey. 8. Prüfungen Gottes im Ehestande. 9. Die Standhaftigkeit Jesu auf seinen Hingange zum Leiden und Tode als ein Muster für uns. 10. Suchet den Herrn, weil Er zu finden ist; rufet ihn an, weil Er nahe ist. 11. Welche Wirkung ein christliches Gebet auf unser Herz habe. 12. Schau die Güte und

den Ernst Gottes. 13. Was sind wir Gott schuldig ? 14. Worauf grundet sich unser Glaube an ein künftiges Leben ? 15. Worin wird unser Glückseligkeit im zukünftigen Leben bestehen ? 16. Worauf grundet sich unser Hoffnung von der immerwährende Fortdauer der christlichen Religion und wozu aufmuntert er uns ?

Det blotte Oversyn af denne Indholdsliste giver Formodning om at Nyhed og Originalitet i Tanke eller Udtrykke ej er hvad man her bør vente sig, men ogsaa forsikrer den os, at det er sande Religionstaler, Samlingen indeholder, at Forfatteren har haft Menschestets vigtigste Anliggender : Oplysning, Dyd og grunden Beroligelse, stadigen for Øje, at han ej har indskrænket sig til visse dogmatiske og moralske Emner og henvært alt til dem, end mindre individualiseret sit Foredrag saaledes at man maatte høre til en vis Menscheklasse eller være i en vis Sindsforfatning for at opbygges derved; men taget Hensyn paa enhver Krisistens Tarv og anseet vor hele Troess- og Sædelære Opmærksomhed værdig.

Recens. vil for at gjøre Læserne bekjendte med Hr. Forfatterens Tankegang og Foredragsmaade, give er fort Udtog af en Prædiken og afstrive et Stykke deraf. Han vælger den eneste, der afhandler et noget usædvanligt Emne: No. 8. Prüfung Gottes im Ehestande, holden over Evangeliet paa anden Søndag efter Hellig-tre-Kongersdag.

I Indgangen — hvilken Hr. Forfatteren imod almindelig Sædvane lader gaae foran Textens Oplæsning — omtales Egtefolks nahe gjensidige Forhold og de Glæder Egtestanden skænker. Skildringen er fort men stjøn, kun mod den Periode: "Die geheimsten

"Ges

"Gedanken der Seele entfaltet der Mann dem Weis-  
"be seiner Jugend, die leisesten Gefühle ihres Her-  
"zens eröffnet die Frau ihren Auserwählten" kan  
fra Udtrykkets tildeels maa ske endog fra Tankens Side  
Indvending finde Sted. — "Men", vedbliver For-  
"fatteren" just fordi Egtestanden er saa riig paa  
"mangehaande Glæder, saa har den og Sorger og Byr-  
"der, Besværigheder og Lidelser hvilke Mennesket uden-  
"for den ikke kjender" Disse er det, han under Navn  
Prøvelser som Gud paalægger os, nojere udvikler,  
og viser han da hvorledes i Egtestanden vor Tillid  
til Gud, vor Taalmodighed og vor Hengivenhed i  
Guds Villie sættes paa Prøve. — (At her af dette  
ej kan komme nogen stræng logisk Orden, indseer En,  
hver. De tre ansorte Begreber ere saa noje beslæg-  
tede med hverandre, at der fordredes megen Skarp-  
sindighed, og mere end man kan fordre eller engang  
snæve i en Almuetale, til nojagtigen at astegne Grænd-  
selinién. Det er da heller ikke lykket Hr. Forfatteren,  
og jeg tør vel sige, hvad den tænkende Læser uden  
Tvivl vil tilstaae mig, at enhver af de nævnte Prø-  
velser, een undtagen, ligesaavel kunde hensøres til hvil-  
kensomhelst af de to andre Rabrikir, som til den,  
hvorunder den staaer.) Den første Begivenhed, hvori  
Egtesfolks Tillid til Gud sættes paa Prøve er: naar  
de, uagtet den inderligste Længsel og det var-  
meste Ønske at vorde Forældre, dog alligevel blive  
børnløse. Med Faderhiertets simple, sande Veltalen-  
hed fremstiller Hr. H. de Glæder, Barn kunne skjenke  
deres Forældre fra Fødselens Moment og indtil den  
Tid da det vorne Barn, selv Egtefælle, Fader eller  
Moder, er deres svage Alderdoms Trøst og Støtte,

og han tilstaaer, det er en haard Prævælse, naar den saa naturlige Attraas efter disse Glæder bliver utilfredsstillet. Men derhos er det uskjønsonit mod Gud, naar man har Sundhed og Velstand og Verdens Agtelse og andre Livets Goder, at være ligegeyldig for det alt, blot fordi man savner dette eene, og, uden at regne, hvor ofte Børn volde deres Forældre Sorg og Moje, bør blot den Tanke: "Børn ere Guds Gave; det beroer paa ham og ikke paa Tilsædet om de skulle forunder os" forenet med den "Alt hvad Gud gjør er vel gjort" berolige børnløse Forældre. (Dette gjelder rigtig nok, naar begge Forældre vide sig uskyldige, og maatte da vel heller kaldes: Hengivenhed i Guds Villie. Men naar Ufrugtbarteden er en Folge af den Enes Ungdoms-Utvævelser, eller med Visshed kunde forudses af ham, inden han gistede sig, da kan nok ikke Forsynet tilskrives nogen Deel deri; Taalmodighed er da vel det, som maa tilraades den Lidende) — En anden, end haardere Prævælse er, naar ved mangehaande Uheld deres Velstand efterhaanden astager, Mangel og Armod nærme sig, og Utæringssorger, de bitreste af alle, (?) opkomme i deres Hjerter. Smerteligt er det, naar vort Arbejde er frugteloft, vore Planer mislykkes, naar vi nedses til uvante Indstænkninger, og især naar vi som Forældre see vore spøe Børn utsatte for Hunger og Kulde. Men mistvivle vi da aldeles om Redning, hensynke i Ladhed, forbritte Livet end mere for andre ved gjensidige Bebrejdelsler, tage Tilsflugt til ulovlige Erhvervsmidler, da rsbe vi en strafværdig Misstilid til Gud; sage vi derimod ved Standhaftighed og Genighed, frivillige Opofrelser og utrættelig Arbejd som:

somhed og Tillid til Gud, der føder Fuglene, at gjøre os vor Tilstand taalelig, da kunne vi med Sikkerhed haabe, at hans rige Besignelse vil lønne vor Tilstand.

(Slutningen følger.)

C. Pavels.

**CATALOGUS PRAELECTIONUM IN UNIVERSITATE REGIA HAVNIENSI INQUE SEMINARIO PÆDAGOGICO PER SEMESTRE AESTIVUM A KALEND. NOVEMBR. MDCCCVI HABENDARUM.**

*Lectiones Theologorum.*

**C. F. HORNEMAN**, Theol. D. & Prof. P. O. privatim diebus Martis, Mercurii & Jovis hora X praecipua adminicula libros N. T. sacros recte explicandi recensebit eorundemque usum exemplis illustrabit, hora III epistolæ ad Ebraeos partem ultimam explicabit; die Veneris hora X & III publice conamina, quibus Christus et Paulus doctrinam Mosis et Prophetarum, a Phariseis corruptam, ad pristinam puritatem revocarunt, exponere perget.

**NICOLAUS EDINGER BALLE**, Th. D & Prof. P. O. nec non Episcopus Siællandæ Lectiones Biblicas & Exercitationes Catecheticas more solito continuabit.

**FRIDERICUS MÜNTER**, Theol. D. & Prof. P. O. publice diebus Lunæ, Mercurii & Veneris tradet encyclopædiam theologicam hora IX-X, privatim quinque prioribus septimanæ diebus historiam ecclesiasticaen enarrare perget hora XI-XII, iisdemque diebus

hora XII - I proverbia Salomonis interpretabitur; die vero Saturni hora auditoribus commoda exercitja disputatoria moderabitur.

PETRUS ERASMUS MÜLLER, Theol. & Philos. Dr. Theol. Prof. P. O. publice diebus Lunæ, Martis & Jovis hora IV-V Ethices christianæ partem priorem explicabit, privatim quinque prioribus septimanæ diebus hora I-II Theologæ dogmaticæ partem ultimam exponet. Binis per septimanam vicibus die Lunæ hora X-XI et die Saturni hora XI-XII quæ proposta fuerint examinando repetet. Die vero Saturni hora I-II commentandi disputandiæ exercitia continuabit.

PETRUS KROG MEYER, Theol. Prof. P. E., diebus Luna & Saturni III-IV Mercurii vero & Veneris IV-V priorem Paulli ad Corinthios epistolam publice interpretabitur. Privatim diebus Martis, Jovis & Saturni IX-X theologiam dogmaticam ad epitomem Mori docebit, et quæ tradita fuerint, alia hora examinando repetet.

### *Lectiones Jurisconsultorum.*

JO. FRID. GUIL. SCHLEGEL, J. U. D. & Prof. P. O. singulis septimanæ diebus hora XI-XII jus in re patrum exponet; diebusque Lunæ, Martis, Mercurii & Veneris h. XII-I prælectiones in historiam Dano-Norvegicam continuabit, iisque absolutis jus publicum universale tradet. Diebus autem Jovis & Saturni eadem hora commentandi exercitia pro more solito moderabitur. Ea, quæ in jure tradidit, examinando horis auditoribus commodis repetet.

FRID. THEOD. HURTIGKARL, J. U. P. P. Q.

O. diebus Martis, Jovis & Saturni hora IX-X jus personarum Romanum tradet, singulis autem septimanæ diebus hora X-XI jus personarum Danico-Norvegicum exponere conabitur. Horis quoque auditoribus commodis ea, quæ in jure cum patrio tum Romano tradidit, examinando repetet.

CHRISTIANUS BRORSON, J. U. P. P. E., singulis diebus hora III-IV jus ad rem secundum leges patrias tradet; diebus quatuor hebdomadis prioribus hora IV-V jus processuale Danico-Norvegicum exponet. Collegia quoque examinatoria habebit.

MATHIAS HASTRUP BORNEMANN, J. U. P. P. E., diebus Martis, Jovis & Saturni hora IX-X, aut alia auditoribus commoda, jus naturæ absolutum tradet; diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, hora IX-X jus ad rem romanum, et singulis diebus hora X-XI jus criminale Danico-Norvegicum exponet. Horis commodis ea, quæ in laudatis disciplinis tradidit, examinando repetet.

CAROLUS JOHANNES MÖLLER, S. J. S. quatuor prioribus septimanæ diebus, hora matutina VIII-IX jus naturæ hypotheticum, eademque hora, sequentibus diebus, encyclopædiam juris (duce K. Ancheri *Anviisning for en danske Jurist*) exponere conabitur. Diebus horisque commodis, tractatum de *stile curiae, in jure processuali usitato, auditoribus dictabit, commentandique exercitia, tam theoretica quam practica, moderabitur. Examini rerum expositarum certas quoque horas dedicabit.*

### *Lectiones Medicorum.*

FRIDERICUS LUDOVICUS BANG, Profes.

9 y 5

Medic.

Medic. P. O. diebus Lunæ, Mercurii, Jovis & Veneris hora IVta pomeridiana alteram partem Therapiæ specialis et die Saturni horâ eâdem casus medicos doctrinæ therapeuticae accommodatos docebit, tradetque.

JOH. SYLVESTER SAXTORPH, P. P. O. Chirurg. & Art. Obstetr., her. XII-II diebus Mercurii & Saturni Operationes Chirurgicas publicis lectionibus exponere perget. Diebus Lunæ, Martis & Veneris Artem Obstetriciam privatim docebit. Horis denique et diebus Auditoribus commodis Encheireses Operationum Obstetriciarum in Machina Fantôme dicta privatim monstrabit.

OLAUS HIERON. MYNSTER, P. M. P. E. quotidianie horis matutinis VIII - IX, diebus quoque Mercurii & Saturni horis post meridiem V-VII Medicinam practicam ad lectos ægrotorum in Nosocomio Regio Fridericiano publice docebit; quatuor quoque septimanæ diebus hora X-XI Pharmacologiam tradet.

JOH. DANIEL HERHOLDT, M. D. & P. P. E. diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris, hora XII-I alteram partem Medicinæ forensis tradet; binis quoque septimanæ horis sodalium exercitia in formulis medicis concinnandis moderari perget.

MICHAEL SKJELDERUP, M. D. & P. P. E., diebus Martis & Veneris hora X-XI. Osteogeniam & Syndesmologiam publice exponet; reliqvas Anatomiae partes hora XI-XII privatim demonstrabit. Illos vero, qui studiis Anthropologiæ vacant, Physiologiam corporis humani anatomicis dissectionibus illustrandam diebus Mercurii & Saturni hora VI-VII privatissime docebit.

JOH. CHRIST. ÖRSTED, Dr. Ph. & P. Phys.

P.

P. E., principia chemiæ tradet, nec non scholas pharmaceuticas habebit,

*Lectiones Philosophorum.*

M. ABRAH. KALL, P. Ord. Hist. publice hora V-VI *Noruegiæ historiam*, priuatim hor. X-XI diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris *Daniae historiam* tradet, aliaque auditoribus commoda hora præcipua historiae recentioris momenta, duce Büschio, explicabit.

THOMAS BUGGE, Matheum. & Astronomiæ P. P. O. publice hora I-II *Dioptricam*, priuatim hora III-IV singulis septimanæ diebus astronomiam sphæricam et theoreticam nec non Geographiam mathematicam explicabit; ea, qvæ tradita sunt, diebus auditoribus commodis examinando repetet. Nec deedit commilitonibus, qvi unam alteramve matheseos disciplinam explicandam desiderant.

M. NICOLAUS CHRISTOPHORUS KALL, L. L. O. O. Prof. Publ. Ord. diebus Lunæ, Martis, Mercurii & Veneris hora III-IV publice *lingvam docebit Arabicam*, priuatim vero eorundem dierum hora X-XI *selecta loca librorum historicorum Veteris Testamenti* interpretabitur nec non aliam horam pro luctu auditorum eligendam *lectionibus cursoriis in libros Mosaicos* offert.

M. JEREM. WÖLDIKE Mathes. Prof. P. O. publice diebus Martis, Mercurii atque Jouis, hora IV-V, docebit principia *Algebrae*; priuatim prioribus quinque septimanæ diebus, hora XII-I. *Mathesin puram*, ad duætum compendii Kœstneri; quæ per septimanam fuerint tradita die Saturni, eadem hora,

exa-

examinando repetiturus. Operam quoque offert, si qui fuerint, qui aut *Mathesin Applicatam*, aut unam aliquam Matheseos partem, voluerint explicatam.

JACOBUS WOLF, Math. Prof. P. O., tribus hebdomadæ diebus hora matutina VIII ad ducentum compendii Karstenii *publice Arithmeticam et principia Algebræ*, cæteris tribus eadem hora, nec non hora XII diebus Martis & Saturni, *Geometriam theoreticam et Trigonometriam planam privatim* docebit, quæ tradita fuerint, subinde examinando repetiturus. Nec commilitonibus deerit, si qui operam ipsius in una aliqua Matheseos parte explicanda desiderant.

M. GEORGIUS KIERULF, Hist. & Geogr. P. P. O., *publice* diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris *Geographiam antiquam*; *privatim* primis V hebdomadis diebus horâ I-II historiam præcipuorum Europæ regnorum tradet. Præsentem Europæ statum (Statistik vocant) horâ commodâ docebit.

GREGORIUS WAD, Histor. Natural. Prof. P. O. *publice* diebus Lunæ, Mercurii & Veneris hora IX matutina *Ichthyologiam* tradet; *privatim* autem singulis hebdomadis diebus horis auditoribus commodis *Oryctognosiam* duce Cl. Wernerò explicabit.

D. NIC. TRESCHOW, Philos. Prof. P. O., diebus Lunæ, Martis hora IX et Saturni XI *præcipua philosophorum recentiorum placita ab Hobbesio exorsus publice* enarrabit; *privatim* eadem hora quatuor posterioribus septimanæ diebus, exposita dogmatica philosophiæ propædia, *logicam* docebit, eaqve præcepta alia hora repetet; hora autem X unaqvaqve septimanæ bis *philosophiam practicam universalem* explicabit: *privatis-*

*vatisse philosophiam historiae s. principia historiae philosophica tradet loco et tempore alibi indicandis.*

M. BIRGERUS THORLACIUS, Pr. L. L. Ord. publice hora XII-I diebus Lunæ, Mercurii, Jovis & Saturni *Encyclopædiam Philologæ Latinæ succinè tradet*; cæteris diebus *domesticas Romanorum antiquitates latine exponet*; horâque commodâ utrasque examinando repetet. *Privatim* die Jovis & Saturni hora X-XI, nec non die Saturni hora I-II, *Satyras Juvenalis* interpretari perget. Binis horis pomeridianis *exercitia latine scribendi instituet*. Operam quoque offert, si quis unam aliamve exqvisitoris philologæ partem singulatim sibi cupiat explicari.

STEPHANUS FUMARS, Lit. Gall. Prof. diebus Martis, Jovis & Veneris hora XII-I Linguæ Gallicæ præcepta tradet, *Tragoediasque Voltaire explicabit*; hora I-II gallice etiam scribendi cupientibus ducem se præbiturus.

M. NICOLAUS SCHOW, Archaeologiae Professor P. E., publice Aegineticos, Salaminios et Atticos mythos, qui in duobus Apollodori Bibliothecae libri tertii fragmentis continentur, duabus hebdomadis diebus, Lunæ nempe et Jovis, hora IX-X commentatione critica et literaria illustrabit, et in fine cursus hujus mythologici et archaeologici summam rerum, quae ex tota mythologia Graeca in antiquiorum gentis poesin, philosophiam, historiam et artes elegantiores redundarunt, exponet; *privatim* ceteris hebdomadis diebus, eadem hora, selecta Odysseae loca, in quibus varia rerum ratio occurrit, latine interpretabitur, addita ex ipsa carminis indole probabili hujus diversitatis causa; *privatissime*, una tantum

per

per singulas hebdomades hora auditoribus commoda, ea Grammatices et Orthographiae linguae vernaculae capita, in quibus recentiores scriptores maxime variare videntur, pertractabit, regulasque generaliores, quae in ejusdem linguae Orthographia in primis observandae sunt, proponet.

M. ERASMUS NYERUP, Histor. Litter. Prof. et Bibliothecarius Universitatis, diebus Martis & Jovis hora III.-IV commilitonibus notitiam præcipuorum Bibliothecæ Universitatis librorum, duce Krugio in opere *Versuch einer systemat. Encyclopädie der Wissenschaften* dicto, dare allaborabit.

M. GREG. BEGTRUP, Oeconomia Prof. P. E., publice culturam herbarum pabularium, et commercialium ad usus technicos docebit, privatim disciplinam rei rusticæ h. p. m. IV.-V tradet; privatam simul operam iis, qui huic studio vacant, Iubens dicabit.

TH. BRUUN, Prof. Lingv. Angl. tribus hebdomadis diebus, hora III.-VI, seu proiectioribus seu tironibus lingvam anglicam privatim tradet et scribendi exercitia instituet.

M. LAUR. ENGELSTOFT, Histor. & Geogr. Professor P. E. quinque per hebdomadem diebus hora pomeridiana IV.-V historiam Sveciæ recentiorem a dissolutione inde Unionis Calmaricæ, duce Büschio, exponet. Quæ tradita fuerint, subinde hora utrinque commoda examinando repetet.

P. E. MÜLLER, Philos. & Theol. Dr. Theol. Professor P. O. diebus Martis, Mercurii, Veneris & Saturni, hora X.-XI ethicam docebit. Hora auditoribus commoda, quæ proposita fuerint, examinando repetet.

GEORGIUS SVERDRUP, L. G. P. P. E. *publice* ternis septimanæ horis Historiæ Græcæ capita præcipua illustrare perget; *privatum* diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris h. p. m. III. IV. Homeri Iliadis Rhapsodias priores quatuor vel sex interpretabitur; *privatissime* tribus vel quatuor per hebdomadem diebus, hora alibi indicanda, Conspectum disciplinarum, quæ ad Philologiam veterem præcipue Græcam pertinent, dabit.

M. JOH. CHR. ÖRSTED, Physices Prof. P. E., diebus Lunæ & Veneris, hora XI-XII, *acusticen publice* docebit. *Privatum*, diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, horis IV-VI, elementa physices experimentalis tironibus tradet. *Privatissime eandem scientiam uberioris*, atque majori experimentoruin copia, desiderantibus explicabit.

### *Lectiones in Seminario Pædagogico.*

D. G. MOLDENHAWER, Seminarii Director, diebus Martis & Saturni hora IX alumnorum classis theologicae studia opera et consilio juvare conabitur. Provectioribus e Civium Academicorum numero se ducem præbebit in interpretanda Archaeologia Mo-saica et in exercenda facultate commentandi disputandique.

JACOBUS WOLF, Classis Mathematicæ Inspector, diebus Jovis & Saturni hora IX-X, Arithmeticæ & Geometriæ tironibus et provectioribus expонendæ methodum tradet, et propria sodalium in eadem docenda exercititia moderabitur.

GREG. WAD, Physicæ Classis Inspector, horâ IX matutina diebus Martis methodum historiæ natu-ralis in scholis docendæ tradet; eadem hora diebus Jovis & Saturni mineralogiam docebit.

L. C. SANDER, diebus Lunæ & Martis, hora X-XI, linguae theodisce grammaticam docebit, se-lectarum Klopstockii odarum seriem interpretabitur, sodaliumque et bene scribendi et recte exponendi ex-ercititia moderabitur: diebus Mercurii & Jovis scien-tiae

tiae paedagogicae praecepta tradet: diebus Veneris & Saturni sodalibus et aliis civibus academicis in arte declinatoria exercenda se ducem praebebit.

TH. BRUUN, Prof. & Leß. Sem. hora XII. I diebus Lunæ & Jovis lingvam gallicam, diebus vero Mercurii & Veneris lingvam anglicam docebit; et propria sodalium exercitia utriusque lingvæ moderari perget.

M. BIRG. THORLACIUS, P. L. L. O. hora XI.-XII., die Lunæ artis Criticæ elementa tradet; die Jovis Literaturam Græcam examinando persequetur; diebus Martis et Veneris in selectis classicorum locis exegetica philologorum studia exercebit; dieb. Mercurii & Saturni elaborationes alumnorum latinas crisi subjicit.

M. NIC. L. NISSEN, Rector Sch. Metrop., methodum lingvam vernaculam in scholis docendi præcipuaque elegantioris ejus literaturæ exempla enarrandi et scriptorum lectionem in usum discipulorum convertendi exponere, nec non exercitia sodalium et bene scribendi et recte dicendi regere conabitur.

G. SVERDRUP, G. L. P. & Hist Class. Insp. diebus Martis & Saturni hora IX historiæ in scholis tradendæ viæ et rationis præcepta dare, præcipuosque maxime scriptores historiæ medii et recentioris ævi breviter recensendo privatis sodalium studiis consulere perget.

### Tryffel i 17o. 44.

C. 689 Lin. 5, Neurologiamnsrium læs: Neurologiam narium.

---

Nedigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologie ved Kjøbenhavns Universitet, tryft og  
forslagt af Brødrene Berling.

Rosbenhavnske  
lærde Efterretninger  
for Åar 1806.

---

No. 46.

---

Predigten, von Christian Martin Hude-Walcher, Hauptprediger an der Kirche des Herrn Zebaoth in Kopenhagen. &c.

(See forrige No.)

**B**landt de Tilselde, hvor ved Taalmodigheden prøves, nævnes først, naar smertelige eller langvarige Sygdomme overfalde Mand eller Kvinde, naar den ønskede og tit haabede Helbredelse bestandig igjen fjerner sig. Sygdom er i sig selv et Onde, men bliver det end mere ved dens sorgelige Folger i det huslige Liv. Bornenes Opdragelse forsømmes, Husvæsenet kommer i Uorden, Mæringsvejen standses og Fortjenesten forringes, jo mere Udgifterne forsøges. Dog ogsaa her maa en Kristen vise stille Taalmod. Maar den Syge udbryder i idelige Klager og ved Brantenhed gjør Byrden end tungere for den Sunde, der plejer ham; naar denne enten nægter ham den nødvendige Pleje eller yder ham den med Uwillie, da ere de langt fra kristelig Taalmodighed. (Skulde det sidste høre hertil? det er nok mere af Magelighed, Letfind eller Følesløshed, end af Utaalmodighed man

forsommer hin Pligt mod en syg Ægtefælle) denne vises derimod hvor den Syge bitænker, at Klager intet hjelper ham, lindrer ved Blidhed den Sundes Moje og henslyner i stille Van til Gud, hvor den Sunde omgaaes ham med Omhed og Ekaansel, besørger med ufortrøden Omhu foruden sine egne Forretninger, og saa den Syges huslige Pligter (hvis han kan), nøgter sig alle undværlige Glæder for at kunne betale Medicin (dette er vel noget gaaet i Detail). Ogsaa da prøves vor Taalmodighed, naar Børn fødes os, der ere svage paa Legeme og Sjel, ere vanstætte eller Brøblinger. Saa haard endog denne Prøve er, saa meget Synet af de lykkelige og Tanken om at Venner og Bekjendte bortvende Øjnene fra dem med Ynk eller Væmmelse, maa frænke Forældrene, saa bør man dog dersor ikke ønske ondt over dem eller ved ubarmhjertig Haardhed tilsiidesætte dem for deres velskabte Sødskende, men opdrage dem med fordoblet Opmærksomhed, behandle dem med Omhed og opmuntre dem til taaligen at bære deres haarde Skjæbne. En tredie og tungere Prøvelse er det, naar Børn ved deres Nætz Forhold volde Forældrene Rummer og Skjændsel. Dette forte Stykke være det Recensenten tilladt at affriive: „At „see Børn, af hvilke man ventede Trøst og Glæde i „Alderdommen, dem man haabede at opdrage til nyt- „tige Medlemmer af Menrestesamfundet og en bedre „Verdens tilkommende Indvaanere, se dem forførte, „ved Letsind og Eremvel at ledes paa Lasternes Af- „veje, at føle sig støffet i sine sødeste Forhaabninger, „da ved dem at overvældes med Hammer, Sorg og „Skjændsel, sandelig det er haardt; men ogsaa her I „Hædre og Modre! viser det sig, om I have kristelig „Taalg-

„Taalmodighed eller ej. Naar I da plage hverandre  
 „med Bebrejder, eller knurre mod Gud, da I deg  
 „maastee selv forsomte deres Opdragelse, eller Eders eget  
 „Exempel er Kilden til Eders Børns Laster; naar I  
 „ganste forlade de Forvildede, og ved usorsonlig Haards-  
 „hed quæle de bedre Høleller, der maastee igjen vaags-  
 „ne i deres Hjerte — nej da lide I ej kristeligen.  
 „Men bære I med roligt Taal, hvad der ikke meer  
 „kan forandres, søge I med gjensidig Omhed at trøste  
 „hverandre i Provelsens haardeste Timer, bede I med  
 „hjertelig Varme for de Forvildede,” (I Originalen  
 staer die Verlornen, hvilket synes vel haardt) „give  
 „I dem aldrig ganste tabte, og søge I ved Alvor og  
 „Sagmodighed, ved Trudeler og rørende Bønner, at  
 „blædgjøre deres Hjerte, efterhaanden at forbedre dem  
 „og saaledes reddé dem fra Fordærvelse; da holder Eders  
 „Taalmodighed Prøve, og I vise, at I virkelig  
 „troe, hvad Paulus siger: vi vide at alle Ting tjene  
 „dem til Gode, som elste Gud.”

Endelig sættes vor Hengivenhed i Guds Villie  
 paa Prøve, naar Døden bortriver vore Børn, og  
 naar Livets og Dødens Herre løser Egtebaandet  
 og bortkalder Mand eller Kvinde fra Jorden.  
 Blandt de Trostegrunde, her fremsættes, dem Anmels-  
 deren for Korcheds Skyld ej vil udvikle, savnes ved  
 Børnenes Død den herlige, Viissb. 4, 10-14 inde-  
 holder. I øvrigt ere ogsaa de her anstillede Betragte-  
 ninger vel almindelige, men vigtige, og bør deraf ofte  
 gjetanges.

Jeg troer ikke at Læseren ved dette Udtog vil fri-  
 ses til at underkjende min ovenstaaende Dom; jeg  
 troer, at enhver Upartisk vil tilstaae, at den hejæ-

værdige Forfatter høres og læses, om ikke juft med Brundring, dog med sand Opbyggelse. Det gaaer overalt med disse og andre Prædikener, som med adskillige af de nyere almeenhyndede Smageværker. Den folde Kritik sætter sig hen, og opregner en Hob Fejl og Mangler; men det varme usordærvede Hjerte røres, og i mangen ædel, ja oplyst Læzers Øje tindrer en blid Taare. Kan det fortænkes den lastede Forfatter, at han appellerer fra Kritikens strenge Domstol til hint røte Hjerte, dette taarefulde Øje, at han blot svarer: „Denne Virkning vilde jeg frembringe, „og see, jeg har frembragt den!“

C. Pavels.



Den 8de Novbr. 1806 blev den sædvanlige Højtidelighed, i Anledning af den danske Kirkes og Universitetets Reformaton samt de ny ankomne Studerendes Optagelse til akademiske Borgere efter overstanden Examen, holdet paa Studtigaardens øverste Auditorium. Den begyndte med en latin Tale, af Professor P. E. Müller, af følgende Indhold. Hvor betydningsfuldt, og for Videnskaberne glædeligt, alt det var, der omringede Taleren paa dette Sted, hvor forskelligt fra Reformationetidens Skolasticisme og Hedenoldens Barbari, som hver for sig skildredes med saa Træk Dog gaves der Mennesker, som paa Nutidens Bekostning stedse ophøjede de henfarne Dage. Hvor elendig Menneskenes Skjebne, hvis alt blev værre. Vigtig heden af Spørgsmaalet, om vi have Aarsag til a haab

haabe at vor Art ogsaa her paa Jorden scriber frem. Første Forhaabningsgrund hentet fra Religionen. At Troen paa et Forsyn, der i en anden Verden ordner alt, saa at de fornustige Skabninger stedse kunde stige, leder til at forudsætte det samme om Tingenes Gang paa Jorden. Indvendingen taget fra Forstjelsen mellem dette Liv, hvor nye Væsner bestandigen fremkomme, og et andet, hvor de tænkes fortlevende, besvaredes. Anden Forhaabningsgrund af den menneskelige Sjels Natur. Forbindelsen mellem Kultur og Moralitet, Kulturens under en vis Forudsætning nødvendige Stigen og denne Forudsætnings Rimelighed. Tredie Forhaabningsgrund af Historien. Hvorledes adskillige just i samme troe at finde Modyrunde. Hvorledes Historien ved første Djekast synes at vise lutter Rædselsscener eg alle menneskelige Idrætters Forøjnelighed. Hvad dog i denne Omvexling kan tænkes varigt og fremstidente. Om nogen Periode kunde faldes bedre eller lykkeligere end vor. Ditte oplystes ved en almindelig Udsigt over Menneskehedens Historie. Vor Arts Raahed i dens første Udviklings Periode. Den formentlige Uskyldsalders Planteliv. Den ved Artenes større Udbredelse og forskelligere Sysler nødvendigen opkommende Uenighed; den heroiske Alders Kraft og Bildhed. De gamle store Monarkiers fredsstiftende og slovgjørende Indflydelse. Grækenlands Fortrin. Om man havde Aarsag til at ønske dens skønneste Epoke med hele Verdens daværende Tilstand igjen tilbage? Hvorfor den græske Kultur ej virkede mere blandt Barbarerne? hvad der har bidraget til den moderne Kulturs Udbredelse. Hvad Grækerne maatte savne, hvor dybt hos dem om ikke enkelte Ind-

divider saa dog Stænderne i det hele stode under vore Samtidige. Romerrigets tilsyneladende Hæld i de første Aarhundrede, dets aandsfortærende Despotisme. Rigets Hæld og Folkevandringernes Nædler som den nyere Kulturs Begivelser. Opmuntring til, hvis endog Tidens Tegn syntes at varsele Uheld, ej at lade Modet falde, til derimod at efterligne en Luthers Tilslid; hvor let især for os Danske at besidde denne. Talen endtes med Ønsker for Kongehusets, Universitets og Folkets Vel.

Derefter besteg Hr. Professor Nikolai Rall som Dekanus for det filosofiske Fakultet, Kathedret, og i en fort latinſt Tale berettede den nyligen tilendebragte første Examens Udfald.

I blant de 92 som i Aar vare blevne optagne i de akademiske Borgeres Tal, havde for: den danske Opgave, 75 erholdt Karakteren godt, og deriblandt 41 meget godt, 5 udmærket godt. Latin, 69 godt, deriblandt 33 m. g., 7 ud. g. Latinſt Stil, 55 g., deriblandt 18 m. g., 2 ud. g. Græſt, hvilket af 3 ej angaves, 73 g., deriblandt 27 m. g., 18 ud. g.

Hebraiske, hvilket blev angivet ikkun af 50, 43 g., deriblandt 19 m. g. og 11 ud. g. Sydſt, hvilket 75 angave, 56 g., deriblandt 17 m. g., 3 ud. g.

Franſt, som 64 angave, 31 g., deriblandt 13 m. g., 2 ud. g.

Religion, 70 g., deriblandt 29 m. g., 6 ud. g.

Geograſie, 71 g., deriblandt 30 m. g., 12 ud. g.

Hſtorie, 68 g., deriblandt 27 m. g., 13 ud. g.

Arithmetik, som 66 angave, 53 g., deriblandt 22 m. g., 6 ud. g.

Geo-

Geometrie, som 55 angave, 38 g., beriblant 12 m. g., 6 ud. g.

Som den meest udmarkede af dem alle, proklamertes Kristian Lund fra Ribe Skole.

Indbydelsesprogrammet til denne Højtidelighed, forfattet af Professor P. E. Müller, indeholder en Udvikling af hvad Kjærlighed er, og hvad Kristi Bud om Kjærlighed til Gud betyder. Til Begrebet om det Elsværdige hører: at vi tillægge noget Værd, eller at det interesserer; og at vi finde det Behageligt. Dog kan ikke alt det, som erkendes at have enten Værd eller Behagelighed, vække vor Kjærlighed; dertil udfordres endnu, at det maae tillægges umiddelbart Værd, hvilket ikun finder Sted hos det Gode og det Skjonne. Men ikke alt det Skjonne er elsværdigt; thi dets Tilværelse vækker stundom slet ingen Interesse; heller ikke er alt det Gode elsværdigt, thi det falder os Mennesker stundom ubehageligt. Kunde det Skjonne blive interesserende, eller det Gode behageligt; maatte derved Kjærlighed kunde vækkes. Det synes imidlertid, som hverken den rene Skjønhedsfølelse funde bestaae med Interesse, eller den sande Agtelse med Forestilling om det Behagelige. Men der gives Drifter, hvis Gjenstande vække vor Interesse, uden at vi blive dennes Aarsager tydeligen bevidste; ere disse tilslige enten Skjonne eller gode, forekommer os vilkaarlig det ene formedelst Skjønhed at have Interesse, det andet formedelst moralst Værd at være behageligt, og Kjærlighed finder Sted, som altsaa viser sig i den fysiske og moralst Naturs umiddelbare og tvanglose Samstemmen til at attræe og billige det Samme. Kjærlighed, som uvilkaarlig, kan ej bydes; men som

grundet paa Høleller, der maae findes hos alle, kunde Pligter i Henseende til samme paalægges enhver. Gud som Belgjører maae vække Taknemmelighed, som den Alfuldkomne Erefrygt; følgeligen kan Kjærlighed til Gud som en Harmoni i de religieuse Høleller mellem den fysiske og moraliske Natur finde Sted, og er forskelligt baade fra den blorte Taknemmelighed og den blotte Erefrygt. Denne Kjærlighed til Gud er praktisk, den er uegennytlig. Hvorledes de have fejlet, der ej toge Hensyn til denne Forbindelse mellem tvende Høleller, som det karakteristiske i Begrebet, oplyst ved at gjennemgaae Wolfs, Mosheims, Fenelons, J. V. Schmids Definitioner paa Kjærlighed til Gud. Hvor lidet rimeligt, at Jesus ved Udtrykket at elsker Gud skulde kun have meent at lyde Gud. At Ordet Kjærlighed betydede hos Jøderne det samme som hos os, at de havde andre Udtryk til at betegne Erefrygt og Lydighed, at Kjærlighed til Gud, som en vis bestemt Sindsstemning, just ansaaes for den hejeste Fuldkommenhed, s Mossb. 30, 1-6., og at Ordet i Kristi Bud forklares af det følgende Bud om Kjærlighed til Næsten. At Jesus ved dette Bud just har havt til Hensigt at fremstille hos de Kristne et Fuldkommeheds Maal, og at indskærpe dem den ødlest Religiositet og uegennytteste Scraben ester Dyd paa den almenfatteligste og eftertrykkeligste Maade. Det oplyses at just Gætningen om Dydens uegennytlige Udeøvelse var Gjenstand for de jødiske Lardes Undersøgelser paa Kristi Tid.

Bekjendtgjørelse fra det Kongelige danske Videnskabers Selskab angaaende de i Aaret 1805 indkomne Premie-Æskninger og nye Priis-Opgaver for Aaret 1807.

### I. Forhen udsatte Priis-Spørgsmæles Besvarelse.

1. For Aaret 1805 var et af de physiske Opgaver følgende: bidrager Lustens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridsen (*rima glottidis*) igjennem Mellemgulvets Nerve (*nervus phrenicus*) til Understøttelsen af Respirationsmusklernes og især Mellemgulvets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Fald den eneste eller en Medaaisag til det første Aandedret hos det nyfodte Barn?

Til Svar paa dette Spørgsmål er indkommet en Afhandling, skrevet i det tydste Sprog, med Diverse: multa quidem et magna sunt mala, quae in scientiis intulit caecus et effraenis novitatis amor; at vero non minus scientiis offecerunt, qui, quidquid novum est, falsitatis suspectum esse voluerunt. Selskabet agter Forfatterens Skarpsindighed og Lærdom meget højt. Det finder, at Afhandlingen indeholder mange vittige og sindrige Hypotheser til Spørgsmælets Besvarelse; men da disse ere blottede for alle egne Erfaringsbeviser, og da vor Kundskab om Ansbedrættets Aarlager ved disse Undersøgelser ikke er bragt noget Skridt videre fremad, saa har Selskabet ei fundet tilkjende denne lærde Afhandling den udsatte Premie.

2. For den historiske Classe var følgende Opgave fremsat: hvorudi bestaaer Misbrugen af den saa kaldede pragmatiske Historie, som adskillige saavel ældre som

nyere Historieekskrivers have tilladt sig; og hvilke Forholdsregler skal man tagtage, at ikke denne Foredragsmaade ved urettig Anvendelse skal skade i Stedet for at gavne?

Til Svar paa dette Spørgsmaal ere indkomne to Afsnudlinger, begge skrevne i det danske Sprog. Den ene med Devise: halv Sandhed er ligesaa lidet Sandhed, som et Træk af et Ansigt er et Portrait, havde ikke paa nogen fuldstændig og grundig Maade besvaret Opgaven. Den anden Afsnudling med Devise: in vitium dicit culpe fuga, si caret arte, har paa en grundigere og fuldstændigere Maade fuldstændigt Selskabets Forlangende, og Forfatteren blev tilkjendt den udømte Guldmedaille. Ved den forseglede Seddels Abning befandtes Forfatteren at være hr. Jens Møller, Vicarius Conrectoris ved Glasgæsse Latincole.

3. For den philosophiske Classe var opgivet følgende Spørgsmaal: hvilken har været Spinozismens Skiebne i de senere Tider, og hvilken Indflydelse har den havt paa Philosophien i Almindelighed og paa Philosophien om Gud i Særdeleshed? Om det ellers er øgte Spinozismus, som nogle nu omstunder udgiver derfor. Herom var indkommet en Afsnudling, skrevet i det tynde Sprog, med Motto: Ce n'est qu'à Dieu, que convient la gloire et aux hommes la paix, qui n'est jamais, si profonde, que dans le sentiment de cette même gloire, qui gouverne l'univers. Omendført Selskabet ikke i alle Poster er af samme Menighed som Forfatteren, saa finder det dog, at han kan tilkomme den udlovede Belønning, Selskabets Medaille i Guld. Ved den forseglede Seddels

dels Habning befandtes Forfatteren at være Hr. G. S. Francke, første Præst i Sønderborg paa Ms.

Ester Selskabets Love giver det sin Medaille i Sølv til Forfattere, som ej ere Selskabets Medlemmer, naar de indsende saadanne Afhandlinger, som af vedkommende Classe dertil findes værdige. En saadan Medaille er tilkjendt Hr. Generaladjutant von Riis for et af ham opfundet Instrument, Topognomon kaldet hvilket tillige med en udførlig Beskrivelse han havde indsendt til Selskabet. Dette Instrument bestaaer af en paa en vertikal Axel værende Rikkert med Krydshaar, hvilken har saavel en horizontal som en vertikal Bevægelse. Fra Rikkertens ene Ende gaaer en Viser eller Gnomon, hvilken naar den nedføres til den horizontale Glade, der bestemmer Beliggenheden eller en Projection af det Objec, som er i Rikkerten. Paa denne Maade kan man forfærdige et perspectivisk Kort over en heel Egn, hvilket ved mange Lejligheder med Nutte kan bruges, saasom til at finde et Slændbrandssted om Matten, til at finde i Feldten Ildsignalerers Frastrand, Skibes Afstand fra et Søbatterie, og saa videre.

## II. Ærke udsatte Premier for Aaret 1807.

### I. For den matematiske Classe.

Man spørger: om der i Bevægelsers Perturbationer ved udvortes Kræfter, naar disse frembringe Forandringer i Banerne, gives noget Maximum, som er afhængig af Banernes Natur? Man sætter forud, at de Legemer, hvis Bevægelser forandres, drives af Centralkræfter, hvis Bestaffenhed og Lov er givet.

Qua-

Quaeritur: an in perturbationibus motuum a viribus externis, quotenus inde oriuntur mutationes orbitalium, detur Maximum quid aut Minimum, a natura orbitalium pendens? Ponitur autem corpora, quorum motus turbantur, agi a viribus centralibus, quarum lex data est.

## 2. For den physiske Classe.

Hvilke ere, efter nojagtigen igjentagne Forsøg, de chemiske Egenskaber af det Legeme, som den berømte Winterl tiltroer sig at have fundet, og kaldet Andronia, og hvorvidt kan Androniens Forstjellighed fra Kiseljorden tillige med dens Forhold til Kulstof og Salpeterstof udledes af disse Egenskaber?

Gelskabet ønsker, at erholde en fuldstændig Experimentalundersøgelse af Winterls Andronia. Forsøgene maa være saa omstændeligen beskrevne, at de sikkert kunde igjentages, og Prover af de derved vundne vigtigste Produkter maae medfølge. Skulde denne Undersøgelse findes stridende mod den vavnkundige Winterls Erfafninger, da venter Gelskabet, at det praktiske vorder oplost, hvilke Vildfareller der maatte være indlobne i de winteriske Forsøg.

Quaenam, duce experientia, sunt qualitates chemicae illius substantiae, quam celeb. Winterl se reperisse existimat ac Androniam nuncupat; et quô modô ex his qualitatibus elici potest Androniae diversitas a terra silicea, nec non ratio, quâ Andronia ad Carbonum et Azotum se refert?

Societas id imprimis spectat, ut Andronis, experimentis cautissime institutis diligenter disquiratur. Haec experimenta accurate adeo et clare sunt exponenda, ut ab aliis certo et facile repeti possint. Praecipua corpora chemica hoc opere obtenta, tanquam specimen ad veritatem melius illustrandam apta, commentationi apponenda sunt. Si ea, quae auctor hanc disquisitione deducit, cum doctrina clarissimi Winteri haud convenient, necesse est, ut experimentis demonstretur, quibus erroribus in Androniae examine laudatus vir a veritate seductus fuerit.

### 3. For den historiske Classe.

Udførlichen at undersøge og udvifte Ostgothernes politiske, religiose, videnstabelige og artistiske tilstand i den Periode, i hvilken de beherrede Italien, fra Theodorichs Tid indtil deres Riges Undergang.

Disquirere et ordine ac serie sistere formam reipublicae administranda, accurateque describere faciem religionis, scientiarum et artium in regno Ostrogothorum, inde a regis Theodorici aetate usque ad regni interitum.

### 4. For den philosophiske Classe.

Hvorvidt kan den borgerlige Lovgivning, umiddelbar ved directe Besalinger eller Forbud, virke paa Folkets Sæder, uden at overskride Grænsen imellem Retsplichter og blot ethiske Pligter? Selskabet ønsker tillige, at det ved passende Exempler maatte oplyses, hvilke Hovedfejl af ældre eller nyere Lovgivere i den Henseende ere begaaede, og hvilke Følger disse have haft.

Explicitur, quoisque liceat legibus civilibus non oblique sed directe sive imperando sive vetando mores populi moderari, ut tamen termini, quibus ea, quae in civitate justa, ab iis, quae naturâ sint honesta, separari debeant, non violentur? Idoneis etiam exemplis illustretur, quibus potissimum modis ab antiquioris et recentioris aevi legum latoribus in hoc genere peccatum fuerit, et quaenam hos errores consecuta sint incommoda.

Før den bedste Besvarelse af enhver af disse Opgaver, udlover Selskabet en Premie af sin Medaille i Guld af 100 Rigsdalers Værdie, naar det befinder Besvarelsen at være grundig, tilstrækkelig og fuldstændig. Selskabet indbyder alle Lærde og Sagkyndige, Selskabets egne og i de danske Stater værende Medlemmer undtagne, til at besvare disse Spørgsmaale. Afhandlingerne kan skrives i det latinske, franske, engelske, tydiske, svenske eller danske Sprog, uden Navn, med Motto eller Devise, hvilken tillige skrives paa en forseglet Seddel, som indeholder Forfatterens fulde Navn, Stand, Embede og Opholdssted.

Førinden Udgangen af Aaret 1807 maae Premie-Eskringerne og Afhandlingerne være indsendte til Selskabets Secretair, Justitsraad og Professor Thomas Bugge.

Angaaende de Præisopgaver, hvilke Selskabet er pligtig efter den Thottiske og Classenske testamentariske Anordning aarlig at udsætte, da er derom i Aaret 1800 udgivet et særligt Programme og en Fortegnelse af 21 Opgaver, som hos Selskabets Secretair kan bekommes. Denne Indbydelse er endnu vedvarende,

og disse Opgaver blive endnu fremdeles staende til Premiers Esning for syldestgjærende Besvarelse med følgende Forandringer: for Num. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 20 og 21 bestemmes Esningstiden til Udgangen af Aaret 1807. Derimod udgaae No. 16, 17 og 19, fordi disse Priissopgaver allerede ere besvarede og belønnede med den udlovede Premie. De for de staende Opgaver udlovede Belønninger erz ester Spørgsmaalets Vanseklighed og Bestoffenhed fra 50 til 100 Rdlr. i Penge, og Selskabet giver ikun sin Medaille for sine egne ovenanførte Spørgsmaale.

For Num. 8, angaaende Dyrkningen af Spelten (Triticum Spelta), med videre, er ikun udlovet en Belønning af 100 Rdlr., men formedelst denne Kornsorts fortrinlige Brugbarhed og Nutte, samt Dyrkningens Vigtighed, har Selskabet i dette Aar, ligesom i forrige Aar, fundet for Godt at forøge den udlovede Premie, og at fordobble den til 200 Rdlr.; og det forventer saa meget meer derved at opmunstre kyndige Landmænd til Speltens Dyrkning, og til at anstille Sammenligning imellem denne og andre her i Landet dyrkede Kornsorter.

\*\*

\*\*

\*\*

I allg. Hall. Litt. Zeit. Aug. 1806 S. 300-301 er Herzes Prisdigt det befriede Israel bleven anmeldt med megen Bevismelße. „Digningen er let, flydende, tilstrækende, og mange Steder, hvor Gjenstanden fordrer det, virkelig høj og fuld af Værdighed. Karaktererne

terne ere udkastede overenstemmende med den Tidsal-  
ders Aand, hvorfra Begivenheden er laant, tro vedlige-  
holdte og fortæfligen udførte. Skildringerne og Ma-  
slerierne falde lige saa lidt i det Frastadende og Groteske,  
som de ere matte og livløse. Handlingens Gang funde  
vel her og der være noget raskere, og skulde ej under-  
tiden være bleven afbrudt ved at børre Gjenstande,  
som enten vare ganske fremmede for Hovedgjenstan-  
den, eller dog kun stode i fiernere Forhold til samme;  
men dette hindrer dog ej, at man jo beholder Handlin-  
gen selv stedse for Øje, interesserer sig levende for sams-  
me fra Digtets Begyndelse til dets Ende, og fornemmes-  
ligen ved adskillige Karakterers simple og ukunstlede Op-  
lösning bliver paa den behageligeste Maade holdt stades-  
los for den lille Utaalmodighed, hvori man en Tid lang  
ved adskilligt Gaadefuldt, og som det syntes ej hidhøren-  
de, var bleven sat." Rec. ønsker at en Digter lige for-  
trolig med begge Sprog, maaske Abrahamson eller  
Baggesen, vilde begrundme sig til om ikke fuldstændigen,  
saa dog udtoegviis at oversætte det paa Dydst.

\* \*

\* \*

\* \*

I Gött. get. Anzeigen 19 Aug. 1805 S. 1319 siges  
om Pastor Hudtwalkers Prækener „de ere heelt igjennem  
saa tydelige og ukunstlede, saa tækkelige og sindige, af-  
fattede med et saa treffende Valg saavel i Gjenstandene  
som i deres Udførelse," at Rec. troer at maae gjøre Pu-  
blikum opmærksom paa dem.

\* \*

\* \*

\* \*

I det skandinaviske Litteraturselskabs Mode, den 8de  
Novbr., blev forelæst en Afhandling af Etatsraad Mol-  
denhauer om Hannibal Sehesteds første Ambassade i Fran-  
kerige, med adskillige hidtil utrykte Bilag, angaaende  
Corfits Udfald.

Roskøbenhavnske

# Iærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 47.

## Æsthetisk Litteratur.

Breve til en udenlands rejsende Ven. I.

Nous sommes à une époque bien étonnante en littérature.

Tout est devenu problématique. Ce qu'une feuille loue, une autre le déprime; ce qu'un journal approuve, un autre le condamne. On ne sait plus que penser, que croire, et quelque fois que décider. Ce scepticisme, transmis aux lettres par la corruption de la morale, a quelque chose d'effrayant. Toutefois ne nous laissons pas intimider par cette fluctuation de principes, et disons toujours notre opinion avec franchise, soit sur le genre, soit sur les qualités ou les défauts des livres qu'on présente à notre critique.

**D**et glæder mig, min Ven, at De endnu stedse tager Deel i Fædrelandets skjonne Litteratur, og dens Skjønne, endskjøndt De i nogle Åar have levet i Naturens og Kunsternes Paradis, Italien, endskjøndt De have ledsgaget de erobrede Kunstsstatte fra det gamle Rom til den nærværende Verdens nye Rom, til Paris. Selv den Varme, hvormed De besøgte os Ligegyldighed ved Digteraadens og Smasgens mest udmarkede Værker, Utænkeligelighed imod

vore ældre Digttere og Prosaister, Vankelmodighed i Smag og Uenighed i dens væsentligste Grundætninger, barnagtig Lyst til at beundre en philologisk Gamba Curta's smag og fornuftforvirrende Lære, Forkjerlighed for Dagens kjæreløse, men moderne Frembringelser o. s. v., selv denne Barne beviser mig, at Litteraturens Hæder er Dem intet mindre end ligegyldig. Kan jeg gjendrive Deres Bebrejdelses, eller nægte Kjendsgjerninger? Jeg erindrer alt for vel, sat Rothes samlede Skrifter henligge ufolgt og, hvad værre er, ulæste; at Herz's befriede Israel modtoges af de Fleste med Kulde, af Nogle med kaade Zenier; og — hvor mange lignende Kjendsgjerninger funde jeg ikke tilføje! Men kan Deres selvvælgte Hjem rose sig af en Litteraturens bedre Tilstand? Læs, hvad jeg oven for ikke uden Hensigt har henvistet; læs det selv i Deres Millin's magasin encyclopédique, Majmaaneds Heste, 1806: og sig mig da, herstør der ikke end mere Uenighed og Vankelmodighed i Deres Litteratur? I det mindste er den moraliske Fordærvelse, der skal ligge til Grund for hine sorgelige Phænomener, ikke stejen saa højt hos os: og maaſkee funde alle Deres Ankeposter selv taale Indstrenkning eller en mildere Forklaring. Ej vil jeg minde Dem om det politiske Fordstjælv, der ryster det ene Land efter det andet. Hvor mange Nationer i Europa kunne have Sindsrolighed nok til at høre paa de blide Musere fredelige Sange? Ogsaa Forfatteren er Menreste og Borger, og kaldes ofte til alvorlige Pligter. Thi ellers vilde jeg især vove at klage over vore erkendte Hædersmænd, hvis Lavshed efter Mirabeaus Udtryl er en national Ulykke (une calamité publique). Jeg vildt

vilde spørge: hvilkenkunde de os ikke engang deres for  
længe siden lovede Digte? Hvilkenkunde de, lat de faa  
unge Digttere og Prosaister, very virkelig fortjene of-  
fentlig Opmuntring, gandstæ incognito vandre til Leo-  
thestrømmen? Hvorfor oploste de ikke deres gjeldende  
Røst, til at nævne for Folket de Værker, der lønne  
Opmærksomheden, fra Herz's Epopee til Wergelands  
Halder Smæk og Thorups Skoleferier? Hvorfor  
taale de, at agtværdige Mænd mishandles af Ugens  
og Dagens upaalidelige, partiske og ondskabsfulde  
Smyrere, uden ved deres hædrerende Vidnesbyrd at gi-  
ve dem en fortjent, offentlig Erstatning? Hvorfor  
stifte de ikke et almindeligt, kritisk Institut, som de  
Fire, Sydsland ejer, i Leipzig, Halle, Gera og i  
Øvre-Sydsland, et Altomfattende nationalt Institut,  
som ved stræng Rettsædighed kunde lede denne synderlige  
vox populi, som i det sidste Lustrum eller Decen-  
nium sandeligen ikke haver haver været vox Dei?\*) Vore lærde

A a a 2. Efter-

\*) I Anledning af dette Forslag var det Redakteuren  
tilladt at bemærke: at hvis man ved et altom omfatten-  
de kritisk Institut forsøger et saadant, der gjennem-  
gaaer alle Landes Litteratur; et det meget at om-  
tvivle, at dette nogensteds kunde blomstre ud n for  
Sydsland, hvor en Mængde af hinanden uabhængige  
Videnskabsmænd, der formedelt deres Embedsfilling  
nødes til at forstasse sig udbredt Litteratursamf. b.  
boe i Maboraenger af hinanden. Menes derimod et, at  
Dansk omfattende, Institut; hvilket dog for os  
Danske maa være det næst nødvendige, da, hvad  
vi ved dette Savn maatte undvære, ved udenlandske  
Journaler ej kunde erstattes; behøve den danske Litteraturs  
Hædersmænd ikke først at stifte et saadant,  
de behøve kun med den over, som af flere er vist,

hvorom

Esterretninger kunne i det højeste sammenlignes med Göttingens gelehrte Anzeigen: og alligevel have de nu i lang Tid været den eneste, kritiske Domstol. Ved at sende Dem de sidste Aargange, beder jeg Dem derfor tillige, ej at vredes, om De undertiden savne Anmeldelser og Bedømmelser af mærkværdige Nyheder, især i den sjonne Litteratur. Thi hvorledes skulde Gladets Redacteur kunne tilvæjebringe en ealig Kreds, der indbefattede Alt uden Undtagelse? I det æsthetiske Fag har det ligefrem været umueligt. Vore moderne Brutalitetsphilosopher have udbredt en saa forsørdelig, renomistisk Aand blandt de unge Poeter, at vore Kunstdommere ej engang have vovet at rose dem, da selv overdreven Ros undertiden er belønnet med trykte Grovheder. Imidlertid skal jeg gjøre, hvad jeg kan, for at vedligeholde Deres mueligst fulds-

hvorum andre forgleves ere blevne anmodede, at ville deelte i det igennem flere Menneskealder allede bestaaende. Hvis de kjøbenhavnske lærde Esterretninger ikke i en given Tidspunkt med samme Fuldstændighed kunne gennemgaae alle Litteraturens Dele, hvis især i den sjonne Litteratur enkelte vigtigere Dørker, maaske endog vort Sprogs sjonneske Prædelsler f. Ex. en Deblenschlägers poetiske Skrifter, i længere Tid henligge uanmeldte, maa Marsagen dertil føges i at de Faa, der kunne og ville fremtræde som Smagens Dommere, stundom formedesst Privatsørholde ikke have Lyst at høre deres Menning, og endnu oftere ere saa overvældede med andre Syster, at de ikke kunne agte paa Redakteurens tit nok gjentagne Anmodninger. Men disse Vanskælheder ere uadskillelige fra ethvert kritiskt Institut, som, især under det mod Anonymitet bestaaende Forbud, kunde oprettes i Danmark.

Redakteuren.

fuldstændige Bekjendtskab med de talende Kunsters nyeste Frembringelser. Meget sender jeg Dem her; og over Adskilligt, som i de lærde Efterretninger ikke findes anmeldt, skal jeg efter Deres Ønske meddele mine Tanke. Men de maae tillade, at jeg ikke vælger disse Gjenstande efter en vis Orden eller bestemte Grunde, at jeg tager dem, som den venstabeligste, meest ubundne Capriccio lægger dem hen paa mit Bord, eller fornær dem i min Phantasie. De maae tillade, at jeg ikke forpligter mig til en egentlig, udførlig Beskrivelse, men kun til Strøtanke, som et venstabeligt Brev fører det med sig.

Her saae De da for det første: *Danneqvinderne*, et heroisk Drama i tre Optoge med Chor-Sange, af C. J. Möller, Secretair i Højesteret; Musiken componeret af Kapelmester Bunzen; Dansene af Balletmester Galleotti. Kjøbenhavn 1804.

De veed, hvor inderlig jeg stedse har ønsket, at vor Skueplads omsider maatte opnøjes fra et blot Hoftheater til et sandt Nationaltheater; og hvor Meget vilde den da ikke kunne virke. Fornøjelse og behagelige Forventninger led sage Tilskueren; Hjertet er aabent og villigt til at modtage ethvert Indtryk; og det electriske Slag, den dramatiske Muse giver, kan derfor ryste og oplive det hele Menneske. Jo mere det, vi ske og høre, er bestægtet med det Skønneste, Helligste, og Bedste, vi som Mennesker og Danse have tænkt og følt; jo mere det høver os over det daglige Livs nedtrykkende Virkelighed, og skjenker Sjelen en Frihed, hvori alle dens Kræfter arbejde og nyde i den mest velgjørende Harmonie; des mere virker huitt elec-

triske Slag til Smagens Forædling, et Gode, som ingen Rigjering og intet Folk burde holde for en uvesentlig Bitting. Men skal dette Maal naaes, da bør man med Føje ønske, at man ved Stykkernes Valg kunde følge en bedre Plan, end det hidindtil er skeet hos os. Er ver egen Litteratur da rig nok til at fyldte det hele Repertoire? Jeg tilstaaer gjerne, den er det ikke; og hvilken Litteratur er det? Ej engang den franske og engelske Skueplads. Selv om vojt Theater allerede var et sandt Nationaltheater, hvortil Holberg har lagt den flippetaste Grundvold, kunde og burde det dog tilegne sig det Bedste af fremmede Skatte. Skeer det hos os? I en lang Tid, som i Aar, have de fleste oversatte Nyheder været franske Stykker, ikke af første og anden Rang, men for det meste ubetydelige, flau, frivole, og tildeels usædelige Bagateller. — I Santhed, jeg hader al udelukkende Ensimdighed, som Smagens Svindset, og kan umuelig ville bortjage alle disse nydelige, lette Smaaeting; som de Franske undertiden skrive og spille med saa forunderlig en tækkelig Livfuldhed. Jeg beklager kun, at det just er det Højeste og Bedste, man udelukker hos os, enten det kommer fra Frankrig og Engeland, eller fra Tydkland. — De kjende mig m. V., de kjende min usvækkede Forkjerlighed for den danske Skueplads, og vil let begribe, hvor oprigtig jeg glæder mig over enhver ung dramatisk Digtir, over enhver nye Original. Jo længere vi endnu ere bortskænede fra det nyligen angivne Maal; des mere troer jeg, at vi burde modtage hvert Mesterstykke med høj Enthusiasmus, hvert hældigt Forsøg med levende Opmuntring, hvert ikke gandste forkasteligt Arbejd med venstabelig

Skaan-

**Gfaansel.** Tænke vore Skuespilhyndere ogsaa saaledes? Möllers heroiske Drama er i dette Aar tre Gange spillet; og de to sidste Gange, jeg bivaanede Forestillingen, fandt jeg i Parterret et uforholdsmæssigen rimige Antal af Tilstuere. Især den 16de October hørte jeg med sand Glæde Kunzens ypperlige Musik, hvis Korsange syntes at lykkes bedre end den første Vinter; saae jeg Galeotis skjonne Dandse, der svare til det Hele uden at standse eller afbryde Stykkets Gang; og takkede Digteren, hvis første Forsøg allerede røber dannet Smag og ædel Danskhed. Hvad kan da være Aarsag i den Kulde, hvormed man har modtaget dette Drama? Gjerne vil jeg troe og underskrive den berømte Skuespiller Eckhofs Paastand \*), at et heelt Publikum aldrig har Uret, forudsat at man ved Publikum ikke forstaer en enkelt Aftens Parterre. Thi ogsaa blandt os gives der jo Folk, der mesterligen for-

A a a 4

staae

\*) Da Eckhoff betraadde Skuepladsen, herskede i Declamation og Spil deels den franse rhetoriske Smag, deels de extemporerede Stykkers og Haupt- und Staatsaktioneruers Smagløshed. Uden Mønster og uden Medhjelper vovede han at tale Naturens Sprog i Over eensstemmelse med Kunstens Fordringer; og man veb. Hans Behner advarede ham. Nu ja, sagde han, et Publikum har stedse Ret: det betaler, for at moeres, og piber, naar det ikke seer. Men med Eiden skal jeg nof tringe det til at finde Ghag i mit Spil. Man veed, at han har holdt Ord — Kun i denne Rening kan jeg underskrive hans Paastand. Thi ellers veed man ogsaa, at en eneste Mand kan have Ret imod alle Jordens Millioner. Paa en Eid, da man troede, at Solen bevægede sig, og Jorden stod still, havde den ene Galilei Ret imod Alle.

Rec.

saae den jakobiniske Taktik, at fulde Parterret med Partisthedens Lejesvende, og i Forvejen at bestemme Stykkernes og Skuespillernes Skjebne. Lad os undersøge Digteret selv!

Et historisk Træk, som gav Maleren Aahldgaard Stof til sit Indtrædelsessytte, har ogsaa givet vor Digter Gjenstanden til hans første dramatiske Fremstilling, det bekjendte Træk, at danske Kvinder oposrede deres Smykker, for at løbkjæbe deres sangne Konge Svend Trestjæg. For Maleren var her rigt Stof til Mangfoldighed i Enhed. Men ogsaa for Digteren? Denne fandt heri kun Anleitung til een Scene, i det højeste til Stykkets Titel. Dets egentlige Handling maatte opfindes. Endvidere er det en stem Skik hos nogle Kunstdommere, der anmeldte, og blot anmeldte et endnu ubekjendt Skuespil, at meddeles dets Plan, eg derved at fordærve mangen en overraskende Nytelse for Læseren og Tilstueren: saa kan denne Bebrejdelse dog ikke ramme Deres Ven, der taler om et noksom bekjent Drama, og taler i al Trostroelighed. Vi hør underøge Planen: og De vil finde, at den uheldigen valgte Gjenstand ene er Skyld i, at Digteren denne gang spildte en Kraft, der sandesigen synes bestemt til at frembringe meget Skjont.

Thyra, Kong Harald Blaastands Datter, Kong Svend Trestjægs Søster, Handlingens Hovedperson, først ene ved Isfjordens Bred, siden i Samtale med sin forirolige Alvina, reber sin Angest, da hun ej endnu har hørt Bud fra Svend om Udfaldet af hans Tog mod Homsborg, der var foretaget for at hævne Haralds Død. Alvina søger at rejse hendes Mod ved

ved sit eget Erempe!, da hun ogsaa har at sejle  
for sin Hesbond Thorvald; og Thyras Svar

Din Thorvalds Tapperhed er kold og sindig,  
men ach! min Broder syrter sig  
i hver en Fare —

forbereder os paa Hovedbegivenheden. Dog Frygt for  
Broderens Fare er det ikke alene. Thyra tilstaer, at  
hun elster Norges Konge.

**Alvina** (forundret og overrasket).

Du elster Oluf? — Oluf Trygveson?  
som haved' Avindskjold imod Din Fader:  
som hærjed' disse Strande med sin Flaade:  
som bisted Kesser Otto imod Danmark:  
som satte Ild paa Dannevirkes Taarne,  
og baned' Vej for Dannerigets Fiender!

Thyras Forsvar gjør os bekjendte med det Vigtigste af  
Olufs Skjebne.

Hvor højt fornærmet var han ej bengang  
han greb til Sværdet mod Kong Harald,  
som gav hans Fædrerige til en Voldsmænd,  
og satte Hakon Jarl paa Norges Trone? o. s. v.

I midlertid er Oluf nu Norges Konge, og den eeneste  
Banskelighed, Thyra har at overvinde, angives i Alvina's Indvending:

men tør vi haabe, at Kong Svend  
vil give Thyras Haand til Oluf  
til Dannemarks og Haralds Avindsmænd?

En Runestav, Thyra har faaet, underretter os om,  
at Oluf er i Nørheden:

„Den frygteligste Skjebne ventet ham,  
„Om han ej taler med Dig denne Nat.“

Forklædt som Søemand kommer han med den Eftersættning, at

Kong Svend har slaget Jomsborgs Flaade,  
og Alvina iles bort, for at udbrede Glæde. Oluf opfordrer Thyra, at flyve med ham:

O! mit Norge

Vil jublende modtage, elße, hylde  
min Thyra. Hun vil blive Norges Engel  
som Thyra Dannebod var Danmarks.

Men Thyra sværer med Høje: nej Oluf!

ej som en Flygtning fra sit Fødeland  
skal Norge see Din Brud og Haralds Datter!

Selv Olufs Budstab om den fremmede Bejler, der  
vil rone hendes Haand, gjør hendes Forstet ikke vaklende.

T. Saalidet stoler Du paa Thyras Hjerte?

O. Man tvinger Dig.

T. Man kan ej tvinge mig.

O. Man lægger Dig i Jern og Hængsel.

C. I Jern og Hængsel er min Villie fri! —

O. Du kan ej modstaae! — Hvad, og om det gjelder  
Din Broders Liv og Dannerrigets Frelse?

Istedet for at spørge efter nærmere Oplysning, afbryder Thyra dette mørkværdige Budstab ved en ikke tilstrækkelig motiveret Replik.

T. Det er utidig Frygt, som ængster Dig.

Lyden af Baldhorn fra Skibet og Bagtaarnet anmeldede de Danskes Tilbagekomst. Thyra iles bort, og Oluf gaaer i Fortvivelse. Dansende Chore af Dansneqvinder, tillige med Alvina og hendes Datter Gylla, vente paa de Landende. Thorvald, Hvidbjørn, og deres Krigere stige i Land. De Forrige, Folket, og Æden Thyra og Drotter modtage dem, tildeels med

med Sange og Dandse: og Thorvald fortæller Thyra om sider:

Vor Konge midt i Glæden af sin Sejer  
er bleven fangen af vor trædste Fiende.

Var det allerede Lid, at afbryde denne Eklippe ved  
Undersøgelses, da vilde der som efter en Bisag spør-  
ges; hvorfor bringes dette vigtige Budskab Thyra, og  
ikke Haralds Enke, Svends Moder, Dronning Gvri-  
tha? — Tænk Dem den almindelige Bestyrkelse! Dog  
Thorvald stjerner os etter Haab.

Hyrstinde, Dannekongens Liv og Frihed  
er i Din Haand! — Thyra. I min?  
o Thorvald! —

Thorvald. I Din har Himlen lagt vor Frelse.

Den fordrer Bugislav og Syvald  
som Vilkaar for hans Frihed. — — —

— — — Den Forræder Syvald,  
som efter Palnateckkes Død blev hyldet  
til Jomsborgs Høvding, bejled' länge til  
Astrithe, Bugislavs den skjonne Datter;  
men uden Haab! — Den stolte Bugislav  
gjensvarte ham: „Han bringe Danmarks Konge  
i Bolt og Jern til mig; han tvinge ham  
at give Venden fri for Skat til Leira;  
og for at stifte dette Forbund evigt,  
maa Leires Fyrste ægte min Gulhindy,  
og den højbaarne, skjonne Thyra give  
sin Haand til mig; da er Astrithe Din!“ —  
Nu lured' den forelskete Syvald länge  
at fange Danmarks Konge — Af, og nu —  
nu er det lykket ham ved et affydeligt  
Forræderie! — Din Broder, lagt i Lænker,  
har,

har, for at redde Dannemark, besluttet,  
at give Vendens Hertug fri for Skat.  
Gulhindy øgter han, — det sidste Vilkaar  
han overlader til sin ødle Thyra.

Her have vi da Stykkets Knude! Skal Thyra opføre  
sin egen Broder, eller sin ødle Elster? Dette Spørgs-  
maal ventede vi besvaret, og paa en Maade, der til-  
fredsstiller vort deeltagende Hjerte. — Thyra undviger  
et afgjørende Svar, og gaaer. Thorvald fortæller,  
hvorledes det egentlig er gaaet til med Svends Fan-  
genstak, som uden Kongens store Ubesindighed ikke  
havde været muligt, og opfordrer Folket til et Møde,  
for at raadslaae om hans Besrielse. Thi foruden  
de forhen angivne tunge Vilkaar har Syvald endnu  
bejjert

— sem Skadegjeld,

eengang saa meget Guld, og tvende Gange  
saa meget Sølv, som Dannekongen vejer.

Vi ersetze ikke, paa hvilken Maade Syvald kan gjøre  
denne Fordring gjeldende. Thi han har jo fanger  
Kongen, for at vinde Astrukke: og i saa Fald er Svend  
ikke i Syvalds, men i Wugislavs Bold, der nojes  
med Vendens Skattefrihed, og Thyras Haand. Imid-  
lertid gjette vi nok, at Digteren ikke har villet opføre  
en Scene, som hele Stykket skylder sin Tilværelse. —  
Optoget sluttet med Korsange, som mere end eet Folk  
for nærværende Tid kunde tillegne sig.

Saa øste vi blotted' vort Bryst  
i Slagenes Lyn.

Nu falder os ærens hellige Røst.

Vus Himlen og Jorden det Kjønneste Syn,  
Et Folk, som ubøjet af Skjæbnens Haand,

Et

Et Folk, som besejlet af Enigheds Land,  
ej agter Offer for stort til sit Land.

Til Tinge hver fribaaren Mand!

Det andet Optog begynder i Hertas underjordiske Tempel med Danneqvindernes og Præsternes Kersange. Vi kunde spørge: hvorfor forlader Processionen Templet? hvilket vælger Thyra dette hellige Sted til en fortroelig Samtale med Alvina? Men deslige Spørgesmaale, der møde os overalt i Frankrigs fleste og bedste Ørgespil, glemmes gjerne, naar Digteren har vidst, at holde os skadesløse ved jande Ekjsnheder. Efter at Thyra har flagt for Veninden over sin ulvskelige Stilling, seer hun Oluf komme, forklædt som Bonde. De vente, at Oluf, som forhen allerede vidste, hvad Thyra siden har erfaret, atter opfordrer Thyra med Kjærlighedens Beltalenhed til at flye.

Men om den Grumme havner sig paa Svend? Jeg beder Dem, at lægge Mærke til Olufs Replik, som synes at burde have givet det Hele en gandstæ anden Form, end det her har faaet!

Jeg indestaaer med dette Liv for hans! —

Og mine Skatte vil jeg lægge

for Fodderne af Bugislaw,

for at udfrie Kong Svend

Hvi tager Thyra ikke imod dette Tilbud? Hvorfor under den Edle ikke sin højmodige Elster i det mindste den Glæde, at bidrage noget til Broderens Udfrielse, og sin egen Forsoning med ham? Skeer det ikke igjen for at give Danneqvinderne Lejlighed til at kunne bringe det bekjendte Offer? — Thyra kan ikke overvinde sig til at flye; men besværger Oluf at gaae, siden Dronningen og Thorvald nærme sig. Gyritha,

og siden Thorvald med Folket søger at bevæge Thyræ til det afgjørende Skridt. Horgjæves! Endnu kan hun ikke fatte et bestemt Forsæt, og gaaer med sin Moder ind i en Sidehvælving. Thorvald spørger Hvidbørn, der kommer med sin Gylla: Du var paa Tinget? og vi forunderes. Var da Hærforeren, der opfordrede Folket dertil, ikke selv paa Tinget? Intet er iværksat: de Fattige have ikke funnet, de Rige ikke villet. Begge Helte ile bort for

at skjærpe

den sløve Følelse af Borgerrigt;

og nu meddeler Gylla sin Moder Alvina sit Forslag.

Vi gik i ajennem Frejas Lund,  
hvor Lejres Kvinder plejed' vore Syge  
og Saarede. De skinned' Alle  
i pragtsfuld festlig Dragt. — Det harmed'  
Hvidbørn;

han sammenligned' deres Højleddsdragt  
med Landets dybe Sorg, de gyldne Smykker  
med Folkets Armod og Elendighed. —  
Jeg rødmed' over mine Landsmændinder  
et Øjeblik; men som et Lynglimt lyste  
den Tanke i min Sjel, o mueligt  
at de med Glæde gave disse Smykker,  
isfald de aned' at det kunde hjelpe.

Tanken udføres strax. Alvina bringer selv det første Øffer, og opfordrer Dannegvinderne, der afløse deres Smykker, og nedlægge dem ved Alteret. Gyritha og Thyræ overraskes ved denne Edelmodighed; og saare hældigen har Digteren benvittet sig af denne Scene, for at aftsvinge Kongedatteren den sidste Beslutning. I skjonne Rorsange bønsfalde Dannegvinderne Thyræ.

Vil

Vil hun være mindre højmodig? Nej! Hun samler sine sidste Kræfter, og nærmer sig Alteret.

Det er din Billie, o Himmel! —

Det er dit Vink. — Jeg følger det! —

Men, o bonhør min sidste Bon!

Lad dette Hjerte ene bløde!

Vær Vidne til min Ged, I Himmelens Magter!

Jeg ægter Bugislav! —

Hun synker i Gyrithes Arme, prises, bringes bort; og medens nye Grupper bringe Guld- og Sølvkar, bryder den herskende Følesse ud:

O Dyd, hvor er Du evig Skjøn!  
fra ham, den Evige, Du daler ned  
og lærer alle dem, som Dig tilbede,  
at virke i den store Skabnings Kjede  
i Samklang til Fuldkommenhed.

Da aue vi den Salighed,  
Guddommen i sin Hylde nyder,  
som sin Velsignelse udgyder  
algod paa alle Verdner ned.

Ta, Stjerner skal slukkes, nyestakte skal tindre,  
men aldrig Din straalende Skjønhed sig mindre.

Thorvald og Hvidbjørn have imidlertid udvirket, at en Deel Børn skal seudes til Jomsborg, som Gidsler for Kong Svend. Mødrene redde sig med deres Børn ind i Templet, forfølges af Stridsmænd, og befries kun ved Alvina, der indbyder Hvidbjørn til sig. Mens-dene gaae, men bevogte Templet. — Jeg spørger Dem, min Bon, er denne Episode ikke aldeles overflødig for os Tilstkuere, for hvis Skyld hele Handlingen fore-gaaer, da vi have været Vidner til Thyras Beslutning? Hvorfor skal disse Mødre og Børn unyttigen øngstes?

Knu-

Knuden er allerede løst, og vi ere blot uvisse, om Thyra ogsaa vil have Kraft nok til at fuldføre sit Forsæt. Prøvelsens Tidne kommer. Thi Oluf i kongelig Dragt, med draget Sværd, skyter ind i Spidsen af sine Krigere, for at redde sin Elskede, bevæges ej ved Alvinas ødle Bonner, hører Thyras Stemme i en Sidehalle, drager hende med sig, og vil ile bort. Hvidbjørn med sine Krigere iles til Hjelp, angriber Oluf, men erkjender i den forvonne Ransmand sin Fosterbroder, Norges Konge. De Stridende adfælles og Optoget sluttet.  
(Slutningen følger.)

Sander.

\* \*

\* \*

\* \*

Hr. Justitsraad og Professor Schow er den 15de Octbr. optagen til ordentligt Medlem af det Kongelige Norske Videnskabernes Selskab i Tronhiem.

\* \*

\* \*

\* \*

I det kgl. medicinske Selskabs ordentlige Forsamling, den 29de Octbr., forelæste Hospitalslægen Hr. Sejdelin en Afhandling om Tjæresalvens Virkning mod Hnat.

T r y k f e j l :

I Nr. 46 S. 736 sidste Lin. Udfald læs Ulfeld.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

# Lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 48.



*Lutheri de scholis, præcipue doctis, merita. Oratio, qvam ad celebrandam sacrorum & universitatis havniensis restorationem, in auditorio academiæ superiori, d. VI Novembr. MDCCCV habuit M. Birgerus Thorlacius, Prof. ling. lat. ord. Havniæ, typis Schulzii. 27 S. 4.*

Universitetets aarlige Solennitet paa Reformationsfesten har ved sidste allern. Forordning angaaende Examen artium baade selv vundet nogen Udvidelse i sit Øjemed, og er tillige blevnen en ſjen Anledning til at gjøre de nye akademiske Borgeres Indtrædelse til Universitetet saa meget mere højtidelig, som de udmærkede Candidates Navne og Charakterer til Slutning af den sædvanlige Tale fra Kathedret offentlig skulle proclameres og oplæses. Denne Forretning tilfaldt i Året 1805 Hr. Professor Thorlacius, som det filosofiske Facultæts daværende Decan; og Referenten trivler ikke paa, at denne her ved Tryffen bekjendtgjorte smukke Tale vil have opnaaet det Øjemed at interesserere den ved Solenniteten tilstedevarende hæderlige Forsamling af lærde Lihørere.

At det valgte Emne var til Anledningen fortrinlig

passende, vil letteligen indsees, naar man lægger Mærke til, at Solenniteten nu har det tredobbelte Djemeed, at erindre sig først Luthers Fortjenester af den danske Kirkes Reformation, dernæst Universitetets Fornyelse ved Christian den 3die, og endelig ved en offentlig Proclamation at hædre de meest udmarkede blandt Akademiets nysantagne Borgere.

Efter at have viist enhver af disse tre Omstændigheders Vigtigheder, og deraf uddraget den nette captatio benevolentiae, at han derved ønskede at draege Tilhørerens Opmærksomhed bort fra sig selv over paa sin Tales Gjenstand, — angiver Taleren, pag. 9 det Emne, der kunde have Hensyn til alle tre Anledninger: „At Luther nemlig har gjort sig udmarket fortjent af Skolevæsenet, især i de lærde Skoler,” og erindrer for at gjøre Sammenhængen end mere indlysende, endnu dette: cohærent hæcce merita cum ipsius Universitatis Havniensis initiis, cum non solum Academiam Vittebergensem seu matrem suam nostra diu spectaverit, sed etiam libri, a Luthero & Melanchthon in juventutis scholasticæ usum editi, prælectionibus nostratum academicis istis temporibus ut fundamentum inservierint.

Saavidt tilhører da baade Plan og Ideer ganske Forfatteren selv; men fra nu af bestod Arbejdet mere i at vælge og tilegne sig Hovedstykkerne af den allerede samlede og vel ordnede Forraad, end selv at opsoge og samle Ideerne, efterdi Gedike i sit interessante, men her ej nævnte Program: Luthers Pädagogik oder Gedanken über Erziehung und Schulwesen aus Luthers Schriften gesammlet, har leveret et saadant Forraad af Materialier, at det ligesaalidt var muligst

mueligt i een Tale at udtomme dem alle, som maa-  
ske at finde i Luthers Skrifter Noget, som Gedike  
der havde forbigaet. Men da den tydste Forfatter,  
naar man undtager hans Indledning, som udgjør be-  
meldte Programs tre første Blade, isvrigt altid anfs-  
rer blot Luthers egne Ord, som de der uden videre  
Commentar ere charakteristiske nok, saa bestaaer vor  
Landsmands egne Arbejder, foruden den ovennavnte  
Indgang, fornemmelig i den latinste Indklaedning,  
sommesteds ogsaa i Overgangene og Ideernes Sam-  
menbindelse, samt det af og til forekommende Raie-  
sonnement over Luthers Ord. At indfore disse directe  
Funde, især formedest Luthers naive Udtryksmaade,  
hverken stemme med Talens Verdighed - eller med den  
Samme tilmalte Tid; hvorfore det mestendeels blev  
nok at leve Indholdet af hin store Mands pedago-  
giske Grundsatninger og Negler, samt gjøre Tilhørers-  
ne opmærksomme paa disses Værd. Og heri er det  
da fornemmelig fun, at begge Forfatterne, efter Tas-  
lens og Afhandlingens forskellige Øjemeed, adskille  
sig fra hinanden: Den Ene ansører blot hvad Luther  
har sagt og lader saa hans Ord selv være Beviset for  
deres egen Rigtighed; den anden derimod hvad han  
har meent og hvor fuldkommen Ret han havde i dens-  
ne sin Menig.

Undersøgelsen om Luthers Fortjenester af Skoles-  
væsenet falder her, ligesom hos Gedike i 3 Dede,  
hvilke den tydste Forfatter benævner simpelere saaledes:  
Luthers tanker a) over Opdragelsen; b) over Under-  
viisningen; c) over Skoler og Skolevæsen i Almin-  
delighed; — Hr. Th. mere kunstigt og vidtfløjtigt, saa-  
ledes: „Den, der skal kaldes fortjent af Skolerne,

maa a) riktig bedømme Opdragelsens Djemeed i Almindelighed og gjøre sig et riktig Begreb om Ungdomsbannelsen i det Hele; b) kjende den lærde Undervisnings Værd, Grændser, Omfang, Hjelpefilder, og vide at benytte Samme; c) selv have lagt Haand paa Værket; ej lade det være nok at have tænkt ved sig selv eller kjende Andres Tanker over Vorneopdragelsen, men selv have forsøgt Sagen, saa at han kan gjøre Forskjel paa, hvad Sjæleevnerne, Tidernes og Stedernes Forstjellighed udkræver, og adskille den Speculerendes sode Drømme fra den praktiske Opdragers modnere Overlæg. Under disse tre Rubriker indbringes nu det samme, som Gedike har under sine tre, med faa ubetydelige Forandringer i Ordenen; f. Ex. at Luthers Omhu for andre, end blot den gejstlige Stands lærde Dannelse, og for at afskaffe hvad han kalder „die tollen, unnützen, schädlichen Mönchsbücher, Florista, Græcista, Labyrinthus, Dormi secure, und dergleichen Eselsmist von Teufel eingeführt,” — indføres fra Gedikes 3die i vor Forfatters anden Afdeling.

Ligesom Gedike (S. 180) gjør Hr. Professoren allerførst (S. 10) sine Tilhørere opmærksomme paa Billigheden af at bedømme Luther med Hensyn til Culturen og Oplysningen i den Tidsalder, hvori han levede; og da vil man næsten altid finde, at Luther endog har overtruffet samme og maastee flere paafølgende Aldere.

Ligeledes anføres i første Afdeling, til Exempel paa Luthers rigtige Principer i Henseende til Opdragelsen i Almindelighed: hvad han har domt om Moderens Forpligtelse til at opamme sit Barn, om Farligheden

ligheden af at kyse Børn, og Ubilligheden af at være haarde imod dem, om Nødvendigheden af tidligent opvække hos Ungdommen Følelse for det Nette, Gode og Edle, om Nytten af at lade Børn have Frihed og Omgang med andre Mennesker, om Lydelighed i Ungdomsundervisningen, om Vigtigheden af nyttige og frugtbare Kunstskaber, om gode Skolers Oprettelse og Vigtigheden af at Disse bleve besøgte. Kun de sidste to Momenter har Gedike paa et andet Sted, det Øvrige i samme Orden.

Samme Autor følges og i den anden Punkt, saasom „Luthers Omsorg for det lærde Skolevæsen fornemmelig bevises ved den Agtelse han bar for Sprog-Studia og den Iver, hvormed han drev paa disses Dyrkelse; dernæst ved den Omhyggelighed, hvorved han søger at bestemme Omfangen og Grændserne af den lærde Undervisning (hvilke to Beviser udgjøre Gedikes andet Afsnit); og endelig (som sammesteds i 3die Hovedstykke bemærkes) ved en ivrig Omsorg for Elementarbøgernes Forbedring. I denne Anledning faste Hr. Forf. et fort Djekast tilbage paa Reformationens Virkninger i vore lærde Skoler, men som sluttet med den passende Ytring: *Qvæ Regis Christiani 2di immortalia merita hic uberius perseqyerer, nisi ea a Viris, qvos huic coronæ adesse video, ita explicata fuissent, ut illa cuiusvis menti recentia obversari confiderem.*

Herpaa besvares 2 Indvendinger. Den ene, at Lutheranismen skulde være Videnskabernes Undergang, gjendrives tilfulde ved at vise Luthers Iver for de lærde Sprogs Dyrkelse, for at standse Carlstads og An-dres stadelige Bestræbeler, for at forbedre Universitets-

undervisningen, og ved at frijende Luther for det, Negle af hans Tilhængere ved deres Uvidenhed gave Anledning til. Den anden Indvending, at Luther med sine Skoleindretninger allene skulde have seet paa Kirkelæreres Dannelse, besvares deels ved at anmærke, hvad Fordeel Skolevæsenet har havt af det gejstlige Regimenter, hvor megen Gavn han har spaet alle Stænder af Sprogenes Læring, samt med den Grund som ligger i Luthers egne Ord hos Gedike i ges. Schulschriften 2 p. 219 fa. hvortil endnu kunde være føjet det end stærkere Bevis pag. 223.

I den tredie Deel synes Hr. Forf. enten ej ganske at være bleven sin første Plan tro eller idetmindste ej at have udtrykt sig bestemt og tydelig nok, da man efter ovenstaende Inddeling skulde vente Bevis for, at Luther selv har været praktisk Opdrager og Ungdomslærer, eller dog umiddelbar har indrettet og bestyret nogen Skole, og derimod nu her finder ej alene den 3die Hoveddeel saaledes udtrykt: Ultimum, quod reqvirimus, ut aliquis de scholis bene meritus dici queat, est, ut, quæ de docta institutione meditatus ille fuerit, ad effidum perdueat & eventu quoque comprobata reperiatur; men endog Argumenterne hentede af følgende Omstændigheder: at Luther i adskillige Skrifter, hvilke Hr. Professoren ansører, har drevet meget paa Skolevæsenets Forbedring, og at man undertiden virkelig har fulgt hans Raad, at han har opmuntrer Folk til at understøtte Videnskabsberne med det, der før fordededes paa katholiske Messer og Vigilier, at han har villet, at hver Skole skulde have et godt Bibliothek (gute Libereien), samt at Skolelærernis Raar skulde forbedres. De tre sidste Punk-

ter staae hos Gedike bequemmere indbragt under Rubriken: Luthers Gedanken über Schulen überhaupt, end de her kunne tjene til at bevise Luthers praktiske Virksomhed eller Udfaldet af hans Bestræbelser.

Gjerne ansørte Ref. endnu af Talen adskillige smukke Steder, som kunde røbe Forfatterens Bekjendtskab med en Cicero's udsadelige Mynstre, dersom han ikke befrygtede allerede at have overstredet de Grænser, der kunne tilkomme Anmældelsen af et saa lidet Skrift.

Til Slutning følger Proclamation af den Candidat, som dette Aar blev udmærket, Lykønskning til de øvrige Inscirberede, Opmuntringer til dem, og Vønner for Kongehuset, for Universitets- og Skoledirectionen, for Fædrenelandet og for Universitetet.

Odense, i Julii Maaned 1806.

S. 27. J. Bloch.

### Æsthetisk Litteratur.

#### Iste Brev.

(Danneqvinderne et heroiskt Drama af C. J. Møller.)

(See forrige No.)

Det tredie Optogs første fire Optrin synes mig at være den egentlige Handling gandstæ uvedkommende. Skuepladsen er en Lund omkring den hvelvede Indgang til Hertas underjordiske Tempel. Efter nogle Korsange beder Gylla, ledsgaget af Dødeqvinder, der med deres Vorn søger Tilflugt i Templet, sin Hvidbjørn om Hjelp. Thi Folket vil bestorme Templet. Hvorfor? Thyras Beslutning og Danneqvindernes Offer kunde jo for lange siden have været bekjendtgjort

for Folket; og den Nødvendighed, at sende Gudsler, falder bort. — Oluf hører af Alvina, at Thyra lever, og ønsker, at tale med ham ved Haralds Bauststeen. — Etter en ubegribelig Kamp imellem de Danske om Barnene — Etter en Gjentagelse, der blot fylder et Hul, nemlig Chore af Danneqvinder med Guldkar o. s. v. Endelig kommer vi igjen til Hoved-handlingen. Skuepladsen er som i første Optog. Oluf, der venter paa Thyra, klaget i en ikke ganske hældig Monolog over sin Elskedes Troeløshed, (?) hører af Raavaln, at hun mellem den jublende Mængde har været bleg, livløs, skjelvende; slutter deraf, at hun endnu elsker ham; besaler ham at spejde, og Bjørn og Ranulv, at bortsøre hende:

Hun kommer muligt her — jeg kan ej selv,  
jeg vil ej selv bortsøre hende —  
men Oluf overdrager mer' end Livet  
i eders Hænder! —

Thyra, ledsgaget af Alvina, tager Afsted med sin Vandlingssegn. Alvina finder Olufs Skjold.

Han har været her.

See, han har strevet Runer paa sit Skjold.

Thyra tager det og læser:

„Troeløse Thyra, kommer Du endnu til dette Sted, da tag min Afsted!  
for evig vil jeg flye Din falske Strand:  
Valkyrien til Kampen vinker mig;  
nå i naar jeg ligger bleg og livløs, — da skal Stusset Elskov hevne Olufs Skygge.“

Naar og i hvilken Hensigt har Oluf strevet disse Runer? — Ved Thyras Raab

O Oluf, Oluf, svar mig, svar mig!  
Nei Oluf, nej jeg er ej troelos!

styrter han ind, omfavner hende, og søger nu med den lidenskabelige Beltalenheds sidste Anspændelse at bevæge hende til Flugten. Ogsaa denne haarde Prøve overvinder hun. Oluf vredes, staaer paa Skjoldet, og gaaer. Bjørn bemægter sig Thyra, Ranulv sætter Alvina Sværdet paa Brystet. Men Thyra river sig los, erklærer, at Vold aldrig skal tvinge hende, og sætter Alvinas Sværd paa sit Bryst. Dette Syn bringer Oluf til sig selv igjen. Han styrter til, og befrier hende: Thyra synker afmægtig i Alvinas Arme, og Oluf fastar sig fortvivlet for hendes Fodder. Fra det Øjeblik af, da hun aabner Øjnene, indtil Oprinets Ende følger nu Afskedsscenen imellem de Elstende, det Skjønneste i hele Stykket, og et unægteligt Beviis paa, at vor her saa pathetiske Digter har et naturligt Kald til den sande Tragoedie. O læs det selv min Ven, De vil funne løse det ti Gange. — Snækken kommer, Thyra gaaer ombord, og Stykket sluttet med Krigernes og Danneqvindernes Korsange.

Tilgiv denne torre Sønderlemmelse! Selv en Grazies Skelett kan ikke være indtagende, endkjøndt Anatomen behøver det til sine Beviis. — Fører den blotte Plan Dem imidlertid ikke til det Resultat, som jeg forhen løseligen angav? Med mig vil De beklage, at Digteren valgte en Gjenstand, der forførte ham til en usammenhængende og utilfredsstillende Plan, en Plan, der endog nødte ham til at arbejde imod sig selv. Jeg skal forklare mig. Saa meget vi end som Moralister beundre Danneqvinderne, eg den Ædleste blandt dem, der opofrer sig selv, for at frelse sin

Broder; saa lidet kunne vi, som Tilstuere og Kunstdommere bifalde dette Offer. Skulde dette tilfredsstille vort deltagende Hjerte, da maatte det bringes en Mand, som vi længe i Forvejen og i højeste Grad havde yndet. Tilstueren troer kun paa det, han selv seer paa Skuepladsen, han selv hører, og hvis Ejensynd han ufrivilligen fornemmer i sit eget Hjerte. Men kan han interessere sig for en Kong Svend, som han aldrig lærer at kjende, for en Ned, hvori denne Mand ved egen uforvarlig Ubesindighed har styrtet sig? ej at tale em, at hans egen Moders Udsagn

Ja, Svend! — Du selv opfordred den evige Retsfærdighed, da Du oplefted Skjold imod Din gamle Fader, og lærte Brødre at befrige Brødre.

fuldkommen tilintetgjør vor Interesse for ham. Med høje spørge vi: for denne unaturlige Søn og Broder, for denne ubesindige Konge skal et ædelt Par opfres? Og jo mere Digteren stræber, og med Hæld har stræbt, at vinde os for Handlingens tvende Hovedpersoner, des mindre kan Stykkets Udgang berolige vort Hjerte, des mere har Digteren arbejdet imed sig selv. Thi vor inderlige Deeltagelse i Thyras og Olufs Skjebne afkjøles, som det gloende Jern i Bondet, paa en voldsom og ubehagelig Maade.

En anden Følge af den mislykkede Plan er denne, at Handlingen ikke føres til en virkelig Slutning. Hvor forskelligt end Skuespilletts Oprindelse i forskellige Tider og blandt forskellige Nationer har været, hvor forskelligt end Theorien har lømpt sig efter Skuepladsens oprindelige Form, har dog den sunde Kritik overalt og stedse paastaaet, at et sandt Kunstværk bør være et Heelt, et eenesie Hælt. Vort Drama ligner den

den første Deel af en dramatisk Roman, hvis Fortsættelse vi nødig beslutte os til at vente paa: et Heelt er det ingenlunde. Vi see Thyra sejle bort, og forlade Skuepladsen med mange, saare mange ubesvarede Spørgsmaale. Hvorledes vil det gaae den ædle Thyra? vil den Hensigt, hvorfor hun opofrer sig, og saa opnaaes? vil Forrædere, som Syvald og Bugislav, virkelig frigive Kong Svend? og om det end skeer, vil hun for Venden og Bugislav funne blive det, Thyra Dathnebod var for Danmark og den vilde Gorm? vil Oluf kunne berolige sig? vil han ikke prove paa at befrie sin Thyra, efter at hun fra sin Side har opfyldt sin Ged, efter at hun er overgivet til Bugislav? o. s. v. Dog, min Ven, jeg troer at see Dem smile. De tænke vist paa Spørgeren i Schröders Hændrik; og jeg nødes nok til at tie.

Men De vil dog tilstaae, at Hovedkaractererne synes at love os en gandske anden Plan. Saasnart vi kjende Oluf som en højmodig Helt, vente vi ikke, at han forgjæves klynker, at han blot tænker paa at bortsøre Thyra imod hendes ophøjede Tænkemaade. Har det været muligt for Forræderen Syvald, at fange Kongen, da bør det ikke synes en Vankelighed for den med Heltemod forenede Kjerlighed, at befrie ham. Dette vente vi. Lykkes det — og hvad er umueligt for Digteren? — lykkes det, da see vi Oluf forsonet med Svend, da see vi Oluf paa en hæderlig Maade forenet med Thyra.

I øvrigt har jeg tegnet Planen, saa meget som muligt, med Digterens egne Ord, for tillige at meddele Prøver paa hans Udsørelse. De vil nok finde Sammen og Dialogen af større Værd, end den lyriske

ke Deel, hvis rhetoriske Form og Indhold undertiden ikke synes at svare til Musiks Fordringer. Dog — salvo meliori judicio!

Endnu havde jeg rigtig nok Adskilligt paa Hjer-  
tet, angaaende det Slags, ifald jeg havde Stunder til  
at skrive, og De Taalmodighed til at læse. Det fo-  
rekommer mig, som om vor Digter har villet virkelig  
gjøre Sulzers Idee om den høje, alvorlige Oper,  
der efter hans Forstag skal nærmest sig det græske Sør-  
gespil: og jeg troer gjerne, at Digtekunsten i Forening  
med de andre dramatiske Kunster paa denne Maade  
kunde frembringe noget udmarket Skjønt, ligesom vor  
Møllers Forsøg i Sandhed fortjener, ikke blot en  
enkelt Mands Unbefaling, men hele Nationens Op-  
muntring. Jeg ønsker kun, at man ikke vil holde  
dette Forstag for det tragiske Syngestykkets enste, ale-  
ne gjeldende Ideal. Det er især Musiken, som i saa  
Hald var berettiget til Modsigelse. Thi kunne Kor-  
sange, blotte Korsange give et tilstrækkeligt Spillerum  
for denne guddommelige Kunst? Skulde Apollos og  
alle Musers Samfund ville give Slip paa et Kunst-  
værk, som Glucks Iphigenie? Dette ene Stykke bevi-  
ser allerede, at sand Poesie og sand Musik kunde for-  
enes til et hærivende Sørgespil. Lad være, at Mel-  
pomene og Thalia virke mest, naar de fremtræde ale-  
ne! Polyhymnias Tryllerier ere ogsaa værdige;  
og Tonekunstnerens Broder, Digteren, bør ikke være  
saa ubroderlig findet, at han undertiden ikke frivillig  
skulde opføre noget af sine egne Fordringer. En Lig-  
nelse forklare Dem min Menning om de dramatiske  
Kunsters Forening til en ypperlig Oper! Digteren er  
det Heles egentlige Skaber, den Pygmalion, der af

det folde Marmor fremlokker en yndig Moe; Tone-  
kunstneren skjenker denne Billedstøtte det Vigtigste,  
ungdommeligt Liv; og nu træde alle de øvrige sceniske  
Kunster til, for at pynte den unge Nymphe, for at  
føre hende ind i Apollos Tempel. Jeg selv veed det  
bedst, hvor langt min hastigen glemte, og aldrig of-  
fentlig bedømte Eropolis er under dette Ideal, end-  
skjont Kunzen fra sin Side har leveret et mesterlige  
Bidrag til den kunstige Organismus. Dog nok, min  
Ven, og mere end nok! Min Troesbekjendelse om  
Operaen i Almindelighed forbeholder jeg mig til en  
anden Gang.

---

E. S. De har tidt bebresdet mig, at jeg i  
saa lang Tid ikke har deltaget i den offentlige Kunst-  
kritik. Hvad skal jeg svare? Jeg har steds haft et  
højt Begreb om den offentlige Kunstdommers hellige  
Plichter: og dette Begreb har udvidet sig end mere,  
jo længere jeg har studeret Lessings store Monstre.  
Jeg kan ikke fyldestgjøre mig selv. Hvorledes før jeg  
haabe, at fyldestgjøre mine Læsere? Dommerens lans-  
ge Kjole og ærværdige Alonge-Paryk, hvori min Nav-  
ne, Holbergs Raadsherre Sanderus, viser sig, vilde i  
det mindste ikke klæde Deres Ven. Finde De derimod  
Behag i mine utvungne Breve, og tillades det, at de  
maae indrykkes i de lærde Efterretninger, da skal det  
glæde mig, at kunne bidrage Mit til nogen Afverling  
i dette kritiske Blad.

Sander,

Den

\*\*

\*\*

\*\*

Den 1<sup>te</sup> Novbr. d. A. døde Peter Thonboe, residerende Kapellan i Nyborg. Han er fød 1769 i Lolland, hvor hans Fader var Inspektør over de Kasbenske Godser. I Aaret 1788 blev han dimitteret fra Roeskilde Skole. Ved Akademiet tog han alle sine Examina med bedste Karakter, lagde sig efter levende Sprog, de homiletiske og kateketiske Videnskaber, og erhvervede sig Agtelse og Kjærlighed som saare duelig Ungdomslærer. Lyst til at indtræde, saasnart muligt, i en bestemt Virkekreds, Altræae efter at forbindes med en elskværdig Pige, som havde skjenket ham sin Kjærlighed, og Haab om, at en Mand med hans Kundskab og Flid, ikke vilde glemmes, bevægede ham til i Føraaret 1797 at søge og mo tage det residerende Kapellanie for Kibbeløv og Vindebys Menigheder i Lolland, et Embede, der paa den Tid var et af de allerringeste i begge Nørgerne, da der til det var hverken fri Bolig, eller Jord, og alle dets visse og uvisse Indkomster ikke udgjorde uden omtrænt 150 Rd. årlig. Under NæringsSORGER og trykkende Gjeld var han i dette elendige Kald i hele 4 Aar. Han lagde idelig, og nojsom og tillidsfuld som han stedse var, lod han sig i Aaret 1801 tilfredsstille ved at modtage det residerende Kapellanie i Nyborg. Indkomsterne vare her vel flere, men Levestedet dyrere, Familien tiltog, og Gjelden blev forsøget ved Flytningen. Dog tabte han ikke Modet, men hærdede sig, og sogde at frelse sig for Sine til bedre Tider. Han antog nogle Pensionærer i sit Huns, han underviste disse og sine egne Børn den bedste Deel af Dagen, studerede og skrev

skrev i alle de øvrige Timer, der kunde afdrages fra den allernødvendigste Hvile, og iagttagt sit Embeds Pligter saaledes, at Nyborgs ødle Menighed gav ham i Live, og hans Familie efter hans Død de umiskjendeligste Beviser paa, at Manden var værd at agtes og elskes. Han havde kjæmpet i  $9\frac{1}{2}$  Aar saaledes, som kun faa her kjæmpet, da Regjeringen var bleven opmærksom paa hans Fortjeneste, og han havde Haab om blidere Aar. Men hans af Naturen svage Helsbred, svækket ved Mæringssorger og overdrevent Arbejde, forbød ham at see Haabet opfyldt. Han sank i Graven i sine bedste Aar, begrædt af Enke og 4 Børn, savnet og beklaget af sine Venner, af sin Menighed, og af Fædrelandets Ungdom, den hans bedste Tid var epofret. Gid det billige Ønske maa opfyldes, at hans trængende Familie, der i ham er borsvært en Forsørger, maa værdiges Regjeringens hulde Omsorg, og finde den Understøttelse, den saa højlig behover.

### Hans Skrifter ere:

**Om Underviisningen i Landsbyestolerne, en Afhandling indrykket i Minerva.**

**Om Luthers Fortjenester, en Prædiken, indrykket i Fallesens Magazin.**

**Om Kjerlighed til Fædrelandet — En Prædiken.**

**Læsebog og Exempelsamling, til Brug i Landsbyestolerne, 2 Gange oplagt.**

**A. B. C. til Brug i Landsbyestolerne. 2den Udgave leverede han faa Dage før sin Død til Pressen.**

**Om Borgerstolerne, deres Mangler og Midlerne til at afhjelpe samme.**

Bibelle

Bibelske Historier, som Indledning til Undervisningen  
i de danske Skoler. 3 Gange oplagt.

Bønner, til Brug i de danske Skoler.

Hallagers Læsebog, omarbejdet.

Gedikes franske Læsebog, omarbejdet.

Dansk Grammatik, til Brug i de danske Skoler.

Geographie for de første Begyndere.

A. R. Holm,

Præst ved Holmens Menighed og  
Søgvaesthuset.

\* \*

\* \*

\* \*

I allg. Hall. Litt. Zeitung Juli 1806 S. 61 - 64  
findes en Anmeldelse af Birkners efterlalte Skrifter,  
der begynder saaledes „Disse Afhandlinger nedskreves  
af en Mand begavet med fortrinlige Talenter og Ra-  
akter, der for tidligenv rovedes Litteraturen og sin Fa-  
milie, og hvis sidste Dage her en Ven har skildret  
med Sandhed og dyb Følelse.“ Nu følger en kort  
Fremstilling af Afhandlingernes Indhold.

\* \*

\* \*

\* \*

I det kongl. medicinske Selskabs Forsamling, den 13de  
Novbr., forelæste Hr. Lector Horneman Bemærkninger  
over Slægten Laurus, samt Beskrivelse over tvende nye  
arter, som give Faba Pichurim.

---

---

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theolo-  
gien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og  
forlagt af Brodrene Verling.

Roskøbenhavnske

# Lærde Efterretninger for Åar 1806.

No. 49.

Icones Rerum Naturalium ou figures enluminées  
d'histoire naturelle du nord par feu Mr. le Pro-  
fesseur Aschanus; cinquième Cahier. à Copenha-  
gue. Chez N. Möller & Fils imprimeurs du  
Roi & de L'Université MDCCCV. Tab. XLI—  
L. fol. (Hele Værket 15 Adlr.)

Professor Ascanius foretog i Følge kongelig Ordre i  
Året 1768 en Rejse til det søndenfjeldiske Norge  
og efter en anden i Årene 1769 til 1771.

Hjemmedet var Berghusholdning, øconomiske For-  
bedringer i Landbrug o. s. v., Opdagelse af nyttige  
Steen- og Jordarter, samt i Almindelighed alt hvad  
der angik Norges Naturhistorie, endelig ogsaa mete-  
orologiske Jagttagelser.

Året efter sin Hjemkomst udgav han det første  
Heste af nærværende Verk, hvilket egentlig funs inde-  
holdt Forklaring paa Frans over nogle Illuminerede  
Kobbere som Forfatteren allerede havde udgivet 1767.  
Først i Fortalen til det 2det Heste forklarede han den  
egentlige Plan til Verket, nemlig at hertil var bestemt  
hundrede originale Tegninger inddelte i 10 Hester,

saaledes at et Hefte, bestaaende af 10 illuminerede Kobbere skulde udkomme aarlig og altsaa hele Værket være sluttet med Aaret 1782.

Udgaven af dette interessante Værk hvilede imidertid ganske efterat det 4de Hefte var udgivet 1777 og Forfatteren udnævnt til Berghauptmand, uden at den egentlige Aarsag hertil blev bekjendt. Fortsættelsen deraf blev overdraget Professor M. Wahl, som dog først i Aaret 1803 ved Professor Ascanius's Død modtog alle Materialerne dertil, da han af samme var indsatt til Arving af alle hans Manuscripter og Bøger. Professor Wahl besorgede derpaa Valget af Tegningerne til nærværende Hefte og begyndte at ordne Forklaringerne dertil, men hans alt for tidlige Død hindrede dets Udgave. Denne Udgave blev endelig besørget af vor fortjente Naturhistoriker Rathke i samme Form og Sprog som de foregaaende Hester og med Udeladelse af Synonymerne for ikke at foruge Omkostningerne for Kjøberne og Forlæggeren.

Det indeholder Beskrivelse og Tegninger af følgende Dyr:

Tab. XLI. *Delphinus Phocæa*. T. XLII *Cyprinus erythrophthalmus*. T. XLIII *Raja fullonica*. T. XLIV *Holothuria tremula*. T. XLV. *Holoturia intestinalis*. T. XLVI *Lepas aurita* og *Lepas balænaris*. T. XLVII *Lepas anatifera*. T. XLVIII *Madrepora prolifera*. T. XLIX *Gorgonia Placomus*. T. L *Gorgonia lepadifera*.

Da dette Hefte fremkommer saa lang Tid efter at Tegningerne ere gjorte, ere naturligvis adskillelige af de Dyr de forestille imidlertid blevne andensteds afdede; imidlertid vil dog Tegningerne af *Raja fullonica*,

ea, begge Holuturierne (hvis Differents som forstjel-  
lige Arter endnu nojere fortjener at oplyse) og af  
Madrepora prolifera være sædeles velkommen for Zoo-  
logerne.

Kobberne ere i det hele godt stukne og Illumina-  
tionen gjort med Flid især den 42, 44 og 45 Plade.

J. W. Hornemann.

*De proverbio: Quem Jupiter odit, paedagogum facit.*

Prolusio publici atque anniversarii examinis, quod  
in' hac (?) schola havniensi V Non. Oct. habebi-  
tur. Auctore Hilario Muntbe, Primario littera-  
rum latinarum magistro, Havniae 1805, typis  
Schulzii. 21 S. 4.

En Fordeel af de nyere Skoleindretninger er blandt  
andre, Fornyelsen af den gode gamle Skif, ved  
Programmer at invitere til Examen i Skolerne. Hens-  
ved kommer mangt et godt lille Skrifte for Lyset, og  
Skolelæreren faaer en ønskelig Lejlighed til enten at  
underrette Publikum om, hvad der maatte ligge ham  
paa Hjertet, eller dog i det mindste at bringe en eller  
anden nyttig Idee i Omløb. At tage til Emne en  
Dom, der har saa nært Hensyn til Skolelærerens  
Kald og Stilling, som ovenstaende, kan heller ikke  
være upassende; og kan man end i nærværende Pro-  
gram ej altid af Hr. Forfatterens Grunde tilfulde over-  
bevises om det Lykkelige ved Skolelærerstanden, eller  
paastaae, at alle Argumenterne ere indgribende nok og

ganske userrykt trefte derhen, hvor de sigte; saa kan dets Læsning dog ved flere Betragtninger trostse den nedslagne Skolemand, ved gode moraliske Grundsætninger indskrænke de Fordringer, som uopfyldte ikkun vilde befordre Utilfretshed med Standen, og endelig især ved Latinitetens interessere den med romerske Filologie fortrolige Læser, der her hvert Øjeblik møder sine gamle Venner, en Ciceros, Horakes og Andres særegne Udtryksmaade, Tanke- og Talevendinger. Et par Steds vil Pædagogen maaſkee finde, at Gedikes smukke og rørende Jubeltale „von den Freuden des Schulmanns“ ikke har været Forfatteren ubekjendt; men da de enkelte herfra hentede, men efter nærværende Skribents Øjemeed velconcentrerede Betragtninger deels her ere forsøgede, med mange egne Ideer, disponerede efter et ordentligt Anslag, og iførte en ret smuk latinſt Rødning, saa vil dette Program ej savne sine Behageligheder for Læseren.

Efter en Indledning, som angiver Aarsagen til Horakes bekjendte Qvi fit, Mæcenas, ut nemo, qvam sibi sortem seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa eontenturs vivat, indskrænker Hr. Forfatteren sig til Skolmanden alene, for at prove hvorvidt man medrette kan sige, at vor Herre i sin Vrede gjor Een til Ungdomslærer. For at afkraefté dette Ordsprogs Anvendelighed paa Lærerstanden i vore lærde Skoler, betragter Hr. Overlærer Munthe nærmere de fire Aarsager, hvorfaf al Skolelærerens Elendighed kunde synes at optinde, nemlig: a) det idelige Arbejde, b) Besværligheden af at danne og styre Ungdommen, c) Fattigdom, og d) Mangel af Ære og Anseelse. Maaskee kunde der til Skole-Embedets Ubehagelighed endnu

være angivet flere, endda nok saa overflodige Kilder, blandt hvilke Referenten allene vil nævne mange Skolers forkeerte Indretning, Disharmonie imellem dens Lærere, hensigtstridig Evang af saadanne Foresatte, som hverken selv kjende nok til Undervisningsvæsenet eller ville lade dem overbevise af de dem undergivne Lærere, og hvad andre Fortrædeligheder, der, hvor de finde Sted, kunne overordentlig nedtrykke Skolelærens Lyst og Tilsfredshed, men hvorom man nu des friere og gladere kan tale, da den Overbestyrelse, til hvem vort Fædrelands lærde Skolevesen er betroet, saa meget, det er muligt, veed at rydde disse og flere Hindringer for Lærerstandens Lyksalighed af Vejen. Hvad de anførte 4 Klagepunkter angaaer, har Ref. i Almindelighed ikun de tvende Erindringer at gjøre:

1) at Hr. Forfatterens Gjendrivelser ikke alle have ganske samme Tendenz, i det Samme snart bevise, at Skolelærerstanden i Almindelighed, og snart fun at Lærerens Raar ved vort Fædrelands lærde Skoler, ere lykkelige; og 2) ikke alle fire ere væsentlig nødvendige Ulejligheder ved Skolelærerstanden; thi om man end maae tilstaae, at Uophørigheden og Besværligheden ligger uadskillelig i Skolearbejdets Natur, saa er dog Fattigdom og Mangel af borgerlig Anseelse ikun tilfældige og ved Vanen indførte Ulejligheder, som det staar i Regjeringens Magt at hæve eller dog formindsker efter Godtbefindende.

a) I Henseende til den første af de omtalte Kilder er Hr. Ms. Raisonnement følgende: „Om end Lærere fordum i vore Skoler have været belæssede med for meget Arbejde i for mange forskellige Lære-fag, saa er dog ved de nye Indretninger Undervis-

„ningstiden indskrænket til 3 o 4 Timer daglig, hvilket Ingen kan ansee at være formeget, uden den, der hellere bortudsler sin Tid i Drøfeslosched eller paa Fornøjelser. Derimod bør Enhver, ligesom forдум Herluf Trolle, anvende sine Legems- og Sjælekræfter til sit Fædrenelands Bedste. Og vilde man indvende, at Skolelæreren ej faaer Otium nok til at gavne Verden ved Skrifter, saa bør man erindre sig, deels at Autorstabet ikke er Skolemandens egentlige Bestemmelse, og deels at det paa nærværende Tid er vanskeligt at skrive noget, som finder tilstrækkelig Afsætning eller kan fortjene Efterverdenens Erindring, eller som ikke selv i dette Tilsalde vilde, naar det af et sildigere Skrift fordunkles, bortkastes og glemmes.“ At al Materie skulde være saa ganske udtømt maa Ref. for sin Deel højlig betvivle, ligesom han og hellere med Forfatteren bruger Badens og Schönnings Exempel til Bevis for at En kan paa eengang være god Skolemand og god Skribent, end den Forstes Ord som Autoritet for at Skolemandens gode Skrifter dog engang vandre hen in vicum vendentem thus et odores & piper, et qvieqvad chartis amicitur ineptis. Og om nu end saa var, saa er det dog en Fortjeneste at have gavnet i sin Tid og være den, der maatte gaae foran, for at hjelpe de Andre op paa det Trin, de skaae højere. — „De derimod, som ej kunne være baade Skribenter og Lærere paa eengang, maae ej forsømme Embedets for Tilbojelighedens Sysler, overbeviste om, at de, der dannede Grammerne, Læsgebekerne, Holbergerne, Notherne og Suhmerne, have gjort sig mere fortjent af Fædrenelandet, end om de havde skrevet de voluminoseste Verker.“ (Det

fors-

forstaer sig, at i Collisioner bør Embedsforretninger have udelukkende Fortrin; hvor man derimod har Lov til at vælge, vilde det vel ikke fortænkes Nogen, om han hellere vilde være Achilles end Homer, hellere selv være en Holberg og en Gram, end blot danne Andre dertil). „Og at endelig Helbredet skulde ved det ides-  
,,lige Arbejde svækkes, vilde være en urimelig Paastand,  
„da netop intet styrker Sundheden og Tilfredsheden  
„bedre, end Arbejde.“

b) „Ej heller ere Besværlighederne af at danne  
„og styre Ungdommen nogen Indvending mod Lærerens  
„Kald; thi om der end gives mange uduelige eller vel  
„endog slettænkende Disciple, saa vil ej allene Ubeha-  
„geligheder af samme Art mode os i enhver Stand,  
„men de ville endog for Skolemanden tilfulde gjengel-  
„des ved de gode og brave Læringe, hvorfaf der iblandt  
„Hoben dog altid maa kunne findes Mange. Deri næst  
„er det deels en sdb Løn for Læreren, at have bragt  
„Ungdommen saa vidt i Kundskab og Dyd, at De  
„kanne blive retskafne Mennesker og Borgere; deels  
„en stor Behagelighed, stedse at kunne leve i og for  
„Bidenstaberne. Herti satte f. Ex. Cicero og Horaz  
„deres største Fornøjelse.“ Om just den sidste, der  
ganstke levede for sig og, alene for at nyde Landlivets  
Lyksalighed, ilede bort fra Byen, ja endog selv til-  
staaer at det i Førstningen kun var Nød og Mangel  
der drev ham til at skrive, men som siden fulgte sin  
Lune saa frit, som nogen Digter nogensinde har fun-  
net, — om han, siger jeg, her kunde opstilles som  
passende Mønster, bliver maaskee dog et Spørgsmaal:  
„Skolemanden, der lever i de bedste Skribenters Sel-  
„skab, er altsaa aldrig mindre ene, end naar han er

rene. Endelig er og den store Forskjellighed og idelige „Afsverling af Anlæg og Tilsøjeligheder hos Lærlinger,“ saare interessant for en Lærer at iagttage.“ Saavidt Forfatteren. Men til Lærerembedets største Møjsommeligheder hører endnu, efter Ref. Tanker, især den idelig tilbagevendende Forretning, at tygge de selv-samme Gjenstande, ofte i selv samme Bøger, klar ud og klar ind, hvergang med nye Subjekter; ved dette bestandige Gjentagen er Læreren utsat for at blive Machine og selv at kede sig, hvis enten Omstændighederne ikke tillade ham at variere sit Arbejde eller han ej forstaaer at give sine gamle Forretninger hvergang den behørige Nyhed, hvis han ikke idelig studerer fort og gør Fremstridt saavel i Videnskaben selv, som i Undervisningens Methodik. Skeer kun det, da er der altid nok at forbedre, og han vil til hvert Cursus have nødig at studere om igjen, hvergang gjøre sit Arbejde bedre, end for, og altsaa hvergang finde ny Interesse i sine gamle Forretninger. Og gaae vi til vore nyorganiserede lærde Skoler, da maatte man være lidet bekjendt med hvad der i de sidste Tider er gjort for dem, hvis man ej regnede den udinmarkede og liberale Omhu for Hjelpemidernes Forbedring blandt Overbestyrelsens mangfoldige sande Fortjenester af Skolevæsenet. — En anden med Skolelærerens Embede nødvendig forbundne Ubehagelighed er den, at saasnart han har bragt sin Lærling til den Grad af Vandedsan-nelse, at dennes videnskabelige Omgang ret kunde vorde ham behagelig, og han saaledes selv kunde høste nogen Fjær Frugt af sit Arbejde, maa Lærlingen for-lade ham for at gaae ind i en højere Kreds, og han derimod deels beholde Styrmen, som ej saa hastig gaaer

gaaer bort, at trækkes med, og deels vende sig til den raagere Begynder for, om muligt, paa ny at opdrage sig en Glæde, som han etter skal miste. Dog selv i denne Henseende have de nyere Skoleindretninger for mindstet Skoleembedernes Ubehageligheder, efterdi Læreren, som nu hele Skolen igjennem docerer sit Fag, dog nu ikke aarligen maa afgive alle sine bedste og kjaerreste Disciple, men dog for sin Deel kan ledsage dent deres hele Skolegang igjennem. — Men hvad der i øvrigt, efter Ref. Tanker, allermeest forstjorner Skolemandens Virkekreds, er den liberalere og mere humane Aand, der nu fremfor i ældre Dage hersker i Opdragelsesvæsenet og de Eldres Omgang med Ungdommen. Kjærlighed og Agtelse for Mennescheden, selv hos Barnet, udretter nu hvad ingen Evang eller Strænghed ved Frygtens Hjælp fordum kunde opnaae. Denje Aand kan ikke andet, end gjøre Skolemandens Stilling ligesaa behagelig, som denne ellers maatte være fortrædelig.

c) Om Fattigdommen, hvormed en Lærer ofte maa kjæmpe, ytrer; Hr. Forfatteren sig omtrent saaledes: „Alle Tiders Erfaring viser, baade at „Fattigdom ofte har dannet de største Mænd og at „gjensidigen de største Mænd have med muntet Sind „taalt Armodens Besværheder, glade ved de Skatte, „som ingen Tyvehaand kan frarøve dem. Disses Ex- „empel burde altsaa Skolelæreren følge, ej enstige sig „meer end det Nødtørstige, og hvis han da fulde faae „Rigdom, anvende den godt.“ Saa sande, stjænne og ej paa Skolelæreren alene, men paa Mennesket i Almindelighed anvendelige disse Moraler ere, saa lidet tilfredsstillende ere de dog for den af Ræringssorger ned-

nedtrykte Skolemand, der dog ligesaavel som andre Statens Embedsmænd, ønsker at leve uden Kummer, og saa lidet opmunrende for den unge habile Candidat til at begive sig ind paa en Bane, hvor der loves ham saa lidet og fordres saa meget af ham. Det er derfor ej af Bejen naar Hr. M. siden erindrer, at Fattigdommen ogsaa kan være Studeringerne til stor Hinder, og tressende bemærker, at cui non sit, unde vivat, eum sibi vita subsidia aliunde querere necesse est; in quo quantum temporis ponit, tantum studiis detrahit. — Men da, som jeg ovenfor har erindret, den hele Omstændighed, at Læreres Raar ofte ere usle, ej er nogen væsentlig Egenskab ved Lærerstanden, saa kan der i Almindelighed ej svares andet, end at naar Regjeringerne kun have Willie og Evne, saa kunne Staternes Lærrembeder nok blive gode; hvorfore vi desmere kunne glæde os, naar vi seer paa hvad God vort Fædrelands Skoler og Lærerposter tildeels allerede, og i Fremtiden overalt vil komme til at staae i Sammenligning med mange andre Landes; samt hvad der endnu uafbrudt, og nu meer end nogensinde, gjøres for ogsaa i denne Henseende at forbedre Skolernes Tilstand.

d) Og at endelig Ingen skal beklage sig over den liden Hæder, der verdiges Skolestanden, saa erindrer Forf. 1) „at den sande Hæder er at virke som brav „Mand i sit Kald; og 2) at der ogsaa have i vort „Fædreland været Skolemand, der ere ephøjede til „stor Hæder, f. Ex. Rector Dass, der nod Suhms „Vensteb, Hører Schov, der var yndet af Lürdorf, „Hører Alsing, der var meget auseet hos sine Fore „satte; endvidere Adskillige, der siden ere blevne Bi „skope“

„Skopper, og Stampe, der endog blev Geheimraad.“ Ventelig vil enhver Læser uden Referentens Erindring indsee, at ingen af Delene kan afgive Bevis for, at Skolelærerstanden (for ikke at tale om andre end offentlige Pædagoger), som saadan, har nogen synderlig Hæder i Staten. Det første Argument involverer snarere denne Lære: siden man ikke giver din Stand udvortes Agtelse, saa sog i det mindste at gjøre din Person saa agtværdig som muligt. Man huske vel paa, at her tales, ikke om den enkelte Personer tildeelte Ære, Titel o. d., men om hele Standens Hæder og at her bør undersøges hvad Rang, den har i Classificationen af Statens Embeder, blandt hvilke den unægtelig endnu kun staar paa et saare lavt Trin; endstjsnt det dog paa den anden Side ikke kan nægtes, at den Duelighed man nu i Almindelighed venter af en Skolelærer synes i det mindste i vort Føde-land at have formindsket de Fordomme, hvormed man ellers gjerne betragtede en Skolemester; ligesom og Be- frielsen fra de ydmvgende Maader at hæve sine Ind- komster paa, (f. Ex. ved de saakaldte Degnepenge, Gaver af Forældrene, sommesteds endog Kost omkring i Sven), nødvendig maa bidrage til at forøge Lærerens Agtelse hos hans Medborgere. — 2) Hvad de benævnte Exempler af hædrede Individuer angaaer, da er det jo ikke som Skolemænd, men for deres personlige Egensta- bers og Fortjenesters Skyld, at de ere blevne hædrede; ja de, som siden bleve Bisper og Geheimraader, maatte jo foligelig først trækkes ud af Skolelærerstanden, og bringes ind i en theologisk eller juridisk Carriere, inden de kunde naae hine Hæderstrin. Langt fra altsaa at det her var Skolelæreren, der blev hædret, vilde heraf sna- rere

rere flyde den Advarsel, at hvo der ønsker at blive anset i det borgerlige Selskab gjør bedst i at give Skolestuen tilsked, for at lade sit Talent glimre i højere Sphærer. Vidst nok kan den enkelte Mand i enhver Stand indlægge sig Øre ved sine Fortjenester, vinde sine Medborgeres Agtelse og Kjærlighed, ja endog erholde hædrende Besvær paa Regjeringens Undest; ogsaa er det unægteligt, at Skoleembederne i vort Fædreland have den Fordeel, at de besattes af Kongen efter een eneste Overbestyrelses Forslag, og at Lærerne ej, som andensteds kan være tilfældet, ere Geistlighedens og selv ulærde Magistratspersoners Godtbefindende i deres Embedssager umiddelbar underkastede; samt endelig at vor for Menneskehedens Forædling, for Borgerens, Embedsmandens og den Lærdes hensigtsrette Dannelse saa utrættet virksomme Regjering allerede har efter vedkommende Commissions og Directions Foranstaltning ved flere Midler givet Lærerens Post i vore lærde Skoler en større Anseelse end den før havde; men betragter man Rang (Embedsrang) som en udvortes Værdighed, hvorved Regjeringen viser sin Agtelse for visse Embeder og derfor vil gjøre disse mere ansette og altsaa og fra den Side anstrengere for den duelige Mand, saa vil man ikuns kunne tillægge Skolelæserstanden en lav Plads, saalænge det højeste Skole-Embede kun staar i Værdighed næst efter Byens sognepræster, og selv ved Universitetet den Promotion, der kan falde i Skolemandens Lod, nemlig den filosofiske Doctorgrad, er, uagtet den ikke udfordrer mindre Dueslighed hos Kandidaten, dog udelukk fra den udvortes Øre, der er forbunden med de 3 øvrige Faculteters Grader.

Til Slutning anmelder Hr. Forf. den offentlige Examens

amen i Kjøbenhavns Skole og meddeler en for dem, der ønske at høje Samme, fjærkommens Liste over den Orden, hvori Fagene ved Examinationen foretages.

Endeel Trykfejl vanevise den ellers ret smukke Tryk.

Odense, i Julii Maaned 1806.

S. V. J. Bloch.

**Fortegnelse over de Forelæsninger, som i indeværende Aar 1806, og næste Sommer, holdes paa det Kongelige Chirurgiske Academie, og efter de tilendebragte Examina tage deres Begyndelse.**

1. Professor Winslow læser Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag Estermiddag fra 2 til 3 over Splanchnologia Cavitatis Abdominis, og Myologia. Næste Sommer over Sensus og Vasa lymphatica, i de samme Timer. Forelæsningerne holdes i det danske Sprog.

2. Professor Schumacher læser fra 1 til 2 om Estermiddagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag over Splanchnologia Cavitatis Cranii et Pectoris, Neurologia og Angiologia. Næste Sommer i de samme Timer over Osteologia og Syndesmologia, samt Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra 6 til 7 over Plantæ officinales i forening med Materia medica af Væxtriget, hvorved han iligemaade agter at anstille betanniske Excursioner, for saavidt hans Lid tillader det. De anatomiske Forelæsninger holdes i det tydiske Sprog, efter Hans Kongelige Majestæts allernædigste Resolution.

3. Pro-

3. Professor Giesemann læser i Vinter fra 5 til 6 om Eftermiddagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag, over den chirurgiske Pathologie, og Operationer paa Cadavera efter Hr. Catsraad Callisens System. Næste Sommer læser han i de samme Timer over det medicinske Politie, og over Praxis militaris medico-chirurgica, især over de acute Sygdomme. Forelæsningerne over Chirurgien saavel som over Praxen militarem, holdes i det tydste Sprog, i Følge Hans Majestæts allerhøjeste Besaling.

4. Regiments-Chirurg og Adjunct Fenger læser (efter hans Tilbagekomst med Hans Kongelige Hæths Kronprindsens Regiment til Fods) i næste Sommer, Onsdag og Löverdag Formiddage fra 10 til 12, over den theoretiske og practiske Deel af Fødselsvidenskaben, og giver de Studerende Øvelser heri paa Fantomen.

5. Reserve-Chirurg Withusen læser i næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra 3 til 4, over de venetiske Sygdomme.

6. Reserve-Chirurg Winkler læser i næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra 2 til 3 over Fruentimmer-Sygdomme.

7. Reserve-Chirurg Holm giver i denne Vinter, paa Academiets offentlige Dissections-Stue, hver Søndagsformiddag fra 9 til 12, Underviisning i Dissectionen, paa dansk og paa tydse, og læser i næste Sommer Mandag,

dag, Tirsdag, Torsdag og Fredag over Been-Eygdommene (Morbi ossium).

8. Reserve-Chirurg Starinsky læser i næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra  $3\frac{1}{2}$  til  $4\frac{1}{2}$  over Bandagernes Application og alle de Dele, som henhøre til de chirurgiske Forbindninger, og giver de Studerende Øvelser paa Fantomen. Foredæsningerne holdes paa tydse.

9. Jacobsen, Demonstrator Chemie ved Akademiet, læser i denne Winter Onsdag og Lørdag fra 3 til 5 over Chemien, fornemmeligen over den pharmaceutiske, og næste Sommer i samme Timer over Materia medica af Mineral- og Dyr-Riget.

\*\*

\*\*

\*\*

I allg. Hall. Litt. Zeit. Juss. 1806 S. 185-188 rescereres Pastor L. M. Vedels indenlandske Næsse 1ste og 2det Heste. Rec. mener at Forf. fortjener Læsernes Tak for mere end nogen anden at være i sin Beskrivelse gaaet ind i det Enkelte, at man heller ikke i Henseende til Rigtsighed og Mojagtighed har i det Hele taget Aarsag til at være utilfreds med ham, og at adskillige interessante Bemærkninger over Dekonomie og Agerdyrkning holde nogetledes skadesløs for Mangelen af statistiske Jagtagelser.

\* \*

\* \*

\* \*

I det Kongelige medicinste Selskabs Forsamling, den 27de Novbr., oplæste Hr. Professor Viborg en Afsaling om umodne og rode Kartoflers Ustadelighed som Gemiddel for Mennesket.

†

†

†

Den 15de Novbr. døde Bisshop Christian Beversen Studsgaard i Aalborg i sit 8ode Aar. Hans Levnet og Skrifter findes i Worms Lexikon 3 D. S. 753-54.

Samme Maaned døde Professor Carl Frederik Dichman i sit 41de Aar, fra 1796 Lærer ved Snekadetakademiet i Historie, Filosofie og de fljenne Videnskaber. Ved mange Forstandens og Hjertets sjeldne Egenkaber var denne Mand højt elsket af sine Venner, formedelst Englinger-nes Lovtaler over hans Undervisnings Aand og Krafft saare agtet i mange Kredse; Læseverdenen var han som Forsatter fordeelagtigen bekjendt ved sine Taler i Miner-va, sine historiske Haandbøger og Samlingerne Sce-Eta-ten vedkommende; hos vore Sproggrandstere har han ved sin danske Sproglære stiftet sig et varigt Hædersminde.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theolo-  
gien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og  
forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavn

# lærde Efterretninger

for Mar 1806.

No. 50.

---

Alphabetisk Ordbog over de af fremmede, især af det græske, latinske og franske Sprog i det Danske indførte Ord, med Forklaring af deres Bemærkelse og Anvisning til deres Retskrivning. Udgivet til Brug for Ustuderte og unge Mennesker af Jacob Baden, Casserer ved Vejs Etaten. Åbhvn 1806, trykt og forlagt af N. Christensen. 168 S. i 8vo og XVI S. Forerindring. 3 Mk. 8 kr.

Følge Titelen og Forerindringen har denne Bog den dobbelte Bestemmelse: at angive de fremmede Ords Bemærkelse, da dog danske Blad og Bøger læses af Mange, der, uden derfor at kunne henregnes til den ringere Almue, ikke ere bekjendte med Fransk, Latin og Græsk. Dette kan være til stor Nutte, forudsat, at Forklaringen allevegne er rigtig, saa ikke falske Begreber gives, som Følgen vilde være af, at siden Ordet bruges paa det urette Sted, og den der brugte det blev latterlig. Da Fors. ikke, i Henseende  
Dob til

til Forstaaeligheden, har havt anden Hensigt end at give Forklaring over Ordene der læses, saa kan, under nysnævnte Forudsætning Bogen, syns at opfylde denne første Hensigt med den. Havde derimod Hensigten været, at give Bemærkelsen af de fremmede Ord, som (hvilket er tilfældet med de fleste) flettes ved Hørelsen i daglig Omgang, og da siden som oftest anbringes meget urigtigen, da var Hensigten ikke opnåaet, saasom Ordet da vanskelig eller slet ikke kan findes, formodelst den her vedtagne Orthographie. Hørte En f. Ex. sjøkkant, sjøkkere, og vilde vide hvad det bemærkede, saa maatte det være en Tref om han kastede op under ch.

Forf. har nemlig, for efter Bogens den anden Hensigt, at anvise til de fremmede Ords Retskrivning, krebet dem saaledes, som de skrives i de Sprog hvorfra de ere optagne i Dansten. Følgelig naar et græs Ord er af Latinen eller Fransken taget ind i det Danske, saa skrives det her efter latin eller fransk Orthographie. Den der ikke er bekjendt med de fremmede Sprog vil da nødes til, hvergang han skal skrive et fremmed Ord, at faste op i denne Ordbog, da den vedtagne Grundregel foraranger ved lige Lyd, ulige Orthographie. Dette Arbejde vil være lidt seent, og hindre at denne anden Hensigt med Bogen if Kun vil naaes hos Ha; især da i dette Tilfælde den omtalte Vanskælighed atter har Sted, at man har ondt ved at finde det Ord, man vil lære at skrive rigtigt, saa at man f. Ex. søger forgjæves: mokere, da den, der ikke kan fransk, neppe falder paa at søge Ordet under moqu. Ved de efter deres Grundsprog eller Gjennemgangs-Sprog skrevne Ord, har Forf. som oftest i

Paren-

Parenthese ansørt, hvorledes Ordet skal udsiges efter danske Læsemaade, og det er meget godt, saalænge Bogen ikkun bruges af den Læsende; men skal den nytte den Skrivende, saa er dette til slet intet Gavn, af ovenansorte Aarsag. Skulde denne sidste Nytte opnaes, saa havde det været nødvendigt, om Forf. da endelig vilde opnaae begge Hensigter, at ansøre to Gange alle de Ord der af den Danske læses anderledes end af den hvor Ordet har, eller har faaet hjemme. Saaledes maatte da under af, findes **Akkusør** (ikke som her findes Akkusør) og da henvises til **Accoucheur** (ikke Accuseur) — at sige, hvis Forf. vilde skrive Ordene saaledes, som de skrives der, de ere fra. Ved nogle saa Ord er dette ogsaa stæt her, men ikke nær ved alle; endda ikke som det burde. Saaledes staer her **Aktør** og henvises til **Acteur**, ved hvilket i Parenthesen staer: **Aktor.** **Aktrise** derimod findes ikke uden i Parenthesen ved **Actrice**. De i Kjøbenhavns nu vel ogsaa i flere danske Stæder) saa jevnlig omtalte **Aktriser** og **Aktører** søges da forgjeves under **AE.**

Den valgte Netskrivning siger Forfatt. at have intaget, fordi Ordene skrives saaledes i de bedste Ordjoger, og fordi i Videnskabernes Selskabs Ordbog, taar et fremmed Ord ansøres til en Forklaring, daaadant Ord der skrives paa samme Viis. Og at det er ret Rigtige forsegter Hr. Forf. ivrigen; thi vel siger han S. VIII at han ingenlunde vil foreskrive Mogen hvorledes han skal orthographere de fremmede Ord, og han kun har fremsat sin Mening hvorledes nlige Ord kunne skrives; men da Forf. har udgivet en heel Ordbog, saa kan dog Hensigten ikke være anden, end

at ville lede Andre til samme Orthographie. Dækuden siger baade Titel og Fortale det udtrykkelig, at Bogen er bestemt, ikke til et Forlag hvad der kunde gjøres, men til et Verk, foreagt Andre til at rette sig efter. At saadant for Resten er ikke Magthavers Bud behøvede nok ikke at siges. Imidlertid farer Forf. ikke lempelig med dem, der ikke ere af samme Mening som han, i hvad det gjelder om. Han taler med lidt vel megen Varme mod dem der (som det seer af andre Folkeslag) skrive de fremmede Ord saaledes, somt de udsiges af Danse. Han taler om „Grammatikernes „og saakaldte Sproggrandstères Spidsfindigheder og „uendelige Raisonnements“ mener „at det vel og er „blot Nyhedssyge, eller den stolte Lust at ville vide, „og kunne gjøre alt bedre end andre“ og opholder sig over at paa et Gadehjørne staar Guarnison, da dog dette Ord staaer der (rigtig nok ikke efter vor danske Udtale men) efter Forfs. egen Grundregel; thi det er som flere KrigsvæSENS Ord laant af Italienerne. Han ivrer saa sterk for den udenlandsk Orthographie fordi „Holberg, som ingen nutids Skribent vel lettelig skal, „uden maaskee i egne Tanker, maale sig med, brugte „mange fremmede Ord, men var ikke saa selvklog eller „nyhedssyg, at han ville (vilde) vanskabe dem og gjøre „dem uforstaaelige for alle ved at tilsnitte dem efter „danse Mundart.“

Mere end eengang siger Hr. Forf. fremdeles, at han indseer ikke hvad Nutte det gjør, at skrive de fremmede Ord saaledes, at den Danske kan udsige dem; thi, siger han, det var en Taabelighed at ville derved skjule saadanne Ords udenlandsk Herkomst. Og derfor har han sandeligen Ret. Taabelighed var det tilvisse,

og det vil nok aldrig folde Nogen ind, at have sliг hensigt. Men der kunde være to Meninger om, „at „det vilde udsætte os for Skam, hos de Nationer, „Ordene skrive sig fra, naar vi ved den forvækkede „Skrivemaade kunde opvække Mistanke om Ukyndighed i deres rette Skrivning.“ Vi holdt vel neppe for, det er en Skam for Franskmanden, at han ikke for at skrive vort Lands Navn, laaner vort F, men bruger sit eget c; Ja at han uden Undseelse skriver Copenague og la Norvege og Elseneur isteden for Kiöbenhavn, Norrig, Helsingör. Engelsmanden gjør ligesaa og hvert Folkefærd, og det endog i Egen- navne, der synes ellers at være meest uantastelige; men hvo har tænkt paa at det var en Skam for disse Folk? Vi selv skrine Lissabon og ikke Lisboa, Hamborg og ikke Hamburg, og troe ikke derved at paadrage os no- gen Skam. Eller skal vi skamme os paa vores For- fædres Beghe at de skreve Bisкуп og ikke Episkopos; Kirkia og ikke Kyriakæ. Kan hele Ord uden Skam saaledes udtalos og skrives anderledes end i Grundspro- get, hvorfor da ikke enkelte Stavelser og Bogstaver skrives saaledes, at de kan udsiges efter Landssprogets Udtale? Ogsaa er det meest fun enkelte Bogstaver man strider for. Uden Betenkning forandre De, der meest forsegte den udenlandiske Orthographie, Endesta- velserne. Saaledes findes her Archiv; er dette græske Ord laant hos Latineren, saa maatte det hedde Ar- chivum, er Laant gjort i Frankerig, saa maatte det være Archives, i begge Tilfælde tillades at fasse En- delsen bort, men ikke at forvandle det udenlandiske ch i det danske F. — Artikul skal være det Latiniske; men Endelsen er borte, hvorfor da være mere om over det

enkelte Bogstav c end over hele Stavelsen us? Dog de Fleste skrive nu Artikel, ligesom de Franse alt længe have gjort Articulus til Article. — Atter: Skal man skrive Articul, hvorfor da Discipel; hvorfor skal Udtale og Skrift heller skone culus end pulus. — Her skrives Epistel ikke Epistæl, hvorfor maa i dette Ord Udtalen styre Skriften? — Fabrique skrives her i Ordbogen, ventelig fordi det Latinse Fabrica er saaledes omgjort i Frankrig; men Fabrik er dog sandelig saa vedtaget allerede, at endog Hr. Forf. selv (i Forerindr. S. IV) skriver: fabrikmæssig \*). — Abbe skrives her, og Facon og Facade, og det skal være det franse Abbé, Façon, Façade. Til saa mange Inkonseqvenser og Uefterreisigheder fører denne saa meget forsvarede udenlandiske Orthographie, uden at medføre anden Nytte, end at den, der er bekjendt med de forskjellige Sprog, kan uden at tenke sig Lyden blot ved Synet kjendes ved Ordene. Den derimod der er vant til at læse Dansk med behørig Færdighed, vil af det danske orthographiske Ords Lyd (om han læser højt eller sagte, gør intet til Sagen, Forestilling om Lyden følger her den øvede Læser altid af sig selv) strax kjende Ordet, om han end ved Bekjendtskab med Grundsproget har seet det der skrevet anderledes. Thi det skrevne Ord er jo og skal være intet andet end Tegn paa Lyd, og svarer det til denne, saa er Tegnet sandt, og folgelig upaaklaagligt.

Det synes virkelig, som blev Grundsprogs Orthographien

\*) Ligesom ogsaa en fem, sexgange! Skribent, hvoraf man seer, at den saa ansegtede Orthographie ligesom paanoder sig endog den, der er allermeest med den.

graphien kun forsvaret saa ivrigen, fordi vi, der i en Række af Åar have vant vort Øje til den, nu siddes ved det Uvante, og derfor holde det for Urigtigt. Dette Vanens Herredsmme, der i de mange andre Tilsælde kjæmper saa haardelig for det Gamle mod nyt-  
tigt Nyt, torde her spille Hovedrolle.

Nyten, som den nu af saa Mange allerede paas begyndte Lyd-Orthographie har, og som Hr. B. siger sig ikke at see, kunde dog vel paastaaes med Føje at være ikke saa ubetydelig. Unægtelig læses danske Skrif-  
ter af mange Mænd og ikke saa Kvinder, der uden at høre til den ringere Almueklasse, alligevel ikke have lært noget Sprog uden deres Modersmaal allene. For-  
udsat nu, at vore Børn lære tilgavns at læse Danst; eg da dog nu i saa mange Skoler Modersmalet un-  
dervises i, kan vel dette forudsættes; saa blev saa me-  
get vundet, at hvilket udenlandst Ord Nødvendighed eller vilkaarligt Valg havde indført i et dansk Skrivt,  
det blev af den Læsende uttalt saa nær Grundsprogets  
Udtale som Sprogenes forstjellige Lyd-Nyanse tillade.  
Hvor man fandt et aa eller o, der læste man det for  
aa eller o, og torde ikke ved at bryde sig om at læse  
saaledes, naar man i de af Fransken tagne Ord fandt  
nu et au, nu et aut, yu et aux, nu et eau, nu et  
eaux; eller os, ot ic. Og ligesaa læste man s, altid  
for s, og behøvede ej at vide, at ogsaa c for e og i  
og æ, stundim ogsaa for a og o (thi Sedillie have  
vore danske Typer ikke) \*) og t for io, og det i Al-  
phabeten slet ikke eksisterende z, ligeledes skulde udfi-

D d d 4

ges

\*) Ligesaalidt som det franske é, der dog er saa nødven-  
dig for den rigtige Udtale af e i Enden af saa  
mange franske Ord.

ges s. Om da siden vi lære Latin eller Fransé, saa hindrer det ikke, thi vi lære jo da at læse det Fransé og det Latiniske efter disse Sprogs Regler, ja vi finde endog en Lettelse ved de Ord, hvis Lyd vi kjende, og have, da de skrives efter dansk Orthographie, lært at udse dem ganste rigtigt, eller dog noget nærl. Hvorimod, saa lenge de fremmede Ord skrives efter deres Grundsprog, den der ej har lært andet end Danse, vil udse de fleste fremmede Ord urigtigt, naar han ej hører men blot læser dem, thi i Skolerne kan det ikke læres, da kun meget saa af saadanne Ord forekomme i de Boger, Læsningen gøes i, og en Bog som Hr. Bs. Ordbog har ikke altid Enhver ved Haanden, om ogsaa ved alle Ordene Udtalen var anført i den. Saa torde det da nok være lidt Andet end Uvidenhed og Magelighed, Nyhedssyge eller Selvflogskab, der driver saa Mange til det Onse, at danske Orthographie maatte bruges i fremmede Ord, saa de skrives som de udtales af den Danse, der ikke hører til den ringeste Almueklasse, eller er skjødeslös nok at sige (som S. XI paaberaabes) Skeni, skalu eller skriver aktiv eller kontulere \*).

Det er imidlertid ikke med dem allene, der onse denne Forandring, at Hr. B. ytrer sig saa strengt, han ivrer ogsaa overalt mod Arbejder i Retskrivningsfaget. Han påstaaer, at den danske Orthographie ikke behøv-

\* ) Skulde saadan Skjødeslosshed være Grund nok til at forkaste den her bestredne Orthographie, saa maatte man ogsaa sige, vi ikke kunde komme til rigtig Retskrivning i danske Ord, fordi een og anden har skrevet Attelese eller tolmodig; eller fordi paa Assistentz-Kirkegaardens staer Herr Under Willer istidenfor: herunder hviler.

behøver Nettelser, da den alt findes, som den bør være, i Langebeks, Rossgaards, Holbergs, Sneedorfs, Jac. Badens og Fleres Skrifter. At disse med rette hædrede Skribenter ikke skrive alle Ord den ene som den anden, ja undertiden ikke selv skrive det samme Ord paa lige Maade allevegne, synes han ej at troe, og rigtig nok vilde det være et vidtløftigt Arbejde om man skulle overtyde ham derom, ved at gjennemsgå saa mange Skrifter, for at finde Erexampler paa slige Afvisgeler. Da imidlertid Mænd, som ikke vel kan nægtes at have læst de nævnte og andre danske Originaller, paastaae at sliig Afvigelse virkelig finder Sted, og Erfaringen viser, at det er ligesaa i nyere Skrifter, der for deres Indholds Skyld endog kunne faldes klasfiske; saa synes det dog noget haardt, naar de der stræbe at arbejde til Sprogets Reenhed tillægges de, just ikke som Hædersnavne brugelige, Benævnelser af „Purister og Sprogrenskere“ (S. III); naar her siges S. XIII, at med Klagerne over Nettskrivningens Forærvelse og med Hjelpemidlernes Opsøgelse det „er gaaet, som sædvanlig i vore fleste Forhandlinger, hvor det gjelder om at skrige, man løfter Stemmen i de første Øjeblikke saa højt, at man strax bliver hæs, og medens denne Hæshed sætter sig, har man glemt og tabt Anledningen af Sigte“ og s. S. „fortjener denne Sag saa stor en Stojhøj, som den har afsteds kommet?“ Naar han mener, at af de for nævnte Forfatteres Skrifter det er „klart og tydeligt nok, at det danske Sprog har en Nettskrivning, som kun de synes at tvivle om, der ikke kan faae Øjet fra de Døgnskrifter de stirre paa“ og „at der er saare lidet at gjøre for Nettskrivningen, naar vi vil asbenytte

„de Skatte, vi have for Haanden, og ikke lade os  
 „døve eller mislede af Dagens Skraalere.“ Forf. me-  
 ner at een Mand allene (altsaa en Diktator i Spro-  
 get) eller nogle faa Mænd maa bestemme Retskrivnin-  
 gen „thi skal det være Fleres, bliver det et Vilderede  
 „af Raisonnements, Klogt, Projecter og Forslag,  
 „som det vel kan være artig nok for Videnskabsman-  
 „den at gjennemgaae, men hvorved Sagen gaaer i  
 „Staae og forvikles. Hvo vil fortænke Forsatter Am-  
 „bitionen, at den seer paa sig selv først, og for i  
 „det mindste at vise, man har et Hoved der kan tænke  
 „selv eller anderledes end Andre, gjerne opofrer Sagen  
 „selv. — — og passende kan Ordsproget her anvendes:  
 „jo flere Røkke, jo slettere Suppe.“ (S. IX) —  
 Naar ellers Forf. i Noten til S. XV siger: „at det  
 „ikke er de nærværende Tiders Zone at nævne sal.  
 „Professor J. Baden med iblandt de Mænd, der med  
 „Iver og Held have virket for Fødelandets Sprog og  
 „Litteratur“ saa tager han nok Fejl. Prof. Badens  
 Fortjenester af Grammatiken og af god Kritik miskjens-  
 des nok ikke, sjønt man heller ikke i eet og alt hol-  
 der alting for rigtigt, hvad han eller hvosomhelst har  
 paastaaet.

(Slutningen følger.)

W. G. S. Abrahamson.

\*\*\*

\*\*\*

\*\*\*

**D**et topographiske Selskabs Hensigt var, at samle og  
 udbrede en nojere Kundskab om Norge, end man til-  
 forn havde. Dids Stifter, Hans Excellence Hr. Ge-  
 heimeraad Moltke, nu Præsident i Generaltoldkamme-  
 ret, træede ved dette Selskab at kunne forstasse den  
 hastig-

hastigste og bedste Vejledning til at kjende saavel Landets Mangler, som Fordele; hvorledes og hvorvidt de første kunde afhjelpes, hvorledes de sidste bedst kunde benyttes. At denne Hensigt ikke er blevet ganske uopfyldt, derom vidne Selskabets udgivne Skrifter, hvilke man i denne Henseende ikke vil kunne frakjende deres Værd. Men saare meget stod endnu tilbage, da en vis Uvirkomhed, hvis Uarsager man heller vil bestrebe sig for at hæve, end udvikle, begyndte at indsnige sig, og omsider at true Selskabet med Undergang, dersom ikke passende Midler blevne anvendte til igjen at indbringe Liv og Virksomhed derti. Undertegnede troede, at dette Øjemærke vilde kunne opnaaes, naar der blev gjort visse Forandringer i Selskabets Indretning, som Omstændighederne for nærværende Tid syntes at udfordre. De vare tillige betenkede paa at udvide Selskabets Hensigt til andre nyttige Kundskabers Udbredelse, end de egentlig topographiske, og indgik til Selskabets Formand, Høibemeldte Hans Excellence Hr. Geheimeraad Moltke, med følgende Forslag:

I. Hans Excellence Hr. Geheimeraad Moltke, Præsident i Generaltoldkammeret, bliver Selskabets Præs. Derimod bør det have en nærværende Bestyrer, med Prædikat af Vicepræsident. Denne indbyder de nærværende Medlemmer, ligesom i den offentlige Tidende enhver af de fraværende, som kan og vil mose, til at samles eengang hver Maaned, for at deliberere om Selskabets Anliggender, og tage Beslutninger til dets Tarr; han holder over Selskabets Love; han afgjør, eller besørger dets Forretninger afgjort; han underretter Formanden, i det mindste eengang om Året om Selskabets Tillstand; han fore-

foreslaer hvad Forandringer han finder tjenlige, og indhenter hans Betænkninger; han søger ved igjen-tagne Anmodninger, Opmuntringer og Foranlednin-  
ger at fremvirke og vedligeholde den Flid, hvorved Selskabets Hensigt skal kunne opnåes. Vicepræses vedbliver sit Embede, saalenge han til Selskabets Fornøjelse bestyrer det, og dertil haver Lyst og Lej-  
lighed. I Tilfælde af at han skulde efterlade sine Pligter, kan Selskabet, naar 12 af Medlemmerne ere samlede, votere paa, og, naar 2 Trediedele Med-  
lemmer i Forsamlingen ere enige, vælge en anden Bestyrer. I Sygdoms- eller andet Forsaldstilfæl-  
de formaaer han En af de nærværende Medlemmer til at paatage sig hans Partes.

2. I de maanedlige Samlinger afhandles ikke allene, hvad der hører til Hovedgjenstanden, det topogra-  
phiske Fag; men enhver videnstabelig Green kan, naar Hovedforretningerne ere tilende, blive Gjen-  
stand for disse Sammenkomster. Enhver Afhand-  
ling, eller blot Opsats, hensgrende til det Videns-  
stabelige, eller blot Almeennyttige, som noget Sels-  
kabets Medlem har udarbejdet eller forfattet, og vil opnæse, bliver bedømt, og, efter nærmere Kritik af nogle Selskabets Medlemmer, som strax vælges, trykt paa dets Bekostning, dog udenfor de topogra-  
phiske Bind, i særlige Bind, som bære Navn af  
det Topographiske Selskabs Biarbejder, og sel-  
ges, som andre Skrifter, efter Bogladepriis.

3. Da det vil være vanskeligt, altid at finde en paas-  
lidelig Mand, som for intet vil paatage sig den Moje, der er forbunden med at være Selskabets Kasserer, saa bor denne Selskabets Embedemand lønnes

lønnes af Selskabet. Man vilde da med større Ret funne fordrer af ham, at han ved hvert Aars Udgang skulde fremlægge et ordentligt og nojagtig oversattet Regnskab over Selskabets Indtægter og Udgifter, samt vange over, at Contingenterne i rette Tid indkom. Naar Kassererens Løn blev bestemt til omrent 70 Rdlr. aarlig, troer man, at han for denne Betaling ogsaa kunde være Selskabets Secretair; hvorved det vilde paaligge ham, foruden at føre Protokollen i Selskabets Møder, og Selskabets Correspondence, ogsaa at holde en Copiebog over Grevvekslingen. Den samme, som blev Kasserer, vilde udentvivl ogsaa imod den sædvanlige Procens kunne paatage sig at besørge Afsætningen af Selskabets Skrifter.

4. Selskabets Skrifter udgives ikke, som hidindtil, i Hefter, hvorved de større Beskrivelser og Afhandlinger, til Missfornøjelse haade for Læsere og Forfattere, saa ofte maae afbrydes; men i Bind, under Titel af det Topographiske Selskabs Samlinger. Af hvad Format disse Bind skulle være, og med hvad for Slags Typer, latinse eller danske, de skulle trykkes, kunde maastee synes ligegyldigt; imidlertid trees dog et Octavformat af Størrelse som Journalens at være den bedst passende; heller ikke indsees, af hvad Aarsag man skulde forlade de latinse Typer; men man bør sørge for, at Læserne faae noget mere for deres Penge end hidtil, og tillige drage den fornødne Omsorg for Biirigheden. Disse Bind udkomme saa ofte, som Forraaen af Materialier og vor indskrankede Forfatning med Bogtrykkerie vil tillade det. I øvrigt fortsættes

tes Journalen, saalænge til de i samme begyndte Beskrivelser ere tilende bragte.

5. I Selskabets Samlinger modtages ikke allene udførlige Beskrivelser, men ogsaa Bekjendtgjørelser, Forslag og Jagttagelser, som staae i Forbindelse med Selskabets Hensigt; hvortil ogsaa kan henføres saadanne Rettelser og Tillæg, som de forhen af Selskabet selv, eller andre, udgivne Topographier paa ethvert Sted maatte give Anledning til. Man hvad man især ønsker sig, er udførlige Beskrivelser over Landets Kjøbstæder, nedlagte og endnu i Drift vorende Bjergværker, Glasværter, Fabriker, Industries-Anlæg og Stiftelser af alle Artter. Det forstaaer sig, at gode Beskrivelser over enkelte Egne og Sogn i Landet, ogsaa herefter, som forhen, ville være Selskabet velkomne.
6. Enhver, som optages, eller indgaaer i Selskabet, erholder istedetfor de hidtil brugte Receptionsbeviser et trykt Diplom, hvortil forfattes et Udkast, som approberes af Præses. Disse Diplomer underskrives af Præses, naar de udstedes til Nogen i Danmark, og i Norge paa Præsidentens Begne af Vicepræses, hvorefter de tilstilles Vedkommende igjennem Sekreteren, der og underretter Kassereren, om han fra denne bliver en forskjellig Person, hvergang noget Medlem antages, om det antagne Medlems Navn og Bopæl.
7. Da Selskabets Skrifter udgives i en anden Form end tilforn, saa er det at formode, at en stor Deel af dem, som have subskribteret paa Journalen, vil af denne Forandring tage en i sig selv ikke ugrundet Anledning til at ansee sig fritagne fra den ved Sub-

Kriptionen paatagne Forpligtelse. Mange Subskribenter ere desuden af en eller anden Aarsag nu blevne saa vante ved ikke at modtage Journalen, at de allerede paa Grund heraf næsten ikke længer regne sig blandt Subskribenternes Tal. Det bliver dersor højst nødvendigt at foranstalte en ny Subskription paa Selskabets Skrifter, hvilken ogsaa maa strække sig til Danmark. Hvor mange Ark ethvert Bind skal indeholde, vil i Planen ikke nøjagtigen kunne bestemmes, da man gjør sig det til en Regel, ikke at afbryde Beskrivellerne; men Subskribenterne faae ethvert Bind for en i Forhold til Aaritalet saa billig Præis, som Papirets og Trykningens Kostbarhed her paa Stedet vil gjøre det muligt.

8. Hvad Redactionen og Correkturen af Selskabets Skrifter angaaer, da vedbliver jeg Rosted samme, saalænge jeg dertil harer Lejlighed, og Selskabet finder sig fornøjet med mit Arbejde. I øvrigt formodes ikke uden Grund, at der i Christiania altid vil findes en hertil duelig Mand blandt Selskabets Medlemmer, som vil paatage sig disse Forretninger samlede uden anden Belønning, end den Fornøjelse, herved at kunne gavne Selskabet og det Almindelige; hvorhos det dog kunde synes billigt, at han erholdt et Exemplar af Selskabets Skrifter uden Betaling, og fritoges for at betale Contingenterne.

Ligesom nu heraf kan erfares, hvad Forandringer vi til Selskabets Opkomst og Vedligeholdelse have anseet for nødvendige, da blets Lov i øvrigt blive usændrede, saa kunne vi end videre have den Fornøjelse herved at melde, at Hans Excellence, Formanden, i eet og alt har approberet dette Forslag, med Ønske,

at

at de foreslagne Forandringer jo før jo heller maatte iverkættedes. Som en Folge heraf skal Selskabet herefter have en Vicepræsident. Dette har jeg, Bisop Bech, efter højbemeldte Formands Anmodning nu paataget mig at være, i det faste Haab, at, ligesom jeg paa min Side intet vil efterlade af hvad der kan befordre Selskabets Ære og Tarrv, saa skal jeg ikke heller af dets ørede Medlemmer komme til at savne den Understøttelse, uden hvilken mine Bestræbelser for dets Tarrv kun lidet ville udrette. Jeg har altsaa den Ære, om Selskabet ikke har noget derimod, fra nu af at være det Norske Topographiske Selskabs Vicepræsident. Som mit Ønske er varmt for dette Selskabs Wel, saa skulle ogsaa de Pligter, som i hin Egenstab paaligge mig, stedse være mig hellige. Men for at kunne opfylde disse Pligter til Selskabets Fornøjelse, og tage passende Forholdsregler, er det forødendt for mig at være underrettet om, hvor mange Medlemmer Selskabet for nærværende Tid virkelig har, og for det første kan gjøre Regning paa. Jeg tager mig derfor den Frihed, herved at anmode de Herrer Medlemmer, som vel endnu ikke have udmeldt sig af Selskabet, men dog ej maatte have Lyft til længer at forblive deri, at de inden 1ste Januar 1807 vilde bebage at give mig deres Beslutning tilkjende. De, som ikke inden den Tid melde sig ud, vilde tillade, at man anseer dem for at vedblive.

Bech,

Doct. Theol. og Bisop over  
Aaggershuus Stift.

Rosted,

Professor og Rector.

Hedigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

# Iærde Efterretninger

for Aar 1806.

No. 51.

Ønsker og Forslag til at formindské det  
aarlig vokende Tal paa Selvmor-  
dere, af Christian Brorson, Præst ved  
Garnisons Menighed og Stadens civile Arrest-  
huus. Kbhavn 1806; trykt hos S. Popp.  
40 S. 8vo.

Fra 1795 til 1805 have 614 Mennesker dræbt sig  
selv i Kjøbenhavn og de den omgivende Øer,  
af Civil-Etaten 522, i Land-Etaten 79, i Søe-Eta-  
ten 14. Fra 1785 til 95 var Selvmordernes Tal  
i civil Etaten 380; altsaa 142 Selvmord, aarlig 14,  
flere i sidste end i forrige Aartiente. Hvo som be-  
tænker, hvor sterk den Drift til Livet er, som Na-  
turen nedlagde hos Mennesket, hvor elendig Selv-  
morderen maae føle sig, naar Kummer skal kunne  
dove Naturens mægtige Stemme; den Mand vil vist  
ansee det for en Menneskelighedens Sag, hvis muligt,  
at standse denne blandt Medborgere tiltagende Elendig-  
hed. Beveget herved udgav Forfatteren disse Bladet,  
hans Embedsstilling har sat ham i Stand til at  
kjende den lidende Menneskehed, og hans Hjerte øst  
ostere

ostere tilskyndet ham ogsaa ved Skrifter at arbejde paa at lindre dens Smarter.

Hør med Held at arbejde paa at standse et Onde maae man kjende dets Udspring. Forfatteren har derfor især opholdt sig ved at anføre de almindelige Aarsager til Selvmord; maaßke burde dette været angivet paa Titelbladet; thi denne Undersøgelse optager det meste af Bogen. Forfatteren viser, hvorledes Mennesker have aflivet sig selv af Tungsind, meget ofte en Følge af Legemets Svagelighed, enten arvet fra Forældrene, eller paadraget ved tidlig Svækelse; af falske Begreber om Guds Retfærdighed, om Djævelen, om Døden som Tilintetgørelse; af Uvidenhed om at Ulykker kunne tjene til vort Bedste; af sværmeriske Længsel efter Himsen; af heftige Lidenskaber, baade Kjærlighed, overspændt Følsomhed, Stolthed, Hevn-gjerrighed, umåttelig Lyst til at nyde; af ulykkelige Egteskaber, Spillesvge, Forhaanelser af Foresatte, umenneskelig Behandling i Fængsler, Armod, tiltagede Lyst til Forlystelser. Da Skriften er bestemt til Almenlæsning har Forfatteren kun kortsligen udviklet de anførte Aarsager, og forbigaact adskillige mere sjeldne f. Ex. formentlig Overbevisning om at man lever til Hvirde for sig og andre, at man intet Godt mere kan udrette i Verden, Attraae efter at befri Sjelen fra Legemets Fængsel og sætte det i friere Virksomhed o. s. v.

Som Midler herimod angives Narvaagenhed over Børnenes Sæder, velvalgte Legemidler, berigtigede Begreber om Guds Retfærdighed (hertil kunde endnu føjes Læren om Jesu Død som et sandseligt Pant paa at Gud tilgiver Syndere; en Lære, hvis Virksomhed

somhed paa Mængden, mange Aarhundredes Erfaring har bevist, og hvis Gyldighed for den mere Dannede kun hører paa, at den fornuftigen bliver fremsat) om Djævelens Kristelse; om Udsædighed da Forsvi, at Præsten ej ved at iedsage Misdaederen synes ligesom at helliggjøre hans Død, at Forældrene tidligen sogte at styre Børnenes uordentlige Lyster, de øgte skabelige Pligtters Tagtagelse, Understvnes bedre Behandling, Fængslernes menneskeligere Indretning, Omhu for den Fattige, Vindskibeligheds Opmuntring, Love mod den alde henrivende Overdaad, Indskrænkning af Forlystelses-Stederne, „at der være Øvrigheds-Personer udmærkede ved Retskaffenhed og Gavnelyst, der havde Opsyn med Familiernes Wel, der betids advarede de Borgere, som tydeligen gavé mere ud, end de forhvervede og ejede, og opfordrede dem til at opgive de Kilde der, hvorf af de bestride deres usforholdsmæssige Udgifter.“ Skulde end de særegne Forslag dette Skrift indeholder besfindest at være uudførlige, vil det dog viss nok svare til sin værdige Forsatters Hensigt, i det samme bringer vigtige Ideer i Omløb, og vækker til alvorlig Eftertanke.

P. E. Müller.

**Alphabetisk Ordbog over de af fremmede, især af det græske, latinske og franske Sprog i det Danske indførte Ord, med Forklaring af deres Bemærkelse og Anvisning til deres Retskrivning, &c. Af Jacob Baden.**

(See forrige No.)

Det lader næsten som denne Ordbog var forfattet med Sil, maastee for at ikke forinden den udkom, den

proscribereerde Lyd: Orthographie maatte tage for megen Overhaand. Høvde det ikke været, saa var nok endel blevet anderledes; som nu haves grundet Betænkning ved, baade i Henseende til Ordenes Forklaring, som Bogens første Hensigt, og til Ordenes Udtale samt til Orthographien ifølge Forfatterens antagne Grundsregel.

I Bogstav A f. Ex. funde man finde at erindre:

I. Ved Ordenes Forklaring: det franske Abbé bemærker vel noget andet end „en Munk, catolik Gejstlig“ Munk bemærker det aldrig, bruges stundum om andre Gejstlige, men egentlig om dem, der som østest for et Syns Skylt harde hørt nogle theologiske Kollegier, og da ved Hofyndest faget een eller anden til Religionens Fremme bestemt Indkomst. — Abonnement bemærker nok aldrig „Forpagtning“ ligesaalidt, som Abonnent, „Een som betaler Forskud paa Noget“ — Absolutment, bruges hos os neppe for „paa en selvraadig Maade“ — Abstraction faaes nok ikke synderligt Begreb om, ved: „Adskillesse som Peer ale- ne i Tankerne. Item om Mennesker der ere meget adsprende ved Tankerne, som ere distræ.“ — Accessit, siges her at være „den Præmie eller Belønning i Skolerne som den næst bedste faaer.“ Kuriosit maatte efter denne Forklaring, det Begreb blive, man gjorde sig om den eller den Professor, der havde faaet Accessit for sin Afhandling. Rigtig blev Forestillingen neppe, naar man skulde tænke sig Professoren i Sko- le. — Accomodeur oversættes her med Haarstjær, som dog nok burde hedde: Haarstjerer. Det ufranske Frisør er tillagt som ydermere Forklaring. Forresten er Accomodeur nok heller ikke fransk, ligesaalidt som Acco-

Accommodation. Kunde altsaa som Ord der ere gjorte udenfor Frankrig af fransiseerte latinse Ord skrives som man vilde. — Accuscheur, „Person som forstaer Gjordemoderkonsten.“ Deraf vilde folge, at da Jordes mædre ogsaa ere saadanne Personer, de ogsaa maatte kaldes Akkusør, eller denne Benævnelse ogsaa maatte betyde en Jordemoder, hvilket da jevnlig maatte give forunderlig Mening. Hvorfor ikke heller det meget gode Ord: Hødselshjelper? — Additio, „Tilleg, Formering.“ Det første Ord er ubeqvemt, men det sidste ganske urigtigt, da unægtelig Multiplisering ogsaa er Formering. — Affectation „Efteraben“ og affecterer „søger at efterabe noget som ikke er naturligt hos mig“ synes ikke godt forklaret, især for det føle Ord efterabe, og den fatale tydelse Form Efteraben. — Ajournement, „Indstevning, Indkaldelse“ maatte vel have den anden Benævnelse ogsaa, hvori det forekommer saa tidt i Avisen. Thi læste man at Parlamentet var ajourneret, og troede det var indstevnet for en Ret, saa troede man dog vist Fejl. — ved Allegorie forstaes vist aldrig „en forblummet, mørk Tale“ med mindre det skulde være en slet Allegorie; følgelig kan allegorisk vel ikke heller forkiares ved „mørk“ ikke heller „ved Lignelser og Billeder“ — amalerer, dette her urigtigt strevne Ord bemærker, som bekjendt, ganske andet end „glassere“ — Anarchie, den her givne Forklaring „Regjeringsform, som bestaaer deri, at Magten er i manges Hænder, uden noget vist Overhoved, svarer til Oligarkie, og paa en Maade til Aristokratie, men neppe til Anarkie, som just betyder Mangel paa Regjeringsform. — apocryphisk, forklaes ved „skjult, hemmelig, forborgen“ og efter Oprindelsen

Delsen er det også rigtigt, men da det også kan bemærke spurius, suppositus, i hvilken Mening Ordet nu altid bruges, så burde denne Bemærkelse været antaget fremfor den anden. — apostolist, vel falder Paven sin Belsignelse og sin Stoel, apostolist, men derfor er apostolist ikke så meget som „pavelig.“ Hans Egede havde et apostolist Sind, men var vist ikke pavelig sindet. — Aristocratie „naar Regjeringen er i enkelte stores Magt“ er en ganske falsk Forklaring, thi det er Oligarkie. Det tillagte „Herreregjering“ er heller ikke ret, da det passer til alle Regjeringsformer; det rigtigste er nok: Adelsregjering. — Artillerie „Ranoner. Det grove Skyts af Krigsvæsenet“ efter denne Forklaring forstaaes det ikke, naar man figer: han studerer Artillerie. — Aßsignat, bruges vist østere end blot ved at bemærke „aarlig Indkomsts Anvisning paa et Gods“ — Astronom „Stjernekiger“ dette Ord er dog al for meget infra dignitatem, og borde ikke bruges, da det ædlere Ord: Stjernekyndig, er saa forstaaeligt, og noksom bekjendt. — atheistisk, da Atheist er rigtig givet med „Gudsforneget“ saa borde atheistisk ikke oversættes „ugudelig“ — Atlas er langtfra at være altid: „en Landkortbog over hele Verden“ hvad Mening var ellers i Udtrykket: et tydse Atlas; et Atlas over Danmark? Silketøj bemærker det aldrig (s. neden for No. 3) — attenderer bruges nok aldrig for „oppebier“ — ved Attestats forstaaes i daglig Tale ve noget mere end „Professorernes Vidnesbyrd om Due lighed især til gejstlig Embede“ — Attribut er dog noget ganske andet end „hvad er eget og besynderligt hos En. Cæregenstab“ i det mindste forstaaes efter denne Forklaring ikke hvad en Jupiters eller et ande

Billedet

Billeds Attributer, vil sige. — Auditeur „Regiments Dommer“ Ingen Auditor dommer hverken Regimentet eller i Regimentet. — avenant bruges almindelig anderledes end som „sommelig, beqvem, passelig, item tilfældig.“

2. Da ved de fleste Ord, hvis oprindelige Udtale afviger meget fra det, de med deres Originalorthographie blive til, i den blot danske Læzers Mund, Hr. Forf. har tilføjet hvorledes de skal udsiges efter dansk Orthographie, saa var at ønske, dette var skeet rigtigt og allesteder — Abbe, bør saaledes ikke læses „Abbed“ men Abbee — „Affentuation“ har danske ret Begyndelse, men pur fransk Endelse. — Ligesaas „Akkord“ der, saaledes skrevet, maa i Enden siges som man siger: Jord, Gord, Ord. — „Akkusør, Akkusemanghus“ borde være: Akkusør, Akkusjemanghuus — ogsaa det franske Attachement udtrykkes ilde ved Udtalen: „Attassemang“ — „Adip“ for ikke at blive trestavet maatte skrives: Adjs. — „Affektion“ har faaet et F istedenfor c, men beholdt sit ti — on som dog skal læses: sion. Overalt er ved mange Ord der have denne halvfranske halvlatiniske Endelse ikke anmærket at t skal, ganske mod sin Natur, læses som f. hvilket falder især mærkeligt ved Ordet Additio, som af den ulatiniske Læser vist læses Ad-di-ti-o, og ventelig da med Tonen paa ti. Ved med saadan Strenghed at følge den udenlandiske Orthographie, kommer Retskrivningen i en ynklig Knibe ved Typernes Mangel. Vore danske Skriftkasser have ikke c med Sedillie, ikke e med Egy, og dog synes man, med al Kjærlighed for den udenlandiske Orthographie, ikke at ville grieve til det Huusraad; man i forrige Tider

vel stundum brugte, at indsætte meget sirligen den franske Type midt mellem de danske e. gr. Façon. Absché. Ved denne Mangel er da ogsaa her frembragt urigtig Anvisning til Udtale. Aktivite staer „Aktivitet“ hos. — „Ansennete, og Avangtryie“ læses uden Tvivl i Enten som: Agnete og Marie. Ligesaa Absurdite, Assiduite, Authenticite og Associe (som ingen Udtale staer betegnet ved) af den Danske vil læses, som han læser: expedite, og det sidste, kostavet som: sie, eller eenstavet som i Epilepsie. — Ved Antichamber og attacheret mangler aldeles Anvisning til Udtale, som især ved sidste Ord synes uundværlig, da det saa fremmede ch dog altid af Danske siges som f.

3. I Bogens det andet Hovedformaal, at give Anvisning hvorledes de fremmede Ord bør skrives, synes Forf. ikke at have altid fulgt den af ham anstagne Rettesnoer, den nemlig, at skrive Ordene som de skrives i det Sprog de ere nærmest tagne af, uden Hensyn til deres første Oprindelse. Saaledes Abbedisse; taget af det Tydste, borde det i det mindste være Abtisse; af det Franske, Abesse; af Latinen, Abbatisse. Her synes da Udtalen at have bestemt Skrivningen. — admirabel, adorabel, agreeabel og applicabel, have Endelse efter Udtalen, skulde efter det Franske ende i le — adræt, Adrætitet; ved det første staer i en Parenthese adroit; hvorfør, sees ikke, ligesaalidet som hvorfør efter Forfs. Regel Ordet ikke er skrevet saaledes med danske Bogstaver. Det sidste Ord, som ikke er fransk, funde da skrives, som man vilde; sjældent ogsaa dette, som gjort af det franske Ord, borde følge Regelen. — affreuce borde her skrives: af freup

affreux — Alongeperyk dette ikke paa Fransk sammensatte, men af franske Ord dannede, maatte være skrevet: Alongeperrue. — amalerer skulde efter Forfaterens Regel være: amallerer. I Bidens. Selskabs Ordbog staer amelerer. — ambitieuse staer her ikke rigtig i Hunkjøns Formen, det maatte være: ambitieux, — Ambrosie skrives her, saa det efter Forfaterens Mening skulde været taget af det Franske, men da maatte han have skrevet: Ambroisie. Skal det derimod være laant hos Grafer eller Latinere, hos Tydsken, Engelsmanden eller Italieneren saa er det: Ambrosia. — Amphibie skrives her paa sin Fransk, da dog Ordet neppe er kommet til os uden af latiniske Skrifter, og maatte da beholdt sin latine Endelse. — Det samme gælder om Anatomie. — Annulation, annulere bør have dobbelt U — Antechrist, i hvor mange Hænder Hr. B. kan troe dette græske Ord er gaaet igennem før det kom til os, saa borde han dog have skrevet anti — Apothek saasom kommen nærmest fra Tydkland er rigtigt, men der kan dog vel ikke Arithmetik paastaaes at skrive sig fra. Efter Forf. Regel skulde den da nok skrives: Arithmetic. — Atlass som Benævnelse af et vist Slags Sikketøj bør være Atlast, da Ordet nok er tydse Import. Saaledes skriver ogsaa Bidens. Selsk. Ordb. Fordum sagdes i Tydkland og paa sine Steder endnu siges: Atlaſch. — Attaschement, Accuscheur, Accuschemthus, accuscherer, hvorfor her i Danken skal skrives det tydste sch i disse franske Ord, sees ikke. Da det ved de tre sidste findes tregange i Rad, saa kan det neppe være Trykfejl; dem rigtig nok findes endeel af, flere end i en Ordbog burde være. F. Er.

her under A. Admiratilet. adægal. Offørsel. Forstilling (isted. f. Forestilling). Ambiton. anarkist (skulde efter Forsatt. Regel have et ch) arch isted. f. archi hvortil i sammensatze Ord det egentlige archæ forvandles) Assinat (istedenf. Assignat.)

4. Synderligt lader det at fremmede Ord nu og da staae her som Forklaring paa andre fremmede Ord. F. Ex. i den ovenfor paaankede Forklaring over Abstraktion forekommer distre — det ufranske Akkomodør forklares ved det ligesaa ufranske Frispr. — Advokat forklares ved Procurator — Associe ved Compagnon. Ligesaa synderligt er, at ved Ordet Accesstit staaer i Parenthese lat. — ved Aloe, Antropologie, apodictisk og Apostasie, staaer ligesaa græsk \*) og ved Mængde andre latine og græske Ord, som disse endog staae midt iblandt, findes ikke denne Anmærkning. Ligesaa staaer ved Amen, Heb., og ved azur, arab.; men intet staaer ved Almanak, Algebra, Alkali ic. — Det sees ej hvorfor overalt saadan Henviisning til Grundsproget skulde nytte, og ligesaalidet hvorfor det er skeet heller ved disse Ord end ved de andre. — Meest kuriøs er den Parenthese der staaer ved Alcove, den lyder som saa „Nørst af al og Røve.“ Hvis det havde sin Rigtighed med denne Etymologie, saa var det værd at vide, hvorledes Italieneren havde faaet hentet fra Norrig sit Alcova og Transemanden sit Alcove; som ogsaa hvi dette norske Ord stod her blandt de fremmede, og havde maatte afgive sit gode norske E for det udenlandiske c; ikke mindre hvad godt Partikelen al her egentlig gjør; thi er Ordet af det Nørste

\*) Derved staaer endog med græske Bogstaver αλον.

Norske Raave, saa kan al ikke være den bekjendte arabiske Artikl.

5. Endeel Ord synes her at staae til Overslod, da de enten vare saa bekjendte at enhver veed deres Hemørkelse, og have slet intet tvivlsomt i Retskrivningen som Admiral, Antimonium; eller ikke bruges i daglig Tale, ikke engang i Skrifst, uden maaskee af dem der endelig vil have anbragt et fremmed Ord. Saadanne ere: Accusation, Accomodeur, agitere, apperte. — Da Forf. ikke har indladt sig paa at anvise til Meningen eller Retskrivningen, af den Mængde tydste Ord som have faaet heel, halv eller quart Bortgerret i Dansk, saa burde ogsaa Abbedie og Abbedisse ikke findes her, da de visselig ere tagne af Tydskens Abtey og Aebtissin. — Derimod

6. Mangle ikke saa Ord og soges forgjeves baade efter Forsatt. Regel og efter Lyd-Orthographien. De fleste grammatiske Konstord findes ikke, endog Bogen ellers indeholder endeel saadanne Ord af andre Videnskaber. Det i saa mange Bøger forekommende Marquis er ikke her. — Redingotte som de Franse skrev det engelske Ridingcoat (de ere ikke saa omme over udenlandst Orthographie) findes ikke heller, skjont Ordet for ikke saa mange Aar siden var i hver Mands Mund, og skreves paa mange forunderlige Maader, saa at endog i en Skræderregning engang fandtes: „einen rothen Gott gemacht.“ — Sokkolade, kan heller ikke findes hverken efter spansk, italiensk eller tydse Orthographie. Disse hendelssviis fundne Mangler ere vist ikke de eneste, og kunde tjene til Bekræstelse paa den ovenfor yttrede Formodning, at Forf. ikke har villet anvende Tid nok paa dette Arbejde. Og Formod-

modningen svækkes ikke heller, naar man finder saa-danne Forklaringer, som at Germanisme er en tydse Mundart; eller at Galvanismen har sin Genævnelse af Dr. Gall; eller at Gamologie er en Brudevielse. — Eller naar man seer det hollandske Schoutbynacht Grevet: Skouthynakt, og det italienste Strapazzo Strabage, og saa fremdeles.

Saa meget og vel mere kan ej uden Føje erindres blot ved en Tiendedeel af Bogen, som her kun er gjennemgaaet, og derefter vil det ikke være vankeligt, at gjøre sig et Begreb om Bogen.

W. S. S. Abrahamson.

**Praktisk-theoretisk Tydse Sproglære**, med en foreløbig Fort Udsigt over almindelig Sproglære, efter en ny Plan bearbejdet af Blok Tøren, Institut-Directør. Kbhavn 1806; trykt hos N. Christensen, paa Forsatterens Forlag. 5 Ark i 8vo. 2 M.

At det Højtydse Sprog, (frem for det, vores lidt nærmere beslægtede Sachsiske eller Plattydse) er overmaade vankeligt, saavel i dets haarde Udtale, som i dets Ord-Forandringer og Føjninger, have fiedse Udlændinge paaanket. Til desstærkere Bevis paa den sidstnævnt eller grammatiske Vankelighed tjener dette især, at der sjeldent findes en tydse Skribent, endlige Sproglærer, hos hvilken der ej findes utilgivelige Skjødesløsheder, i Henseende til Sprogets sande Genius; og dette blot fordi alle Indfødte bilde sig ind, de kunne ej tage Fejl i deres Modersmaal, hvis Sproglære de Fleste næppe værdige at studere af Grunden.

Hr.

Hr. Tøren derimod haver, som Udlending, benytted sig af de dobbeste Fordele; først at høre Udtalen, og i daglig Omgang med Kieliske Lærere og Studerende at forhværfte sig Sprogfærdighed; siden at studere de nyeste og grundigste Sproglæreres Arbejder, blandt hvilke især det sidstudkomne af Rimbeck fortjende hans Agtelse. Og endskjont han selv størstedelen underviser Saadanne, som alt kjende den latinske eller franske Grammatik; underretter han dem dog her, i Indledningen S. IX-XII, om hvort Kunstds Gemærkelse; hvilket de ustuderte saakaldte Sprogmeistre ej ere i stand til at gjøre, og lade deres Lærlinge rave i Mørket.

Foruden den Grundighed eller Rigtighed, som herstår i denne hele, sandt-philosophiske Sproglære, er ogsaa dette især roesværdigt, at Hr. Tørens syntaktiske Exempler næsten alle ere ethiske, ja for en stor Deel end poetiske; hvorved da den ældgammle vise pythagoriske Hensigt opnaaes, at saadanne med større Behagelighed indprente sig Hukommelsen. — Det Sidste i denne aldeles brugbare Sproglære, som nu frem for alle andre bør anbefales Lærerne og Lærlingerne, ere de saakaldte uregelrette Stamverber, S. 55-64; hvis Lige der og især findes i det Engelske, Daniske og Franske Sprog, og ere de allerældste og uundværligste Gjerningsord, som Nationerne havde fra deres Oprindelse, først de nyere kom dertil, som Grammatickerne kaldte de regelrette, fordi disses forbiggangne Tider alle dannedes ved t' i Enden, og for saavidt kostede Hukommelsen mindre Umag. — Lærerige Anmærkninger, visse Gjerningsords rigtige Brug angaaende, læses S. 42-45. Reglerne om den rette Brug, vi  
fulte

Sulle gjøre af de saakaldte Casus, S. 31-40, ville være tilstrækkelige for dem, som have dem stedse i Erindring.

Anm. haver intet Vigtigere at tillegge, end det oprigtigste Ønske, at denne prøvede og smagfulde Sproglære jo måa indføres i alle vore Undervisnings-Anstalter, og flittigen studeres af alle dem, som en-ten ville give Undervisning, eller og blot tale og skrive Øyde.

Af Bibliothek-Secretairen, D. S. Eckard.



Af de allerede tilbagekomne Subscriptions-Planer hoper vi den Glæde at erfare vore ødle Medborgeres velvilige Understøttelse til vort Forehavende at udgive et Tidskrift for Almuelærere under Navn af Skoleven, saa at vi kunne haabe, at vores Ønske saavel ved det at udbrede gavnlig Kundskab, som at samle Noget til Understøttelse for trængende Landalmuelerer-Enker, vil vorde opnaget. — For at give dette Skrift den største Fulkommenhed, os muligt er, hvilket det fun ved alle Skolelæreres Samvirken kan opnaae, ansee vi det for Pligt ørbødigst at henvende os til enhver tænkende Skolelærer og Skoleven og opfordre ham paa Undervisningens og Skolegæsenets Begne til at berige vort Tidskrift med Bidrag passende til dets Bestemmelse, som nærmest er, at give enhver, som har med Ungdommens Dannelse at gjøre, Lejlighed til at meddele Andre sine Erfaringer. Opmærksomheden stjørpes, Tagtagelsesevnen øves, naar Arbeideren i affides Krog

tor tænke, at hans mæssommeligen forhvervede Erfaringer gjerne modtages, gjennemtenkes, og maastee kunne vorde Veilednng for Andre; naar der gives ham Lejlighed til at ytre sin Glæde over hældig Fremgang, sin Sorg over mislykket Forsøg. — For det praktiske Underviisningsvæsen er altsaa Skolevennen egentlig bestemt; blotte theoretiske Afhandlinger, eller Planer, som ere vanskelige om ikke umulige at udføre, passer deraf ikke egentlig for dette Skrift; Erfaringer derimod, som af kyndige tænkende Lærere ere indsamlede blandt en Flok Ørn, som ved gjentagne Forsøg ere stadfæstede, ville være os i højeste Grad velformne.

Til ydermere Bejledning give vi os den Frihed at fremsætte følgende Vink.

1. Hvilke Forsøg ere gjorte for at lette Underviisningen i Læsning, Regning, Skrivning, eller de øvrige Ting, som foretages i Almueskolerne, med Hensyn til Egnen, Fordomme, Skolegang o. s. v?
2. Hvilke Hindringer har været, eller møde endnu for Underviisningen?
3. Hvorledes har man søgt at overvinde disse?
4. Hvilken Indflydelse på Religiositetens og Moralitetens Fremme har man sporet af den bedre Underviisning?

Allene Uvished om, hvor stort Oplaget skulle gjøres, da endnu ikke  $\frac{2}{3}$  af Subscriptions-Planerne ere komne tilbage, havet forhindret os i at begynde Trykningen. Saasnart Oplagets Størrelse nogenlunde lader sig bestemme uden at udsættes for det Tab, som vil flyde

syde af at have gjort det for lidet, eller for overflodig stort, skal første Hefte udkomme.

Westerborg og Blaagaard.

P. G. Boisen. J. Sætorph.

\*\*

\*\*

\*\*

I det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Møde, den 5te Decbr., blev forelæst en Afhandling om de sardiniske Mineralier, forfattet af Hr. Grev Vargas, President i det italienske Videnskabernes Akademie.

Til Selskabets Eresmedlem blev valgt Hr. Kammerherre Schubart, Kongelig overordentlig Gesandt og General-Intendant ved de danske Handels-Anliggender i Italien; og ligeledes blev ovenmeldte Hr. Grev Vargas valgt til Selskabets udenlandste Medlem.

\*\*

\*\*

\*\*

I det Storinaviske Litteraturselskabs Møde, den 6te Decbr., op læste Prof. Thorlalius en Afhandling om Sammenstuds- og Undersøttelses-Selskaber i den græske Oldtid.

†

†

†

Den 3ote Novbr. døde Stephen Tumars, Professor i det franske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet, i sic 63de Aar. Ved sine nydelige franske Fabler havde han blandt Kjendere erhvervet sig Navn af den anden Lafontaine, med hvem han og i Simpelhed og Godmodighed syntes at have saa megen Lighed.

Røbenhavnske

# lærde Efterretninger

for Åar 1806.

No. 52.

Dissertatio inauguralis sistens nonnulla anatomica  
et physiologica circa placentam uterinam. Aucto-  
re Laurentio Hallager. Havnæ, 1805.

**D**mendskjont denne Forfatter, ligesom de fleste Andre, eller i det mindste Mange, der skrive Inaugural Dissertationer, haver været tvivlsraadig i at vælge det Emne, over hvilket han vilde skrive; har han dog skilt sig ret godt ved sit Arbejde, og leveret os en Afhandling, som i det hele betragtet med Rette kan kaldes god; thi Forfatteren har med Flid samlet det bedste, af hvad der er skrevet i denne Materie, og ikke uden Smag fremsat det. Hvad altsaa Recensenten kan have at indvende saavel mod det Hele, som mod enkelte Steder, skal ikke have til Hensigt at svække den Ros, som Forfatteren tilkommer for Flid og Erudition.

Afhandlingen er deelt i 3de Hoved-Afdelinger: 1) om den ufuldkomne Moderkage; 2) om den fuldkomne, og 3) om Moderkagens Physiologie. Recensenten vil, forend han giver Læseren en Udsigt over

S f f

Afhand-

Afhandlingens videre Indhold, fremsette nogle almindelige Anmærkninger. — Efter Recensentens Mening var Afhandlingen i det Hele blevet mere interessant, dersom Forf. havde søgt fuldkommen at forbinde Physiologien med Anatomiens, og gaaet ud fra en physiologisk Synspunkt; thi Forfatteren vil vel ikke nægte, at Moderkagens Dannelse og Fremvæxt et et physiologisk Phænomen, som grunder sig paa en organisk Virksomhed, der ligesom udgaaer fra 3de Steder: fra Fosteret, fra Hinderne, og fra Moderen, og at det forskellige Forhold, der i de forskellige Tidspunkter af Svangerheden er imellem disse 3de Deles Activitet, bestemmer Moderkagens Forandringer. — Paa nogle Steder har Forfatteren, ved at være ufuldstændig i Moderkagens anatomiske Beskrivelse, gjort dens Nutte dunklere end den virkelig er; saaledes beskriver han pag. 58 Udspringet af de 2de Navlepulsaarer, uden at ansøre deres forholdsmaessige Størrelse til di Hovedstammer, af hvilke de udløbe, (de ere Continuation af Arteriaæ hypogastricæ) og til det hele arterielle System. Det er vel at lægge Mærke til, at disse Pulsaarer ere meget store, og at de i det ufuldkomne Foster ere forholdsmaessig større end i det fuldkomne, fordi i dette ere allerede de Organer, som tjenne til Blodets Depuration s. s. Leveren, Myrerne og Fethinden, i Virksomhed. Moderkagen altsaa, som imedens Fosteret var ufuldkommet, maatte i hvert Moment modtage en stor Mængde Blod, for at supplere disse Organers Functioner, behøver nu ikken at modtage en mindre Mængde, da den for største Dele allene kan, saa at sige, ansees som Lungernes Victorius. Forfatteren har ellers i sine Meninger ikke over

alt været overensstemmende med sig selv. Pag. 15 (i en Note) udtrykker han sig saaledes: *verisimillimum mihi videtur, deciduam internam, eodem fere modo, quo externam, formari, dum uterus ovulo iterum stimulatus trans externam deciduam mucum (det er ingen mucus) exstillaat, qui super totam ovi externam superficiem circumfusus et dein condensatus flocculos ovi excipit et annexit.* Her lader jo Forfatteren Æget være ganske passiv, hvilket er aldeles imod Recensentens Formening, og han har Grund til at troe, at det ogsaa er imod Forfatterens; thi pag. 50, hvor han taler om de Steder uden for Moderens Hulhed, hvor Ægget kan bæsse sig, siger han: *inde sequitur, ovi cohaesionem haud ab uteri peculiari constitutione pendere, sed omnem cohaisionis vim in ipso ovulo positam esse.* Forfatteren har endelig lidt for ubetinget antaget Beviser for sine Meninger. Han troer nemlig (pag. 71) at Moderens Aarer forlænge sig ind i Moderkagens Fosterdeel. Som Bevis herfor ansører han, at Moderkagen i Molæ voxer til en saa betydelig Størrelse, at den kan bedække det hele Æg. Men forinden dette kan tjene til Bevis for Forfatterens Mening, maatte man være overbevist om, at virkelig begge Moderkagens Dele forstørres; thi måske er det ikun Moderdelen (pars uterina placenta) som saaledes voxer og tiltager i Størrelse.

Efter en velskrevne Indledning begynder Forfatteren den første Afdeling, som handler om den ufuldkomne Moderkage, med at gjennemgaae Æget fra den 1ste til Udgangen af den 4de Maaned. Forf. anser saavel Moderkagen, som det hele Æg, for ufuldkommen indtil Udgangen af den 3die Maaned; dog troer Re-

sensenten, at F. burde have forklart lidt nojere, hvad han forstaaer under Moderkagens Ufuldkommenhed. I Slutningen af 3die og i Begyndelsen af 4de Maaned er Moderkagen større i Forhold til Æget, end den bliver siden.

Den er vel heller ikke mindre organisk end den bliver siden; thi jo mere Fosterets Vegetation tiltager, jo mere nærmer sig Individuets Caracter, jo mere aftager Moderkagens Organisation, af Grunde, som jeg forhen har anført. Forfatteren beskriver nu Ægets Tilstand i den første Maaned af Svangerstab; først dets egne Hinder Chorion og Amnios (Marehinden og Vandhinden) og den imellem disse liggende Navleblære. Den indvendige Flade af Amnios siger han er i Berørelse med Chrion; men imellem disse to Hinder er der jo et Mellemrum, som Forfatt. siden anmærker. Derefter beskriver han meget noje de udvendige Hinder (Tunicæ impropriæ), Maaden paa hvilken det befestter sig til Moderens indvendige Flade, og anfører forskellige Forfatteres forskellige Meninger derom.

I den anden Maaned tiltager Æget betydeligt i Størrelse; — Navleblæren bliver mindre; — Amnios nærmer sig mere til Chorion, fordi hin vører stærkere end denne; de Trævler (flocculi) som findes paa Chorii udvendige Flade blive større, mere delte og mere sammenpakkede paa den Deel af Æget, hvor Moderkagen (pars foetalis placentæ) dannes. — I den 3die Maaned forsvinder Navleblæren; Amnios ligger overalt i Berørelse med Chorion (dog vel ikke der, hvor Amnios gør en Fortængning fra Moderkagen til Navlestrængen); Modervandet tiltager; Mo-

derkagen bliver fuldkommen, og man seer Navlecaarene at føre røde Blod (i Navlesnoren seer man allerede i Begyndelsen af den anden Maaned røde Striber); Moderkagen indtager ikke mere end den halve Deel af Veget; men hvor er den situeret? mere imod den bagste eller forreste Flade? herom taler Forf. intet. Efter Recens. Erfaring indtager den i den 3de Maaned mere end den halve Deel af Veget, og indtager en større Deel af Moderens bagste end forreste Flade. — I den 4de Maaned bliver Moderkagen fuldkommen uddannet, og efter denne Maaned figer Forfatteren forandres ikke Veget, uden for saavidt at alle dets Dele vore indtil den bestemte Tid. Heri kan altsaa Recens. i Følge det ovenanførte ikke være enig med Forfatt.; thi Moderkagen astager betydeligen indtil den 7de Maaned, og betragte vi Fosterets Dele ville vi erfare at de ikke blot forandres i Hensyn til Størrelse. I den 2den Afdeling (pag. 38) gjennemgaaes Anatominien af den fuldkomne Moderkage. Forfatteren gjennemgaar meget nsje og med megen Orden Moderkagens Venøvnelse, Figur, Vægt, Størrelse og Inddeling; men Moderkagens udvendige Flade er ikke saa tydelig beskrevet, som den kunde og burde være. Forf. Overgang fra Moderkagen til Navlestrenge er temmelig brat. Navlepulsaarernes Forbindelses-Grene, som findes der, hvor de gaae over i Moderkagen, har Forfatt. ikke anmerket, og Navleblodaaen, som er beskrevet pag. 58, har vor Forfatter ikke elv undersøgt; thi ellers hadde han ikke ladet den dele ig i 2de Grenen i Leveren. Om end Recens. vilde undskylde Forfatt. med at han har begaet denne Fejl tilstælles med flere, ja endog Anatomer, saa fortjener

han dog Daddel, fordi han ej har benyttet den Lejlig-  
hed, der gives paa Fødsels-Stiftelsen til at undersøge  
nyfodde Børns Indvælde. Pag. 50 afhandles Mo-  
derkagens egentlige Sæde, og pag. 56 betragter han  
Moderkagens Structur og Forening med Moderen og  
Fosteret. Naar Recens. undtager den omtalte Fejl med  
Napleblodaaren, fortjener denne Deel af Afhandlingen  
virkelig Noes. Forfatt. er gaaet frem efter en vel  
ordnet Litteratur, og har her frem for paa andre Ste-  
der forbundet Physiologien med Anatomiens.

Den 3die Afdeling handler om Moderkagens  
Physiologie. Døsa i denne Afdeling ville vi erfare  
at Forfatt. har samlet med Smag, og benyttet sig af  
de beste Forfattere for at gjøre sit Emne indlysende.  
Vel kunde mange Ting have været mere fuldstændigen  
udforte, og flere Ideer om Moderkagens Nutte været  
tagne i Overvijelse; men alt dette vil Recensent. und-  
skyldne, fordi det var ham kørere at see en nye Idee  
end mange gamle. At Modervandet tjente Fosteret til  
Mæring er vel en gammel Mening, men Maaben paa  
hvilken Moderkagen ved Modervandet bidrog dertil er,  
saavidt Recens. er bekjent, nye, og kan tillegnes vor  
Forfatter. Recens. vil derfor ende med i Korthed at  
fremsette denne Theorie. Forfatt. troer, at Moder-  
vandet tjener Barnet til Mæring, for saavidt at det  
indeholder nærende Dele (partes alibiles). Disse næ-  
rende Dele assondres af de Karer, som fra Moderen  
af forlænge sig gjennem Moderkagens Fosterdeel, og  
udbrede sig paa Amniqs (Bundhindens), fra hvilken de  
assondrer den nærende Bædste, som blander sig med  
Fostervandet. Han ansøger flere Forfattere, som i  
dette Vand have opdaget lymphatiske Dele, islangt  
andre

andre vor Doct. Scheel. I Svangerskabets Begyn-  
delse affondres den i større Mængde, fordi Moderka-  
gen er større; derfor er ogsaa Barnets Vægt større t  
Begyndelsen end mod Enden. Disse nærende Dele,  
som Modervandet indeholder, optages af de indslugen-  
de Aarer, som findes saavel paa Barnets udvendige,  
som indvendige Overflade, da Modervandet trænger sig  
ind i Fostrets Lustrør og Madkanal. Han næg-  
ter heller ikke at de lymphatiske Aarer, som findes i  
Navelstrenge, optage den nærværende Vædste, som  
afføres i Moderkagens Fosterdel. Modervandet in-  
deholder, som Forf. siger, ikun faa nærende Dele  
imod Slutningen af Svangerkabet, fordi Mode-  
ren trækker sig sammen, hvorved de omtalte Kana-  
ler skulde deels sammentryffes, deels aftrives; men  
denne Mening finder ikke Recens. rimelig. Og saa un-  
derlig finder Recens. den Sammenligning Forfat. gjør  
imellem de lymphatiske Kirtler og glandula thyroidea,  
glandulæ suprarenales og glandula thymus — ere  
disse Kirtler lymphatiske? ere de det ikke, i hvad For-  
hold staae de da hos Barnet til de lymphatiske Kirt-  
ler? Man har kaldet disse organiske Legeimer Kirt-  
ler, men ikke af nogen sikker physiologisk Grund.

M. Skjelderup,

Professor.

- 1) Tegnebog for Ungdommen, udgivet af G. L. Lahde. Dansk og Tydsk. 1ste H. 7 S. Text 12 Røbbere, 2 Rdtr. 2det H. 14 S. Text, 12 Røbbere, 2 Rdtr. 3 ME; trykt hos Andreas Seidelin 1800-1803. Nodeformat.
- 2) Brodeer-Mønstere for Damer, Dansk ff f 4 og

og Tydsk. 1ste H. 1ste Afd. 8 S. Text 11 Robbere, i Kdlr. 3 M<sup>c</sup>.; 1ste H. 2den Afd. 11 Robbere, i Kdlr. 3 M<sup>c</sup>. Kbhavn 1803; forlagt af G. L. Lahde; trykt hos Andreas Seidelin. Klodeformat.

I. Det er vist nok en heldig Idee, som Tegnebogens Udgiver har udført: at bibringe Børn Tegningens Be- gyndelsesgrunde paa en Maade, der ej nødvendigen forudsætter den øvede Tegnemesters Beslejning. Enhver Opdrager og Skrivemester kan ved Hjælp af de i Tegnebogens første Heste givne Afbildninger lære Børnene at tegne, ved at lade dem eftergjøre de her forestillede Figurer paa samme Maade, som han lærer dem at skrive eller eftergjøre Bogstaverne. Med Føje bemærkes, at de fleste Tegnebøger ere for svære til denne Hensigt, og at den bekjendte Preisleriske mest er indrettet for den begyndende Kunstner; i Almindelighed vil Ungdommen hos ham kjedes ved de mangfoldige Øjne, Næser o. s. v. Ogsaa Tegnemesteren vil kunne benytte disse Blad ligesom Forstifter for derved at spare Tid i Timen. Det første Blad viser Linier i forskellige Stillinger og Vojninger, det andet og tredie Blader og hele Legemer. Det fjerde Blad giver Omridset af forskellige bekjendte Gjenstande, hvori lige Linier, det femte Blad af saadanne, hvori bojede og swingede Linier ere anbragte. Sjette og syvende Blad forestille illuminerte saadanne Ting f. Ex. Syekurve, Bister, Hatte, som Børnene maa see i deres Forældres Værelse. Ottende og niende Blad ere opfyldte med forskellige Instrumenter og Redskaber, for at øve Haanden til midt Majagtighed at esterligne. De tre

sidste Bladé gjøre Overgangen til de forskjellige Hos-  
veddele af Kunsten, Frugter o. Bladé paa det tiende  
Blad, paa det elleve Stegning (denne Begyndelse synes at være  
for svag, thi Barnet vil af det her afbildede ej en-  
gang kunne danne sig noget Begreb om et Landskab),  
paa det tolvte Øjne, Næser, Mundt, som Begyndelse  
til Figurtegning, det sværeste Fag. Med Grund har  
Udgiveren her standset; thi længere kan Begynderen ikke  
vel savne den egentlige Tegnemesters Vejledning. Den  
kortfattede Text indeholder Hestets Plan og nogle pass-  
sente Regler.

Andet Heste indeholder en theoretisk-praktisk An-  
visning til at tegne og male Blomster. Den theore-  
tiske Anvisning paa Textens fjorten Sider er, saavidt  
Ann. kan fås, saare hensigtsmæssig, naar man  
undtager den paa tre Sider moraliserende Indledning,  
der i en Tegnebog synes overflodig. Anvisningen selv  
er fort, tydelig og bestemt, og saa fuldstændig, at  
Moderen derefter kan lære Barnet, og den halvvorne  
Pige sig selv det anvendeligste af Blomstertegning. Et  
Par Udtryk om Farvernes Toner og om Lasering hav-  
de trængt til nojere Forklaring. Robberne følge An-  
visningen, og vise gradvis hvorledes Blomster maac  
udkastes, udføres, udmales; der meddeles et Farve-  
kort, nogle ret godt illuminerte Blomster, og adskillige  
sorte med saare megen Flid udførte Frugter.

2) I Brodeerbogen har Forfatteren ikke villet  
forudsætte nogen Theorie, da her den mundtlige Un-  
dervisning alligevel er uundværlig; det læres mere i en  
Time ved at see paa Haandgribene af en Brodar,  
end i hele Aar ved i Øsger at studere Theorien.

Om Bogens Hensigt udtrykker Udgiveren sig saaledes „Nu har man en Mængde af Udkast og Mønstre for Broderiet, hvorfra en Deel ere ret smukke, saa at et hvert nyt Forsøg i den Henseende kunde næsten synes overflodigt: naar man betænker at Nyheden og Forandringen i ingen Kunst er kjærere end i Broderiet, der næsten ansees blot som et Behiksel for Luxus, og er dersor gandstæ afhængigt af Modens Luner; saa tor man haabe at ogsaa disse Bladte ville finde Ydrest, og det saa meget mere, da man har søgt at undgaae to Ulejligheder, der følge de fleste gode Mønstersamlinger, at de enten ere saa kostbare, at kun haave Evne til at eje dem, eller og ere tegnede efter formindskit Maal, saa at de blot komme Brodeurens Opfindelsesevne til Hjelp; men forresten gjøre ham fun liden Tjeneste, dersom han ej selv godt forstaaer at tegne. Disse Mønstre ere ikke allene tegnede i den Størrelse at de uden videre Forandring kunne bruges, men der er endog fejet sojet sorte Aftryk til de illustrerede, saa at man ej engang behøver at askopiere.“ Hos os ere desuden kun saa flige Bøger udgivne; naar undtages et ældre ubetydeligt Hefte, er uden Tvipl den af Hr. Grosch paa Gyldendals Forlag udgiven, men endnu ej fuldendte, den eneste danske Brodeurbog vi hidindtil havde. I Lethed og Smagfuldhed i Tegning overgaar Hr. Lahdes Mønstre de fleste tydste, men som en Hølge af det større Maal, hvorefter Tegningerne ere udført, findes her ej saa stor en Mangfoldighed som i de tydste til samme Pris.

Billedsprøg for Børn, af Lahde, Høstkob-  
herstikker. Kbhavn, i Klodeformat hos Udgiv-  
eren. 4 Mfl.

Egentlig en Billed-ABC men hensigtsmæssigere end de almindelige. Efter 8 Sider Text paa tydsk og  
danck om Bogens Brug, følge 24 Gjenstande, hvilc  
Benævnelser begynde med 24 forskellige Bogstaver, i  
alfabetisk Orden afbildede og illuminerede paa 7 Bla-  
de, derefter Benævnelserne paa Danck og Tydsk med  
danck og latiniske Bogstaver. Bogens Fortrin bestaaer  
fornemmeligen i at Billederne, der øje tegnede i det  
Større med Korrekthed og Tydelighed, og bestemte til  
at udskjæres og klistres paa Pap, for særlige at gives  
Barnet, ere saadanne, at Barnet selv gjerne kan es-  
tertegne dem, og derved vænnes til at øve baade Haand  
og Øje. Da ved Ordenes Valg især saaes hen til  
hvorpak de betegnede Gjenstande toge sig ud, ere ad-  
skillige Ord sammensatte, og dersor ej saa passende til  
Læsesvæller.

P. E. Müller.

Min Rones virkelige Gjengang efter  
hendes Død. Oversat af Tydsk ved D. Di-  
drichsen, forhen Sekretair ved det Rgl. Land-  
husholdnings-Selskab, Kbhavn 1806; trykt  
og forlagt af B. Brünnich. 136 S. i 8vo.  
3 Mfl.

Originalen har uagtet sin Ubetydelighed i Tyskland  
vakt megen Opmærksomhed, og foranlediget litteraire  
Fejder. Nogle have benyttet sig af den skjonne An-  
ledning,

ledning, de forefandt, til at gjøre Autor latterlig; andre f. Ex. en Helmuth og en Kannabich have bestræbt sig for at hindre, at ej Overtroe derved skulle beforsdres; andre have betjent sig af den for slige Gjenstande vakte Interesse til at assætte deres egne svage Produkter. Selv en Wieland har værdiget denne Fortælling en skarp og omstændelig Undersøgelse i sin Eu- thanasia. En Dr. Böhnel, just ikke nogen berømt Skribent, men som dog har udgivet adskilligt i det filosofiske Fag, er den, der har havt disse Syner.

Forfatteren, der igjennem hele Skriften ikke er sparsom paa egen Nøs, begynder med at fortælle, hvorledes han fra sin Barndom havde viist Usorsaghed, og den største Vantroe til alle Fortællinger om Hære, Spøgelser, Gjenfærd o. s. v., men strax efter beretter han dog, hvorledes hans Kone engang tillige med ham selv havde havt omtrænt den samme Drøm, der havde varslet Konens nogen Tid efter indtrufne Død. Under hindes Sygdom forelæste Manden hende blandt andet en eventyrlig Anekdot fra Revolutionskrigen, om hvorlunde en Frakens Sjel var under Musik blevet afhentet af hendes gfdøde Kiereste. Uagtet han nu selv forsikrer ikke at have troet dette, foranledigedes han dog derved, efter eget Sigende mere for Spøg end for Alvor, at bede sin dødsyge Kone at lade sig tilsynne for ham efter Døden, men paa en ganske ubedragelig, fuldkommen overbevisende Maade. Konen indvilligede, og talte om paa hvad Maade hun vilde lade sig see, men paa sit Øerste betænkte hun sig, bad Manden at fritage sig for det givne Lofte, hvilket han da ogsaa gjorde. De første 14 Dage efter Konens Død var Manden alt for sysselsat med sin

Kummer, til at tænke paa det engang givne Øfste. Men hvad seer? Den 3<sup>te</sup> Juli 1803, da han en Aften sad i Stuen med sin Moder og Broderdatter, begyndte det paa Bordet brændende Lys at vifte, den følgende Dag ligesaa. Hr. Doktoren, som forsikker, hvad i sig selv var det rimeligste, at han ikke derved ahnede noget overordentligt; undlader dog ej at bemærke med hvor stor en Omhyggelighed hanstrar undersøgte alt men forgjeres, for at udfinde den naturlige Karsag til Lysets Bisten.

Samme Aften gif han tidlig til Sengs, hvor han til Tidsfordriv med Velbehag eftertænkte sine lærende Arbejder og Planer indtil halv et, da der pludselig, som ham syntes, opkom en Storm, der blæste ind af vinduet til den Alkove, hvor hansov, saa stært, at hans Overdyne kom i en heftig Bevægelse, saa at han følte at en iskold Wind blæste ind under den oplostede Dyne paa hans Ryg, og det var som een med Mægt vilde trække Overdynen fra ham. Han stod op for at lukke vinduerne til, men kunde ej mærke til ringeste Blæst; meget mere alt var blikstille Vor Filesof tænkte strax, (saa nær laae ham Forestillingen om Gjengangere) Du skal dog, isald det endelig skulde være muligt, at Din salig Kone vilde og kunde gjække Dig lidt, for Spøg spørge højt hvem der, og raabte „Hanne er det Dig“ Nu forekom det ham, nogenfor han forsikrer intet at have seet, som om noget krobs igjennem Alkovvinduet ud i Forsalen, og at det lod solvklart i vinduet, som om en pikkede med fingeren; han løb ud, men sandt intet, og bad derfor til sin Hanne, at hun vilde lade sig see paa en tydeligere og haandgribelig Maade. Dette Vidunderlige blev strax antegnet

antegnet med Skridt paa Bordet og Dagen efter vidt-loftigen drøftet i en Vennesamtale, hvilken desværre højst forelægges Læseren. Vennen troer strax alt, og siger at han først nu er fuldkommen overbevist om Gjælens Uddelighed og Guds Tilværelse; Forfatteren læder derimod sig selv spille Twivlerens Rolle. Nogle Mætter derefter, da Forfatteren havde lagt og luet vaa Gjenfærden til Kl. I., forekom det ham som Al-kovedinuet blev lukket op, uden at han kunde finde nogen Aarsag; og en følgende Nat oplyste tillige en svag Straale Alkoven noget, og han, som saae derpaa med spændt Opmærksomhed og rolig Fasthed (?), bliver en hvidagtig Figur var af Størrelse som sin afdøde Kone, der sagde med en spæd Stemme „Jeg er uddelig, engang sees vi igjen.“ I fuld Hart sprang han op efter Skyggen, men just da han vilde omfavne den, følte han noget, der lignede et stærkt elektrisk Stød. Med stor Vidtløftighed bevises derpaa, hvorfor her intet Bedragerie kunde tænkes. Men Gjenfærden lod det endnu ikke blive derved, 6 Uger efter Konens Død, en Middag henimod Kl. I., da han efter Maaltidet sad paa Sofaen (venteligen holdt Middagssov) hørte han nogen forme sagte til Studerestuens Dør, der blot stod paa Klem, den blev sagte oplukket, og den Afdøde stod kun et par Skridt borte fra ham i Legemisstørrelse og hendes forrige Skikkelse, med det samme brude Gevandt og venlige Blik, med hvilket hun sagde tydelig til ham „Jeg er uddelig. mere formaaer jeg ikke at aabenbare Dig, nu lev vel til vi sees igjen.“ (Forfatteren, der her sammenligner hendes venlige Blik med det ved den forrige Aabenbarelse, synes at have glemt, at han den Gang blot

saae noget hvidagtigt af Størrelse som hans Kone) Ester at have sagt dette forsvandt hun, han bemærker med sin sædvanlige Nøjagtighed, at hun hverten sank ned i Gulvet, eller gik op i Loftet. Hunnen skal ikke have gjort, men været sprungen ned fra Gofaen til Dørren og have loggret. Nu kunde Forsatteren ej længere holde sig fra at bekjendtgøre sine Syner, eller maaßee reitere Drømmene, for Verden; men venteligen for tillige at vise sig som den Filosof, han heel igjennem erindrer Læseren om han er, har han tilføjet en vidtlofig dog saare overfladisk Undersøgelse, om hvorledes Afdøde kunde gaae igjen, hvilket hidledes fra den af flere antagne Mening om et finere Organ eller, som det her kaldes, Svob, med hvilket Sjelen skulde være forsynet. Det groveste Svob oflagdes ved Odten, det fineste toges over med i den anden Tilværelsesmaade. Paa Indvendingerne herimod f. Ex. hvorledes den Afdøde med sit fine Organ, der skulde bestaae af Lust og Lysstof, kunde virke paa Legemverdenen f. Ex. oplukke vinduer, gjøre Blæst og tale, tages ikke Hensyn. Der tilføjes er par Spørgselshistorier, og til sidst lægges til, at Forsatteren endnu kunde anføre mange Exempler paa Advarster af den salig Kone, da hun efter de første fire Uger indtil Slutningen af det halve Sørgeaar svævede om ham som en Skytsaand. Det er underligt, at den gode Mand, der ellers er saa omstændelig i det anførte, ikke har villet meddele Verden mere, da nu de fleste Læsere nok ville falde paa at sige, at det, hvorpaa han om Dagen grubleder, bestjærtigede ham i Sovne, og fremkaldte disse Syner. At i øvrigt den Mand, der strax ved at ses Lyset viste, ahnede en Gjensærds Nær-værelse;

værelse, kunde i et halvt Aar se det spøge i hver en Krog er saare begribeligt. At Forfatteren skulde have villet bedrage Læserne er der slet ingen Grund til at antage, thi han havde i saa Fald gjort sin Spøgelse, historie mere interessant. Da imidlertid dette Skrift kan bidrage til at fremme en Overtro, der kan øngste Mennesker, var det at ønske at den danske Oversættelses Forlægger ogsaa vilde udgive det bedste af de mod Wohl udkomne Skrifter: Die erste merkwürdige Geistererscheinung des neunzehnten Jahrhunderts, Dresden 1805. 202 S. i 8vo.

P. E. Müller.



Den nylig hjemkomne Dr. Neergaard er blevet valgt til korresponderende Medlem af det gottlinge Videnskabers Selskab.



I det skandinaviske Litteraturselskabs Mode, den 2ode Decbr., forelæste Prof. Ramus den første Deel af en historisk Beretning om de Guldmynter, som ere slagne i de danske Stater.

Redigeret af Peter Erasmus Müller, Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, trykt og forlagt af Brodersen Berling.